

maius proculdubio damnum facit. Eò quoque spectat Niceni conuentus decretum, quo cautum est, ut episcopi quotannis provinciales synodos bis celebraret, ad suos, quatenus opus esset, aliorumque mores corrigendos.

Qui ex alienis & externis primi nostros Christianos infectati fuerint, & ibidem qui martyrij primum palmam tulerint: atque unde dictum, quid sit martyrium. Cap. vi.

Lato in sua republica ueritatem in primis cultam uoluit, quod ea dijs & hominibus dux sit omnium bonorum, cuius qui felix futurus sit, statim ab initio participem esse decet. Veritatis docendae causa Christus in mundum uenit, dicens, Ego ad hoc natus sum, & ad hoc ueni in mundum, ut testimonium perhibeam ueritati. Omnis qui est ex ueritate, audit uocem meam. Conflauit sibi inuidiam ob hanc rem Seruator apud Iudeos, ita ut ab eis immerito suo sit neci deditus. Sic ueritas apud mortales ueritatis inimicos, sibi malo, ac suis cultoribus pariter bono non fuit. Nam prima à Iudeis orta est, ut attestatur Eusebius, in Christianos persecutio. Quam enim Apostoli praecepto ris uestigia sequuti, nuntiarēt uerbum ueritatis, & Petrus ante alios coargueret Iudeos iniquitatis, quod Christum tradidissent morti, hortareturque ad poenitendum, eo furoris inuecti sunt, ut Stephanum diaconum occiderint. Is enim eo ferè biennio, quo passus fuerat Christus, cum ijs de re diuina in certamine descendit, qui uarijs nominibus dicti sunt, Alexandrini, Cyrenaei, Cilices, Asiani. Ibi quum plures & docti, ut ipsi uideri uolebant, uni non resisteret,

resisteret, sed caelesti sapientia qua supernè erat instructus iuuenis, obruerentur, cum fremitu & indignatione circumstabat Stephanum, uixque manus prae nimia ira abstinabant. Interim uerò testatus ille se caelestè gloriam intueri, maius adhuc in se odium concitauit: eam enim uocem ut impiam litigatores abhorrentes, facto in illum impetu, urbe eiciunt, eiectum lapidibus obruunt. Sic primus omnium Stephanus Christianae religionis publicus assertor, mortem occubuit. Tum, sicut Lucas ait, erupit persecutio magna aduersus Christianos qui erant Ierosolymis, & omnes dispersi uel potius disseminati sunt per regiones Iudaeae & Samariae, praeter Apostolos, ut afflictionis occasio, quemadmodum diuinus ait Hieron. fieret Euangelij seminariū, quando illi id passim praedicabant. Quum uerò primum Christianum nomen inter Gentes audiri cepit, tum ut dijs inuisum infensus illis odio fuit, utpote quod iam iam praesagebant reliquas esse religiones soluturum, quod impense auertere conati sunt semper uanorum deorum cultores: nam Athenienses Diagoram philosophum ex urbe sua pepulerunt, eo quod, ut Cicero De natura deorum tradit, deos negasset, & omnem deorum opem, quod sic animos hominum à religionis cultu auocaret. Iidem Socratem damnarunt, quia nouam religionem introducere uisus est, qui per Aristophanem poetam comicum in comedia quam Nebulas inscripsit, falsò culpatus est, quod fabulas coleret, & de Atheniensium religionibus detraheret, ac pubem seduceret. Item, ne plura commemorando unius rei exempla, longius à proposito trahamur, Romani quum duas reperissent in agro Lu-

atri Francisco sacerdoti
concorditur

B 581

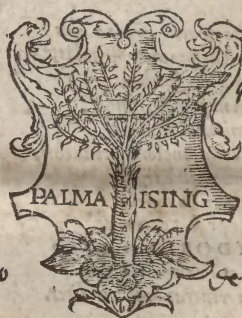
POLYDORI
VERGILII VRBI-
NATIS DE RERVM
INVENTORIBVS LI-
BRI OCTO.

*Eiusdem in orationem Dominicam com-
mentariolum.*

Omnia nunc demum ab ipso auctore perfectè au-
cta, recognita atque elaborata.

Cum Indice & rerum & verborum locupletissimo.

*pro loco
fr Mar*

*Gratys in
hinc oburgue
AD 1602*

pro fr Maithno

*Geoffweßna Datum
J. 5. 95*

BASILEÆ,
Per Thomam Guarinum.

1563.

AD LECTOREM.

QVVM opus istuc iam pridē non indignum habi-
tum sit, quod, doctissime Lector, à te legeretur,
uel notum etiam fieret cæteris hominibus minimè li-
teratis, quando Galli, Germani, & Itali in suam quisq;
linguam uernaculam & uulgarē iam uertit: idcir-
co ut illud maius legentibus emolumentum faceret,
plusq; delectamenti afferret, rursus denique ab au-
ctore suo perfectè est auctum, quod ita multo locu-
pletius tu nunc accipies: unde quicquid hauseris, pu-
rum, integrum, liquidumque te haud dubiè haurire
senties. Vale.

IN POLYDORVM SI-
MON GRYNÆVS.

Qui more & ritu arguta apis
Campos Thespiadum peruolat,
Amicis passim floribus
Cautè os impressus, insidet,
Succos miros, miras opes
Genere omni auctorum conuehit,
Diuite mox alueario
Fanos & mella dulcia
Subinde prebet omnibus,
POLYDORI non intelligo
Merito quī non summo sibi
Namen venerandum vendicet.

1920-2575

POLYDORVS VER-

GILIUS VRBINAS, LVDOLI-

CO ODAXIO PATAVINO.

S. D.

Vt nequidem nescius, Ludo-
uice Odaxi, qua venia digni
accipiatur illi, qui longè à ve-
ro aberrantes, in fabulis dun-
taxat nervos prorsum omnes
còtenderint. In quorum san-

numero, cùm poëte, tum veteres philosophi
maximè sunt. Sed illis quorum propriū est
nugas sectari, ignoscendum est. his autē non
item: quippe qui quum veritatis, quæ, sicut
præclare Pindarus ait, magnum est virtutis
principium, inuestigandæ gratia, talem scri-
bendi materiam naëti essent, vt eam suapte
natura sese illis sæpius offerentē, facilè com-
prehendere possent, adeo in obscuris versati
sunt tenebris, vt pro veritate, magis magisq;
fingendi fabulas materiam præbuerint. Et
enim, vt de initiis rerum, de mūdi fabrica ta-
ceam, quū de Deo aut cæli motu differerēt,
physica quadam ratione, multò nempe ma-
iorem quàm foret, deorum multitudinem
reddiderunt, qui induti specie humanā fabu-
las poëtis suppeditarunt, hominum autem
vitam superstitione omni referferunt, velu-
ti qui deinde viros beneficiis excellentes in

cælum, fama ac voluntate tollere consueuerint. Quæ tamen si summæ leuitatis plena sunt, dicuntur tamen, & stultissimè creduntur. Séd ipsos philosophos, quí sapiéntiæ laudem adepti essent, eò quòd pleno gressu veritatem sequi viderentur, nihil profectò, vt arbitror, tã deuios egit, quàm veri Dei ignoratio: ex quo haud dubiè tot fabularum delirationes manarunt, tunc potissimè quí futilis esset hominum simplicitas: nam nostro tempore, quo quidem impendiò magis homines sapiunt, quis huiuscemodi deos colit, quorum accipimus cupiditates, ægritudines, iracundias, bella, vulnera, libidines? Quis harpyias fuisse, aut chimæram monstrum putat? Quæ uè anus tam excors inueniri potest, quæ illa quæ quondam credebantur apud inferos portenta extimescat? Quis tam hebetis ingenij est, vt metuat ne supra se cælum labet? sicut Galli Adriæ vicini, Magno olim Alexandro percontanti, quidnam esset quod maximè pertimescerent, sese formidare id tantùm respondisse dicuntur. Vbi gentium mensa Solis est, quæ diuinitus epulas suppeditet, quam Æthiopes se quòdam habere iactabāt? Verissimè igitur M. Tullius inquit, diem opinionum commenta delere, naturæ iudicia confirmare, quoniam solum tempus veritatis est parens. Quare hoc fabulis fidem habendi vitium, magis temporum quàm

quàm hominū fuisse dixerim. At nobis, qui
longè hercle feliciore ætate geniti sumus,
propterea quòd verum Deum quotidie in-
tuemur, contemplamur, atque veneramur,
nullisque amplius præstigijs demonū duci-
mur, ecquid turpius magisque pudendū esse
potest, quàm nugas tētere, & fonte veritatis
omisso, fabularum riuulos sectari: quū præ-
sertim ita natura comparatum cōster, vt nul-
lus suauior animo cibus sit, quàm veri cogni-
tio? Ego itaq; opus de rerum inuentoribus
orsus, quàm verissimè potui, omnia tradidi,
quò nemo sua laude fraudaretur: quoniam
inuenire primum præcipuūque est, rei que
inuētę dignitas, adeo multos trahit in amo-
rem sui, vt singuli, si fieri possit, artis alicuius
auctores se dici velint, quod sine artibus, fa-
tis constet nullā omnino vitā esse potuisse.
Ex quo diligentius multò officium feci, &
maximè quū de origine deorum, & eorum
cultu, de rerum initiis, de hominis ortu pro-
didimus: quod neutiquam facillè fuit, quan-
do iam nugæ cuncta oppleuerant. Cæterum
sum ego itidem, fateor, in plerisque locis id
genus fabulas sequutus, quibus etiam verū
specie aliqua velatum subest: ob id tamen ni-
hilominus veritati hæsimus, quando hoc ra-
tio ipsā exigere visa est. Et quanquam Satur-
no, Ioui, Neptuno, Mercurio, Dionysio, A-
pollini, Æsculapio, Cereri, Vulcano, & aliis

quos deos vocāt, quædam assignauimus; ea ipsa tamen illis tanquā mortalibus, nō tanquam diis, licet ipse quoque deos nuncupauerim, attribuimus. Haud me fugit insuper, quosdam maleuolentissimos fore, qui industriā nostrā fortasse temeritatē appellabunt, quia ego solus de rerū inuētoribus scribere ausus sum, quod nemo ante me, præter Plin. particulatim tentarat, qui in 7. Natur. histor. de hac re strictim admodū meminit, fabulas sic sequutus, vt minus veritatē inuestigarit. Verū illud prorsus ignorabūt, id multò esse præclarius, quò difficilius extiterit. Ecquid enim laudis assequutus esset Cæsar, si facile fuisset Britānis bellum inferre? aut Annibal quantum gloriæ sibi cōparasset, si peruias Alpes dum Italiā adiret, citra, vt dicitur, puluerem sudorēque, ac non magna suorū cede, fecisset? Propter quod nos etiā hoc opus, etsi arduū, magno animo suscepimus, maturauimusq;: in quo si quid desiderabitur, nemini mirū sit, quando multa nō modò vetera, sed noua inuenta sunt, quorū, vt in extremo tertio operis libro perspicuè demonstrauimus, inuētores in densissimis omnino ymbris latent. Non idcirco tamē inficior (haud enim tantum mihi assumo, quū sint hodie plures longè me doctiores) quin possit quispiā de hac re, veluti de prouerbiis, quorum libellum proximo anno Guidoni principi Urbini Duci

Duci inscripsimus, copiosius tradere. Verum
quicūque hoc vel illud posthac ingredietur
iter, quia nos primi stadiū cucurrimus, is for-
tasse nostra vestigia sequi non grauabitur.
Has autem, qualescūq; sunt, lucubrationes,
in quibus multarum rerū origo continetur,
nemini cōuenientius dicari posse, vel debe-
re iudicaui, quā tibi, qui ad vnguē scripto-
rum omniū monimēta noris: nam, vti diuus
Hieron. inquit, illi tertium Vergilij Æneid.
librum lucidius intuentur, qui à Troade per
Leucadem, & Acroceraunia, ad Siciliam, &
inde ad ostium Tyberinum nauigarint: qui
insuper sic Guidoni Urbini duci nostro ab
ineunte eius ætate, à diuo Federico, vt olim
à Philippo Macedone Magno Alexādro Ari-
stoteles, præceptor datus es: qui quum te du-
ce, vtriusque linguæ peritissimus euaserit,
haud equidē immeritō præ omnibus ei cha-
rissimus es, apud quem, vt par est, summū di-
gnitatis gradum tenes, à quo denique tanti-
fis, quanti certè fieri debes. Accipe igitur, Lu-
douice Odaxi, hilario vultu, hoc opus à Poly-
doro tuo Vergilro, idque ea frontis seue-
ritate perlegiro, qua eiusmodi scri-
pta legere consueuisti. Vale.

Urbini, Nonis Augusti,

Anno 1499.

INDEX CAPITVM IN LI-
BROS DE INVENTO-
ribus rerum.

CAPITA LIBRI PRIMI.

- De prima deorum origine, & unde Deus dictus. cap. 1
De initijs rerum. cap. 2
De primo hominum ortu, & linguarum uarietatis ori-
gine, atq; inibi de prima gentiũ diuisione: an Romanis
lingua una eadẽq; Latina cõmunis fuerit, necne. cap. 3
De origine coniugij, & uario apud gẽtes usu, & qui in
propatulo pecudum more coirent, ac quis liceret ante
uirum, nouam inire nuptam, & inibi de diuortij ini-
tio, ac qui in matrimonio ueterum ritus. cap. 4
De religionis origine, & qui colendorum deorum pri-
mi auctores fuerint, & Deo uero sacrificauerint. cap. 5
Quis primus literas inuenerit, uel in Latĩũ attulerit, &
de earum numero aucto, uarietate, uiq; sonoq; cap. 6
De origine grammaticæ, & quantum ualeat. cap. 7
De poëticæ artis origine, atq; eius præstantia, ibiq; lo-
cus Ciceronis in Catone emendatus. cap. 8
De origine metri, & metrorum plura esse genera. ca. 9.
De tragœdiæ atq; comœdiæ initijs. cap. 10
De origine satyræ, nouæq; comœdiæ. cap. 11
Quis primus historiã condiderit, & de eius utilitate: aut
solutam orationem inuenerit, deq; texendæ ipsius hi-
storiæ regula. cap. 12
De origine Rhetorices, & quibus rebus eius ratio conti-
neatur. cap. 13
Quis

INDEX CAPITVM.

- Quis primus musicam repererit, & quantum ea ualeat
ad tolerandos humanæ uitæ labores. cap. 14
- Qui primum instrumenta musica diuersi generis inue-
nerint, & ea in Latium attulerint, ac quod sit organū,
& de antiquissimo usu tiliarum in prælijs. cap. 15
- De origine philosophiæ, & de duobus eius principijs,
& quis primus inuenerit ethicen, & dialecticen, ac
dialogos introduxerit. cap. 16
- Qui primi astrologiā adinuenerint, aut quorundā syde-
rum cursus, & sphaerā, uentorumq; rationē, atq; quot
illi sint, & obseruationes syderū in nauigādo. cap. 17
- Qui primi geometriā & arithmeticā inuenerint. ca. 18
- Quis primus repererit pondera, & mensuras, ac nume-
ros, & de uario apud gentes numerandorum anno-
rum modo. cap. 19
- Quis primus medicinam inuenerit, & in quot ea diuisa
sit partes, ac apud quos olim populos non fuerit medi-
corum usus. cap. 20
- De herbariæ & medicamentariæ atq; melleæ medicinae
inuentoribus, & quæ homines ab animalibus remedia
didicerint. cap. 21
- Quis primus magicam artem inuenerit, & à quibus ce-
lebrata, & quis modum effugandi dæmones, aut incā-
tationes ediderit, quibus morbi sedarentur. cap. 22
- De origine necromantiæ, pyromantiæ, aëromantiæ, hy-
dromantiæ, geomantiæ, & chiromantiæ. cap. 23
- De duobus diuinandi generibus, & de origine aruspici-
næ artis, & sortium Prænestinarum, & quis somnio-
rum interpretationem docuerit. cap. 24

INDEX

CAPITA LIBRI SECVNDI.

- De iuris & legū origine, & qui primi mortalibus leges dederint, & quæ causa à principio dandi fuerit. cap. 1
- Qui regiam uel popularem ciuitatem principio instituerint, tyrannidemq; exercuerint, & diadema uel seruitium inuenerint, & quis Areopagitarum magistratū constituerit, aut suffragia inuenerit. cap. 2
- De triplici administrationis genere Romanæ ciuitatis, & de origine insignium Regum, & ex qua arbore fierent magistratuum uirgæ, atq; quis primus censum instituerit, & de senatorio atq; equestri censu, uel carcerem ædificauerit, & ibidem quid esset lustrum conditum, ac de initio tributi imponendi. cap. 3
- Qui primi cōstituerint annum, & quā uarium: & inuenerint hunc annum quo utimur, uel menses, atq; eos diuiserint in Nonas, Idus, Calendas, ac quis excogitauit numerum aureum. cap. 4
- Quis horas primus constituerit, aut horologia diuersi generis inuenerit. cap. 5
- Quomodo ab initio alij aliter dies obseruarint, & noctes diuiserint. cap. 6
- Qui primi libros ediderint, & de prima bibliotheca, & à quo aut ubi usus imprimendarum literarum primum inuentus. cap. 7
- De primo usu scribendi apud priscos, etiam per notas, & quando primum sit inuenta charta, uel membrana. cap. 8
- Quis primus memoriæ artem monstraucrit, aut qui eiusdem gloriam adepti sint. cap. 9
- A quo

CAPITVM.

A quo primū militaris ars inuenta, & utrum illa literis præstet: itē in exercitu ordines, tesserae & uigiliae, & de primo pugnandi modo. cap. 10

De primo armorum & aeneorū tormentorū usu. cap. 11

Quis primus æquitādi artem, aut usum equos domādi, uel eorum ungulas ferreis soleis muniendi, ac ornamenta inuenerit, & bigas atq; quadrigas iunxerit, & uehiculum cū quatuor rotis repererit, & qui ex equo pugnare primū instituerit. cap. 12

Quis primus instituerit apud Græcos olympicum certamen, & alios id genus ludos, & Pyrrhicam saltationem, atq; palestram, & à quibus inuentus ludus pilæ, alæ, tesserarum, furunculorum, talorum, par impar, micare, ac quid sit tessera, uel talus. cap. 13

De quorundam ludorū origine apud Latinos. cap. 14

Quis primus inuenerit inducias, & fœdera, & de uario eorundē faciendorū ritu, ac quot essent genera. cap. 15

A quo primū mos triumphandi fluxerit, & quis primus apud Romanos triumphum, aut ouationem duxerit, ac cui triumphare aut ouare liceret, & de ritu ponendi trophæi. cap. 16

Qui primi coronas inuenerint, & de uarijs earum generibus, & à quo ciues coronandi consuetudo manauerit, & de usu coronarū in conuiujs: inibiq; locus Vergilij enodatus: & unde mos, ut coronati supplicarent Deo, epularenturq; in funere faciendo, ac spectarent ludos. cap. 17

De antiquissimo usu unguentorum, & quando primū ea cognita Romanis. cap. 18

Qui pri

INDEX

Qui primū inuenerint aurum, argentum, ferrum, plum-
bum, æs, fabiliaq; instrumenta, & ignem primò, mox
è silice aut lignis, & folles, atq; lucernæ usum. cap. 19

A quibus primū numus aureus inuentus, aut quis ar-
gentum & æs signauerit, atq; speculum argenteum
fecerit. cap. 20

De origine annulorum, ac primo gemmarum usu, &
cur digitus sinistræ manus minimo proximus, annulo
cingit consueuerit. cap. 21

De origine uitri & electri, & quis primus inuenerit mi-
nium, & myrrhina in urbem asportauerit, & de cry-
stallo. cap. 22

De origine simulachrorum, & qui primi statuas posue-
rint, & Græcos contrario Rom. more, eas non uelare,
& de usu incendendi thus, cereosq; ad ipsas statuas: &
qui primi thus uendere cœperint: item quædam me-
moratu digna de imagine Magni Alexandri. cap. 23

De origine picturæ, & quis primus colores inuenerit,
aut penicillo pinxerit. cap. 24

De primis plastices inuentoribus, & quis rotam figura-
riam repererit. cap. 25

CAPITA TERTII LIBRI.

A quibus primū inuēta agricultura, & quot ea redun-
det bonis. cap. 1

Quis primus mortalibus fruges, & eas molendi, aut ster-
corandorum agrorū, uel pinsendi frumenti usum mon-
strauerit, & boues aratro iunxerit, aut ferramenta ru-
stica inuenerit, uel cribra diuersi generis. cap. 2

Quis primus uites & alias arbores plantauerit, earūq;
in sitionem

CAPITV M.

infitionem docuerit, & usum uini repererit, & uino aquam miscuerit, atq; de nouo uitandæ ebrietatis modo, & qui caupones primi, uel quis oleã aut usum olei & mel adinuenerit, uel ex hordeo potum fecerit, atq; lac coëgerit. cap. 3

A quibus quædam peregrinæ arbores in Italiam translatae. cap. 4

Quis primus animalibus rebusq; alijs nomen imposuerit, & de primo immolandi instituto, ac carniū esu, usuq; uictus delicatioris, & more nominandi eum cui in conuiuio poculum tradatur, ac de usu uenandi, piscandi, & quis apud Rom. primus auaria, ferarumq; uiuaria instituerit, aut quæ animalia legionū insignia fuerint. cap. 5

Quis primus inuenerit linum, retia, nendi texendiq; modum, uel artem fulloniam, & saponem, aut qui lanas infecerint, aut repererint lanificij uestiumq; uariarū, ac pellium usum, fusos, aulea, sutoriam artē, sericū, & quando eius copia per Europam fieri cœperit, ac bombycinam uestem, atq; purpuram, ac quid ipsa sit purpura, & quādo in honore olim & pretio fuerit. cap. 6

De origine architecturæ. cap. 7

Qui primi luteas, aut lateritias domos edificauerint, & tegulas, & lapidicinas inuenerint, & de prima columnarum origine, & quando primum marmorum usus Romæ in ædificijs. cap. 8

Qui primi condiderint oppidum, muros, turres, tabernacula, delubra: aut quis primus Deo omnipotenti templum posuerit, & qui puteos foderint. cap. 9

De primis

I N D E X

De primis labyrinthorum pyramidumq; auctoribus, & de Mausoleo sepulchro, ac de uario apud gentes olim sepeliendi usu, & unde apud Romanos mos cremandi cadauera, consecrandorumq; Impp. post mortem, atq; de origine funebris orationis. cap. 10

Qui primi obeliscos fecerint, aut eos Romã inuexerint, & inibi locus Plinij emaculatus, & de notis obeliscorum, & quales essent Aegyptiorum literæ. cap. 11

A quibus primum asylum cõstitutum fuerit, & quo nos pacto asylis utamur. cap. 12

De origine theatri, & in eo recitandi comœdias tragœdiasq; modo, & qui primò Romæ theatrũ & amphitheatrum, ac circum construxerint, & quare amphitheatrum harena spargeretur, & inibi de frequenti apud ueteres lauandi usu, & thermarum origine. cap. 13

Quis primus inuenerit fabricam materiariam, & in ea ferram, asciam, perpendiculum, terebram, glutinum, normam, libellam, tornum, clauem, circinum, securim, dolia, & uasa uiminea. cap. 14

Quis primus mari imperauerit, & ut primò nauigare coeptum sit, & qui inuenerint artem nauigandi, nauigia diuersi generis, remum, uela, anchoram, gubernaculum, & pugnam naualem. cap. 15

Qui primi mercaturam inuenerint, & de primis institutis. cap. 16

Quis primus instituerit artem meretriciam, & bacchanalia sacra, ac qualis pœna adulterij: aut quis inuenerit tincturam capillorum, uel usum tondendi, & quãdo primum

CAPITVM.

do primùm tonsores Romæ. cap. 17
 Multa cùm uetera, tum noua inuenta esse, quorum au-
 ctiores ignorentur. cap. 18

CAPITA QVARTI

LIBRI.

De principio ecclesiæ Christianæq; religionis. cap. 1
 De Christianæ reipublicæ origine, eiusq; miro à pri-
 mo incremento, ac apostolorum Petri & Pauli mar-
 tyrio. cap. 2

Quando primùm circumcisio instituta, ac de eius dupli-
 ci genere, & quàm graue uisum sit eius rei præscri-
 ptum. cap. 3

De primo baptismatis usu, & baptizandorum infan-
 tium instituto, & de baptismo non iterando, ac modo
 baptizandi adultos, & quibus diebus. cap. 4

De sacerdotij eiusq; graduum apud Hebræos initijs, ac
 magno Pontifice minorisq; sacerdotis consecrationis
 mysterio, & quibus uterq; amiceretur indumentis sa-
 cris, & quantum temporis daretur Leuitis ad mini-
 strandum. cap. 5

A quo noster primùm institutus fuerit sacerdotalis or-
 do, & quotuplex esset sacerdotium, & quid sit sacer-
 dotis manuum impositio, ac quis episcopus Ponti-
 sexue, atq; quale eorum munus, & quemadmodum
 presbyter uel diaconus quondam dictus fuerit episco-
 pus. cap. 6

De primo ritu sacrorum, quibus initiantur ij qui sacer-
 dotes fiunt, & amiciendi usu, ac ibidem de sacerdotis
 officij initio. cap. 7

Vnde

I N D E X

Vnde mos natus, cur omnes initiati uerticem deradant, ac quàm illud facere olim probrosum fuerit, & ibi de Nazareorū secta, & quādo lege exceptum sit, quibus initiari nō liceret, præsertim per bigamiā, & quomodo liceret, ac unde ipsa bigamia introducta sit. cap. 8

Qui primi in urbe Roma & alibi presbyteris parochias, ac episcopis dioeceses diuiserint, ac quale fuerit parochorum officium, & de Cardinalium ordinis origine. cap. 9

De origine honorū qui Romano pontifici habentur, & De eius auctoritate in omnes ecclesias, atque quibus illius, & episcoporum ac Imperatorum occidentalium eligendorum ius à principio fuerit. cap. 10

Qui primi notarios in urbe Roma constituerint, qui res martyrum gestas scriberent, & ibidem de protonotariorum ac cubiculariorum origine. cap. 11

Vnde natum, cur sacerdotū ordo in uarios abiuerit munerum gradus, & de primo pallij usu, eiusq; forma, ac primordio collegij residentiariorum apud Anglos, & de antiquo iurandi modo, interdicensq; contumacibus sacris, hoc est, eos excommunicandi, uti uulgò dicitur. cap. 12

Qui primi instituerint ut uirgines consecrarentur, & unde fluxerit mos uelandi caput, illudq; aperiendi uiris principibus, atq; osculandi Pont. pedes & manus, item osculo salutandi, ac ipsos pedes mutuò lauādi. cap. 13

Qui primi apud Romanos instituerint sacerdotes flamines, uirgines Vestales, Pontificem maximum, salios, feciales, patrem patratum, regem sacrificulū, augures, epulones,

CAPITV M.

epulones, sodales Titios & aruales, ac singulorū officia, & quæ procurarent sacra, & de primo lectisternio, atq; librorum Sibyllinorum origine. cap. 14.

CAPITA QVINTI LIBRI.

Vnde nostris consuetudo sit, festis diebus exornare templa, ac in illis offerre cereas imagines, tabellasq; miraculorum ponere: item conuiuari, quum quis præsertim sacerdos primam celebrat Missam, quam uocamus. cap. 1.

Vnde apud nostros mos sit, spargere pecuniam in populum, dare epulum, & strenam, ducere choreas, edere spectacula, exire Calendis Maij in agros, & currere Calend. Martijs per arua cum faculis accensis, & per Dominica natalitia ministrum quempiam facere dominum, ac ante initium quadragesimæ induere personas. cap. 2.

Vnde fluxerit mos ungendi sacerdotes & reges, item baptizatos, ac morbo periculose laborantes. cap. 3.

De initio connubij sacerdotalis apud Hebræos, & quando illud Occidentalibus sacerdotibus interdictum fuerit. cap. 4.

Qua ratione ab initio inter mortales matrimonium fuerit cōtractum, & intra quos cognationis gradus, tam apud illos, quàm post apud nos: ac ibidem, an ulli unquam per leges licuerit plures simul habere uxores, & ius connubij filiorum esse in potestate parentum, atq; unde mos sit ut puerperæ purgentur. cap. 5.

De principio sacrarum ædium, atque ubi sit præcipuus orandi locus, ac de altarium & cœmiteriorum initio,

I N D E X

- Et quando primùm crux cœperit haberi honori at-
 que uenerationi. cap. 6
 De primo ac uetustissimo apud Hebreos sacrificiâdi ritu
 ac festorum dierum obseruatione, dedicandiq; templa
 instituto, deq; ignis mysterio. cap. 7
 Cunctas ferè gentes quondam dæmonibus malis huma-
 nas immolasse hostias, Et ibidem quid esset uer sacrû,
 Et quando primùm eorum oracula obmutuerint, ac
 de primo usu aquæ, quam dicimus sanctam. cap. 8
 Quis primus docuerit modum orandi, ac de loco assi-
 duaq; præcatione, Et cur in Orientem uersi oremus,
 templaq; nostra eodem spectent, ac unde mos concio-
 nandi, Et de perfecto concionandi modo. cap. 9
 De initio sacrificij nostri, hoc est, eucharistiæ, ac pri-
 mo eius usu, tam specie panis Et uini, quam panis tan-
 tum: atq; cur mane, nō uestperi more Christi ea suma-
 tur: Et quibus sacrificij huius faciendi administran-
 diq; potestas data fuerit. cap. 10
 Qui primùm post Christum, eo ritu sacrificare cœpe-
 rint, quem ille docuisset: Et qui deinceps modum rei
 diuinæ faciendæ, quam Missam uocant, auxerint, Et
 de osculo pacis inter sacra, atque quando id fieri non
 liceat, ac de benedictione sacerdotis post sacra, Et de
 circunuersione frequenti eiusdem in altari. cap. 11
 Vnde mos sit, ut post rem diuinam factâ, diaconus pro-
 nuntiet, Ite missa est: Et unde Missa Et cæremoniæ di-
 ctæ: atq; quid re ipsa sit Missa, qualésue cæremoniæ.
cap. 12
 Quare nonnulla tam Hebraica quàm Græca, uel Syria-
ca uerba,

C A P I T V M.

ea uerba, in Missa usurpentur, & ibidem de eorum significatione.

cap. 13

C A P I T A S E X T I L I B R I.

De pio pœnitendi initio, atq; duplici pœnitentiæ, quam uocitant, genere, & de primò confitendi delicta instituto, & qualis sit publica confessio, ac ibidẽ de triplici purgatione priscorum.

cap. 1

Qui primi instituerint horas canonicas, ac sanxerint, ut psalmi à choro alternis canerentur, ac quàm parum frugifer sit cantus in domo Domini mollior atq; delicatior, & ibidem de origine chori, atque qui diuorum uitas scripserint.

cap. 2

De initio ieiunij, & primo eleemosynæ usu, ac ibidem quale uerum sit ieiunium, atque de ieiunij aduentus, quem uocant, & quadragesimæ primordio, & unde dicta sit, ac feriæ quartæ cinerũ quatuorq; temporum instituto.

cap. 3

De ritu uigiliarum noctu agendarum, ad ædes sacras, & de cõuiuiio Dominico, uel quale illud foret, & quando primum sacre uigiliæ in ieiunium fuerint mutatae, & ibidem nocturna sacra apud ueteres semper fuisse damnata, atque de instituto ieiunij quartæ & sextæ dierum hebdomadæ.

cap. 4

Qui primi mutauerint Solis & Saturni dierum nomina, in Dominicum & sabbatum, ac reliquos hebdomadæ dies in ferias distinxerint, & ibidem à quibus errantium syderum uocabula fuerint istis diebus primum tributa.

cap. 5

Demodo Christianæ abstinentiæ in cibis capeffendis.

I N D E X

quum solenne est ieiunium, ac de eorum delectu per legem habito, & unde sit usus apud nos cōsecrandi mensas, legendiq; sacra scripta dum editur, atq; agēdi gratias post sumptum cibum. cap. 6

De origine rationis festorum dierum apud Romanos, & nostros, & cur cōstituti sint, & soli Deo esse sacrificandum, ac de more natalem colendi diem sacris conuiuijs & uoluptatibus, paschaq; celebrādi, & paschales candelas consecrandi. cap. 7

De primo festorum dierum instituto, & utrum pentecoste Apostolorum temporibus fuerit dies festus, atq; unde mos sit adscribendi bene meritos de Christiana religione, diuorum catalogo. cap. 8

Qui primi instituerint, ut anniuersaria iusta mortuis fierent, etiam quarto Nouas Nouembris: & ibidem quæ iusta sint, undēque dicantur, uel parentalia & conuiuia ad sepulchrum quis primus concelebrarit: & de legitimo tempore lugendi mortuos, dēque lugentium uestitu, eorundemq; corporis habitu, ac quādo luctus minueretur, & quare Frācorum reginæ dum sunt uiduæ, albis utuntur uestibus, & ibi locus ipse Ciceronis enodatus. cap. 9

De origine nouendialis septendialisq; sacrificij, & de more offerēdi pro mortuis, eosq; non lugendi, ac de sapienti Thracum instituto, & modo apud priscos effereudi funeris ad sepulchrum, atque de initio funebri pompæ, extruendorumq; sepulchrorum forma, ac eorundem iuris religione. cap. 10

De primo usu nouendi uota Deo, ac nudipedalia sacra agendi,

CAPITV M.

- agendi, & qui primi inuenerint litanias, id est, processiones, supplicationes, atque quare in ecclesiam inductæ fuerint, & cur sternuentibus bene precemur, oscitantesq; , ac quiduis inchoantes sese crucis signo uallent: & de origine supplicationū nostrarum pompæ, ac de pio supplicandi reuocando modo. cap. 11
- De origine uasorum, indumentorumq; sacerdotalium, ac de primo eorundem sacrandorum instituto, & unde usus tintinabulorum, item uelorum, cortinarum, candelabrorum, & uexillorum. cap. 12
- De primo apud Christianos imaginum cultu, deq; modo eas uenerandi à patribus constituto, atque de prauo earundem abusu ad quæstum. cap. 13
- De decimarum, & primitiarum, ac primogenitorum redemptionis origine, & quis primus decreuerit, ut liceret sacerdotum collegijs fundos & prædia oblata recipere possidenda. cap. 14

CAPITA LIBRI SEPTIMI.

- De monasticæ uitæ principio. cap. 1
- Quando primum ordo monasticus tribus uotis adstrictus fuerit, & quis primus ea uota introduxerit, uestitumque religiosum, cum nouo uitæ modo, ac ordo ipse abiuerit in plures familias. cap. 2
- De origine Hieronymianorum, Canonicorum regularium, Augustinianorū, Cartusianorum, Carmelitanorum, Præmonstratensium, & Crucigerorum, atque eorundem habitu, uictu & cultu. cap. 3
- De Prædicatorum, Franciscanorum, Trinitatis, Seruorum Mariæ uirginis, Brigidentium, Iesuatorum, No-

I N D E X

uorum Eremitarum, & Bonorum hominum origine.
cap. 4

De origine sacrorum militum, ac de initio atq; exitu se-
ctæ Albatorum. cap. 5

De Niniuitarum initio, quorum secta uulgò Confrater-
nitas dicitur: & unde mos, ut consocij inter orandum
se se conuerberent. cap. 6

De origine sectæ deæ Syriæ sacerdotum, Assyriorum,
Antonianorum, atque Cæretanorum. cap. 7

De primordio Mahometanæ sectæ, atque eius legibus
& institutis. cap. 8

CAPITA LIBRI OCTAVI.

Vnde natum, ut patres sanxerint diuorum reliquijs ho-
norem habendum esse, ac qui primùm stationes, & eas
deinde atq; iubileum Romæ instituerint, & de primo
ueniarum, quas indulgentias dicunt, usu, & unde uo-
centur à culpa & poena. cap. 1

De origine titulorum, quibus Romanus Pontifex uti-
tur, ac collegiorum & scribarum, & quando primùm
literæ apostolicæ cœperint obsignari plumbo, ibiq;
de usu peruetusto sigillandi literas cera impressa an-
nulo, & de primo annatarum usu. cap. 2

De Simoniacorum sectæ ortu. cap. 3

Quando primùm hæreses, atque schismata orta, ac in
his Lutherana secta, & quæ eorum auctoribus sit pœ-
na constituta. cap. 4

Quo primùm tempore Pontificum concilia publicè ha-
beri cœperint, atque quorum conuentuum decreta à
patribus recepta sint. cap. 5

Qui ex

CAPITVM.

Qui ex alienis & externis, primi nostros Christianos
infectati fuerint, & ibidem qui martyrij primum pal-
mam tulerint, atque unde dictum, quidue sit marty-
rium. cap. 6

De Christianæ reipublicæ præstantia. cap. 7

Et in calce, commentariolum in Dominican precem.

INDICIS CAPITVM

FINIS.

DE INVENTORIBVS RE-
RVM DIVERSARVM CATALO-
gus, ex optimis ac uetustiss. auctoribus conqui-
situs, ac in ordinem alphabeti-
cum digestus.

- A** Chates ignem filice excutere docuit. Vergil. lib. 1.
Ac primum filicis scintillam excudit Achates.
Aeginetæ primi nummum cuderunt.
Aegyptij ciuitatem regiam primi extruxerunt. Item
Geometriam inuenerunt. Item linum. Ouid. lib. 1.
Metam. Nunc dea linigera colitur celeberrima tur-
ba, Secundum alios Arachne. Item sistrū. Verg. li. 8.
de Cleopatra loquens, Regina in medijs patrio uo-
cat agmina sistro. Ouid. lib. 3. Eleg. Quid nunc sa-
cra iuuant, quid nunc Aegyptia profunt Sistra.
Aesculapius dentium euulsionem edocuit,
Aetolus iaculum reperit.
Aetoli lanceas inuenerunt.
Alcman poeta carmen amatorium inuenit.
Alexander Citherius primus psalterium implicuit
chordis,
Amphion rationem musicam inuenit.
Amphitryon somniorum interpretationes aperuit.
Amazones securim, quæ propterea Amazonia & Pen-
thesileæa dicitur, & Thermodontia, quod Ama-
zones ad Thermodontem fluuium habitauerint.
Horat. lib. 4. Carm. Amazonia securi dextras obar-
met. Ouid. lib. 3. de Ponto, Nec tibi Amazonia est
pro me sumenda securis.
Anacharsis folles, anchoram, bidentem, figuli rotam
inuenit.
Anagallis puella ludum pilæ primum omnium docuit.
Anaximáder Milesius horologiū & sphaeram inuenit.
Anaxi-

C A T A L O G V S.

Anaximenes umbrarum rationem ostendit.

Ancus Martius salinas monstrauit.

Annus Aegyptius usum clibanorum, in quibus panes coquerentur, edocuit.

Apollo medicinam apud Græcos, teste Quidio, lib. i. Metam. primus omnium reperit. sic enim loquitur, Inuentum medicina meum est, opifexq; per orbem Dicor, & herbarum subiecta potentia nobis. Secundum Hebræos Adamus eam diuino lumine sapientiam adeptus est. Secundum ueteres autem, Apis Aegyptiorum rex reperit. Hanc porrò subinde locupletauit, hominibusq; tradidit Aesculapius, ab Apolline patre institutus, perfecitq; demum Hippocrates ab Aesculapio patre genitus, qui tres auctores totidem medicinæ hæreses, siue sectas inuenere: quarum prima dicta fuit Methodica, quæ rationem artis, & remedia per compendia sectabatur, ab Apolline inuenta. Secunda Empirica, quæ solis experimentis sanabat, ab Aesculapio reperta, quem complures emortuos ad uitam reuocasse aiunt, quamobrem illum ictu fulminis à Ioue interfectum esse fabulantur. Tertia Logica, hoc est, dogmatica, seu rationalis, quæ naturæ rationem scrutatur, morborumq; causas inquirat, ab Hippocrate comperta: quem tandem Galenus annis post sexcentis sequutus est: qui in primis adeo appositamendendi decreta condidit, ut sibi parem non habeat, anteriorem uerò neminem: hic enim nihil intentatum inexpertumq; relinquens, orbem uniuersum ita in sese circumegit, ut reliqui omnes impudenda insania damnarètur, ac publicam salutem decoquere uiderentur, siquid sine Hippocratis atq; Galeni auctoritate agere uellent.

Apollodorus pictor umbrarum imitationem aperuit, Archilochus Iambicum carmen primus inuenit: de-

DE INVENT. RERVM

quo Horat. in Arte poetica, Archilochum proprio rabies armauit iambo.

Archytas crepitaculum inuenit.

Argeus agrorum stercorationem edocuit.

Aristeus rex Arcadiæ apum & mellis usum primus edocuit. Verg. lib. 4. Georg. Tempus & Arcadij memoranda inuenta magistri Pandere, &c. Ouid. Inuentum mellis Baccho tribuit. lib. 3. Fast. Liba Deo fiunt, succis quia dulcibus idem Gaudet, & à Baccho mella reperta ferunt. Reperit etiam Aristeus lactis coagulum.

Artaxerxes Longimanus legem uenationis primus omnium præscripsit.

Artemon Clazomenius testudines monstrauit.

Asclepiades medicus lectos pensiles primus omnium fecit.

Asinius Pollio bibliothecam primus omnium apud Romanos instruxit.

Atracius artem magicam in Thracia reperit.

Atreus Solis eclipsim primus ostendit.

Attalus tapetes, qui propterea dicuntur Attalici.

Bacchus diadema, triumphos, & uinum reperit. Ouid. lib. 15. Metam. Victa racemifero lyncas dedit India Baccho.

Belgæ effeda uehicula inuenerunt. Verg. lib. 3. Aenei. Belgica uel molli melius feret effeda collo.

Belus scientiam syderalem edocuit.

Bizes Naxius tegulas primus omnium confecit.

Boetius artem futrinam ostendit.

Cadmus lapidicinas auri & metallorum conflaturam inuenit. Item solutam orationem primus composuit.

Calistus Pont. ieiunia quatuor temporum primus omnium instituit.

Callias Atheniensis minium reperit.

Capa-

CATALOGVS.

Capaneus scalas.

Cares ocreas & cristas.

Cecrops coniugium apud Athenienses primus omnium instituit. Item oppidum construxit, simulachra erexit,

Centaury equestrem pugnam.

Ceres cultū terræ & fruges. Verg. lib. I. Georg. Prima

Ceres ferro mortales uertere terrā Instituit, &c.

Chaldæi dierum obseruationem.

Chalybes ferrum inuenerunt.

Chiron artem herbariam.

Chus filius Cham, idololatriam.

Cinyras tegulas.

Claudius Centimanus R literam.

Cleanthes, uel secundum alios, Aegyptij, picturam.

Closter fusos.

Cn. Matius, nemora tonsilia.

Combe puella, Asopi filia, armaturam Aeneæ.

Copæ populi remum,

Corax & Ctesias Siculi, artem & præcepta Rhetoricæ.

Corses primus barbam sibi rasit Alexandri seculo.

Cottalus Sículus libare pocula.

Crassus coronas argenteas.

Crete Scorpionem instrumentum bellicum.

Ctesibius hydranticas machinas.

Cyclopes ferrariâ fabricam atque turres inuenerūt,

D Aedalus fabricam lignariam, asciam & perpendiculum, itemq; malum naus reperit.

Damum Atheniensis remissam harmoniâ. Clonas elegiographus tibicinicas regulas, & concentus. Terpander citharædicas. Polymnestus Colophonius, carmina heroica: secundū alios Phemonoe, ut alijs placet, Delphici, in honorē Apollinis, post interfectum Pythonem. Sabell. Heroica carmina Phœbo, Delphica

DE INVENT. RERV M

Delphica post cæsum cecinit Pythóna iuuentus.
Olympius Phryx legem tibialem. Hyagnis tibiam
lugubrem.

Danaus puteos.

Daphnis pastor carmen Bucolicum.

Darius tributa.

Deliaci gallinas saginare edocuerunt.

Diades miles Alexandri regis Macedonum, turres
ambulatorias inuenit.

Dibutades plastice.

Dipœnus sculpturam marmoris.

Dithyrambus Thebanus, uersus Dithyrambicos.

Empedocles artem oratoriam inuenit.

Endymion cursum Lunæ edocuit.

Epæus arietem.

Epimetheus statuam ex luto primus omniū confecit.

Evluius Hirpinus uiuaria inuenit.

GArgaris mellis usum apud Hispanos.

Glaucus ferruminationem reperit.

Græci trochum inuenerunt.

Gregorius pontifex Max. primus se seruum seruorum
Dei appellauit.

HAnno Carthaginensis leonum mansuefactionem
edocuit.

Hercules purpuram inuenit. Politianus in Rust. Aut
bis in Herculeia Milefia uellera concha Versantur.

Hetrusci prætextas uestes.

Hortēsius pauones occidere primus omniū ausus est.

Hostilius rex latum clauum, genus uestimēti reperit.

Iason & Tiphys nauim, secūdum Ecclesiasticos Noe.

I Ouid. lib. I. Metam. Primæq; ratis molitor Iason.

Tibullus hoc inuentum Tyrijs adscribit dicens,

Prima ratem uentis credere docta Tyros.

Ibycus Rhegynus sambucam.

Icarus

CATALOGVS.

Icarus uela.

Idæi Phryges acu uestes facere. Aurum Attalus intexere. Alexandrini colores pictura intexere, Galli scutulis diuidere

Iphitus Olympiadem.

L Acedæmonij gladium, galeam, hastam.

L Libyci scapham inuenerunt.

de Literarum inuentoribus reperti sunt sequentes uersus admodū uetusti, quos Crinitus ait se legisse in bibliotheca Septemana. Moyses primus Hebraice literas exarauit mente sagaci. Phœnices Atticas condiderunt. Quas Latini scriptitamus, edidit Nicostrata. Abraham Syras, & idem reperit Chaldaicas. Isis arte non minore protulit Aegyptias. Gulsila prompsit Getarum, quas uidemus ultimas.

Lycæon bellorum inducias, item Lycæa.

Lycurgus munus humandi.

Lydi lanas inficere. Item ludum tesserarum.

M Lælius auaria primus omnium instituit.

M Maris Thessalus primus omnium equum ascendere ausus est.

Melissus Cretensis, deorum sacrificium instituit.

Mercurius lyram inuenit. Stat. in syluis. Vocalis citharæ repertor Arcas. Idem quoq; moly herbam reperit, Hercules heracleon herbam, Mercurius parthenion, Achilles achillaon, Melampus melampodion, Teucer teucrion, Gentius rex gentianam, Lyfimachus lysimachiam, Iuba rex euphorbiam, Scythæ scythecem, Thraces iscemonem, Vetones betonicem, Seruilius Democrates hiberidem, hirundines chelidoniam, Canes canariam, cerui dictamnium, Cirnæ elaphoboscum, Sardonia peucedanum herbas.

Meson Comicus, personam primus introduxit.

Minerua oliuam. Vergil. lib. i. Georg. Adsis ô Tegeæ
fauens

DE INVENT. RERV M

fauens,oleæq; Minerua Inuentrix.

Musis quædam disciplinarum inuenta attribuuntur,
ut Clio fertur historias inuenisse, Melpomene tra-
gœdias, Thalia comœdias, Euterpe tibias, Terpsi-
chore psalteriũ, Erato Geometriam, Calliope lite-
ras, Vrania Astrologiam, Polyhymnia Rhetoricã.

Mydias Messenius lorica inuenit.

NEro aquæ decoctionem ostendit.

Numa deorum cultũ apud Rom. primus omniũ,
ut Plutarchus in eius uita testatur, instituit.

PAlamedes in bello Troiano ordinem exercitus,
signi dationem & uigilias instituit.

Palamedes Nauplius ordinem literarum edocuit.

Pan inuenit fistulam. Verg. in Bucol. Pan primus ca-
lamos cera coniungere plures Instituit.

Paulus heremita, solitudinem heremiticam inuenit.

Pelasgus tuguria extruxit primus.

Perillus taurum æneum, qui propterea dicitur Peril-
læus. Ouid. Ipse Perillæo Phalaris permisit in ære
Edere mugitus, & bouis ore queri. Is uerò à Pha-
laride propter inuentionem suam crudelem com-
bustus est. Ouid. in Ibin, Aere Perillæo ueros imi-
tère iuuenços, Ad formam tauri cõueniente sono.
Idem lib. 4. De arte amandi, Et Phalaris tauro uiol-
lenti mēbra Perilli Torruit, infelix imbuit auctor
opus. Idem in Tristibus Perillum primò, deinde
Phalarem sic induxit loquentes, Vt munus munc-
re penſes, Da precor ingenio munera digna meo.
Dixerat & Phalaris pœnæ mirandæ repertor, Ipse
tuum præſens imbue dixit opus. Claudianus lib. 1.
in Eutropium, Sic opifex tauri, tormentorumq; re-
pertor, Qui funesta nouo fabricauerat æra dolori,
Primus in expertum Siculo cogente tyranno, Sen-
ſit opus, docuitque suum mugire iuuençum. Sed
Phalaris postea tyrannus eodem postea tauro in-
clusus

CATALOGVS.

clusus, & crematus est, quo alios prius suffocauerat. Ouid. in Ibin, Vtq; ferox Phalaris lingua prius ense resecta, More bouis Paphio clausus in are gemas.

Perfæ unguenta inuenerunt.

Phælon nummum & mensuras.

Phemonoe carmen hexametrum. Politianus, Et Delphica longos Phemonoe commenta pedes.

Phœnices balistam & fundam.

Phryges uehiculum quadrirotum & bigas.

Pilumnus Iouis filius, & Dauni pater, pinsendi frumenti usum docuit.

Piseus uenabula.

Pollux palæstram: ad quod allusit Statius lib. 2. Syl.
Siue catenatis curuatus membra palæstris Staret
Amyclæa conceptum matre putares.

Prætus & Acritus clypeos, auctore Plinio.

Pyxodorus usum marmoris edocuit.

Pyfæus & Ayrrhæus æneam tubam inuenerunt.

R Hadamanthus Assyrias literas. Anubis & Mennon
Aegyptias: Phœnices Græcas. Carmenta Euan
dri mater Latinas.

Rhæcus & Theodorus Samij artem æris fundendi
& conflandi statuas docuerunt.

Rhodij celocem nauem inuenerunt.

S Armenes primus de equitatu scripsit.

Seruius rex æs signare docuit.

Sidonius mensuras & pondera, regnante apud Soly-
mos Hieroboam.

Simonides Cous artem memorandi docuit.

Sinon Græcus speculum.

Sp. Carbilus Grammaticus, G. literam inuenit.

Syri catapultam inuenerunt.

T Ages artem aruspicinam inuenit.

Talus puer ferram. Ouid. libro 8. Metam. Ferroq;
incidit

DE INVENT. RERVM CATAL.

incidit acuto Perpetuos dentes, & serræ reperit
usum Primus.

Thon apud Aegyptios medicinam reperit.

Thraſon muros urbium.

Theut numeros, ſupputationem, geometriam, talo-
rum & alearum lufus.

Tregillus quadrigam in Græcia inuenit.

Tyrrhenus haftam uelitare & pilum.

ZOroaſtres artem magicam reperit. Stroza pater,

Nec Zoroaſtreas artes, magicæ requiram,
Carminis auxilium.

FINIS.

Polydori Vergilii

VRBINATIS DE IN- VENTORIBVS RERVM

LIBER PRIMVS.

DE PRIMA DEORVM ORIGINE,
& unde Deus dictus. CAP. I.

CUM terrestres olim demones, hoc est, aërij siue inferni spiritus, quos sacri autores huius mundi principes appellant, per simulachra mortalibus hominibus dicata, diuinationes exercerent, & malefisis artibus sese modò bonos demones,

modò deos cœlestes, ac nunc herorum animas, nunc alios atq; alios confingerent, tantum errorum humanis peccatoribus effuderunt, ut breui tempore bonæ partis hominum mentes à cultu ueri Dei prorsum auerterint. Nec per hoc tibi mirum uideatur, malos demones suscipere personam deorum: quandoquidē ipse satanas, uelut Paulus apostolus cap. 11. Epistolæ posterioris ad Corinthios ait, transfiguratur in angelum lucis, hoc est, Dei, qui lux est. Quare apostoli, ut est apud Matthæum euangelistam cap. 14. cū in naui essent, aduersa tempestate in alto iactata, et Iesus super mare ambulans ad eos iret, turbati sunt, arbitranter spectrum esse: & licet sit illis ipsis locutus, Petrus tamē uisum uidere se animo ducēs, haud prius Christum esse credidit, quā experimento

cognouit, qui eius iussu super aquam itidem ambulauit, adeo fallacias demonum usitato more factas timebant. Ad rē redeo. Et qui spiritus erant tenuēs, sibi geniorū nomen assumebant, quod genios singulis binos attribuit antiquitas, qui dæmones quoq; uocātur, nec hominibus modo, uerum etiā locis & aedibus, quorum alter nobis perniciose moliretur, alter prodesse studeret. De hoc bono cūsto de non est quod ambigatur, quando teste Matth. cap. 18. Christus docet, nos in angelorum tutela esse, dicens: Dico enim uobis, quod angeli eorum in coelis semper uident faciem patris mei. Hūc locū diuus Hieronymus ita explanat: Magna dignitas animarum, ut unaquæq; habeat ab ortu in custodiam sui, angelum delegatum. Item hi dæmones ostiatim domos occupabant, facileq; insinuabant se corporibus hominum, & occulte in uisceribus operati, ualetudinem corrumpēbant, morbos citabant, animos somnijs terribant, ac his malis cogebant mortales ad sua decurrere auxilia, petereq; suppliciter responsa, quibus semper ambiguos, dedita opera addebant exitus, ne suam patefacerent ignorantiam. Sed hæc nocendi tela postremo illis adempta fuere, prout fusi⁹ explicabitur cū de nostræ Christianæ religionis principio, & institutis disseretur. Per hæc igitur maleficia dij putabantur, ita ut alij alios, sicut inferius docebimus, & deos nuncuparent, & summa religione colerent. Sic opinio de multitudine deorum, cū à simulachris ad inuisibiles spiritus cogitatio raperet, uti uera, usq; eò creuit, ut maior propē coelitem populus, quā mortalium haberi cœperit. Vnde post innumerabiles philosophorum de dijs undiq;

undiq; sententiæ confluxerūt, qui sese abiectis omnibus publicis atque priuatis actionibus, quærendæ ac inuestigandæ ueritatis gratia, ad doctrinæ studium cōtulerunt. Thales enim Milesius, qui primus (teste M. Tullio, in primo de natura deorum uolumine) de talibus rebus quæsiuit, aquam esse dixit à qua nata sint omnia, Deum autem esse mentē, quæ ex aqua cuncta formauerit. Pythagoras definiuit Deum esse animū per naturā rerum omnem intentum & commeantē, ex quo omnia quæ nascerētur animalia, uitam capere. Cleanthes & Anaximenes aërem Deum statuerunt. Vergilius in secundo Georgicorum,

Tum pater omnipotens fecundis imbribus æther,

Coniugis in gremium lætæ descendit, & omnes

Magnus alit magno commistus corpore foetus.

Anaxagoras Deum esse censuit infinitam mentem, quæ per seipsam moueretur. Antisthenes dixit, multos esse quidem deos populares, unum tamen naturalem summæ totius artificem. Chrysippus naturalem uim diuina ratione præditam, interdum diuinam necessitatem Deum uocat. At Zeno diuinam naturalemq; legem. Xenocrates uerò octo deos esse putauit. Quidam autem deos esse, aut sibi minimè constare dixerunt, aut prorsus sustulerunt: nam Protagoras sese negauit omnino de dijs quid liqueret, scire, id est, an aliqua esset diuinitas nec ne, propter quod Athenienses cum suis finibus exterminarunt. Diagoras uerò Atheos, item Cyrenaicus Theodorus, nullum esse omnino Deum existimarūt. Epicurus Deum quidem esse dixit, sed nihil cuiquam tribuentem, nihil gratificantem, nihil curantem. Lucretius,

Non bene pro meritis capitur, nec tangitur ira.
Item Vergilius in Damone,

Nec curare Deum credis mortalia quenquam?
Quare nō temerē Cicero in extremo primo libro de Natura deorū ait: Si talis est Deus, ut nulla gratia, nulla hominum charitate teneatur, ualeat, &c. Quo fit, ut nihil ab Epicuro absurdius dici possit: si is enim talis est, ut ait, nō utiq; Deus appellandus est, sed immane monstrū: quapropter ex animis hominū radicitus religionē extraxit. Anaximādri autem, sicut testis est M. Tullius, opinio est, natiuos esse deos longis interuallis orientes occidentesq;. De huiusmodi igitur deorum origine, eatenus nobis edisserendum est, quoad ad ipsam ueritatē ueniamus. Aegyptij apud se deorū genus primū extitisse gloriātur, utpote q (sicut infra ostēdemus) primi omnium, teste Diodoro Siculo, libro suarū historiārum primo, geniti, duos esse eos, & eos aeternos arbitrati sunt, Solem, & Lunam: & illum quidē Osirim, hanc Isim, certa nominis ratione appellarūt. Verum Lactantius in primo Diuinarū institut. uolumine, Saturnum omnium deorum parentē uocat, quod, autore Ennio in sacra historia, ex Ope Iouē, Iunonem, Neptunum, Plutonem, & Glaucam filios suscepisset, qui cū de mortalibus plurimum essent bene meriti, dij habiti sunt. Sed multi denique sunt deorum ortus, cū singuli populi, ut Perseus Zenonis auditor ait, eos à quibus magna utilitas ad uitae cultum esset inuenta, uel gentis & urbis conditores, uel foeminas castitate insignes, seu uiros fortissimos, etsi mortali genitos, in numero deorū habuerint, ut Aegyptij Isim, Mauri Iubam,
Afr

Afri Neptunum, Macedones Gabyrum, Persæ Mithram, Rhodij & Massagetæ Solem, Poeni Vranium, Latini Faunum, Sabini Sabum, Romani Quirinum, Athenæ Mineruam, Samos Iunonem, Paphos Venerem, Delphos Apollinem, Lemnos Vulcanum, Naxos Liberum, Creten ses Iouem, Armenij Anaitidem, Babylonij & Assyrij Belum, Berecyntes Rheā, & alij alios deniq; ex hominibus, & quod dictu post homines natos ualdè pudendum ac importunissimum est, ex animalibus deos fecerint, sibiq; constituerint. Hinc Græci, teste Herodoto in primo, non temerè sentiebant deos ex hominibus esse ortos. Quare esset admodum difficile, deorū originē definire, cū dij ipsi præsertim uanissimi, nullumq; eorū genus nō mortale fuerit, quandoquidē illi fugas, mortes, & uulnera perpepsi sunt. Quanto igitur rectius est, eò oculos & orationē tēdere, ubi ueri Dei sedes est: quæ pura, integra, incorrupta & mente et uoce uenerari debemus. Quāquam de Deo loqui, & uera dicere, ut sapientes aiūt, periculosum est, id quoniam oculi intueri nequeunt, cū siquidem accessu lucis & fulgore aspectus mortalis, qui nobis diuino munere tributus est, prorsus amittitur: neq; animo, neque ulla mentis acie concipi potest, ut probè admodum Simonides poëta sapientissimus docuit: nanq; cū ab eo, autore M. Tullio, tyrannus Hiero quæsisset, quid aut qualis esset Deus, deliberandi causa sibi unum diem postulauit: cū idem ex eo postridie quæreret, biduum petiuit: cū sepius duplicaret numerum dierum, admiransq; Hiero quæreret, cur ita faceret, Quid quanto, inquit, diutius confidero, tanto mihi res uidetur obscu-

rior. Id quod si fecissent philosophi, qui more Andabatarum in tenebris uersantes, tot deliramenta commentati sunt, profectò Deum creatorem suum tam impijs sententijs non offendissent. Satiùs enim propè est uera ignorare, quàm falsa docere. Semper itaq; Deus est unus, qui teste Macrobio, uices temporum nesciens, in uno semper quod adest, consistit æuo, & rerum omnium principium nominatur, qui apud Esaiam ait: Ego sum Deus, ante me non fuit alius, & post me non erit: cuius, ut Cicero libro Tusculanarum primo inquit, nulla est origo, dicente Moise, In principio creauit Deus cœlum & terram. Et diuus Hieronymus epistola quarta ad Damasum scribens, ait: Vna est Dei sola natura, quæ uera est: ad id enim quod subsistit, non habet aliunde, sed suum est. Deinde & subdit: Deus solus qui æternus est, hoc est, qui exordiũ non habet, essentie uerè nomẽ tenet, &c. De quo Vergilius, tametsi longè fuit à ueritate, natura tamen ducente, ita libro sexto Aeneidos cecinisse uidetur,

Pincipio cœlum ac terras camposq; liquentes,
 Lucentemq; globum lunæ, titaniaq; astra
 Spiritus intus alit, totamq; infusa per artus
 Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.

Et Ouidius in primo Metamorphoseos,

Ille opifex rerum mundi melioris origo.

Atque reliqua. Et Plato quoq; qui omnium sapientissimus iudicatur, unum Deum nominat, et ab eo hunc mundum esse factum confirmat: quem licet nobis, ut poetis, inuocandi mos non sit, hoc tamen de primis rerum inuentoribus opus oris prosperos successus præstet,
 omnibus

omnibus oramus precibus, quando Deum dictum putant, quod omnia dat commoda hominibus: licet alij nominatum Deum uelint, ex uerbo græco *θεός*, quod Deum significat, siue quod ei nihil desit, uel *ἀπὸ τοῦ θάουα*, quod est uideo, speculator: aut *ἀπὸ τοῦ δέος*, quod dicitur timor. Vtrunq; diuus Ambrosius probat scribens: Deus dicitur, quod spectet omnia, & timeatur a cunctis.

De iniitijs rerum. Cap. 11.

Ipsi nostri operis exordium esse uidebatur, ut primum de rerū iniitijs differerem, deinde uerò, ut deorū originem traderē, qui ab iisdē principijs, ut ostendimus, ortū habēt: ueri tamē Dei religio me mouit, fecitq; ut ab eo qui ante omnia est, hoc opus inchoare maluerim. Hoc igitur loco aliquanto rationabilius philosophorū de rerū primordijs sententias, donec ad ueritatē me sensim insinuauero, percurreremus. Thales itaq; Milesius unus ex septem sapiētibus, aquam (sicut supra demonstraui) dixit esse initium rerum. Deumq; esse eam mentem, quæ ex aqua cuncta gigneret. Contrā Hippasus Metapontinus, & Heraclitus Ephesius, qui propter obscuritatem scripturæ, teste diuo Hieronymo cōtra Iouinianum, à Grecis *συνταίσις*, id est, tenebricosus est appellatus, omnia igne procreari censuerunt. Empedocles uerò ex quatuor elementis. Hinc Lucretius,

Ex imbri, terra, atq; anima nascuntur, & igne.

Anaximenes principium aera opinatur. Metrodorus Chius sempiternum esse uniuersum dicit. Epicurus autem, qui ex Democriti fontibus suos hortos irrigauit,

ponit duo principia, corpus & inane. omne enim quod est, aut continet, aut continetur, corpus uult esse atomos, id est, quasdam minutissimas partes, quæ ^{τομῶν} id est, sectionem non recipiant. Vnde atomi dictæ sunt, quas insus per fenestram solaribus radijs, uidemus. Inane uerò dicit spacium, in quo sunt atomi. Ex his principijs quatuor ignem, aerem, aquam, terram uult creari, & ex illis cætera. Ex quo Maro in Sileno ait:

Nanq; canebat, uti magnum per inane coacta
Semina terrarumq; animæq; marisq; fuissent,
Et liquidi simul ignis, ut his exordia primis

Omnia, & ipse tener mundi concreuerit orbis.

De philosophorū sententijs hæc dicta sint: ea nunc quæ sacris continentur literis, prodamus, ne rationis aut ueritatis expertes esse uideamur. Deus igitur ab initio, uti Moses testatur, & ex eo Iosephus in primo Antiquitatū Iudaicarū plenissimè edocet, ex nihilo cuncta fecit. Ioannes quoque Euangelista: Omnia per ipsum facta sunt. Id quod Lactantius Firmianus lib. Diuinarū institut. 2. perspicuè demonstrat, scribens: Nemo quærat ex quibus ista materijs, tam magna, tam mirifica opera Deus fecerit, omnia enim fecit ex nihilo. Et alibi: Deus aut facit ex eo quod nō est. Est in lib. de ira Dei: Vnus est igitur, inquit, princeps & origo rerū Deus. Et diuus Hieron. Quis dubitat Deū omnium creatorē? Idē Plato in Timæo sensit & docuit. Atq; tale rerū deniq; omnium uerū principium fuit, unde geniti homines multa, quæ ad usum uitæ pertinent, deinde adinuenerūt, de quib. cum ego scripturus sim, opere præcipiū me fecisse duco, primum rerū originem produxisse,

disse, ut intelligeretur unde materia orta esset, ex qua homines, qui ex eo quod est faciunt, aliquid effinxerint.

De primo hominū ortu, & linguarum uarietatis origine: an Romanis lingua una eademq; Latina communis fuerit, necne, atq; ibidem de prima gentium diuisione. Cap. III.

Rima hominum origo, ut testis est Diodorus, apud præstantissimos uiros, qui de natura rerum tradiderunt, duplex fertur: quidam enim ingentium mundum & incorruptibilem, & genus hominum sine ullo ortus principio, ab æterno fuisse opinati sunt. Cuius sententiæ, teste Censorino, fuerunt Pythagoras Samius, Archytas Tarentinus, Plato Atheniensis, Xenocrates, Aristoteles Stagiritis, multiq; alij Peripatetici idem senserunt, dicentes, omnium quæ in sempiterno isto mundo fuerunt, & futura sunt, principium fuisse nullum, sed orbem esse quendam generantium nascentiūq; in quo uniuscuiusq; geniti initium simul & finis esse uideatur. Quidam uerò mundum genitum & corruptibilem arbitrati sunt, & homines ortus initium tempore esse consecutos. Quapropter Aegyptij apud se à principio, primos homines genitos esse ferunt, cum propter soli felicitatem, aërisq; temperiem, tum propter Nilum, qui multa ob limi ubertatem generet, & suapte natura nutriat. nam eodem Diodoro autore, in Thebaidis agromures gignuntur, qua ex re multum stupent homines, cum priorem quorundam partem pectore tenus animam moueri in limo uideant, posteriore nondum incho-

ta, sed infirmi. Verum Psammeticho regnum adepto cum incessisset cupiditas dignoscendi, qui reuera primi hominum extitissent, ex eo tempore didicerunt Phrygas primos fuisse, se uero secundos. Psammetichus enim ueluti libro secundo testatur Herodotus, cum haud aliterprehendere posset, duos pueros paulo ante natos inter pecora educandos pastori tradidit, iubens neminem coram eis uocem edere, ne alicuius sermonem perdicerent, ut qualis esset prima uox, quæ erumperet, intelligeretur. Pueri itaque biennio post passa ianua, intus enim à capris nutriebantur, ambo porrectis pastori manibus *Βένις*, id est *Be-*cus clamitarunt, quo quidem uerbo Phryges constet panem appellare. Tali igitur modo, Phrygas primos omnium natos compertum est. Ceterum magna diu inter *Ægyptios* & *Scythas*, autore Iustino libro secundo, de generis antiquitate contentio fuit, in quo certamine superatis *Ægyptijs*, *Scythæ* antiquiores uisi sunt. *Æthiopes* itidem ferunt primos hominum omnium creatos esse, & eius rei coniecturam faciunt, quod non aliunde homines in eam regionem accesserint, sed in ipsa geniti merito indigetes omnium consensu appellentur, de quibus Diodorus libro quarto ita differit: Et equidem simile ueri est, eos qui sub meridiem habitant, primos è terra fuisse homines genitos: nam solis calore terram, quæ humida est, arefaciente, atque omnibus uitam dante, decens fuit locum soli propinquiorem primo naturam animantium tulisse. Hinc Anaximander Milesius ex aqua terraque calefactis homines exortos esse tradit. Empedocles fere eadem confirmat: ait enim, membra singula ex terra quasi præ

pregnante, passim edita, deinde coisse, & effecisse solidi hominis materiam, igni simul & humori permistam. Democritus Abderites, ex aqua limoq; primum homines creatos esse dicit. Zeno autem Citæus principium humano generi ex nouo mundo constitutum putauit, primosq; homines ex solo adminiculo diuini ignis, id est, Dei prouidentia genitos. Poetæ uerò fingunt homines primum aut Promethei molli luto esse formatos, aut Deucalionis Pyrrhæq; ex duris lapidibus natos. Vergilius,

— Quo tempore primum

Deucalion uacuum lapides iactauit in orbem,

Vnde homines nati durum genus.

Verum ne huiusmodi ineptias referendo, probare uideamur: ea quæ sacris continentur literis, ac longè ueriora sunt, aperiamus. Primus hominum ortus apud Iudæos fuit. Deus enim diuûm pater atq; hominum rex, ut Poeta ait, perfecto mundo (autore Iosepho in primo Antiquitatum uolumine, ut etiam in ueteri est instrumento) Adam primum omnium ex limo hominem fecit: dicente etiam Ouidio,

Natus homo est, siue hunc diuino semine fecit

Ille opifex rerum, &c.

& diuo Hieronymo Epistola 49. Fabricatur homo de limo. Et alibi: Deus nos ad imaginem sui tales condidit. Quare Lactantius in 6. scienter hominem Dei simulacrum appellat. Itē de opificio Dei: Vas est, inquit, quodā modo fictile, quo animus, id est, homo ipse uerus continetur, & quidem nō à Prometheo fictum, ut poetæ loquuntur, sed à summo illo rerum conditore & artifice Deo.

Et

Et Cicero hoc idem tradidit, quamvis expers cœlestiū literarū, in primo de Legibus sic scribēs: Hoc animal providum, sagax, multiplex, acutū, memor, plenum rationis & consilij, quem uocamus hominem, præclara quadam cōditione generatū esse à summo Deo: solus enim est ex tot animantiū generibus atq; naturis, particeps rationis & cogitationis, cum cætera sint omnia expertia. Adam itaq; primus à Deo creatus, postquā illius mandatū fregit, uti diuo Hieronymo placet, ducta in matrimoniū Eua, totius futuri generis autor fuit. Idem Hieronymus: Duos homines ab exordio fecit Deus, ex quib. totius humani generis sylua descendit. Ita deinceps homines tanquam omnis rei expertes, nulloq; subsidio fulti, duram agebāt uitam, sed paulatim, quemadmodū Vergilius ait, uarias meditando extuderūt artes: nam multarū rerū notitia percepta, neceſsitate compulsi, breui tempore ceteras uitæ hominum commoditates adinuenerūt. Tunc igitur uariæ uenēre artes, quando, sicut idem poeta canit,

— Labor omnia uincit

Improbis, & duris urgens in rebus egestas.

Cæterum cum Deus, ut docuimus, hominem fecerit, illiq; in ore linguam incluserit, quæ sola animi interpres, uocem motibus uarijs in uerba distinguit, non immerito quispiam mirabitur, unde tanta homini sermonis uarietas innata sit, ut quot orbis regiones sunt, tot idem hominum linguæ sint: cuius rei originem non prætereundam putauim. Cum enim Nemroth filius Cham, filij Noe, post diluuium homines à Dei timore, aquarum nimis formidantes auocare conaretur, spem suam in propria

pria uirtute ponendam ratus, turrim, uelut alibi appositè dicemus, altissimam edificandam suadebat, quam aequæ superare non possent. Iis itaq; iam incepto opere ita insanientibus, Deus linguâ diuisit, ut per multas absonasq; uoces, intelligētia inter se carerent. Hæc igitur tot linguarū, quibus etiam nunc homines utūtur, uarietatis origo est: autor Iosephus in primo Antiquitatū. At hīc non abs re uidetur esse, ut aliquid dicatur de antiqua inter doctos cōtrouersia, quærentes utrum Romani generatim latinè loquuti sint, an duplicē habuerint linguam, quemadmodū nos & Græci ac aliæ gentes ad hodiernū diem habemus, qui alteram uulgare & uernaculam, alteram Latinam & Atticam appellamus. Et ne in re meo iudicio perspicua laboremus, eam ex Cicerone teste locupletissimo, planā faciemus: is enim in libro tertio de Oratore, ait certā fuisse Romani generis urbisq; propriā uocem, idq; probat exemplo Læliæ mulieris, quæ ita loqueretur, ut qui eam audiret, sibi Plautum aut Neuium audire uideretur. Sed ut ne quispiam putaret, Læliam alteram linguam didicisse, id est, latinam, alteram domi ab ineūte ætate patrio sermone imbibisse, paulò inferius inquit: Nemo enim unquam est oratorem, quod latinè loqueretur, admiratus: si aliter, irridebant. Item de Perfecto oratore: In uersu quidem theatra tota exclamant, si fuerit una syllaba aut breuior aut longior. Et lib. 1. Tuscul. Frequens enim confessus theatri, in quo sunt muliercule & puri, mouetur audiens tam grande carmen. Hæc ille. Ex quo satis patet, unam linguam, & eam quidem Latinam, omnibus communem fuisse, quando pueri & muliercule

muliercule latinè sciebant. Verùm ille erat literarum peritus, qui uerborũ delectũ habere, ac eum recto aurium iudicio ponderare sciuiſſet, id quod sine literis fieri non poterat: nam omnes Romanos latinè locutos, non item literas ſciſſe, ex eiufdem quoque testimonio liquet, qui in Bruto T. Pomponium Atticum ita loquentẽ facit: Vides elocutionem emendatam Latinam, cuius penes quos laus adhuc fuit, nõ fuit rationis aut ſcientiæ, ſed quafi bonæ cõſuetudinis. Et ſubiicit: T. Flaminium qui cum Q. Metello Conſul fuit, pueri uidimus, exiſtimabatur bene latinè, ſed literas neſciebat. Eſt igitur quiſquam, qui, ſi iſta cõſiderauerit à principe latinitatĩ dicta, poſſit ſuſpicari perinde Romanis nõ unam fuiſſe linguam ac nobis eſt? Nanque ut apud Romanos illi minus purè & ornate loquebantur, qui extra urbem uixiſſent: ita apud Latinos, partim barbaries à ſeris populis qui Italiam aliquando occuparant, proſecta, partim uetuſtas ſermonem domeſticum iam pridẽ inſuſcauerat. Ad prima redeo. Idem Ioſephus inde quoque factum prodit, ut poſt eiufmodi linguarum diſcrimen, ex Noe pronepotibus, & ex ijs, qui ab illis orti ſunt, inter ſe quamprimum diuiſi, alij alias terrarum oras uelut in colonias proſecti occuparint: atque ita ſecutum, ut non ſolum gentes populiq;, quorum conditores fuiſſent, ab eorum ſint nominibus appellati, ſed pleræq; etiam urbes inde nominatæ. Cæterum Græci poſtea barbaram uocem abhorrẽtes, aut illa ex integro, ut idem ait, immutarunt: aut magna ex parte inuerſa, ut à priſca uoce multum diſcreparint, effecerunt. Probat tamen adhuc quedam durare, quæ ueteri opinioni conſen-

consentiant, id est, in Phœnicia Tyrum, Tharsum in Cilicia, Cappadoces, Paphlagonas, Pamphylios, Phryges, Palæstinos, Cilices, Sabæos, Syros, & ad meridiē Aegypti, Libes & Mauros. Adijcit etiam Medos, Armenios, & Iberas, quæ sanè nomina sint ab ipsarum gentium conditoribus, qui iidem & Hebræi fuerunt, & ab Noe prognati. Eusebius etiam docet idem, ita Chronicorum libro scribens: Filij Noe, Sem Cham & Iaphet. Filij Sem Elā, unde Elamitæ: Assur, unde Assyrij: Arphaxad, unde Arabi: Lud, unde Lydi: Arā, unde Syrij. Aramei aut Syria cē dicuntur filij Arā: Filij Chā, Chus, unde Aethiopes: Me stre, unde Aegyptij: Fursur, unde Aethiopū gens: Chanaā, Chananei. Filij autem Chus, Saba, unde Sabæi dicti: Eui lat, gens Euileæ. Filius Iaphet Gomer, filius Gomer Asconez, unde gentes Gothicæ. Hæc ille. Sicut item æquū est credere, ab illis alias nationes profectas, quæ deinde orbem ipsum multitudine oppleuerint.

De origine coniugij, & uario apud gentes usu, & qui in propatulo pecudum more coirēt, ac quis liceret ante uirum, nouam inire nuptam, & ibidem de diuortij initio, ac qui in matrimonio ueterum ritus. Cap. IIII.

Eus simulatque mūdo cæterisq; rebus summam manum imposuerat, ut Moses tradit, postremò hominem finxit, propter quem haud dubiè ipsum mundū, sicut M. Tullius in 2. de Natura deorum probè docet, cunctaq; animalia fecerat. Vtrunq; etiam testatur Ouidius in primo Metamorphoseos dicens:

Sanctius

Sanctius his animal mentisq; capacius altæ
 Deerat adhuc, & quod dominari in cætera posset,
 Natus homo est.

Et Cicero in primo libro de Legibus ait: Nunc quoniam hominem, quod principium reliquarum rerum esse uoluit, generauit, & ornauit Deus. Et Iosephus: Deus hominem omnium dominum fecit. Plinius quoque: Principium iure tribuetur homini, cuius causa uidetur cuncta alia genuisse natura. Etenim, uti eleganter idem Cicero inquit: Quis coelum suspicit, nisi homo? quis solem, quis astra, quis opera Dei miratur, nisi homo? terrenorum item commodorum in quo est dominatus, nisi in homine? nam nos terram colimus, ex ea fructum capimus, nos nauigamus mare, nos pisces, nos uolatilia, nos quadrupedes in potestate habemus. Cuncta igitur propter hominem Deus fecit, cum usui hominum omnia cesserint. Proinde ad propagandum humanum genus, ut una non interiret ætate, ne cessum erat et sceminam formare, et eam deinde uiro, ne more ferarum degeret, sacris quibusdam connubij uinculis adiungere. Quare Deus (quæ finxerint fabulæ, postea subiiciam) Adam, autore Iosepho in primo Antiquitatum, quem primum fecerat hominem, antequam (sicut quidam uolunt) peccaret, cõfestim Euam ad ipsius hominis exemplar cõfictam, matrimonio copulauit, ut duo inter se permixti sexus propagare sobolem possent, et omnem terram multitudine opplere. Diuus autem Hieronymus in epistola ad Eustochium, de uirginitate seruanda, id à Deo factum tradit, postquam Adam & Eua eius mandatum sunt transgressi, sic scribens: Eua in paradiso uirgo fuit, post pelliceas

ticeas tunicas initium sumpsit nuptiarum. Item in librō
contra Iouinianum: Ac, inquit, de Adam quidem & Eva
illud dicendum, quòd in paradiso ante offensam uirgines
fuerint, post peccatū & extra paradisum statim nuptiæ.
Atq; hæc uera coniugij origo. Cæterum antiquitas, auto
re Trogo, tradidit Cecropem Atheniensium regem ante
Deucalionis tempora matrimonium cōstituisse, propter
quod hunc bisro ntem prodidere. Verumenimvero haud
unum omnes matrimonij fœdus faciēbant, nec uno modo
seruabāt: porrò Numidæ, Mauri, Ægyptij, Indi, Hebræi,
Persæ, Garamantes, Parthi, Taxili, Nasamones, & Thra
ces, atque omnes penè barbari singuli pro opibus, quis
que quā plurimas uxores, alij denas, alij plures habē
bant. Scythæ, Agathyrsi, Britanni, Attici, promiscuas u
xores & liberos ex Platonis republica, communes habe
re, & more pecudū lasciue coire. Massagetæ singuli sin
gulas ducebant uxores, sed communiter utebantur, uti
apud Britannos etiam, teste Cæsare, fieri consuevit. A
pud Arabes, qui felicem incolunt Arabiam, consuetudo
erat, ut una omnibus consanguineis uxor esset: ex ijs e
nim, teste Strabone, lib. 16. Geographiæ, qui primus
ingrediebatur, posito pro foribus baculo (nam baculum
ex more quisq; gerebat) cum ea coibat, ipsa tamen cum
natu grandiore noctes agebat. Quapropter omnes om
nium erant fratres. Adulter apud eos capite damnaba
tur, qui ex eo deprehendebatur, quòd alius generis es
set. Hoc memoria dignum aliquando accidit. Erat e
nim cuiusdam regis filia, mira quidem pulchritudine,
cui quindecim erant fratres, qui eius omnes æquē amō
b

re flagrabant, propterea alius sub alium continenter ad eam ingrediebatur. Illa autem asiduo coitu iam defessa, rem huiusmodi commentata est: fecit enim surculos, non utiq; fratrum surculis absimiles, ac statim ut quispiam exhibat, surculum aliquem simile ante ianuam ponebat, quo fratres, qui deinceps sequebantur, surculum pro foribus fixum cernentes, eorumq; aliquem intus esse arbitantes, ab ingressu arcerentur. Verum cum aliquando omnes in foro essent, unus ad fores accessit, & cum baculum uidisset, suspicatus adulterum intus esse (sciebat enim se omnes fratres in foro reliquisse) currens ad patrem, sororem stupri accusauit, sed cognita re, eam falso criminari conuictus est. Babylonij & Assyrij uxores ex publica auctione emebant, quod hodie apud Arabes ac Saracenos seruatur. Cantabri uxoribus dotes dabant. Alij cum sanguine coniunctis coibant, praesertim cum matribus, & sororibus, quas etiam in matrimonium ducebant, ut Anthropophagi, Medi, Magi, & Aethiopum quidam, atq; Arabes. Apud Nasamones & Augylas Libyae populos moris erat, cum quis primum duxisset uxorem, ut sponsa prima nocte cum singulis conuiuiis coiret, Veneris gratia, post perpetuam castitatem seruaret. Adyrmachidae Poenorum populi, qui ad Aegyptum pertinent, teste Herodoto lib. 4. soliti erant uirgines nupturas regi exhibere, qui quam uellet primus uitaret. Fuit idem mos apud Scotos, ut nouam nuptam dominus loci ante uirum comprimeret. Quod nempe institutum post homines Christianos natos turpissimum, Malcolmus tertius eorum rex princeps optimus sustulit, circiter annum salutis humanae M x c. c.

consti-

cōstituitq; ut nubentes, pudicitie redimende causa, locorum dominis numum aureum penderent, id quod hodie etiam seruatur. Lydorum filie eatenus uulgate corpore quæstum faciebant, quoad sibi dotem comparassent, deinde nubebant. Alij demum sine coniugibus degere, ut quidam Thraces, qui Ctistæ, id est, creatores uocantur: et Eseni, tertium apud Iudæos philosophorum genus. Ex his autem in propatulo pecudum more cōcumbebant, Indi, Massagete, Nasamones, et Anthropophagi. Sanè hinc uidere licet, quàm turpiter isti omnes libidini frena laxarent. Sed quid mirum est, gentes huiusmodi quæ lumine carebant, hoc est, Deum ignorabant, libidine flagrantem in omne nefas ruisse? nulloq; discrimine, omne facinus factu, dictuue pudendum, ac fœdū edidisse? Nos igitur multo profectò ijs feliciores sumus, quibus ipse Deus, teste Hieronymo contra Iovinianum, & ad Eustochium de Virginitate seruanda, illud magnum matrimonij fœdus constituit, quod nunc homines Christiana religione imbuti, una duntaxat uxore contenti, longè mehercle sanctius seruant, atq; uenerantur, quàm olim Hebræi, qui tametsi primi à Deo id acceperunt, uxorū tamen multitudine (plures enim, ut diximus, habebant) fœdè turpiscabant. Id tamen qua ratione apud illos factum aliquando fuerit, docebimus in s. huius operis uolumine, cum de re Christiana agetur: ibidemq; declarabitur, quottus olim ac nunc propinquitatis gradus sit nubentibus interdictus. Sed domum reuertamur. Romanorum quoque inuiolatum prorsus matrimonium fuisse, si diuortium non habuisset: quod licet in causa esset,

quamobrem matronæ constantius pudicitiam tueretur, id tamen non tam facile religio sancta concedit: primus enim Spurius Caruilius, Dionysio Halicarnasseo libro secundo, & Plutarcho in uita Romuli, autoribus, anno urbis cōditæ D X X I I I. M. Pomponio II. C. Papyrus coss. cum uxore sterilitatis causa diuortiū fecit. Hinc sanè cognoscere licet, iam inde ab initio apud Romanos fœdus matrimonij sanctissimum fuisse, quando tandiu inuiolatum permansit, & Sp. Caruilius, qui quanquam coram Censoribus iuratus se matrimoniū liberorū tantum causa colere, illud uiolarat, postea ob id facinus semper à populo male audiuit. Quod ex Mosis decretis tralatitium esse constat, qui primus diuortij autor fuit, ut extat in Deuter. cap. 24. Moses enim uidens, autore Hieron. Iudeorum alios auaritia, alios molestia domestica, alios libidine commotos, suas uxores iniuria, et aliquando morte afficere, quò sibi integrum foret nouas ducere uxores aut ditiores, pulchriores, iunioresue, ut domesticæ quieti consuleret, facultatem illis dedit diuortij faciendi cum prioribus uxoribus: sed uoluit, ut uir daret uxori ita reiectæ libellum diuortij, in quo, teste Iosepho, lib. Iudicæ antiq. 4. in hanc fermè sententiam inscriptum esset: Promitto me non repetiturum te: quò sic mulier posset cuiuis rursus nubere. Nec de ea re aliter est lege sancitum, ne fieret contra illud, Quod Deus copulauit, homo non separet. Ac ita permissu Mosis, non iussu, diuortium primum apud Iudeos factum constat. Testatur utrunque Christus apud Matth. capite 19. Quod Deus copulauit, homo non separet. & subiicit, Moses ad duritiam

ritiam cordis uestri, permisit uobis repudiare uxores uestras, ceterum ab initio non fuit sic. Ad duritiam dixit, quòd scuitiam exercuerint in uxores, quas nimis ferum ac durum sit, non diligere. Istuc exin diuortium minimè respuendum Christus sanxit, si stupri tantū causa factum esset. Atq; hæc de diuortij Iudeorum Romanorumq; primordio dicere habui. Sed differebant tamen, quòd apud Hebræos non erat mutuū diuortij ius, sed soli marito fas erat ab uxore discedere: contrā apud Romanos utriq; licebat id facere. Sed agē iam dicamus, qui in matrimonio fuerint ueterū ritus, quiq; adhuc durēt. Apud Romanos, teste Festo; patrimi & matrimi pueri tres, id est qui patrem & matrem haberent, nubentem ducebant, unus qui facem ex alba spina præferret (nam noctu, ut ait Plutarchus in Problematis, nubebāt) duo qui sponsam tenerent: et ea fax uel Cereris honore præferebatur, ut quemadmodū Ceres mortales alit, quæ terræ mater, ac cunctarū frugum creatrix habetur, ita noua nupta mater familiās post facta, filios nutriret. Quod cū alibi hodie, tum præcipuè in Anglia seruatur, ut duo pueri uelut paranymphe, id est, auspices, qui olim pro nuptijs celebrandis auspicia capiebant, nubentem ad templum, ubi ei & marito sacerdos benedicat, & inde domum duo uiri deducant, & tertius loco facis, uasculum aureum uel argenteum præferat. Spicea item corona sponsa redimita caput, præsertim ruri, ducitur, uel manu gerit ipsam coronam: seu dum ingreditur domum, boni ominis causa, super eius caput iacitur triticum, quasi inde consecutura sit foecunditas. Interim autem Talasij no-

mē sepe inuocabatur, uelut uirginitatis assertoris, quòd ei in raptu Sabinarū, uirgo obtigisset: aut quòd matresfamilias sic operū et lanificij admoneretur, per Talasij uocē, qui dicitur calathus ad id aptus. Inde factū quoq; est, autore Plutarcho & Plinio, ut sponsæ colum lana comptā cum fuso secum ferrent, quod in Venetia regione Italiae adhuc durat. Dabantur præterea ante uiri congressum, ignis & aqua attingenda, quòd ijs elementis purgatio fieret, sicut alio loco dicitur, per hoc significando castam ac puram futuram. Item sponsæ introductæ potio scititia porrigebatur degustanda. Ouid. in Fastis:

Nec pigeat tritum niueo cum lacte papauer

Sumere, & expressis mella liquata fauis.

Cum primum cupido Venus est deducta marito,

Hoc bibat, ex illo tempore nupta fuit.

Pro his omnibus nunc Romæ mel tantum degustandum tradunt. Sic sponsa apud Anglos, postquam benedixerit sacerdos, in templo, incipit bibere, sponso & reliquis astantibus idem mox facientibus. Tum supra caput hastam de gladiatoris corpore eductam ponebant, tanquam promptum uiolati thori supplicium: uel quòd matronæ Iunonis Curetis in tutela sint, quæ ita appellabatur à ferenda hasta, quæ Sabinorum lingua curis dicitur: uel quòd nuptiali iure nubens uiri imperio subijciatur, quia hasta armorum & imperij summa est. Germani hunc morem nunc retinent cum primis. Fuerat insuper tam Græcis quam Romanis uirginibus consuetudo fasciæ genitalia succingere, usq; ad diem matrimonij. Quod Homerus in Odyssæa, de Tyro uirgine à Neptu-

no compressa testatur. Et Catullus: Quod zonam soluit
 diu ligatam. Noua præterea nupta cinniligio præcingeba-
 tur, id uir in lecto soluebat, factum ex lana ouis, ut cum il-
 la in domum sublata, sic uir uinctus cinctusq; esset. Item
 Romæ, autore Festo, nubentes solebant asses treis ferre,
 atq; unum quem in manu tenerent, tanquam uirum emen-
 tes, marito dare: alterum quem in pede haberent, in focola-
 rium familiare ponere, quod hodie nonnullis in Ita-
 liæ locis seruatur: tertium in sacciperio (ita Non. Marc.
 appellat hoc marsupij genus) in compito uicinali resona-
 re certo tempore solere. Sed longè alia erat coemptio,
 quæ fiebat cum conuenirent in manum, quam Boëtius su-
 per topicis Ciceronis, refert his cæimonijs consueuisse
 peragi: sese enim in coemendo inuicem interrogabāt: uir
 ita, an sibi mulier materfamiliās esse uellet, illa responde-
 bat uelle. Item mulier interrogabat, an uir sibi paterfa-
 miliās esse uellet, ille respondebat uelle. Ita mulier uiri cō-
 ueniebat in manum. Quo facto, inter se iunctis dextris
 osculabantur, ac postremò uir sponsæ digitum annulo au-
 reo ornabat, quasi eā sibi deuinciēs tali insigni pignore.
 Vtrūq; testatur Tertullianus libro de Virginibus uelādīs,
 et in Apologetico, cap. 6. De hac coemptione rei uxoriæ
 meminit Vergilius in illo uersiculo:

Teq; sibi generum Tethys emat omnibus undis.

Sponsa rursus domus coniugalis postes ungebat adipe
 suillo, quod sic ab ea mala depulsum iri ducerent. Vnde
 ab ungendo uxor dicta, quasi unxor. Item non permit-
 tebatur transcendere limen, sed transportabatur, perin-
 de quasi coacta pudicitiam amitteret. Ac non parum

multa superstitionis plena alia alibi seruabantur, quæ o-
ciosum omnino duximus commemorare.

De religionis origine, & qui colendorum deo-
rum primi antores fuerint, & Deo uero
sacrificauerint. Cap. v.

On dubium est, quin homines qui antea
agrestem uitam sine ullo rectore uiue-
bant, primos suos reges laudibus ac no-
uis honoribus usque eò ad cœlum ferre
cœperint, ut etiam dæmonum præstigijs adducti, ueluti
docuimus, deos appellarent, siue ob miraculum uirtutis,
siue (ut solet) ad adulationem præsentis fortunæ, siue
ob beneficia in se collata. Ita cùm ipsi reges chari essent,
magnum sui posteris desiderium relinquebant. Ex quo
homines eorum simulacra fingeant, ut ex imaginũ con-
templatione uoluptatem caperent : inde & honores illis
habere tanquã dijs cœperunt, uirtutis præsertim acuen-
dæ causa: nã libentius Reipublicæ periculũ optimus quis
que adibat, sciens uirorũ fortium memoriam honore Deo-
rum immortalium consecratum iri. Hac igitur ratione, ut
diuus docet Cyprianus in libello de idolis, paulatim uana
religio esse cœperit, cùm primi parentes eo ritu suos libe-
ros, et illi suos, ac deinde omnes posteros imbueret. Qua
re Iouis temporibus, autore Lactantio, libro secundo, ca-
pite undecimo, primò templa constitui, & noui deorum
cultus esse cœperunt, uel paulò antè: quippe fieri po-
test, sicut idem ait, ut uel antè, uel adhuc puero Ioue,
Melissus Iouis nutritor, à quo, ut infrà dicemus, colendo-
rum Deorum ritus effluxit, colere instituerit alu-
ni sui

nī sui matrem, & auiam Tellurem, & patrem Saturnum. Sed ut ad unguem origo constet, faciamus initium huius rei fuisse tempore Beli patris Nini, qui anno ab orbe condito circiter ter millesimo c l. x x x. apud Assyrios primus regnavit. Hunc Belum sibi Deum nominatum Baby lonij & Assyrij colebant. Idcirco errant, qui deorum cultus ab exordio rerum fuisse contendunt. Veri autem Dei religio non equidem aliunde manauit, nisi ab ipso Deo: etenim Deus, teste Lactantio in libro de ira Dei, religionis causa nos fecit, ut sibi nos statim geniti, iustos & debitos honores haberemus, ipsum solum ueneraremur, ipsum sequeremur, in ipso denique acquiesceremus, uti est in Deuterono. cap. sexto, ita iubente Domino: Deū tuum adorabis, & illū solū coles. Ex quo, hoc uinculo pietatis obstricti et religati Deo sumus, unde, ut eidē placet, religio nomē accepit. At Cicero in secundo de Natura deorū, à relegendo fluxisse opinatur, scribens: Qui autem omnia quæ ad cultum deorum pertinerent, diligenter tractarent, & tanquā relegerent, hi dicti sunt religiosi, ex relegendo, &c. Sed ad deorū cultores reuertamur, de quibus magna apud autores est quæstio: nā primi omnium Aegyptij, autore Herodoto libro secundo, & Strabone libro Geographiæ decimoseptimo, dijs & aras, & simulacra, & delubra statuere, sacrificiaq; curarunt, ritusq; eos deinde peregrinis commonstrarunt. Quidam uerò uolunt Mercurium primum instituisse, quibus sacris dii colerentur. At alij Mennam regem, autor Diodorus libro primo. Sed idem in quarto, Aethiopes primos Deos coluisse autumat, ita scribens: Afferunt autem deorum

apud eos cultum primitus adinuentū, sacra insuper, pompas, celebritates, aliaq; quib. dijs honores impenduntur, ab eis fuisse reperta. Qua ex re ipsorum in deos pietate religioneq; inter omnes uulgata, uidentur Æthiopum sacra dijs admodum grata esse. Huius rei testimonium afferunt antiquissimi ac serè celeberrimi apud Græcos poetarum, qui in sua Iliade, Iouem reliquosq; unā deos introducit in Æthiopiam, tum ad sacra quæ eis de more fierent, tum ad odorum suauitatem commigrantes. Æthiopes etiam dicuntur, suæ erga deos pietatis præmium tulisse, quòd nunquàm ab externis regibus subacti sint, semper enim liberi permanserunt. Verum Lactātius lib. Instituit. primo, tradit Melissum Cretensum regem primum dijs sacrificasse, ac ritus nouos sacrorumq; pompas introduxisse. Huius Amalthea & Melissa filia fuerunt, quæ Iouē puerum caprino lacte ac melle nutrierant. Quamobrem poetæ tradiderunt aduolasse apes, atque os pueri melle complexse. Alij præterea alia id genus sacra apud gentes adinuenerunt, ueluti Faunus in Latio, qui eodem Lactantio autore, Saturno auo sacra constituit. Quidam scribunt ante Faunum imperasse Ianum, ac deorum cultum demonstrasse. Apud Romanos Numa Pompilius nouæ religionis autor fuit, sicut Orpheus sacra Liberi patris primus in Græciam introduxit, quæ Orgia uocabantur, quo nomine, teste Seruio super 4. Æneid. olim apud Græcos omnia sacra dicebantur, quemadmodum apud Latinos cæremoniæ. Item initiandi morem atq; alia mysteria intulit, Diodorus & Lactantius autores. At Eusebius non planè hoc sentit in 10. de Euang. præp.
sic

sic scribens: Primus enim omnium ex Phoenicia, Cadmus
 Agenoris filius mysteria & solennitates deorum Græciæ
 tradidit, simulacrorum consecrationes etiam et hymnos,
 deinde ex Thracia Orpheus. Herodotus uerò libro secun-
 do, Græcos omnino religionem deorū partim ab Ægy-
 ptijs, partim à Pelasgis accepisse affirmat, & Athenien-
 ses ante omnes, quando in Græcia Dodonæum oraculū
 omnium uetustissimū cōditū erat. Sed apud Græcos, sicut
 idē ait, Hesiodus & Homerus deorum opifices in primis
 extiterunt. Cum Herodoto cōsentit Eusebius, qui in præ-
 fatione in Chronicon suū ita dicit: Cecrops Diphyes præ-
 mus omnium Iouē appellauit, simulacra reperit, arā sta-
 tuit, uictimas immolauit, nequaquam istiusmodi rebus in
 Græcia usquam uisis. Siquidem Cecrops primus Atticæ
 rex fuit, & æqualis Moſis. Item Orgia Thracibus, teste
 eodem Eusebio, Actio adinuenit. Ac talis fuit apud gentes
 religionis origo. Deo autem omnipotenti, quē nos Chri-
 stiani colimus, cuius nutu omnia geruntur, Cain & Abel
 Adam filij, autore Iosepho in primo Antiquitatū, primi
 sacrificarunt. Enos uerò primus, ut testatur Hieronymus
 contra Iouinianum, & Eusebius, inuocauit nomen Do-
 mini, & sic deinceps eorum posteri nullis sacris initiati
 sacrificium fecere, quoad Deus sacerdotium constituit,
 quod primò, teste Iosepho in 3. Antiquitatū, Aaron
 Moſis fratri detulit. Ex quo solenne apud Hebræos fuit,
 ut nemo diuinum pontificatum gereret, nisi Aaron ge-
 nere ortus foret: ijs enim sacerdotibus tantum rem diui-
 nam facere licebat, sicuti nunc apud nos, sacerdotes il-
 li duntaxat illud idem faciunt, qui per episcopos sacris
 initian-

initiantur. Sed de ueræ religionis ac sacerdotij initio, in quarto operis huius uolumine diffusius tradetur.

Qui primus literas inuenerit, uel in Latium attulerit, & de earum numero aucto, uarietate, ui, atque sono. Cap. VI.

Quoniam solo literarum usu memoriæ fulcitur eternitas, ab omniq; obliuionis iniuria res memoria dignæ uindicantur, has ante omnia esse tractandas ducimus, cum earum inuentio planè demonstrat, ualde admirabile fuisse uim iuxta ingenij atq; memoriæ in eo homine qui primus sonos uocis, qui infiniti uidebantur, paucis eiusmodi literarum notis terminauerit, cuius nomē antiquitate obrui non proditur, tametsi honore maximo dignatur. Mercurium itaq; literas in Ægypto omnium primū reperisse testatur Diodorus libro primo. Cicero lib. de Nat. deorum tertio, hunc quintum Mercurium fuisse tradit, qui literas Ægyptijs dederit. At idem Diodorus paulò inferius (de primo enim earum inuentore, magnum apud idoneos autores certamen esse uideo) Ægyptijs literarum inuentio-nem attribuere uidetur, ita scribens: Afferunt Ægyptij, literas, astrorum cursus, geometriam, artesq; plurimas ab se fuisse inuentas. Nonnulli has in Ægypto inuenisse quendam nomine Menona affirmant. Sed apud eos, quod non est silentio prætereundum, animalium effigies loco literarum erant, quippe quæ sensus mentis, sicut docebimus cum de obeliscis meminimus, representabant. Plinius autem lib. naturalis histo. 7. circa finem,

sit

ait se literas semper arbitratum esse Assyrias fuisse. Cad-
mum uerò à Phœnicia primùm in Græciam attulisse sex
decim numero, A B C D E G I L M N O P R S T
V. quibus Troiano bello Palamedem adiecisse quatuor
hac figura, Θ Ξ Φ Υ. Totidem post eum, Simonidem Me-
licum, Υ Ζ Η Ω. quarum uis in nostris recognoscitur. Ari-
stoteles decem & octo priscas fuisse commemorat, A B
Γ Δ Ε Ζ Ι Κ Λ Μ Ν Ο Π Ρ Σ Τ Υ Φ. & duas ab Epicharmo,
non à Palamede additas, hoc est, Θ & Ρ, uel Υ, ut Hermo-
laus prodit. Quidam uerò aut non Cadmum literas in
Græciam, sed Phœnices, qui cum eo uenerant: aut omni-
no non primò Cadmum, sed multis post seculis aduexisse
contendunt. nam Herodotus Halicarnasseus historiarum
pater, ut aiunt Græci, lib. quinto, de Phœnicibus ita lo-
quitur: Phœnices isti qui cum Cadmo aduenerunt, quo-
rum Zephyrei fuere, dum hanc regionem incolunt, cum
alias multas doctrinas in Græciam introduxere, tum ue-
rò literas, quæ apud Græcos, ut mihi uidetur, antea non
fuerant, & primæ illæ quidem extiterunt, è quibus om-
nes Phœnices utuntur. Affirmat itidem Diodorus libro
sexto: Nam qui dicunt Phœnices à Musis perceptas lite-
ras tradidisse postmodum Græcis, hi sunt qui cum Cad-
mo in Europam nauigarūt. Ex quo à Græcis literæ Phœ-
niceæ appellatæ sunt. Hinc Lucanus,

Phœnices primi, famæ si credimus, ausi

Mansuram rudibus uocem signare figuris.

At omnino Cadmum non primùm ad Græcos literas
portasse, sed longo post tempore, Diodorus perspicuè
demonstrat, qui ait: cum Actinus Solis filius in Aegy-
ptum

ptū trāsies astrologiā Aegyptios docuisset, demū Græcia diluuiο oppressa, plurimos homines periisse, literarūq; monimenta deleta fuisse: & eam ob causam, post multa secula, existimatum esse Cadmum Agenoris filium primum literas in Græciā adduxisse, atq; ideo Græcos quadam communi ignorantia ductos, literarum inuentionem illi acceptam retulisse. Caterum Iosephus in primo Antiquitatis contra Appionem, Græcos omnino ante Homeri ætatē literis caruisse affirmat, cū inquit: Postea multa quæstio atq; contentio facta est, utrum literis usi sint: & magis ueritas obtinuit, eò quòd usus recentium literarum illis fuisset incognitus: constat autem, quoniam apud Græcos nulla inuenitur absolute conscriptio poëmate Homeri uetustior, & hunc etiam post bella Troiana fuisse manifestum est. Atqui Cicero in Bruto secus tradit, aiens: Nec dubitari debet, quin fuerint ante Homerū poetæ, quod ex eis carminibus intelligi potest, quæ apud illum & in Phæacum, & in Procorum epulis canuntur. Item Eusebius in 10. de Euang. præp. ostendit scripsisse apud Græcos ante Homerum, Linum, Philamonem, Thamyram, Amphionem, Orpheum, Musæum, Demodotū, Epimenidem, Aristæum, & plerosq; alios. Alij, teste Diodoro in 4. asserunt, Aethiopes literas primum reperisse, ab ijsq; Aegyptios eorum colonos ex in illas accepisse, & ab his deinde reliquos. Verū Eupolemus, ut Eusebius opinatur, proculdubio ueram literarū originē reddit, affirmans Moſen, qui, teste eodem Eusebio de temporibus, & in 10. de præparat. euang. longè ante Cadmum fuit, literas Iudæis primum tradidisse, & à Iudæis Phœnices

LIBER PRIMVS.

nices acceperunt, Græcos uerò postremos à Phœnicibus. Idem etiam Eusebius lib. 8. et 10. pulcherrimè probat. Cui opinioni congruit illud, quod ex Plinio antè retulimus, apud Syros literas repertas esse, quando Syri ipsi quoq; teste Eusebio, Hebræi sunt, atq; adeò Iudæa Syria est, ita Plinio lib. 5. dicente: Syria quondam terrarum maxima, & pluribus distincta nominibus: namq; Palestina uocabatur quâ contingit Arabas, & Iudæa, et Coele, dein Phœnice, &c. Sed reperimus ante diluuium Noe, apud eos omnino usum fuisse literarum: Iosephus enim in 1. antiq. tradit liberos Seth Adâ filij, in duabus columnis, uti cum de astrologia tractabitur subtilius dicemus, disciplinam rerum coelestium à se primò inuentam conscripsisse. Quo apparet iam tum literas fuisse, quas fieri potuit ui aquarum deletas, Moſen dein adinuenisse: quamuis ex his columnis alteram, id est, lapideam, Iosephus usq; ad ætatem suam in Syria durasse assermet. Quapropter rectius meaquidem sententia, Philo primam literarum inuentionem Abraham assignat, qui Moſe antiquior est: nisi hoc sit potius filijs Seth attribuendum, qui ipsum Abraham multis annis præcesserant. Hebræorum autem literæ, ut idem Eusebius ait, numero uigintidue sunt, quotidem nostræ Latine, quæ, si diuo Hieronymo credimus, nouæ sunt, & ab Esdra inuentæ. Ille enim in præfatione in libros Regum ita scribit: Certumq; est Esdram scribam legisq; doctorem post captam Hierosolimam, & instaurationem templi, sub Zorobabel alias literas reperisse, quibus nunc utimur, cum ad illud usq; tempus, ijdem Samaritanorum & Hebræorum characteres fuerint, &c.

Græcas

Græcas uerò ueteres literas fuisse easdē penē, quæ nunc Latinæ sunt, indicio est Delphica tabula ænea, quæ Romæ in palatio Mineruæ dicata, in bibliotheca conspici-
batur, Plinij (ut ipse testatur) temporibus. In Latium eas, teste Plinio & Solino, intulere Pelasgi. Quidam uolunt Nicostratam Euandri Arcadis matrem Latinis primum dedisse. Dionysius in primo ait, ipsos Arcades primos attulisse in Italiam, qui post Pelasgos uenerant. Liuius Euandrum autorem uocat, libro ab urbe cond. primo ita scribens: Euander tum ea profugus ex Peloponne-
so autoritate magis quàm imperio regebat loca, uenerabilis uir miraculo literarum, rei nouæ inter rudes artium homines. Sentit idem Cornel. Tacitus, qui tradit Aborigi-
nes ab Euandro Arcade didicisse literas. Quod autē Plinius in septimo, Epigenis autoritate probare conatur æ-
ternum literarum esse usum, qui, ueluti ex Iosephi testi-
monio probauimus, omnino antiquissimus est, non id pla-
nè sentit Herodotus, qui, ut supra demonstratū est, nullas literas ante Phœnices, in Græcia fuisse autumat: neq; Eu-
polemus, aut Eusebius, qui Mosi primam literarum inuē-
tionem, sicut ostendimus, assignant: neq; demum Diodo-
rus, qui in primo inquit: Qui primi fuerint in orbe re-
ges, nequaquā compertum habemus, cum nulli historici
eos tradant: fieri quippe non potest literas æquē ac pri-
mos reges uetustas extitisse. Hæc ille. Serò etiam in Latium uenere, quod testatur Liuius ita scribens in fronte libri
6. ab urbe condita: Tum quòd paruæ & raræ per ea-
dem tempora literæ fuere, una custodia fidelis memo-
riæ rerum gestarum. Quapropter idem libro nono ait,
Romanos

Romanos deinde pueros nō modò Græcis, sed Hetruscis quoq; literis erudiri solitos. Ex quo scire licet, Hetruscos etiam suas olim habuisse literas, quas, ut nostra deniq; cætera omnia, ita tēpus consumpsit, ut nūc ne nota quidem illarum cognita extet. Has autem literas Cornelius Tacitus libro Augustæ historiæ 11. autor est, Demaratum Corinthium Hetruscos primū docuisse. Phrygibus quoq; proprias fuisse literas, testatur Cicero de nat. deorum sic scribens: Alter Hercules traditur Nilo natus Aegyptius, quem aiunt Phrygias literas cōscripsisse. Atqui cum Græci ita suarum literarum numerum paulatim auxissent, sicut suprà demonstrauius, Latini quoq; idē studentes, postea literas sex ad suas priscas sexdecim addiderunt, *ϕ κ ρ χ γ ζ ε η*, hæc tamen non est litera, sed tantum aspirationis nota. *ϕ* digammon ab Aëolibus acceperunt, quod, teste Prisciano, apud antiquissimos Latinorum eādē uim atq; apud ipsos Aëoles habuit: eum enim propē sonum quem nunc habet *ϕ*, significabat *ϕ*, cum aspirationē, quo nos in uerbis Græcis utimur, ut Orpheus. Deinde Claudius Cæsar, prout Tacitus prodit, *ϕ* loco consonantis recipiendum constituit, ut fulgus, pro uulgus, fixit, pro uixit. Quintilianus: Nec inutiliter, inquit, Claudius Aëolicam illam ad hos usus *ϕ* literam adiecerat. Ita Germanum uulgus Latine loquendo etiamnum pronunciat. Postremò in Latinis uocibus pro *ϕ* *ε η*, poni *ϕ* coeptum est, ut fama, facio. *κ* etiam litera à Græcis accepta, in nullis uerbis apud nos boni autores utendum putant. *ρ* adiecta est, quòd pinguiorem sonum edere uisa est, quàm *c*. *χ* de Græcis quæsiuimus, qua tās

men carere potuimus, ut ait Quintil. nam pro ea, c & s, uel c & s utebamur, ut apecs & gregs, pro apex, & grex. y & z ex Græco similiter fonte manarunt, & id quidem, ut istarum literarum usus in Græcis foret duntaxat uerbis.

De origine Grammaticæ, & quantum ualeat. Cap. VII.

Consentaneum uidetur, ut prodita literarū origine, antequam ad alia explicanda aggrediar, de Grammatices origine differā, utpote quæ pluris est, quàm omnium liberalium artium scientia, quia reliquarum unicum est fundamentum, nomenq; à literis accepit: nam γράμμα Græcè, litera dicitur. Grammatica ipsa apud nos, teste Fabio, literatura nuncupatur, & grammatici literatores, aut literati: quamuis nonnulli, autore Tranquillo de grammatica, literatores uocēt mediocriter doctos, sicut Græci grammatistas. Est autem grammatica ars, quæ in emendatè loquendo scribendoq; cōsistit, ut literæ suas custodiant uoces, & uelut depositum reddant legentibus. & autore Quintiliano libro primo, in duas partes diuiditur, in rectè loquendi scientiam, & poetarum enarrationē. Cicero de oratore: In grammaticis poëtarū pertractatio, historiarū cognitio, uerborū interpretatio, & pronunciandi quidem sonus. Eius autem initium, ut testis est Suetonius in libro de grammatica, tale fere fuit, quale habuit Rhetorice: ex obseruatione enim eorum quæ in loquendo apta aut inepta erant, homines ea ipsa ad imitandum

uitandum uitandumq; notantes, hanc artem fecerunt, ueluti oratoriam: nam grammatici pariter ac oratoris scientia est, quomodo loqui deceat, ut ex Cicerone colligere licet, cum lib. 3. de Oratore ait: Atq; ut latinè loquamur, non solum uidendum est, ut & uerba efferamus ea, quæ nemo iure reprehendat, & ea sic & casibus, & temporibus, & genere & numero conseruemus, ut ne quid perturbatum, ac discrepans, aut præposterum sit, sed etiam uocis sonus est ipse moderandus. Ista omnia grammatica sola docet. Hanc autem, ut Laërtius lib. 10. ait, Hermippus autor est Epicurum primum docuisse, cuius uinæ Plato primus speculatus est. Romæ uerò, autore Suetonio, olim ne in usu quidem, nedum in ullo honore fuit: inde in urbem eius studium intulit Crates Malotes missus ad Senatum ab Attalo rege, inter secundum & tertium bellum Punicum, sub ipsam Ennij mortē. Ceterū hæc omnium artium præclarissima est: præbet enim iter ad ceteras capeffendas. Fabius: Nec ad ullius rei summā, nisi præcedentibus initijs, perueniri potest. Et alibi: Quò minus, inquit, sunt ferendi, qui hanc artē ut tenuē ac ieiunam cauillantur, quæ nisi oratoris futuri fundamēta fideliter iecerit, quicquid superstruxeris, corruet, necessaria pueris, iucunda senib. dulcis secretorū comes, & quæ uel sola omni studiorū genere plus habet operis, quàm ostentationis. Hæc ille. Illud præterea quamobrem magnifere debeat, facile docet: quia ex huiusmodi artis negligentia, in poetis, oratoribus, historicis, in arte medicina, in iure ciuili, ceterisq; disciplinis quotidie sexcēti errores existunt ineptissimæq; interpretationes: id quod non accideret, si

grammaticā primū discerent, qui aliquando essent sese ad scribendum daturi, illiūe non ignorarent grammatici partes esse, ut cunctas ferē calleat artes, quando apud antiquos soli grammatici omnium scriptorum censores & iudices fuere, qui idcirco critici *ἀνὰ τοῦ λόγου* appellati sunt. Igitur cū quis pingue quiddam latinē sonare incipit, non debet ad opus aliquod scribendū aggredi prius, quā grammaticam didicerit. In hac autem olim præcelluerunt, Didymus, quem Macrobius omnibus grammaticis præponit: Antonius Enipho, cuius scholam M. Tullius post forensia negocia frequentabat: Nigidius Figulus, M. ille Varro omnium doctissimus: M. Valerius Probus, Palæmon ille arrogantissimus, multiq; deinde alij. Apud Græcos Aristarchus, Aristoteles, Theodotes.

De poetica artis origine, & eius præstantia, ibiq; locus Ciceronis in Catone emendatus. Cap. viii.

Oëtica ars multis mehercle de causis, reliquas antecedit disciplinas, uel quia homines nullā penē artem assequi possunt, nisi in illam diu incubuerint, uel quod scientias ferē, ut Strabo in primo Geographiæ aduersus Eratosthenem pulchrē demonstrat, in se continet omnes: uel demum quod ex omnibus artibus, quæ ab humani ingenij excellentia proficiscuntur, sola poetica diuino furore percipitur. Nam poetæ furore afflati res omni admiratione & stupore dignas canunt, sine quo, teste Cicerone in primo de diuinatione, Democritus negabat magnos esse poetas, quippe qui, ut idem quoque Democri-

Democritus & Plato aiebant, non arte, sed natura constant, tuncq; ueri uates sunt, cum insaniunt. Horatius in Poetica arte:

Ingenium misera quia fortunatius arte
Credidit, & excludit sanos Helicone poetas
Democritus. Et alibi:
Natura fieret laudabile carmen, an arte,
Quæsitum est.

Non fiunt igitur poetæ, sed nascuntur. Vnde in Bucolicis Vergilius:

Pastores hedera crescentem ornate poetam.
Quare Ouidius in 3. de Arte amandi, dicit:
Est Deus in nobis, sunt & commercia cæli.
Et Maro diuinum uocat poetam:

Tale tuum carmen nobis diuine poeta, &c.

Cum uatem esse, Dei munus sit. Sed Cicero pro Archia poeta, multò luculentissimè illud quo fiat pacto, docet, dicens: Atqui sic à summis hominibus, eruditissimisq; accepimus, cæterarum rerum studia & doctrina, & præceptis, & arte constare, poetā natura ipsa ualere, & mentis uiribus excitari, & quasi diuino quā spiritui afflari. quare suo iure noster ille Ennius sanctos appellat poetas, quòd quasi deorū aliquo dono atq; munere cōmendati nobis esse uideantur. Origo autē huius artis admodū uetusta est, et teste Eusebio in lib. 11. de præparat. euāgel. apud antiquissimos Hebræorū, qui multò ante Græcorū poetas fuere, primū floruit. Nam Moses magnus Hebræorū imperator, cum ex Ægypto eos in patriā reduceret, statim atq; mare rubrū diuinitus cedentibus aquis, trans-

gressus est, diuino numine afflatus, autore Iosepho in 1. de antiquitatibus Iudæorum, hexametrum carmen, quo Deo gratias ageret, edidit. Deinde David ille diuinus Dei uates uario metro hymnos cōposuit. Idē Iosephus lib. 7. Antiquit. Expeditus itaque David à prælijs & periculis, cum pace iam altissima fruereetur, cantica in Deum hymnosq; uario metro composuit, alios quidem trimetros, alios quidem quinquemetros. hæc ille. Diuus quoq; Hieronymus in præfatione in Chronicon Eusebij, longè scienter id demonstrat, scribens: Deniq; quid Psalterio canori-
us? quod in morem nostri Flacci et Græci Pindari, nunc iambo currit, nūc alcaico personat, nūc sapphico tumet, nunc semipede ingreditur. Quid Deuteronomij & Esaie cantico pulchrius? Quid Solomone grauius? Quid perse-
tius Iob? quæ omnia, hexametris & pentametris uersibus apud suos composita decurrunt. Non immeritò igitur huius artis initium Hebræis acceptum referre debemus, ueluti reliquarum propemodum disciplinarum. Oracula quoq; aliorum natum uersibus edita sunt, quod Horatius in Poetica testatur:

—Dictæ per carmina sortes.

Verum Orpheus, autore Porphyrione, primū poeti-
cam illustrauit, deinde Homerus & Hesiodus. Nos autem
serius illam accepimus: nam Liuius Andronicus, ut M.
Tullius in primo Tusculanarum, & Fabius Quintila-
nius in decimo prodiderunt, fabulam primus dedit, Appio
Claudio Cæci filio, M. Tuditano c o s s. anno ante na-
tum Ennium, qui fuit annus ab Vrbe condita quingen-
tesimus tertiusdecimus. Cæterum ex ratione temporis
inita

inita à Liuij, ac testimonio eiusdem Ciceronis in Catone, cum Liuij Andronici meminit, satis constat Marci Sempronij Tuditani id temporis collegam fuisse Caium Claudium Centonem, licet exemplaria in Catone perperam habeant pro Centone Cethego, non Appiū Claudium. Ac sic ratio temporis, cuius rei causa hoc loco Consuli mentio facta est, conueniet, si ita legas: sin minus, non item. Antea enim, uelut idem M. Cicero ait, nullus honos erat poeticæ artis: quinetiam usque adeo probro habebatur, ut si quis, quemadmodum Gellius ex Catone, libro Noctium Atticarum undecimo, capite secundo, testatur: eam rem studeret, grassator uocaretur.

De origine metri, & metrorum plura esse genera. Cap. ix.

Vanquam nonnullis fortasse haud iniuria accusandus uidebor, quod antea de poeticæ artis initijs scripserim, quam metri originem traderem, ex quo illa constat, nec eò tamen quispiam mihi succenseat: rei enim dignitas in causa fuit, cur id fecerim, non ualde indecens ratus de metro statim tractare. Metri itaque origo à Deo optimo maximo est, qui hunc terrarum orbem & omnia ab eo contenta, certa ratione quasi metro disposuit: harmoniam enim, uti Pythagoras docuit, in coelestibus terrenisq; rebus nemo hercle esse dubitat. Nam quo pacto mundus consisteret, nisi certa ratione & numeris præfinitis ageretur? Omnia quoque instrumenta, quibus utimur, mensura quadam, id est,

metro fuit. Quod si hoc in cæteris rebus accidit, quanto magis in oratione, quæ cunctas complectitur? Diodorus etiam, tametsi fabulas sequitur, cum de Musarum officio libro sexto loquitur, metri inuentionem Ioui, hoc est, Deo immortalis assignat: Musis, inquit, à patre concessa est literarum inuentio, & carminum, quæ poesis appellatur, ratio. Atque metrum à Deo initium habuit, quo apud mortales, eius uates, quos commemorauimus, diuini spiritus pleni primum usi sunt. Sed metrorum plura sunt genera, quæ, autore Seruio, uel à rebus quæ describuntur, nomina acceperunt, ut heroicum, quod hexametrum, licet Moses, uti dictum est, primus usurpauerit: tamen quia Homerus, & cæteri qui deinceps secuti sunt, heroum res gestas hoc carmine scriptitarunt, heroicum nominatum est, quo etiam ante Homeri ætatem, Apollinis Pythij oracula reddi consueuerant: propter quod, ut opinor, Plin. in 7. ait: Versum heroicum Pythio oraculo debemus. Ipsa insuper oracula soluta etiam oratione, teste Strabone libro nono Geographiæ, referebatur, id quod affirmat Cicero in secundo de diuinatione, dicens: Præterea Pyrrhi temporibus iam Apollo uersus facere desierat. Vel ab inuentoribus, ut asclepiadeum; uel à pedibus, ut iambicum, quod Archilochus primus inuenit. Horatius in poetica:

Archilochium proprio rabies armauit iambo.
Vel à numero pedum, ut hexametrum & pentametrum, quæ & elegiaca dicuntur, quorum repertor, ut aiunt, ignoratur. Horatius:

Quis tamen exiguos elegos immiserit autor,
Grammatici certant, & adhuc sub iudice lis est.

Bucolicum

Bucolicū carmen, autore Diodoro in 5. Daphnis Mercurij filius excogitauit: & sic alij alia metra adinuenerunt, quæ nos in præsentia studio breuitatis omittimus, metri tantum originem prodidisse contenti.

De tragœdiæ atque comœdiæ initijs. Cap. x.

Nitium tragœdiæ & comœdiæ, teste Donato, à rebus diuinis est factum, quibus antiqui pro fructibus uota soluentes operam dabant: nam olim incensis altaribus, & admoto hirco, id genus carminis quod sacer chorus reddebat Libero patri, tragœdia dicebatur: autoribus enim tragicis hircus præmium cantus proponebatur. Horatius,

Carminē qui tragico uilem certabat ob hircum.
qui Libero patri immolabatur: quia, ut ait Varro, noxiū est uitibus animal. Vnde tragœdia ἀπὸ τοῦ τράγῳ, hoc est, ab hirco nominata est: uel, ut quibusdam placet, quòd hirco donabatur eius carminis poeta: uel quòd uter ex hircina pelle uini plenus pro præmio erat: uel à fece, quia ante usum personarum ab Æschylo repertū, mimi peruncti ora olei facibus fabulas agebant. Horatius in poetica:

Ignotum tragicæ genus inuenisse camœnæ
Dicitur, & plaustris uexisse poemata Thespis,
Quæ canerent, agerentq; peruncti facibus ora,
Post hunc personæ, pallæq; repertor honestæ
Æschylus.

Tragœdias, autore Fabio in 10. primus in lucem protulit

Aschylus, sed longè clarius illustrarunt Sophocles atque Euripides. Apud nos, autore Donato, Liuius Andronicus tragœdiam primus inuenit, in qua floruit Accius Pacuius, Ouidius, & Seneca. At uerò nōdum coactis in urbem Atheniensibus, cū, ut testatur Varro, iuuentus Attica circum uicos, uillas, pagos, & compita, festū carmē solenniter quæstus gratia cantaret, orta est comœdia, καὶ τὸ λωμός, quod est lasciue agere, uel λώμω, hoc est, à comeffatione, seu λώμω, qui uicus est, & καὶ αἶ, eantus: quā tamen apud Græcos, uti Donatus sentit, dubium est quis inuenerit primus, apud quos, sicut infra dicemus, duplex erat, antiqua & noua. Præcipui autem eius autores fuerunt Aristophanes, Eupolis, & Cratinus. Apud Latinos eam primus omnium, ut Liuius ab Vrbe condita, & Donatus testantur, reperit Liuius Andronicus. In tragœdia autem heroes, duces, reges introducuntur, & est sermo grandiloquus. Ouidius:

Omne genus scripti grauitate tragœdia uincit.

In comœdia uerò amores ferè & uirginū raptus. Tristitia tragœdiæ peculiaris est: propter quod Euripides, petente Archelao rege ut de se tragœdiam scriberet, abnuuit, & precatus est, ne accideret Archelao aliquid tragœdia dignum, quoniam semper infelices exitus habet, contrā comœdia felices.

De ori-

De origine Satyræ, nouęq; Comediæ.

Cap. XI

Atyrarum genera duo esse manifestū est, alterum antiquius tam à Græcis quàm à Latinis usurpatum, quod sola carminū uarietate constabat, comœdiæ penè par, nisi plus habuisset lasciuie. Huius satyræ scriptores fuerunt Demetrius ex Tharso, poeta satyricus, ut autor est Laertius, & Menippus seruus, sicut Apuleius et Gellius ostendunt, cuius libros M. Varro in Satyris imitatus, eas latine Menippeas appellauit. Alterum satyrarum genus recētius maledicum, & ad carpenda hominum uitia compositum, quod soli Latini excogitauerunt, teste Fabio Quintiliano, Satyra quidem tota nostra est, quæ, autore Donato, hinc exordium sumpsit. Nam cū in ueteri comœdia per priscos poetas non penitus ficta argumenta, sed res gestæ à ciuibus palam, tum eorum crebro qui gessissent nomine decantarentur: quod nunc nequaquam moribus hominum obsuit, cū pro se quisq; cauere, culpa aut domestico probro ne spectaculo cæteris esset, & inde ipsi poëtæ abuti licentius stylo, & passim ex libidine ledere cœpissent plures bonos, id propter, ne quispiā hominum uitia amplius nominatim carperet, lege sanxerunt. Ex huius igitur hoc pacto ueteris comœdiæ interitu, Satyra, quam nostri condiderunt, initium habuit. Tunc autē poëtæ nouam comœdiā inuenerunt, quæ generatim ad omnes homines, qui mediocribus agunt fortunis, pertineret, & minus amaritudinis, & eadem opera multum delectationis spectatoribus afferret: cuius Menander & Phi-

et Philemon autores fuere, qui omnem prioris comœdiæ acerbitatem mitigarunt. Ab illis nostri poëtæ Latini, Cæcilius, Næuius, Licinius, Plautus, Terentius, atq; alij antiquissimi Comici modum componendæ comœdiæ iucundæ pariter ac gratae sumpserunt. Verùm ij, si Quintiliano credimus, uix leuem Græcorum umbram consecuti sunt, quòd sermo Romanus non uideatur posse recipere illam dicendi uenerem, solis Atticis in hoc genere linguæ concessam. Satyra uerò à satyris, ut Donato placet, qui illoti semper & petulantes dii sunt, nomen traxit: uel à satyra cibi genere, quod, autore Festo, ex uarijs rebus conditum erat. In hac satyra, teste Quintiliano in 10. primus insignem laudem adeptus est Lucilius: sed eiusdem iudicio, purus magis ac tersior fuit Horatius. Persius iuxta, quamuis uno libro, multum gloriæ promeruit. Sed in primis Iuuenalis lepidus fuit, de quo Quintilianum, cùm in 10. dixit, Sunt clari hodie quoq; & qui olim nominantur, intellexisse ferunt.

Qui primus historiam condiderit, & de eius utilitate, aut solutam orationem inuenerit, deq; texendæ ipsius historiæ regula.

Cap. XII.

istoria, quæ tanto cæteris scriptis antecellit, quanto plura exempla rerum complectitur diuturnitas temporis, quàm hominis ætas, ad uitæ institutionem utilissima censenda est, quòd, ut Cicero de Oratore præclare ait, sola sit testis temporum, lux ueritatis, uita memoriæ,

¶

Et magistra uitæ: multarum enim rerum exemplis priuatos uiros imperio dignos reddit, Imperatores ob immortalem gloriam, ad præclara facinora impellit, milites propter laudem, quæ eos qui uitam egregie profuderint, committatur, promptiores efficit ad pericula pro patria aduunda, improbos infamiæ metu à uitæ deterret. Hanc, ut Plinius lib. 7. ait, Cadmus Milesius omnium primus condidit: sed Iosephus in primo Antiq. uolumine rectius omnino sentiens, eum apud Græcos duntaxat primùm historias scripsisse tradit: nam Græci cum, ut idem inquit, heri et undiustertius fuerint, ueri similis est, antiquissimos Hebræorum qui sacros libros scripserant (Cadmus enim Milesius, ut apud Eusebium colligimus, in 10. de præparatione euangel. longè post Mosen fuit) historias primò condidisse: uel Aegyptiorum aut Babyloniorum sacerdotes, sicut ipse Iosephus in primo contra Appionem sentire uidetur, aiens: Quoniam uerò apud Aegyptios et Babylonios, ex longissimis olim temporibus, circa conscriptiones diligentia fuit, quando sacerdotibus erat iniunctum, et circa eas ipsi philosophabantur. Et deinde infert: De nostris uerò progenitoribus, quia eandem quam prædicti habuerunt in conscriptionibus diligentiam, desino dicere, etiam potiore, pontificibus et prophetis hoc imperantes. Ex quo Eusebius uerissimè, ut mea fert opinio, hoc potius Mosi assignare uidetur, in 12. de præparat. euangel. dicēs: Vnde sapientissimus ille Moses, qui primus cuiusq; hominis uetustissimi uitas Hebræorum conscripsit, ciuilem atque in actione positum uiuendi modum narratione historica docuit. Verum nec illud profectò

profectò probabile uidetur, quod idem Plinius in septimo, & Apuleius in Floridis, tradit, Pherecydem Syrum primum solutam orationem condere instituisse, tempore Cyri regis: nanque quis non uidet hoc potius esse illis tribuendum, qui primi historias scripserint? quæ, uti luce clarius est, soluta oratione conscribuntur: quando etiam Pherecydes, ut de Aegyptiorum & Babyloniorum sacerdotibus sileam, qui & ipsi longè ante Græcos historias scriptitarunt, multò post Mosen fuit, quem ex testimonio Eusebij, primum omnium historiam condidisse diximus. Pherecydes enim Syrus, autore Eusebio de Præparat. euangel. uolumine 10. circiter primæ Olympiadis tempora floruit. A Mose autem, quemadmodum ex eodem collegimus, ad Ioathan Iudæorum principem, cuius temporibus Olympiades cœperunt, interfuerunt anni DCC. & circiter LXXXVIII. At Strabo in primo Geogr. non solum Pherecydi, sed Cadmo ac Hecateo pariter assignat, qui et ipsi Mose, uti liquido constat, posteriores fuerunt. Ex philosophis autem, Laertio Diogene autore, historias primus composuit Xenophon, de quo Quintilianus cum de historicis loquitur, ait: Xenophon non excidit mihi, sed inter philosophos reddendus est. In ea apud Græcos floruit Thucydides, Herodotus, Theopompus. Apud nos T. Liuius, Crispus Sallustius, et plerique alij. A principio Romani, ueluti Fabius testatur, pro historijs, annales pontificum habebant, in quos res gestæ per annum referebantur. De historiæ initio hæc dicere habui, nunc de componendæ regula aliquid subiiciendum duximus. Prima est lex historico data, teste Cicerone de Oratore,

ne quid falsi dicere audeat: deinde, ne quid ueri non audeat, ne qua suspicio gratiæ sit in scribendo, ne qua simultatis. Ipsa autem historiæ ædificatio posita est in rebus & uerbis: rerum enim ratio tam temporis ordinem quàm locorum descriptionem poscit, item hominum mores, uitas, cõsilia, causas, dicta, facta, casus, & exitus. Verborum uerò ratio orationis genus desiderat lene, fufum, ac pura illustriq; breuitate ornatum.

De origine rhetorices, & quibus rebus eius ratio contineatur. Cap. XIII.

Non dubium est, quin geniti protinus homines ab ipsa rerum natura, hoc est, à Deo, à quo primum creati sunt, sermonē acceperint: qui mox, ut Fabius ait, sicut in medicina, cùm uiderent alia salubria, alia insalubria, ex obseruatione eorum, effecerunt artē: ita cùm indico alia utilia, alia inutilia deprehenderent, rhetorices constituerunt, cuius, ut Diodorus in primo, & poetæ uolunt, Mercurius autor fuit. Flaccus Horatius in carmine:

Mercuri facunde nepos Atlantis

Qui feros cultus hominum recentium

Voce formasti, &c.

Quamuis in sexto idem Diodorus sibi repugnare uideatur, dicens: Vnde interpretis nomen assumpsit, non quòd nominum aut orationis, ut quidam tradunt, fuerit inuentor, sed quia diligentius quàm ceteri mandata referrebat: nisi intelligatur, ut sui moris est, alibi fabulas, alibi ueritatem esse secutus. Verùm Aristoteles primum

Empedo-

Empedoclē artis inuentorem fuisse ait. Et Quintilianus idem ferè sentit in tertio, sic scribens: Nam primus post eos, quos poëta tradiderunt, mouisse aliqua circa rhetoricen, Empedocles dicitur. Hanc autore Suetonio de claris oratoribus, constat nonnunquam Romæ prohibitam esse exerceri: sed cum paulatim deinde ipsa utilis & honesta apparuisset, adeò multi eam præsidij causa & gloriæ expetiuerunt, ut nonnulli ex infirma fortuna, in ordinem senatorium atq; ad summos honores aspirarint. Artis autem huius scriptores antiquissimi fuerunt Corax & Thyssias Siculi, quos Gorgias Leontinus eiusdem insule infecutus est. Sed inter cæteros, apud Græcos longè princeps fuit ille Demosthenes, sicut apud nos M. Tullius Cicero lux doctrinarum fulgentissima, ac Romanæ eloquentiæ fons uberrimus. De initio rhetorices hæc tenus, sed et eius uis atq; facultas dicatur. Ea, autore Cicerone de Oratore, in quinque diuiditur partes: ut orator debeat primum reperire quæ dicat, deinde inuenta ordine dispensare, tum ea deniq; ornare oratione, post memoriæ mandare, & ad extremum cum dignitate æquè ut uenustate agere, & agendo illud, teste Quintiliano, præstare, ut delectet, doceat, moueat. Bonus enim orator delectat audientium animos, cum aptè dicit: nam quod decet, ferè prodest, atq; delectat. Deinde docet, cum exponit negocium, quod in controuersiam uenit, & quales sint personæ, inter quas illud sit. Postremò mouet, cum iudicium affectus excitat ad fauendum miserendum ue, aut tristes soluit, digna risu tempestiuè interponendo, si id opus esse perspicit. Atq; ijs rebus & uerbis omnis ferme rhetorices ratio

ratio continetur. Quòd autem Græci oratores *causari*
ῥητορας, id est, rhetores uocant, nos tamen ita distingui-
 mus, ut orator sit, qui causas agit: rhetor, qui rhetoricen
 profitetur: declamator uerò, qui siue alios docendi, siue
 se exercendi gratia, fictam causam orat.

Quis primus musicam repererit, & quantum
 ea ualeat ad tolerandos humanæ ui-
 tæ labores. Cap. XIII.

Uscen antiquissimam esse, poetæ claris-
 simi testimonio sunt: nam Orpheus &
 Linus ambo dijs geniti, musici insignes
 fuerunt, cum alter eorum rudes atq; agre-
 stes hominum animos demulceret, cantusq; suauitate nō
 feras modò, sed saxa etiam, ut fabulæ tradunt, syluasq;
 duceret. Horatius in poetica arte:

Syluestres homines sacer interpretq; deorum
 Cædibus & uictu fœdo deterruit Orpheus,
 Dictus ob hoc lenire tigres, rapidosq; leones.

Vergilius in Ecloga quarta:

Non me carminibus uincet, nec Thracius Orpheus,
 Nec Linus, huic mater quāuis, atq; huic pater adsit,
 Orphei Calliopeia, Lino formosus Apollo.

Apud quoq; eosdem autores, inter regalia conuiuia,
 laudes deorum atque heroum ad citharam canuntur, ut
 Iopas ille Vergilianus canit errantem lunam, solisq; la-
 bores. Musices autem repertor, teste Plinio lib. 7. Am-
 phio ex Antiopa, Iouis filius fuisse dicitur, propter quod
 poeta in Bucolicis ait:

Canto, quæ solitus, si quando armenta uocabat,

Amphion Dirceus in Actæo Aracyntho.

Ipse quoq; saxa mouisse fertur. Horatius in Poetica,
 Dictus & Amphion Thebanæ conditor urbis
 Saxa mouère sono testudinis.

Et Statius in primo Thebaidos:

Penitusq; sequar, quo carmine muris

Iusserit Amphion Tyrios accedere montes.

Sed Græci, testæ Eusebio, de præparat. euangel. lib. 2. musicae harmoniæ inuentionem Dionysio attribuunt. Ipse uerò in 10. eiusdem operis Zethum & Amphionem fratres, qui Cadmi temporibus fuerunt, musicae repertores uocat. At Solinus huius artis studium ex Creta manasse sentit, qui inquit, Studium musicum inde coeptum, cum Idæi Dactyli modulos crepitu ac tinnitu æris deprehensos, in uersificum ordinem transtulissent. Polybius tamen in 4. hoc Arcadum maioribus assignat, quippe qui huius rei semper studiosi fuerint. Vocum harmonias Mercurium adinuenisse, Diodorus est autor in primo. ἀρμονία Græci uocant, quam nos dissimilium concordiam appellamus. Verum Amphionem & cæteros posthac huius rei autores fuisse ratio poscit, cum Iubal Hebræorū Lamech filium, qui multis ætatibus præcesserat omnes illos qui musicae inuētores produntur, Iosephus in primo antiquitatum dicat musicam studiose coluisse, & psalterio citharaq; cecinisse. Hæc hætenus. Sed artis origo nihilominus in dubio uersari uidetur: igitur expedit, ut quæstio eiusmodi tandem aliquando plana fiat. Itaq; natura iam inde à principio mortalibus musicā uelut muneri dedisse uidetur, quando id ad tolerandos humanæ uitæ labores plurimum

vinum ualeat. Siquidem homo statim natus cum in cunabulis uagire incipit, continuo nutriculae cantitantis uoce sopitus dormitat: quippe infantes statim plorant, quòd crurum brachiorumq; rectè producendorum causa, fascijs colligantur, ac ita à supplicio miseram uitam uiuere incipiunt. Deinde in omnibus fermè operibus modulatio aliqua rudis, hominum defatigationem semper consolatur. Vergilius:

Hinc alta sub rupe canet frondator ad auras.
Sic remiges incitantur, sic arator, auriga, mulio, longo inter laborem uiamq; sibilo reficitur. Quid, quòd non modò ij, uerum etiam eorum sarcinaria iumenta eo cantu simul labore leuantur? Nam assiduo usu compertum est, mulos ualdè delectari tintinabulorum sonitu: quapropter muliones multijugia tintinabula ad illorum colla suspendere solent, quò facilius sarcinarum labores perferant. Eandem uim in cætera similiter animalia musicam habere inter omnes constat: ita equi in bello tubarum clangore arrecti, stare loco nesciunt, ac iam in certamè ruere ardent: ita leones stridore ferri maximè teritantur. Sed quæso, unde ille auis concentus, quo omnis ager suo tempore resonat? ecquis docuit lusciniæ uarios canendi modos? hæc enim auicula sonum ædit perfectæ musicæ scientia modulatum, qui nunc continuo spiritu trahitur in longum, nunc uariatur inflexo, nunc distinguitur conciso, copulatur intorto, promittitur, reuocatur, infuscatur, ex inopinato: interdum & secum ipsa murmurat: plenus, grauis, acutus, creber, extentus: & breuiter, audire licet omnia tam paruulis in faucibus concini, quæ tot exquis

sitis tiliarum tormentis, ut ait Plinius, ars hominum excogitauit. Huius harmoniæ natura magistra est, quæ uel ab initio alias animantes, quibus ad sonum quempiam nox apta est, musicam docuit, quemadmodum ostendimus. Atq; hæc uera artis origo. Caterum musicam, quam Aegyptij, ut Diodorus testis est, tanquam uirorum effœminatricem prohibebant iuuenes perdiscere: et Ephorus, autore Polybio in proœmio suarum historiarum, ad deludendos ac fallendos homines inuentam tradidit, magnò olim precio æstimatam testatur Fabius, qui dicit Socratem iam senem, institui lyra non erubuisse. & Cicero, qui libro Tusculanarum primo ait Themistoclem, quòd in epulis recusasset lyram, esse habitum indoctiorem: & Salijs, apud Romanos, qui per urbem uersus caneant: sed in primis Dauid ille magnus uates, q̃ diuino carmine, Dei mysteria canit: illud quoque Græcorum adagium, Indoctos à Musis atq; Gratijs abesse, quod in nostris prouerbijis explanauim. Tria præterea genera sunt, ex quibus musica constet: unum genus est, quod instrumentis agitur, de quo infra dicetur: alterum, quod fingit carmina, ex quo ut poesis pars sit musices, necesse est: tertium, quod instrumentorũ opus carmenq; dijudicat. Ex quo rectè ait Cicero de Oratore, lib. 1. musicam uersari in numeris, & uocibus, & modis.

Qui primùm instrumenta diuersi generis inuenerint, & ea in Latium attulerint: ac quòd sit organum, & de antiquissimo tiliarum usu in prælijs. Cap. xv.

Mercurius

Mercurius Maie filius Iyram omnium primus ex testudine fecisse dicitur: tradunt enim cum aliquando Nilus suum egressus alueum totam inundasset Aegyptum, & postea intra suos limites regressus esset, uarias animantes in campis relictas, inter easq; remansisse testudinem, & hanc cum ille inuenisset, consumpta iam carne, sed superstitibus neruis, & percussione sonum excitasset, ad exemplum illius Iyram composuisse. Horatius in primo Carminum:

Te canani magni Iouis, & deorum
Nuntium, curuæq; Iyæ parentem.

Cui ex neruis trium chordarum, instar trium anni temporum, autore Diodoro Siculo, tres instituit uoces; acutam, grauem, & mediam: acutam ab æstate, grauem ab hyeme, mediam à uere sumens, qua, teste Seruio super quarto Aeneidos, donauit Apollinem, accepto ab eo caduæ ceo, de quo Vergilius:

Tum uirgam capit, hac animas ille euocat orco
Pallentes, alias sub tristia tartara mittit.

Quidã eã nō Apollini, sed Orpheo primum tradidisse ferunt, alij uerò ab Apolline, post Orpheo cōcessam uolunt. Ad eã qui decātādos faciebāt uersus, Lyrici poetæ nūciū pati sunt. Reperio insuper (ut nihil quod attinet ad hãc rē, omittatur) septē in ea chordas appositas, iuxta numerū septē Atlantidū, quod Maia Mercurij mater ex illarū numero fuisset: deinde superadditas duas, ut repræsentaretur unū nomē Musarū. Hæc aut̃ tãtæ suauitatis fuisse perhibetur, ut arbores, saxa, feras, ueluti supr̃ dictū est, tra-

xisse Orpheus dicatur. Mercurius præterea, teste Plinio libro septimo, monaulum, id est, simplicem tibiam inuenit. Primus autem tibus, autore Diodoro & Eusebio, Marsias adinuenit. Plinius uerò geminas illum reperisse tradit. Alij hoc Apollini assignant, sicut lyrae & fistulae inuentionem: nam simulachrum eius quod erat in Delo, habuisse dicitur in dextera quidem arcum, in leua Grattias, quæ singula singula musicae instrumenta manibus gerebant, una lyram, altera tibus, quæ autem media erat, fistulam tenebat. Obliquæ tibiæ Midas in Phrygia autor fuit. Tibiæ primò ex gruum tibijs, unde nomen habent, tum ex arundinibus factæ sunt, cum quibus uoce canere Træzenius Dardanus instituit. Lydios modulos Amphion excogitauit, Dorios Thamyras Thrax, Phrygios Marsias Phryx, plures alios Terpander. Fistulam, ut Plinius et Seruius aiunt, Pan deus rusticus inuenit: nam cum Syringam Arcadiæ nympham, autore Ouidio in primo Metan.orph. ardentem amaret, & illa fugiens ad Ladonem fluuium peruenisset, & fluuiio impedita non amplius fugere posset, implorato aliarum Nympharum auxilio, in palustres cannas mutata est: quas cum Pan excidisset, ex ijs ad amoris solatium, primus sibi fistulam confecit. Maro in Corydone:

Pan primus calamos cera coniungere plures
Instituit.

Sunt tamen, qui hoc Apollini attribuant. Venarum pulsus in musices pedes Herophilus primus discreuit per ætatis gradus. Fistulam uerò, quam Græci syringa uocant, teste Eusebio in secundo de Præpar. euangel. Cybele inuenit.

inuenit. Citharæ, ut Plinio placet, repertor fuit Amphion: ut alijs, Orpheus: ut alijs, Linus: ut uerò Diodoro, Apollo, qui lib. quinto inquit: Apollo primum cithara simplici usus est, Marsias uerò tibijs. Sentit idem Higinius. Septem chordas addidit Terpander. Vergilius in sexto:

Obloquitur numeris septem discrimina uocum.

Octauam apposuit Simonides, nonam Timotheus. Cithara sine uoce primus cecinit Thamyras, cum cātu Amphion: ut alij, Linus. Hæc ex Plinio. At cithara tamē longè antè, uti superiore capite ostendimus, Tubal Hebræus usus est, quam omnino ab ea diſsimilem fuiſſe, quam illi inuenerunt, quos commemorauimus, teſtatur diuus Hieronymus in epistola de instrumentis muſicis, ad Dardanum, aut quiſquis illius autor eſt, quia de ea re ambigitur, ſcribens citharā apud Hebræos uigintiquatuor chordas habuiſſe, factam ad formam Δ literæ. Dauid etiam ille magnus Dei uates uaria instrumenta inuenit, teſte Iosepho in ſeptimo Antiquitatum, qui ait: Diuerſaq; faciēs organa docuit, ut Leuitæ ſecundum ea Deo hymnos edicerent per ſabbatorum dies, aliasq; ſolennitates. Organorum autem ſpecies huiusmodi eſt: canora cithara quidem decem chordis coaptata, & hæc cum plectro percutitur. Nabla uerò duodecim ſonos habens, digitis tangitur. & reliqua. Hinc perſpicere licet iſtiuſcemodi organa à Dauid conſecta diuerſa fuiſſe à noſtris, quorum nunc uſus in templis eſt perquā frequens: quando illa plectro pulſabantur, noſtra uerò inflantur ſolibus, unde multis meatibus quaſi cicutis imparibus uox

erumpit, concentumq; efficit. Quamquam Iosephus hoc loco dicens, Diuersaq; faciens organa, uidetur organum pro instrumento quocunq; musico ponere. Idipsum sentit Augustinus, qui instrumenta musicorum cuncta speciatim excellentiora etiam organa uocat. At autor nostri organi tam concinni non proditur, cum magna eius nominis iactura, sicut in extremo tertio libro dicitur.

Sambucam item musicum instrumentum, autore Clemente, Troglodytæ Africa, ut Solino placet, populi inuenerunt. Tubam æneam teste Plinio, Piseus Tyrrhenus repperit: quod Diodorus libro sexto, non Piseo tantum, sed Tyrrhenis omnibus tribuit, ita scribens: Tyrrheni pedestri quoque exercitu præualidi tubam primam adinuenerunt, bello admodum utilem. Non eo tamen inficias, Diodorum in Plinij sententiam ire: quandoquidem iure à Græcis dicitur uictus Hector, quamuis à solo Achille interemptus fuerit. Sentit idem Vergilius in octauo Æneidos, dicens:

Tyrrhenusq; tubæ mugire per æthera clangor.

Verum Acron super hoc Horatianum in poetica arte,

— Post hos, insignis Homerus,

Dirceusq; mares animos in martia bella

Versibus exacuit.

tradit Dirceum poetam primum tubam comperisse, quoniam is, ut Porphyrio dicit, primus tubæ modulos dedit, hac de causa. Nam cum Lacedæmonij, autore Iustino lib. tertio, bellū aduersus Messenios gererent, diuq; extraherent dubium Martis euentum, responsum acceperunt ab Apolline, si uellent uincere, Atheniensi duce

duce uterentur: à quibus rogati Athenienses, contumelie causa ipsis Dirceum quendam claudum, luscum, omniq; ex parte corporis deformem dederunt. Vsi sunt auxilio eius Lacedæmonij, quibus ille cantum monstrauit tubarum, quarum inaudito territi sono Messenij fugam fecerunt, adeptiq; sunt uictoriam Lacones. Sed in codicibus Iustini inuenio Tyrteum per t, & t in antepenultima, ut in alterutris mendum sit. Quidam etiam tubæ autorem uolunt Maletum, siue Maleū dictum. Verum quid multa? cum tubæ inuentor fuerit Moses ille diuinus Hebræorum dux, dicente Iosepho in tertio Antiquitatum: Adinuenit autem modum tubæ ex argento factæ, quæ est huiusmodi, longitudinem habens penè cubiti: est autem angusta fistula calamo capaciôr, præbens latitudinē quæ conueniat ori, ad susceptionem spiritus, & classico sono uicina, quæ Hebraica lingua uocatur Asofra. Hæc ille. Sed haud scio unde de primis tubæ inuentoribus tâta dissensio inter scriptores orta sit: nisi intelligamus alios aliud tubarum genus, sunt enim plura genera, & alibi inuenisse. In Latium instrumēta musica, teste Dionysio Halic. Arcades primi omniū attulerūt, cū antea fistulis pastoralibus tantū uterētur. Placet insuper antiquum usum tibiæ in prælijs ponere. Thucydides itaq; autor grauissimus, tradit Lacedæmonios tibiæ modulis in prælijs esse usos: etenim cū paratæ essent classes, & instructæ acies, cœptumq; iri in hostem, tibicines inter exercitum positi canere incoëptabant, non uoluptatis causa, sed ut æquali modulato quæ sensim ingressu conuenientes, pugnam capefferent. Cuius rei Polybius

libro quarto, & Fabius in primo, Gellius itidem in primo, & Plutarchus in uita Lycurgi meminit. Hunc morem, additis tympanis, etiam nūc noster peditatus seruat: Alyattes quoq; Lydorū rex, autore Herodoto libro primo, in bello aduersus Milesios, fistulatores & fidicines concinentes habuit: sicuti memoriæ proditum est, Cretenses prælia ingredi solitos, præcinente ac præmoderante cithara gressus. autor Gellius. At Parthos consueuisse tympanorum sonitu pugnam inire, testatur Plutarchus in uita Crassi, & Appianus Alexandrinus in libro Parthico. Reliqui ferè omnes, ut hodie fit, tubis in prælio utebantur. Vnde Vergilius de Miseno tubicine inquit:

— Quo non præstantior alter

Aere ciere uiros, Martemq; accendere cantu.

De origine philosophiæ, & de duobus eius principijs. & quis primus inuenerit ethicen & dialecticen, ac dialogos introduxerit. Cap. XVI.

Philosophiam, quam Cicero in Officiorum libris studium sapientiæ uocat, & in Tusculanis, uirtutis indagatricem atque uitiorum expultricem, à barbaris ad Græcos fluxisse plerique uolunt: nam apud Persas primum Magos eorum sapientes claruisse dicunt: apud Babylo-nios & Assyrios, Chaldæos: apud Indos, gymnosophistas, quorum sectæ princeps, teste Hieronymo contra Iouinianum, Buddas nuncupabatur: apud Britannos, & Celtas siue Gallos, Druides: apud Phœnices, Ochum:

Ochum: apud Thraces, Zamolsim, & Orpheum: apud Libyos, Atlantem: quos omnes, autore Laërtio, pro sapientibus habuerunt. Aegyptij uero Nili filium Vulcanum fuisse dicunt, eumque philosophiae aperuisse principia. Sed idem Laertius à Græcis philosophiam manasse affirmat, quoniam apud eos Musæum & Linum primos fuisse sapientes ferunt. Verum, teste Eusebio, primum philosophia, sicuti reliquæ ferè omnes disciplinæ, ab Hebræis originem duxit. Ex quo philosophos Græcorum, qui Porphyryonis testimonio, amplius mille annis post Moysen fuere, Eusebius in 11. de Præparatione euangel. philosophiam à Iudæis accepisse plenissimè demonstrat, quando nec ipsius nomen philosophiæ apud eos primum fuit, sed deinde: nam Pythagoras omnium primus, Lactantio autore in tertio, philosophiam, id est, amorem sapietiae, & se philosophum, id est, amatorem sapientiae nominauit, dicens solum Deum sapientem esse: antea enim sophia, hoc est, sapietia dicta est, quæ nunc philosophia uocatur: & qui hanc profitebantur, sophi, id est, sapientes uocati sunt. Philosophiæ autem duo fuere principia: alterum, quod ab Anaximandro Ionicum est appellatum, eo quod Thales Milesius fuerit ex Ionia, & hic Anaximandrum instituerit, alterum uero ex Pythagora Italicum est dictum, quoniam eius autor Pythagoras ualde multum in Italia philosophiæ operam dedit. Eusebius in 10. de præparatione euangelica, tertium addit, id est, Cleaticum, cuius Xenophanes Colophonius autor dicitur. Diuidunt insuper philosophiam, autore Cicerone de Oratore, in tres partes, in naturæ obscuritatem, in differendi

differendi subtilitatem, in uitam atque mores: et primam
 physicam, alteram dialecticam, tertiam ethicam Græci
 uocant. Quam etiam diuisionem Plato, ut ait Eusebius,
 ab Hebræis sumpsit, sicuti singula ipsius philosophiæ
 præcepta. Physicæ proprium est de mundo, et de his quæ
 sunt in eo differere, quæ ex Ionia Athenas Archelaus pri-
 mus importauit. Ethicæ uerò, de uita moribusq; tracta-
 re, quam Socrates comperit. Cicero libro quinto Tuscula-
 narum: Socrates autem primus philosophiam deuocauit
 è cælo, & in urbibus collocauit, & in domos etiam in-
 troduxit, & coegit de uita & moribus, rebusq; bonis &
 malis querere. Dialectica autem, ambarum partium af-
 fert rationes, quæ à Zenone Eleate initiū sumpsit. Quam
 uis secundum alios, in quinque partes diuidatur, in physi-
 cam, metaphysicam, ethicam, mathematicam, & logicā.
 Verum nos iam fines nostros egressi sumus: non enim res
 definire, & de singulis planum facere, sed de earum ini-
 tijs docere, nostri tantummodo est muneris: proinde ad in-
 stitutum opus redeamus. Dialogos, uti apud Laertium dis-
 cimus, Plato omnium primus introduxit, uel potius maxi-
 mē omnium illustrauit: nam Aristoteles libro de poetis
 primo, illud scribendi genus inuentum tradit ab Alexame-
 no Scyreo, Teiōue.

Qui primi astrologiam adinuenerint, aut quorun-
 dam syderum cursus, & sphaeram, uento-
 rumq; rationem: atque quot illi
 sint, & obseruationes sy-
 derum in nauigando.

Cap. XVII.

Terra

Erra potissimum ex syderum temperatio
ne fructus fert uberiores, ut nos in eo pro-
uerbio demonstrauius, Annus fructifi-
cat non tellus: hominumq; natura, si Iulij
Firmici, ut ita dicam, somnijs credimus, maximè syderi-
bus subiecta est: ait enim, Qui habebit horoscopum in
quarta parte Mercurij, erit ratiocinator: qui in equo, au-
riga: qui in septima parte arietis, gibber aut gibberosus.
Et alibi: Luna, inquit, candidos, Saturnus nigros, Mars
rubicundos gignit. Et hoc ab Aegyptijs profectum dixe-
rim: nam Herodotus de hac religione ita scribit: Alia in-
super sunt ab Aegyptijs excogitata, quis mensis diésue,
cuius deorum sit, & quo quis die genitus, qualia sortie-
tur, & quam mortem obibit, & qualis existet. Chaldaei
uerò, teste Diodoro libro tertio, dicebant planetas pluri-
mum conferre ad bona uel mala consequenda. Vnde Her-
mione apud Ouidium ita conqueritur:

Quæ mea cœlestes iniuria fecit iniquos?

Quodq; mihi miseræ sydus obesse querar?

Hinc igitur ab hominibus ex obseruatione cœlesti, in-
uenta est astrologia, in qua cœli conuersio, ortus, obi-
tus, motusq; syderum, arte quadam conclusus est. Hanc
Aegyptij, ut autor est Diodorus, à se primum reper-
tam asserunt, alij uerò à Mercurio. Sed idem libro quin-
to Actinum Solis filium ad eos astrologiæ notitiam tra-
duxisse docet, id quod Clemens primum Chaldaeis, dein
ipsis Aegyptijs assignat. At Iosephus in primo Antiquita-
tum perspicuè demonstrat, Abraham primum Aegy-
ptijs astrologiam inuentam à suis maioribus, ut infra
dicemus,

*Aster h
go*

dicemus, tradidisse, cū in Aegyptum ille aufugerat, & ab his eam inde simulq; Chaldaeis, qui huius quoq; disciplinae autores feruntur, ob iugem operam, quam observandis syderibus impendebant, ad Græcos fluxisse tradit, in primo contra Appionem dicens: Sed eos etiam qui de cœlestibus & diuinis primum apud Græcos philosophati, id est, Pherecydem Syrum, et Pythagoram, et Thaletem, omnes concorditer confitentur Aegyptiorum & Chaldaeorum fuisse discipulos. Cæterum Plinius libro septimo, Atlantem Libyæ filium astrologiam inuenisse dicit. Quapropter Poëtæ tradiderunt hunc sustinere cœlum humeris. Vergilius in sexto:

— Vbi cœlifer Atlas

Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.

Sed idem Plinius libro sexto, Ioui Belo hoc adscribit, dicens: Durat adhuc ibi Iouis Beli templum, inuentor hic fuit syderalis scientiæ. Et in 5. libro aliter scribens: Ipsa gens Phœnicum in gloria magna literarum inuentionis & syderum. Alij uolunt Assyrios reperisse: quibus tamen Seruius super sexta Ecloga Bucolicorum ait, Prometheum prius astrologiam indicasse. Verum enim uero horum quos prodidimus, postea alios alibi huius rei autores fuisse ducimus, quando à primordio statim orbis, liberi Seth, Adam primi hominis filij, teste Iosepho autore sanè grauißimo, in primo Antiquitatum, disciplinam rerum cœlestium primum inueniunt, qui, ut ne dilaberentur quæ reperissent, neue antequam uenirent ad cognitionem, deperirent, cū prædixisset Adam rerum omnium futurum interitum, duas columnas

columnas fecerūt, ex quibus una ex lateribus constructa erat, altera ex lapidibus, ut si lateritia ab imbris destrueretur, lapidea permanens integram scripturam legentibus præberet. His igitur in columnis ea quæ ad observationem syderum pertinerent, inscripserunt. Proinde ab Hebræis ad Aegyptios & Chaldaeos, & deinde ad reliquos astrologiā manasse, credere par est. Ac tale fuit astrologiæ artis, nempe ad sanarum mentium delirationem duntaxat excogitatæ, initium. Defectus solis & lunæ primus Romani generis, teste Plinio lib. 2. Sulpitius Gallus, apud Græcos Thales Milesius deprehendit: Lunæ cursum, ut idem ait, Endymion. Sed defectū lunæ Plutarchus Anaxagoram primū monstrasse dicit, in uita Niciæ dicens: Primus autem qui lunaris luminis atq; umbræ causam deprehenderit, ac literis mandare ausus sit, Anaxagoras fuit: etenim quod is antea ignotus esset, ex eo probat, quod cū Nicias male gestis rebus Sicilia deserere decreuisset, & noctu fortè luna defecisset, omnes milites propter rei ignorationem, quanquam paulò antè Anaxagoras claruerat, turbati, malum aliquod sibi potendi arbitrati sunt. Veneris syderis naturam Pythagoras Samius inuestigauit: quod idem esse, quem Luciferū uocamus, qui ante matutinum tempus oritur, & uesperum, quia post solis occasum resulget, Parmenides primus animaduertisse dicitur. autor Laërtius in nouo. Sphæræ, teste Cicerone lib. Tuscul. primo, Archemides Syracusanus repertor fuit, quod Diogenes Musæo adscribit: Plinius uerò in 7. Anaximandro, uel potius, ut est in secūdo uolumine, capite 8, Atlanti. Ventorum rationem
Æolus

Æolus reperisse fertur : quod ideo proditum esse ducō,
 quia, autore *Strabone* lib. sexto, & *Plinio* in tertio, ex su-
 mo insularum prope *Siciliam*, in quibus ipse *Æolus* re-
 gnauit, incolæ quinā flaturi essent uenti, triduū prædice-
 bant, unde etiā *Æolo* uentos parere existimatū est. Ven-
 tos autem nonnullis placuit esse quatuor: ab oriente æ-
 quinoctiali *Solanum*, à meridie *Austrū*, ab occidente æ-
 quinoctiali *Fauonium*, à septentrione *Septentrionem*, ut
 unaquęq; cœli regio suū haberet uentum: sunt enim to-
 tidem regiones, ortus, occasus, meridies, septentrio. Or-
 tus & occasus mobilia atq; uaria, meridies uerò septen-
 trioq; statu perpetuo permanent. Sed qui diligentius rem
 hanc pertractarunt, tradiderunt uētos esse numero octo,
 reliquosq; quatuor posuerunt, *Eurum*, *Africū*, *Chorum*,
 siue *Caurum*, *Aquilonem* : & id in primis *Andronicus*
Cyrrhestes: is *Athenis*, teste *Vitruuio*, locauit turrin, &
 in singulis lateribus imagines ipsorum uentorum excul-
 ptas, contra cuiusq; flatus, supraq; metam marmoream
 posuit, ac in ea *Tritonem* æreum dextera manu uirgam
 porrigentem, quem ita fabricatus est, ut uento circuma-
 geretur, staretq; semper contra uenti flatum, uirga inte-
 rim ad eius uenti imaginem uersa. Est itaq; *Eurus* ab o-
 riente hyberno, collocatus inter *Solanum* & *Austrum*,
 inter *Austrum* & *Fauonium*: ab occidente hyberno, *Afri-*
cus: inter *Fauonium* & *Septentrionem* *Chorus*: inter
Septentrionem & *Solanum*, *Aquilo*, à uehementi aquil-
 læ uolatu dictus, Græcè *Boreas* uocatur, ἀπὸ τῆς βοᾶς,
 quod est clamare, quia sonoro flatu est. Igitur orientales
 uenti tres sunt, id est, ut ab hyberno orientali inci-
 piamus,

pīamus, Eurū, Solanū, quem quidam Vulturū nūcupant, & Aquilo: ac totidem occidentales, Africū, Fauoniū, Chorus. Atq; ita Eurū flat aduersus Africū, Solanū aduersus Fauoniū, Aquilo cōtra Chorus. Verūnt Fauoniū clarus & saluberrimū est, quē nos à fouendo nominamus, quòd genitālē habeat spiritū: à Græcis Zephyrius uocatur, quasi *ζωὸν φέρων*, hoc est, uitam afferēs: quemadmodum auster nebulosus & pestifer, præsertim Romæ, qui à Græcis Notus dicitur, quibus *voris* humor est. Per hunc modū Andronicus Cyrrhestes ostēdit unde certi uentorū flatus spirarēt, quē nunc ubiq; gentiū seruant, positīs in summitate locorū pinnis æneis, per quas uentorū flatus indidentur. At quoniā uentus nihil aliud est, nisi aëris fluctus, & idem fluctus pro locorū natura, alius alibi cōcitatur: idcirco factum est, ut incolæ in suis quisq; regionibus nomina aliquot uentis dederint, eosq; suos proprios habuerint, ut Scyrō Atheniensī, ut Circius Narbonensis prouinciæ, ut Iapyx Apuliæ uetus est, & alij aliarū regionū. Observationes autē syderū in nauigādo Phœnices adinuenisse, autor est Plin. in 7. nat. hist.

Qui primi geometriam, & arithmeticam inuenerint.

Cap. XVIII.

Ille totius orbis fluuiorum celeberrimus, à solstitio æstiuo, usq; ad autūnale æquinoctium, ut Herodotus lib. 2. & Diodorus in 1. testatur, immensa aquarum mole quotannis totam Aegyptum exundat: ex cuius incremento, Aegyptij uim aut penuriā futurarū frugū præuident. Aegyptus enim, cum Nilus in 12. cubitos excre-

scit, famen sentit: in 13. etiam nūc surit: 14. cubiti hilaritatem afferunt, 15. securitatē 16. delitias, quod iustū fertur esse incrementū: maximum aut, etate Claudij principis, fuit cubitorū 18. sicut minimū Pharsalico bello, ueluti eadem magni Pompeij prodigio quodā auersante: autores Plin. lib. 5. & Strabo 17. Cū huiusmodi itaq; Nili inundationes limites agrorū cōfunderent, nūc minuēdo, aliās immutādo, nōnunquā delendo signa quēdā, quibus propriū ab alieno discerneretur, iterum atq; iterū metiri eā terrā oportebat: propter quod Strabo 17. geogr. & Herodot. 2. aiunt, nōnullos prodidisse geometriā ab Aegyptijs primò inuentam esse, quemadmodū arithmeticā, id est, numeralem scientiā à Phoenicibus propter mercaturas. Sed Iosephus utrunq; Hebræis attribuere uidetur, in 1. Antiq. sic scribens: Illi nāq; cū essent religiosi, cū eis pabula ad maius tempus existerent preparata, tot annorū circulis ritē uiuebant: deinde propter uirtutes, quas iugiter perscrutabātur, id est, astrologiā & geometriā, Deus eis amplius uiuendi spatiū cōdonauit. Et dein de cū de Abrahā mentionē facit, subiicit: Arithmeticā eis quoq; contulit, & quæ de astrologia sunt, ipse quoq; contradidit: nam ante aduentū Abrahā in Aegyptum, hæc Aegyptij penitus ignorabant. Artem postea, ut M. Tullius autor est, Pythagoras multum amplificasse dicitur. Geometria, teste eodem Cicerone De oratore, uersatur in lineamentis, in formis, in interuallis, in magnitudinibus: quæ ita sub se continet geographiam, quæ situm orbis pingit, in qua floruit Strabo tempore Tiberij Cæsaris, & Ptolemæus Traiani & Antonini imperatorum

ratorum principatu. Apud nos Plinius absolutissimè de hac re tractauit, & Solinus in collectaneis.

Quis primus reperit pondera, & mensuras ac numeros, & de uario apud gentes numerandorum annorum modo. Cap. x i x.

Idetur omnino locus exigere, ut antequàm hinc digrediamur, quis pōdera & mensuras ac numeros repererit, indicemus, cum præsertim geometriæ atq; arithmeticæ partes sint, scriptoresq; de hac re non planè inter se cōsentiant. Eutropius itaq; statim in principio 1. lib. Sidorium mensuras & pōdera eo tēpore inuenisse tradit, quo apud Albanos Procas, apud Iudeos Aza, apud Hierosolymos Hieroboā regnavit. Alij secundū Mercurium ex Creta, Iouis filium cōperisse uolunt. At Plin. lib. 7. in primis hoc Phidoni Argiuo, uel, ut Gellio placet, Palamedī assignat: Strabo autē li. 5. Phædonē Elidēsē reperisse affirmat. Ex quo ita intelligendū puto, ut alij alijs primū mēsuras & pōdera inuenerint: uelut Diog. Laër. li. 9. affirmat, Pythagorā primū adinuenisse Græcis, & Ioseph. 1. Antiq. dicit, Cain Adā filiū mortaliū omnium, ut credere cōuenit, primū hęc constituisse. Numerorū autem repertorem sunt qui dicāt Samiū Pythagorā: alij nō hunc, sed aliū Pythagorā Rhegynū sculptorem: alij uerò Mercuriū. Liuius dicit numerū putari inuentū Minervæ. Modus numerādi annos apud Græcos p Olympiades fuit, qui aut per notas suarū literarū numerū notabant. Apud Romanos, primū per lustrū, quod quinto quoq; anno claudabatur, de quo fusius lib. prox. cap. 4.

dicemus. Deinde per clauos, qui idcirco annales uocabantur, aut per Consules id fiebat. Clauī enim in pariete ædis Iouis ea parte qua erat templū Mineruæ, in singulos annos figebantur, ut per eos numerus annorū colligeretur. Sanè lex priscis literis ac uerbis scripta erat, ut qui Prætor maximus esset, Idibus Septembris clauum pangeret: nam quia raræ per ea tempora literæ erant, notæ numeri annorum, clauī fuere. Mineruæ autem templo ea lex dicata erat, quòd numerus eius deæ inuentum sit. Volsinij quoq; clauos numerorum indices habuere fixos in tēplo Nortie Hetruscæ deæ. Postea Consules id officium fecere, & postremò solenne clauī figendi ad Dictatores translatum est. At more intermisso, cū post longum tempus pestilentia laboraretur, & seniorum memoria repetitum foret, aliquando eum morbum sedatum fuisse ob clauum à Dictatore fixū, eius rei causa L. Manlius Dictator dictus est, qui T. Pinnarium magistrum equitum dixit. Bella scilicet placatio, uel potius puerorū certamen, qui ita solēt ludere. Ecquid religionis cultusue in eo pangendo clauo esse potuit, qui parietem tēpli magis aperiebat, quàm claudebat? Sed ea erat illius temporis calamitas, cū nondū ad Romanos peruenisset Dei optimi maximi cognitio. Nos similiter his septē literis, C D I L M V X, numerū notamus: uel aliis notis, 1 2 3 4 5 6 7 8 9. satis omnibus cognitis, ut nihil sit quod reliquas ponamus, earūue rationē explicemus.

Quis primus medicinam inuenerit, & in quot ea diuisa sit partes, ac apud quos olim non fuerit medicorum usus. Cap. xx.

Medicina

Medicina quæ suis diuinis, ut ita dicam, remedijs haud dubiè mortalibus inter tot morborum undiq; erumpentium genera uersantibus, magno ubiq; præsidio præstoq; est, dijs primùm inuentionem suæ artis, nec mehercule iniuria, assignauit: ipsaq; ab oraculis deorū multifariam petita est. Hanc enim, teste Diodoro, uolūt Mercurium apud Aegyptios primùm inuenisse: secundum uerò ueteres, Apis Aegyptiorum rex reperit, quod alij (autore Plin. li. 7.) Arabo Apollinis & Babylonis filio tribuunt, alij uerò ipsi Apollini. Vnde ad Daphnen uirginem apud Ouidium lib. primo metamorphos. dicit:

Inuentum medicina meum est, opiferq; per orbem

Dicor.

Et Oenone apud eundem:

Ipse repertor opis uaccas pauisse Pheræas fertur. Macrob. in 1. Satur. huius rei ueram reddens rationē, de Apolline ait: Hinc est, quod eidem attribuitur medendi potestas, quia temperatus solis calor morborū omnium fuga est. Clemēs autem Aegyptijs omnino adscribit: eius uerò amplificationē Aesculapio primo Apollinis filio. Meruit & in ea arte laudem tertius Aesculapius Arisippi & Arsinoæ filius, qui præter cætera primus (teste Cicerone de nat. deorū) dentis euulsionē, ac purgationem alui inuenisse fertur. Hanc tamen quisquis primitus inuenerit, hoc quippe pacto excogitasse fertur. Nam cū homines, ut Fabio Quint. placet, sicut antea diximus, ex obseruatione rerū, ea quæ salubria aut insalubria uisa sunt, probè notassent, huiuscemodi artem corpora curandi gratia cōfecerūt. Atqui Corn. Celsus inuentionem

artis scienter ponit lib. 1. scribēs: Sæpe causa apparet, ut puta lippitudinis, uulneris, neq; ex his patet medicina: quòd si scientiā nō subijcit euident causa, multò minus ea potest subijcere quæ in dubio est. Cùm igitur illa incerta incōprehensibilisq; sit, à certis potius & exploratis petendum est præsidium, id est, ab iis quæ in ipsis curationibus experientia docuit, sicut in cæteris omnibus artibus. nam ne agricolā quidem aut gubernatorem disputatione, sed usu fieri liquet. Ac istæ cogitationes nihil ad medicinā pertinent, cùm de his rebus qui diuersa senserunt, non ab obscuris causis, neq; à naturalibus actionibus, sed ab experimentis, prout cuiq; responderant in perducendo homines in eādem sanitatem, medendi uias traxerint. Notarunt enim, ægorum qui sine medicis erāt, alios propter auiditatem, primis diebus cibū protinus sumpsisse, alios propter fastidium abstinuissē: & leuatum magis morbum eorum qui abstinuissent: itemq; alios in ipsa febre aliquid edisse, alios paulò ante eam, alios post remissionē eius: & optimè ijs cessisse qui post finem febris id fecissent. Eadem ratione alios inter principia statim usos esse cibo pleniore, alios exiguo, & grauiores eos factos qui se impleuissent. Hæc similiaq; cū quotidiè inciderent, diligētes homines talia animaduertentes, ad extremū perceperunt quæ ægrotātibus utilia forent. Sic medicinā ortā inter omnes constat. Hæc ille. Postea medicina in tres diuisa est partes, ut una esset quæ uictu, altera quæ medicamentis, tertia quæ manu mederetur. Primā *διαίτησιν*, secundā *φαρμακονομίαν*, tertiā *χειρουργίαν* Græci appellant. Ita morbi aut uictu, aut medicamentis

dicamentis purgantur, manūue curantur. Huius aut par-
tis, id est, chirurgiæ inuētor dicitur primus Aesculapius,
quem Græci tradūt primū obligauisse uulnus. Sed me-
dicina cū nulla artium, ut Plin. ait, inconstantior sit, &
sæpius mutetur, quia nulla est fructuosior, longo tempo-
re in nocte densissima delituit, quam omnino perditam,
teste eodem Plinio lib. natur. histor. 29. Hippocr. genitus
in insula Co, Aesculapio dicata, in lucem reuocauit. nam
cū fuisset mos, ut ait Strabo in 8. geogr. liberatos mor-
bis inscribere in tēplo eius Dei, qui auxiliatus esset, quò
postea similitudo proficeret, exscripsisse ea traditur, &
ita ex his hāc artem excerpisse, qui teste Plin. lib. 36. pri-
mus medendi præcepta lōgè post hominū memoriā cla-
rissimè cōdidit. Romā cōstat primum ex medicis uenisse
Peloponnesem Archagathū Lysaniæ filiū, L. Aemilio
Paulo, M. Liuiο COSS. āno urbis DXXXV. eiq; ius Qui-
ritū datū, & tabernā in cōpito Acilio emptā. Is primò
uulnerarius, inde ob secādi urēdiq; sēuitiā, carnifex ap-
pellatus fuit: & cū alij accurrerent Græculi medici,
idemq; facerēt, omnes simul cū sua medicina in tēdiū ue-
nerūt. Quare à M. Catone Censorio reprobati, urbe &
Italia pulsi sunt, de quibus ipse Cato ad filiū in hūc mo-
dum scripsit: Dicam de istis alio loco, Marce fili, quid
Athenis exquisitum habeam, & quòd bonū sit illorum
litteras aspicere, non perdiscere. Vincam nequissimum
& indocile genus illorum, & hoc puta uatem dixisse
Quandocunque ista gens suas litteras dabit, omnia cor-
rumpet: tunc etiam magis, si medicos suos hic mittet.
Iurarunt inter se, barbaros necare omnes medicina,

sed hoc ipsum mercede faciūt, ut fides his sit, & facile disperdant. Nos quoq; dictitāt barbaros & spurios, nosq; magis quā alios opicos appellatione foedant. Plin. etiā de huiusmodi carnificibus (sunt enim & medici peritissimi, unicum profectō aduersus tot morborū genera hominibus subsidiū) in fronte 29. lib. ait, Nec dubiū est, omnes istos famā nouitate aliqua aucupantes, animas statim nostras negotiari. Hinc illæ circa ægros miseræ sententiarum cōcertationes, nullo idem cēfente, ne uideatur assertio alterius. Hinc illa infelicis monumēti inscriptio, Turba se medicorū perisse. Et paulō inferius subdit: Nul la præterea lex quæ puniat insitiā capitalē, nullū exemplum uindictæ: discunt periculis nostris, & experimēta per mortes agūt, medicoq; tantū hominem occidisse, summa impunitas est, & c. Atqui sapienter Babylonij factitabāt, qui, teste Herodot. lib. 1. & Strab. in 16. geogr. medicis non utebantur, sed ægrotos in forū efferebant, ut uiri qui eos adirent, cōsulerent, hortarenturq; ad ea, quæ ipsi faciendo effugissent similē morbū, aut aliū nouissent effugisse: nec fas erat quempiam ægotū silentio præterire. Idem factitabant Bastetani homines mōtani, qui id Hispaniæ latus incolunt, quod ad aquilonem spectat, & Aegyptij. Ex quo Strabo li. 3. geogr. cū de Lusitanis meminit, Bastetani, inquit, ægrotos uetusto ritu Aegyptiorū, in plateis deponūt, ut qui eo morbi genere tentati sunt, cōmonefacere eos ualeant. Quanquam non eundem semper ritum Aegyptijs fuisse, Herodotus docet lib. 2. ita scribēs: Iam uerō medicina apud eos hunc in modum distributa est, ut singulorum morborū singuli sint

sint medici, non plurium. Itaq; omnia referta sunt medicis: alij enim sunt oculis curandis constituti, alij capiti, alij dentibus, alij alui partibus, alij morbis occultis. In medicina uerò deinde quamplurimi floruerunt, & in ijs Cassius Calpitanus, Aruncius Rubrius, Antonius Musa Augusto Cæsari chariss. Gal. tempore Antonini Pij, & non longè pòst Auicenna.

De herbariæ & medicamentariæ, atq; melleæ medicinæ inuentoribus, & quæ homines ab animalibus remedia didicerint. Cap. xxi.

On dubium est, quin natura herbas aut salutis aut uoluptatis gratia, ut multis constat exemplis, genuerit; nam Xanthus historiarum autor, teste Plin. lib. 25. tradit occisum draconis catulum reuocatum ad uitam à parente, herba, quam Balin uocant. Picus itidem auis, adactum eius cauernis cuncum, admota quadam herba, exilire cogit. Quinimo Indorum quidam, ait Herodotus lib. 2. herba tantū uictitant. Appianus etiam Alexander scribit, Parthos ab Antonio fugatos cū fame premerentur, in quandam herbam incidisse, quam qui comederent, nihil aliarum rerum reminiscerentur, aut intelligerent, nisi quòd lapides continuè effoderent, quasi quidpiam magni operis facturi, & sic debacchati bilem demum euomentes interirent. Quid demū plura? nihil non herbarum ui effici posset, si plurimarum uires non ignorarentur. Hæc itaq; teste Plinio, erat antiqua medicina, cuius, idē testis in septimo repertor fuit Chiron Centaurorum iustissimus, Saturni ex Phyllira

filius, qui & medicamentariam medicinam ad uulnera aut ulcera & huiusmodi curanda inuenit, quam tamen alij Apollini assignant. Ex quo ipse apud Ouid. dicit,

—Herbarum subiecta potentia nobis.

Alij uerò Aesculapio eius filio, quem Ouid. in 2. Metamorph. dicit medicinā hanc à Chirone didicisse, cum illi nutriendū Apollo pater tradidisset. Alij demum Samothracū filijs, teste Eusebio, adscribunt. Verū Chironē ideo fortasse dixerunt hanc primū cōperisse, quia, ut Plin. ait lib. 25. cap. 4. herbā Cētaurēā reperit, qua, sicut idē testatur, curatus dicitur à uulnere pedis, inflicto ex lapsu improviso sagittæ Herculis ex suis manibus, illitæ ueneno hydræ. Nā Chirō cum attrectaret arma Herculis, quē receperat hospitio, sagitta in eius pedem decidit. Ouid. in 5. Fast.

Dumq; senex tractat squallentia tela uenenis,

Excidit, & læuo fixa sagittā pede.

Idem

tamen eum ex hoc uulnere perisse sentit, ita scribens,

Nona dies aderat, cum tu iustissime Chiron,

Bis septem stellis corpore cinctus eras.

At medicamentorū quibus morbi curātur, usum Celsus in principio libri quinti dicit antiquissimū esse: autorem tamē nō ponit, sed tradit Asclepiadē medicū peritissimū magna ex parte cum usum sustulisse, quod omnia medicamina, & mali succi sint, & stomachum lædāt: & definit omnes medicinæ partes ita innexas esse, ut separari nequeant: ac ideo medicinā quæ uictu curat, aliquādo adhibere medicamentū, & eam quæ medicaminibus purgat, adhibere rationē uictus, atq; hoc pacto sanitatē aut conser

conseruari, amissamue recuperari. Ad herbas reuertor. Et sic alij alias herbas inuenerunt, ut Mercurius moly, Achilles achilleã, Asculapius panacem, cõpluresq; alias, quod admodũ longum esset, minimeq; necessarium persequi, cùm præsertim Plinius illud ipsum disertissimè prodat. Medicinam uerò ex melle, teste Plinio, Sol Oceanus filius inuenit. Animalia præterea quæ dā (mirũ quàm multa à bestiis homo didicerit) nõnullas herbas atq; remedia commonstrarunt, quæ homini postea usui forent: nam dictamum herbam ad extrahendas sagittas utilem, cerui hominibus monstrauiere, percussi eo telo, pastuq; eius herbæ eiecto, id quod Cicero in secundo de natura deorum feris capris adscribit. Idem cerui percussi à phalangio, quod est aranei genus, aut aliquod simile, cancros edendo sibi medentur. Chelidonium uisui saluberrimam hirundines docuere, uexatis pullorum oculis illa medentes, id quod Cornelius Celsus libro sexto, naturæ eius auis, non herbæ assignat, ita scribens: Si extrinsecus ictus oculum lædat, ut sanguis in eo suffundatur, nihil commodius est quàm sanguine uel columbæ, uel palumbi, uel hirundinis inungere. Neque id sine causa fit, cùm horum acies extrinsecus læsa, interposito tempore in antiquum statum redeat, celeberrimeq; hirundinis. Vnde etiam locus fabulæ factus est: per parentes id herba restitui, quod per se sanescit. Testudo cunilæ, quam bubulam uocant, pastu, uires contra serpentes refouet. Hedera apri in morbis sibi medentur. Ab hippopotamo, id est ab equo quasi fluuiatili (est enim animal in Nilo) medici mittere in morbis sanguinẽ, quod phlebotomare

botomare uocant, didicerunt: assidua namq; is satietate grauedinosus factus exit in littus, recentes harundinum caesuras perspeculaturus, atq; ubi acutissimū uidet stipitem, imprimēs corpus, uenā quandā in crure uulnerat, atq; ita profluuio sanguinis morbidū corpus exonerat, plagā uerò rursus limo obducit. Simile quiddam & auis in eadem Aegypto mōstrauit, quæ uocatur Ibis, ciconiæ ferè similis, & ipsa quoq; serpentum pernicies. Hæc rostri aduncitate per eā partem se perluit, qua reddi ciborum onera consueuere. Hinc clysteris usum medici primum didicerunt. Mustela in anguium uenatu ruta sibi salutem quærit, ciconia origano. De herbis autem primus omnium, quos memoria nouit, Orpheus accuratissimè scripsit: post eum Musæus, etsi per idem temporis ambo fuisse dicuntur, necnon & Dioscorides. Apud nos primum M. Cato, deinde Pompeius Leneus magni Pōpeij libertus, qui exemplaria Mithridatis regis de ui herbarū, iussu Magni Pōpeij, omnia, regia præda potiti, in nostrum sermonē trāstulit. Quo primum tēpore Plinius se animaduertisse ait hāc scientiā ad Romanos peruenisse. Qui primus magicā artem inuenerit, & à quibus celebrata: & quis modum effugandi dæmones aut incantationes ediderit quibus morbi sedarentur. Cap. xxii.

Xigit locus, ut de origine magicæ artis prius dicatur quàm libri finem faciamus, quandoquidem natam primum à medicina nemo dubitat. Hæc itaq; à Zoroastre in Perside, autore Pli. lib. 30. ut inter autores conuenit, ortum

ortū habuisse fertur. Iustinus in principio suæ epitomes, hunc Zoroastrem qui magicam artem reperit, Bactrianorum regem fuisse dicit, qui teste Eusebio de temporibus, & in 10. de præpar. Euang. plus D C C C. ferè annis ante Troiana tempora fuit, quo etiā tempore Abraham & Ninus fuerunt, cum ageretur annus ab orbe condito, ter millesimus ac C L X X X V. At annos deinde post D C C C. & circiter X V. Troia à Græcis capta est, qui fuit annus orbis conditi quater millesimus. Lactantius autem & Eusebius, malos dæmones hanc simul cum cæteris improbis artibus inuenisse tradunt: quam omnium artium fraudulentissimam Plinius esse asserit, miraturq; quo modo multis seculis in toto terrarū orbe ualuerit: atq; id ob eā causam euenisse putat, quòd sola artiū treis alias imperiosissimas humanæ mentis cōplexa, in se unā redegerit. Quippe à medicina primò, ut dictum est, manauit, ac specie salutari irrepsit sanctior quàm medicina: ita desideratissimis promissis addidit uires religionis, ad quam maximè alligantur hominum mentes: post hæc miscuit mathematicas artes, nullo nō auido de se futura sciendi, atq; ea è coelo uerissimè peti credente. Ita possessis hominum sensibus, triplici uinculo eo usq; adoleuit, ut in magna humanarū gentium parte plurimum ualuerit, magnamq; uim, uti poëtæ testimonio sunt, semper habuerit. Nam Vergilius in Damone de Circe ait:

Carminibus Circe socios mutauit Vlysis.

Et quemadmodum fruges aliò pellicerentur, Idem:

Atq; satas aliò uidi traducere messes.

Quinetiam elementa quoq; concuti, & mentes homi-

num turbari, & sine ullo ueneni haustu, sola carminis uiolentia homines interimi putarunt. ¶ Maro:

Carmina uel coelo possunt deducere lunam. Item,
Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.

Et Ouidius in Amor. 3. Eleg. 6.

Carminc laesa Ceres sterilem ueneficit in herbam,
Deficiunt laesi carmine fontis aquae. Lucanus:
Mens hausti nulla sanie polluta ueneni,
Incantata perit.

Huius autem ueneficij, quāuis per totū orbem terrarum peruasit, (Lucano in sexto Pharsaliæ, & Apuleio de magia lib. 1. & 2. & Plinio in 30. autoribus) Thessaliam in primis infamia flagrasse constat, quod Thessalis nihil antiquius foret, quā maleficam artem curiosè perdiscere, & alios uicinos populos edocere. Extabant etiam ætate Plinij, ut ipse testis est, eius uestigia apud Italicas gentes in 12. tabulis. Circe etiam Circeum montem habitans iuxta Caietam, ex ea arte mirādos ostendit euentus. Ac tale est magiæ inuentum. De hac quis scripserit non planè compertum habemus. Plin. lib. 30. dicit Hostanem de ea primū cōmentatum esse: atq; Pythagoram, Empedoclem, Democritum & Platonem, ad hanc discendā nauigasse: hanc reuersos prædicasse, & in arcanis habuisse, sed præsertim Democritum: unde magiā Democrito, medicinam eadem ætate, Hippocrate illustrante, floruisse approbat, circiter CCC. urbis annum. Idem Plinius in hac parte longè post homines natos haud modestissimus: Est & alia, inquit, magices factio, à Mose etiānum & Iochobel Iudæis pendens. Fuit autem Iochobel ipsius

Bel ipsius Mosis mater. *Ceterū ex Plinij ore placulū illud idcirco, ut arbitror, temere prodijt, quoniā cū Deus signa quædā edidisset, quibus Hebraicus populus facile crederet, Mosē sibi ab ipso ducē esse cōstitutū, rex Pharaon (sic enim Aegyptij patria lingua, teste Iosepho in 8. Antiq. regem nomināt) hæc tāquā uana deridens, iussit Aegyptiorū sacerdotes eadē facere, qui statim uirgas in draconem uerterunt. At Mosēs ut humanis diuina multo maiora esse demonstraret, uirgā in terrā proiecit, quæ in colubrū uersa, Aegyptiorū uirgas in draconem trāslatas repente uorauit. Autor Iosephus in 2. de Iudæorum Antiq. & Eusebius lib. 9. de præpar. Euang. Cū Mosēs igitur hæc & plura alia diuinitus ageret, homines qui magis falsis quàm ueris inhærent, magica arte fieri putabant. Modū autē effugandi demones, quibus sæpè corpora humana uexantur, & incantationes quibus morbi sedari solēt, Salomō rex primus docuit, dicente Iosepho in 8. Antiq. Præstitit autem Deus etiā ei, ut contra demones, artem ad utilitatē hominū edisceret, & incantationes instituit, quibus ægritudines soleāt mitigari: modum etiam coniurationū quibus obstricti demones ne denuō redeant effugantur, inuenit. Et quonā pacto huiusmodi demones expellerentur, perspicuē demonstrat, Vidi etenim, inquit, quēdam Eleazarū de gente nostra, præsentē Vespasiano, & eius filijs, & tribunis, alióque simul exercitu, curantem eos qui à demonibus uexabantur. Modus autem medicinæ fuit huiusmodi, Intulit naribus eius qui à demone uexabatur, annulum habentem subter signaculum radicem à Salomone monstratam:*

deinde

deinde dæmonem per nares odorantis abstraxit, & repente cecidit homo, postea coniurauit eum, iuramentū obijciens Salomonis ne ad eum denuò remearet, id est, cātica quæ ille cōposuit super eum dicenda uolens, &c. Hodie etiam sacerdotes nostri, uti uidemus, sacris quibusdam uerbis dæmones ex humanis corporibus exire cogunt, & quibus benedicūt ægrotis ij ut plurimū bellè habent. Quam sanè potestatem Christus seruator noster Apostolis dedit, cum apud Marcum euangelistam dixit: *Ite in mundum uniuersum, & prædicate Euangelium omni creaturæ. Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit. Qui uerò non crediderit, cōdemnabitur.* Signa autem eos qui crediderint, hæc sequentur: Per nomen meum dæmonia eiicient, linguis loquentur nouis, & si quid mortiferum biberint, non nocebit eis. Super ægrotos manus imponent, & bene habebunt. Hæc aut̃ mihi hoc loco potissimū cōmemorare placuit, quò legentes faciliè intelligerent, diuina uerba longè quàm dæmones aut artem magicam, uim maiorem habere.

De origine necromantiæ, pyromantiæ, aëromantiæ, hydromantiæ, geomantiæ, & chiromantiæ. Cap. XXIII.

Agi, qui Persica lingua sapientes appellantur, apud Persas potissimū, teste Laërtio, decorum cultui uacabant, precando illis uota & sacrificia faciebant, de eorum substantia, id est, ui ac natura & genealogia differebant, uitam in primis frugaliter uiuentes. Sed usque cò aucta est eorum uanitas, ut non solum obseruatione syderum

syderũ futura prædicere, uerũ artibus quibusdam ueritatis umbras habentibus, & rerum ac uerborũ maleficijs, & scire se omnia & facere posse profuerentur. Ab his igitur sex magices artis species fluxerunt, necromantia, pyromantia, aëromantia, hydromantia, geomantia, atq; chiromãtia: quãuis M. Varro lib. 7. diui. rerũ, illas priores quatuor tãtũ assignauerit. Est autẽ necromantia, diuination per cadauera, ut mortuus apud Luc. in 6. suscitatus, euẽtũ belli Pharsalici Sexto Põpeio prædixit. Pyromantiã uocant, qua per ignẽ diuinatur, dũ inspiciamus, quid fulgur, quid fulmen, quidũc ignea uis significet, ut Tanaquil Tarquinij Prisci regis uxor, teste Liui ab urbe cond. & Dionysio in 4. uidens flammã lambere Seruij Tullij caput, illum Romanorũ regem fore prædixit. Aëromãtia diuination per aërem, ut puta per auium uolatũ, gustum, cantum, ac uentorũ grandinumq; insuetas procellas: ut ferrũ, sicut ait Pl. lib. 2. quo in Lucanis pluit, significauit M. Craffi in Parthis interitum: ueluti quoq; lapides, quibus autore Liu. in 1. de secũdo bello punico, in Piceno pluiffe nunciatũ fuit, strages illas indicarũt quas Hannibal Italiẽ intulit. Hydromãtia, ex aqua, quẽadmodũ Varro prodidit, puerũ uidisse in aqua effigiem Mercurij, quẽ c. l. uersibus omnem Mithridatici belli pronunciauit euentũ. Geomantia, diuination per terrarum hiatus. Chiromantia, diuination per linearum manũ inspectionẽ. Iuuenal. sat. 6. — Frontemq; manumq; Præbebit uati. Quẽ omnia superstitiosa sunt, atq; omnino ridicula: nã illis qui ea exercent, egestas semper imperat: qui, ut M. Tullius li. 1. de diuin. prope finem, ait,

sibi semitā non sapiunt, alijs monstrant uiam: quibus diuitias pollicentur, ab ijs drachmas ipsi petunt. Hos igitur tanquā maleficæ superstitionis homines omnia corrumpentes, omnia inquinantes, ac propterea dignos qui malè semper audiant, declinemus, ac potius insectemur, ut uera sanctāq; religione imbutos decet.

De duobus diuinandi generibus, & de origine aruspicinæ artis, & sortium Prænestinarum, & quis somniorum interpretationem docuerit. CAP. XXIIII.

Vo sunt, autore Cic. de diuin. uol. i. diuinandi genera, quorū unū naturæ est, alterū artis. Est autē natura in ijs, qui nō ratione, aut cōiectura obseruatis ac notatis signis, sed concitatione quadā animi, aut soluto liberoq; motu futura præsentit: quod & somniantibus sæpe cōtingit, & nonnunquā uaticinantibus per furorē, ut accidisse legimus Sibyllæ Erythrææ, & sacerdotibus nōnullis: cuius generis oracula etiā habenda erant, qualia fuerūt oracula Apollinis, aut Ammonis, aut reliquorū, in quibus homines crebrò illudebātur, ueluti quæ arte demonū, humanaq; fraude reddebātur. Verū Prophetæ, qui diuino spiritu, non furore lymphatico afflati erant, nunquā fallebant. Ars uerò in ijs est, qui nouas res coniectura persequūtur, & ueteres obseruatione didicerunt, quæ apud priscos habuit aruspicinam, auguria, astrologiā, & sortes. Aruspicina, teste M. Tullio lib. i. de diuin. apud Hetruscos, ut illi futiliter prædicabāt, primū ortū habuit: nam, ut idē in 2. de diuin. ait, aranti cuidam in agro

agro Tarquinienſi, & ſulcū altius imprimenti, ſubitò ē terra extitit quidam, qui Tages appellatus, facie quidem puerili, ſed ſenili prudentia, à quo uniuerſa Hetruria aruſpicinā edoſta eſt, quæ ab ara & inſpiciendo ſibi nomen uindicauit. Sed Plin. lib. 7. aruſpicij inuentionē cui-dā Delpho tribuit, ſicut igniſpicij Amphiarao. Hæc autem cōtinet in ſe exta, fulgura & oſtenta: maſtata enim hoſtia ad arā, eaq; aperta, quomodo cor, hepar, & reliqua exta ſeſe haberent, inſpiciebant, ex eorumq; habitu atque colore futura conieſtabant: ut, quo die primū in ſella aurea ſedit Cæſar, in boue quē immolauit, cor non apparuit. Cicero & Appianus Alexand. lib. 2. de bellis ciuilib. auctores. Ex quo futurā infelicitatē prædixerūt aruſpices. Oſtenta autē ſunt, quæ præter naturam euenientia, futurū aliquid ſignificant: ut cū in exercitu Xerxis, auctore Herodoto libro hiſtor. 7. in Europam traieſto, equa bellicoſiſſimū animal, leporem timidiſſimam ſeram peperit, quod fertur portendiſſe tantū exercitum fugam moliturū. Hæc uerò, ut Cicero inquit, quia oſtendunt, portendunt, monſtrant, prædicunt, oſtenta, portenta, monſtra, prodigia dicūtur. Tertia pars aruſpicinæ in fulmine, & in fulgure & tonitru cōſiſtit. Vergil.

De celo tactas memini prædicere quercus.

Hæc omnia ſub aruſpicina ſunt. nam idem Cic. ait, Sed quoniam de extis & de fulguribus ſatis eſt diſputatum, oſtenta reſtant, ut tota aruſpicina ſit pertractata. atque hæc eſt aruſpicina, quam qui exercent, tum aruſpices, tum extiſpices nūcupantur. In ſecunda autē parte eius diuinationis, quæ eſt artis, auſpicia, ſiue auguria po-

nuntur. Auspicia quæ ab auibus inspiciendis, sicut auguria ab auium gustu, uel garritu dicuntur, Tiresiam Thebanum inuenisse, Plin. in 7. autor est. Auguria uerò idē testis, ex auibus Caras, à quo Caria dicta est, reperit: ex cæteris uerò animalib. adiecit Orpheus. Verū huiusmodi augurandi artē quidā à Chaldæis ad Græcos, apud quos Amphiaræus, Mopsus, Calchas, summi augures fuerunt, à Græcis ad Hetruscos, ab Hetruscis ad Latinos uenisse uolūt. In auibus autē tria erant diuinādi genera: aliæ enim aues uolatu, ut præpetes, quarū uolatū Phryges, teste Clemente, primi obseruauerunt: aliæ cantu, ut oscines: aliæ gustu futura prædicebāt. Tertium genus ex tripudio solistimo futura indicabat. Porro solistima tripudia dicebantur auguria, quæ fiebāt quoties offa quæ pullis dabatur, aliquo modo cadebat in solum, ac ita à solo solistimū uocamus. Sed hæc augurandi ars quanti facienda sit, Mossolamus Iudæus uir equidem sapientissimus, perspicuē demonstrauit. Is enim, sicut Iosephus in 1. Antiq. cōtra Appionem, ex Hecatæo tradit, cū in bello esset, & uates quidam dum iter facerent, statim iussisset omnes eatenus consistere, quoad ex aue, quæ in proximo erat, augurium ageret, tacitus sumpto raptim arcu, ac emissis sagittis, auem interemit: ac uati & nonnullis alijs id iniquo animo ferentibus, Quid furitis, inquit, mali dæmones? hæc enim auis suæ ipsius salutis nesciens, nostri itineris euentū nobis potuit prædicere? si enim præscire futura potuisset, in hunc locum nequaquam uenisset, metuens ut sagittis à Mossolamo Iudæo peteretur. Cæterum hæc quantum olim apud omnes ferè gentes auctoritatis

toritatis haberet, multis in locis testatur Cicero de diuinatione, præsertim in primo, scribens: Quis rex unquã fuit, quis populus, qui nõ uteretur prædictione diuina, neq; solum in pace, sed in bello? & reliqua. Sed Romani in primis usi sunt, eodem dicente: Omitto nostros, qui nihil in bello sine extis agunt, nihil sine auspicijs domi habent. Hæc ille. Apud eos insuper, ut Linius, Dionysius, & Fenestella testimonio sunt, summa religione augurũ collegium colebatur, quorum ius in Romana republica, Cicero in secundo de Legibus, maximum & præstantissimum appellat. Quid, quod augur, ut ait Plutarchus in Problematis, ob nullum maleficium sacerdotio priuabatur? quia non honoris & magistratus, sed scientiæ & artis nomen est augur. Diuinabãt etiam per sortes, quas in Latio Numerius Suffusius, teste M. Tullio in secundo de diuinatione, primus inuenit, apud Prænestinos, sculptas in robore literarum priscarum notis, quæ fortunæ monitu, pueri manu miscebantur atque ducebantur, de quibus etiam Tranquillus in Tiberio meminit. Somniorum interpretationem, autore Plinio in septimo, Amphictyon primus docuit, quod Trogus Ioseph Iacob filio attribuit, quem omnino peritissimè somnia esse interpretatum Iosephus in secundo Antiquitatum itidem affirmat. Clemens uerò Telmessinis assignat. Sed hæc omnia fallacijs inuenta sunt, aut ad superstitionem, aut ad errorem, uel ad quæstum, quando homines qui hæc profitentur, tantum abest ut ulla in parte prodesse queant, ut etiam maximè noceant. nam, sicut Phauorinus, teste Gellio libro noctium Atticarum

decimoquarto, dicebat, Si dicunt prospera, & fallunt, miser fies, frustra expectando: sin aduersa dicunt, & mentiuntur, miser fies frustra timendo. Si uerò non prospera respondent, iam inde ex animo miser fies, antequam fato fias: sin felicia uentura omnino promittunt, expectatio spei te adeo suspensum fatigabit, ut omnem futurum gaudij fructum spes ipsa tibi ademerit. Præterea ecquid iuuat, aut quid affert ad cauendum, scire aliquid futurum, cum id certè futurum sit, cum tamen nullo modo prænosci possit? Vergilius:

Nescia mens hominum fati, sortisq; futuræ.

Quapropter Moses ille sapientissimus, istiusmodi pestiferas artes populo suo uetuit, mandans ac dicens: Non augurabimini, nec obseruabitis somnia, non declinetis ad magos, nec ab ariolis aliquid sciscitemini. Et per illud primum diuinæ legis præceptum, Vnum uerum Deum colito, iuxta prohibuit easdem, imò Deus

ipse. Quæ omnia & seruator noster CHRI-

STVS procul nobis esse uoluit, cum di-

xit, Serua mandata. Sed hæc alibi,

cum de re Christiana

agetur.

LIBRI PRIMI

FINIS.

POLYDORI VER-

GILII VRBINATIS DE INVEN-

TORIEVS RERVM LIB. II.

De Iuris ac legum origine, & qui primi mortali-
bus leges dederint, & quæ causa à principio
dandi fuerit. Cap. i.

Vanquā disciplinarū liberaliū originem
primo tantū libro cōplecti, deinde autē
in reliquis aliarū rerū inuentionē trade-
re statuerā, rei tamen magnitudo fecit, ut
multò sanè quā uolebā, lōgior essem. In hoc itaq; secun-
do lib. de Iuris primū atq; legis origine cōmodè dicā.
Ius, ut Paulo Iuriscons placet, uno modo bonū semper
dicitur. Lege uerò nihil aptius est ad conditionem huma-
næ naturæ, dūmodo, ut Cic. uult in 3. de legib. pro impe-
rio capiatur: sine ea enim nec domus ulla, nec ciuitas, nec
gens, nec hominū uniuersum genus stare, nec rerū natu-
ra omnis, nec ipse mūdus potest: nam & hæc Deo paret,
& huic obediunt maria, terræq; , & hominū uita iussis
supremæ legis obtēperat. Est itidem lex, ut Chrysippus
definit, diuinarū humanarūq; rerū notitia, item recti
iussio, prauiq; depulsio, donū Dei, dogma hominum sa-
pientū, de qua mox dicemus. Ius autē, quamuis plurimis
modis dicatur, Vlp. diuidit in naturale, gentiū & ciui-
le. Naturale appellat, quod non solū humani generis
propriū est, sed omnium quæ in terra, quæ in mari,
coelōq; nascūtur: nam in nonnullis animalibus uidemus
maris & fœminæ coniunctionem, liberorū procreatio-

nem, educationemq; quodā iure naturæ, quod, teste M. Tullio in 1. de leg. in natura positū est, & ab ea, hoc est, à Deo initiū habet. Ius gentiū, quo solū homines utuntur. Ciuile, ut Romanorū, Spartanorū, Atheniensium, quod legibus, interpretatione duodecim tabularū, plebiscitis, senatuscōsultis, decretis principū, & autoritate prudentū constat. Principis uerò legis nō scriptæ, sed in natura positæ, ex qua homines deinde leges condiderūt, quæ origo sit, & quid ipsa sit, Cic. in 2. de Leg. faciliè declarat, cuius ideo uerba ponā, Hanc igitur, inquit, uideo sapientissimorū fuisse sentētiā, legē neq; hominū ingenijs excogitatā, nec scitū aliquod esse populorū, sed æternum quiddam, quod uniuersum mundū regeret, imperandi prohibendiq; sapientia. Ita principē legem illā & ultimā mentem esse dicebant, omnia ratione aut cogētis, aut uetātis Dei. Ex quo illa lex, quam dii humano generi dederunt, rectē est laudata: est enim ratio mensq; sapientis, ad iubendum & ad detrahendum idonea. Et infrā subdit: Orta est autem simul cum mente diuina. Quamobrem lex uera atq; princeps, apta ad iubendū, & ad uetādum, ratio est recta summi Iouis. Deinde suggerit, ita concludēs: Est ergo lex iustorum iniustorumq; distinctio, ad illā antiquissimā & rerū omniū principem expressa naturā, ad quam leges hominū diriguntur, quæ supplicio improbos afficiunt, & defendunt & tumentur bonos. Huiusmodi ergo legum originem hoc loco prodendam censeo. Has itaq; leges mortalibus omnium prima dedit Ceres. Ouidius in 5. Metamor.

Prima dedit leges, Cereris sunt omnia munus.

Diodorus

Diodorus itidē lib. 6. ait: Nā præter ab ea repertum frumentū, leges dedit, quibus iustē pieq; homines uiuere assuescerent, ex quo & legiserā dixerūt. Herodotus etiam in 6. inquit: Cū in agrū Ephesium ingressi essent, sub noctem ad urbē cōtendebāt, cū illic à mulieribus sacra legiseræ Cercris fierent. Et Verg. in quarto Aeneidos, —*Maestant lectas de more bidentes Legisera Cereri.* Idem sentit Plin. lib. 7. Cæterū ut alij uolunt, Rhadamanthus primus edidit, postea alij alijs primò leges tulerunt. Draco enim primus dedit Atheniensibus, deinde Solon: Aegyptijs Quintus Mercurius, aut Aethiopes, quorum ipsi Aegyptij coloni dicuntur. Minos Cretensibus, Lycurgus Lacedæmonijs, Tyrijs Charandes, Phoroneus Argiuis, Romulus Romanis, Italis Pythagoras, uti Dionysio placet, Arcades, ipsis uerò Arcadibus Apollo quartus. Sed ne ueri Dei erga nos diuini muneris immemores uideamur, ipsi primum hanc rectē beateq; uiuendi normam, sicuti cætera omnia, acceptam referre debemus: quod nec Ciceronem etiam tam propè, ut mōstratum est, duce natura, ad uerum accedētem latuisset, si ullam ueri Dei unquam cognitionē habuisset: Deus enim, autore Iosepho li. 3. Antiq. leges quas deinde hominibus constitutis uolebat, primò Mosi tradidit, qui deinde primus legislatorum omnium quos cōmemorauimus, quippe quibus, teste Eusebio, lōgè ætate superior fuit, eas Hebræis dedit. Testis idem Iosephus contra Appionē: Dico igitur nostrum legislatorē quemlibet qui memorantur legislatorū, antiquitate præcedere: Lycurgus enim & Solon & Zaleucus Locrenus, & omnes qui apud

Græcos mirabiles sunt, nouelli atq; recentes, quātum ad illum comparati, esse noscuntur, quando nec ipsum nomen legis fuisse olim apud Græcos agnoscitur: testis Homerus est, qui nusquam in opere suo hoc usus est nomine. Et paulò inferius addit: Nam cū sit tempus infinitum, si quis eum compareret aliorum legislatorum ætatibus, hūc ultra omnes inueniet. Eusebius quoq; in 10. De præpar. Euang. Mosē multò ante Cererem, quæ fertur prima, ut diximus, leges edidisse, fuisse testatur. A Deo igitur, quem Cicero Iouem uocitat, lex originem habet, & eam mortalium omnium primus Mosēs Hebræis cōstituit, quæ cæteris deinceps hominibus condendarū legum haud dubiè exemplar fuit. Ac talis iuris atq; legum origo. Verū hoc loco illud disputandum uidetur, quid fuerit, quamobrem lex ista scripta non perinde ut altera bona, postremò lata sit, quæ (ut apostolus Paulus ait) irā operatur, & sexcentis poenis mortales obligat. Contrà illa prior lex quæ nō scribitur, sed nascitur, ac profluuiō quodam naturæ fonte in humanum ingeniū à primo fluit, sine fraude, sine dolo est, particeps iustitiæ, expers iniquitatis. Quapropter è re nostra minus fuisse uidetur, ut altera introducta sit, quæ nobis malo est. Proinde operæpretium est de origine istius legis subtilius tractare, & quia diuus Ambrosius Epist. 71. ad Irenæū, illud planè facit, eum ideo ita dicentem attendamus, Certum est, inquit, non fuisse legem necessariam, quæ per Mosē data est: nam si naturalem legem, quā Deus creator infudit singulorum pectoribus, homines seruare potuissent, non fuisset opus ea lege, quæ innodauit magis,

quām

quàm soluit humani generis infirmitatē. Soluit eam naturæ legem Adam, qui uoluit sibi arrogare quod nō acceperat, ut esset sicut eius creator, qui ita per inobedientiam, contraxit offensam: nam si non rupisset imperium, prærogatiuā naturæ atq; ingenitæ sibi innocētiæ, hæredibus proprijs reseruasset. Ergo quia lex uiolata est, ideo præscriptū nouæ legis necessarium fuit, ut uel partē haberet, qui totū amiserat. Simul quia causa deiectionis superbia fuit, debuit ea lex dari, quæ eū Deo subiectū redderet: nam sine ista lege peccatū nesciebatur, & minor erat culpa, ubi erat culpæ ignorantia. Vnde Dominus ait: Si nō uenissem, & locutus fuisset eis, peccatum nō haberent: nunc autem excusationem non habēt. Lata est ergo lex, primū, ut excusatio tolleretur, cū præscriptū antē non esset, quod pro se quisq; caueret: deinde ut omnes subijcerentur Deo. Sed dices: Lex auxit peccatū, cœpit mihi obesse scire. Verū dicis: est tamen quod consolari potest tuam sollicitudinem: quia si per legem abundauit peccatum, per eādem abundauit & gratia, per IESVM CHRISTVM, sicut testificatus est Ioānes, dicens: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi. Habes igitur legē non necessariam fuisse, si illam naturæ legem seruare potuissemus: sed quia nō seruauimus, idcirco ista lex per Mosen data, facta est necessaria, ut doceret me obediētiam, & transgressionis Adam solueret laqueū, qui totam astrinxit hereditatē. &c. Ceterū extra tripartitā illam iuris diuisionem, quā Vlpia. fecit, habemus in nostra religione ius pontificiū, in quo multi cū memoria nostra excellunt, tū antea claruerūt
qui

qui olim non sine honoris præfatione nominabuntur,
 & in primis Theseus Pinnius auunculus meus, quē nemo
 aut nimis ualde unquā, aut nimis sæpe laudauerit. Fuit
 enim uir pōtificij pariter atque ciuilis iuris peritissimus,
 qui in præclarissimis Italiæ ciuitatibus maximis honori-
 bus functus, ubiq; summæ iustitiæ uirtutisq; omnis se spe-
 cimē præstitit: à quo profectò haud longè abest Petrus
 Matthæus eius frater, Iuriscōsultissimorū cōsultissimus.
 Qui regiā uel popularem ciuitatem principiò in-
 stituerint, tyrannidemq; exercuerint, & diadema
 uel seruitium inuenerint, & quis Areopagita-
 rum magistratum constituerit, aut suffra-
 gia inuenerit. Cap. II.

Voniam de legis origine, sine qua nulla
 respublica consistere potest, proximo ca-
 pite huius uoluminis docuimus, porrò
 res ipsa postulat, ut priusquam hinc di-
 grediar, quale apud gentes regimen ciuitatis principiò
 fuerit, demonstremus. Est igitur apud mortales, teste Pla-
 tone libro de regno, trifariam diuisa reipublicæ admi-
 nistratio: una enim uocatur monarchia, id est, unius im-
 perium: altera aristocratia, hoc est, optimatum regimen:
 tertia uerò democratia, id est, popularis principatus:
 quarum quæ præferenda sit, non facillè dixerim: rex e-
 nim cui pro libidine omnia licet impunè agere, ac ob id
 nihil interdum potius est, quàm quod in rem suam esse
 uidet, rarò bene imperat. Plebs etiam, cui proprium est
 nihil intelligere, aliquanto peius. Pauci uerò, id est, opti-
 mates, cū princeps esse pro se quisq; optet, nec satis
 concordēs

cōcordes regnāt. Quare Diocletianus, autore Vopisco, dicere solitus erat, nihil esse difficilius, quàm bene imperare. Optimè tamen unus, optimè populus, optimè pauci imperant, si boni sunt. Ex quo alij aliam constituerunt ciuitatem. Aegyptij primi omnium, teste Plinio lib. 7. regium principatum habuerunt, ut qui, ueluti ait Herodotus, nullo temporis momento poterant sine rege uiuere: apud quos primus, quod memoriae proditum sit, mortaliū Menes regnauit, autores Herodot. lib. 2. & Diodor. in 1. Ceterum nemo, teste Plat. in lib. de regno, Rex creabatur, nisi qui sacerdotio præditus foret. At si ita usu ueniret ut unus aliquis profanus regnū per uim adipisceretur, is postea sacris initiari cogeatur, quò esset Rex, & sacerdos. Diadema autem, quod regium est insigne, Liberū patrē adinuenisse, autor est Plin. in 7. cuius nimirum rei Diodor. ueram rationē reddere uidetur, aiens: Mitra uerò caput ei ligatur, propter dolores, qui fumante uino, caput aggrediuntur. Popularem ciuitatē Attici, ut Plin. in 7. tradit, primi instituerunt: sed iidem reges etiā habuere, quorum primus fuit Cecrops Diphyes, æqualis Moysis: nam, autore Iustino lib. 1. ab initio quæque ciuitas & gēs, rerū publicarū imperiū penes reges habebat, quos ad fastigiū huius maiestatis, non ambitio popularis, sed spectata inter bonos moderatio prouehabāt. Ex quo, teste Aemilio Probo in uita Agesilai, apud Lacædæmonios reges erant, qui nomine magis, quàm imperio reges appellarentur: & primus rex fuit Eurysteus, Argis II. Archestratus III. Lobotes IIII. Doristus V. Agesilaus VI. Archelaus VII. Telechus VIII. Alcarnes IX.

nes 1 x. & ultimus. Ninus autē, testis est idem Iustinus, rex Assyriorū primus omnium ueterem gentium morem noua imperij cupiditate mutauit: atq; idem primus omnium, sicut ait Eusebius in 10. de præpar. Euang. totius Asiæ, excepta India, imperio potitus est. Verum quod Attici popularē ciuitatē primum constituerūt, uti Plinius prodidit, nemo est qui ambigat hoc à uero ualde esse alienum. Hebræi enim, à quibus Ioseph. in 1. antiq. cæteras nationes originē traxisse pulcherrimè præbat, uti superius ostendimus, multis antè seculis, quàm aut Attici imperarēt, aut Athenæ cōditæ forent, regnarūt, quorū respública, eodem Iosepho autore lib. 20. Antiquitatū, primò quidem sub populari potestate diu permansit. Ab his proinde democratiam primū manasse rectius est credere, quàm ab Atticis, qui posteriores fuerunt. Aristocratiam, id est, optimatū imperiū, quale Romani post exactos reges diu habuerunt, qui primi constituerint, non facile tradiderim, si illud non sit assignandum Thebæis, qui (teste Eusebio) temporibus Nini regis Aegyptijs imperabant, quorum dominatus *δυναστεία* dicebatur, hoc est potestas, quod qui potentiores nobilioresq; essent, ijs reipub. administrandæ imperiū daretur. Et hoc circiter annum ab orbe condito, ter millesimū, & c l x x x v. quo Abraham natus est. Post Theseum tyrannum, primus fuit Phalaris Agrigenti, ait Plin. in 7. propter quod innuere uidetur Theseum primū omnium fuisse tyrannū, secundum uerò Phalaridem. Sed Nemroth ex stirpe Noë ortus, non multò post diluuiū, Babylone tyrannus fuisse perhibetur. Ita ait Ioseph. in primo Antiquit. Nemroth quoq;

quoq; filius Chusi permanens apud Babylonios, tyrannidem exercuit, sicut à me primò etiam declaratum est. Hec ille. Tyrannum olim uocabant bonum dominum, ac (teste Trogo) fortem. Vergilius,

Pars mihi pacis erit, dextram tetigisse tyranni.

Postea hæc uox ad eos translata est, qui ui quadā ac libidine dominantur, quorū lex est, Hoc uolo, sic iubeo, sūt pro ratione uolūtas: quando omnia potentia et uolūte metiuntur. Seruitium, teste Plinio, Lacedæmonij inuenere, quandoquidem Cleomenes Lacedæmonius, teste Macrobiolib. i. Satur. ex seruis manumissis, bellatorū nouem millia conscripsit, qui quoniā in bello non necabantur, sed uiui seruabantur, serui appellati sunt. Hi sub corona postea uendebātur. Cato: Vt populus sua opera potius ob rem bene gestā, coronatus supplicatū eat, quā re malè gesta coronatus ueneat. Reperio tamen, antiquā Lacedæmonij, teste Iosepho cōtra Appionē, rerū potirentur, apud Hebræos multos fuisse seruos, et eius seruitutis originē profectā à Chanaan filio Chā, qui fuit unus ex filijs Noë: is enim treis genuit, Sem, Cham, et Iaphet. Quippe Chā cū uideret patrē Noë fortè ebriū, humi parū honestè iacentē, uituperauit eū apud fratres. Quare permotus senex, Chanaan nepotē ex filio Cham, seruitute mulctauit, re tum noua ac grauissima, uti in lib. Gen. cap. 9. est. Sed hīc dices: Ecquid fuit, quāobrem Chanaan ob patris peccatum in seruitutem datus fuerit, cū iuxta prouerbiū, filius non debeat plecti ob patris culpam? Non equidem de nihilo dubitas: id etenim factum tradunt, ut pœna Chanaā filio illata, dolori esset patrē

patri Chā, quando ita solent parentes angī filiorum cruciatu. Nā cum Deus Noë pariter atq; eius filiis antea benedixisset, senex postea non est ausus in filium, etsi impium, quicquam statuere: idcirco nepotem puniuit, quod eius pater filij uicem dolens, sic delicti pœnas daret. Ac tale seruitutis initium, cum inciperet homines iam molli-ter uiuere. Forma autem manumittendi serui talis apud antiquos fuit, Dominus caput, aliudue membrum serui tenens, aiebat, Hunc hominem liberum esse uolo: atq; his dictis, eum de manu emittebat. Areopagitarum autē magistratū, Plutarchus à Solone constitutū affirmat, quod de Areopagitis à Dracone nulla unquā mentio facta sit. In eo primum Athenis capitis iudicium actum est, autor Plin. lib. 7. Areopagus uerò Latine dicitur curia, siue pagus Martis. Causa nominis ex iudicio est, quo Mars, qui Græcè *αἰγος* uocatur, cum homicidij reus fieret, iudicantibus duodecim dijs in eo pago, ut scribit August. in 18. de ciuit. Dei, sex sententijs absolutus est: ubi enim pares sunt sententiæ, absolutio dānationi præponitur. Fuit inde Areopagitarū magistratus, uti dictum est, institutus, quorum summa erat autoritas. Ii erant iudices, qui de capitalibus causis pronunciabant, tāta grauitate, tantaq; integritate, ut noctu, non interdiu, causas cognoscerent, quod non dicentes, sed duntaxat quæ dicerentur, spectarent, secūq; pōderarent. Suffragia quibus in deliberādo iudicandoq; utimur, Palamedes primus omniū reperit.

De triplici administrationis genere Romanæ ciuitatis, & de origine insigniū regū, & ex qua arbore fierent magistratū uirgæ, atq; quis primus censum in

sum instituerit, & de senatorio atq; equestri cēsu, uel carcerē edificauerit: & ibidem quid esset lustrū cōditū, ac de initio tributi imponendi. Cap. III.

Go mediusfidius semper illam Plinij sententiam, Posteris laxitas mundi, & rerum amplitudo damno fuit, tanquam omnium uerissimam plurimi feci. Etenim ne à primordio orbis repetā, quum homines rerū ferē omnium egentes probè debebant, quot nobis florentissimæ ciuitates exemplo sunt, quæ paucis minimisq; contentæ, dum in illis paupertati parsimoniamq; honos fuit, in dies magis imperio, moribus, bonisq; artibus excelluerunt: at cōtrā ubi diuitiæ, ubi sacræ pecuniæ fames, ubi uoluptas immi grauit, tunc ire cœperunt præcipites, tunc sensim dominandi libido desiderium per luxum perdendi omnia inuexit? Quod Lycurgus legumlator sapientissimus prospiciens animo, numū omnem aureū & argenteū, teste Plutarcho, irritū fecit, ferreoq; solū utendū imperauit: cuius sanctionē ut primū Lacedæmonij excessere, ex maximis lōgè minimi sunt effecti. Sed, ut de cæteris sileam, hoc potissimū Romanæ ciuitati accidit: ea enim ubi Publicolas, Aemilios, Fabritios, Curios, Scipiones, Scauros, paupertatis continentiamq; amantissimos Imperatores sibi deligebat, incredibile memoratu est quā breui cresceret, quantumq; cum ipsa præclare ageretur: contrā, ubi Senator censu legebatur, iudex fiebat censu, magistratū ducemq; nil magis exornabat quā census, captatio in questu fertilissimo, ac sola gaudia inpossidēdo erāt: adeo declinare de statu suo cœpit, ut nunquā in aliquo postea

cōsistere potuerit. Nāq; omne dominationis genus pessima est: primū enim monarchiam (hoc est regiū imperium) habuit: nam Romulus, auctore Floro, eius conditor à Marte genitus & Rhea Syluia, primū imperiū tenuit: post quē sex deinde Reges sequuti sunt, sub quibus (teste Liuius in primo ab urbe condita) CCXLIIII. annos monarchia durauit. Exin pulso Tarquinio Superbo, qui regū ultimus fuit, mutata ciuitatis forma, sequuta est aristocratia, id est, optimatū principatus: nā pro Regibus, duo Consules (ut Liuius in secundo, & Dionysius in quarto testatur) creati sunt, L. Iunius Brutus (qui libertatis uindex extiterat) & L. Tarquinius Collatinus: qui Consules dicti à consulēdo, hoc est, prouidēdo: apud eos summa totius imperij erat, ij exercitiū dūctabant, & ab eorū magistratu (qui annuus erat, uti alibi dicemus) numerus annorum notabatur. Post annū deinde duodecimū, uel, ut nō nemo uult, octauū quā exacti sunt Reges, (quod Liuius & Fenestella non satis constare aiunt) quum 40. Latinorum urbes, concitante Octauio Manlio Tarquinij genero, coniurassent in Romanos, T. Larcgius primus Dictator creatus fuit. auctor Liuius in 2. ab urbe cond. Quod institutū Dionysius libro quinto Antiq. putat Romanos à Græcis sumpsisse, apud quos Elymnetæ, tāquā Dictatores Romæ, creabātur. At Licinius ab Albanis accepisse tradit. Carthaginēses etiā, auctore Trogo, Dictatorem habebāt. Hic aut summus fuit in urbe magistratus, quippe qui habebatur in summo periculo ultimū remediū: in sex tantū mēses, uti Fenestella ait, durabat: nā eo designato, præter tribunatū omnes magistratus

gistratus (teste Polybio uolumine suarū histor. 3. & Plutar. in uita Fab. Max.) auctoritatē suam amittebant: & ideo Dictator dicebatur, quod is imperaret: quia (sicut idē in uita Marcelli testatur) iussa magistratuum, edicta Romani uocabant. Itē Dictator non poterat nisi à Consule dici: neq; alio tēpore, nisi orientē nocte, & silentio, ut Liuius lib. ab urbe cond. 8. tradit. Attamē, teste eodē, lib. 4. quū aliquādo Veientes castrā Romana cepissent, A. Cornelius Cossus Tribunus militū Mamercum Aemiliū Dictatorē dixit, quod augures consulti urgēte necessitate, eam religionē excussissent. Post annū deinceps c c c. alterū, quā condita Roma erat, uelut Liuius in 3. prodit, iterū mutata est forma ciuitatis, ab Consulibus ad Decemuiros, quemadmodū ab Regibus antē ad Consules uenerat: qui, uti quibusdā placet, tertio anno depōsi sunt, libidine Appij Claudij, qui Virginiā, cuius stuprandæ amore deflagrabat, in seruitutē asserere uoluit. qui quum pro libidine omnia agerent, officiū suo cōmodo metientes, ac quod ex ipsorum usu, non ē republica esset, in primis facientes, & eos ob id nonnulli Senatores, uti inquit Fenestella, decē Tarquinius appellarēt, uideatur tunc Romæ magis monarchia quā aristocratia fuisse. Hoc pacto exactis Decemuiris, ad prioris formā regiminis reditum est. At dein anno c c c x. cōditæ urbis, pro Consulibus primū Tribuni militū creati sunt, A. Sempronius Atracinus, L. Attilius Longus, & T. Cæcilius Siculus. Democratia autem, id est, popularis principatus, sensum irrepsit, plebe paulatim per seditio- nes adipiscēte nobilitatis magistratus: primū enim,

C. Canuleio auctore, plebeiij connubia promiscua cū patritijs habere coeperūt: deinde quū Tribuni plebis quotidie magis magisq; instarēt, à patritijs tandē concessum est ut ex plebe Tribuni quoq; militū consulari potestate fierēt: & ita P. Licinius Caluus primus creatus est, anno urbis cond. c c c l v. Deinde plebs consulatū assequuta est, & L. Sextius Lateranus de plebe primus Cōsul factus, anno urbis cōd. c c c l x x x i x. Nouissimè obtinuit & dictaturā, summū in urbe decus: primusq; ex plebe C. Martius Rutilius Dictator dictus fuit, anno ab urbe cond. c c c x c i x. Hæc ex Liuiio lib. 4, & 5, & 6, & 7. ab urbe condita, & Plutarcho in uita Camilli. Eo deniq; pacto reipublicæ administratio ex optimatibus ad popularem principatū uenerat, ex quo nouissimè iterum in monarchiam, id est, ad unius imperiū, forma ciuitatis redacta est, quæ à Sylla & Mario (teste Appiano in primo de bellis ciuilibus) coepit, fracta omni senatus potestate. Eam postea Cæsares addauxerūt, sub quibus primum ipsa Roma toto pacato orbe floruit: inde insequētium Cæsarū inertia contabuit, atq; ad interitū deuenit. Habuit igitur Romana ciuitas primum monarchiam, id est, regiū imperiū: subinde aristocratia & democratia, hoc est, Consulū, Dictatorū, Decemuirū, & Tribunorum consularium potestate gubernata est: at nouissimè rursus monarchia, id est, tū Dictatorū, cū Cæsarū tyrannidem sæuissimam pertulit: unde eius uirium labes facta est. Romanorū autem Regum insignia, hoc est, fasces cum securibus, corona aurea, sella eburnea, trabeæ, curules, phaleræ, annuli, paludamenta, prætexta, togæ pictæ,

Ætæ, tunicaeq; palmata, & omnia deniq; decora quibus imperij dignitas eminebat, ex x i i. Tusciæ populis (auctore Dionysio in tertio, & Floro, & Strabone in 5. Geogr.) quos Tarquinius Priscus subegit, originem habuere: quibus Tarquinius, ut Dionysio placet, simulatq; id senatus permisit, primus usus est. Quare miror Macrobi. in 1. Satur. scribere, Tulliū Hostiliū tertiū Romanorū regē, debellatis Hetruscis, primū sellam curulē, lictores, togam pictā atq; prætextā instituisse Romæ haberi. Verūm Romulus ex more x i i. Hetruuriæ populorū, qui singuli (Liuiο & Dionysio auctoribus) singulos Regi statim creato lictores dabant: antea x i i. lictores sumpsit, cuius sententiæ esse haud Liuiū poenitet. Alij à numero auitū, quæ augurio regnum portenderant, eum sequutū numerū autumant. Hi magistratibus ministrabant, fascesq; uirgarū alligatos cū securibus gestabant. Eiusmodi autē uirgas ex betulla arbore fieri cōsueuisse, Plin. lib. 16. cap. 18. Nat. hist. innuere uidetur, sic scribēs, Gaudet frigidis sorbus, & magis etiā betulla gallica hæc arbor, mirabili candore atq; tenuitate, terribilis magistratū uirgis. Censum primus omnium Ser. Tullus rex instituit, rem, ueluti Liuius ait, saluberrimā tanto futuro imperio: ex quo belli pacisq; munia nō uiritem, ut antè, sed pro possessione pecuniarum, ciues obirent: quorum classes (id est ordines) quinque rescripsit. Prima itaq; classis fuit ex ijs, qui centū millium æris aut maiore censum haberent, quos in octoginta centurias diuisit, in quadragenas seniorum, ac totidem iuniorum: seniores ad urbis custodiam, ut præstò essent, iuniores ut foris bella gere-

rent, arma his imperata, galea, clypeus, ocreæ, lorica, tela in hostem, hasta, & gladius. Secunda classis intra centum, usq; ad quinq; & septuaginta millium censum instituta, & ex his senioribus iunioribusq; uiginti cōscriptæ sunt centuriæ, armaq; imperata præter lorica, omnia eadē. Tertiæ classis in quinquaginta millium cēsum esse uoluit: totidem centuriæ sunt cōscriptæ. In quarta classe census quinq; & uiginti millium: totidē centuriæ factæ. Quinta classis undecim millibus censebatur. Sed iam rationem ineamus, qua nobis constet quāti unaquæq; classis æstimata sit. Illud enim primū scire licet, cētum æra (nā æs nummulus erat) non pluris fuisse uno nostro ducato, siue coronato aureo nūmo, ac ita mille æra ualuisse decem aureos. Primæ igitur classis census æstimatus est mille aureis, secundæ septingentis & quinquaginta, tertiæ quingentis, quartæ ducentis & quinquaginta, quintæ uerò centum & decē. At maximus Seruio Tullo rege census, teste Plin. lib. 33. fuit æsium centum & decem millia, ex quibus summa sit mille & centum aureorum. Et hæc, ut ait idem Plinius, prima classis: adeo id temporis Romanorum opes exiguæ fuerant, quæ posthac immensæ extitere, quando, auctore Tranq. census senatorius fuit duodecies centena millia sestertium nūmum. Quam quidem summā, ut rectè putemus, notare oportet singula sestertia ualuisse uicenos quinos aureos, sic, ut centum sestertia summā facerēt duorū milliū & quingentorum aureorū: qua ratione colligimus censum senatoriū fuisse ad numerum triginta millium aureorum, & equestrem duodecim millium & quingentorum, hoc est, constitisse

ex quin-

ex quingentis sestertijs. Atq; talis origo & forma fuit cēsus Rom qui, ut Eutropius ait, adhuc per orbem terrarum incognitus erat. Sed illud uerius Mosi assignandū est, qui, ut infrā demonstrabitur, primus populum recensuit. Atqui cēsus agi dicitur, quum hominū facultates recensentur, unde tributi imponēdi ratio inita est: uel quū numerus ciuū putatur. Vtrunq; testatur Lilius in uita ipsius Seruij Tulli. Et quū in censendo finis erat factus, lustrū conditum appellabatur, quod tum Seruius exercitū omnem sue, oue, taurisq; tribus lustrauit, hoc est. purgauit: idq; lustrum quinto quoq; anno Romæ condebatur, quum Censores numero duo creabantur, qui censum agerent: is postea magistratus annuus factus, eiq; morū ciuitatis cura est tradita. Item quū uestigalia & tributa soluebantur, tum fiebat sacrificiū ciuitatis purgandæ causa. Ex quo perinde Romani annos etiam per lustrū numerabant, atq; Græci per olympiades. Ceterū quum ita quinto quoq; anno lustrum condi diceretur, sunt qui putent illud fuisse spatium quatuor annorū, argumētantes annum quo sequens lustrū incipiebat, dici quintum, qui esset primus sequentis lustri. Quæ sanè ratio, si uera sit, similiter indicat olympiada fuisse spatiū quatuor tantū annorū, quemadmodum infrā suo loco demonstrabitur. Census autē agēdi, & tributi ex censu imperādi pariter atq; conferendi initiū factum est apud Hebræos, quū de ea re Deus mandatū Mosi dederit, ita in Exod. cap. 30. loquens, Quando tuleris summā filiorū Israël, iuxta numerum, dabunt singuli pretiū pro animabus suis Domino, & non erit plaga in eis, quum fuerint recensiti. Hoc

autem dabit omnis qui transiit ad nomē, dimidium sicli, iuxta mensuram templi. Qui habetur in numero à uiginti annis & suprà, dabit pretiū. Ita tributum imperatum est in singula capita eorum qui uiginti annis maiores essent, quiq; arma ferre possent. Siclus numus argenteus Hebraicus, quem Græci statcrem dicunt, teste Iosepho lib. 3. Antiquit. pōdere erat drachmarum Atticarū quatuor: drachma uerò ex senis obolis Atticis cōstat: atq; sic tetradrachmus siclus ualebat quaternos & uicenos Atticos obolos, Hebraicos uerò uicenos. Sed quia dicitur, iuxta mensurā templi, iam satis liquet sacerdotes ponderis mensuræq; genus habuisse aliud ab eo quod uulgus usurparit. Atqui drachma eiusdem est ponderis ac Romanus argenteus denarius, quem Matthæus euangelista cap. 22. numisma cēsus uocat, cuius nota Cæsaris effigies erat: & cap. 20. appellat denariū diurnum, quòd tantū ualeret, quantū mercedis in die dari solet operis. Extant etiamnum istiusmodi denarij, Cæsarū figura signati, qui pari sunt pondere atq; numi quos grossos nūcupant. Ita scire licet drachmā Atticā à nostris grossum uocitari, & siclum quatuor ualere grossos. Carcerem, quo custodiæ continentur, ad terrorē, teste Liuiο ab urbe cond. Ancus primus ædificauit, quod Eutropius Tarquinio Superbo assignat: item uincula, sustes, cōpedes, catenas, & huiusmodi supplicia quibus homines afficiūtur. Atq; hæc omnia à Romanis Romæ primū inuenta: nā alibi isthæc tormentorū genera ad cruciandos homines longè antè in usu fuisse, ex Iosepho & Herodoto satis patet. Vnde quum instrumenta sola sint, quibus tyranni in primis
ad suam

ad suam tuendam dominationem utantur, eorum inuentionem rectè Nemroth primo tyranno assignemus licet. Qui primi cōstituerint annum, & quàm uarium, & qui inuenerint hunc annū quo utimur, uel menses, atq; eos diuiserint in Nonas, Idus, Calendas: ac quis excogitarit numerum aureum. Cap. 1111.

Tsi de prima anni obseruatione, statim post traditam astrologiæ originem, dicendum erat, ad quam potissimum huiusmodi ratio pertinet, non possunt tamen omnia uno loco explicari: hîc proinde de anno tractabimus. Hunc Aegyptios primò instituisse, Herodot. lib. hist. 2. prodit, ita scribens, Quæ aut humanarū rerū sunt, hæc ita referebant, inter se cōstare omnium hominum primos Aegyptios annum cōperisse, distinguentes eum in 12. temporum menses, idq; comperisse ex astris: eò scientius (ut mihi uidetur) hoc agētes quàm Græci, quòd Græci quidem tertio quoq; anno intercalarem mensem introducūt temporis gratia: Aegyptij uerò tricenis diebus, quibus 12. menses taxant, adiiciunt huic numero quotannis quinos dies, unde eis ratio circuli temporum constat eodem redeūtis. Herodot. hætenus. Clemens itidē comprobat. Huiusmodi tamen inuentionē Diodor. Thebæis assignat li. 1. Sed nō ideo inficior Diodorū Herodoto suffragari, quoniā Thebæi iuxtā Aegypti populi sunt, à Thebis, urbe in Aegypto, nominati, uelut Thebani à Thebis in Bæotia, quod apud idoneos auctores obseruatum est: quinetiā, ut ait Herodot. in prænotato lib. olim Thebæ

*Anni
Inuentiv*

Aegyptus uocabatur. At Seruius super 5. Aeneid. dicit, Eudoxū primū annū deprehendisse, post quē Hipparchum, & ultimo loco, ut infra dicemus, Cēsare. Laërtius aut Thaleti Milesio ascribere uidetur, in primo, quū inquit, Anni tēpora illorumq; uicissitudines priorem inuenisse ferūt, eumq; in CCCXLV. dies diuississe. Sed hoc illi censeo apud Græcos duntaxat esse attribuendū. Verūm reperimus apud Iosep. in 1. & in 4. Antiq. Hebræos ante diluuiū Noë, annū XII. mēsisbus constitutū habuisse: qui, eodem teste in 1. Antiq. annū primi etiā in Aegypto instituerant. Est in super operæpretiū, quā uaria fuerit anni ratio apud priscos demonstrare. Arcades enim (ut Plutarchus in uita Numæ, & Macr. in 1. Satur. meminerunt) tribus duntaxat mēsisbus annum suum cōplebant: Cares & Acarnanes, sex: Aegyptij primis temporibus, teste Solino, quatuor: sed antea, ut Censorino placet, duobus tantūm. At Macr. in 1. Satur. ait, anni certū modū apud solos Aegyptios semper fuisse, ut etiam ex Herodoti auctoritate liquidò constat. Erat præterea annus triginta dierum, id est, lunaris: auctor Seruius super 3. Aeneid. Habebāt & annū magnū. quem uolebant cōfici omnibus planetis in eundem recurrentibus locum, qui, secundum Cicer. continet duodecim millia noningentos quinquagintaquatuor solares annos. At Iosephus in 1. Antiq. cap. 8, dicit annum magnum DC. annorū spatio impleri. Sed de hoc, uti Censorinus demonstrat, inter auctores non planè cōuenit. Reliqui Græci CCCLIII. diebus annum proprium computabant. In hac uarietate, Romani quoque ab initio, prout Macrobius dicit,

auctore

auctore Romulo, annum x. mensibus constitutum habuerunt, à Martio incipientes, qui conficiebatur diebus CCC & IIII. Romulus enim primum mensem Martium, à patre suo Marte: alterum Aprilem, quasi Aphri-lem, à spuma, quæ Græcè ἀφρός uocatur: unde Venus mater Aeneæ nata est: tertium Maium, à maioribus: quartum Iunium, à Iunioribus nominauit. Ouidius,

Hinc sua maiores tribuere uocabula Maio,

Iunius à iuuenum nomine dictus adest.

Sic antè populum in maiores & minores diuiserat. Reliquos sex à numero, Quintilē, Sextilē, Septembrē, Octobrem, Nouembrē & Decembrē appellauit. Verùm postremò Quintilis à Iulij Cæsaris nomine, Iulius, & Sextilis Augusti honore, Augustus est nominatus. Sed iste annus quū neq; solis cursui, neq; lunæ rationibus congrueret, Numa Pompilius inde ad lunæ cursum redegit, additis 50. diebus: quibus postea sex alios dies adiecit retracts ex illis sex mensibus, qui triginta dies habebant, id est, de singulis singulos: eosq; sex & quinquaginta dies pari ratione partitus est in menses duos: & alterū, quem primum posuit, nuncupauit Ianuarium à Iano, qui Latīnorum primus Rex fuerat: tanquam bicipitis diei mensem, ut qui transacti anni finē respiceret, ac principium futuri prospiceret. nā Ianus, quū uir esset æquē prudens atq; solers, dictus est habere geminā faciem, ut una quæ antè, altera quæ post tergū foret, intueretur: id quod ad uigilantē ciuitatis custodē attinet. Alterum uerò Februariū uocauit, deoq; Februo dedicauit, qui creditur præesse lustrationibus: quia tū extremo anni mense, populus februaba

februabatur, hoc est, purgabatur. Postea Numa religionem sequutus, quod numero Deus (quemadmodum Poëta ait) impare gaudet, dedit singulis mensibus, Ianuario, Aprili, Iunio, Sextili, Septēbri, Nouēbri, & Decēbri, undetricenos dies: Martio uerò, Maio, Quincili, & Octōbri, singulos & tricenos. Februarius suos octo & uiginti dies retinuit. Ita annus cōficiebatur diebus CCCLV. Romani deinde, Græcorum more, intercalarem mēsem constituerūt: ut qui præessent fastis libris, quibus totius anni res populi explicabantur, intercalarent, id est, uocarent populum, ut quando lege agi liceret, scirent. Sed quū ita usu ueniret, ut per eam uarietatē anni sæpe nondinæ caderēt aut in primū anni diem, in nonā sue, (quibus nefas erat conuentus haberi) permissum est ut sacerdotes quando uellent, suo arbitratu uocarent. At quū illi cōmodi gratia, publicanorumq; ex usu, minus suo tēpore uocarent, tum demū Cæsar pōtifex maximus addidit anno dies decē, horasq; sex, quorū dierū binos ad singulos menses, Ianuariū, Sextilē, & Decembrē, adiunxit: in Aprilem autē, Iunium, Septembrē, & Nouembrē singulos distribuit. Sic C. Iulius Cæsar (auctore Suetonio, & Appiano Alexādrino, & Plinio) primus omnium annum ad cursum solis accommodauit, ut CCC LXV. dierum esset, & intercalario mense sublato, unus dies quarto quoq; anno intercalaretur: quod bissextū uocant. Causa autē nominis est: quia duobus continuis diebus bis dicimus 6. Calendas Martias, duos dies pro uno cōputantes. Menses uerò, hoc est, lunæ cursus, (qui, uti Cic. in 2. De nat. deorū ait, quia mensa spatia cōficiunt, menses nominantur)

natur) Thebæos, id est ipsos Aegyptios (sunt enim, ut diximus, ijdem) omnium primos instituisse Diodorus affirmat: quod tamen magis Hebræis, qui haud dubiè primi annū constituerāt, tribuendum esse uidetur. Atq; annus mēses habet **XI I.** quorū quatuor, Aprilis, Iunius, Septēber, & Nouēber, ex triginta cōstant diebus: at plus uno, septē, Ianuarius, Martius, Maius, Iulius, Augustus, October, & December: minimus uerò Februarius, octo & uiginti suis contentus est diebus. Itē hebdomadas duas & quinquaginta, & diē unū: dies uerò **C C C L X V.** ac horas sex, uti dictū est. Præterea quū apud priscos Romanos, pontifices, prout suprà demonstrauimus, ita intercalarent, factū est ut mēsis eiusmodi rei causa, diuisus sit in Calendas, Nonas, & Idus, primusq; dies Calēdæ dictæ sint, ἀπὸ τῆς ἀρχῆς, uoco: etenim minor pōtifex obseruabat quando noua primū appareret luna, qua uisa, id protinus sacrificulo regi nuntiabat: tū factō, ut moris erat, sacrificio, pōtifex incipiebat eos uocare qui in agris essent, quò scirent feriarū pariter causas, atq; quid eo mense agi liceret. Ita calata, hoc est, uocata in Capitoliū plebe, pronūtiabat quot dies à Calendis ad Nonas superessent: unde Nonæ ipsæ dictæ, quia semper dies nouē à Nonis ad initium Iduum intersunt. Idus autem circiter medium mensem ponebāt, idq; uerbū ab Hetruscis sumpserant, quorū lingua iduare, diuidere est. Igitur sic cōputabant, uerbi gratia, Vltimum diem Decembris antecedentis mensis notabāt pridie Calēdas Ianuarias, penultimū tertio Calendas, atq; sic alios suo ordine, sursum uersum numerando usq; ad Idus: nā mensibus quatuor, Martio, Maio,

Maio, Iulio, & Octobri, singulis senas dederunt Nonas, reliquis quaternas, sicut singulis quoq; mēſibus Idus octonas. Verū modus iſtiusmodi dierū menſis numerum inēūdi iam uulgatioꝛ eſt, quā ut à nobis ſit ruruſum demonſtrādus, qui proſectus eſt ab illa pontificū intercalatione, quæ durauit uſq; ad annū urbis cōditæ c c c c l. quum P. Sulpitio Auerrione, P. Sēpronio Sopho Lōgo c o s s. C. Flauius ſcribā ædilis curulis, inuitis Patribus, Ciuile ius repositum in penetralibus pontificū euulgauit, faſtosq; circa forum in albo propoſuit, ut quando lege agi poſſet, ſciꝛetur. Teſtis Liuius ab urbe cōd. in extremo 9. lib. Poſtea fuit aliuſ modus, quem aureum numerum ob excellens rei artificium appellant, excogitatus à diuo (ut fertur) Bernardo, uel ab ipſo Iulio Cæſare, ſicut lib. diuinorum officiorum 8. extat, ad inueniēdum diem coniuñctionis lunæ, per ſingulos menſes: quo quidem numero noſtri deinceps uſi ſunt ad notandos quoq; dies feſtos, in ſingulos annos, quos mutabiles uocant, quemadmodum eſt Paſcha, Pentecoſte, nonnulliq; alij, eò quòd non ſemper in eoſdem menſium dies cadāt. Fuit ſanè inuentum ſuo dignum auctore, cuius uſus & ratio ita omnibus nota eſt, ut non ſit quòd hoc loco quicquam de aureo numero doceatur.

Quis horas primus conſtituerit, aut horologia diuerſi generis inuenerit. Cap. v.

Ora, quibus numero 24. dies noxq; conſicitur, teſte Macrobio, ab Apolline, id eſt ſole, qui Horus Aegyptiaca lingua uocatur, nomen acceperunt. Quatuor
itidem

itidem tempora, hoc est, uer, æstas, autumnus, & hyems, quibus annuus orbis impletur, horæ dicuntur: quæ initio duodecim cōstitutæ sunt, eiusq; rei talis fuisse origo memoratur, Quodam tēpore Hermes Trimegistus, quum in Aegypto sacrum quoddam animal Serapi dicatū, in tota die duodecies urinam facere pari semper temporis interuallo obseruasset, per xii. horas diē diuidi debere coniecit. Exinde hic horarū numerus longo tempore custoditus, postea in xxiiii. horas diuisus est dies. Horologium aut solarium, in quo umbilici solis, quæ gnomonem uocāt, umbra horas ostendit, Anaximenes Milesius Lacedæmone, teste Plin. lib. 2. cap. 76. primus inuenit, ipsumq; ἀνὸ δὲ οὐμῆς, hoc est, ab umbra, sciotericō appellauit. Romæ multò serius contigit: in xii. enim tabulis, ut auctor est Plinius in 7. ortus tantum & occasus solis nominabatur. Post aliquot annos adiectus fuit & meridies: accensus Consulis, id est præco, eum pronuntiabat, quum è curia inter rostra & græcostasim solem prospiciebat: à columna uerò ænea ad carcerē inclinato sydere, supremam horā pronuntiabat: sed hoc serenis tantum diebus, usq; ad primū Punicum bellum. At M. Varro primum horologiū solarium in publico secundū rostra, in colūna statutū fuisse tradit, bello primo Punico, à M. Valerio Messala cōsule, Catina in Sicilia capta. Postea Scipio Nasica primus Romæ dūtaxat, ut opinor, aqua horas diuisit æquē noctiū atq; diernū, idq; horologiū sub lecto dicauit, anno urbis Dxcv. Cæterū horologiū, teste Vitru. li. 9. De architect. ex aqua Ctesibius Alexādrinus primus reperit. Vtriusq; meminit Cic. li. De nat. deor. 2.

Quid

Quid igitur, inquit, conuenit quum solarium uel descriptum aut ex aqua contempleris, intelligere declarari horas arte, non casu? Et alibi, in extremo 2. Tuscul. lib. Cras ergo ad clepsydram. Ita uas uocant, è quo guttatim effundebatur aqua ad horas notandas. Inuentum est deinde diuini quodam ingenij acumine, horologium quod nunc frequens cernitur, è metallis, rotis dentatis atque ponderibus, partim umbilicis horas indicantibus, partim testantibus tintinabulis. Quinetiam eodem artificio planetarum omnium, ac solis & lunæ cursus adeo facile representantur, ut cælum ipsum propè conspici uideatur. Est etiam aliud horologij genus, ad pyxidis formam excogitatum: item è tenuissimis arenis Aegyptijs; quorum tamen auctores (uti in calce operis dicemus) in æperto non sunt. Sic deniq; quotidie aliquid admiratione dignum hominum industria inuenit, uelut pyxidem illam qua nautæ navigationē peritissimè moderantur. Et multa demum sunt, quibus prisca ætas caruit, de quibus nos suis locis meminimus. Illud adijciam, ut alibi horologia à sole occidente, usque ad solem iterum occidentē, perpetuo cursu uigintiquatuor horas designant: sic nūc totus ferè occidens horologia habet, quæ bis in die duodenas horas indicant, ita ut semper duodecima hora in media nocte & in meridie notetur: quod profectò quò aptius quadrat, hoc commodius fit, ne quempiam quum uelit scire quota sit hora, tot simul numerare oporteat.

Quomodo ab initio aliq aliter dies obseruarent, ac noctes diuiserint. Cap. VI.

Diem

Iem alij aliter obseruabāt, quod ab Aegyptijs fluxisse uolunt, quos, ut inter nōnullos auctores conuenit, primos omnium annū & menses constituuisse ferunt. Ii itaque à media nocte, ad mediam, totum id spatium unius diei nomine appellauere. Romani quoq; eodem modo diem obseruabāt, quod, ut Plutarchus in Problematis ait, ortus solis initiū agendi, nox uerò consilij & præparationis faciat: quippe apud illos, cuiquam etiam diei horæ aliquid actionum tribuebatur. Martialis,

Prima salutantes atq; altera continet hora.

Exercet raucos tertia cauidicos.

In quintam uarios extendit Roma labores.

Sexta quies lassus, septima finis erit.

Sufficit in nonam nitidis octaua palæstris.

Imperat extructos frangere nona toros, &c.

Babylonij inter duos solis exortus, omne id tempus diē uocabant: Athenienses inter duos occasus. Umbri à meridie in meridiem, unum diem putabant: uulgus omne à luce ad tenebras: auctores Varro, Plin. in 2. Gellius, & Macrob. Nos porro more Atheniensium, à sole occaso, ad solem iterū occidentem, omne id mediū tēpus unū diē esse dicimus, sicut transalpini omnes Vmbrorū ritu, à meridie in meridiē diē suū terminant, prout eorū horologia, quæ superiori capite posuimus, indicant: uel eadē ratione, à media nocte, ad mediā noctē, ueteri Romanorū instituto, illorū dies dici potest cōfici. Nox uerò, sicut Vēget. tradit, in quatuor diuidebatur uigilias, quæ singulæ, teste Hier. super Psalmos, trinarū horarum spatio sup-

putabantur.

Qui primi libros ediderint, & de prima bibliotheca, & à quo, aut ubi usus imprimendarum literarum primò inuentus. Cap. VII.

Vum in dies magis magisq; hominũ ingenia sola librorũ copia uigeant, & ad capeffendas disciplinarum liberaliũ artes facilius omnes alliciantur, ipsaq; literarum studia mirum in modum ubiq; gentium floreãt, peccare hercle me ducerem, si tale inuentũ silentio præterirem, cuius nos etiam, quantum exiguum tulerit ingenium, augendi gratia, hunc nempe laborẽ suscepimus, præsertim quum huiusmodi scriptorum libri, uti diuus Hieron. ad Marcellam ait, ingeniorũ effigies, & uera & æterna monimẽta sint. Quapropter Agesilaus, auctore Plutarcho, quum bene multi uellent eius corporis simulachrũ gratis effingere, nunquam id fieri passus est, animi tantũ monimenta posteris relinquere studens: illud enim sculptorum, hoc suum: illud diuitũ, hoc bonorũ opus esse ducebat. Omnium igitur primus Anaxagoras, teste Laërtio uol. 2. librum ab se scriptũ edidit. Gellius uerò lib. 6. scribit Pisistratũ tyrannũ omnium primũ libros publicẽ legendos præbuisse. Sed profectò quis nõ uidet perperam Græcos, hominũ genus in sui laudẽ effusissimũ, hanc sibi gloriã uindicare? qui, ut Ioseph. contra Appionẽ perspicuẽ demonstrat, recẽtissimi sunt. Ex quo haud dubiẽ multò ante Græcos, antiquissimi Hebræorum, qui sacram historiam scripserunt, & Aegyptiorũ sacerdotes, uel Chaldaei libros ediderunt: atq; ita Anaxagoram & Pisistratum apud Græcos tantũ, primos foras dandos libros

curasse, credere par est. Deinde aut, ut idem Gellius testatur, ipsi Athenienses numerum librorum studiosius accuratiusque auxerunt. Verum omnem illam postea librorum copiam Xerxes Athenarum potitus abstulit, asportauitque in Persas. Eos porro libros uniuersos multis post tempestatibus, Seleucus Macedoniae rex, qui Nicanor appellatus est, referendos Athenas curauit. Ingens postea numerus librorum in Aegypto à Ptolemaeis regibus confectus est, ad millia ferme uoluminum DEC. sed ea omnia priore bello Alexandrino incensa sunt. Ceterum Strabo lib. 13. Geogr. scribit Aristot. omnium primum bibliothecam instituisse: ait enim, E Scephsi fuere philosophi Socratici, Erastus et Coriscus, et Nereus Corisci filius, qui Aristotelem et Theophrastum audiuit, et successor fuit bibliothecae Theophrasti, in qua Aristotelica inerat: nam Aristot. et bibliothecam et scholam reliquit Theophrasto, et primus omnium, quos scimus, libros congregauit: et Aegypti reges bibliothecae ordinem docuit: Theophrast. uero eam tradidit Neleo, Neleus eam Scephsim detulit, ac posteris tradidit. Haec ille. Fuit et Pergami bibliotheca praclarissima: auctor Plin. lib. 35. statim in principio, ubi inquit, An priores coeperint Alexandriae et Pergami reges, qui bibliothecas magno certamine instituire, non facile dixerim. Romae bibliothecam Asinium Pollionem primum fecisse, testatur idem in praenotato lib. scribens, Non est praetereundum et nouitum inuentum: siquidem non solum ex auro argenteae, aut certe ex aere in bibliothecis dicantur illi, quorum immortales animae iisdem locis ibi loquuntur: quin imò etiam quae non sunt, finguntur, pariuntque desideria

non traditi uultus, sicut in Homero euenit, quo maius, ut
equidem arbitror, nullum est felicitatis specimen, quàm
semper omnes scire cupere, qualis fuerit aliquis. Asinij
Pollionis hoc Romæ inuentum, qui primus bibliothecā
dicando, ingenia hominum rempub. fecit. Sunt etiā plu-
res hodie in Italia bibliothecæ, sed illa in primis omniū
iudicio lōgè celeberrima, quam diuus Federicus Feltrius
dux Urbini condidit, quam postea Guido princeps eius
filius, omnis doctrinæ decus, ac doctissimorum hominū
præsidium, cum auro & argento, tum librorum copia
adauxit, ornauitq;. Fuit illud igitur omnino magnū mor-
talibus munus, sed nequaquam conferendum cum hoc,
quod nostro tempore adepti sumus, reperto nouo scri-
bendi genere: tantum enim uno die ab uno homine lite-
rarum imprimitur, quantum uix toto anno à pluribus
scribi posset. Ex quo adeo disciplinarum omniū magna
librorū copia ad nos manauit, ut nullum amplius super-
futurum sit opus, quod ab homine quauis egeno desti-
derari possit. Illud insuper adde, quod auctores quoque
plurimos, tam Græcos quàm Latinos, ab omni prorsum
interitus periculo uindicauit. Quare tantæ rei auctor
non est sua laude fraudandus, præsertim ut posteritas
sciat, cui diuinam beneficium acceptum referre debeat.
Itaq; Ioānes Cuthenbergus natione Theutonicus, eque-
stri uir dignitate, ut ab eius ciuibus accepimus, primus
omniū in oppido Germaniæ, quam Mogūtiā uocant,
hanc imprimendarū literarum artem excogitauit, pri-
mumq; ibi ea exerceri coepit: nō minore industria reper-
to ab eodē, prout ferūt, auctore nouo atramenti genere,
quo

quo nunc literarū impressores tantū utūtur. Decimo-
sexto deinde anno, qui fuit salutis humanæ M C C C C -
LVIII. quidā nomine Conradus, homo itidē Germanus
Romā primò in Italiā attulit, quā dein Nicolaus Ienson
Gallicus, primus mirū in modum illustrauit, quæ passim
hac tēpestate per totum serè terrarum orbem floret, de
qua plura loquēdi labore supersedeo, eius inuentorem,
ac simul unde ad nos delata fuerit, prodidisse, haud me
parum fecisse ratus, quum ea omnibus longè notissima
sit: quæ propterea ut ab initio nō minore quæstu, quā
hominum admiratione uulgari cœpit, sic paulatim, ue-
lut auguror, futura est uilior.

De primo usu scribendi apud priscos, etiam per
notas, & quando primū inuenta charta,
uel membrana. Cap. VIII.

Nte usum chartarum, quo maximè hu-
manitas uitæ cōstat & memoria, palma-
rum folijs, teste Plinio in 13. Nat. hist. pri-
mò scriptitatum est. Verg. in 6.

—Foljs tantum ne nomina manda. Deinde quarun-
dam arborum libris, postea publica monimenta plūbeis
uoluminibus, inde & priuata linteis conficere cœperūt:
deinde ceris: nam pugillarium usum ante Troiana tēpo-
ra fuisse testatur Homerus. Papyrū autem post Alexan-
dri Magni uictoriā, condita in Aegypto Alexādia, M.
Varro auctor est, ante chartarū usum ab eo Rege inuen-
tam esse, quæ fiebat ex frutice, qui nascitur in paludibus
Aegypti. Verū contra Varr. qui chartarum usum non
nisi condita in Aegypto Alexandria fuisse scribit, Plin.

Cassij Heminae Annaliū scriptoris auctoritatē adducit. Ille enim tradit, Cn. Terentiū scribam, agrum suū in Ianiculo repastinantē, offendisse arcam, in qua Numa rex situs fuerat, & in eadem libros eius repertos, qui è charta erant. Nam Magnus Alexander amplius trecētis annis post Numam fuit, qui Alexandriā, auctore Liuiο lib. 8. eo anno in Aegypto posuit, qui fuit urbis conditæ CCCCXXVIII. L. Papyrio Mugillano siue Cursore, C. Pætilio Galbo COSS. Cæterum Liuius in 10. De bello Macedonico, à Cassio dissentit, scribens duas arcas lapideas, octonos ferme pedes longas, non unam, repertas à fossoribus in agro L. Pætiliij scribæ, non Cn. Terentij: & in altera earum sepultum fuisse Numam, in altera uerò eos libros inuentos, de quibus loquimur. Idem etiam Laetatius affirmat, & Plutarchus in uita Numæ. Postea uerò id genus chartæ inuentū est, quo nūc passim utimur, cuius auctor haud palàm est. Hæc autē fit ex linteolis cōtritis: nihilominus tamen papyri nomen à frutice sumptum, ueluti chartæ ab urbe Tyri, retinet. Membranas à tectu membrorū nominatas, (est enim propriè ipsum coriū) Varro scribit per æmulationē, circa bibliothecas Ptolemæi & Eumenis regū, Pergami inuētas fuisse: unde uulgò pergamenæ uocantur. Verū ego affirmarem mēbranas multò antè quàm tradit Varro, esse repertas, in ijsq; primū scriptitatū, quando sacros Hebræorum libros (Hebræi enim, ut ostendimus, primi rerum gestarum monumenta condiderunt) è membrana fuisse testatur Iosephus: nam quum in 12. Antiquitat. tradit, quemadmodum Eleazar princeps sacerdotum per LXXII, interpretes,

interpretes, sacros libros ad Ptolemæum Philadelphum miserit, ut in Græcum sermonem uerterentur, sic inquit, Quum uerò ostenderent tenuitatem membranæ, uel incomprehensibilem eorum cōpaginem, Rex miratus est. Herodotus etiam in quinto testis est, prisca consuetudine in pellibus caprinis & ouillis esse scriptitatum. Sūt præterea plura chartarum genera, ut hieratica, antiquitus sacris tātum uoluminibus dicata: amphitheatrica, à loco dicta: bibula, & emporetica, inutilis scribendo, & inuolucris duntaxat chartarum atque mercium usum præbens, propterea ἀπὸ τῶν ἐμπόρων id est, à mercatoribus nominata. Vsus autē scribendi per notas, per uetustus est, quando Tiro Ciceronis libertus, auctore Eusebio, ipsas notas primus reperisse fertur. Et eiusmodi scripta furtiua dicuntur, quæ artificio quodam fiunt, ne legi possint ab alio, nisi ab eo ad quem scribuntur. Gellius, Res quasdam occultas nuntiare Regi furtiuo scripto uolebat. Est & Cæsar, teste Suetonio, usus. Hodie uerò ita frequēs est modus iste scribendi, ut nullus uidelicet sit neque princeps, neque ciuis, quin suas habeat notas, uulgò ζιπheras nuncupatas.

Quis primus memoriæ artem monsttrauerit,
aut qui eiusdem gloriam adepti
sint. Cap. ix.

Roximum est, ut de memoria dicatur, qua, ut Fabius ait, omnis disciplina constat, quæ & necessarium maximè est uitæ bonum, & unicus eloquentiæ thesaurus. Huius ars, Plin. in septimo, & Quint. in undecimo

auctoribus) à Simonide Melico primùm inuenta est, qua in re multum ualuit: nam quum aliquando in Thessalia, teste Cic. de Orat. epularetur apud Scopam nobilem uirum, & nuntiatum esset ei, ut prodiret ad duos iuuenes ante ianuam stantes, contigit ut hoc interim spatio cōclaue corruerit, ac ea ruina adeo conuiuæ omnes cōtriti fuerint, ut non possent internosci à suis, qui humare eos uellent. Tum dicitur Simonides ex eo quòd meminisset, quorum loco quisq; cubuisset, demonstrator uniuscuiusq; sepeliendi fuisse. Ac ita uidetur memoria ualde iuuari, signatis animo sedibus, aut mutato annulo, qui nos moneat, cur id fecerimus, quod ipse Fabius latè prosequitur. Memoria autem plurimis præcipua fuit, ut Plin. & Solinus auctores sunt: Cyrus enim rex Persarū omnibus in exercitu suo militibus nomina reddidit. Cineas Pyrrhi regis legatus, postero die quàm Romam aduenerat, utriusq; ordinis uiros nominatim appellauit. Mithridati regi duæ & uiginti linguæ (tot enim nationibus imperauit) traduntur notæ fuisse. Cæsarē uerò scribere & legere simul, dictare & audire, solitū accepimus. Idē etiā, teste Spartiano, Hadrianus Imperator facere consueuit. A quo primùm militaris ars inuenta, & utrum literis præstet, item in exercitu ordines, & teste

ræ, & uigiliæ, & de primo pugnādi

modo. Cap. x.

Vnc uenio ad disciplinam militarē, præcipuum Imperatorū decus, qua sola multi quidem mortales æternā sibi gloriam compararunt: unde tanto literis præferenda

renda uidetur, quanto facta dictis præstant. Quãquam illud non faciliè Cicero concedendum iudicat, quando, ut ipse pro M. Marcello ait, bellicas laudes solent quidam extenuare uerbis, easq; detrahere ducibus, communicare cum multis, ne propriæ sint Imperatorum. Certè in armis militum uirtus, locorum opportunitas, auxilia sociorum, classes, commeatus multum iuuant: maximam uerò partem quasi suo iure fortuna sibi uendicat, & quicquid prosperè gestum est, id pene omne ducit suum: At gloriæ, quam tu rectè scienterq; scribendo adeptus fueris, socium habebis neminem. Ad artem redeo. Sed hæc in rudi seculo admodum turpis fuit, utpote quæ ferino more, ut infrà ostendemus, exercebatur. Huius, sicut Ciceroni lib. De nat. deorum 3. placet, inuētrix Pallas fuit, ex quo Bellona dicta est. Papinius,

—Regit atra iugales Sanguinea Bellona manu.

Vt uerò Diod. ipse Mars morē belladi reperit. Martial.

Belliger inuictis quod Mars tibi sæuit in armis.

Sed reperimus apud Ioseph. in 1. Antiq. uol. Tubalcain, qui ante diluuiū Noë fuit, fortitudine cūctis excellentē, res bellicas fortiter exercuisse: quãobrem apparet militarem artem esse antiquissimā, proinde eius auctorē ne utiquā prodi faciliè posse suspicor. Veteres autē ante usum armorū, pugnis, unde pugna nomen habet, calcibus, ac morsu certabāt. Et hæc prima pugnae origo fuit. Lucr.

Arma antiqua manus, ungues, dentesq; fuerunt.

Exin lapidibus, fustibusq; pugnari coeptum, testis Herodotus libro quarto, quum de quibusdam populis loquitur, qui haud præcul à Tritone Libyæ flumio habita-

bant: ait enim, Horū uirgines anniuersario Mineruæ festo in honorem ipsius deæ inter se bisariam diuise, præliantur lapidibus sustibusq;. Affirmat idem Diodor. lib. 1. scribēs, Eodem modo claua & leonis pellis antiquo Herculi conueniunt, quo tempore nondum arma adinuenta, sed sustibus homines iniurias propulsabant, ac ferarum pellibus tegebant pro armis corpora. Plin. uerò in 7. dicit Afros contra Aegyptios, primos prælium fecisse sustibus, quos uocāt phalangas. Verū paulatim hæc disciplina tanti fieri cœpit, ut nulla maiore cura, studio ac ordine, apud omnes propè gentes constaret, repertis exercitus ordinibus, signi dationibus, tesseris, & uigilijs, à Palamede, bello Troiano: & sub idem tempus, speculari significatione, à Sinone: auctor Plinius, qui libro quinto & Phœnicibus bellicarum artium inuentionem assignat, sed apud Syros, credo. De his satis, sed iam ad ipsa arma transeamus.

De primo armorum, & æneorum tormentorum usu. Cap. XI.

Erunt, auctore Diodoro lib. 6. Martē primum fabricatis armis milites armasse, cui ob id primus armorum usus (appellatur enim belli deus) attribuitur: quod etiam Verg. sensisse uidetur, quū in principio suæ Aenei. dixit, —at nunc horrentia Martis Arma uirumq; cano. Cæterum arma, quæ pro omnibus bellicis instrumentis auctores usurpant, alij alia inuenerunt: galeam enim, gladium, hastam, Lacedæmonij, ut testis est Plinius in 7. inuenerunt. Herodotus tamen libro 4. putat scutum & galeam

galeam ab Aegyptijs Græcis esse traditam. Loricã My-
dias Messenius: clypeos Prætus & Acrisius inter se bel-
ligerantes reppererunt, siue Chalcus Athamantis filius.
Ocreas & cristas Cares, lanceas Aetolos, iaculum cum
amento ferunt inuenisse Aetolũ Martis filiũ. Falcem, se-
cundũ Clementẽ, Thraces: hastas uelitares & pilũ Tyr-
rhenus. Vfus autẽ uelitũ, auctore Valerio Maximo li. 2.
eo bello primũ repertus est, quo Capuam Ful. Flaccus
Consul obsedit. Securim Pantefilca Amazonum regina
reperit: uenabula Piseus: arcum autẽ & sagittas Scythẽs
Iouis filius. Sagittas, ut alijs placet, Perseus Persei filius
primũ inuenit. Hæc ex Plin. At Diodor. Apollini as-
signat, in 6. scribens, Arcus insuper sagittandiq; fuisse
repertorẽ Apollinem ferunt. Verũ Artabanus, (cuius
testimonium Eusebius De præp. Euang. lib. 9. citat) Mo-
sen omnium primũ bellica instrumenta inuenisse tradit,
qui adhuc iuuenis in Aegypto, teste Iosepho in 2. Antiq.
primam gloriose expeditionem in Aethiopes apparaue-
rit. Nec eo tamen cæteri quos memorauimus, minus lau-
dis merentur, quãdo non unius generis arma ubiq; usur-
pantur, sed alia alibi. Nihil quoq; ab initio tam perfectũ
excogitatur, cui non aliquid ab insequentibus commodẽ
addi possit. In tormentis Cretenses scorpionem, catapultam
Syri, Phœnices balistam & fundam, ut testatur Pli-
nius, inuenerunt. Vegetius uerò lib. 1. De re milit. funda-
rum usum dicit incolas insularum in mari Hispano, quas
Baleares uocamus, comperisse: unde Strabo libro tertio
Geograph. illos optimos funditores esse uocitatos affir-
mat. Idem Vergilius sentit in primo Georg.

Stupea

Stupea torquentur balearis uerbera fundæ.

Artem bellicarum machinarum, teste Plutarcho, in uita M. Marcelli, Eudoxus & Archytas inchoarūt. Machinā ad ferēda grauiora onera primus, teste Vitruuio, extruxit Ctesiphon, qua usus est ad deportādas ex lapidicinis columnas Ephesum ad Dianæ sanum. Equum autem qui aries dicitur, in muralibus machinis, auctore Plin. in 7. Epeus ad Troiam inuenit: Vitruuio uerò lib. 10. De architect. Carthagenenses, ad Gades oppugnādas. Testudines Artemō Clazomenius inuenit. Et hæc omnia ad hominum perniciem inuenta sunt, & illud nouitium inuentum in primis, quod bombardā uocant, quo post hominum memoriā, nihil terribilius ab humano ingenio excogitari potuit, cuius inuentorem fuisse tradunt hominē Germanum admodum ignobilem, cui casu in mentē uenit tale quid efficere. Fertur enim homo ad exitiū humanum natus, seruasse aliquādo domi in mortario puluerem sulphureum, cuiusdam medicinæ faciendæ causa, iludq; texisse lapide, ac inde contigisse, ut dum ignem ex filice propè excuteret, scintilla intrò ceciderit, subitoq; flamma eruperit, atq; lapidem in altū tulerit; & ille eius rei casu doctus, postea facta ferrea fistula, & puluere cōfecto, machinam reperisse, ac eius usum Venetis in illo bello primū ostendisse, quod ad fossam Clodiam est cum Genuēsibus gestum, qui fuit annus salutis humanæ MCCC LXXX. Is itaq; tam mortiferæ machinæ repperitor, pro mercede, opinor, accepit, ut nomē eius perpetuò occultaretur, ne omni tēpore à cūctis mortalibus malè audiret, dignus scilicet qui prior ipse uice Salmo-

nei,

nei, fulmine flagraffet. Salmoneus enim Aeoli filius, quū uellet Iouem in fulminibus iaciendis æmulari, ab eo de cælo tactus ad inferos detruditur: quando hæc fulmini odore, luce, sonitu, impetu smillima est: magna enim uis ignis collecti, emissis repente aut ferreis aut lapideis pilis, quicquid obuium offendit, quassat, dissipat, frangit, contundit, adeo ut nullus sanè sit locus, quanuis natura munitus, quin facile expugnetur. Ex quo iam usu uenit, ut in ea hoc tempore omnis ferme uis peditum, omnis equestris splendor, omnis deniq; bellica uirtus indecorè consistat, iaceat, obtorpeat. Hæc bombardæ uocatur, à bombo, id est sonitu, qui βομβῶ Græcè dicitur: quidam alij tormentum æneum malunt nuncupare. Eius tamen si modò plura fiunt genera, quæ uariè uulgò nominantur, & unum illud minimum quo nunc pedites utuntur, qui factitio nomine sclopus uocitatur. Sclopus enim est sonus ille, qui ex buccarum inflatione erumpit. Persius,

Nec sclopo tumidas intendis rumpere buccas.

Sed uel alio nomine appellatur Arcusbusius, à foramine opinor, quo ignis in puluerem fistula contentū immittitur: nam Itali busium uulgò foramen dicunt, & arcus, quòd instar arcus pugnantibus sit: quippe hodie huiusmodi tormenti usus in primo statim pugnae loco est, quæ olim sagittarijs dabāt, quū à missilibus præliari inciperent. Sed iam hinc oratio nostra ad equū bellicosissimū animal sese, non extra utiq; propositum, transferat.

Quis primus equitadi artē, aut usum equos domādi, uel eorū ungulas ferreis soleis muniendi, ac ornamenta inuenerit, & bigas atq; quadrigas iūxerit,

& ueli

& uehiculū cum quatuor rotis repperit, & qui ex equo pugnare primū instituerint. Cap. xii.

Quo, qui magno mortalibus cū in rebus bellicis, tum in itineribus faciūdis, & usui & adiumento est, primū omnium uehi Bellerophontem Glauci regis filium docuisse, Plin. in 7. est auctor, qui Pegasus alatū equū, quum in Chimæram iret, ascendit. Horatius in Carm.

Et exemplum graue præbet ales

Pegasus terrenū equitem grauatus Bellerophontē. Sed Diodorus lib. 6. scribit Neptunum equos primū domuisse, artemq; equitandi ab illo traditam: alij uolūt, equum hominibus antea ignotū primum edidisse, quod asserit Lucanus, dicens,

Primus ab æquorea percussis cuspide saxi

Thessalicus sonipes bellis feralibus omen. Exilit.

Et Vergilius, — tuq; ô cui prima frementem

Fudit equū magno tellus percussa tridēti Neptune.

Frēnos autem & ephippia Peletronij, qui Thessaliæ populi sunt, primi inuenerūt. Idem, ut quibusdam placet, domandorum equorum usum primi docuere, testificante utrumq; Vergilio in tertio Georg.

Frēna Peletronij Lapithæ gyrosq; dedēre

Impositi dorso, atq; equitem docuere sub armis

Insultare solo, & gressus glomerare superbos.

Plinius libro septimo idem affirmat. Hos quoq; primos equorum ungulas munire ferreis soleis cœpisse ferunt. Numidæ, (ut uel hoc subiungam, teste Appiano in libro de rebus Libycis) equo nudo, id est, sine ephippijs, in bello

bello utebantur. Bigas primum Phrygum natio iunxit, ut Probus & Plinius auctores sunt. Quadrigis uero Erichthonius primus est usus: nam quum Vulcanus, auctore Ouidio in secundo Metamorphoseon, & Seruio super tertio Georgicon, impetrato a Ioue Minerue coniugio, & illa reluctante, semen libidinis proiecisset in terram, inde natus est puer dracõteis pedibus, qui appellatus est Erichthonius, quasi de terra & lite procreatus: nam ἔρως est lis, & χθών terra. Is ad tegendam pedum fœditatem, iunctis equis, primus omnium usus est curru. Maro,

Primus Erichthonius currus & quatuor ausus
Iungere equos, rapidisq; rotis insistere uictor.

Affirmat itidẽ Plin. Eusebius tamen hoc illi apud Græcostantum adscribit, dicens, Erichthonius primus quadrigas iunxit in Græcia: erant enim antea apud alias nationes. Id autem fuit Danao regnante Argis. At Arcades istuc inuentum Minerue assignant, & id, credo, apud se tantum: de qua Cicero De nat. deorũ ita scribit, Minerva quarta Ioue nata & Coriphe Oceani filia, quam Arcades Coriã nominant, & quadrigarũ inuentricem ferunt. Vehiculum quatuor rotarum, ut testis est Plinius, Phryges inuenerunt. Pugnare ex equo, sicut idem ait, Thessali docuere, qui Centauri dicti sunt, habitantes secundum Pelium montem. Hinc de Centauris fabula orta apud poetas, quod semihomines, & semiequi essent: quanuis non me prætercat, quandã fabellam super hac re à Seruio narrari in 3. Georg. quæ ueluti nugæ respuẽda uidetur. Vera sunt igitur extra omnẽ controuersia, uti etiam Lactant. inquit, quæ loquuntur
poetæ,

poëtæ, sed figmento aliquo specieq; uelata, sicut de Aëolo rege uentorum supra demonstraui. Sed nonnulli tradunt Centauros primos equitare, nō ex equo pugnare esse ausos. Diodorus in quinto, Centauros nōnulli uolunt in Pelio à Nymphis nutritos, postea equos subagitasse, exq; eis Hippocentauros natos. Creditum, quòd primi equitare ausi sint, ex eoq; natam fabulam, ueluti equi essent hominisq; natura. Hæc ille hætenus. Et ista omnia ex iumentis cōmoda apud alias gētes paulatim inuenta, non defuisse illis primis mortalibus credere conuenit: quando satis constat Hebræos, Assyrios, Arabes, Aegyptios, equis, mulis & alijs iumentis à principio usos, quæ aut dorso ferunt, uel armis currū trahunt. Sed de quorundam ludorū & saltationum origine iam disseramus, quando hæc rei bellicæ quoq; augendæ gratia instituta sunt: sed opus est ut modus adsit, ne, sicut Cicero in Officijs ait, uoluptate elati, in aliquam turpitudinem iuuenes dilabantur.

Quis primus instituerit apud Græcos olympicū certamē & alios id genus ludos, & pyrrhicā saltationem, atq; palæstrā: & à quibus inuētus ludus pilæ, aleæ, tesserarum, furunculorū, talorū, par impar, & micare: ac quid sit tessera uel talus. Cap. xii.

Vatuor ludorum genera apud Græcos præcipua fuisse comperio, quorum primi & longè celeberrimi olympici appellati sunt, ab omnibus ferè poëtis decantati, quoniam in Olympo monte apud Pisam & Elidem, oppida Arcadiæ, Ioui dedicati Pelopis honore celebrantur,

bantur, quos (teste Diod. lib. 5. & Plin. in 7. & Plutar. in uita Thesei) Herculem Iouis & Alcmenæ filiū quidā constituisse, ibiq; primū decertasse, & palmam consequutum tradunt. Sed Euseb. in 10. De præpar. Euangel. dicit in olympico stadio Corylum Argium primū uictorem fuisse declaratum. Alij autem, (ut idem Diodor. in 6, & Strab. in 8. Geograph. auctores sunt) Herculem unum ex Idæis Daetylīs hoc certamen inuenisse asserūt. Verū idem Strabo in prænotato libro ab Epeis compertum affirmat. Et inferius ait, ab Iphito Olympicum agonem institutum constare. Fuit is Praxonidis, siue Hæmonis filius. Sed Solinus hoc illustrius declarat, statim in principio sui operis, ita scribens, Quippe certamē olympicum, quod Hercules in honorem atauī materni Pelopis ediderat, intermissum Iphitus filius eius instaurauit, post excidium Troiæ, anno quadringentesimo octauo. Herodotus lib. 8. scribit olympicum certamen gymniciū, atq; equestre fuisse, præmiūq; propositum oleaginam coronam, qua donabatur uictores. Quapropter Tigranes Artabani filius, eo tempore quo Xerxes bellum in Græcia gerebat, ut idem testis est, audiens præmiū Græcis coronam esse, non pecuniam, generosam illam meritoq; laudādam sententiam dixit, Papē Mardoni (is enim Xerxi persuasit ut in Græcos bellū moueret) in quos uiros induxisti nos ad pugnandum, qui non pecuniarum certamen agitant, sed uirtutis? Celebrabantur autem hi ludi quinto quoq; anno, sic, ut quatuor anni interessent à primo olympiados anno, ad initium & primum annū sequentis, si uera est ratio eorū qui de olympiadis æquē

ut de lustri spatio ita putant: idq; tempus olympiadem appellabāt: ac deinceps apud Græcos tēpora per olympiades numerata sunt, ueluti apud Romanos per coss. quorum magistratus annuus erat. Martialis,

Bis iam pene mihi consul trigesimus instat.

Alteri erāt Pythij: nā quū Apollo Pythonē serpentē, qui à Iunone immissus, Latonā matrē persequutus fuerat, sagittis cōfecisset, ne huius uictoriæ memoriā ulla tēporis diuturnitas obliteraret, ipse à Pythonē Pythius dictus, ludos Pythios constituit. Ouid. in primo Metamorph.

Nēue operis famam posset delere uetustas,

Instituit sacros celebri certamine ludos,

Pythia perdomitæ serpentis nomine dictos.

Hic iuuenum quicumq; manu pedibūsue rotāue

Vicerat, esculæ capiebat frondis honorem.

Nondum laurus erat, longoq; decencia crine,

Tempora cingebat de qualibet arbore Phœbus.

Tertij Isthmij, ab Isthmo parte Achaia nominati, & à Theseo inuenti, dicente Plutarcho in eius uita, Gloriarī etiam quādoq; est solitus ob illum (de Hercule loquitur) Ioui Olympia, ob se uerò Neptuno Isthmia à Græcis celebrari. Isti ludi, teste eodem Plutarcho, ut quidam uolunt, in honorem in primis celebrabantur Scyronis: ut alij, Sinnis: ut alij, Palæmonis, quem Latini Portunum uocant. Ouid. in 6. Fast.

Quem nos Portunum sua lingua Palæmona dicet.

Hic, auctore eodē Ouid. in 4. Metamorph. ex Melicerta homine, precibus Veneris, deus marinus effectus est.

Verū Plutarchus alios illi dicatos fuisse ludos sentire uide-

re uidetur, in eadem Theſei uita aiens, Quod ibidem in Melicertæ honorẽ conſtitutũ eſt, noctu agebatur, initiandi magis, quàm ſpectaculi aut celebritatis ſpeciẽ præſe ferens. Hæc ille. In ijs autem ludis uictoribus pinea corona dabatur: de quibus etiam Strabo lib. 8. Geogr. meminuit, dicens, In Iſthmo Neptuni, quem Iſthmium uocāt, templum eminet picearũ arborũ luco circũcluſum, ubi ludos Iſthmios decertantes Corinthij celebrare ſoliti ſunt. Et Solinus itidem affirmat, ſcribens huiusmodi ſpectaculũ per Cypſelum, qui, teſte Herodoto in 1. Perian-dri Corinthiorũ regis pater fuit, intermiſſum, Corinthios olympiade xli x. ſolennitati priſtinæ reddidiſſe. Quarti Nemeæi, à Nemea ſylua uocitati, quos Argiui, (auctore Strabone lib. 8. Geogr. & Polybio lib. ſuarum hiftoriarũ 2) celebrare conſueuerũt, ob Herculis memoriam, qui Nemeæũ leonem interfeciſſet. Vergilius,

Compreſſit Nemeæ primũ uirtute leonem.

Pyrrhica ſaltationem pro iuuenibus ad militarẽ artẽ exercendis, Pyrrhus, auctore Plin. lib. 7. in Creta primus inuenit. Solinus uerò ſcribit à Pyrrhico repertam fuiſſe, dicẽs, Pyrrhico repertore equeſtres turmas Creta prima docuit laſciuas uertigines implicare, ex qua diſciplina bellicæ rei uſus conualuit. Verũ Strabo, cui-dam Cureti aſſignans, ſecus uidetur ſentire (niſi fortasſe Pyrrhicus unus ex Curetibus fuerit) in 10. quum de Creta loquitur, Quos principio Curetẽ illis oſtendiſſe ferunt, deinde inſtruxiſſe, ut ſaltationẽ, quam Pyrrhica appellauerit, ſaltarent. Et alibi idem aſſerere uidetur, ſcribens Curetes primò armiferã ſaltationẽ intro-

duxisse, quando Dionysius Halic. in 7. aperte demonstrat Pyrrhichen saltationē esse armatā, & ab ipsis etiā Curetibus, aut à Pallade institutam. Plinius tamen in 7. manifestissimè ostendit, armatā saltationē aliam esse ab ea quam Pyrrhicā uocant, & illam à Curetibus, hanc à Pyrrho inuentā, & utranq; in Creta. Trāquillus autem dicit ludum ipsum quem uulgò pyrrhichen appellant, troiam uocari, & eius originē expressit in libro de puerorū lusibus. Quis igitur mentis compos in tanta super huiusce rei origine scriptorū dissensione, pro certo quicquā auderet affirmare? De hac saltatione insuper Apuleius in 10. De asino aureo, abundè meminit. Troiæ uerò spectaculum ludicrū quale foret, Maro in 5. disertissimè tradit, ubi à Troianis ostēdit nomē habere illo uersu,

Troiaq; nunc pueri Troianum dicitur agmen.

de quo etiam Sueton. in Cæsare meminit. Festus lusum equestre puerorū uocat. Gymnicos ludos, id est, in quibus nudi & peruncti se exercebant, Lycaon, teste Plinio, primus inuenit. Funebres Acastus, ut idem ait, in Iolcho, post eum Theseus in Isthmo. Palestram, ut Diodorus est testis, Mercurius instituit. Horat. in Carm.

Mercuri facunde nepos Atlantis,

Qui feros cultus hominum recentum

Voce formasti catus & decoræ More palæstræ. Aleæ uerò tesserarumq; ludum, & pilæ, cæteraq; lusoria animi recreandi gratia inuēta, præterquam talaria, Lydi populi Asiæ, teste Herodot. lib. 1. omnium primi excogitauerūt. Quare miror Plinium ab Herodoto discrepare, qui in 7. scribit Pythum quendam lusoriam pilam repe-

lam reperisse : nisi fortasse alter eorum de alia pila (sunt enim plura pilarū genera) intellexerit. Atqui Lydos eiusmodi aleatorias artes non tam uoluptatis, quàm compendij gratia excogitasse, idem Herod. tradit. Nā quum grauitate annonæ patria premeretur, sic famem consolari solebant, altero quidem die cibū sumentes, altero ludis operā dantes. Est uel aliud ludi genus quo calculis in tabula lusoria, id est, fritillis & alueolis luditur, inuentū olim circiter annū orbis cōd. ter millesimū DCXXV. à quodā uiro sapiente nomine Xerxe, qui ita tyrāni seuitiam cōercere metu, ac eum documēto monere uolens, ostendit maiestatem sine uiribus, hominumq; adminiculis, parū admodum ualere atq; tutam esse, quādo per istiusmodi ludum satis patebat regē facilē oppressum iri, nisi inuigilaret, à suisq; defenderetur. Vocāt hodie hosce calculos seu scrupos furunculōsue quibus praeliando ludimus (est enim certamen instar praelij) schacos, à scādendo forsitan dictos, quòd calculi quum mouentur, in alteram aduersariā partē scandere uideantur. Ludus omnibus notus est: quare satis de eo habeo dictū, quum monstrauerim originē. Cæterum de tesseris ac talis appositè aliquid disputemus, quū hæc ludicra sint tam notissima, quàm eorū nomen multis adhuc non planissimū factum uideatur. Sanè tessera dicimus, quòd ex omni parte quadrata sit, quæ octo habet angulos, & sex latera punctis notata, qua in tabula lusoria plurimum luditur. Vulgus tessera uocat talū, siue per diminutionem taxillum, qui nūc nusquā ferè gentiū in usu est, tantū abest ut ille quid sit talus intelligat. Porro talus est ossis genus, quod in

articulis pedum duntaxat pōsteriorū eminēs, cōcaua in uertebra suffraginū, quæ eadē sunt in posterioribus animalium pedibus, atq; genua in prioribus: ligatur solidis nervis, forma pene quadratū, & parte altera concavū, altera aliquantulū curvū, estq; animalibus bisulcis, hoc est, bobus, ouibus, capris, damis, & reliquis, præterea nullis alijs solidas ungulas aut digitos habētibus. Hoc genere officuli ueteres ludebant sic, Latus quod unicū numerum notabat, canis aut canicula appellabatur: si quis iactando caniculam uertisset, is numū unum deponebat, uel quantū inter ludentes conuenisset. Vnde Persius, — Damnosa canicula quantum Raderet. Cōtrā in altero latere Venus siue cou dicebatur, septenariū numerū significans. Is qui eum numerum iactādo talos reddidisset, sex lucrabatur, & quicquid etiam ex iactu caniculae depositū esset. Duo alia latera chius & senio nominabātur, & ille ternariū, hic quaternariū significabat: quippe in talis, neq; binarius, neq; quinaris erat numerus. Igitur qui chium iactabat, tres numos: qui senionē, quatuor lucrabatur, qui propterea dexter nuncupabatur. Persius, — Quid dexter senio ferret, Scire erat in uoto. Si enim pluribus positis talis, eadem foret facies, pro uno accipiebatur, quia diuersitas numerū augebat. Fuit & alius ludendi modus, per uulturios, ac Herculē basilicum. Plautus, Talos poscit sibi in manum, prouocat me ad aleam, iacit uulturios quatuor: Talos arripio, Herculem iactō basilicum. Ita apud nos sexcenti sunt modi ludendi ad aleam: est enim alea omnis ferme ludus, qui in uarietate fortunæ consistit, ut sunt tesserae cum primis, & chartæ.

& chartæ lusoriæ, cum quibus qui se ualde delectât, ma-
 ximè omnium semper egent. Sed talorum usus haud pe-
 nitus obsoleuit. Vidi ego in Flandria mulieres talis ludē-
 tes, quæ multos habebāt uario colore pictos, uel ex ebo-
 re factos, quemadmodū ueteres præter naturales talos,
 ex alia materia factis usos esse memoriæ proditū est. De
 origine uerò ludi non habeo quicquā certi tradere. Ra-
 tio ipsius ludi, quam supra posuimus, uidetur significa-
 re Romanum esse inuentū: fuit tamen celebris & apud
 Græcos: siquidem Euripides talorum numerum usq; ad
 quadraginta auxisse fertur. Talus Græcis ἀσπράλλος di-
 citur. Alia quoq; fuerunt apud antiquos ludorum gene-
 ra, quibus etiam nunc utimur, auctoribus tamē minimè
 proditis, ut illud, par impar ludere, quū quis numos ma-
 nu occultat, petitq; ab altero, pār ne, an impar eorū nu-
 merus sit. Suetonius de Augusto, Scripsit ad filiam, Misi
 tibi denarios ducentos quinquaginta, quos singulis con-
 uiuiis dederam, si uellēt inter se post cœnam, uel talis, uel
 par impar ludere. Itē aliud, digitis sortiri: quod fit, quū
 duo clausis manibus, uocando certum numerum, subin-
 de digitos porrigunt. Verbi causa, ego tres digitos expli-
 co, tu totidem, ipse quatuor nomino, tu uerò sex: ita tu
 qui numerum uocando diuinasti, iam uicisti. Et quia di-
 giti ita explicati subitò apparent, idcirco per metapho-
 ram, micare dicitur. Varro, Micandum erit cū Græco,
 utrū ego illius numerū, an ille meum sequatur. Italis lu-
 dus notus est, uulgoq; la mora appellatur, quasi μωρὸν,
 id est, stultorum ludus, quòd digitorum iactatio signum
 sit leuitatis: ideo uirum grauem micare non decet.

De quorundam ludorum origine apud
Latinos. Cap. XI III.

Vpercal, quod, auctore Dionysio, spelūca erat sub mōte Palatino, ab Euādro sacrata Pani deo Arcadiæ, qui Lyceus dicitur, ex eo dictum nonnulli autumant, quia ibi per caprum luebatur, hoc est, sacrificabatur: tametsi Plutarchus in uita Romuli propriū eius celebritatis fuisse inquit, ut Luperci canem immolarent. Alij scribunt à lupa, quæ ibi Romulum & Remū nutrifset, aut quòd hic locus, quod uerisimilius est, Pani Lyceo cōsecratus esset: *λύν* enim Latine lupus dicitur) aut quòd Pan lupos arceat. Vnde lupercalia ludicra, quæ, teste Plutarcho, expiationis causa fiebant, Lyceæ dicta, à Pane Lyceo numine Arcadico, quem, auctore Liuius ab urbe cond Romani Ianum uocabant, & idem putabatur esse Faunus, uel, ut Fenestella tradit, Sylvanus. Sacrificabatur autem Lyceo, mense Februario, in hūc ferme modum, iuuenes nudi Lycæum Pana uenerantes per luxum atq; lasciuiā, currebant, ferentes scuticas ex caprinis pellibus factas. Vnde Festus tradit crepos, id est, Lupercos à Romanis dictos, à crepitu pellicularum, quem faciebant uerberātes. Mulieres ultrò se ad uerbera offerebāt, arbitrantes eam rem ad fœcunditatem conducere. Iuuenalis,

Nec prodest agili palmas præbere lupерco.

Hoc autem ludicrum Euāder ex Arcadia primus in Latium intulit. Ouidius,

Transtulit Euander syluestria numina secum.

Testatur idē Verg. in 8. Liuius, Dionysius, & Fenestella.

Quòd

Quòd uerò nudi currebant, Trogus, & Ouidius lib. 2. Fast. ex imitatione habitus ipsius Dei, cui hæc sacra fiebant, hunc morem fluxisse tradūt. Sed Fenestella & Seruius alias etiam huius rei rationes reddunt, quas Ouidio latè prosequēte, ego in medium proferre supersedeo. In ijs autem ludis, (quod non longè ab re est) M. Antonius nudus & perunctus, auctore Appiano in 2. de bellis ciui lib. Caesaris capiti diadema intulit. Erant deinde circenses: sic enim appellabantur, quasi circum enses: nā, teste Seruio super 3. Georg. quum rudis uetustas nondum loca huiusmodi ludis apta edificasset, inter enses & flumina eos celebrabat, ut ab utraq; parte esset ignauis præsens periculū. Exin circus, id est, locus muris septus, ab ipsis circensibus denominatus, in quo ludi fiebāt, edificatus est: de quo Liuius ab urbe condita ait, Tum primum circo, qui nunc maximus dicitur, designatus est locus. Disponebatur autem circus in formam spatij oblongi, & in summitate circi carceres erant, unde equi curribus iuncti ad cursum mouebātur, & quum ad summum deuenissent, reuoluebantur, donec ad priorē metam deuenirent. Exercebantur etiam pugiles in medio loco muneribus collocatis. Verg. in 5. Aeneid.

Munera principio ante oculos circoq; locabant. Solēnes deinde mansere huiusmodi ludi Romani, & magni uarieq; appellati. Erāt in super Saturnalia, quorum dies lætitiæ pleni erant, & mēse Decemb. magnificè apparatusq; celebrabantur. Hinc Martial. in Xenijs dicit,

Postulat ecce nouos ebria bruma sales.

In quibus, ut idem testis est, amici inter se munera mit-

tebant, & quæ primò mittebantur, xenia, quasi hospita
 lia, hoc est, ad hospites missa uocabātur: ξένον enim Græ
 cè hospes appellatur: quæ uerò remittebantur, apopho
 reta, quod ἀποφίρεται significat referre. Hæc autem sacra,
 Ianus, auctore Macrobi. Saturno, quicum unà concors
 regnauit, primus instituit, quidā à Pelasgis, alij ab Athe
 nien sibus, ut idem dicit, ortū habuisse uolunt. Et quoniā
 sub Saturno omnia cōmunia erāt, hinc (teste Iusti. in 43.
 suæ epitomes) cautum erat, ut Saturnalib. ex æquato o
 mniū iure, passim in conuiujs serui cum dominis recum
 berent. Erant & ludi gladiatorij, quos diuus Cyprianus
 ad Donatum execratur, Paratur, inquit, gladiatorius lu
 dus, ut libidinē crudeliū luminū sanguis oblectet: homo
 occiditur in hominis uoluptatē, & quis possit occidere,
 peritia est, usus est, ars est, scelus non tantū geritur, sed
 docetur, &c. De eorū autem origine & causa, Iulius Ca
 pitol. in uita Max. & Balbini principū hæc commemo
 rat, Multi dicunt apud ueteres hanc deuotionem contra
 hostes factā, ut ciuiū sanguine litato, specie pugnarum, se
 Nemesis, id est, uis quæ dā fortunæ, satiaret. Alij hoc lite
 ris tradunt, quod uerisimilius credo, ituros ad bellū Ro
 manos debuisse pugnās uidere, & uulnera, & ferrū, &
 nudas inter se cohortes, ne dimicantes in bello armatos
 hostes tinerēt, aut uulnera & sanguinē perhorrescerēt.
 Hinc mos tractus uidetur, ut Imperatores ad bellū profi
 ciscētes munus darēt gladiatorium. Habebant præterea
 plura ludorū genera, quæ campus Martius, uti in Offic.
 Cicer. ait, iuuenibus exercitationis bellicæ causa suppe
 ditabat, quæ nos hīc studio breuitatis omittimus, alibi
 reliqua

reliqua dicturi, lib. 4. cap. ult. quum eos exponemus ritus, qui hodie apud nos quoq; seruantur, & ludos, qui religionis causa in primis fiebant.

Quis primus inuenerit inducias & fœdera, & de eorundem uario faciendorum ritu, ac quot essent genera. Cap. xv.

Nducias primus omnium, auctore Plin. li. 7. inuenit Lycaon. Sunt aut induciæ, (nō est enim hoc silentio prætercundū) pactum quoddā & cessatio pugnae, manēte tamen bello, uti testis est Gellius in 1. Noctiū Attic. paucorum dierum: hoc est, ut usq; ad certū diem non pugnetur, nihilq; incōmodi detur, sed ex eo die postea uti iam omnia belli iure agantur. Quinetiā horarū quoq; atq; annorū induciæ sunt. Gell. enim in prænotato lib. tradit, in primo annaliū Quadrigarij scriptū esse, C. Pontium Samni tem à Dictatore Romano sex horarū inducias postulasse. Liu. uerò ab urbe cond. lib. 1. Induciæ, inquit, Veientibus in 40. annos datæ. Et in 7. Cæriti populo in centū annos. Fœdera idem Plin. est auctor Theseū primū cōperisse. Sed Diod. lib. 6. Mercurio assignat, ita scribens, Tribuūt præterea Mercurio præconia, dissidia, ac fœdera, quæ in bellis fiūt. Hæc ille. Verū ego puto Theseum apud Græcos dūtaxat fœderis auctore fuisse, quādo ex Ioseph. De antiq. Iud. facile deprehendimus, cū antea, tū Cecropis tēporibus, (post quē teste Euseb. in 10. De præparatione Euang. omnia apud Græcos memoria digna narratur) fœderis paciscēdi morē apud Assyrios & Aegyptios, nonnullosq; alios fuisse, sed præsertim apud Hebræos,

Hebræos. Nā Iacob, qui multò ante Cecropem fuit, apud eundem Iosephū legimus, cū Laban socero fœdus fecisset: deinde Moſen, (qui auctore Eusebio, Cecropis tēpore fuit) ultrò certū fœdus obtulisse quibusdam regibus, quum sibi per deserta loca tutum iter peteret. Exin etiā Iesum Moſis successorē cum Gabaonitis fœdus percussisse constat. Quapropter huius rei certum auctorē temporis longinquitate oblitteratum, nequaquam in lucem proferri posse duco. Fœderum autem tria olim fuisse genera reperio, unum, quum bello uictis dabantur leges à uictore, ipsiusq; ius & arbitrium erat, ex ijs quæ dedita fuissent, habere quæ uellet, & multare: alterum, quum bello pares æquo fœdere in pacem & amicitiam ueniebant: tunc enim fas erat repeti res, reddiq; ac cōponi eas, per quas possessio turbata foret. Tertiū, quum qui hostes nunquā fuerint, ad amicitiam sociali fœdere inter se iungendam coibāt, tum ij neq; dare neq; accipere leges debebant, id quod aut uictoris aut uicti esse constat. Fœdus præterea alio alibi ici consuevit modo: apud Romanos enim, teste Liuiο ab urbe cond. uol. 1. fœcialis sacerdos ex iussu regis, sumpta ex arce graminis herba pura, ut in nostris prouerbij docuimus, feriebat porcum silice, dicens, Sic à Ioue feriat̃ur is qui sanctū hoc fregerit fœdus, ut ego hunc porcū ferio, &c. At Polyb. lib. 3. quū de primo fœdere inter Romanos & Carthaginenses ic̃to meminit, alium ritū fuisse demonstrat: ait enim, Simulatq; de fœdere inter partes cōuenerat, fœcialis sumpto in manibus lapide, dicebat, Si sine dolo malo hoc fœdus facio, dij mihi cuncta felicia præstent: sin aliter aut ago aut cogito,

gito, cæteris saluis, solus ego peream, ut hic lapis è manibus meis decidet: & mox lapidẽ deijciebat. Arabes autem quoties fœdus faciebant cū alijs, quidã medius inter utrunq; stans, acuto lapide feriebat uolã, iuxta maiores digitos ipsorũ qui fœdus agebant: deinde sumpto flocco ex utriusq; uestimento, inungebat eo sanguine septem lapides in medio positos, inter ungendũ inuocãs Dionysũ & Vraniã. Hoc acto, idem qui fuerat sequester fœderis inter amicos cõtrahendi, uadabatur pro hospite, aut fortè pro ciue, si cū ciue res agebatur. Quod fœdus & ipsi qui amicitia contrahebant, seruare iustum censere. Scythæ uerò hoc quippe modo sanciebãt, Infuso in grãdem calicẽ fictilẽ uino, cõmiscebant eorum sanguinẽ qui ferirent fœdus, percutientes culicello, aut incidentes gladio aliquantulum corporis, deinde in calice tingebant sagittas, securim, iaculũ: hæc simulatq; fecissent, sese multis uerbis deuouere, postea uinum epotare, nõ modò ij qui fœdus faciebant, sed etiam comites illi, qui erant maxime dignitatis. Sic ferme apud Romanos iusiurandũ inter factiosos confirmabatur, testificante Saliustio, qui scribit Catilinã humani corporis sanguinẽ uino permistũ in pateris circumtulisse socijs coniurationis, & eos singillatim degustasse, quò inter se magis fidi forent. Atqui hodie illud idem fit inter eos qui ad aliquod insigne scelus faciendũ conspirant. Item Barcæi pactiõẽ in hãc formulã conflabãt. Feriebant enim fœdus super occultam fossam, & quoad humus ea ita se haberet, tandiu fœdus in ea regione ratum fore sentiebãt. auct̃or Herod. lib. 3, 4, & 5. Et sic alij alio pacto deniq; faciebant, id quod si

quod si persequi uellem, essem profectò longior æquo, simulq; parum utiliter excluderer tempore.

A quo mos triumphandi fluxerit, & quis primus apud Romanos triumphum, aut ouationē duxerit, ac queis triumphare, aut ouare liceret, & de ritu uspiam ponendi trophæi. Cap. xvi.

Dionysium, hoc est, Liberum patrem, primum omnium multarum gentium spolijs onustum triumphasse, Diodor. lib. Hist. 5, & 6, & Plin. in 7, atque Solinus tradunt. Deinde apud plerosq; populos usus triumphandi increbruit: nam Carthaginensium Imperatores rebus bene gestis, triumphum ducere solebant, dicente Iustino libro sue epitomes 19, Hasdrubal grauitèr uulneratus, imperio Hamilcari fratri tradito, interijt, cuius mortem tum luctus ciuitatis, tum & dictaturæ 11. & triumphus quatuor insignem fecere. Verum apud Romanos præcipuus triumphus honor fuit: Romulus enim primus omnium, teste Dionysio, deuictis Acrone Ceninensium rege, lauro coronatus, & quatuor uectus equis, urbem ingressus est, spoliaq; hostilia Ioui Feretrio consecrauit. Ceterum Liuius de corona laurea & curru in hac popa, non meminit, neq; Plut. in uita Romuli: Eutropius uero primum triumphum Tarquinio Prisco tribuit, deuictis Sabinis. Sed deinceps popa triumphus insolens atq; sumptuosissima, omnem priscæ mediocritatis formam exiit, modumq; excessit: nam triumphantes uehebantur equis albis, quibus primus omnium, (teste Liuius ab urbe cond. lib. 5, & Plutar.) Camillus usus est, eiusq; triumphus ea de

ea de causa clarior fuit quàm gravior, & curru inaurato, corona, ut testis est Gellius, aurea redimitus, & deui-
ctus hostis oneratus colla catenis, currum sequebatur,
præeunte senatu, & sic in Capitoliũ ascendebant ad tem-
plum Iouis opt. max. ubi mactato tauro albo, deinde do-
mum redibant. Erat præterea minor triũphus, quæ oua-
tio appellabatur, uel quia, ut Plutar. sentit in uita Mar-
celli, ouis mactabatur: uel quia, sicut Festo placet, redeun-
tes ex pugna uictores milites letabũdi ingeminabant O-
literã. Ouandi autem ac non triumphandi, auctore Gel.
lib. 5. causa erat, quũ aut bella non ritè indicta, neq; cum
iusto hoste gesta erant, aut hostium nomen humile, ut ser-
uorum, aut deditione repẽte facta, si incruenta uictoria
obuenisset, minúsue quinq; millia hostium una acie ceci-
dissent: ita enim lege exceptum erat. Et ne prior lex ex
cupiditate laureæ antiquaretur, ei altera suppetias tu-
lit, quæ Imperatoribus poenam minabatur, qui aut ho-
stium occisorum, aut amissorũ ciuium falsum numerum
literis senatui ausi essent referre. auctor Valerius Max.
lib. 2. Non fiebat insuper ius omnibus triumphandi, li-
cet res triũpho dignas gessissent: quod quatinus Liuius
uolumine primo de bello Macedonico plenissimè decla-
rat, eius ideo uerba ponam: ait enim, Per idem tempus
L. Cornelius Lentulus proconsul ex Hispania redijt, qui
quum in senatu res ab se per multos annos fortiter feli-
citerq; gestas exposuisset, postulassetq; ut triũphanti si-
bi inuehi liceret in urbem, res triumpho dignas esse cen-
sebat senatus, sed exemplum à maioribus non accepisse,
ut qui neque Dictator, neque Consul, neque Prætor res
gessisset,

geſiſſet, triumpharet. Et infrà ſuggerit. Et ſenatuscōſulto L. Lentulus ouans urbem eſt ingreſſus. Ouantes uerò, teſte Pli. lib. 15. myrto coronabantur: quia hæc arbuſcula, ut Plutar. ait, uim maximè bellumq; perofa eſt, & equo ueſti ibant, militibus deinde comitantibus in Capitoliũ, ubi ex oue ſacrificabant, ſicut triũphantes ex tauro. At Lacedæmonij (ut hoc quoq; cōmodũ ſubnectã) auctore Plutar. in uita Marcelli, contrario Romanorũ more, quum bellũ dolo malo confeſſent, taurũ maſtabant: ſin armis rem geſiſſent, gallũ. Sed ad rē redeamus. Sabinus Maſſurius, teſte Gell. pedibus ingredi ouātes dicit, ſequētib; eos non militibus, ſed uniuerſo ſenatu. Prius autē omniũ, auctore Pli. lib. 15. Poſthumius Tubertus ouans ingreſſus eſt urbem. Fuit item, teſte Cic. lib. poſtiorẽ De inuentione, uſus Græcis, quum inter ſe bellũ geſiſſent, ut hi qui uiciſſent, trophæũ aliquod in finibus ſtatuarent, uictoriæ modò in præſentia declarandæ cauſa, non ut in perpetuum belli memoria maneret. Quare quũ Thebani aliquando Lacedæmonios bello ſuperauiffent, & æneũ trophæum poſuiſſent, apud cōmune Græciæ conciliũ accuſati ſunt, quòd contrà quàm ritus eſſet, æternũ inimicitiarũ monumentũ ſtatuiffent. Sed conſuetudo uetus fuit, ut eo loci ubi hoſtes deuicti fuiſſent, arborũ ramos incidere, & in truncis ſuſpenderent ꝑꝑolia hoſtibus detracta, aut in mōtibus idẽ facerēt. Sic Aeneas de Mezētij exuuijs trophæũ poſuit. Verg. li. 11. Aeneid.

Ingentem quercum deciſis undiq; ramis
Conſtituit tumulo, ſulgentiaq; induit arma,
Mezenti ducis exuuias, tibi magne trophæum

Bellipot

Bellipotens aptat rorantes sanguine cristas,
Telaq; trūca uiri. Cæterum quum de coronis facta
sit mentio, non alienum erit earum originem subijcere.

Qui primi coronas inuenerint, & de uarijs earū
generibus, & à quibus ciues coronandi consuetu-
do manauerit, & de usu coronarum in conuiujs,
inibiq; locus Vergilij enodatus: ac unde mos, ut co-
ronati supplicarent Deo, epularenturq; in funere
faciundo, ac spectarent ludos. Cap. xvii.

Oronarum repertorē, teste Plin. lib. 16. fe-
rūt Liberū patrem fuisse, qui primus o-
mnium imposuisset capiti suo coronā ex
hedera: postea deorū honori sacrificantes
sumperunt, uictimīs simul coronatis. Reperimus tamen
longē antiquiorē coronarū usum: nam Moses, qui multis
seculis, ut testis est Euseb. in 10. De Euāg. præpar. præ-
cessit Liberū patrē, multas aureas coronas fecit, de qui-
bus Ioseph. plenē meminit in 3. Antiq. quū de sacerdotū
indumentis loquitur, & in 8. scribens, Corona uerò, in
qua Deū Moses inscripserat, una fuit, quæ ad hunc usq;
diem permāsit. Principio ex arborū ramis fieri coronas
in ludis & sacris certaminibus mos fuit, postea uaria flo-
rum mistura cōponi cœperūt. Has Glycera primū ad-
inuenit, ut ait Plin. lib. 35. cap. 11. quū de Sicyonio pi-cto-
re meminit. Amavit in iuuēta Glycerā municipē suā, in-
uentricē coronarū, certādoq; imitatione eius ad nume-
rosissimam florū uarietate perduxit artē illā. Verū idē
li. 21. utrisq; hoc potius assignare uidetur, scribēs, Postea
uariari cœptū mistura uersicolori, florūq; inuicē odores

coloresq; accendere Sicyonij ex ingenio Pausiæ pictoris atq; Glyceræ coronariæ dilectæ admodū illi, quū opera eius pictura imitaretur. Paulò pòst subiere, quæ uocātur Aegyptiæ, siue hybernæ, tunc quum terra horret, factæ è bracteis ligneis siue eburneis uarijs coloribus infectis. Venerunt deinde è lamina aenea tenui inaurata aut argentata, quæ propter gracilitatē corollæ dicūtur. Crassus autē diues, auctore Plin. lib. 21. primus suis ludis coronam aureis argēteisq; folijs dedit, & alij alias, oblitteratis tamen eorū nominibus. Hinc deniq; multijuges coronæ manarūt: erant enim militares coronæ, id est, triumphalis, qua donabantur Imperatores: muralis, quam Imperator, dabat illi qui primus muros subiisset: castrēsis, qua eum donabat Imperator, qui primus in hostium castra pugnans introisset: naualis, qua donari assolebat is qui primus in hostiū nauem trāsiliuisset, & hæ ex auro fiebant. Sed triumphalis ab initio ex lauro fuerat: oleagina, qua, uti antea diximus, uictores in olympico stadio donabantur: myrtea, qua ouantes coronabantur: obsidionalis, quam Plin. in 22. cūctis coronis præponit. hæc autem illi qui liberati erant obsidione dabant ei duci qui liberaisset: & ea graminea erat, ex eo gramine quod ibi natū fuerat, ubi obsidebantur. Erat præterea ciuica corona proculdubio celeberrima, quam ciuis ciui à quo seruatus fuisset in prælio, testem uitæ salutisq; perceptæ dabat: ea fiebat ex fronde querna, quoniam quercus primum mortalibus uictum præbuiisset: uel quia, sicut Plutarcho placet, Ioui, in cuius tutela sunt ciuitates, sacra quercus est: uel alijs de causis, quas ipse in uita Coriolani

Lani affatim exponit. De hac Plin. lib. 16. meminit, appellans eam militum uirtutis insigne clarissimū. Ex quo non temere Antonius Pius, teste Capitolino, Scipionis auream illā, ut ita dixerim, sententiam frequenter usurpabat: dictitans, malle se unū ciuem seruare, quā mille hostes occidere. Hanc autem consuetudinē ciues coronis donādi, auctore Valerio Max. lib. 2. Athenienses primi omnium introduxerunt, hoc honore uberrimo uirtutis alimento primū Periclem decorātes. Erant iussu coronæ gematæ, uallares, rostratæ, et spicæ, quam Plin. lib. 18. tradit primam apud Romanos fuisse coronā. At coronas ex cinnamomo, idem auctor est in 12. interrasili auro inclusas, primus omnium in templis Capitolij etq; Pacis dicauit imperator Vespasianus. Sic demū eō coronarum luxuria processit, ut Græci in conuiujs, symposijsq; (ita enim Græcè computationes uocātur) coronis uterentur, infunderentq; in pateris hilaritatis gratia. Cuius rei, ut in tertio huius operis uolumine dicemus, Iones auctores extiterūt. At illud Cleopatæ exemplum occurrit: nā apparatu belli Actiaci, gratificationē ipsius reginæ Antonio timente, nec nisi prægustatos cibos sumēte, cum eo lusit extremis coronæ floribus uenenatis: sanè procedēte hilaritate, inuitauit Antonium, ut coronas biberent: ecquis scilicet istas timeret insidias? Ergo coniecta in scyphū corona, Antonio incipiēti haurire, opposita manu, En ego sum, inquit illa, chare Antoni, quam tu noua prægustantiū diligētia caues, adeo mihi, si possem sine te uiuere, occasio et ratio nocendi adest. Inde eductum ē custodia uinctum bibere iussit, qui sumpto potu,

illico occidit, auctore Plin. lib. Nat. hist. 21. Artaxerxes etiam Persarū regē, in potatione corona esse usum à Plutarcho in uita Pelopidæ accepimus. Ad hūc igitur bibendi morē dixerim Poëtā alluisse in 1. Aencid. illo uersu,

Crateras magnos statuunt, & uina coronant.

Et in 7. eiusdem operis,

Crateras læti statuunt, & uina coronant.

Item moris fuit olim Italorum ut coronati supplicarent Deo, pro se suisq;. Sic teste Cic. lib. Tusc. 1. & ad Att. 8. Neapolitani coronati ac municipia uota fecerunt, pro Pompeio ægrotante. Sic Græci epulabantur, dum funus facerent, idem Cicer. auctor, qui lib. De leg. 2. quū de ordine exequiarum apud Græcos meminit, ita scribit, Sequebantur epulæ, quas inirent propinqui coronati. Sic Romani coronati ludos Romanos ac Apollinares, auctore Liuiο lib. extremo 10. dec. 1. & 5. dec. 111. spectabant. Sicq; hodie cū alibi, tum apud Anglos, statis solennibusq; diebus sacerdotes coronati in supplicationibus publicis incedūt, & præsertim Londini sacerdotes Paulini, mense Iunio, die diuo ipsi Paulo apostolo sacro, qui simul omnia eius diei sacra coronati curāt, faciūtq;. Sed iam ad unguētum transeamus, quod haudquaquam minus quā corona, ad luxum pertinet.

De antiquissimo usu unguentorum, & quādo primum ea cognita Romanis. Cap. xviii.

Vis primus unguenta inuenerit, non traditur. Iliacis tēporibus non erant, ait Pli. Cui Ioseph. in 2. Antiq. minus assentiri uidetur, scribens, Iacob, qui, teste Eusebio, multis

multis tēpestatibus ante Troianū bellum fuit, misisse in Aegyptū ad Ioseph filium suum id temporis apud Pharaonem annonæ præfectū, inter cætera munera, unguētum. Et in 3. eiusdē operis, quū de purgatione tabernaculi & sacerdotū sermonē habet, quam Moses instituit, qui fuit ante CCC.L. annos, quā Troia excisa est, ait, Purificauit autē & tabernaculū & sacerdotes hoc modo: sumpsit siclos quingentos, & totidē ireos, cinnamomi & calami (est autē & hæc species suavis odoris) priorē mensuram, & medietatē horū iussit contusam misceri, oleiq; oliuarum pondus mensuræ provinciae quæ dicitur Bithynia, duas choas Atticas capiens: quibus permistis & coactis facta est arte unguentariorū unctio suauissima, & reliq. Ex quo quum huiusmodi Hebræorum antiquissimos unguēto usos constet, eos huius rei auctores fuisse, haud credere absurdū fortasse fuerit: nos tamen hanc rem in medio relinquimus. Sed Plin. in 13. & Solinus prodiderūt, primū castris Darij regis expugnatis, in reliquo eius apparatu Alexandrum cepisse scrinium unguentorum, posteaq; uoluptatem eius à nostris quoq; inter laudatissimam atq; etiam honestissimam uitæ bonam admissam esse. Verū apud Persas, etiam ante Darium unguenta fuisse testatur Herodot. lib. 3. scribens Cambysem Cyri filium misisse legatos cum maximis donis ad Aethiopum Macrobiorum regem, inter quæ unguenti alabastrum fuisse: Regem uerò quum ab Ichthyophagis (hi enim missi fuerant) rationē confecturæ huiusmodi unguenti didicisset, id penitus aspernatū esse. Quando autē primū ad Romanos unguentum peruenerit, haud propalam est. Cer-

tum est, teste Plin. in 13. Antiocho rege Asiaq; deuictis, urbis anno DLXV. P. Licinium Crassum, & L. Iulium Cæsarem censores edixisse, nequis uenderet unguenta exotica, id est, externa, & aliunde asportata.

Qui primi inuenerint aurū, argētum, ferrū, plūbū, & fabriliaq; instrumēta, & ignē primò, dein ē silice aut lignis, & folles, atq; lucernæ usum. Cap. XIX.

X metallis quibus nunc humanæ cōstant opes, aurum pretiosissimum est, cuius habendi tāta mortales libido iam inde ab initio inuasit, ut in eo effodiendo, iamiam ad inferos propemodū penetrauerint. Ouid. in 1. Metam.

—sed itum est in uiscera terræ,

Quasq; recondiderat, Stygijsq; admouerat umbris,
Effodiuntur opes irritamenta malorum.

Iamq; nocens ferrum, ferroq; nocentius aurum

Prodierat. Vnde de hominibus intentē fodientibus, illud Phaetij dictum, Plutonem breui ad superos adductum iri, Strabo in 3. Geogr. commemorat. Quare Diogenes, teste Laërtio, rogatus cur palleret aurum, admodum scitē respondit, Quia multos, inquit, habet insidiatores. Hoc, auctore Plinio libro 7. Cadmus Phœnix ad Pangæum mōtem primus inuenit: ut alijs placet, Thoas, & Eacリス in Panchaia, aut Sol Oceani filius. Argentum uerò Mercurius quintus, unde uiuum argentum uulgò Mercurium appellant, uel Erichthonius Atheniensis, aut Ceacus. Ad Pangæum autem Thraciæ montem hæc metalla ideo, ut mea quidem fert opinio, primum inuenta traduntur, quoniam ibi, teste Herodoto

lib. 7.

lib. 7. aurum & argentū maximè abundat. Ferrum Idæi Daſtyli in Creta adinuenerūt. Plumbum ex insulis contra Celtiberiā sitis, (quas Strabo lib. 2. Caſſiterides appellat) Midacritus primus aſportauit. Aes in Cypro insula Cynira Agriopæ filius reperit: item forcipē, marculum, ueſtem, incudē, ex Plin. lib. 7. & 34. à quo Solinus discrepat, ita ſcribēs quū de Creta loquitur, Calthis eadem habita eſt apud priſcos, ut Callidemus auctor eſt, ære ibi primū reperto. Sicuti nec de ferro Clemens aſſentitur, tradens Selmentē & Damnamencū ludæos in Cypro inueniſſe. Aerariā fabricam alij Chalybas, alij Cyclopes inueniſſe uolunt, qui ferrariā primò exercuerint. auctor Plin. Atqui æris uſum Pannonios monſtraſſe Clemens tradit. Aes conſtare Ariſtoteles ait Lydum Scythā docuiſſe: Theophrastus Delam Phrygem putat. Strabo uerò lib. 14. Geogr. dicit Telchines populos ferrum & æs omniū primos eſſe fabricatos, utpote qui harpen, id eſt, enſem falcatum, Saturno fecerint. Compactionē ferri Glaucus Chius, teſte Herodot. in 1. excogitauit. Auri cōſlaturā ipſe Cadmus, ut ait Plin. inuenit. Cæterū hæc ferè omnia Diodorus cū Idæis Daſtylis, tum Vulcano aſſignare uidetur, ita lib. 6. ſcribēs, Idæi Daſtyli tradūtur ignis uſum, ac æris ferriq; naturā, quoq; modo fabricētur, in loco quē Berecynthū dicunt, inueniſſe. Et alibi, Vulcanū, inquit, ferri, æris, argēti, auri, omniumq; quæ igne fabricātur, artē inueniſſe ferunt. Verū huiusmodi metallorū uſus in ipſo primordio propè orbis apud Hebræos, qui mortaliū omniū primi geniti ſunt, ex Iosepho De antiq. Iud. in pleriſq; locis fuiſſe deprehēdimus, q uo

lumine 1. ferrariam artem Tubalcain Lamech filio assignat, sicut Clemens temperiem ferri Delæ Iudæo attribuit, quanuis Hesiodus Delam ex Scythia fuisse affirmet. Quare eorum qui huiusmodi rerum auctores produntur, alios alibi primos hæc metalla, cisi diu antè reperta, monstrasse par est credere. Ignem, teste Diod. lib. 1. quidam sacerdotes affirmant Vulcanū reperisse, & eo beneficio ducem ab Aegyptijs cōstitutū. Vitruuius in 2. De architect. dicit arbores ab initio uentis agitatae inter se terentes ramos hunc primū excitauisse, inde uerò homines ligna adijcientes conseruasse. Alij hoc Idæis Dactylis adscribunt: sed rectius profectò facitarent, si Deo cæli & terræ, ac cuiusq; rei quæ cæli ipsius ambitu cōtinetur, creatori, ut decet, hoc etiam humanæ uitæ aduersus uim frigoris præsidium, acceptū referrent. Ignem è siliçe Pyrodes Cilicis filius inuenit: at eundem seruare in ferula Prometheus docuit. auctor Plin. in 7. Hic magis meo iudicio admiratione dignum occurrit exploratorū in castris pastorumq; inuentū, qui quum ad excutiendū ignē, non eis semper lapidis occasio esset, ignē ex diuersis arboribus concipere didicerunt, dicente Plin. in 16, Calidæ morus, laurus, hedera, & omnes quibus ignaria fiunt. Exploratorū hoc usus in castris pastorumq; reperit. Teritur igitur lignū ligno, ignemq; cōcipit attritu, excipiente materia aridi fomitis fungi uel foliorū faciliè conceptum. Sed nihil hedera præstantius, quæ teratur lauro, laurumq; terat. Folles uerò, id est, instrumentum quo attrahitur uentus, atq; emittitur ad ignem excitandū, Anacharsis Scythæ, teste Strab. lib. 2. Geogr. reperit. Lucernæ usum Aegyptij inuenerunt, auctor Clemens,

A quibus primū numus aureus inuentus, aut quis
argentum & æs signauerit, atq; speculum
argenteum fecerit. Cap. xx.

Tinam aurū, sacra fames, ut Poëta dixit,
posset è uita hominum penitus tolli, ab
optimis quibusq; cōuitijs proscissum: id
quod Crates ille Thebanus ita esse facien-
dum exemplo docuit, qui, (teste D. Hieron. cōtra Iouin.
quanuis Laërtius aliter tradat) proiecto in mare non
paruo auri pondere, Abite, inquit, pessum malæ cupidi-
tates: ego uos mergā, ne ipse mergar à uobis. Quod haud
mehercule temere fecit: aurum enim etiam bonos, nedū
prauos, transuersos plerūq; agit. Quāto igitur cū rebus
humanis felicius ageretur, si res ipsæ inter se permutarē
tur, sicut Troianis temporibus Homerus tradit esse facti
tatū? Quanuis usum pecuniarū ex quocunq; essent me-
talli genere, antiquissimū constet: quia apud Iosephū le-
gimus, Cain Adam primi hominis filium anxie in cumu-
lādas pecunias incubuisse. Pessimū itaq; uitæ scelus fecit,
qui primus ex auro denarium signauit, quod Plin. lib. 33.
penitus latēre dicit, auctore incerto. Verū Herodot.
grauis utiq; auctor in 1. histor. uolumine scribit, Lydos
primos omniū numū aureū & argenteū ad utendū per-
cussisse. Quod Plinius fortasse minus silētio præterisset,
nisi ibi, ut opinor, tantū de Romano numo loquutus es-
set. Romæ autē, ut idē Plin. ait, numus aureus percussus
est anno urbis DCXXXV I I. qui coepit deinceps ubiq;
gentium cudi, & communis esse, & ille in primis, qui
quod Romæ cuderetur, Ducatus est dictus, à Romano

ducatu, qui magistratus à Lōgino fuerat primū conſtitutus, quem Iuſtinus Imperator Narſeti Italiæ præſectō ſucceſſorē dederat. Argentū primus omnium, auctore Strab. lib. 8. Geogr. ſignari docuit Phædō. At Ephorus, ut idem auctor eſt, ſcriptis prodidit primò in Aegina à Phidone ſignari cœptum argentū. Ex quo, ut uidere uideor, huiusmodi ſcriptores primū ab Herodoto, qui, ſicut oſtendimus, Lydis hoc aſſignat, deinde inter ſe diſſentiūt, niſi in alterutro mendū ſit in dictione Phidone, unius mutatione literæ. Romæ ſignatum anno ab urbe cond. CCCCLXXXIIII. auctor Plin. Liuius itidem ab urbe cond. teſtatur ſerò eſſe ſignatum argentum. Eutropius uerò in 2. ſuarum hiſt. dicit numum argenteū primū in orbe eſſe ſignatum, anno urbis Romæ circiter CCCCLXXXIII, primi autem Punici belli 6. Nota argēti, uelut Plinius ait, ſuere bigæ atq; quadrigæ. Aes Ianus primus ſignauit. Macrobi. lib. Saturn. 1. Hic igitur Ianus quum Saturnū claſſe peruectum excepiffet hoſpitio, & ab eo edoctus peritiā ruris, ſerū illum & rudem ante fruges cognitā uictum in melius redegiſſet, regni cum ſocietate munerauit, quum primus quoq; æra ſignaret: ſeruauit & in hoc Saturni reuerentiā, ut quoniam ille nauis fuerat aduectus, ex una quidem parte ſui capitis eſſigies, ex altera uerò nauis exprimeretur, quò Saturni memoriā etiam in poſteros propagaret. Ouidius quoque teſtatur in primo Faſtorum ſcribens,

Multa quidem didici, ſed cur naualis in ære

Altera ſignata eſt, altera forma biceps?

Et deinde infert,

At bona

At bona posteritas puppim formauit in ære,

Hospitis aduentum testificata dei.

Quapropter miror hoc à Plin. Seruio regi Romanorū assignari, lib. 33. ita scribente, Seruius rex primus signauit æs, antea rudi usos Romæ Timæus tradit: signatū est nota pecudū, unde & pecunia appellata. Quum præsertim ipse etiā inferius de primo æris signo meminerit, dicens, Nota æris fuit, ex altera parte Ianus geminus, ex altera rostrū nauis. Sed Plin. ut arbitror, forsità intellexit Seruium, sicuti credere par est, æs signasse uel primum apud Romanos duntaxat, uel primum, (ut idem in principio lib. 18. cap. 3. dicit) ouū boumq; effigie: nā Ianus multò ante cōditam urbem, teste Macrobio, in Latio regnauit. Eutropius autem secus etiam sentit, in 1. scribēs, Saturnum nūmos æreos Latinis primum instituisse. Sed utcunq; res se habeat, Saturni tēpore, uel paulò post institutum signandi æris cœpisse, iam liquidò liquet. Speculum argenteum, auctore Plin. in 33. Praxiteles primus fecit Magni Pōpeij ætate. Inuenta sunt item specula ex ferro, plumbo, crystallo, uitro, mistisq; materijs, in quibus effigiem nostram contemplamur: ab Aesculapio primo Apollinis filio. auctor M. Tull. lib. De natura deorū 3.

De origine annulorum, ac primo gēmarum usu,

& cur digitus sinistrae manus minimo proximus,

annulo cingi consueuerit. Cap. XXI.

Quum Prometheus, ut poëtae tradunt, cælestem ignē furatus esset, ferunt Iouem illum in monte Scythiæ Caucaſo, ferrea catena uinxisse, aquilamq; addidisse, quæ iecore eius

eius assidue renascēte perpetuo pascetur. *Martialis,*
Qualiter in Scythica religatus rupe Prometheus
Assiduam nimio pectore pavit auem.

Post hæc Prometheū, ut sibi Iovem conciliaret, hac arte usum fuisse, Iupiter amore Thetidis, conspecta eius pulchritudine, fortè exarserat: quod sentiētes Parcæ, (quarū providentia non fallitur) cecinerunt, quicumq; Thetidi connubio iunctus esset, eius filiū patris gloriā longè superaturū. Hoc quū fortè intellexisset Prometheus, Iovi renuntiassē dicitur: qui ueritus talionē, id est, ne quod ipse Saturno patri fecisset, à filio pateretur, omnem de Thetide cogitationē deposuit, & ne erga Prometheū parum gratus uideretur, uinculis eū liberauit: & ut liberationis eius perpetua memoria foret, factō ex utraq; re, hoc est, saxo, ad quod alligatus fuerat, & ferro, ex quo catena constabat, annulo, digitū eius sinistræ manus minimo proximū cinxit. Quæ prima annuli & gemæ inuentio fuit: quod Plin. lib. 37. probè nimirū sentiens, fabulosum appellat, dicens, Fabulæ primordiū à rupe caucasea tradūt. Promethei uinculorū interpretatione fatali, primumq; saxi fragmentū inclusum ferro, ac digito circumdatū, hoc fuisse annulū, & hoc gemmā. Quis tamen inuenerit annulū, ipse in 33. ait omnino ignorari. Cōstat ueteres, ut idē auctor est, ferreo annulo esse usos, & ut 3. bell. Punici Appianus ait, omnes præter Tribunos usurpasse: ac longo certè tempore ne senatū quidem Romanū habuisse aureos manifestum est, tam serò inuenti sunt: qui in eodem libro inquit, Nec Iliacis temporibus ullos fuisse annulos uideo. Nusquā certè Homerus dicit, quum

& codi-

Et codicillos missitatos epistolarū gratia indicet, Et conditas arte uestes, ac uasa aurea argenteaq; Et ea colligata nodi, non annuli nota. Hæc ille. At in Gen. lib. cap. 38. patet Plin. non inuestigasse annulorum uetustatem: ibi enim legimus Iudam filium Iacob rem habuisse cū Thamar nuru sua, Et id fecisse imprudentē, quod mulier mutato uestitu, personam dissimulauerit, ac illi promississe munus, fideiq; seruandæ pignus dedisse anulum, Et armillas. Item Ioseph. quum in 3. Antiq. de uestib. sacerdotum meminit, quas Moses constituerat, qui, ut sæpius ex testimonio Eusebij ostendimus, fuit ante CCC L. Et eo amplius annos, quàm est gestum bellum Troianū. Annulis etiam in uestibus, alijsq; operibus ueteres Hebræos Iliacis temporibus esse usos, sic scribens testatur, Ad hæc autem, inquit, tertio induitur indumento, quod dicitur Ephod: fit enim hoc modo, ut sit textus eius magnitudine cubiti de cūctis coloribus, auroq; uariatis, amplectēs omnem pectoris locum. Et infra, Vnitur Ephod cum rationali, annulis aureis per circulos singulos sub æqualitate commissis, per uittam hyacinthinam, quæ immittitur pro ligaturis Et consertionibus alterutris annulorum. Et deinde subiungit, Quum ergo per se illi quos diximus, annuli sint infirmi, nec possint pondus lapidum sustinere, alij duo maiores, Et reliq. Et quum de mensa loquitur, quam idem Moses fecerat, ait, Et per singulos eius pedes superiore labio erant annuli, per quos uestes deaurati mittebantur. Idem testimonio est, iam id tēporis gēmas coepisse esse pretiosas ac celebres, quum dicat Ephod, quod nos superhumerales uocamus, prout infra dice-

frā dicetur, quum de nostrorum sacerdotum indumentis sermo fiet, habuisse in utroq; humero duos lapides, onyches, uel, ut alij uolūt, smaragdos, & rationale duodecim fuisse ornatum lapillis. Hinc igitur, hoc est, ab Hebræis, si antea non fuerit, annulorum gemmarūq; usum fluxisse credamus licet, eorum tamen ueluti multarum quoq; rerum oblitteratis certis auctoribus. Macrobi. autem lib. Satur. 7. inquit, Veteres non ornatus, sed signādi causa, annulum secum circumferebant. Vnde nec plus habere quā unum licebat, nec cuiquam nisi libero, & imprimebatur sculptura materiæ annuli, siue ex ferro, siue ex auro foret. Postea usus luxuriantis ætatis, signacula pretiosis gemmis cœpit insculpere, & hæc certatim omnes imitatio laceſsiuit, ut homines aliquanto studiosius lapides pretiosos requirerent. Hinc factum est, ut annulus in digito qui minimo proximus est, sinistræ manus gestaretur, ne pretiosi lapides (est enim hæc manus otiosior) frangerentur. Vel ideo ille digitus, ut idem Macrobius ait, annulo ornatur, quia ab eo neruus quidam ad cor pertinet. Deinde, teste Plin. lib. 33. gemmas uiolari nefas putarunt, ac nequis annulis amplius signaret, solidas gemmas addiderunt. Annuli insuper, ut hoc quoq; ponam, apud Romanos distinxerunt alterum ordinem, id est, equestrem, cuius ipsi annuli notæ erant, à plebe, ut simul cœperunt esse celebres, sicut tunica ab annulis senatum tantum.

De origine uitri, & electri, & quis primus inuenierit minium, & myrrhina in urbem asportauerit, & de crystallo. Cap. XXII.

Quoniam

Voniã Plin. lib. Nat. hist. 36. de uitri origi-
ne elegãter scribit, eius ideo uerba ponã,
quæ sunt, Pars est Syriæ, quæ Phœnice
uocatur, finitima Iudææ, intra môtis Car-
meli radices, paludem habens, quæ uocatur Candebœæ:
ex ea creditur nasci Belus amnis, quinq; milliũ passuum
spatio in mare profluens, iuxta Ptolemaidem: lentus hic
currit, insalubris potu, sed cæremonijs sacer, limosus, ua-
do profundus, nõ nisi refuso mari arenas fatetur: flucti-
bus enim uolutatæ nitefcût, detritis sordibus: nunc & à
marino credũtur astringi morfu, nõ prius utiles. Quin-
gentorum est passuũ non amplius litoris spatiũ, idq; tan-
tum multa per secula, gignendo fuit uitro. Fama est, ap-
pulsã naue mercatorũ nitri, quum sparsi per litus epu-
las pararẽt, nec esset cortinis attollendis lapidũ occasio,
glebas nitri è naue subdidisse, quibus accensis, permista
arena litoris, translucẽtes nobilis liquoris fluxisse riuos.
Et hanc fuisse originem uitri. De hoc amne Ioseph. etiã
in 2. de bel. Iud. Stadijs, ait, duobus à Ptolemaide Belus
amnis distat, iuxta quẽ sepulchrũ Mēnonis est, & uitrea
in rotũda ualle arena, quã uēti ex circũiectis iugis conue-
hunt, inexhausta seculis ui, sed ante omnia, mirabili na-
tura, mutandi alia quoq; in uitrũ quæ attigerit metalla.
Electrũ, testē Diod. lib. 6. primò in Basilia insula inuētũ
est, quæ Scythiæ supra Galatiã opposita in Oceano est,
in quã, ut idẽ ait, tēpestas electrũ plurimũ eijcit, nulla a-
lia in parte orbis repertũ. Nec me præterit fabulas ex La-
chrymis sororũ Phaëthõtis fieri tradere. Sed de electo,
id est, succino, uariæ sunt scriptorũ opiniones, quas Plin.
Nat. hist.

Nat.hist.ult.late exequitur. Minium quod in argētarijs quoq; reperitur, inuentū est, ut auctor est Plin. in 33. à Callia Atheniense, initio sperāte aurū posse excoqui, arena rubēte in metallis argēti, id quod in Ephesiorū agris, Vi truuius lib. 7. Archite. repertū placet. At minium priscis Romanis sacrū fuisse constat, quare Iouis simulachri faciē diebus festis minio illini solitā, triūphantiumq; corpora, ac sic Camillū triūphasse, idem Plin. testatur. Myrrhina, quæ, teste Plin. Oriēs mittit, (est enim humor sub terra calore densatus) Pomp. Magnus primò in triumpho, quem de piratis duxit, in urbē inuexit. De crystallo quū in plerisq; locis reperiatur, nullo huius rei ab initio inuentore prodito, non habeo quicquā dicere, nisi quòd Plin. lib. ult. Nat. hist. prodit, crystallū gigni gelu uehementiore cōcreto, nec aliubi certē reperiri, nisi ubi maximè hybernæ niues rigent, & glaciē deniq; esse. Quod Solinus falsum esse probat. Nā si ita foret, inquit, nec Alabanda Asiæ, nec Cyprus insula hanc materiam procrearent, quibus regionibus citatissimus calor est. Verū hoc significantius à Diodoro in 3. declaratur, sic scribente, Crystallus enim lapis ex aqua oritur pura cōgelata, nō quidem à frigore, sed diui caloris ui, qua duritiem seruet, uariosq; suscipiat colores.

De origine simulachrorū, & qui primi statuas posuerint, & Græcos cōtrario Romanorū more, eas non uelare, & de usu incendendi thus, cereosq; ad ipsas statuas: & qui primi thus uendere cœperint: item quædam memoratu digna de imagine

Magni Alexandri. Cap. xxiii.

Vt possēt

T possset eorum memoria retineri, qui uel
 morte subtracti, uel absentia separati es-
 sent, idcirco ab hominibus, ut nemo sanè
 ambigit, fingendarū similitudinū ratio in-
 uenta est. Quo fit, ut quū Deus ubiq; præsens sit, nihil à
 principio post homines natos, stultius uisum sit, quàm e-
 ius simulachrū fingere. Quam ob rem Moses uir sanctus
 & innocens ac sapientissimus, auctore Iosepho in 1. con-
 tra Appionē, & in 17. Antiq. suis legibus prohibuit o-
 mnino simulachrū fieri, aut in templo poni. Ex quo quū
 Caius princeps Petroniū legatum in Syriā misisset, eiq;
 mādassēt, ut omni ope modisq; omnibus curaret, suū si-
 mulachrū in templo Ierosolymis erigendū, Iudæi ne pa-
 trias leges frangerēt, adeo resistere cœperūt, ut iam iā ad
 arma uentum esset, nisi, ut idem testis est lib. 18. Antiq.
 Agrippa Iudæorū rex à Caio impetrasset, ne huiusmodi
 statua in templo poneretur. Apud Seres etiam, sicut tra-
 dit Euseb. lib. De præpar. Euang. 6. lege exceptū erat,
 ne simulachra colerentur. In Romanorū quoq; templis
 Clemens ait ex decreto Numæ, Mosaica dogmata peni-
 tus æmulati, annis c. atq; LXX. ab urbe cond. nullā ima-
 ginem, neq; fictā, neq; pictā esse conspectā. Afferit
 idem & Plutarchus in uita Numæ. Persæ itidē (teste He-
 rodot. lib. 1. & Strabone 15. Geogr. statuas non extrue-
 bant. Verū ut ne nostri peccasse uideantur, qui postre-
 mō colendarū imaginū institutū admiserūt, alibi causam
 ponemus. Sed unde simulachra fingendi usus profectus
 sit, nō faciliē inter auctores cōuenit. Macro. enim ab Her-
 cule autumat, qui lib. Satur. 1, Epicadus, inquit, refert

Herculem, occiso Geryone, quū uictor per Italiā arment
ta duxisset, ponte qui nunc Sublicius dicitur, ad tempus
instructo, hominum simulachra pro numero sociorum,
quos casu peregrinationis amisisset, in fluuiū demisisset,
ut aqua secūda in mare deuecta, pro corporibus demor
tuorum ueluti patrijs sedibus redderentur: & inde usum
talia simulachra fingendi inter sacra mansisse. Verūm
deinde sibi magis placere ait, hūc morem à Pelasgis flu
xisse. Sanè illi, (teste Dionysio Halic. in 1. annal. Roma
norū) postquā diu errabūdi in Latīū uenerāt, in lacu Cu
tuliēsi enatā insulā deprehēderūt, decima prædæ secun
dū restōsum Apollini cōsecrata, erectisq; Diti sacello,
& Saturno ara, illū humanis capitibus, hūc uirorū uicti
mis placare se existimabāt, ppter oraculū, in quo erat,
Et capita inferno & patri transmittite lumē: Saturni sa
cra, Saturnalia nominātes. Post hæc Herculē ferunt cum
Geryonis pecore per Italiam reuertentē, suasisse illorū
posteris, ut faustis sacrificijs infausta mutarēt, offerentes
Diti non hominū capita, sed oscilla, id est, parua ora, ad
humanā figurā formata, & Saturni aras nō mactatis ui
ris, sed accensis cereis excolentes. Inde fuit cōsuetudo, ut
& cerei Saturnalibus mitterētur, & sigilla, hoc est, oscil
la arte fictili fingerētur, Alij, auctore Diod. lib. 4. dicūt
Aethiopes simulachrorū usum primū inuenisse, & ab
eis dein Aegyptios accepisse. Sed Lactant. Firm. à Pro
metheo manasse huiusmodi usum tradit lib. diuinarū in
stit. 2. quū inquit, Verūm quia poētas dixeram nō omni
no mētiri solere, sed figuris inuoluere & obscurare quæ
dicāt, nō dico esse mentitos, sed primū omniū Prome
theum

theum, simulachrū hominis formasse de pingui & molli luto, ab eoq; natam esse primò artem statuas & simulachra fingendi. Hæc ille. Reperimus tamen lōgè ante Prometheū, qui teste Euseb. post Ogygiū diluviū in Attica fuit, simulachrorū usum fuisse: nam Rachel, teste Ioseph. in 1. Antiq. quum Iacob eius uir è Mesopotamia à Labā focero aufugisset, simulachra deorū furata est. Eusebius etiam ex testimonio Plutarchi in 3. De Euang. præpar. simulachrorū fabricam esse antiquissimā cōprobat, sic, ut si eorū originem accuratè exquiramus, faciliè inuenierimus Deū ipsum primū demonstrasse modū fingendarū similitudinū, qui ut sui intelligentiam rudes rerū cælestiū homines à principio doceret, sibi humana mēbra assumpsit, ut quasi oculis occurreret, qualis esset. Ait enim, ut est in Genes. lib. cap. 18. clamor Sodomorum & Gomorrhæ multiplicatus, est, & peccatum eorū aggravatū est nimis. Descendam, & uidebo utrū clamorē qui uenit ad me, opere compleuerint. Idem Exod. cap. 7. Immittā manū meam super Aegyptum. Descendere hīc & uidere ac immittere manū, est habentis pedes, oculos, & manū. Quin & Propheta, ut planius personam Dei nobis ostendat, dat ei aures & faciē, Psal. 16. canens, Auribus percipe orationē meā. & Psal. 50, Auerte faciē tuā à peccatis meis. At Esaias integrū dat corpus, quū cap. 6. inquit, Vidi Dominū sedentē super soliū. Formulā igitur fingendæ similitudinis Dei, quò eius memoriam facilius animo complecteremur, ipse Deus nobis præmōstrauit. Proinde homo, qui suopte ingenio paratus est ad imitandum, siquid sit quod ad ipsius disciplinam, contem-

plationem, delectationemq; attineat, Dei memoriæ retinendæ gratia, quam prudētissime ab initio ipsius Dei simulachrū sibi finxit, ut qui intelligebat, oportere se eū, quemadmodū Christus apud Marcum testatur, diligere ex toto corde suo, & ex tota intelligētia, & ex tota anima, & ex totis uiribus: idcirco putauit se diligentius facturum officiū, si ob oculos exemplar cōtinenter haberet. Atq; isthæc uera simulachrorum origo. Sed cætera prosequamur. Romæ, teste Plin. in 34. simulachrū ex ære factum Cereris primū constat ex peculio Sp. Cassij, quē regnū affectantē pater ipsius interemerat. Postea à dijs ad homines statuæ transierunt, & id quidem, cū excellentium uirorū memoriæ perpetuādæ, tum uirtutis imitandæ causa: quod Sallust. in initio sui Iugurth. plenē testificatur, scribens, Nam sæpe audiui Q. Maximum, P. Scipionem, præterea ciuitatis nostræ præclaros uiros, solitos ita dicere, quū maiorū imagines intuerentur, uehementissimē sibi animum ad uirtutē accendi, scilicet nō ceram illam, neq; figurā tantam uim in sese habere, sed memoria rerū gestarū eam flāmam egregijs uiris in pectore crescere, neq; prius sedari, quā uirtus eorum flāmam atq; gloriā adæquauerit. Quare Atheniēses primi statuas publicē posuisse Harmodio & Aristogitoni tyrannicidis dicūtur, id quod haud prorsus Plin. scire affirmat. Statuam aureā & solidam primus omniū Gorgias Leōtinus Delphis in tēplo sibi posuit, LXX. circiter Olympiade: quāuis, ut idem ait, statua ex auro solida, quā Græci holossphyraton uocāt, omnium prima in templo Anaitidis posita dicatur, Argenteam quidam primam fuisse

fuisse uolunt, quam sibi fecit Pharnaces, quam Magnus Pomp. in triumphis transtulit. auctor Plin. In Italia, teste Valer. Max. lib. 2. M. Attilius Glabrio primus statuam equestre auream patri suo posuit. Fiebant etiam ex ære, ebore, ligno, & marmore. Romanis antiquitus, quod non est prætereundū, statuas uelare, contra Græcis nudas ponere mos fuit. Illi item solebant ad eas thus & cereos incendere: testis Cic. qui lib. 3. Offic. de statuīs C. Mario à multitudine positīs, ita scribit, Omnibus uicis statuæ factæ sunt, & ad eas thus & cerei. Quem morem nos retinemus: id quod non fuerat olim, auctore Plinio lib. 13. ubi inquit, Iliacis temporibus, thure non supplicabatur. Thus autem in Arabia nascitur, cuius aliò uesti mercaturam primi Arabum Minæi, uelut idem scribit, fecerunt. In hac statuaria arte plurimi olim floruerunt, quos Plin. in 34. luculenter explicat: ante omnes tamen Phidiam Athen. magnis ad cælum fert laudibus, de quo Fab. itidem lib. 12. meminit. Occurrit hîc mentorandum, uti Romæ Macrianorum familia solenne semper habuit, ut Alexandrum Magnum, uiri in auro & argento, mulieres in reticulis & annulis exculptum gestarent, quod, sicut Iulius Capitolinus in uita triginta tyrannorum testatur, diceretur iuuari in omni actû suo, qui Alexandrum sculptum aut auro aut argento gestaret. Quare, ut opinor, Augustus Cæsar in signandis epistolis, Magni etiam Alexandri imagine diu usus est. auctor Tranquillus.

De origine picturæ, & quis primus colores inuenit, aut penicillo piuxerit. Cap. XXIIII.

Roximū est, ut post statuariam artē de picturæ initijs primum dicatur, quādo illa, effigies rerū lignis, ebore, metallis, ut dictū est, fingit, hæc imagines colorū uarietate, aut lineamētis quibusdam similitudines reddens facit. Picturā itaq; teste Plin. lib. 7. Gyges Lydius omnium primus inuenit in Aegypto, in Græcia uerò Pyrrhus Dædali cognatus, ut Aristoteli placet: ut Theophrasto, Polygnotus Atheniensis. quod haudquaquā idem Plin. lib. 35. cap. 9. approbare uidetur, sic scribens, Sicut Polygnotus Thasius, qui primus mulieres lucida ueste pinxit, capita carū mitris uersicoloribus operuit, plurimumq; picturæ primus contulit: siquidem instituit os adaperire, dentes ostendere, uultum ab antiquo rigore uariare. Incerta igitur de picturæ initijs quæstio est: nam & Aegyptij, eodem Plin. teste, ante sex millia annorum apud se inuentā, quā in Græciam transfret, affirmant. Græci autem alij apud Sicyonios, alij apud Corinthios repertā dicūt: omnes ab umbra hominis lineis circūducta. Quod Fabius apertè testatur in 10. dicens, Nō esset pictura, nisi quæ lineas modò extremas umbræ, quam corpora in sole fecissent, circumscriberet: ac, si omnia percenseras, nulla sit ars, qualis inuenta est, nec intra initiū stetit. Quintilianus hætenus. Talis itaq; prima fuit pictura. Altera, singulis coloribus postea operosior inuenta est, duratq; talis etiamnum. Linearis, ut Plin. in 35. tradit à Philocle Aegyptio, uel à Cleanthe Corinthio inuenta est. Primi eam Ardices Corinthius & Telephanes Sicyonius exuerunt, sine ullo etiam colore. Cleophantus Corinthius colores

colores inuenit. Idem auctor. Penicillo gloriam primus Apollodorus Atheniensis cōtulit. In hac illustres fuerūt Timagoras Chalcidensis, Pythis, deinde Polygnotus, Aglaophon: alij quoq; post hos, de quibus Plin. & Fabius Quintil. in 12. affatim scribunt, quos studio breuitatis omitto, quum præsertim tale minimè sit instituti operis munus. Non silebo tamen de ciue meo, qui nobis sua industria & ingenio picturam uelut de integro in præsentia restituit, atq; illos qui in ea olim maximè claruere, gnauiter uel arte refert, uel peritia æquat, adeo pprios ducit de coloribus uultus. Is est Raphaël cognomine Sāctus, unde eius quoq; metiri posses & mores, & uitam. De primis plastices inuentoribus, & quis rotam figulariam repererit. Cap. xxv.

Onuenit picturæ contexere plasticen, hoc est, figulinam artem, quæ ex terra similitudines utidem fingit. Hanc, ut Plin. in 7. ait, Choræbus Atheniensis inuenit: sed idē lib. 35. Dibutadi hoc assignat, dicens, Dibutades Sicyonius figulus primus inuenit Corinthi, filiæ opera, quæ capta amore iuuenis, illo abeunte peregre, umbram ex facie eius ad lucernam in pariete lineis circumscripsit, quibus pater eius impressa argilla, typum fecit, & cum cæteris fictilibus, induratum igni proposuit, eumq; seruatum in nymphæo, donec Corinthum Mummius euerteret, tradunt. Sunt qui in Samo primos omnium plasticen inuenisse Rhœcum & Theodorum prodant, Demaratumq; Corinthium profugum, qui Tarquinium Priscum populi terrarū principis regē in Hetruria genuit, comitatos

factores Euchiram, & Eugrammum, & ab ijs Italiae deinde traditam plasticen. E proplastiche, id est, forma, quæ ad fingenda alia opera adhibetur, effigiem formare primus inuenit Lysistratus Sicyonius frater Lysippi: idem hominis figuram gypso è facie ipsa primus omnium expressit. Sic res usq; eò creuit, ut nulla signa statuæ uel sine argilla fierent. Quo apparet antiquiorem hanc fuisse scientiam, quàm fundendi æris. Hæc ex Plinio. Hinc insuper plurima uasorū fictilium genera reperta sunt, quæ modò humane uitæ usui sunt, Rotam figurariā, auctore Euphoro, ut ait Strabo lib. 7. Geograph. & Laërtio lib. 1, & Plinio in 7. Anacharsis Scythes philosophus primus inuenit. In quo tamen ipse Strabo Ephorum arguit, Hæc, inquit, ipsa autem loquor aperte, haud ignarus, quòd hic ipse non omnia uerissimè proferat, & illud præcipuè de Anacharside: nam quomodo rota ipsa ex eius inuentione est, quam Homerus antiquior illo nouerit? Ceu figulus cui dextra rotā quatit, ocyus aptam, & reliqua. Hyperbios Corinthius, ut alij uolunt, inuenit. Diodorus uerò libro 5. dicit Talaum Dædali sororis filium reperisse. Figuli autem, teste Plinio, laudatissimi fuisse, Dimophilus & Gorgasus.

LIBRI SECUNDI

FINIS.

POLYDORI VERGI-

LII VRBINATIS DE INVEN-

TORIBVS RERVM LIB. III.

A quibus primū inuenta agricultura, & quot
ea redundet bonis. Cap. i.

*N*on sum equidē nescius quosdam fore
qui uehementer demirabūtur, nos po-
stremo serē loco de inuētoribus agri-
culturæ aliquid tradere distulisse, quū
præfertim, uti Cic. in Offic. inquit, o-
mnium rerū ex quibus aliquid exquiritur, nihil sit agri-
cultura melius, nil uberius, nihil dulcius, nihil homine li-
bero dignius. Verū nec eo mihi succenseant, quatenus
hoc ipsum consulto, uel, ut uerius dicā, ex industria feci-
mus, ut longo legentes itinere defatigati, nouum tādē
pastū, siue, ut ita dixerim, nectar offenderent, quo uires
recreare, & ueluti diutinā famē explere possent. De hu-
iusce igitur rei initijs hīc cōmodē dicemus, postquā de-
monstrauero, quantis eā laudibus iure ac meritō præ-
stantissimi auctores efferant, utpote quæ multis abūdat
bonis. Columella itaq; in 1. De re rust. conquerens sui tē-
poris mollitiē, ait, At mehercule uera illa proles Romu-
li assiduis uenationibus, nec minus agrestibus operibus
exercitata, firmissimis præualuit corporibus, ac militiā
belli, quū res postulauit, facillē sustinuit, duratā pacis la-
boribus, semperq; rusticā plebē urbanæ præposuit. Ca-
to itidē de agricultura inquit, Fortissimi uiri & milites
strenuissimi ex agricolis gignūtur, minimeq; malē cogi-

tātes. Ex quo, teste Cic. De senect. in agris senatores erāt, ut L. Quintius Cincinnatus, qui dū agrū arabat, renuntiatus est Dictator: ut Curius, & cæteri senes. Quare qui eos accersebāt, uiatores nominati sunt. Quid, quòd etiā teste Plin. lib. 17. agrum malè colere, censoriū probrum iudicabatur, atq; ut inquit Cato, quem uirū bonū colonum dixissent, amplissimè laudasse existimabant? Et id sanè, quia (quemadmodū Cic. pro Roscio Amerino docet) rustica uita parsimoniæ, diligentiæ, iustitiæ magistra est: at urbana non item, quā luxuries facillè inficit: ex luxuria necesse est existat auaritia, ex auaritia erūpat audacia, inde omnia maleficia gignantur. Sed ne putes hoc tantū in Romana Repub. cōtigisse: de cultura agri præcipere principale etiam, ut Plin. dicit, fuit apud exteros, siquidē & reges fecere, Hiero, Philometor, Attalus, Archelaus. Vnde nō iniuria Xenophōi, quēadmodū testis est M. Tullius in Catone, nihil tā regale uidebatur, quàm studiū agri colēdi. De laudibus hæctenus. Agriculturam primum omniū, teste Diod. in 1. Osirim, qui & Dionys. dicitur, repperisse ferūt. Affirmat itē Tibul. ita scribens,

Primus aratra manu solerti fecit Osiris,

Et teneram ferro sollicitauit humum.

Primus inexpertæ commisit semina terræ,

Pomaq; non notis legit ab arboribus.

Sed hoc, ut opinor, apud Aegyptios tantummodo, sicut Triptolemus primus in Græcia, & Asia, teste Iustino in 2. inuenit, (de quo Ouidius in 4. Fastorum,

Iste quidem mortalis erit, sed primus arabit,

Et feret, & culta præmia tollet humo.)

& in

¶ in Latio Saturnus, ut suo loco dicemus. Sed omnium primam Cererem, (quæ uti Cic. lib. 2. De natura deorū placet, à gerendis frugibus, quasi Geres, nominata est) mortales agriculturam docuisse testatur Vergil. in primo Georgicorum, sic scribens,

Prima Ceres ferro mortales uertere terrā Instituit.
Testatur & Ouid. lib. 5. Metamorph.

Prima Ceres unco glebam dimouit aratro,

Prima dedit fruges alimentaꝫ; mitia terris.

Verū hæc haud scio quantum fide digna sint, quando illud uerius esse duco quod Ioseph. in 1. Antiq. tradit: dicit enim Cain Adam filium omnium primum comperisse terrā colere, primumꝫ; terræ terminos posuisse. Atq; hoc agriculturæ initium haud dubiè fuit. Quapropter, ut dubium non est, ex illis quos cōmemorauimus, deinceps agriculturam alios alijs primos monstrasse credere par est. Sed iam ad alia quæ pertinent ad cultum agrorum, transcamus.

Quis primus mortalibus fruges & eas molen-
di, aut stercorendorum agrorum, uel pinsendi fru-
menti usum monstrauerit, & boues aratro iunxe-
rit, aut ferraamenta rustica inuenerit, uel cri-
bra diuersi generis. Cap. 11.

Erunt naturam primū homines glādibus
aluiffe Plin. in procemio 16. lib. auctor est.
Item & Naso testatur in 1. Metamor. dicēs,
Contentiꝫ; cibis nullo cogente creatis,

Arbuteos foetus montanaꝫ; fraga legebant,

Cornaꝫ; & in duris hærentia mora rubetis,

Et quæ

Et quæ deciderant patula Iouis arbore glandes.
Deinde inuentum est frumentum. Vergil. in 1. Georg.

—Quum iam glandes atq; arbuta sacrae
Deficerent syluae, & uictum Dodona negaret,
Mox & frumentis labor additus.

Quod, ut Plin. lib. 7. dicit, Ceres, quum antea, uelut dictum est, homines glande uescerentur, inuenit. Eadem & molere, & conficere docuit, in Attica, Italia, & Sicilia, ob id dea iudicata. Idem quoq; Maro affirmat, & Diodor. uol. 6. scribens, Cererem primam inuenisse usum frumenti, quod forte inter alias herbas nasceretur ignotum ceteris, docuisseq; homines seruandi ac serendi modum. Sed eadem in Sicilia tantum placet esse inuentum, quoniam ijs in locis agreste triticum oriretur. Strabo etiam lib. 15. quum de Indiae fecunditate loquitur, dicit in Musciani regione frumentum sua sponte nasci tritico persimile. Atqui idem Diod. in 1. huius frugis inuentionem Isidi tribuit. Nec eò tamen, ut opinor, à priore sententia discrepat, quandoquidem ipse paulò superius Isidem dicit eandem esse quam Cererem nuncupant. Huic deæ Ouid. non modò frumenti, sed omnium frugum usum assignat,

Prima dedit fruges alimentaq; mitia terris.

Verum Iust. lib. suæ epit. 2. scribit sub Erichtheo Athenarum rege, frumenti sationem apud Eleusim à Triptolemo repertam, cui scilicet, teste Diod. lib. 6. à Cerere mandatum fuit, ut id ab ea antè inuentum homines doceret. Sed idem Iustinus inibi diuersum sentiens, hoc potius Atheniensibus adscribere uidetur, dicens, Primi lanificij & olei & uini usum docuere, arare quoq; & serere frumenta

menta, glande uescentibus monstraerunt. Cui Aristot. consentit: aiebat enim, Athenienses (sic eos reprehendebat) frumēta & leges inuenisse: uerū eos frumētis quidem uti, non item legibus. Quod Diod. probè declarat in 6. scribens, Cererem post Siculos, usum frumenti primos Athenienses docuisse. Quo fieri potest, ut secūdum Cererem, & Siculos, ipsi primi hoc alijs ostenderint. In Latio autem, teste Macrobi. Saturnus omnium primus docuit: de quo Eutropius ipse inquit, Saturnus adhuc rudes populos, domos edificare, terras colere, plantare uineas docuit, atq; humanis moribus uiuere, quum antea semiferi glandium tantūmodo alimentis uitam sustentarent. Vsum autem stercorendorum agrorum, teste Seruio super 9. Aen. Pitumnus inuenit, unde & Sterquilinus dictus est. Pilmnus uerò eius frater, pinsendi frumenti, propter quod à pistoribus colebatur. Pistores autē siue pisores à ueteribus uocabantur, qui tam in pistrino farinam pinsebant, quàm ij qui panē faciebāt, coquebantq;. Hos Romani tardè publicè habuerunt. Plin. lib. 18. cap. 11. Pistores Romæ non fuerūt ad Persicum usq; bellum, anno urbis cond. super DLXXX. Ad rem reuenio. Quauis Plin. in 17. hunc stercorendi usum iam Homeri ætate fuisse, & Augeam regem in Græcia excogitasse, diuulgasse uerò in Italia Herculem tradat. Boues ad aratrum, Diodor. lib. 4. & 5. ait Dionysium secundum ex Ioue & Proserpina genitum, uel, ut alij sentiunt, ex Cerere, primū iunxisse, quum terra prius manibus hominum coleretur. Plin. uerò lib. 7. teste, aratrum Briges Atheniensis inuenit, ut alij tradunt, Triptolemus, de quo Poëta in 1. Georg. intellexit, quum dixit,

—Vnciq; puer monstrator aratri.

Quo in loco Seruius, Alij, inquit, Triptolemũ, alij Ostrim, quod uerius est: nam Triptolemus frumenta diuisit. Tacuit autẽ de nomine, quia non unus in orbe aratri monstrator fuit, sed diuersi in diuersis locis. Ex quo Trogus prodidit Habidẽ Hispaniæ regem barbarũ populũ primò docuisse boues aratro domare, frumẽtaq; sulco sere-re. De Ostre, ut ostendimus, sentit etiã Tibullus. Ceterũ omnia ferramenta rustica, quibus terra uertitur, simul, ut puto, cum aratro Cererem cõperisse, Vergilius proculdubio hoc uersu demonstrat,

Prima Ceres ferro mortales uertere terrã Instituit.
Quod uel Seruius approbat, dicẽs, Ceres prima omne genus agriculturæ hominibus indicauit: nam quanuis uel Ostrim, uel Triptolemũ aratrũ inuenisse dicant, illa tamen omnem agriculturã docuit: quia ferrum dicendo omnia agriculturæ ferramẽta expressit. Verũ aut illi quos commemorauimus, nouissimi, uel alij alibi hæc cõmonstrarũt: nã, ut Eusebij atq; Lactantij testimonio cõstat, ante multas tẽpestates, quàm esset Ceres, Dionysius, Saturnus, Triptolemus, frumenti usus apud mortales erat, præsertim apud Hebræos & Aegyptios, uti ex Iosepho cognoscere licet. Ille enim in secundo, ubi, ne altius repetã, tradit, quẽadmodũ Iudæa caritate annonæ laborãte, Iacob ad emẽdũ frumẽtũ filios in Aegyptũ miserit. Ex quo quũ Hebræi, ut superiore cap. indicauimus, primi omniũ terrã coluerint, porrò extra omnẽ cõtrouersã credibile est, ab eis tũ agrorũ culturã, tũ fruges ac molẽdi usum, tũ & ferramẽta rustica ad posteros manasse, & hos

et hos ea ipsa (nulla enim ars, ut Fabius ait, intra initium suum stetit) deinde adauxisse. Cribrorum genera, teste Plin. lib. 18. è setis equorum Gallia inuenit. Hispania ex lino excussoria ad excutendam farinam, et pollinaria ad purgandum pollinem, id est, crassiusculum puluerem. Aegyptus uerò ex papyro, iuncoque, postea ex pellibus suillis Italia.

Quis primus uites & alias arbores plantauerit, earumque insitionem docuerit, & usum uini repererit, & uino aquam miscuerit, deque nouo uitandæ ebrietatis modo, & qui caupones primi, uel quis oleam & usum olei & mel adinuenerit, uel ex hordeo porum fecerit, atque lac coegerit. Cap. III.

Tsi abunde uidetur natura homini suppeditasse, quum cum principio talem procreauerit, ut ipse ex omnibus animantibus, unus ratione, sicut ait Cic. ad Deum quamproxime accedere posset, tamen quum statim genitus nullo foret subsidio sultus, (carebat enim indumentis, edibus, igne, cibo, præterquam in diem quæsito, multis denique rebus uitæ necessarijs, quas deinde urgente necessitate, quæ rerum magistra est, ipse inuenit) non facile est, ut Plin. in initio 7. libri perhibet, æstimare, natura homini melior parēs, an tristior nouerca fuerit. Fatendum est tamen, si nos his quæ illa nobis tradidit, contenti essemus, longè melius res sese habituras. Nam, ut de cæteris sileam, equis modò fieret temulētus, quod fœdissimum est uitæ debonestamentum, sexcentorumque uitiorum origo, si aquam primum à natura potum homini datum, non uinum potaremus, cuius uim, ut infra dicemus, eius

cuius etiā primus inuentor turpiter perpeſſus eſt? Quare
 diuus Hieron. ad Euſtoch. De uirginitate ſeruanda, in-
 quit, Sponſa CHRISTI uinum fugiat pro ueneno: hæc
 aduerſus adoleſcentiā prima arma ſunt dæmonum: non
 ſic auaritia quatit, inflat ſuperbia, delectat ambitio: faci-
 le alijs caremus uitijs, hic hoſtis nobis incluſus eſt. Et in-
 frā ſubdit, Vinum uoluptatis incendium eſt, unde proxi-
 mus à Libero patre intemperantiæ gradus ad inconceſ-
 ſam Venerem eſſe conſueuit. Propter quod, matronæ Ro-
 manæ uino ſe abſtinebant: quod tamē haud obſeſſet, ſi eſ-
 ſet, ut par eſt, modus in rebus: nam, auctore Plin. non eſt
 quicquā aliud uino modicè ſumpto utiliſ. Quinetiam
 Perſæ exiſtimabant fomitem eſſe quendam & incitamen-
 tum ingenij uirtutis q̃; ſi mens & corpus hominis uino
 flagraret, qui, teſte Strab. lib. 15. Geograph. de rebus ma-
 ximis inter uinū cōſultabant, quas ipſi firmiores puta-
 re, quā quæ in ſobrietate fuiſſent deliberatæ. Cæterum
 Plato uinū magis ſenibus utile eſſe ducebat, qui illud in
 dialogo 2. de Legib. non facile utendum concedit iuueni-
 bus, itē militibus in caſtris, ſeruis, magiſtratibus, guber-
 natoribus, iudicibus, conſiliarijs & liberis operā datu-
 ris, quia partus gigni debet ex moderato puroq̃; ſemi-
 ne, quòd uino refertus, quaſi rabie concitatus, ſerere mi-
 nus poteſt, unde filij ſæpe fatui & amentes procreātur.
 Sed iam ipſum uini inuentorē indicemus. Vites & uini
 uſum, atq; cæterarū arborū fructus Dionyſiū inueniſſe
 Diod. lib. 4. auctor eſt, ubi dicit, Dionyſiū orbē cū exer-
 citu perambulantē, & uitē plantare, & ex racemis uinū
 torculari, ex quo ipſum Lenæū appellāt, educere mon-
 ſtraſſe.

strasse. Et alibi uinū reperisse, & arborum fructus testatur. Quinquā idem alibi dicit, uites ab eo non esse satas, uerū terram cum cæteris plantis spōte sua tulisse. Item Verg. hunc uitium ac reliquarum arborum inuētorem fuisse, asserere uidetur, quum de uitibus & alijs arboribus scripturus, statim in principio 2. lib. Georg. dixit,

Nunc te Bacche canam. Cæterū Capella de nuptijs Mercurij, tradit eū apud Græcos tantū primum uini usum edocuisse, sicuti Saturnum apud Latinos, Seruius in 8. Aeneid. & Eutropius testimonio sunt. Alij Icarium Penelopes patrē apud Athenienses id reperisse tradunt, eumq; post dedisse pœnas, à colonis ebrijs interemptum. Propertius in fine lib. Eleg. 2,

Icare Cecropijs meritò iugulate colonis, &c.

At Athenæus ait apud Aetnā montē Siciliae uitē inuētā, quòd quū Orestius Deucalionis filius eò regnatū uenisset, eius canis ramū fortē euellit, quē ille defodi iusserat, & inde uitū germina nata, quæ à nomine canis cœnō appellauit. Vnde apud Veteres Græcos uitis *κύν* uocabatur, & *κύνος* uinū dicitur. Idē in Aegypto apud Plinthinā ciuitatē, uinū primò repertū tradit. Ad Gallos primum ferunt uinum detulisse Aruntem Tyrrhenū. Is uir nobilissimus à Lucumone alūno suo domo pulsus, ad Gallos confugit, eisq; dulcedine uini allectis facile persuasit ut sibi auxilio in Italiā uenirent, qui illuc factō agmine concurrētes, postea pulsus Tyrrhenis, ea terra potiti sunt. auctor Plutarch. in uita Camilli. Quidā autē ex arboribus alimenta hominibus à Seculo Ventī filio reperta uolūt. auctor Euseb. in 1. De præpar. Euang. Culturas earū uel

aliarū arborū, teste Plin. in 7. Eumolphus Atheniensis docuit: quāuis uerisimilius sit, id Dionysiu priorē prae-
stitisse mortalibus, qui eas, ut ferūt, arbores plātauit. In-
serendi autē arbores modū primus docuit Saturnus, te-
stis Macrob. lib. Saturn. 1. ita scribens, Huic Deo insitio-
nes surculorū, pomorumq; educationes, & omniū eius-
modi fertiliū arborū tribuunt disciplinas. Insitionū ue-
rò, ut Columella libro suo de arboribus tradit, tria sunt
genera: aut enim fissam in arborē surculi inserūtur, aut
inter lignū & corticem ponuntur, aut gemma alterius
arboris, sed aestiuo duntaxat tempore in cortice alterius
intercluditur. Sed haec apud posteros inuenta, quum sa-
tis constet Noë statim atq; egressus est ex arca, terrā stu-
diosē coluisse, atq; uineam primū omnium sua manu
seuisse. Vnde arguuntur, qui auctorem uini Liberū pu-
tant. Qua ex uinea quum primū fructū cepisset, letus fa-
ctus bibit usq; ad ebrietatem, iacuitq; nudus, id quod Io-
seph. in 1. Antiq. tradit. Cauponam, id est, tabernā uina-
riam, primi aperuerunt Lydi populi Asiae, ut ait Hero-
dot. quò, credo, suis ludis locū idoneum haberent: nam,
quemadmodum suprā demonstrauius, uaria ludorum
genera inuenerant, quippe tale opus in cauponis maxi-
mè semper feruet. Vino aquā admisceri, Staphilus Sithe-
ni filius, ut prodit Plin. in 7. instituit. Cuius rei Diodorus
luculenter in 5. quum de Dionysio loquitur, rationē red-
dit, Aiunt quum purum in coenis uinum detur, omnes
Deum sospitem optare bibenti: quum uerò post coenam
aqua mistū sumitur, Iouē uocare seruatores: nam puri
uini potus ad insanā redigit, aqua uerò mistus, uolupta-
tem læ-

tem letitiāq; affert, & prohibet infaniā. Vnde in conuiuijs aquā uino admiscēdi mos fluxit, medicamentū utiq; præcipuū ad ebrietatē uitandā: sed aliud ponit Plin. lib. 30. cap. 14. scribens, Hirundinis rostri cinis cū myrrha tritus, & in uino quod libatur inspersus, securos præstabit à temulētia. Inuenit hoc Horus Assyriorū rex. Potū ex hordeo, ut idē ait, Dionysius, id est, Liber pater, primus cōfecit, quem, teste Euseb. in 2. De Euang. præpar. ceruisiā uocant: secundū Diod. zythū dicūt, paulū à uini sapore differentē. Olim in primis fuit cōmunis Aegyptiorū potus. auctores Herod. & Strabo. Quod Dionysius potionis genus eos potissimū cōficere docuit, quorū regio uites nō ferret. Quapropter hodie Angli, Scoti, Hyberni, itē Galli, Germaniq; omnes Oceani occidentalis septētrionalisq; accolæ, eo utūtur potu, qui aduectitij tātū uini copiam habēt. Sed Germani dum ceruisiā faciūt, admiscēt frugibus herbam lupū, quam uulgò lupulū uocāt: hæc enim reddit potum salubriore. Quanquā Dioscorides non ualde potionē probat, ita lib. 2. scribens, Ex hordeo potus fit qui ^{scd} nominatur: is urinam cit, renes & neruos tētat, mēbranis præsertim cerebrū uestiētibus officit, inflationē parit, uitiosum succū creat, elephantia sin gignit. qui eo potus genere perluitur, agilis & ad opus obeundū expeditus euadit. Hæc ille. Sed cam uim zythus in eos minus habere uidetur, qui à pueritia eo sunt usi. Olēam autem Minerva Athenis inuenit. Verg.

— Oleæq; Minerva Inuentrix. in hūc sanè modum: quum enim Neptunus atq; Minerva, teste Seruio; de Athenarū nomine contenderent, placuit dijs, ut eius no-

mine appellaretur urbs, qui munus melius mortalibus attulisset. Neptunus percussio litore, equum animal bello aptum produxit. Minerua iacta hasta, oleam creauit, quæ melior iudicata fuit, propterea quod est insigne pacis. At Diod. in 6. dicit Mineruam non creasse primum oleam, sed inter alias arbores natam monstrasse mortalibus, quibus ignota esset. Etenim, uti nos infra aperte ostendemus, ante huius deæ ortum, erat hæc arbor cum alijs syluestribus immista: olei tamen usus, ut Diod. ait, aberat, quum esset ignota: & eo pacto illam olei exprimendi modum comperisse ferunt. At Cic. lib. De nat. deorum 3. Aristæum Apollinis filium oleam inuenisse tradit. Oleum uero quamquam ipse Diod. ut monstrauius, dicit Mineruam reperisse, tamen lib. 5. hoc Aristæo assignat, sicut lac coagulare, atque mel conficere: quod Iust. in 13. etiam tradit, quamuis in 2, uti antea diximus, olei usum Athenienses inuenisse prodat. Plin. uero in 7. scribit oleum & trapetes, hoc est, molam oleariam, Aristæum Atheniensem, ite mella inuenisse. Oleam præterea longo tempore Athenis tantum reperiri, testatur Herodot. qui lib. 5. dicit, Epidaurios, quum eis de agrorum sterilitate oraculum consulentibus, Pythia iussisset ut Damie & Auxesie simulachra ex ligno oleæ erigerent, quoniam ferebatur nusquam gentium, nisi Athenis, illa tempestate oleam esse, rogasse Athenienses, ut sibi permetteret oleam incidere. Quod æquè falsum esse ex Iosephi testimonio deprehenditur, ac illud, Mineruam uel Aristæum hanc arborem, aut olei usum primo monstrasse: is enim in 1. Antiq. scribit, Noë, quum iam recedentibus aquis, arca in Armenia super uerticem cuiusdam

*euiusdam montis resedisset, emisisse columbam, & eam
 mox oleæ ramū ferentem ad illum redisse. Quo quidem
 tempore, ut palam est, nondum erant Athenæ. Deinde
 in 3. eiusdem operis, docet Moſen in ſacrificijs oleo eſſe
 uſum, ad lumina ſeruanda: poſt quem, auctore Euſeb. in
 10. De præpar. Euāg. Apollo Ariſtæi pater genitus eſt.
 Ex quo credere conuenit, Mineruā & Ariſtæū in Græ-
 cia duntaxat hæc primò monſtraſſe. In Italiam olea o-
 mnino tardè peruenit: nam Theophrastus, teſte Plin. in
 principio 15. libri, urbis Romæ anno circiter CCCC XL.
 negauit, niſi intra XL. millia paſſuum à mari naſci. Fe-
 neſtella uerò dicit, hanc arborem omnino non fuiſſe in
 Italia, Hiſpania, atq; Africa, Tarquinio Priſco regnāte,
 ab anno pop. Rom. CLXXII. Mel & lac cogere Ari-
 ſtæū omnium primum comperiſſe, Diod. & Plin. aucto-
 res ſunt, cum quibus conſentit Iuſtin. in 13. licet lib. 4.4.
 uſum mellis colligendi Gargori regi Curetū attribuat,
 qui in Hiſpania ſaltus Cartefiorū incoluit. Sed hic, ut opi-
 nor, tātū in Hiſpania primus fortāſſe huius rei auctor
 fuit. Verū hæc Hebræis potius aſſignauerim: ſiquidē,
 teſte Iosepho, & mortaliū omniū primi paſtores fuerūt,
 & apud eos multò ante Ariſtæum mellis uſus fuerat.*

A quibus quædam peregrinæ arbores in Ita-
 liam translata. Cap. IIII.

Arbores tam magno ſunt mortalibus uſui,
 ut ſine queis uita degi non poſſit: arbore
 enim, ut Plin. ait, ſulcamus maria, terram
 uertimus, teſta ædificamus, ſimulachra
 deorum conficimus: arbores præterea communem ani-

mantibus victum suppeditant, quarum aliæ peregrinæ sunt, de quibus hoc loco carptim ac breuiter dicemus. Hæ aliæ alibi nascuntur, quia nō omnis terra, sicuti Poëta inquit, omnia ferre potest. Ex quo multæ in Italiam aliunde translatae sunt, sicut cerasus, quā L. Lucullus post victoriā Mithridaticam, teste Plin. lib. 15. anno urbis DCLXXX. primus uexit è Ponto. Testatur etiā D. Hieron. ad Marcellā, sic lepidissimè scribens, Accepimus & canistrū cerasijs refertū talibus, & tam uirginali uerecūdia rubentibus, ut ea nunc à Lucullo delata existimarem: siquidem hoc genus pomi Ponto & Armenia subiugatis, de Cerasunto primus Romā pertulit, unde & de patria arbor nomen accepit. At annis cxx. pōst, trans Oceanū, in Britannia usq; peruenit. Et Zizipha & tuberes malorum genera, hæc ex Africa, illa ex Syria, Sext. Papinius nouissimis diui Augusti tēporibus primus attulit. Et Armeniacus & Persicus arbores, quæ ex nomine ipso peregrinæ esse apparent, quis tamen eas transtulerit, nō faciliè dixerim. Multa etiam ficorū genera sunt, quæ ex alijs gētibus ad nos peruenerūt, incertis prope modū auctoribus, testis Plin. Sed platanus in primis ex ijs quæ aliunde uectæ sunt, mirū in modū celebrata est: quæ ut ad nos uenerit, aut quantū ei honoris accesserit, Plin. in 12. docet, sic scribēs, Sed quis nō iure miretur arbore umbræ gratia tantū ex alieno petita orbe? platanus ea est. Hæc per mare Ioniū, in Diomedis insulā eiusdem tumuli gratia primū inuecta, inde in Sicilia trāgressa, atq; inter primas donata Italiae, etiā ad Morinos usq; peruecta, ad tributariū etiā pertinens solū, ut gētes uestigal

uestigal & pro umbra pendāt. Dionysius prior Siciliae tyrannus Rhegyum in urbē transtulit eas domus suæ miraculū, & reliqua. At nihil ad nostrā laurum, quæ nonnullis in locis aliquando in peregrinis arboribus fuit, dicente eodē Plin. Notatū antiquis, nullum genus lauri in Corsica fuisse, quod nūc satū & ibi prouenit, &c. Hæc, inquā, post hominū memoriā, felicissima arbor est, ad cuius cōparationem platanus nihil: quippe non unam habet laurus dotē: dicatur enim triumphis, quando triumphantes ea coronati erant: ualet aduersus fulmina, quare ante limina excubat. Quapropter ferunt Tiberiū Cæsarem tonante cælo, consueuisse laurea uti corona. Item exornat domos, & idcirco Cæsarū pōtificumq; olim ianitrix erat. quin & pacifera habetur, quam prædē inter armatos hostes, quietis sit indicium. Romanis præcipuē letitiæ uictoriarumq; nuntia, addebatur lituis militumq; lanceis, ac Imperatorū fascēs decorabat: abdicat insuper ignes crepitu, & detestatione quadā, & deniq; Apollinis est arbor. Quas ob res, tantum est huic arbori semper honoris habitum, ut eam profanis usibus pollui fas minimè esset, uel quòd fortasse unius arborū Latina lingua nomen uiris imponatur, & cuius folium uocetur Laurea. Appellauī suprā nostrā Laurum, utpote quam nostræ Vergilianæ familiæ nomini sacram mei maiores unā cum duobus lacertis, insigne gentis, ratione nō inani habuere: id quod carmen illud indicat,

Sum Laurus uirtutis honos pergrata triumphis,

Ianitrixq; domus, fulmina dira fugo.

Hostibus immissa & pacem, requiemq; laborum,

Victori palmam lætitiāq; fero.

Phœbus amat Laurum, & capitis nos illius instar,

Formosam gerimus tempus in omne comam.

Ecce mea gemini ludunt sub fronde lacerti,

Qui mecum quare hæc, accipe, signa colant.

Ver ago perpetuū, hi primo uer tēpore monstrant,

Vnde tenet nomen Vergiliana domus,

Quæ tam immota diu casurāq; tempore nullo

Stabit, quā uiridi fronde perennis ero.

Quid, quòd præterea malorū pyrorumq; genera pene infinita quotidie, atq; huc atq; illuc deferuntur, quarum nonnullæ ab auctoribus, ut appia, & pipina, quædā à sapore, ut quæ frūt melimela, aliæ ab odore, aliæ à colore nomina habet? De his satis superq;: nō est enim suscepti operis munus, peregrinas arbores describere: sed hæc quādo ad agriculturā attinēt, perstrinximus, ut illi quos res rustica delectat, plurimas arbores quæ modò ubique gentium abūdant, aliunde originē habuisse intelligerēt.

Quis primis animalibus, rebusq; aliis nomen imposuerit, & de primo immolādi instituto, ac carniū esu, usuq; uictus delicatioris, & more nominādi eū cui in conuiuio poculū tradatur, ac de usu uenādi, piscādi, & salis inuēitione, & quis apud Rom. auararia ferarumq; uiuaria instituerit, aut quæ animalia legionum insignia fuerint. Cap. v.

Quoniam rus diuersi generis animalibus abundat, quæ ueluti humanæ uitæ necessaria Deus finxit, cōsentaneū est ut summam de ijs aliquid dicatur. Animalibus itaq;

itaq; simulac creata sunt, Adam, teste Ioseph. in 1. Antiq. & Euseb. in 11. De præparat. Euang. nomina imposuit, quibus etiã nunc uocantur: imposuit & rebus alijs, quibus iam tum uti cœperat, quod à uero non utiq; abhor-
 rere existimandũ est: nam multis rebus cùm ipsi Adam, tũ eius filijs opus fuerat, quæ sine nomine, internosci mi-
 nimè potuissent. Istuc autem facere, teste Cicer. in Tusc. summæ sapientiæ uisum est Pythagoræ. At animalia se-
 cundũ Plin. uol. 7. Hyperbius Martis filius occidere pri-
 mus instituit, sicut Prometheus bouẽ. Quod magis Abel Adã filio tribuerim, qui omnium primus, ut Iosephus est auctor, primogenita suorũ gregum Deo immolauit. Ma-
 nauit postea iste immolandi mos tã ad Abel posteros Iu-
 dæos, quã ad alias quoq; gentes, reiç; apud eas initium fecit suillum pecoris genus, si Varroni credimus, qui lib. De re rust. 2. eius opinionis argumẽtũ sumit ex eo, quòd
 initijs Cereris, porci immolabantur, quòd in fœdere fe-
 riendo porcus occidebatur, quòd in cõiunctione nuptia-
 li, noua nupta & nouus maritus primũ porcũ immo-
 labat, quòd deniq; prisca Latini, & etiã Græci in Italia idem fãctitabant. Et illi porci ad sacrificiũ electi, eximij
 porci dicebantur, quòd ut maiores & optimi de grege eximerentur. Ritus uerò sacrificandi talis erat: primũ
 lotis manibus, hostias pura aqua purgabãt, fruges capi-
 tibus earũ inspergentes: deinde precabantur, uotaç; nũ-
 cupabant, postea hostiarum tempora uestibus percutie-
 bant, ac occidentes membratim diuidebãt, ita primitias ex omnibus membris & exta collecta postquam farris inuoluissent farina, proijciebãt dijs, in altaria, focũque,

aut aras, hoc est, uasa, quæ tripodes dicebantur, atq; postremò succendebant, uina fundentes. Huius moris meminit Vergilius, quum dijs marinis sacrificium fieret,

Dij quibus imperiū est pelagi, quorū æquora curro,

Vobis lætus ego hoc candentem in littore taurum

Constituam ante aras uoti reus, extaq; salsos

Porriciam in fluctus, & uina liquentia fundam.

Qui uerò immolabant, non deos modò uoce precabantur, sed etiam aras manibus prehendebant. Idem,

Talibus orantem dictis arasq; tenentem. Qua-

propter Varro scribit, aras primò ansas dictas, quòd à sacrificantibus teneretur, quæ deinde mutatione literarū, aræ uocatæ sunt. Et is hostiarū etiā humanarum dijs immolandarū modus, quē Homerus in sua poësi posuit, & Romani quoq; , teste Dionysio Halic. lib. 7. usurparunt. Carnes autem sub Saturno, hoc est, in aureo seculo quū omnia humus funderet, nullū comedisse, sed uniuersos uixisse frugibus & pomis, quæ sponte terra gigneret, auctore diuo Hieron. aduersus Iouinianum, testatur Dicæarchus in libris antiq; & descriptione Græciæ: & Asclepiades Cyprius, ætate quā Pygmalion in Oriēte regnauit, scribit usum comedendarū carnū nō fuisse. Chæremò Stoicus de uita antiquorū Aegypti sacerdotū scribens, narrat eos ex eo tempore quo cœpissent diuino cultui deservire, carnibus & uino se abstinuisse: ouū quoq; pro carnibus uitauisse, & lac, eorū alterum carnes liquidas, alterū sanguinē esse dicentes colore mutato. Brachmanæ apud Indos, teste Euseb. lib. 6. De præp. Euang. nihil animatū edebant. Ioseph. lib. 2. de bello Iudaico, &

in 13, &

in 13, & 18. Antiq. tres describit sectas Iudeorum, Phari-
 sæos, Sadduceos, Essenos: quorū nouissimos fert ad cælū
 laudibus, propterea quòd ab uxoribus, & uino, & ut
 Hieronymo placet, carnibus semper abstinuerint. Nec
 etiam, sicut idem sentit, Hebraico populo statim post pec-
 catum Adam, ut carne uesceretur, à Deo concessum est,
 hoc est, non ante tēpora Noë. In Creta, ut Euripides tra-
 dit, Iouis prophetæ non solūm carnibus non uesceban-
 tur, sed ne coctis cibis quidem. Herodot. uerò in 1. Baby-
 lonios piscibus olim tantūm uictitasse dicit. Xenocrates
 aut philosophus ex Triptolemi legibus, apud Athenien-
 ses, tria duntaxat præcepta in templo Cereris Eleusinae,
 remāsisse scribit, Honorandos patres, uenerādos Deos,
 carnibus non uescendum. Lacedæmoniorū etiam mensæ
 summæ frugalitatis erant. Multa deniq; huiuscemodi
 continentia exempla referre possem, quæ in præsentia
 non inuitus cōsultò omitto, nonnulla post ad hæc additu-
 rus, quum de modo Christianæ abstinentiæ tractabitur
 in libris insequentibus. Secundas mensas, quæ bellaria
 nuncupantur, Iones primi omnium, teste Val. Max. in-
 uenerunt. iidem & unguenti & coronarum in cōuiuio
 dandarum consuetudinem, haud parua luxuriæ inui-
 tamenta reppererunt. Quamobrem Spartana ciuitas, ut
 idem auctor est, seuerissimis Lycurgi legibus obtempe-
 rans, aliquandiu ciuium suorum oculos à cōtemplanda
 Asia retraxit, ne illecebris eius capti, ad delicatius uitæ
 genus prolaberentur: utpote quæ audierat lautitiam in-
 de etiam immodicos sumptus, & omnia non necessaria
 uoluptatis genera fluxisse. Quæ ea omnia ipsa tamen
 Sparte

Sparte nō potuit ita abstinere, quin postremò receperit: siquidē apud Græcos passim cōuiuia magnificè & splendide cōcelebrabantur, quorū moris fuit nominare eum cui poculum tradituri erant, quò unà biberent. Mos iste hodie ubiq; propè gentium retinetur, sed certè quidem nescio quā salubriter, ne dicam quā prudenter, ut quis edendo cogatur pro alterius arbitrato bibere. Nā idcirco cibum potumq; capimus, ut corpus nutriatur: quare æquè debemus cibum potione temperare, atq; fabricator murorū temperationē facit aquæ, arenæ & calcis, quæ si nimis dura aut liquida sit, ut tenacior non est ad cōsolidandum murum, sic cibus multo liquore in stomacho fluctuās, minimè alit. Fuit alius ipsorum Græcorum mos ualde quidem honestus, ut in cōuiuio uirorum non accumberent mulieres. auctor M. Tullius in Tusc. & in Verrem. Redeo rursus eodem. Vnde postea ad Romanos hanc mali contagionem transisse uerisimile est, apud quos in dies magis magisq; latius serpere: nam tanta erat conuiuiorū luxuria, ut facile una mensa patrimonii, etsi amplū, absumeretur, magnumq; sæpius respub. detrimentum pateretur. Quare Cato uerus in hac parte uates, teste Plutarcho, aiebat, difficile esse eā Rempub. saluam fore, ubi pisciculus pluris quàm bos uenit. Quod Iuuenalis Satyra 11. conquerens inquit,

Multos porrò uides, quos sæpe elusus ad ipsum
Creditor introitum solet expectare macelli,

Et quibus in solo uiuendi causa palato est.

Egregius coenat meliusq; miserrimus horum, &c.

Ex quo multæ leges, quas Cato cibarías uocat, de coëccendis

cēdis sumptibus latæ sunt. Sed quid de Romanis loquor? nōne illa Cleopatra luxuriosissima centies sestertiū, ut testis est Plin. in 9. hoc est, centies centenīs sestertijs, quæ faciūt CCL. millia aureorū nostrorū, cœnata est, hausto unione pretiosissimo? At, ut ueterum mores omittamus, quæ ætas unquā maiore aut cura aut luxu gulæ indul- sit, quā nostra? palati enim causa totū percurrimus æ- quor, & ut ait Hieron. propter breuem gulæ uolupta- tem, terram lustramus & maria, & ut multum uinum pretiosusq; cibus fauces nostras trāseat, totius uitæ ope- ra desudamus. Iuuenalis,

Interea gustus elementa per omnia quærūt. Verius uero igitur est quod Socrates dictabat, multos propter- ea uelle uiuere, ut essent & biberent: se autē bibere atq; esse, ut uiueret. Possem in hoc loco multorū inuitamen- torum gulæ inuētores prodere, quos tamē malo in tene- bris iacere, quā eos nominando, tot cōuitijs obnoxios reddere. Vsum uenādi & piscandi, quidam, teste Euseb. in 1. De præparat. Euang. apud Phœnices repertum uo- lunt: ueluti salem & eius usum Misor & Selech inuenis- se dicūtur. Romæ pauonē Q. Hortēsius augurali cœna primus posuit. auctores Varro in 3. De agricul. & Plin. in 10, & Macr. lib. Satur. 3. Auiaria, hoc est loca in qui- bus domi aues educantur, primus, teste Plin. instituit, in- clusis omnīū generū auibus, M. Lælius Strabo Brūdisij equestris ordinis. Habuit etiam Romæ Alexander Imp. uoluptatis gratia. auctor Lamprid. Ex quo cœptum est animalia carcere coërceri, quibus natura celū aut ter- ram assignauerat. nam & leporaria, id est, uiuaria fera-
rum,

rum, muris undiq; septa, auctore Plin. in 8. à Fulvio Hirpino primum cōdita sunt, ut etiam hodie nōnulla in Italia extant: diuus enim Federicus dux Urbini duo equidē fecit, in quibus omne ferarum genus inclusit, ut quoties per negotia liceret, animi causa, se honestissimo huiusmodi uenationis genere exercere posset. At alibi, & præsertim in Anglia, passim eiusmodi uiuaria sunt, quæ quū roboreis sudibus septa sint, rectē ueteri uocabulo roboraria dici possunt. Et hæc loca Angli in summis cum uoluptatibus tum opibus habēt, quādo nulla apud eos uidetur magnifica uilla, quā uiuariū ferarū, ceruorū & damarū nō ornarit. Nō est insuper ab re demonstrare, tantū honoris quibusdā accessisse animalibus, ut legionū Romanarū insignia fōrēt: erāt enim signa, lupi, minotauri, equi, apri, & aquila, quā legionibus C. Marius in secūdo cōsulatu suo propriē dicauit. auctor Plin. li. 10. Nat. hist.

Quis primus inuenerit linum, retia, nendi texendiq; modum, uel artem fulloniam, & saponem: aut qui lanas infecerint, aut reppererint lanificij uestiumq; uariarum ac pellium usum, fusos, aulæa, sutoriam artē, sericum, & quando eius copia per Europam fieri cœperit, ac bombycinam uestem atq; purpuram, & quid ipsa sit purpura, ac quanto in honore olim & pretio fuerit. Cap. VI.

ille lini usus sunt, sed præsertim in uelis faciundis, quod execratione dignum est, ad perniciem hominum. Quod enim maius miraculū uideri potest, quā ut herba sit hoc linum, quæ eatenus Aegyptum, Syriam, Africam,

cā, Hispaniā, Galliā Italiæ admoueat, ut multi paruo quī dem tēporis spatio, ad ea ipsa loca leuissimo etiā uētorū flatu perueniāt? Audax itaq; uita & scelerum plena, ut Plin. ait, aliquid serere uoluit, ut uentos procellasq; reciperet: ita enim tā paruo semine nascitur, qd' orbē terrarū ultro citroq; portat, hominēq; ipsum, perinde quasi parū fuisset in terra mori, cogit perire in aquis, ubi insepulius à mōstris marinis uoretur. Propter quod Plin. ait, haud se scire quæ execratio satis esset cōtra inuētorē. sed ad rem ueniamus. Linū Arachne uirgo, quæ Lydia fuit, omniū prima, teste Plin. lib. 7. inuenit: quāquā eius usus apud Hebræorū antiquissimos multò antē fuisse cōperimus. Hæc lanificij peritissima Mineruā in certamē prouocauit, à qua in bestiola, quæ araneola dicitur, conuersa est. auctor Ouid. in 6. Metamorph. Hæc eadē retia inuenit, quæ fēris auibusq; atq; piscibus capiūdis tenduntur. Nendi autē texendiq; artē Palladē instituisse nemo ambigit, quippe quæ Mineruæ ars nominatur. Quod innuere uidetur Naso in 1. De arte amādi, his uersibus,

Quid facis Acacide? non sunt tua munera lanæ,

At titulos alia Palladis arte pete.

Et Ausonius libro primo,

Litia qui texunt, & carmina, carmina musis,

Litia contribuunt casta Minerva tibi.

Plinius tamen in 7. dicit Aegyptios textilia comperisse, qui etiam plurimis litijs texere, quæ *πολύμιτα* uocant, simul instituerunt. idem auctor libro 8. Fulloniam artem Nicias Megarensis inuenit, quam qui exercent, fullones nominantur: ij uestimenta curant, poliuntq; & ad id saponē

id sapone utuntur, quem Plin. lib. 28. cap. 12. à Gallis inuentum tradit, Græcè dicitur *σμηγμα* quicquid purgat. Idem lib. 27. quum de osyris herbæ folijs & semine tractat, Smegmata, inquit, faciunt mulieribus ex his. Lanæ infecere primùm Sardibus Lydi, auctor Plin. Vsum uerò lanificij Iust. lib. 2. Athenienses primos docuisse tradit. Quod ego Mineruæ potius tribuerim, siquidē illa erat antiquā Athenæ cōditæ forēt: & quoniā lanificiū callebat, credibile est eā primò lanificiū monstrasse, præsertim Atheniēsis, apud quos castissimè colebatur. Quapropter Iustinus, ut puto, facile intelligit Athenienses lanificij usum primos post Minervam docuisse, ueluti eos, auctore Diodoro, primos secundū Cererē, uel Siculos, frumentū monstrasse probauimus. Fusos in lanificio reperit Closter filius Arachnis, testis Plin. Illud quasi præteriens non omittā, olim in plerisq; Italiæ locis, lege pagana sancitū fuisse, ut ne mulieres fusos per itinera ambulantes torquerent, neue detectos ferrēt, quòd id aduersaretur omniū spei, præcipueq; frugū. Hinc cognoscere licet, quàm uana fuerit ueterū religio: hodie enim Italicæ mulieres illud passim faciūt, sine tamē alicuius rei maleficio. Aulea ornāmēta quibus parietes & aulæ tegūtur, primū, teste Seruio super 3. Georg. in aula Attali regis Asiæ, unde nomē habent, inuēta sunt, postquā is populū Romanū fecit hæredē. Sutoriæ artis inuentionē Plinius nescio cui Boëthio assignat: ego uerò dixerim Hebræos primos sutores fuisse, quando satis cōstat Mosen calceatum extitisse, cui, uelut in Exod. cap. 3. patet, dictū à Domino fuerit, Solue calceamentū de pedibus tuis. Vestium
usum

usum Palladē inuenisse Diod. lib. 6. auctor est. Sed, ut ait Euseb. quū de rebus Phœnicū in 1. De Euang. præpar. scribit, Vso ex Siculi genere ortus, traditur primus corporibus tegmina ex pellibus ferinis cōfecisse. Quod ego illi apud Phœnices dūtaxat tribuendū duco, quādo Adā primus à Deo creatus, pelliceā sibi uestē fecit, quod proculdubio uestes faciundi posteris exemplar extitit. Præterea, quoniā de uestibus facta est mentio, uidetur locus exigere, ut singulorū uestimentorum inuentores prodamus. Latus clauus primū repertus est ab incolis Balea rium insularū, quo Caius Cæsar, auctore Trāquillo, ad manus simbriato usus est, & à latis clauis, qui eius uestitus tunicæ inserti erāt, nomen habet: unde tunica lati clauī palmata à genere picturæ dicta. Auri intexēdi modū. uti Plin. in 33, & in 8. est testis, Attalus rex Asiæ inuenit, unde Attalicæ uestes pictæ. Acu facere excogitauerunt Phryges Idæi, ideoq; phrygiones uocati sunt, & uestes ipsæ phrygianæ. Rectam tunicā Tanaquil prima contexit. Apud Græcos inuentū est palliū, sicut apud Hetru scos prætexta, ita nūcupata, quod eius circuitus & oræ purpura prætexta essent: & magistratuū uestitus erat. Contrā toga alia pura dicebatur, cui nihil purpuræ foret prætextū, qua teste Plin. in 8. tyrones ac nouæ nuptæ induebantur. Item colores diuersos intexere Babylonij cœperūt. Martial. Veste Semiramia, quæ uariatur acu. Undulatam uestem, quæ toga regia dicebatur, qua Seruius Tullus usus est, fecit Caia Cæcilia, quæ eadem Tanaquil uocata est. auctor Pli. in 8. & undulata dicta, quod undis aspersa foret, quæ sit ex pilis hircorū caprarūq;.

Hoc genus panni, nos *symballoton* uulgò uocamus. Dalmatica uestis longa, nò admodum lata, à Dalmatis primum confecta. Gabanium à Græcis inuentū eiusdem ferè formæ, ac Dalmatica est, manicis eius longitudinem æquantibus, quo Itali etiā nunc unà cum Græcis utūtur. Eorundē Græcorū inuentū fertur *mantale*, quod est genus penulæ, quā ipsi *μαυδιαν* uocant, nos uerò *mātælū*, at uulgò cappā, cuius nūc ubiq; gentiū usus est perquam celebris. Braccæ Gallorū uestitus fluxus intōsusq; ac uarij coloris, unde pars Galliæ frigidior, Braccata appellata est. Sindonē ex lino amictū primum in urbe Sidone factam constat, qua corpus Seruatoris nostri inuolutum Matth. tradit. Hæc de uestimentis, quorū auctores produntur, dicere habui. Erāt uestes aliæ alijs peculiæres, ut toga Romanis & Gallis, ex quo Gallia Cisalpina Toga nūcupata est. Togam autē ipsam Tertul. lib. de pallio scribit à Pelasgis inuentā ad Lydos primum, à Lydis deinde ad Romanos delatam fuisse, apud quos diuersa eius fuerunt genera. Tunica interior uestis sine manicis, senatoria, eadem nobis linea proxima carni est, quam *camisiam* uocamus. Bulla aurea puerorum nobilium Romanorum erat, trabea triumphantium, lacerna ludorum spectantium: militū uerò, paludamentū, chlamys, quæ & Macedonum Græcorumq; abolla, læna, & sagū, quod uulgò *sayon* uel *cotta* dicitur, à quo milites nostros sagatos appellamus. At stola matronarum erat ad pedes usq; demissa, extremaq; in parte infixa, fasciola exornata. Atque hæc Romanorum aliorumq; populorum uestimēta propria, quæ uno alteroue tempore ab illis ipsis inuēta dixerim.

dixerim. Est & cilicium uestis genus, confectū ex uillis hircorum atq; caprarum, quod, teste Varrone, Cilicia, unde nomen habet, primum inuenit, ut illud dense duplicatū adhiberetur, ad sagittarū ictus excipiedos. In eo apud nos summa est sanctitatis tutela, quādo uiri sanctissimi ad domandum corpus proximē carnem utuntur. Pellium usus frigoris uitandi causa, olim apud Britānos fuit, quemadmodū in nostra Anglica historia ostēdimus. Item apud Scythas. Ouidius de Trist. libro tertio, inter quos exulauit,

Pellibus & laxis arcent mala frigora braccis,

Oraq; de toto corpore sola patent.

Apud ueteres Romanos nō fuisse testatur Tranquil. scribēs Augustū solitū esse hyeme se quaternis tunicis munire aduersus uim frigoris: quod utiq; nō fecisset, si pellibus longē mollioribus uti mos fuisset. Postea Neronis tēporibus ea mollitia ad ipsos quoq; Romanos irrepsit, quādo Seneca in epist. frigoris causa, meminit de pelliculis uulpiū & muriū Ponticorum, quas Itali zebellinos, & alij præsertim Angli sables uocāt, quæ ut quādam aliæ molliores, ita pretiosiores multō sunt. Sed longū etsi nimis facimus, nō præteribo tamē sericū, scēminarū uirorumq; luxuriæ uberrimū alimentū. Hoc Seres Scytharū populi, à quibus nomē habet, primū inuenerūt, dicēte Plin. in 6. Primi sunt hominū qui nascātur, Seres, lanicio syluarū nobiles, persusam aqua depectentes frondiū caniciē: unde geminus scēminis nostris labor, redordiēdi flā, rursumq; texēdi: tā multiplici opere, tā lōginquo orbe petitur, ut in publico matrona trās luceat. Itē Ver. in 2. Gcor.

Velleraq; ut folijs depectant tenuia Seres.

Ex his autem Vergilij uerbis multi suspicantur huiusmodi uellera nō à uermibus, ut apud nos fiunt, confici, sed sua sponte in frondibus illarum arborum nasci. Cui opinioni Solinus etiam suffragari uidetur, quū scribat, Seres aquarum aspergine inundatis frōdibus uellera arborum adminiculo depectere, liquoris & lanuginis teneram subtilitatē humore domātes. Verūm Seruius hoc non minus scitē quā eleganter declarat super 2. Georgic. ubi Maro ostendit apud alias quoq; gētes lanigeras arbores nasci, dicens,

Quid nemora Aethiopum molli canentia lana? &c.
Ait enim, Apud Indos & Seres sunt quidam in arboribus uermes, qui bōbyces appellantur, qui aranearū more, fila tenuissima deducūt, unde est sericū. Hæc Seruius. cui Plinius suppetias ferre uidetur, quū in 11. de bombyce Coa loquitur, scribēs, Et in Co insula nasci traduntur cupressi, tcrebinthi, fraxini, quercus, florē imbribus decussum terræ halitu animante. Fieri autem primò papilioes paruos nudosq;, mox frigorū impatiētia uillis inhorrescere, & aduersus hyemē tunicas sibi instaurare densas, pedū asperitate radente foliorū lanuginē in uellera. Hanc ab his quoq; cogi, subigiq; unguium carminatione, mox trahi inter ramos, tenuari ceu pectine. & reliqua. Bombycinas igitur uestes à sericis non distinguūt, quas in filū retorquere, ac inde texere, in Co insula Pamphila Platis filia inuenit. auctor Aristoteles De animalibus, & Plin. in 11. At serici usus tardē omnino ad nos accessit, magniq; fuit pretij: nā, uti Vopiscus testatur, Aureliano

reliano principe, qui regnare cœpit anno circiter salutis humanæ CCLXXIIII. serici libra auri pōdo, id est, libra uēdebatur: quare is princeps modestissimus nunquā holosericā uestē, quæ tota ex serico intexta erat, induere uoluit, qua paulò antè primus Romanorū Antoninus Heliogabalus homo luxuriosissimus usus est, auctor Lāpridius: quū id tēporis tantum in usu esset uestis subscrica, cuius stamē ex serico fōret, trama autē ex alia materia, cuiusmodi hodie pannū in primis conficiūt Flādri, quæ Satin de Bruges uulgò appellāt. Posthac, circiter annū salutis DLV. ingens serici copia per totam Europam fieri cœpit, quū per idē tempus duo monachi, uelut Procopius auctor Græcus tradit, uermiculorū semē, hoc est, oua ex Serinda Indiæ urbe, ad Iustinianū Imp. Constantinopolim attulerint. Fit autem ex puro serico panni in primis triplex genus, unū uulgò dicitur rasum, quòd in eo nullus utrinq; sit pilus, apud alios uocatur satin: alterū damascū floribus intextū, quòd Damasci in Syriæ opido primò cōfectum sit: tertiuū uillutū, id est, uillosum, quod ex altera parte uillos habet. Purpura uerò quo pacto, & quādo sit inuenta, est apud Pollucē lib. de uerbis idoneis ad Commodū 1. qui inquit, Tyrij ferūt captū amore Herculē cuiusdā Nymphæ indigenæ, cui nomē Tyros, quem sequebatur canis, qui irreptantē scopulis purpurā cōspicatus, peresa carūcula, sua sibi labra cruore puniceo infecit. Quū igitur ad puellā adisset Hercules, delectata illa insueta tinctura, affirmavit sibi cū illo post hac nihil fore, nisi ad se uestē afferret, etiā canis illius labris splēdidiorē. Quocirca Hercules inuēta animāte,

collectoq; sanguine, munus puellæ detulit, primus, ut Syrii dicunt, puniceæ infecturæ auctor. Sunt aut purpuræ, teste Plin. lib. 9. cap. 36. pisces ex concharum genere, quæ septem ut plurimum uiuunt annos, cōgregantur uerò tēpore, mutuoq; attritu liquorē quendā ueluti ceræ emittunt: sed nobilē illum succū, quo uestes tinguntur, in medijs habent faucibus, quem cum uita euomūt, ideo uiuæ capiendæ sunt. Hinc purpureus color, qui migrantis rosæ splendore sublucet. Est eiusdē concharum generis, sed non idem murex piscis, qui et conchyliū dicitur, cuius cruore cōficitur color etiam purpureus, quē ostrum appellant. Ex quo à bonis auctoribus eiusmodi piscium, purpuræ, muricis, conchylij nomina, pro ipso colore passim usurpantur. Fuit Romæ purpuræ usus, iam inde ab initio urbis cōditæ, distinguebatq; ab equite curiā, id est, insigne erat Romanorum magistratuum, quæ idcirco quam plurimo uendebatur: nā uiolaceæ purpuræ libra tēpore Augusti Cæsaris cētum denarijs uenibat, hoc est, decē nostris coronatis aureis. Postea dibapha Tyria, ita dicta quòd bis tincta esset, et apud Tyrios infectores optimos, in libras, ut inquit Plinius, non poterat emi mille denarijs, id est, centū coronatis. Quapropter quū posteritas semper luxuriosa fuerit, mirū profectò est, purpuræ usum tā rarū, uel potitus nobis penitus esse ignotū.

De origine architecturæ. Cap. VII.

Omines primū more ferarū, in syluis et speluncis nascebantur, ciboq; agresti uiscendo ibi uitam agebant: postea reperto igne, ut Vitruuius De architectura placet,

cet, cognitaq; eius cōmoditate, ad teporem propter uim frigoris arcendam, propius accedentes, in unum plures conuenire cœperunt, & in eo cōgressu, quicquid uellēt, iam tum facillè tractare, ut qui rationis participes erant: alij ex fronde tecta facere, alij speluncas sub montibus fodere, uti Troglodytæ & Libyæ quidam populi Hesperijs Aethiopibus uicini, teste Strab. in 17. Geogr. factitabant: nōnulli hirūdinum nidos imitantes, ex luto & uirgultis cōdere loca quæ subirent. Et sic usu uenit, ut homines, quorum ad quiduis intēditur ingenium, ualet, nouis inuentionibus gloriantes, & alij alijs deinde ostendētes, ædificia informare, parietes furcis rectis, & uirgultis interpositis luto texere, luteas glebas arefacientes struere, & ut umbres & æstus uitarent, arundinibus uel fronde tegere, uel ex ulua palustri tuguria cōponere cœperint. Quæ ædificia Vitru. testatur, sua etiam ætate construxisse Galliam, Hispaniam, Lusitaniam, Aquitaniam, Phrygiam. At etiam Aegyptus posuerat, secundum Diodorum: imò apud omnes fere gētes, talia hodie uisuntur: nec mirum, quum sint qui etiam nunc sine ædificijs, sub dio uitam ducant, pars in curribus, ut Scythæ propè omnes, pars in campis, ut Nomades & Saraceni, in Africa, qui Syluestres nuncupantur. Atq; eo pacto rem paulatim ad artem, id est, architecturam, deductam fēerunt, quæ ædificandi rationem docet, quam, auctore Diod. in 6. Palladi assignāt. Quod ego ex Iosephi testimonio, aut Cain Adam primi hominis filio, aut Iobal ex Lamech genito potius attribuerim, quorum alter primus, sicut infra dicemus, oppidum, alter tabernaculum condidit.

Vnde deinceps non modò casās, sed domos ex lateritijs parietibus & lapide structas, tum deorū templa quam-ornatissima facere cœperunt. Sed iam ad ædificiorum diuersi generis auctores transeamus.

Qui primi luteas aut lateritias domos ædificauerint, & tegulas & lapidicinas inuenerint, & de prima columnarū origine, & quādo primūm mar-
morum usus Romæ in ædificiis. Cap. VIII.

Domos luteas, teste Plin. lib. 7. Doxius Gelij filius primus ædificauit, sumpto ab hirudinū nidis exēplo. Lateritias uerò, hoc est, ex lateribus cōstructas, eodē auctore, Euryalius & Hyperbius fratres Athenis primū fecerūt. Earū structuras Diod. in 6. dicit Vestā Saturni ex Rheafiliam primā inuenisse. Domos ipsas & agros, teste Laërtio, Epimenides Cretensis primitus expiasse dicitur. Tegulas quibus domus teguntur, Cinyra Agriopæ filius in Cypro insula inuenit. Lapidicinas, hoc est, loca ubi lapides effodiuntur, Cadmus Thebis, aut sicut Theophrasto placet, in Phœnicia. auctor Plin. Verū ego huiusmodi rerum inuentionē uerius, ut opinor, Cain, aut Seth eius fratris filijs assignarim, quando ille, teste Ioseph. in 1. Antiq. mortalium omnium primus oppidū cōdidit, de quo infrā mentionem planiorē faciam; isti uerò, ut in primo huius operis uolumine demonstrauimus, columnas duas, id est, unam lateritiā, alterā lapideā, ut in eis rerum cælestium disciplinam inscriberent, cōstruxerunt, quam primam columnarum atq; laterum originem esse dixerim. Quo apparet, in ipso serè mūdi primordio domos
aliaq;

aliaq; ædificia ex diuersis materijs cōstruendi usum fuisse. Non eo tamen inficias, eos, quos ex auctoritate Plin. prodidimus, uspiam deinceps hæc primos docuisse. De marmore restat dicere, cuius fodendi causa (tantū enim delictiarū olim mortalibus obrepsit) natura ipsa rerū pene acta est in planum, mōtes ipsi cæsi, promōtoria mari aperta, uiscera deniq; terræ in sexcentas partes dilacera ta sunt. Vnde, ut de cæteris fileā, ad Romanos tāta marmoris, cuius cōuchendi gratia naues etiam fiebāt, copia uenit, ut M. Scauri ædilitate, ductore Plin. lib. 36. Nat. hist. trecentæ sexaginta columnæ marmoreæ ad scenam theatri nō diutius ludorū celebritate duraturi, portatæ sint. At L. Crassus orator primus peregrini marmoris colūnas habuit. M. uerò Lepidus primus omniū limina ex Numidico marmore in domo posuit, magna reprehē sione, qui Cōsul fuit anno urbis DCLXXVI. Crusta mar moris primus, teste Cornel. Nepote, totius domus parietes Mamurra eques Roman. operuit, qui fuit præfectus fabrorū C. Cæsaris in Gallia. Marmore autē scalpendo primi omniū inclaruerūt Dipœnus & Scylus, geniti in Creta insula, prius q̃ Cyrus in Persis regnare inciperet.

Qui primi condiderint oppidū, muros, turres, tabernacula, delubra, aut quis primus Deo

omnipotenti templum posuerit, & qui

puteos foderint.

Cap. I X.

Ortales ab initio conditis per rura casti, ut dictum est, paulatim inter se coëundo è ferra agresti q; uita ad māsuetiores mores perueniunt, tunc q; primū uinculo quodam

societatis simul uiuentes, oppidum, hoc est, locum muris munitum, ædificarunt, ut eò opes suas cõferrent, ubi nulum esset hostium periculum: qui inde ciues à cõeundo uocati sunt, & ipsum oppidum urbs, quam colit ciuitas, id est, ciuium cõtusus, dicta ab uruo parte aratri curua, quo illi antiqui homines ritu Hetrusco, sulcum ducebāt, intra quem oppidum posaturi essent, ut illud fossa muroq; munitum foret. Hoc primus omnium, teste Plin. Cecrops condidit, qui fuit, ut Iustinus ait in secundo, ante Deucalionis tempora, idq; à se Cecropiam nominauit, quæ deinde arx fuit Athenis. Aliqui Argos, quod Pelasgicum, auctore Strabone lib. 8. Geograph. Homerus uocat, à Phoroneo rege antè conditum uclunt, de quo Lucanus in sexto,

—Vbi nobile quondam, Nunc super Argos arant.
Fuit alterum Argos in Attica: aliud, ut Plin. in 4. est testis, in Achaia Hippium cognominatū. Quidam etiā Sicyonem prius constructam dicunt. Aegyptij uerò multò antè apud se Diospolin, id est, Iouis oppidū, ædificatam asserūt: quod fidem propius est, quum ipsi omnino antiquissimi sint. De hoc oppido Strab. lib. 17. meminit. Muros Thrason fecit primus omniū. Turres, ut Aristot. ait, Cyclopes inuenerunt: ut Theophrastus, Phœnices. Quod Verg. Palladi assignare uidetur in Bucolicis,

—Pallas quas condidit arces Ipsa colat.

Quæ quidem omnia postea inuenta puto, quum Cain Adam filius, qui, sicut palàm est, in ipso propemodum orbis principio fuit, auctore Iosepho in primo Antiquitatum, mortalium omnium primus urbem condiderit,

murisq;

murisq; munierit, quā ab Enoch filio suo seniore Enochiam appellauit. Turrim uerò quæ præ altitudine uix oculis terminari poterāt, in eo loco quæ deinceps Babylon uocata est, ut idē testatur, iuuetus post diluuiū Noë, rursum uim aquarū formidans, id suadēte Nemroth, primum cōstruxit. Quare Cecropiā, Argos, Sicyonē, Diopolin, urbes unā cū turribus postea conditas fuisse, iam meo iudicio liquidò constat. Tabernacula, teste Iosepho in 1. Antiq. Iobal filius Lamech fecit, quauis Phoenices Seculi nepotibus attribuant. auctor Euseb. De præpar. Euang. Delubra Epimenidem Cretensem primum ædificasse. auctor est Diogenes Laërtius lib. 1. At Vitruuius Pythium architectū primū omniū Priene ædem Minerae fecisse tradit. Herodot. tamen lib. 2. Aegyptios, ut nos in primo huius operis uol. scripsimus, primos dijs delubra statuisse prodidit. Romæ, teste Liuius, Romulus templum locauit Ioui Feretrio, quod primum omnium more gentis sacratum fuit. Deo autem omnipotenti Solomon rex Hebræorum ab ortu Adam primi hominis, tribus millibus centum & duobus post annis, primus omnium, auctore Iosepho lib. 8. Antiquit. Ierosolymis templum condidit, quod Dauid illius patrem extruere parantem, Deus per Nathan prophetam ab opere, propterea quòd manus hostium sanguine pollutas haberet, reuocauit, eiq; iussit, ut id Solomoni filio condendū relinqueret. Quod quidem templū cū miro opificum artificio, tum ingenti auri copia quo ornatū erat, omnium profectò operum quæ tunc in orbe terrarum extabant, celeberrimum fuit. Secus tamen sc̃litauit Alexander

Romanus

Romanus Imperator, uir in hac parte haud mehercle cōtemnendus, qui, teste Lampridio, in templis nūquam præter quatuor aut quinque argenti libras, auri ne guttulum quidē, aut bracteolā posuit, identidem uersum Persij repetēs, In sacro quid facit aurū? Puteos, auctore Plin. in 7. Danaus ex Aegypto aduectus in Græciam quæ uocabatur Argos Dipylon, fodit. Quod sanē absurdum est: nā ut ab ouo, ueluti dicitur, incipiā, constat primò Abraham & Isaac, sicut patet in Gen. lib. cap. 26. ac deinde alios Hebræos de Aegypto egressos, duce Mose, per solitudines multos fodisse puteos, quo tempore nondū Danaus erat: dicente Iosepho contra Appionē, iam palām uerò est ex prædictis annis, tēpore cōputato, quia hi qui uocabātur pastores, id est, nostri progenitores, ex Aegypto liberati, ante tres & nonaginta atq; trecētos annos hanc prouinciā inhabitauere, quā Danaus Argos accederet. Sed nec Argis quidem Danaus puteos fodit, uerū eius filiae: poëtæ enim aiunt, ut testis est Strabo lib. 8. Argos aquis carere. Vnde Homeri uersus,

Θεοὶ δ' αὖθις αἶσαν ἄγρῳ αἰνυμένοισιν.

Dij posuere Argos lympharum protinus expers. Sed nō ipsam regionē, quæ omnibus irrigua est, aquarū inopia laborare uolunt, uerū oppidū. Urbem uerò illam, ut Strabo ait, in loco iacuisse arido ferūt, in qua magna erat puteorum copia, quos non Danaus, sicut Plin. placet, sed eius filiae fecerunt, testificante hoc carmine,

Ἀγρῷ αἰνυμένοισιν ἀνακαὶ θεοῖσιν ἄγρῳ ἐνυμένοισιν.

Argos aquis uacuum Danae struxere redundans.

De primis labyrinthorū, pyramidumq; auctoribus,

ribus, & de mausoleo sepulchro, ac de uario apud gentes olim sepeliendi usu, & unde apud Romanos mos cremandi cadauera, consecrandorumq;

Imperatorum post mortem, atq; de origine

funebis orationis. Cap. x.

Peræpretium est, ut antequam hinc digrediamur, labyrinthos dicamus portetosis-simū humani ingenij opus: in se enim continet mille itinerum ambages, occurfus ac recursus inexplicabiles, crebris foribus inditis, ad fallendum occurfus, redeundumq; in errores eosdē. Quatuor fuisse cōmemorantur: primus in Aegypto, quem alij regiam Mothærudis principis fuisse existimant: alij sepulchrum Meridis, quod etiā Diodor. sentit, plures alij Solis honori extructum ferunt. Hunc Plin. lib. 36. ait, à Petefuco rege, siue à Tithoë esse cōditum. At Herodot. lib. 2. cōmune Aegyptiorū regum opus appellat, seq; illum uidisse paulō supra stagnum Myrios, uersus Crocodilorum urbem conditū testatur, de quo Strabo etiam in 17. meminit. Hinc sumpsisse Dædalum exēplar illius quem fecit in Creta, non est dubiū, sed cētesimam tantū eius portionē imitatum. Alter hic ab Aegypto labyrinthus fuit, de quo intellexit Poëta in 6. Aeneid. dicens,

Hic labor ille domus, & inextricabilis error,

Et Ariadne apud Ouidium epistola 10,

Quum tibi, ne uictus tecto morerere recuruo,

Quæ regerent passus pro duce fila dedi.

Idem Naso in 8. Metamorph.

Dædalus ingenio fabræ celeberrimus artis,

Ponib

Ponit opus, turbatq; notas, & limina flexu
Ducit in errorem uariarum ambage uiarum.

Plin. quoq; & Plutarch. in uita Thesei, & Strabo atque D. Hieron. mentionē faciūt. Tertius in Lemno fuit, quē, eodem Plin. auctore, fecere architecti Zmilus & Rholus & Theodorus indigena, cuius Plin. etate, ut ipse est testis, reliquiae extabant. Quartus in Italia: omnes lapide polito, fornicibus tecti. Italicū Labyrinthum, sicut testatur Plin. sibi fecit Porsena rex Hetruscorum, sepulchri causa: de quo Varro, Sepultus est Porsena sub urbe Clusio, in quo loco monimētū reliquit lapide quadrato, singula latera pedum lata tricenūm, alta quinquagenūm, inq; basi quadrata, intus labyrinthū inextricabilē, &c. De labyrinthis satis est dictum. Sequuntur pyramides, quarū auctores minimē sunt sua laude fraudandi, propter uidelicet earum magnitudinē: tam altæ enim in Aegypto fuisse traduntur, ut magna omnīū admiratio fuerit, qua ratione in tātam altitudinē subuecta forent cæmenta. Tres autem pyramides, auctore Plin. inter Memphim & Deltam fuisse constat, quarum unā ac reliquarum maximā, teste Diod. lib. 2. CCCLX. hominū millia annis xx. cōstruxisse produntur: quā, ut idem dicit, sibi fecit ut in ea sepeliretur, (quando istæ pyramides aliud nihil erant nisi sepulchra) Chemis rex, quem Herodot. Cheopem appellat. Post hunc regnum obtinuit, sicuti Diodor. ait, Cephus eius frater: quidam non fratrem, sed filium nomine Chabreum regnū tenuisse asserunt, quod similis uero Diodorus autumat. At Herodot. non Chabreum, (nisi codex mendosus est) sed Chephrenem, &

non filium, uerum fratrem illius qui primam cōdidit pyramidem, uocat. Cōueniunt tamen ut hic, siue filius eius, siue frater fuerit, alteram pyramidem edificauerit, arte priori similem, magnitudine quidem imparcm. Et hæc duæ, auctore Strab. inter septem spectacula mundi numeratæ sunt. Martialis,

Barbara pyramidum fileat miracula Memphis.

Hunc regem, ut Herodot. & Diod. prodūt, sequutus est Mycerinus rex, prioris pyramidis auctoris filius. Is tertiam pyramidē lōgē minorē paterna uicenis (uelut testatur Herodot. in 2) pedibus, ex omni parte reliquit. Hanc quidam, teste Strab. Rhodopæ meretriculæ ab amātibus positam uolunt, narrantes huiusmodi fabulam, Quā ea aliquādo lauaretur, aquila alterū calceū ē manu ancillæ rapuit, & in gremium regis iura Mēphi dantis dimisit: rex demiratus, perquiri mulierē iussit, quā in urbe Naucratitarū inuentam uxorem duxit, & mortuæ inde pyramidem cōstruxit. Quod Herodot. prorsus falsum esse dicit, quū Rhodope mulier longē pōst fuerit quā reges qui pyramides fecissent. Isti igitur reges quos commemorauimus, pyramidū auctores tradūtur: etsi Diod. lib. 2, & Plin. in 26. Natur. hist. à quibus factæ sint, nō satis cōstare dicūt, iustissimo casu oblitterātis tantæ uanitatis auctoribus. Pyramides autem faciendi, teste Plin. causa à quibusdā traditur, ne plebs esset otiosa. Quare Ioseph. in 2. Ant. dicit, Aegyptios coëgisse Heb. pyramides edificare, ut eos huiusmodi labore attererēt, aut ne reges pecuniā successoribus, aut æmulis insidiātibus relinquerēt, uel præberent. Propter quod ipse Plin. hæc opera, regū pecuniis

pecuniæ otiosam ac stultā ostētationē uocat. Verū ego hanc potius fuisse causam opinor, quōd Aegyptij, ut ait Diod. domos nostras diuersoria appellabāt, tanquā breui tempore à nobis inhabitādas: mortuorum uerò sepulchra sempiternas domos, quoniā apud inferos infinitum sit tēpus: idcirco domus aedificādae curā contēnebant, sepulchrorū magnificētiæ (ut stultiſsimè sit etiā apud nos hodie) summum studium operamq; tantum impendētes. Quāuis nōnulli, teste Diod. Aegyptios huiusmodi sepulchrorū præcipuū studiū ab Aethiopibus esse mutuatos asseuerēt. Nemo tamē rex ex ijs qui eas pyramides cōdiderāt, in illis sepultus est. auctor Diod. in 1. Mausoleū autē, id est, Mausoli regis Cariæ monumētū, auctore Stra. lib. 14. Geogr. Artemisia eius uxor extruxit, quod, teste Plin. lib. 36. inter septē miracula adnumeratū est. Mart.

Aëre nec uacuo pendentia Mausolea.

De quo etiam meminit Cicero, Lucanus, Gellius, & Vitruuius. Varius præterea apud gētes olim usus sepeliendi cadauera fuit: mortui enim Persarū non prius humabantur, quā aut ab alite, aut à cane traherentur. Massagetæ & Derbicæ miserrimos putabant qui ægrota-tione morerentur: & parentes, cognatos, propinquos, quum ad senectutē peruenissent, iugulatos deuorabant, rectius esse ducentes, ut ipsi potius quā uermes comessent. Tibareni quos dilexissent, senes suspendebant patibulis. Albani Caucaſi mōtis accolæ, mortuorum curam habere, aut meminisse, nefas putabant, quibuscum etiam pecunias defodiebant. Aegyptij statim mortuo homine, ferro incuruo cerebrum per nares educebāt, locū illum medica-

medicamentis explētes, dehinc acutiſſimo lapide Aethio
pico circa ilia cōſcindebant, atq; illac omnē aluū protra
hebant, quā ubi repurgauerant, rursus odoribus cōtuſis
refarciebant, inde iterum conſuebant: ubi hæc feciſſent,
ſaliebant nitro abditum LXX. dies: nā diutius ſalire nō
licebat: quibus exactis, cadauer ſindone inuoluebāt, gū
mi illinentes. Eo deinde recepto, propinqui ligneam ho
minis effigiem ſāciebant, in qua inferebant mortuū, in
cluſumq; ita reponebant. Et id, ut arbitror, ideo ſācīta
bāt, ut eo pacto cōdita cadauera diuturnius incorrupta
ſeruarentur: nā Aegyptij, teſte Seruio in tertium Aenei
dos, ſequuti Stoicorum ſententiam, perſuaſum habebant
tandiu animam durare, quādiu duraret & corpus. Ae
thiopes Macrobij, id eſt, longæui, in uitreis ſepulchris
mortuos cōdere. Scythæ eos qui à demortuis amati fuiſ
ſent, uiuos infodiebant cum oſibus mortuorum: regē au
tem ſuum ubi mortuum ad eas gētes quibus imperaſſet,
circuntuliſſent, ſimiliter humo tegebant, atq; cum eo ſe
peliebant aliquam eius pellicum ſtrangulatam, & cum
qui uina miſcuiſſet, aut qui præſuiſſet nuntijs, necnon
omnium rerum primitias. Naſamones ſedentes mortuos
humabant, obſeruantes, ut dum quis cœpiſſet agere ani
mam, eum ſedentem conſtituerent, ne ſupinus ſpiritum
efflaret. Hyrcani uolucris & canibus ſemiuiuos proij
ciebant. Thraces mortuos ſuos per luſum & lætitiā
terræ demandare, prædicantes in qua tot malis liberati
eſſent felicitate: contrā edito puero, propinqui eum plo
ratu proſequebantur, exponentes quaſcunque neceſſe
foret illi, quod uitam ingreſſus eſſet, perpeti humanas

calamitates: institutum mehercle inter tot uitæ mala, sapientiæ plenū. Eorum autē optimates simulatq; cōbusti essent, sepeliebantur. Quidam Aethiopū demortuos in flumē proijciebant, existimantes id optimū sepulchrum esse: aut uitro circumdatos domi seruabant: aliqui fictilibus cōdebant, atq; infodiebant. Assyrii melle condebāt, ac cera oblinebant. Nabathæi cadauera pro stercore habebant, regesq; suos in sterquilinijs defodiebant. Taxilli mortuos uulturibus nō secus proijciebāt, atq; Caspij cæteris bestiis. Quædā Indicæ fœminæ cum uiris cremari sibi felicissimū gloriosumq; putabant. Bactriani canibus ad hoc ipsum nutritis obijcere senes. Quod, ut diuus Hieronymus est testis, quum Alexandri præfæctus Nicanor emēdare uoluisset, pene amisit prouinciam. Parthorum sepultura, aut auium aut canum laniatus erat. Issedonū Asiaticæ Scythiæ populorū mos erat parentum funera cantibus prosequi, et proximorū congregatis coetibus, cadauera ipsa dētibus laniare, pecudumq; carnibus mista comedere, ac capitibus auro incinctis pro poculo uti, quæ, auctore Plin. lib. 4. ultima erant pietatis officia. Herodotus tamen in 4. dicit, illos parentum capitibus nō loco poculi, sed pro simulachro usos esse; immolātes illis quotannis maiores hostias multis cū cæremoniis. Hyperborei hoc sepulturæ genus optimū arbitrabātur, ut siquos satietas teneret uitæ, epulati delibutiq; de rupe nota præcipitarent sese in mare profundū. Romani teste Plin. in 7. postquam lōginquis bellis obrutos erui cognouerunt, cadauera cōburere cœperunt. Primus omnium in Cornelia domo, Sylla dictator crematus est, ueritus talionem, id

tiem, id est, timens ut suum corpus è sepulchro extraheretur, perinde ac ipse Marij cadauer cruiſſet. Hinc igitur apud Romanos cremandorū cadauerū usus increbuit: sed hūc magis foris quā domi ſeruātū eſſe duco, nec tamen ſemper cōbuſta ſunt. illud uel ſcire licet, apud Rom. conſueuiſſe filios & propinquos mortuorum corpora in rogam inijcere. auctor Cicero, qui lib. Tuſcul. 1. ita de ea re ſcribit, Metellum multi filij, filie, nepotes in rogū impoſuerunt. Fuit & apud alios huiuscemodi mos comburendi. Plin. enim teſtatur in 19. quum de lini generibus loquitur, ſcribens, Regū inde funebres tunicæ corporis ſauillam ab reliquo ſeparant cinere. Optimates etiā Thracum, ut diximus, comburebantur. Sed de hac re funerea plura alibi dicemus, quū de anniuersarijs noſtrorum exequijs diſſeretur. Non eſt tamen ſilendum de more Imperatorum conſecrandorum, qui Romanis talis fuit, Sepulto corpore, Imperatoris imaginem ſingebāt, eamq; in regiæ ueſtibulo ſupra lectum eburneum ponebāt, ad ægroti ſpeciem pallidam, quam circumſtantibus utrinq; ſenatu & matronis nobilioribus, medici inuiſebant quotidie, ſeptimo autē poſt die ubi uiſus erat obijſſe mortem, iuuenes utriuſq; ordinis lectum humeris in uetus forū primò, dein in campū Martiū perſerebāt, ibiq; in tabernaculo ad exemplū turris ſtruſto, ac aridis ſomitibus oppleto locabant, cum ingēte aromatū aceruo. Hic ceremonijs patrio more concelebratis, ſucceſſor imperij facē tabernaculo admouebat, cæterisq; ignē ſubijciētibus, cūcta cōburebantur: mox è ſaſtigio quodā aquila dimittebatur, quæ in cælū credebatur ipſam principis

animam deferre. Ac iam ex illo, unà cum cæteris numinibus, Imperator colebatur. De hac re Herodianus statim in initio 4. libri latius meminit. Cæterū hanc consecrandi rationem posteritas sumpsisse uidetur ex Cæsaris dictatoris funere, cuius forma non multū ab ista fuit diuersa. Funebrē orationē de Bruti laudibus primus Valer. Publicola habuit, quæ adeo grata iucundaq; Romanis fuit, ut ex eo cōsuetudo manserit, ut qui strenuē pugnando interijisset, ab optimatibus laudaretur. Dicitur etiam funebribus Græcorum orationibus illa uetustior fuisse, nisi iam Solon, qui teste Gellio lib. 17. Tarquinio Prisco Romæ regnante, leges Atheniensibus dedit, huius rei auctor, ut Anaximenes orator dicit, antea fuerit. testis Plutarch. in uita Valerij. Apud Romanos deinde, auctore eodem Plutarcho in uita Camilli, quū mulieres ornāmēta aurea, quibus utebantur, ad conficiendam pateram in Delphum mittendam cōtribuerint, senatus decreuit, ut quemadmodū pro uiris, ita etiā pro fœminis, in funere orationem haberi liceret. Hinc igitur demortuos laudandi mos fluxit, quē nos hodie seruamus: seruamus autem, in laudandis illis, si ne quid falsi dicere audeamus, qui dū uixere, summo opere curarūt, ut ab omnibus bene audirent: nā hoc unū in primis indicium uirtutis & uitij in homine existit. Quippe natura quadā optimus quisq; inuigilat, ut de se reliqui mortales nō malā imbibant opinionē, & post mortē omni tēpore bene loquatur: at ignauissimus nō itē. Cuius sanē rei cōiectura, Plato in epist. 2. ad Dionys. tyrannū, se duci affirmat, ut credat esse aliquē sensum ijs qui mortui sunt, rerū nostrarū.

Qui

Qui primi obeliscos fecerint, aut Romam inue-
xerint, & inibi locus Plinij emaculatus, & de no-
tis obeliscorum, & quales essent Aegyptio-
rum literæ. Cap. XI.

Abyrinthos ac pyramides regum opera
omni admiratione digna, superiore capite
descripsimus, eorum simul proditis aucto-
ribus. Sequuntur modò obelisci, quos reges
iuxta certatim fecerunt. Sunt autem obelisci trabes lapi-
dæ Solis numini sacratæ, propter quod ad radiorum simi-
litudinē fiebant. Apud Aegyptios nomen habet à radio,
& planè talis est radij forma, dum per fenestram intrat.
Græci à ueru similitudine nuncupant, apud quos *ὀβελὸς*
ueru est. Obelisci primùm in Aegypto, inde Romæ plu-
res erecti sunt. Primus omnium, teste Plinio libro 36. hoc
opus instituit Mitres, qui in Solis urbe regnavit, somnio
iussus: hoc enim ipsum in eo inscriptum erat. Postea &
alii Aegyptiorum reges in eadem urbe fecerunt. Sothis
enim quatuor erexit, quadragenorum & octonum cubi-
torum longitudine. Rameses autem is quo regnante illū
captum est, 40 cubitorum: idem & alium posuit longi-
tudine undecētenis pedibus, per latera cubitis quatuor.
Erant & alij duo, unus à Myrne positus, alter à Phio.
Hæc ex Plinio uolumine 36. Verum quidam cōdices non
à Myrne, sed à Smarre, & nō à Phio, sed ab Eraphio ha-
bent, ut in alterutris mendum sit. Vnum Alexandriae sta-
tuit LXXX. cubitorum Ptolemæus Philadelphus. Phæ-
ron etiam duos in æde Solis posuit, hanc ob causam: fe-
runt enim hunc regem, teste Herodoto libro 2. facinus

admisſiſſe, quòd ſpiculũ in medios fluminis uortices con-
torſerit, & propter id eueſtigio amiſſo uiſu, decēnio cæ-
cũ fuiſſe: undecimo autem anno ab urbe Buci oraculum
accepſiſſe, uiſum eſſe ſibi rediturũ, ſi oculos abluiſſet lotio
mulieris, quæ cæterorũ uirorũ expers, ſuo tantũ uiro cõ-
tenta fuiſſet: & ante omnia, quum lotiũ uxoris tentaffet,
ac nihil amplius cerneret, reliquarũ deinde urinã exper-
tũ tandẽ uidiſſe, ibiq; omnes mulieres quas fuiſſet exper-
tus, præter eã (uxorẽ enim duxit) cuius lotio lotus uiſum
recepſiſſet, concremaſſe: atq; ea calamitate liberatũ, cùm
alia in alijs templis donaria poſuiſſe, omnia egregia ad
diuturnitatẽ memoriæ, tũ maximẽ memorabilia ac ſpe-
ctaculo digna in templo Solis gemina ſaxa, quos obelos
uocant à figura ueru, centenũ cubitorũ longitudinis,
oſtonũ latitudinis. Fuerunt & plures alij in ipſa Ae-
gypto, quapropter Auguſtus Cæſar, teſte Ammiano,
duos Romam ex Heliopoli urbe Aegyptia transporta-
uit, quorũ unus, qui, ut auctor eſt Plinius, exciſus fuit à
rege Semneſerteo, in circo maximo, alter qui à Seſoſtri-
de factus eſt, in campo Martio poſitus fuit. Tertius in Va-
ticano erat, à Caio principe inuectus, qui etiam nunc eo
loci ſtat: de quo Plinius lib. 16. cap. 40. quum de arborũ
magnitudine loquitur, Abies admirationis præcipuæ ui-
ſa eſt in naui, quæ ex Aegypto Caij principis iuſſu, obe-
liſcum in Vaticano circo ſtatutum adduxit. Hunc, ut idẽ
in 36. teſtatur, fecerat Seſoſtridis filius Nũcoreus. Et de-
inde ſubdit, Eiſdem remanet & alius centum cubitorũ,
quem poſt cæcitatem, uiſu reddito, ex oraculo Soli ſa-
crauit. Hæc Plinius. Ex his uerbis facilẽ conijcere poſ-
ſumus,

sumus, Plin. intelligere de altero obelisco, quē, ut suprā ostendimus, ex testimonio Herod. Phæronem, nō Nuncoreum, ut apud Plin. legitur, recepto oculorū uisu, Soli sacrasse constat. Ex quo extra omnem cōtrouersiam, Plin. locus deprauatus est, qui ut emaculetur, loco Nūcoreus, legendū esse duco Phæron, ne duo inter se grauissimi auctores certare uideantur, quū haud difficulter fieri potuit, alterū ex ijs quos Phæron fecerit, eūdem esse, quem Caius Romam portarat. Quod demiror Hermolaū Barbarū, uirū utiq; sagacissimi ingenij, non animaduertisse, præsertim quum paulò superius admonuisset undecimo capite, eiusdem 36. Plin. uoluminis, ubi Nuncoreus inscriptus est, legendum esse Sesostridis, nō Sefotidis: qui, teste Herodoto, fuit huius Phæronis pater, de quo Plin. lib. 6. cap. 29. meminit, & Strabo lib. 7. & Iosephus contra Appionem uolumine 2. Non est etiam tacitum relinquendum, obeliscos quamplurimum notis quibusdam, id est, uariā animalium effigie, insculptos fuisse, quæ uel regum gloriam, uel eorum persoluta uota sequentibus ætatibus monstrarent, quæ loco literarum erant, dicente Plin. lib. 36. Etenim sculpturæ illæ effigiesq; quas uidemus, Aegyptiæ sunt literæ. Et Cornel. Tacitus lib. suarum histor. 13. Primi, inquit, Aegyptij per figuras animalium, sensus mentis effingebant, & antiquiss. monumenta memoriæ humanæ impressa saxi cernuntur. Strabo etiam lib. 17. ait, In obeliscis quibusdam literæ sunt, quæ regum illorum diuitias ac potentiā declarant: nam per speciem apīs mellis conficientis, regem indicabant, cui cū iucunditate moderante, aculei inesse debēt.

Per accipitrē, rem denotabāt citò factam, quoniam hæc aliarū ferme omnium avis sit uelocissima. Per instrumenta etiam quædam membræue humana scribebant: quod Diodor. statim in principio 4. lib. planè demonstrat.

A quibus primò asylum constitutum fuerit, & quo nos pacto asyilis utamur. Cap. XII.

Ostquam Hercules migravit è terris, nepotes eius, auctore Seruio in 8. Aeneid. timentes insidias eorum quos auus afflixisset, Athenis sibi primi omnium asylum, hoc est, templum misericordiæ, collocarūt, unde nullus per uim posset abduci: nam cōponitur ex α, quod est sine, & ὅ-πω traho: quod Statius affirmat in 12. Thebaidos, dicens,

Fama est defessos acie post busta paterni

Numinis, Herculeos sedem fundasse nepotes,

Sic sacrasse loco commune animantibus ægris

Confugium. Cuius Plutarch. etiam in uita Thesei mentionem facit. Verùm ego hoc primum inuentū Mosi uerius, ni fallor, assignauerim, qui, ut auctor est Eusebius, longè ante Herculem fuit. Is enim, teste Iosepho lib. Antiquit. 4. in tribus ex ijs urbibus quas ipse cōdiderat, dum Hebræum populum in patrium solum reduceret, asylum constituit, quod illis tantum profugio foret, qui minimè scientes homicidium commisissent. Secundum hæc, longo deinde tempore Romulus, ut haberet aduenas plures, cum quibus cōderet Romam, ad imitationem Atheniēsis, ut Seruius tradit, asylum (teste Liuius in 1. ab urbe cōd. & Dionysio li. 2.) aperuit, quò quisquis proficisceretur, ab omni noxa liberatus esset. Ouid. in 3. Fast.

Romulus

Romulus ut saxo lucum circumdedit alto,
 Quilibet huc, inquit, confuge, tutus eris.

Vergilius quoq; in 8. ait,

Hinc lucum ingentem, quem Romulus acer asylum
 Rettulit. Fuit & aliud asylum, auctore Strab. in 8.
 Geogr. nō procul Trœzene, in insula nomine Calauria,
 Neptuno dicatū. Tum aliud quoq; in Aegypto, ad Cano-
 picum Nili ostiū, Herculi consecratū, de quo Herod. lib.
 2. meminit, Erat, inquit, & in eo litore quod nūc quoq;
 est, Herculis templū, ad quod si quis cuiuscunq; hominis
 seruus cōfugiens capiat sacras notas, sese Deo tradēs, cū
 nefas est tangere. Quæ sanctio ad meam usq; ætatē, pror-
 sus immota perseueravit. Fuit etiā in ipsa Aegypto, sicut
 cōmemorat Strab. lib. 17. & ult. Geogr. Osiris asylum,
 & in Syria Apollinis. Sunt hodie in orbe nostro Chri-
 stiano, præsertim apud Anglos, passim asyla, quæ non
 modò insidias timentibus, sed quibusuis fontibus etiā ma-
 iestatis reis patent: quod facit ut manifestè appareat, nos
 id institutū non à Mose, qui illis duntaxat qui nolentes
 hominē occidissent, asylum posuit, sed à Romulo esse mu-
 tuatos. Quæ nempe res haud dubiè in causa est, cur be-
 ne multi à maleficijs minus abstineant manus. Quid,
 quòd templa nostra ubiq; gentium istiusmodi sceleratis
 hominibus instar asylorū sunt? & id cōtrā quàm Moses
 etiam constituerit, qui in Exod. cap. 21. ita sanxit, Siquis
 per industriam occiderit proximum suum, & per insi-
 dias, ab altari meo auelles eum, ut moriatur.

De origine theatri, & in eo recitandi comœdias
 tragœdiasq; modo, & qui primò Romæ theatrū,

& amphitheatrum ac circū construxerint, & quare amphitheatrū arena spargeretur, & inibi de frequenti apud ueteres lauandi usu, ac ther-

marum origine. Cap. XIII.

Theatri (quod hemicycli specie constructū erat, ἀπὸ τῆς ἡμίκυκλου, quod est uideo, appellatū, Latine dici spectaculum potest) consuetudo, teste Cassiod. in epist. à Græcis sumpta est: nam quū agrorū cultores feriatis diebus sacra diuersis numinibus per lucos uicosq; celebrarēt, Athenienses primum hoc in urbē spectaculum transtulerunt, theatrum Græco uocabulo appellantes, quod in eo eminus astans turba cōueniens sine aliquo impedimento conspiceret: apud quos, auctore Euseb. in 2. De præpar. Euāg. Dionysius primus theatrum fecit: propter quod, ut meafert opinio, Seruius ait theatrales ludos in honorem dūtaxat apud ueteres Liberi patris fieri cōsueuisse. Plutar. similiter Athenis theatra fuisse, in uita Thesci apertè ostendit. Sanè apud Alexandriam, in Antirrhodo insula theatrum etiam fuisse, Strabo in 17. auctor est. Hūc morem Romani quoq; ut pleraq; alia, in urbem cōstruendi theatri transtulerunt, quod ita dispositum erat, ut à fronte inter duo cornua, scena esset, dicta ἀπὸ τῆς σκηνῆς, quod apud Græcos tabernaculū significat, ita appellatum à facienda umbra. Scena primò inuenta est umbræ gratia, in qua ludi ab eo loco scenici nuncupati, à principio facti sunt, qui, teste Liuius, anno urbis cond. CCCXC I. C. Sulpitio Petico, C. Licinio Stolone COSS. pestilentie sedandæ causa instituti sunt. Porro quum uis morbi

morbi nec humanis consilijs, nec ope diuina leuaretur, inter alias iræ cælestis placationes eiusmodi ludos intro ducere placuit, insanis certè hominū mētibus, qui putarent Deū lasciuīs saltationibus sibi placatū iri. Itaq; ex Hetruria ludiones acciti, qui sine carmine ullo, sine imitandorū carminū actu, ad tibicinis modos saltātes, haud indecoros motus dabant. Res noua sic bellicosum popu- lū delectauit, ut iuuētus inde iocularia simul inter se uer- sibus incōditis fundentes, eos imitari cœperint. Hæc ridi- cula carmina sine cātu iactitata, Græcè exodia appella- bātur, sicut epodia quæ catabantur. Et quia hister Thu- sco uerbo ludius uocabatur, id nomē histrionibus est in- ditū. Post annos deinde cētū & uigintiduos, qui fuit an- nus ab urbe cond. DXXII. Liuius Andronicus fabulā uer- sibus intextā primus recitandā dedit. Ac ita ludus pau- latim in artē uersus est, quū in scena comici tragicique, & ceteri poëtæ sua recitarēt poëmata: in ea etiā erāt præ- cones, tibicines, citharædi & huiusmodi, qui uel in fine cuiusq; actus canerent. Hoc sanè loco non abs re uidetur esse aliquid dicere de modo in primis agēdi comœdias, tragœdiasq;. Nam quū Cic. lib. 3. De orat. de Roscio, qui fuit homo Gallus, & comœdus peritissimus, ac eius præ- ceptor in pronuntiationis gestuūq; exercitatione, dixe- rit, Nūquā agit hūc uersum Roscius eo gestu, quo potest: nōnulli suspicati sunt comicos & tragicos sua poëmata recitare solitos, & mimos, hoc est histriones, præstō fuis- se, qui personarum inductarum facta dictaq; exprimēdi causa, eorū uoces gestibus tātum persequerētur: id quod alibi Cic. in Parad. falsum esse demonstrat, quum inquit,

Histrion

Histrionum si paulò se moueat extra numerum, aut si uersus pronuntiatus est syllaba una breuior aut longior, exhibetur & exploditur. Si igitur histrio gestu, non itè uoce agebat, quàm fieri potuit, ut mutus in pronuntiatione reprehenderetur? Theatralis autè scena apud antiquissimos parietem non habebat, sed frondibus tantum tegebatur: postea tabulata cœperunt componere instar parietis, & sic binis & sepe pluribus cōtignationibus cōstabat. Deinde erat proscenium, suggestum in quo ludi exercebantur. Verg.

— Et ueteres ineunt proscenia ludi. In medio orchestra, in qua senatorum sedibus erant loca designata, unde omnium agentium gestus spectari possent: dicta orchestra, quod in ea saltationes fieri consueuerunt: ὄρχησις enim Græcè saltatio dicitur. In cauea uerò, quæ pars media theatri erat, subsellia equitum erant in cuneos eodem modo diuisa. In circuitu hemicycli erant gradus ita dispositi, ut altiores in ambitu semper excrescerent, in his plebs promiscuè sedebat. Quibus non erat locus sedendi, ij stantes in cauea spectabant: nam senatus à populo secretus ludos spectare. Cuius rei, teste Liuius in quarto de bello Macedonico, & Plutarcho, Scipio ille Africanus, & Valer. Sempronius Longus cōsules, primi auctores fuerunt, quod & uulgi animum auertit, & fauorem Scipionis magnopere quassauit. Valerius autem Max. hoc ex sententia posterioris Africani actum esse narrat. Caueæ theatri nullis fornicibus obductæ, uelis tegi solebant. Ex quo primus omnium Q. Catulus, teste Plin. in 19. liateis theatro umbram fecit, primusq; byssi na uela duxit. In hanc sanè formam, theatrum M. Scau-

rus in

rus in sua ædilitate, nō quidē perpetuò duraturū, sed in triginta tātū dies scenicorū ludorum (principio enim ad tēpus fiebant theatra) primus omnium Romæ extruxit, dicente Plin. lib. 36. cap. 15, Hic fecit in ædilitate sua opus maximum omniū, quæ unquam fuisse humana manu facta, non tēporaria mora, uerū etiam æternitatis destinatione, & reliq. C. autē Curio, qui bello ciuili in Cæsarianis partibus obiit, in patris funere theatra duo è ligno construxit, quibus inter sese auersis, ne inuicem obstreperent scenæ, & repēte circumactis, ac cornibus inter se coeūtibz, faciebat amphitheatrum, & gladiatorū spectacula edebat. Mansurum theatrum è quadrato lapide, ut ait Cornelius Tacitus, primus Romæ construxit Pompeius Magnus, cuius exemplar ex eo quod Mitylene erat, post deuictum Mithridatem sumpsisse, testis est Plutarch. Amphitheatrum autem, qui locus erat spectaculorum gratia, forma rotunda, & ueluti, ut suprā ostendimus, ex duobus constans theatris, primus omniū, teste Cornelio de gestis Neronis, in campo Martio posuit C. Iulius Cæsar, quod paulò post, auctore Tranquillo, Augustus mausoleū edificaturus destruxit, qui & ipse amphitheatrum destinauit media urbe, quod à Vespasiano conditū fuit, & à Tito consecratū. auctor Suetonius in eorū uitis. Sed quoniā Domitianus, ut idem est testis, omnibus operibus quæ post mortē illorū uel restituit uel perfecit, suū dūtaxat titulū addidit, sine ulla pristini auctoris memoria: hinc, ut opinor, illi de hoc amphitheatro Mart. statim in principio sui operis adulatur, dicēs,

Omnis Cæsareo cedat labor amphitheatro,

Vnu

Vnum pro cunctis fama loquatur opus.

Augusto etiam Cesari Herodes Ierosolymis theatrū & amphitheatrum condidit, auctor Ioseph. in 15. Antiq. In amphitheatro autē bestiarum & gladiatorum ludi celebrabantur: nā permulti capite dānati, aut in bellis capti, illic cū feris pugnādo mortē oppetere cogebātur. Quod epigrammaticus poēta affirmat, de delatoribus dicens, —Nec cepit arena nocentes. Seneca testatur duos qui ad id certamē destinati erant, sibi prius mortem consciuisse. Arena, ut hoc cōmodū moneamus, aliquādo pro amphitheatro, id est, contentum pro continente, ab auctoribus eleganter ponitur. Martialis rursus,

Quicquid fama canit, donat arena tibi.

Et id, quoniam amphitheatrū spargi arena solebat, uel ne pugnares foedarentur cruore occisorū, uel ne cruor sparsus spectātibus esset horrore, propter quod iuuenū multitudo arenam uertendo cruorē obtegebat. At quidam aliam spargendæ arenæ causam cōmentati sunt, tradentes eā sterni, ne gladiatores diffuerēt. Circo (de cuius forma lib. superiore, cap. 14. affatim diximus) regnante Tarquinio Prisco, locus primū designatus est, atq; simul patribus equitibusq; loca diuisa, unde spectarēt ludentes. Certamen fuit equorum pugilumq; , qui ex He-truria accersiti fuerant. Is Maximus circus dictus est. Postea duo alij positi sunt, Flaminii & Neronis. In hoc obeliscus olim fuerat, qui nunc Romæ in Vaticano extat. In circo item, teste Dionysio, athletæ certabant, qui aut pugnabant, aut currebant, uel luctabantur: quorum certamen tum primò Romanis spectaculo fuit, quū Sp. Posthumius

Posthumius Albinus, & Q. Martius Philippus consules
 fuere, anno urbis conditæ DLXVIII. auctor Liu. lib. 9.
 dec. 4. Sed horū operū magnificētiæ iam iungatur ther-
 marum luxuria: fuit enim mos priscorū quotidie lauari,
 quòd ea res, credo, teste Celso, ad prosperā ualet conser-
 uādā ualeudinē. Ex quo usu uenit, ut ciuis quisq; pro
 opibus, priuata haberet balnea: sed postea crescēte prin-
 cipum luxuria, publicæ balneæ haberi cœpere: quippe
 loca assignata erant, quæ aut aquis calentibus, aut igne
 calefactis, lauandi sudandine usum præberēt, quæ Græ-
 cè thermas appellarunt. & cum alibi, tum Romæ in mo-
 dum prouinciarū, ut ait Ammianus, uidebantur extru-
 ctæ, in quibus plebs etiā lauaretur: fuitq; adeo populare
 principibus id cū ea promiscuè facere, ut Cōmodū, Gor-
 dianū, & Galenū iuniores, alios ter, alios quinquies uel
 septies æstate, bis uerò hyeme in diē lauasse Capitolinus
 tradat, in thermisq; cœntasse. Admittebantur & mulie-
 res, idoneū uoluptatis instrumentū. Thermæ in primis
 celebres Romæ fuere, Agrippinæ, Neronianæ, Titi Ve-
 spasiani, Domitiani, Antonianæ, Alexandrinæ, Gordia-
 næ, Seuerianæ, Diocletianæ, Aureliane, Cōstātinianæ,
 Nouatianæ. Hæ magno sumptu ædificatæ sunt instar fe-
 rē urbium. Erant in his arceæ amplissimæ, erāt porticus,
 in porticibus exedræ habentes sedes, in quibus philoso-
 phi, rhetores, reliquiq; quibus studia erant cordi, sede-
 bant disputātes. Erat & palæstra, in qua se athletæ exer-
 cebant. Erant præterea multa intus loca ad fouendā lu-
 xuriam faberrimè extructa. Adeo uesana dementia, o-
 mnium uoluptatum quæsisse tentamenta uidetur Romæ
 principes, cum tanto impendio tam paucis profuturo.

Quis primus inuenerit fabricā materiariam, & in ea ferram, asciam, perpendiculum, terebram, glutinum, normā, libellam, tornum, clauem, circinum, securim, dolia & uasa uiminea. Cap. XIIII.

Abricam materiariam, hoc est, lignariā, Dædalus, ut Plin. lib. 7. scribit, primus omnium inuenit: & in ea ferram, asciam, perpendiculum, id est, instrumentū quo plūbo à filo & gnomone pēdēte, rectio siue obliquitas operis perpenditur, hoc est, examinatur: & terebrā & glutinū, (quod Græci collā nominant) quo ligna cōiunguntur & cōglutinantur. Normā autē & tornū atq; clauem Theodorus Samius reperit. Ouid. tamē lib. 8. Metamor. dicit Perdicem Dædali ex sorore nepotem, circinū, hoc est, instrumentum quo circuli uertendo designantur, & ferrā inuenisse. traxerat enim in exemplū spinas in medio pisce notatas, de quo etiā in Ibim ait, Vt cui causa necis serra reperta fuit. At secundū Diod. lib. 5. Talauis, non Perdix, adolescens filius sororis eiusdē Dædali, qui ab eo erudiebatur, reperta serpentis maxilla, paruulum quum secuisset lignū, imitatus postea dentium serpentis spissitudinē, ferram ferream primus omnium fecit: reperit etiam tornū, & rotam figuli, ut antē monstrauiamus: ita quū pluribus rebus hominibus profuisset, magna laude celebratus est. Hunc puerū Dædalus inuidiā motus, existimans turpe esse, magistrū ab adolescente gloria uinci, dolo interfecit. At normam, (cuius ratio ut longē alia sit, ac cōmunis normæ, non modò in mensuris, sed etiam in ædificijs utilis est) inuētum Pythagoræ esse Vitruuius lib. 9.

lib. 9. dicit, eiusq; formā ualde artificiosam ponit. Secu-
rim Pātesilea Amazonū regina inuenisse fertur. Cāterū
ego huius lignariæ artis, uel eiusedē instrumētōrū, quā-
uis alia aliubi usurpentur, inuētiōe potius Hebræis tri-
buerim, apud quos multò ante Dædalū optimi opifices
fuerūt, præsertim in cōstructione tabernaculi, quod Mo-
ses, qui etiā Dædalo, ut auctor est Euseb. antiquior fuit,
Deo dicauit. Vel assignauerim Tyrijs, qui, teste Ioseph.
in 8. Antiq. in ea arte Hebræis lōgè excellētiores fuerūt,
propter quod Salomon Deo templū conditurus, ab re-
ge Tyri per literas fabros lignarios, sicut idem Ioseph.
& Euseb. testimonio sunt, petijt. Quo pacto autē ex gra-
cilioribus lignis capacia & in uentrē tumentia uascula,
ueluti sunt dolia, fierēt, Pseusippus, auctore Laërtio, do-
cuit. Vasa ex uiminibus facta, ut quallos, corbes, &c. te-
ste Ser. in primū Georg. Ceres omniū prima mōstrauit.

Quis primus mari imperauerit, & ut primò na-
uigari cōceptū sit, & qui inuenerint artem nauigan-
ti, nauigia diuersi generis, remū, uela, anchorā, gu-
bernaculum, & pugnam naualem. Cap. xv.

Vis nō fatetur humanū genus merito suo
insaniæ audaciæq; coargui, quū sese intra
suos fines minime sciat tutū cōtinere? Nā
quāuis Deus opt. max. ei abunde cōsulue-
rit, sua tamen spōte in pericula ruit. Ille enim nobis ter-
ram ueluti solidū & ad nos sustentandū idoneum elemē-
tum dedit, at nos cælū atq; mare tētamus. Nōne Dæda-
lus fabricatis alis, cælum ipsum adiuit? nōne modò sæ-
ua pecuniæ cupiditate obcæcati, tenui ligno freti mare

non dico sulcamus, sed propemodum habitamus? Quod
 Flac. Horatius dolens, in primo Carminum inquit,

Nequicquam Deus abscidit

Prudens Oceano dissociabili

Terras, si tamen impie

Non tangenda rates transiliunt uada.

Audax omnia perpeti

Gens humana, ruit per uetitum nefas.

Et in eum paulò superius qui hoc primum tentauit,

Illi robur & æs triplex

Circa pectus erat, qui fragilem truci

Commisit pelago ratem Primus.

Et Propertius libro 3. de Peti naufragio dicit,

Ergo sollicitæ tu causa pecunia uitæ æs,

Per te immaturum mortis adimus iter.

Tu uitij hominum crudelia pabula præbes,

Semina curarum de capite orta tuo.

Et deinde subiungit,

Ite rates curuæ, & leti quoq; texite causas,

Ista per humanas mors uenit acta manus. Idem,

Natura insidians pontū substravit auaris. & reliq.

Quid deniq; ut Poëta ait, non mortalia pectora cogit,

Auri sacra fames? Itaq; adeo ab initio mare à mortalibus

frequentatum est, ut deinceps omiſſis ratibus, quibus pri-

mum est nauigatum, naues instar domorum ædificaue-

runt, quibus etiam nunc totum ferè pelagus sternitur. Et

ita nauigandi arte comperta, maris imperium sibi pro

se quisque uindicare ausus est, in eoq; non secus ac in ter-

ra bella gerere. Sed iam ad rem ueniamus. Minos, teste

Strab.

Strab. li. 10. Geogr. mari primus imperavit: quod Diod. in 6. Neptuno assignat, qui primus nauigandi artē inuenit: ait enim, Neptunus secundū Cretenses, primus nauigandi arte inuēta, classē instituit, eiusq; præfectus est à Saturno factus. Quapropter traditū est posteris, Neptunū imperasse mari. Cretēses omnino iam pridē, ut Strabo demonstrat, nauigandi principatū tenuerūt, à quibus propter id fluxit prouerbiū, Cretensis nescit pelagus, in eū, qui ea quæ probè nouit, se ignorare dissimulat, ut in nostris adagijs exposuimus. Primum autē, auctore Plin. in 7. inuētis ratibus, in mari rubro, inter insulas ab Erythra rege nauigari coeptū est. Quod etiā testatur Quintil. in 10. dicens, Si nemo plus effecisset eo quod sequebatur, nihil in poētis supra Liuium Andronicum, nihil in historijs supra pontificum annales haberemus: ratibus adhuc nauigaremus, &c. Ipsas uerò rates sunt qui non Erythrā regem, sed Mysios & Troianos priores inuenisse in Hellespōto putent, quū trāsirent aduersus Thraces. Alij in Britannico oceano primò inuentas prodūt corio circūfutas. Nauē, sicut Plin. lib. 7. scribit, primus in Græciā ex Aegypto inuexit Danaus: at alij, teste Euseb. in 1. De Euāg. præpar. à Samothracis inuentā dicunt, aut, ut Clemēti placet, ab Atlante: alij uerò, uelut ostendimus, à Neptuno, alij à Minerva. auctor Tertul. lib. De militis corona. Verū ego hoc aliquāto uerius, ut par est, Noë tribuēdum iudico, qui ex testimonio Eusebij lib. 10. De præpar. Euang. per diu ante Danaum & Neptunū fuit. Is enim uir sanctus & innocens, auctore Iosepho in 1. Antiq. quum à Deo diluuiū ad perniciē humani generis

futurum esse cognouisset, ut aquarum uim euaderet, arcā sibi ligneā fabricatus est, quæ haud dubiè nihil aliud fuit, nisi nauis, & condendorū diuersi generis nauigiorum primū ac unicū posteris exēplar. Berosus itidem Chaldaeus, ut Iosephus est testis, eam ipsam arcā nauim appellat. Ac non iniuria igitur & nauigandi & condendarum nauium usum primum à Noë, ante quem, quod memoriæ proditum sit, nemo mare tentauerat, fluxisse credere cōuenit, quum præsertim ab eodem Iosepho accipiamus, illius nepotes, dum alij aliam orbis regionē ad habitandum peterent, multis nauibus esse usos. Tibullus autem hoc Tyrijs assignat, Eleg. 7. dicens,

Vtq; maris uastum prospectet turribus æquor,

Prima ratem uentis credere docta Tyros.

Ob hoc hercle, ut puto, quòd Tyrij, teste Strab. li. 16. diu nauigadi arte excelluerūt. Ex quo fit, ut etiā qui post tēpora Noë, ad hanc usq; ætatē, huiusmodi artē exercuerūt, nonnihil bene meriti sint: nam quū nulla ferè ars intra initiū suū steterit, multa idcirco cū nauigiorū, tum cæterarū rerū nauticarū genera reperta sunt, quæ plurimum artē illustrarūt, quorū proinde auctores cōmemorare haud omnino alienū instituto nostro ducimus. Lōgam itaq; nauem Iason primus ædificauit, qua apud Aegyptios, ut puto, Diodoro li. 1. teste, Sesostris rex Aegyptiorum primus omnium postea usus est. Biremē Erythræi fecerunt. Triremem Amoclem Corinthiū inuenisse prodit Thucydides. Quadriremē Carthagenenses, secundū Aristotelē. Quinquere mem instituit Nefichthon Salaminius, quod nauigij genus, teste Polybio uol. 1. Romani

mani primi omniū in Italia, in apparatu primi belli Punici edificarūt. Sed ab ea ad deciremē Nesigītō, ad XII. ordines Alexāder Magnus, ad XV. Ptolemæus Soter, ad XXX. Demetrius Antigoni, ad XL. Ptolemæus Philadelphus, ad L. Ptolemæus Philopator, qui est Tryphon cognominatus. Onerariā nauem Hippius Tyrius inuenit: lembū Cyrenēses, cymbā Phœnices, celocē Rhodij, circe rū Cyprij, lintres Germani circa Danubiū habitātes, scaphas Illyrij, quæ nauiculæ maiores sequūtur naues. Remum autē Copæ inuenerūt, latitudinē eius Plateæ, uela Icarus: Diodor. tamen dicit Acolum uelis uti nautas primum docuisse. Malū, id est, arborē nauis, & antennam Dædalus: hippagines, (hoc est, ut Festo placet, naues quibus equi uehūtur,) Salaminij uel Athenienses, testas longas Thasij: rostra addidit Piseus, Tyrrheni anchorā. Eupalamius eandem fecit bidentē. Quod inuentū quidam, auctore Strab. lib. 7. Anacharsidi adscribunt, qui inuenit harpagonas, id est, telum in summitate aduncū, quo nauigia capiūtur, ab ἀπαγάγου, quod est rapere. Adminicula gubernandi Tiphys, sumpto à miluo aue exemplo: hæc enim auis, teste Plin. lib. 10. uidetur artē gubernandi docuisse caudæ flexibus, in cælo monstrante natura, quod esset opus in profundo. Classe uerò primum depugnasse Minoem, auctor est Plin. Hæc de nauigijs dicta satis sint, quæ quū potissimum merces ultro citroq; conuehendi causa reperta sint, eis utiq; conuenire uisum est mercaturæ inuentores quamprimum subtexere.

Qui primi mercaturam inuenerint, & de primis institoribus.

Cap. XVI.

Mercatura haud equidem paruo mortalibus auxilio est, quādo in assortādis mercibus, uitæ humanæ necessaria ubiq; locorum suppeditat, multarū quoq; ac maximarū rerū usum experiētiāq; homines edocet, ad barbarorum insuper neceſsitudines regumq; amicitias contrahendas plurimū ualere censetur. Quapropter Plin. in 33. haud temere putat cōmercia uictus gratia esse inuenta: sed ibi, ut opinor, de rerū commercijs loquitur, quæ, ut ipse tradit, Troianis temporibus in permutādis rebus ad uictū necessarijs, mortales inter se exercebāt, propter quod cū illis tūc haud dubiè multò præclarius agebatur. Posthac autē reperto, sicut idē sentit, aureo numo, tanta hominibus lucri cupiditas incesſit, ut merces assortandi causa, sese ad omnia pericula, uel, ut ita dicā, ad aleā, ueluti etiam hodie fit, exponerent. Ex quo uerissimè Flac. Horat. de his ait,

Impiger extremos currit mercator ad Indos

Per mare pauperiem fugiens, per saxa, per ignes.

De huiusmodi mercatura Cic. quoq; in 1. De offic. Mercatura autē, inquit, si tenuis est, sordida putanda est: si magna & copiosa, multa undiq; apportās, multisq; sine uanitate impertiēs, nō est admodū uituperāda: atq; etiā si satiata quæstu, uel contenta potius, ut sæpe ex alto in portū, ex ipso portu se in agros possessionesq; cōtulerit, uidetur iure optimo posse laudari. Mercaturā etiā, teste Plutar. uiri præclariss. exercuerunt, Thales, Solon, Hippocr. & Plato. Hæc, auctore Plin. lib. 7. Pœni inuenerūt: uerū Diod. in 6. Mercurio assignat, id quod Galli quodā sibi persua

sibi persuasum habuere, qui, ut Cæsar ait, deū maximè Mercurium colebant, cuius plurima erant apud eos simulachra: hunc enim omnium inuentorem artium ferebāt, hunc uiarum atq; itinerū ducem, hunc ad quæstum pecuniæ mercaturasq; uim maximā habere arbitrabantur. Sed Plin. sibi omnino repugnare uidetur, quum in eodem lib. dicat, emere ac uendere instituisse Liberū patrem, præsertim quum mercatura, quam ait Pænos inuenisse, nil aliud sit, nisi actus quidā emēdi uēdendiq; merces. Quare ita fortasse intelligendū est, ut Pœni mercaturam à Libero patre institutam primi exercuerint. Ceterū neq; hoc primò Pœnis, aut Mercurio, uel Libero patri assignādum ducimus, quādo ex testimonio Iosephi lib. 1. Antiq. usum uendendi & emendi multò antè apud Hebræos, hoc est, Noë temporibus fuisse constat. Institores uerò primi, teste Herod. in primo, Lydi fuerunt. Sunt autem institores, non qui egregiè mercaturam exercēt, sed qui à mercatoribus emunt, ut deinde emptas merces minutatim uendant: de quibus M. Tullius libro Offic. primo ita sentit, Sordidi etiam, inquit, putantur, qui mercantur à mercatoribus, quod statim uendant: nihil enim proficiunt, nisi admodum mentiantur. His item hodie uestium linteorumq; uenditores dare solent uestimenta circunferenda, ac ipsi ab alijs opificibus mercari res minusculas ad uendendum, qui idcirco omnes urbis uicos ruriq; ex mercatu mercatum circuire parati sunt, suas pariter merces ac amicorum uendendi causa: unde uulgò circuitores uocamus, & institores, teste Vlpiano, dicuntur, quòd negotio gerendo instent. At Labeo iurif-

cōsultus muliones quoq; stabularios, tabernarūq; prae-
positos loco institorum habet. Quanquam sunt instito-
res ijdem, atq; mercatores & negotiatores, sed ut isti ho-
nesti, sic illi sordidi habentur: quemadmodum Cic. sicut
suprà dixi, eorum conditionem rectè tenuerat.

Quis primus instituerit artem meretriciam, &
Bacchanalia sacra, ac qualis poena adulterij, aut in-
uenerit tincturam capillorum, uel usum tōdendi,
& quando primūm tonsores Romæ. Cap. xvii.

Enerem, quam ex spuma maris procreatā,
princeps apud nos poëtarum, & Ouid. te-
stimonio sunt, impudicam, ad omnesq; di-
uulgatam libidines fuisse propalā est, quip-
pe quæ plures ex adulterio filios procreauit: nam ex fa-
moso Martis stupro, genuit Harmoniā, de qua Plutar.
in uita Pelopidæ affatim meminit: ex Mercurio Herma-
phroditū, ex Ioue Cupidinē, ex Anchisa Aeneam, & ex
Bute Erycem: quas ob res, amorum gratiarumq; itē pul-
chritudinis & deliciarū & uoluptatū omnium, & libi-
dinis atq; coitus dea habita est. Hæc autē ne sola impu-
dica uirorumq; appetens uideretur, omniū prima, teste
Lactant, lib. i. ut est in historia, quam prisca sacrā appel-
labant, meretriciam artē instituit, auctorq; mulieribus
in Cypro insula fuit, uti uulgato corpore quæstū facerēt.
Ex quo apud Cyprios, teste Iust. lib. i8. mos inoleuit, ut
uirgines ante nuptias statutas, dotalem pecuniam quæ-
situras in quæstum ad litus maris mitterent, pro reliqua
pudicitia, libamenta Veneri soluturas. Harū ex numero
LXXX. admodū uirgines rapi, & in naues imponi iussit
Elisa,

Elisa, quū illac trāsiret è Tyro fugiēs, ut iuuetus matrimonia, & urbs sobolē haberet. Apud Babylonios etiam consuetudo fuit, ut quum rem domesticā cōsumpsissent, unusquisq; plebeius ob uictus inopiam, filias suas adigeret ad quæstum corpore faciūdum. Item mulieres semel in uita omnibus indigenis cōmunes erant: sanè ad templum Veneris sedebāt, nodis corollisq; tēpora reuinctæ, è quibus aliæ ad diuerticula, quæ aditū externis præbebant ad mulieres, dum se cōferebant, aliæ regrediebantur. Etenim quum semel illic federant, non prius domum redire fas erat, quàm hospitū aliquis pecuniam in sinum mulicris iecisset, ac cum ea consuetudinē habuisset. Mulier acceptam pecuniā ad sacrū usum reseruabat, hospes uerò dans dicebat, Tanti ego tibi deam Mylittam implo-ro: ita Assyrij Venerē uocant. At pulchriores citò expediebantur, deformiores non item, quas sæpe uno uel altero anno expectare oportebat. Ac talis erat lex, honoris deæ Veneri habēdi gratia. auctor Herod. uol. 1. Sed Bacchanalia sacra uberrimum apud cunctas ferme gentes libidinis seminariū fuisse, quorū, ut idem testatur Herod. auctor fuit Melampus Amytheonis filius, primusq; ad Græcos detulit ex Aegypto, ubi ea sacra fieri cœpere: fœminæ enim statuas cubitales è neruis cōpactas, quibus ingens mentula in uētre extabat, per pagos præeunte tibia circūferebant, Bacchum canentes. Deinde in Parnaso monte Bacchanalia, quæ Græcis Dionysia dicuntur, alternis annis acta sunt, magno cūm hominū multo metro incalentium clamore, tum tympanorū crepitu. Haud ita multò post, Græcus quidā homo ignobilis cuiusmodi

sacrorū antistes in Hetruriā uenit, docuitq; ritus. Ex Hetruria ea mali labes mox Romā penetrauit, ubi mirādū in modū morbi contagione matronarum pudicitia corripit: primò sacrariū foeminarum fuit, nec quisquam uirorum admittebatur: tres in anno statutos dies habebāt, quibus interdū bacchis initiarentur, sacerdotes inter se matronæ creabantur: quum demū Paculla Minia Cāpana facta est sacerdos, hæc omnia tanquam deorum monitu immutauit, sanè uiros & cū primis filios initiauit, nocturnumq; sacrum ex diurno, & pro tribus in anno diebus, quinos in singulos mēses dies initiorum sacros fecit. Tum promiscuò sacra uiri foeminis permisti facere cœperunt, ubi quum per noctis licentiam quiduis scelerum unicuiq; edere liceret, nihil facinoris, nihil flagitij præmittebatur: siquidem eo loci supra pariter atq; cædes redundabant, quando qui aut ad Venerem pigiores, aut dedecoris minus patientes erāt, (nam postremò nemo maior uiginti annis initiabatur) morte afficiebantur: nec id multis cognitum: quum nulla uox queritantium præ ululatu, tympanorum cymbalorumq; strepitu exaudiri posset, & mortui ex conspectu illico in specus abderentur. Summa religionis erat inter eos, uiros uelut mente captos, corporis iactatione fanatica uaticinari, matronas Baccharū habitu crinibus passis cū facibus ardētibus discurrere, & mactatos dici à dijs raptos. Verūm ad extremū tantorū scelerū indicio ad Sp. Posthumium Albinum, & Q. Martium Philippum c o s s. delato, religio pestifera extincta est, anno urbis condite DLXVIII. Atqui nō est quòd plura ueterū probra uite repetamus

repetamus, quum nos forsitan magis reprehendendi simus, quando apud nos præ Veneris institutis, parū Dei opt. max. præcepta rite seruātur. Moses enim mulierem adulterā cum adultero, ut in Leuit. cap. 10. est, morte mandandā statuit: apud Romanos & Græcos, adulteriū crimen etiam capitale fuit: Arabes qui Felicem Arabiā incolunt, uirū etiam adulterū capite mulctabant. Quin & diuus Clemens epistola sua prima dicit, secundū hæresin adulteriū omnium grauissimum esse peccatū, atq; apud iustum iudicē maiore pœna lui: & tamen ioco habetur. Quid, quod uxores & uiri palām multis adulterijs inquinati, eò quòd aut ad nullā aut ad minorē pœnā quàm culpa sit, uocantur, nihil pensi habēt sacrosanctū matrimonijs fœdus uiolare? Ita apud nos mansuetudo puniēdi, illecebra est peccandi. Non sola igitur, ut ipsa cupiebat, Venus impudica est, nec tamē prima fuit, siquidē satis cōstat iā inde ab initio ferme orbis conditi, fuisse mulieres quæ uulgato corpore quæstū fecerint. Legimus enim in Genes. lib. Iudā Iacob filium eò rem habuisse cū Thamar nuru sua, quòd suspicatus esset illā esse meretricē, prout mulier talē se esse uestitu pariter atq; arte simularat. At quāto Venere præstantior Lucretia fuit, quæ nō pudicitiae omnibus peruulgandæ, sed cōstanter seruandæ unicū edidit exemplū, sibi ipsi mortē consciscens? Hæc tamē nō facile multas sui similes habet, adeo libido creuit, quā mehercule nihil in uita mortaliū turpius fœdiusq; esse potest, quando hæc nobis cum belluis communis est, & hac una tantūm humanæ uitæ internoscitur infirmitas. Quapropter Magnus Alex. ut testis est Plutar. se

duabus

duabus potissimum rebus mortalitatē intelligere aiebat, sopore ac coitu, quas sola naturæ infirmitas pareret. Pythagoras uerò rogatus quando cōcumbendum esset, Tūc, inquit, quum teipso infirmior fieri uis. auctor Dio genes lib. 8. Quod nos etsi rectē scimus, nihilominus tamen muliebrū illecebris in libidinē trahimur, ueluti canis, ut dicitur, ad uomitū suum reuertitur. De his satis. Tincturam capillorum, teste Clemente, Medea primū inuenit. Vsum autē tōdendi ab Abantibus fluxisse ferūt: ita enim huiusmodi populi quum natura bellicosi forēt, expeditius cum hostibus cominus cōgrediebantur. Testatur utrunq; Plutar. in uita Thesei, scribens, Vigebat etiā illis tēporibus cōsuetudo, ut qui ex ephebis excessissent, delati in Delphos, de comis Deo primitias darēt. Accessit igitur in Delphos Theseus, & anteriore partem capitis arrasit. At Abantes primi hoc tondendi more usi sunt, quem quidē nō ab Arabibus, ut quidam existimāt, didicerūt, nec Mysios imitati, sed quod natura bellicosi essent, & propē pugnādi ac præter cæteros manus cum hostibus cōserendi peritiā tenerēt. Et pōst paulò infert, Ne igitur ullas hostibus ad capiendū ansas darent, tondebantur. Hæc ille. Ea etiā de re Magnus Alex. suis ducibus imperasse dicitur, ut Macedonū barbas arraderent. Tonsores in Italiā ex Sicilia primū uenēre, anno post cond. urbē CCCCLIIII. adducēte P. Ticinio Mena, testis Varro: antē intōsi fuere. Primus omnium radi quotidie instituit Africanus, sequens diuus Augustus cultris iugiter usus. auctor Plin. uol. 7. Natur. hist.

Multa cū uetera tum noua inuenta esse, quorum auctores ignorentur. Cap. XVIII.

Vanquã probè scimus, quantũ laudis præ-
 mijq; debeat illis qui olim aliquid suo in-
 genio, uel ad usum uitæ, uel ad animũ exco-
 lendum utile, nihil nõ necessariũ excogita-
 rint, eoq; huiusmodi rerũ auctores hoc uno opere o-
 mnes cõplecti, ne quempiã sua laude fraudasse uidere-
 mur, diligentius elaborauit: attamen nobis per uetustatẽ,
 quæ, ut Varro, inquit, multa tollit, pauca non deprauat,
 id præstare minus licuit, quòd multis utimur, quæ aut
 ad suos minimè referũtur auctores, aut omnino ad nul-
 los, utpote qui non produntur. Quapropter si scripto-
 res quos sequeremur nullos planè habuimus, nemini sa-
 nè mirum sit, nos quædã silentio præterisse: quãdo illud
 admiratione dignius est, ut plurima noua inuenta sint,
 quorũ inuentores non tradantur, & ex ijs quædam nec
 scripta habeamus, quo nomine uocari possint. Nã quid
 iucundius reperiri potuit horologio? quo nobis, etsi oc-
 cultato sole, per tintinabulũ sua, ut ita uidetur, sponte so-
 nãs, horæ nũtiãtur? Aut quid gratius ipso tintinabulo,
 quod alij cãpanã, nõnulli nolã nũcupãt, inueniri potuit?
 quod licet recens inuentũ non sit, Mosis enim tẽporibus
 teste Ioseph. in 3. Antiq. eius usus erat, de quo Mart. ait,
 Redde pilam, sonat æs thermarum, ludere pergis?

Virgine uis sola lotus abire domum?

Vtriusq; tamẽ pariter auctor latet. Sed & aliud meo iu-
 dicio admirabilius fuit, inuenire pyxidẽ illã qua nau-
 tæ admodum peritissimè nauigationẽ moderantur: quis
 tamen eam repererit, omnino in aperto non est. Adde
 præterea illud tormentum ancũ, quod bombardam uo-
 cant,

cāt, omni admiratione execrationeq; dignū, ad perniciē
hominū excogitatū, quod haud adduci possum, ut huma-
nū ingeniū inuenisse credam, sed mehercule potius ma-
lū quēpiā dæmonem mortalibus monstrasse puto, ut
inter se nō modò armis, uerumetiā fulminibus (est enim,
ut alio loco diximus, quāsimillimū fulmini) pugnaret,
cuius auctor Perilli exēplo, sicut opinor, monitus, non
temere nomen suum occultauit, ne in se, uti merebatur,
primum huiusmodi tormentū experiri cogeretur. Peril-
lus enim, teste Plin. lib. 34. uir Atheniensis, ut Phalaridi
Agrigentinarum tyranno post hominū memoriam cru-
delissimo placeret, ex ære taurū artificiosissimū fabrica-
uit, cui ianuā in latere posuit, ut quū reus inclusus subie-
ctis ignibus torqueretur, mugitū, nō hominis uocem ui-
deretur emittere: pro quo opere quū à tyrāno pretium
postulasset, in illo ipse includi omniū primus à Phalari-
de iussus suppositis ignibus, artificij sui uerū experimen-
tū præbuit: de quo Ouid. in 1. De arte amādi ita cecinit,

Et Phalaris tauro uiolenti membra Perilli

Torruit, infelix imbuit auctor opus.

Iustus uterq; fuit: neq; enim lex æquior ulla est,

Quā necis artifices arte perire sua.

Est & illud nouum inuentum, in quo uterq; pes utrinq;
eius quiescit, qui equo insidet: nā ut in marmoreis sta-
tuis Romæ cōspicitur, antiqui non utebantur, nec quo
nomine appelletur, apud auctores legitur: uulgò staffa
nominatur, quòd in eo pedes commodè stent. Sunt &
huiusmodi plurima, sed illa in primis incitamenta gu-
læ, quæ hodie tam diuersi generis ex saccharo fiunt: uel
etiam

etiam pars maxima armaturæ, quæ quum suis uocabulis haud aptè explicari queât, nihil est quod proferā. Est uel nouitiū inuentū illud lanēū tegmē capitis, quod biretrū uocāt: ueteres enim omnino caput nō uelabāt, sicuti testantur numismata, uel ipsæ statuæ, quæ, ut Romæ uidimus, apertū caput habent, præsertim quū propalam sit, nos patrio more eo fingi uestitu, quo prorsus utimur. Sed hoc omnino C. Cæsaris exemplo significātius cōprobatur: is enim, auctore Tranquillo, quū caluitij deformitātē iniquissimē ferret, obrectatorū sæpe iocis propositā, deficientē capillū reuocare à uertice cōsueuit, ut illam obtegeret. Quod quidē quis nō uidet, ab eo fieri sub absurdū fuisse, si more patrio, cōmodius decētiusq; caput, hoc est, dehonestamentū illud caluitij, obnubere potuisset? Ex quo apparet, recēs esse inuentū hoc operimētum capitis, quo nūc passim utimur: auctor tamē ignoratur. Et sic huiusmodi sexcēta sunt, quorū iuxtā auctores non pduntur. Acutius est etiā inuenisse, & multò utilius, quæ ratione frumētū ad decurrētis aquæ impetū molere possemus, quāuis nō utiq; recens sit, tamē apud idoneos auctores suo nomine caret, uulgus molēdinū uocat. Multa insup nouissimis tēporib. instrumēta musca inuēta sunt, quorū auctores iā in obliuionē uenerunt: ex quib. ppter suauitatem cōcentus, omni admiratione & laude digna sunt illa, quæ organa nuncupāt, ualde quidē ab illis dissimilia, quæ Dauid Iudæorū rex, ut in 1. huius operis uol. memorauimus, fecerat, quib. Leuitæ sacros hymnos cōcinerēt, sicut nos his pariter canimus. Itē alia id genus sūt, quæ monochordia, clauicymbala, uariēq; nominantur:

eorum

eorū tamen æquè inuētores magno quidem suæ gloriæ dāno, in nocte densissima deliteſcunt. Non proditur itidem, quis primus fecerit candelam ex ſæuo, rē etſi ſordidam, attamen apprimè utilem: neq; is qui primum aues ad uenandū domuerit, quod ſimiliter recens inuentū eſt. Nec memoriæ proditum eſt, quis annulos primò repere rit, quibus apud Romanos, ut demonſtrauimus, magnus honos acceſſit. Sed quid miramur eiufmodi rerum admodum tenuicularum inuētores, diuturnitatem temporis oblitteraſſe, quum imprimendarum literarū artis nuper diuino quodam ingenio excogitatæ, ipſe auct̃or prope modum in tenebris iaceret? nos tamen pro uirili parte operam impendimus. quemadmodū alibi appoſitè oſtendimus, ut ab omni obliuionis iniuria uendicaretur. Eſt uel memoria noſtra tegumentum crurum tam commodiſimè quàm decentiſimè conſectum, quod nos caligas dicimus, etſi caliga calceamenti genus fuerat apud ueteres. aſt auct̃or tam neceſſarij ueſtitus tamq; honeſti, iam iam in occulto latet. Extant plures præterea artes, quæ intra ſuum initium tanquam humile quum minimè ſteterint, deinde ab inſequentibus auct̃æ, neutiquam ad ſuos priores auct̃ores, ſed ad eos à quibus incremētū acceperint, perperam, ut in pleriſq; locis huius operis docuimus, referuntur. Quare proinde ſi uetera quædā inuenta aut noua minus attigimus, id proſectò in cauſa fuit, quòd maluerim paucis uerbis certa tradere, quàm multis incerta perſequi.

LIBRI TERTII FINIS.

Polydori

241

POLYDORI VERGILII VRBI-
natis in quinque libros de initiis institutorum
rei Christianæ, ad Ioannem Matthæum
Vergilium fratrem, proœmium.

Christus seruator noster, qui, quemadmo-
dū ipse testatur, ad nos mortales uenerat,
haud Legis rescindēdæ, sed atque adeo cō-
firmandæ causa, iam inde à principio o-
mnia pura, nuda, apertaq; reddidit, quæ antea Iudæi
umbram ipsius Legis sequuti suffecerant, colorarant, su-
cosaq; fecerant, & deniq; quicquid isti laxarant, ac quò
minus pietatis plusq; cæremoniarum introduxerāt, ille
astrinxit, atq; plus pietatis, minusq; cæremoniarum esse
uoluit. Quod Esaias fore prædixerat, in clamās, Quo mi-
hi multitudinē uictimarū uestrarū, dicit Dominus? Cæ-
terum deinceps sylua hæc Iudaicarū cæremoniarum sic
paulatim agrū Dominicū occupauit, ut periculū sit, ne
aliquando ipse Dominus illud agricolis crimini det, ab
eisq; petat, Quis enim quæsiuit hæc de manibus uestris?
Verum ut non parum multa à Iudæis, ita nō modica ab
alijs gentibus instituta, aut casu, ratione uel accepta, tã in-
frequentē usum & consuetudinē uenēre, ut pro nostris
habeantur. Quod equidē fecit, ut putarim me operæ pre-
tium facturū, si origines eiusmodi rerū omnium quæ ad
religionē pertinerent, proderē, quò luculentius consta-
ret, quas Seruator, quas Apostoli, quas deinde episcopi,
quas uel alij introduxissent. Et id, amantissime frater, tuo
præsertim rogatu, mihi officiū præstandū duxi, ut dum
tu, qui Græcis pariter atq; Latinis literis es longè eru-

ditissimus, Patauij, quò nuper à senatu Veneto philosophiæ docendæ causa accitus es, negotiaris, ne ipse otia-
rer. Itaq; omnes nostræ religionis ritus, eorumq; initia,
quinq; libris exposui, etsi nescio quàm bene, tamen accu-
ratè, quos ad tres illos de rerum inuentoribus libellos ab
hinc xviii. annos, à me & ætate & fortasse doctrina
tyrone cõpositos adiunxi, demonstrauiq; patres olim in
bona illorum parte recipienda, piè ac cum causa fecisse,
quippe qui gentes etiã barbaras ad ueræ pietatis cultũ
ducere auentes, arbitrati sunt humanitatis condimentis
tractãdas, quũ earũ instituta haud prorsus horruerint,
nec sustulerint, sed meliora fecerint, quò ne ullũ religio-
ni periculũ crearetur, si uel minus admisissent, minus uè
mutassent, quemadmodum locis perappositis cõmodũ
demonstrauius. Atq; isto ipso labore quem religionis
causa non inuitus suscepi, Deũ opt. max. nobis propitiũ
reddidisse cõfido. Vale, Nonis Dec. Lõdini, M. D. xvii.

POLYDORI VERGI- LII VRBINATIS DE INVEN- TORIBVS RERVM LIB. IIII.

De principio Ecclesiæ, Christianæq; religiõis. Cap. i.

Væ ab urbe cõdito, ad nostrã usq; ætatem,
quisq; ad usum humanæ uitæ necessaria pri-
mus inuenerit, tribus superioribus libris
explicauimus: dehinc uerò de principio Ec-
clesiæ Dei, ac institutis, & eorum initijs Christianæ reli-
gionis agetur, quæ sola est quæ possit hominẽ facere ac
seruare

seruare beatum. Ecclesia uox Græca, apud nos significat congregationē, cœtū, concilium, multitudinē, concionē, & ut plurimū accipitur pro hominū cōgregatione credentium uni uero Deo, quos uocant fideles: ac eo pacto Apostolus epistola ad Ephesios capite quinto appellat Christū Ecclesiæ caput. At uulgus omne, Ecclesiam uocat cunctorū sacerdotum ordinē, singulaq; templa Deo atq; diuis eius dicata. Hæc igitur Ecclesia hominū Deo uero credentium, ac summo cultu eundem sancteq; uenerantium esse cœpit iam inde à primordio mundi creati, quum Adam ac eius filij Cain & Abel Deum colere cœperunt: iuuenes enim statim Deo sua obtulere dona, uelut lib. Genes. extat. Deinde crescēte hominū genere, Ecclesia magis fuit celebris, usq; ad Noë temporā, quum exigua admodū facta, ex familia tantū ipsius Noë constitit: postea pene extincta est, sed paulò post per Abrahā & eius familiam restituta, in suo tandiu stetit mediocri statu, donec cœperit maiorem in modū florere per Mo- sen, qui eam mādatis diuinis, legibus cæremonijsq; adau- xit, stabiliuit, ornauit. Postremò eam ipsam Ecclesiam populo Hebræo per suos impios reges, & in primis A- chaz ad idololatriā impulsio, uti est lib. Paralip. 2. iam iā cadentem Prophetæ eatenus sustentarunt, quoad præstò ei fuit Christus: de cuius aduentu causaq; adueniēdi di- cturis, aliquanto altius rursus nobis exordiendum est, prodito iam Ecclesiæ Dei ortu. Hebræi itaq; ab Heber, à quo Abraham originem duxit, auctore Eusebio De Euāgel. præp. lib. 7. dicti, qui post Mo- sen, teste Lactatio lib. Diuin. inst. 4. à Iuda, qui illorū fuit dux cōtra Chana

næum, Iudæi appellati sunt, ante multa secula, quàm es-
 set Moses, absq; lege aliqua scripta, piè sancteq; uixerūt,
 utpote qui naturali quadā ratione, ac mentis acumine,
 magnitudineq; animi, ueritatem ueramq; pietatē conse-
 quuti essent. Quorū principes fuerūt Enos, qui primus,
 sicuti suprā ostendimus, nomē Domini Dei inuocauit, E-
 noch, Noë: item post istius tēpora, Abrahā, Isaac, Iacob,
 qui quòd Deum uidisset, Israël est ab ipso Deo appella-
 tus, & ab eo Hebræi Israëlita nuncupati. Ab hoc 12. tri-
 bus Iudæorū profectæ sunt, singulæ à singulis eius filijs
 denominatæ. Præter hos Iob, qui etsi homo alienigena,
 (erat enim è terra Hus, in Arabiæ Idumæeq; finibus si-
 ta) pietate tamen & innocentia Hebræis comparandus
 est. Sed Ioseph Israëlitis filius in primis uitæ castimonia
 excelluit. Iis igitur ob iustitiam cōmissa sunt, ut Apost.
 Paul. ait, eloquia Dei. Verūm non diuturna fuit in gente
 integritas: nam posteaquam famē declinaturi primū
 Abraham, deinde Israëlēm sequuti, in Aegyptū migra-
 uere, sensim ex pestilenti illius populi cōmercio patriæ
 pietatis obliti, adeo sese maleficæ superstitioni addicere,
 & demonibus seruire cœperunt, ut nihil ab ipsis Aegy-
 ptijs, nihil serè à reliquis gētibus, quæ olim ab eis, prout
 alibi appositè demōstrauimus, ortū habuerant, religio-
 ne differrent. Deus tamē misertus post annū cccv. ut Io-
 sepho placet, quàm Israël cū filijs in Aegyptū uenerat,
 & quàm Abraham in eam terrā accesserat cccxxx.
 duce Mose, per quē illis deinde Lex data est, eos eduxit, li-
 berauitq; seruitute, qua ab Aegyptijs premebantur. Pro
 ijs diuinis beneficijs, honorē Deo non habuerūt, sed de-
 pulsa

pulsa iam seruitute, in luxuriã delapsi, ad profanos Aegyptiorum ritus animũ adiũxerunt, atq; deinceps nunquam peccare cessarunt, ueluti ceteræ gentes factitabant. Quocirca summus Deus ac parẽs omnium, quum uideret malitiã & falsorũ deorum cultus orbẽ terræ occupasse, ac iam nomen suũ ex hominum memoria pene sublatum, appropinquante iam termino, quo religionẽ suã transferre uoluisset ad nouos cultores, secundum illud Dauid oraculum, Populus quẽ non cognoui, seruiet mihi: misit in mundum unigenitũ Filium suum nuntium & doctore, ad erudiendos mortales præceptis iustitiæ suæ. Nam scire licet Adã qui noster primus parens fuit, fecisse contrã quã Deus mandauerat, ac ob id incidisse in pœnam ab ipso Deo constitutã, amisisseq; donũ iustitiæ originalis, & illud peccatũ cum pœna in omnem posteritatẽ perpetuatũ, atq; per peccatum mortẽ subiisse. Deus igitur misericors uolens homines quos creasset, haud perditos, quippe qui seipsos ita delictis inquinatos liberare non poterant, tandẽ misit Iesum Christũ, in quã, Filium suũ, qui per sanguinẽ suum ipsius, redimeret nos, Deumq; Patrem placaret, & idem Pater sibi genus humanũ reconciliaret, quando idem Deus, ut ait Paulus ad Corinth. epist. 2. cap. 5. erat in Christo, quem propterea uoluit mortali carne indui, & in crucem tolli, & morte mactari, qui, ut uiua lex, nomen ac templum nouum conderet, piũ cultum uerumq; per omnem terram uerbo & exemplo doceret. Sed tamen quò certum esset à Deo missum, oportuit illum non ita nasci, sicut nascitur homo ex utroq; mortali genitus, qui ut cælestis appareret,

crearetur sine opera genitoris, & tunc cōciliator inter Deū & homines, ad immortalitatē duceret ipsos homines, & sicuti homo praecepta suis factis approbando, ceteros parēdi necessitate cōstringeret. Idcirco uoluit morti & afflictionibus cunctis esse expositus, ut ea tolerādo uti bonus doctor, doceret illa quoq; posse perferri à quo cunq; mortali homine, qui non ut humanus corpori seruiret, sed ut, quemadmodū Origenes ex Apostoli sententia super Genesin pulcherrimē admonet, exercens bona animi, cuiusmodi sunt, uoluptatū fuga, doloris atq; mortis cōtemptus, caelestis effectus, imaginē caelestis Dei acciperet. Venit ergo ad nos similiter diuinus ac humanus doctor, id est, perfectus Deus, perfectus homo, qui uerbū Dei, qui cū Patre semper, & Pater cū eo est unus Deus. Ille tanquā sol, hic tanquā radius ex sole porrectus: ille quasi fons, hic riuus: quia aequē una utriq; mēs, unus spiritus, una substātia est, sicut solis lumē in radio, & aqua fontis in riuo. Sed quomodo ad nos uenerit, & Verbū caro, ueluti euangelista Ioānes ait, factū sit, audiamus Lucā ita intonantē, Missus est angelus Gabriel à Deo in ciuitatem Galilaeae, cui nomen Nazareth, ad uirginē desponsatā uiro, cui nomē erat Ioseph, de domo Dauid, & nomē uirginis Maria. Et ingressus Angelus ad eam, dixit, Ave gratia plena, Dominus tecum. Benedicta tu inter mulieres. Et parum infrā, Ecce concipies in utero, & paries filium, & uocabis nomen eius Iesum. Is erit magnus, & Filius Altissimi uocabitur, & dabit illi Dominus Deus sedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in eternum, &c. Dixit, Dauid patris eius, quoniam
tam

tam Ioseph, qui putabatur eius pater, quàm Maria uirgo ex regia stirpe Dauid orta erat, sicuti ex genealogia utriusq; aperte liquet, quando Ioachim, qui ex Anna uxore hanc puellā genuerat, suum pariter genus ad Dauid referebat. Dum igitur pax in terra post hominū memoriam summa erat, dum Augustus Cæsar uniuerso orbi imperabat, dū edicto ipsius Cæsaris, Iudæi, ut in alijs quoq; gentibus fiebat, à Cyrino qui Syriæ præerat, uocātur, ut tributim dent nomina, dū deniq; Ioseph ex Galilæa profectus cum coniuge, ut in tribu Iuda cum suis profiteretur, in Bethleē oppido Iudææ morabatur quæ terrarū ferè media est, contigit ut uirgo quæ diuini Spiritus haustu cōceperat, filiū páreret, sine ullo uteri accepto incōmodo, quòd partus diuinus esset, de quo iā multò antea ueteres cecinerāt Prophetae. Esaias, Ecce uirgo concipiet, & pariet filium. Et rursus, Egredietur uirga de radice Iessæ. Fuit Iessa Dauid regis pater, qui & Isai dictus est, uelut in extremo 10. cap. lib. 1. Paralipomenō legitur. Extiterunt & alibi argumenta quædā mysterij huius. Romæ regione transtiberina, oleū, ut Euseb. scribit, per idem tempus terra erupit, perq; integrū diem, perpetuo manauit fluuio. Itē Orosius tradit Augustum eodem die uetuisse edicto, se dominum appellari, manifesto præfagio maioris dominatus, qui tum in terris ortus esset. Fuit hic annus in quē ille sacratissimus incidit partus, alter & quadragesimus imperij Augusti principis, mundanæ uerò originis x c i x. supra centesimum ac quinquies millesimum. Octauo deinde die, puer ad templū delatus, patrio more circūciditur: nō enim uenerat

ut Legem abrogaret, sed ut consummaret: uocaturq; Iesus, quod idem Hebraicè significat atq; seruator. Haud ita multò pòst colitur à Magis, pretiosisq; munerib. donatur. Magos Persæ sapientes uocant, & Chaldaei, quos Græci philosophos. Deinde matris sequuta est purgatio, ut magis Lex seruaretur, quàm quòd lustratione aliqua opus esset, unde omnis labes absuerat. Tulit uirgo secū puerum ad templum, quem Simeon uir iustus miro perfusus gaudio cupidissimè cōplectitur, ac regē, & seruatoreū suum prophetico spiritu profitetur. Vnde Christus ex mystico chrismate dictus, quod certo argumento potestatis & regni unctus est. Christus etiam dicitur unctus, quem Hebræi Meßiam uocant. Sic Iesus, id est, seruator, & Christus, hoc est, rex dictus est. Anna itidem prophetica mulier Iesum Christum uidit & agnouit. Herodes uerò audito nomine noui regis, eum perdendum statuit. Quo cognito, Ioseph diuinitus ante monitus in Aegyptum cum puero & matre aufugit, ubi septem fuit annos. Interim Herodes oraculi nescius, omnes pueros qui tum in Bethleem erant occidit, qui propter id scelus tabo & sacro igne correptus, cruciabiliter uitam amisit. Tum Ioseph iterum per quietem monitus in patriam rediit, & quum audisset Archelaum regnare in Iudæa, loco Herodis patris, in Galilæam diuertit, & Nazareth oppidum incoluit, unde puer Nazaræus est appellatus. Secundum hæc, quum iam puer 12. esset annos natus, Ierosolyma cum parentibus de more ad diem festum agendum proficiscitur, ibiq; in tēplo cœpit cum doctoribus, cum percontando, tū respondendo, supra ætatem disputare:

tare: mox parētes domo sequutus, usq; ad 30. uitæ annū contentus mansit gratia Dei & uirtute quæ in eo maxima erat. Tum demum Christianæ rei fundamentū iacturus, & suū negotiū, propter quod uenerat, gesturus, tinctus est à Ioāne propheta in Iordane flumine, ut ea aqua spiritali peccata non sua, quæ utiq; non habebat, sed carnis quā gerebat, aboleret, & quemadmodū Iudæi suscepta circumcisione, sic etiā Gētes per baptisma, id est, salutaris roris perfusionē seruariētur. Delegit Apostolos 12. & discipulos 70. quibus deinde mandaret concionandi munus: seu is delectus paulò pòst quàm prædicationem inchoauerat, ab eo habitus est, quod parui refert. Cœpit docere homines, unū esse Deum, & illū solum colī oportere: quòd diligentibus se hæreditatē cælestem donaret, quò sic eorū mentes à stultitia, qua tenebantur, ad sapiētiam, ab iniquitate ad iustitiam reduceret: item debere omnium maximè mutuā charitatē habere, ac cætera præcepta Dei sincera mente seruare: se uerò non Deum, sed nuntiū Dei profitebatur, qui non suum, sed Patris honorem quæreret: inde maxima simul miracula edere cœpit, non præstigijs magicis, quæ nihil ueri ostentāt, sed uī ac potestate cælesti, quæ iam pridē Prophetis nuntiantibus canebantur: sic uiam ostendebat olympo. Quo fiebat, ut populus ex tota Syria ad eum ob eius iustitiā, uel ob huiusmodi miracula conflueret, & præcepta eius audiret, ac à Deo missum, Deiq; Filiū crederet. Docuit præterea modū orandi atq; sacrificandi, ut nihil omitteret quod ad ueram religionem faceret, in qua demum cuncti mortales acquiescerent. Hæc sunt facta Iesu Christi præce-

ptoris nostri, quæ miraculis cōstant: hæc eius doctrina, quæ cōtinetur decretis, quæ ipse Euāgelium, hoc est, bonum nuntiū, appellauit. Cæterum quò magis hæc à pluribus recipiebantur, hoc acriores inuidiæ stimuli exagitabant Iudæorū primores & sacerdotes uociferantes, legem Dei ob hanc nouā superstitionē (sic enim Euāgeliū uocitabant) uiolatū desertumq; iri, qui usq; eò ira obcæcati sunt, ut omnium Prophetarū oraculorum immemores, non prius machinari cessauerint, quàm ipsum Christum in crucem sustulerint, quò sic per eius mortē, ueteris instrumenti mysteriū aperiretur, intelligereturq; ac nouum instrumentum, quod ab eo est cōpositum, ueteris fieret perfectio, quia ille in utroq; testator est. Sed frustra opponuntur diuinæ uoluntati humana cōsilia: nam Christus post tertiū diē quàm passus fuerat, resurrexit, obtulitq; gloriosum corpus suis discipulis cōspiciendū. Qui fuit annus principatus Tiberij Cæsaris xviii. Illis per hæc cōfirmatis, quos iussit Spiritum sanctum expectare, qui ad eorū mentes instruēdas esset è cælo mox paulò uenturus, post quadagesimū diem quàm resurrexerat, & uidentibus ad Patrē ascendit, post annū trigessimūtertium, ac menses tres quàm ad humani generis instaurationem in terrā descēderat. Verū prius quàm in cælum rediret, potestatem dedit Apostolis, qua rempublicā Christianam cōderent, dicens, uti testis est Matthæus euangelista, Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra: euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti: docentes eos seruare omnia quæcunq; mandauī uobis. Et,

bis. Et, Ecce ego uobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi. Et secundum Marcum, illud ipsum repetens, *Ite in mundum uniuersum, & prædicate Euangelium omni creaturæ. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: qui uerò nō crediderit, cōdemnabitur.* Ioannes uerò euangelista nihil diuersum cōmemorat, quum inquit, Venit Iesus, & stetit in medio, & dicit eis, Pax uobis. Et quum hæc dixisset, ostendit eis manus & latus suum. Gausi sunt ergo discipuli uiso Domino. Dixit ergo eis iterū, Pax uobis, sicut misit me Pater, & ego mitto uos. Et quum dixisset, flauit in eos, & dixit eis, Accipite Spiritum sanctum, quorumcunq; remiseritis peccata, remittentur eis, & quorumcunq; retinueritis, retenta sunt, &c. Et hanc Christus æquam omnibus Apostolis auctoritatem fecit, postquam Spiritū dederat, ut qui ea deinceps uterentur, scirent oportere se retinere etiā Spiritū. Deinde Christus in cælum se contulit, qui post decimum diem quā ascenderat, Spiritum sanctū ad Apostolorū mentes diuinitus illustrandas misit, qui Ierosolymis unā erant, & eū paracletū expectabant, quo repente afflati, cœperunt loqui alijs linguis, prout Spiritus dabat ut loquerentur. Atq; ipsum Christianæ religionis principium tale fuit, taleq; fundamentum, quod Seruator noster iecit & deniq; tale frumenti granum, quod ille solo condidit. Sed agè, iam dicamus ut illud enatum sit, quasue paulatim protulerit opes.

De Christianæ reipublicæ origine, eiusq; miro à primo incremento, ac Apostolorū Petri &

Pauli martyrio. Cap. 11.

Apostoli

Postoli Spiritu supernè accepto, ut ualido muniti præsidio nihil formidantes, audacter incipiunt Christū Ierosolymis prædicare, ubi ille paulò antè datus fuerat neci. Sed Petrus in primis Iudeostanti parricidij intrepidè coarguit, hortaturq; ut eos pœniteat, ac ueram religionem quamprimū cōplectantur. Ea concio ita mouit, ut tria millia sexus utriusq; eodē die baptizata sint. Confirmat Petrus statim animos istorū miraculo, qui in aditu tēpli, ad Speciosam portā, claudū ex utero matris, Iesu Nazareni nomine in pedes crexit. Quo uiso, totus populus ad Petrum & Ioannē qui aderat, cucurrit, & ille rursus concionatur. Post hæc à principibus Iudeorū interrogatus, qua arte id miraculū cōdidisset, aperit illud nomine Iesu Christi gestū, quem illi iniquè crucifixissent. Ad hæc indignati principes, iubent, ut ne id nomen amplius apud populum diuulgēt: quibus Petrus & Ioannes respōdent, se non posse quæ de Iesu uidissent, non loqui: qui quū perseuerarent in ea prædicatione, unā cum alijs Apostolis in custodiā coniiciuntur, sed statim noctu apertis diuinitus portis in templū se conferunt, ibiq; docent. Tum iterum à principibus prohibiti ne concionarentur apud populum, respondit Petrus sic, Obedire oportet Deo magis quàm hominibus. Quare principes indignati, quum non auderent in Apostolos sæuire, ueriti si id tentarēt, ne in plebe tumultus fieret, Stephanū unum ex septē diaconis, lapidibus confectū interemerūt, cuius cædes nihil minuit piorum alacritatē, quum audissent illū dicentem, Ecce uideo cælos apertos, & Filium hominis stantem

stantem à dextris Dei. Interea cōueniebat multitudo uicinarum ciuitatum Ierosolyma, ad eos afferentes ægrotos, & uexatos à spiritibus immundis, qui sanabātur omnes. Per hæc crescebat cōtūs Christianorū, quibus erat cor unum & anima una, atq; omnia cōmunia. Apostoli autē cōmuniter uiuebant, & quod illis piē offerebatur, (offerebantur autē ad illorum pedes à credentibus pretia agrorum) id extra naturæ usum, pauperibus erogabant. Philippus inter hæc, unus ex septē diaconis, Samaritanos ad religionē trahit, Simonem magum baptizat. Cucurrit illuc Petrus cū Ioanne, qui eam gentē corroboret. Paulus non multò pōst nominis Christiani acerri-
mus hostis, in piorum cōtū ope diuina ducitur. Sed ut illud Dauid carmen euento probaretur, In omnē terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terrarum uerba illorum: haud multò pōst eiusdem Philippi opera, euangelicus sermo usq; etiam ad Aethiopes penetrauit. Philippus porrò postquam Samaritanos uera religione imbuerat, quū Dei monitu Gazam pergeret, quemadmodum in Apostolorum actis extat, Eunuchū Candaces reginæ Aethiopū præfectū baptizauit, & Eunuchus deinde reginā ipsam, cum tota familia, bonaq; populi parte, sic, ut Christiana religio in gente semper uiguerit. Sane memoria nostra quū Clemēs VI I. Rom. pōtifex, & Carolus V. Imp. Bononiā negotij causa cōuenissent, accidit ut Franciscus Aluarez legatus Dauid uulgò Prætogia dicti, regis Abissinorū Aethiopū, qui mediterraneā Africæ partē tenet, eò Ioānis Lusitanie regis oratore duce, accefferit, atq; in senatu sui regis nomine, promissum fidei

fidei obediēti.ēq; Clemēti fecerit, anno salutis MDXXX.
 III. mēse Februario. Ad rem reuertor. Petrus oraculo
 admonitus Ioppe, ubi Tabithā uita priuatam à morte
 suscitauit, Cæsaream proficiscitur, ibiq; Corneliū Centu-
 rionē cum tota eius familia, primū ex gentibus externis,
 sacri roris unda eluit. At Paulo id in primis negotiū in-
 ter Gentes deinde datū est. Dum hæc alibi fiunt, Antio-
 chie interim prædicatione discipulorum, qui post eadē
 Stephani Ierosolymis factā aufugerant, multus numerus
 credentium adiunxit se ad Christum, ita ut illi primū
 eò loci cognominarentur Christiani. Felix Antiochena
 ciuitas, quæ prima omnium ausa est Christianū proferre
 nomen, atq; nascentis Euāgelij celebrare gloriā. Nostræ
 hæc demū religionis origo est, quæ uitiorū omnium ex-
 pultrix, Deo nos cōciliat, & uinculo connectit artissi-
 mo, cuius auctor non Saturnus, aut Iupiter, sed uerus
 Deus, rerū omnium origo. Accepit sensim suū deinde in-
 crementū respublica Christiana: nam Apostoli partiti
 inter se prouincias, Thomas Parthos sortitus, Matthæus
 Aethiopiam, ceteriorē Indiam Bartholomæus, Andreas
 Scythiā, Ioannes Asiā, Petro Galatia, Pōtus, Bithynia &
 Cappadocia obtigit. Erat Petrus Galilæus ex Beth-
 saide urbe, Ioannis filius, & Andreæ apostoli frater,
 qui septem inde annos Antiochie episcopus Tiberio
 principe fuit. Quo tempore Iacobus iunior Ierosoly-
 mitanæ dioecesi præerat, & is Christi frater dictus,
 quòd ortus esset ex sorore uirginis, & Apostolus, non
 quòd de numero XII. fuerit, sed quia, teste Hieron. in
 cōmentarijs in epist. Pauli ad Galatas, uiderat Christū,
 & postea

Et postea prædicarat: quando omnes, qui eo pacto de Christo prædicauissent, Apostoli nūcupati sunt: item sanctus, qui, ut Egesipp. ait, nullum nouit aut uini aut carnis usum, intonsus, unguēti et balnei expers, et cui ob assiduū orādium, genua in camelorū speciē occalluissent, quē demū Iudæi ē pinnaculo tēpli præcipitatum, quod Christū prædicasset, suillonū fuisse mactarūt. Petrus uerò pluribus in Asia ciuitatibus nouo religionis ritu institutis, et in ijs Antiochena, ad maiora inde rerū initia, Romā anno Claud. Cæsaris secundo, proficiscitur, docēsque Euangelii sacri pōtificatus fundamentū iacit, cuius plures inde annos custos fuit. Atque ita respub. Christiana passim augebatur, quū Maria uirgo mater Christi in celū assumpta est, qui fuit annus VII. et XL. humanæ salutis. Ducitur haud multo post Romā Paulus, qui à Iudæis ad suppliciiū petitus, Cæsarem ut Romanus ciuis appellauerat. Is etiā ad rē Christianā propagandā mirē intentus, utcūque in custodia potuit, salubriter docere nō prius destitit, quā iussu Neronis, eodē die capite obtruncatus, quo et Petrus pedibus in sublime elatis, cruci affixus est. Sic ambo iactis iam ualidis religionis fundamentis, sunt martyrij coronam adepti: quod uerum esse testatur Tertull. auctor antiquissim. qui florere coepit anno post Christū CLX. Is itaque lib. 4. aduersus Marcionē, scribit, Videamus quod lac à Paulo Corinthij hauserint, ad quā regulā Galatæ sint recorrecti, quid legāt Philippenses, Thessalonicēses, Ephesij, quid etiā Romani de proximo sonēt, quibus Euāg. et Petrus et Paulus sanguine quoque suo signatū reliquerūt. Et lib. de præscriptionib. heret. ait Cle-

ait Clementem à Petro initiatū, quò nemo homo possit ambigere, eos Apostolos apud Romanos auctores religionis fuisse. Ac ista est origo reipublicæ Christianæ, quæ etiā Græcè ecclesiā dicitur, quæ Christi seruatoris nostri documētis præceptisq; instituta est, atq; per mortem eiusdem & resurrectionem fundata, munita, conseruata, sed Apostolorū opera mirificè aucta: cuius qui ciuis non est, iam ille amissa omni benefaciendi facultate, sese tota iuxta errare uia, ac perditum ire certò sciat.

Quando primū circuncisio instituta, ac de eius duplici genere, & quā graue uisum sit eius rei præscriptum. Cap. I I I.

Nos, sicut Orig. super Genesin sciēter disse-
rit, ut incorporeū esse Deū, & omnipotē-
tē, & inuisibilē profiteamur, ita eū cura-
re mortalia, & nihil absq; eius prouiden-
tia geri, neq; in cælo, neq; in terris, cōfitemur. Secundū
hoc itaq; quòd prouisorē omniū dicimus Deum, conse-
quens est, ut quid uelit, uel quid hominibus expediat, in-
dicet. Sed quomodo id fiat, Plato in magna epist. perspi-
cuè docet, scribens, Deus fabilis nullo modo est, sed ex
multa inhesionē hærentiaq; , ut ita dixerim, circa rem
ipsam, & uitæ integritatē, repente quasi ab igne accen-
sum lumē animo innascitur, quod seipsum alit. Ita innuit
Deū intellectu percipi, quod Propheta multò antè pro-
tulit, dicēs, Signatū est super nos lumē uultus tui, Domi-
ne, dedisti letitiam in corde meo. Et rursus, Et in lumine
tuo uidebimus lumē. Sic igitur Deus dicitur esse loquu-
tus, quū nobis nota fiūt oraculo ea, quæ eius sunt uolun-
tatis

tatis indicia. Ad hūc modū Abrahæ inquit, Ego sum, ecce testamentū meū tecū, & eris pater multitudinis gentiū. Et hæc post addidit, Circuncidetur omne masculinū uestrū, & circūcidetur caro præputij uestri, ut sit in signū fœderis inter me & uos, infans octo dierū circūcidetur in uobis. Abraham credidit Deo, uti solebat: quia illi attributū est ad iustitiā, & statim ipsa die 99. natus annos, se & Ismaēlē filiū ex Agar ancilla susceptū, 13. agentē annū, & omnes uernas suos circuncidit, quò deinceps secundū præceptū Domini, præputiū carnis sobolis ex se futuræ circūcideretur. Cuius rei D. Cyprianus rationem reddēs, ita scribit, Quū iam fidei tēpora appropinquarent, imperata est circūcisio, & pars illa corporis in qua est uoluptatū seminariū, & libidinis officina, iussū etiā in paruulis amputari, ut proprii primitias sanguinis ei, qui totū sanguinē suū oblaturus erat, offerret. Fiebat autē circūcisio ad hunc modum: Præputiū, hoc est, pellis quæ glādem, id est, partē uirilis membri summan tegit, præputabatur machæra petrina: est enim μάχαρις uox Græca, & Latine gladius dicitur. Atq; Deus ita fieri iussit, Iosue dicens, Fac tibi cultros lapideos, & circūcide secundò filios Israël. Atq; hoc fuit circūcisionis initium, quando quidem non modò ante Abraham, sed nec prior Mose, de uitæ institutis inter gētes sanxit quisquā. testis est Iosephus aduersus Appionem. Et propterea D. Ioannes Chrysost. homil. 52. in Matt. ait circūcisionem omnium aliorum mandatorū longè antiquissimam esse. Hinc igitur cōsentaneū est ad alias nationes morē circūcidendi postea manasse: Phœnices enim & Arabes, sicut

diuus tradit Cyprian. itē Saraceni, ut Iudæi, ueteri ritu
 circūcidebantur. Plin. Iudæorū, Aethiopū, & Aegyptio
 rū id fuisse institutū, auctor est Herod. simul & Colcho-
 rum ait, sed ex Aegypto translatus. Et quia per id Dei
 præscriptio seruabatur, ideo circūcisio perinde, uti te-
 stis est diuus Greg. ualebat apud Hebræos. uel ad tollēdū
 originale peccatū, atq; apud nos unda baptismi: hoc dif-
 ferebat, quod per mysteriū circūcisionis nō cōferebatur
 gratia bene agendi, sicut fit in baptismo. Proderat igitur
 circūcisio, prout ait Apostolus, quū Legē seruarent,
 quū erga carnis motus nō importuni: x. sterent, nec sta-
 tutos legibus terminos superarent, nec aliarū fœminarū
 nisi cōiugū legitimarū notitiā haberēt, & ea quoq; ipsa
 posteritatis tantūmodo causa, certis & legitimis tempo-
 ribus facerent. Isti circuncisi præputio carnis suæ dicēdi
 erant. Hæc prima, & carnis circūcisio. Altera erat spi-
 ritus, & perfectior habebatur, quæ nō solum à uetitis to-
 ris, uerūetiam à cōcessis & licitis tēperabat, de qua Mo-
 ses ita uaticinatus est, Ipse in nouissimis diebus circuncin-
 det Deus cor tuum, ad Dominum Deum tuum amādum.
 Et prima circūcisio, testis Lactan. huius secundæ figuræ
 fuit, significans nudandum esse pectus, id est, aperto &
 simplici corde oportere nos uiuere, quoniam pars illa
 corporis quæ circūciditur, habet quandam similitudi-
 nem cordis, & est pudenda. Vtrāq; Apostolus innuit,
 dicens, Non is qui in manifesto Iudæus sit, Iudæus est, nec
 ea quæ in manifesto sit carnis circūcisio, circūcisio est:
 sed qui in occulto Iudæus fuerit, is Iudæus est: & circū-
 cisio cordis, circūcisio est quæ spiritu constat, non li-
 tera,

terra: cuius laus nō ex hominibus est, sed ex Deo. Quod & Origenes explicat: Qui uerò purā fidē in consciētiā sinceritate custodit, iste circumciscus est corde. Et diuus Hieron. super illud Hieremiæ, Omnis autē domus Israël incircūcisi sunt corde, ait, Omnis domus Israël incircūcisa est corde, nō carne, quæ incircūcisio ducit ad mortē: illa enim carnis, hæc spiritus est. Hanc, ut dicit Cyprian. Christus à carne mortali ad animā trāstulit, quæ sola mā sura est. Cæterū uisum est præceptū minimē æquū, quū ita præscriptū esset, Masculus cuius præputij caro circūcisa nō fuerit, delebitur anima illa de populo suo, quia pactū meum irritū fecit. Siquidē id accidere nō poterat culpa pueri, sed parētis: quare admodum graue uidebatur, ut negligentia patris deberet malo esse filio. Quapropter putāt illā poenā indictā esse patri, quū subijceretur, Delebitur anima illa. At cōtrā plures ad filiū referēdum ducūt, quò uiolatio præscripti maiori sit timori, quādo innocēs ob alterius culpā plectitur. Verūm D. Ambrosius neutram opinionē satis probat, qui masculini nomine mentē significari autumat, quòd ut sexu potior ille est, ita eius mentis uigor sit ualidior. Ergo ait, hæc ratio est, quòd omnis mens quæ nō fuerit circūcisa à superfluis corporalibus & purgata solēni munere, ut exuat se passionibus & uitijs, interibit. Nō caro, inquit, interibit, nō homo, sed anima illa peribit, quia potuit salua fieri, si ha buisset purgationem.

De primo baptismatis usu, & baptizandorū infan riū instituto, & de baptismo non iterādo, ac modo baptizandi adultos, & quibus diebus. Cap. II II.

Christus, qui æquè mortalium omnium negotiū gerebat, uolens uitæ ac salutis nostræ pro æterna sua pietate consulere, docuit, quemadmodum si cor nudaremus, si peccata confessi satis Deo faceremus, ueniam consequeremur: & ne aberraremus, nobis statim natis gratiā suā per baptismum impertiuuit, ut eā aduersus demonū insidias muniti, recto itinere ad celestē patriā tenderemus. Quapropter Prophetam ante se misit, qui nos instrueret ad eam gratiā promerendā. Is fuit Ioannes Zachariæ filius, quomaior surrexit nemo, ut ueritas testata est, ad quē anno 15. imperij Tiberij Cæsaris, sicut Lucas perhibet, factū est uerbum Domini, & uenit in omnē regionē finitimā Iordani, prædicās baptismū pœnitentiæ in remissionem peccatorū, sicut scriptū est in libro sermonū Esaie prophetæ dicentis, Vox clamantis in deserto, Parate uiam Domini, rectas facite semitas eius. Tunc, ut Matth. testatur, egressa est ad illum ciuitas Ierosolymitana, & tota Iudæa, totaq; regio undiq; finitima Iordani, & baptizabantur in Iordane ab illo, cōfiteutes peccata sua. Hoc fuit initium baptismi, uel potius gradū faciēdi omnibus, qui sese factorū pœnitentes, mox digni essent, qui ad baptismum Christi percipiendum accederēt. Quod Cyprian. comprobatur, ita differens, Præparabat uia Domini Ioannes, lauādo exterius corpora, ut præcederet exterius lauacrū sequuturū baptismum, in quo conferretur animarū ablutio, & peccatorum remissio. Præcessit quod erat ex parte, ut cōsummatio sequeretur. Et Chrysostomus paria testatur, scribēs, Aptè ergo quū dixisset, quod uenit prædicans

dicans baptismum poenitentiae, adiecit, In remissione peccatorum. Idcirco suadebat, ut illos poeniteret, quò subsequente ueniā facilius impetrarent, credentes in Christum. Vnde baptisma illud nullam aliam habuit causam, nisi ut instrueret ad fidem. Hæc ille. Sed ipse Ioannes illud ipsum planū facit, quum inquit, Ego quidē baptizo uos in aqua ad poenitentiam: qui autem post me uenturus est, (de Christo loquitur) fortior me est, cuius nō sum dignus ut calceamēta portē: ipse uos baptizabit in Spiritu sancto & igne, & reliq. Ego uerò dixerim, Moſen primitus baptizādi rationē ostendisse, quippe qui baptizauit, sed in aqua solū, id est, in nube & mari: quod, teste Greg. Nazianzeno, & baptismi Ioānis & Christi exemplar fuisse cōstat, quādo ista omnia à Deo proficiscebantur. Quòd autē baptizati à Ioanne, rursus admouerentur ad lauationē, hoc est, baptizarentur, illud perspicuè cōstat testimonio Lucae in Apost. actis, in hūc modū scribētis, Factū est autem quū Apollo esset Corinthi, ut Paulus peragratis superioribus partibus, ueniret Ephesum, & inueniret quosdā discipulos, dixitq; ad eos, Num Spiritū sanctū accepistis, quū crederetis? At illi dixerūt ad eū, Imò neq; sit ne Spiritus sanctus, audiuius. Et ait illis, Quo ergo baptizati estis? Qui dixerūt, Ioannis baptismo. Dixit autē Paulus, Ioānes quidem baptizauit baptismō poenitentiae, populo dicēs, in eum qui uēturus esset post se ut crederēt, hoc est, in Iesum Christū. His auditis baptizati sunt in nomine Domini Iesu. Et quū imposuisset illis manus Paulus, uenit Spiritus sanctus super eos; & loquebātur linguis, & prophetabant, &c. Hæc

igitur de causa Christus uenit ad Ioannē, uoluitq; ab eo baptizari, ut suo baptismo illius baptismū approbaret, corroboraret, ac demonstraret neminē esse quāuis iustum & sanctū, quin ea foret salutarī aqua abluendus, quū ipse nullius purgationis egēs sic lustrari uoluisset. Cuius nep̄e rei Ioānes optimē gnarus, etsi in materno sanctus habitus fuerat utero, prohibebat illū à se, aiēs, Ego à te debeo baptizari, & tu uenis ad me? Christus aut̄ respōdēs, dixit ei, Sine modō. quasi diceret, Postea te Spiritu baptizabo, quod secundū Chrysost. & fecit. Quin & alios baptizasse satis cōstat, teste Ioāne euāgelistā cap. 3. ubi ait, Post hēc, uenit Iesus & discipuli eius in terrā Iudēā, & illic morabatur cū eis, & baptizabat. Atq; hoc demum baptismatis initiū fuit, hēcq; est unda salutis, qua persuasi innocētes efficiuntur, sine cuius roris lustratiōe, nulli fas in regnū intrare cēlorū. Primus autē ex gentibus externis, Cornelius cēturio cū sua familia, Cēsareā à Petro, ueluti proximo capite est dictū, baptizatus fuit, qui propterea quōd primus ex Gētib. credidit, primusq; gratiā baptismi suscipere meruit, iure primitiæ Gentium dici potest, uel Origenis testimonio, qui super Numeros de eo sic loquitur, Ex quibus esse arbitror etiā Cornelium illū, qui Cēsariēsis ecclesiæ, cum ijs, cū quibus Spiritū sanctū meruit accipere, primitiæ meritō dicitur: & nō solū huius ecclesiæ, sed fortassis & omnium Gētium primitiæ Cornelius apellandus est: primus enim credidit ex Gētibus, & primus S. Spiritu repletus est, & ideo rectē primitiæ Gētium appellabitur. Hact. Orig. Quōd autē infantes baptizātur, id institutū uetus est, & ab Apost. introductū, uti affirmat

uti affirmat idē Orig. omnium theologorū multō sciē-
tiſſ. is enim in cōmentarijs ſuis in epiſt. Pauli ad Rom.
cap. 6. de ea re ita diſſerit, Corpus peccati eſt corpus no-
ſtrū, quia nec Adā dicitur cognouiſſe Euā uxore ſuā, &
genuiſſe Cain, niſi poſt peccatū. Deniq; pro illo, qui na-
tus fuerit, ex lege offerriur hoſtia, par turturum, aut duo
pulli colūbini, unus pro peccato, alter in holocauſtoma-
ta. Nunquid nuper editus puer peccare potuit? & tunc
habet peccatū. pro quo hoſtia iubetur offerri, à quo mū-
dus negatur eſſe aliquis, etſi unius diei fuerit uita eius.
Vnde Dauid, In peccato cōcepit me mater mea. Secūdū
hitoriā enim nullū matris eius declaratur peccatū. Pro
hoc & eccleſia ab Apoſtoliſ traditionem ſuſceperat, ut
etiā paruulis baptiſmum daret: ſciebant enim illi quibus
myſteriorū ſecreta cōmiſſi fuerant diuinorum, eſſe in o-
mnibus ſordes peccati, quæ ab initio per aquā & ſpiritū
ablui deberent. Vt uerò infantes apud Iudæos octauo ab
ortu die circūcidebantur, ſic apud nos ut plurimū bap-
tizantur: quod tamen Angli in ipſo natali die faciunt, id
quod D. Cyprian. lib. epiſt. 3 ſcribēs ad Fidū, multis ra-
tionibus eſſe faciendū probat, & in primis, quòd homo id
ætatis lōgē innocētiſſimus ſit. Porro nō ab re 7. diē præ-
teriiſſe expectabāt Iudæi, quòd is, Plutar. in Probl. & Fe-
ſto teſtificātibus, maximè periculofus ſit infantibus, ſi ue-
xentur, nec ante eū terminū umbilicus reſoluatur, ante
quē homo propior eſt plantæ quàm animali. Hūc quoq;
diē Rom. Hebræos imitati obſeruabāt, uocabātq; luſtri-
cū, quo infantes luſtrabātur, hoc eſt, expiabantur, & ijs
nomina imponebāt, marib. qdē nono die, unde Nūdina

dea apud eos colebatur: foeminis octauo, quia in maris cōceptione plus esset temporis. Baptismo insuper uel cōfirmationi, de cuius initio pōst dicitur, ne hæc sacra fōrent iterāda, quod per patrū decreta fieri non licebat. Iginus Romanus pōtifex statuit, ut unus quem cōpatrē uocant, uti testis interesset. Hodie ut plurimum si mas baptizetur, duo uiri cum una muliere, quæ uulgò commater dicitur, adhibentur, ueluti rei gestæ testes: cōtrā si foemina, duæ mulieres, cum uno uiro: ij uel susceptores nuncupantur, quòd infantem de fonte sacro suscipiant. At in cōfirmatione unus duntaxat uir seu mulier testis admittitur, qui puerum uel puellam brachijs sustentet. Quòd autem baptisma cum confirmatione (alterum enim ab altero pendet) haud iterādum esse patres sanxerunt, id ab Apostolo profectū esse existimant, qui illud colligūt tam ex eius epistola ad Hebræos, ubi inquit, Nam fieri nō potest, ut qui semel fuerint illuminati, gustauerintq; donū celeste, & participes facti fuerint Spiritus sancti, si prolabantur, denuò renouentur per poenitentiam: quàm ex alia epist. ad Roman. Nam Christus quòd mortuus fuit, peccato mortuus fuit semel, &c. Ac ita disputant, Quēadmodum Christus semel mortuus, & semel resurgens iam nō amplius moritur, ita semel per poenitētiā, gratia baptismatis nobis collata, iterari nō potest, quia per baptismum peccatis pristinis morimur. Vnde Propheeta, Renouabitur ut aquilæ iuuentus tua. Præterea quum Seruator, teste Marco, dixisset, Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit, iam tum unumquemq; oportebat & credere & baptizari, si cupisset se saluum fōre.

Sed ut

Sed ut illud per se quisq; poterat præstare, ita hoc sine aliena ope fieri non poterat. Quapropter Victor pontificum Rom. ordine x v. decreuit, ut à quocunq; uirilis uel foeminei sexus Christiano, & in quauis natua aqua, baptismum petentes baptizarentur, si necessitas instaret: instabat autem necessitas, causa præsertim infantium, quibus quum per ætatē non liceret de sua fide testari, à principio, sicut tradit Cyprianus, prouisum fuit, ut per alios credere profiterentur, quò, quemadmodum aliena culpa, id est, Adam primi parentis delictum eis quoq; malo fuit, quòd statim nati originali peccato obligarentur, sic aliena opera bono esset, qui idcirco, uelut ait Ambr. lib. De uocatione Gentium secundo, ex aliena cōfessione credunt, & baptizantur. Atq; hoc pacto cunctorum saluti consultū est. Atqui ex Euangelio discimus, homines alios aliorum pietate apud Deum iuuari, quod Matth. cap. 9. præclare demonstrat, ita scribens, Et ecce uiri adduxerunt illi paralyticum in lecto decubentem: quumq; uidisset Iesus fidem illorū, dixit paralytico, Bono animo esto, fili: remittuntur tibi peccata tua. Atq; paralyticus per fidem baiulorū saluus factus est. Ita perseuerabat in hunc modum celebre baptismatis institutum, cuius triplex est genus: fluminis, quo Ioannes primitus baptizauit: item fluminis, hoc est, Spiritus sancti, quod Christus instituit: & sanguinis, quo infantes ab Herode occisi, sunt initiati. Cyprianus, Hi nuper cruore lacteo loti, primitias baptismi martyrio cōsecrarunt, tradētes posteris formam, ubi necessitatis articulus excluserit moram, nō minus ad lauacrū animæ sanguinem efficacē, quàm sanctificatiōem

uerbis aquas, maximè quum nec sanguis hoc elemento careat, sed aquarum motu per totum corporis alueum fluat. Spiritus uerò sanctus & aquis & sanguini superfertur, qui subiectos sibi fouet & abluit, quo baptizate, idem occisio quod mersio operatur. Hæc Cyprianus. Illud hîc admonuerim, in usu ueterum fuisse, ut adulti serè baptizarentur, induti uestibus albis. Lactantius,

Candidus egreditur nudis exercitus undis,

Atq; uetus uitium purgat in amne nouo.

Et id fiebat in pascha, & pentecost, nisi necessitas urgeret. Interim autem dum dies statutos expectabāt, de mysterijs religionis erudiebantur, ac ob id catechumeni dicebantur, quod *κατηχῆν* Græcè, sit uoce erudire: qui ita mysterijs initiati, & postea aqua tincti, lac & mel degustabant, teste Tertulliano, in libro De militis corona, ubi ait, Aquam adituri. & subiicit, Dehinc ter mergitamur, inde suscepti lactis & mellis concordiam prægustamus. Item oleo ungebantur baptizati, sicut idem lib. primo aduersus Marc. tradit. Vinum quoq; eis dabant bibere: id quod diuus Hieron. testatur, qui explanans illud Esa. Venite, emite uinum & lac: inquit, Prouocat nos Esaias non solum ut uinum emamus, sed & lac, quod significat innocentiam paruulorum: qui mos ac typus in Occidentis ecclesijs hodie usq; seruatur.

De sacerdotij eiusq; graduum apud Hebræos initiis, ac magno pontificis minorisq; sacerdotis consecrationis mysterio, & quibus uterq; amiceretur indumentis sacris, & quantum temporis daretur Leuitis ad ministrandum.

Cap. v.

Rempubli

Em publicā Christianā duplex genus hominū habet, unum quod profanorū nomine censetur, & ijs soboli procreandæ ac imperio administrando fas est operā

dare: alterum sacerdotū, quod sacrificijs faciundis, precibus, & religioni deniq; rite procurandæ uacat. Apud Hebræos idē fuit institutū: siquidē principio duces cū populo, deinde Reges reipublicæ curā habebāt: sacerdotes uerò sacra curabant, penes quos, teste Iosepho lib. 3. Antiq. sacerdotium cœpit ab Aarō, qui primus unctus atq; cōsecratus fuit per Mosē fratrē, dicēte illi Domino, Summe Aaron, & filios eius, & stolas, & oleū unctionis, & uitulū qui est pro peccato, &c. Quare Mosēs cōuocato populo, dixit, Hoc est uerbū quod mādauit Dominus facere, & applicuit Mosēs (sicut etiā est in Exodo ca. 29.) Aaron fratrē suū, & filios eius, & lauit eos aqua, & uestiuit eum tunica altera summa, altera interiore, & præcinxit zona, & imposuit ei humerale, & cinxit eū secundū formam humeralis, & imposuit super eum logium, & imposuit super manifestationē & ueritatē, & imposuit mitrā super caput eius, & posuit super mitrā, ante faciē eius, laminam auream sanctificatam, sanctā, sicut præceperat Dominus. Hæc fuit sacerdotis primi cōsecratio, & ea quidē nō sine mysterio. Mosēs enim, id est lex, ut Orig. placet, quā pōtifex ignorare nō debet, lauit & unxit Aaron summū pontificē cū filijs, hoc est, pueros reddidit coram populo, quia oportet illū & testimonium habere bonū ab ijs qui foris sunt, sicut Apostol. dicit: postea uestiuit eum duplici tunica, altera ministerij humani,

humani, altera intelligentiæ spiritualis: & præcinxit eum zona, antequã talarẽ tunicam imponeret: hanc stolam nuncupant. Induit eum humerali, quod est humerorum quidam ex circũductione uestis ornatus: humeri autem operũ figuram tenent, ac laboris indicia. Et cinxit eum rursus secundũ formam humeralis, ut cõstrictus esset in uerbo, cõstrictus in facto. Post hæc imposuit logiũ, quod rationale dicitur, & est sapientiæ indicatiũ, quia sapientia in ratione cõsistit, super manifestationem & ueritatem. Dabantur & femoralia tanquã indicatiũ castitatis: sed quia licebat sacerdotibus filios generare, ideo Origenes uult per femoralia innui, non esse prædicandum uerbum Dei hypocritis, ne illud semen pereat, quasi tũc sit utendum femoralibus, ne in sterilẽ terram semina iaciantur. Hæc erant pontificis ornamenta, quorum ordo haud mysterio etiam caret: nam humeralis facta præcedunt, logiũ sapiẽtia sequitur, quia post facta quærenda sapientia: deinde post rationale, manifestatio, quoniã non antè alios docere, quã nos instruere debemus. Itẽ additur ueritas, quia ueritas est summa sapientia. Postremò Moses ornauit caput Aaron corona, in quo esse debet iustitiæ Dei sedes: propterea accepit cidarim, quod est operculũ uel ornamentũ quoddam capitis, cui superimposuit mitrã, hoc est, indicatiũ scientiæ utriusq; Instrumenti. Ante faciẽ, id est à fronte põtificis, laminam aureã sanctam locauit, in qua sculptũ erat uocabulũ Dei. Hinc nostri põtifices indumenta bona ex parte, sicut mox dicemus, mutuati sunt. Ita Aaron põtifex summus, est à Deo creatus: filij uerò eius, Nadab, Abiud, Eleazar, & Ithamar,

mar, lōgè minorib. cæremonijs initiati sunt, quippe qui-
 bus neq; bina indumēta tradita, neq; humerale, neq; ra-
 tionale, neq; capitis ornatus, nisi tātūm cidaris, qui pro-
 pterea loco minorū sacerdotū sunt habiti, quales hodie
 apud nos sunt qui presbyteri uocātur. Cæterū libet di-
 stinctè ex Iosepho & Hieronymo ad Fabiolā, de his ex-
 ponere indumētis. Octo enim genera fuisse, quorū qua-
 tuor cōmunia pōtificibus pariter atq; sacerdotibus erāt:
 feminalia, quæ linea erant, & usq; ad genua & poplites
 uelabāt uerēda: nos ea uocamus braccas: poderis ex lino
 etiā tunica talaris, quam interulā dicunt: cingulū textū
 sub tegmine triū colorū, cocci, purpuræ, & hyacinthini
 byssino stamine: & tyara ex byssino cōfecta rotunda, ut
 pileus, quasi sphaera media sit diuisa, ut pars ponatur in
 capite affabre laborata: fuit olim Persarū mulierū capi-
 tis ornamentū. Pontificū uerò reliqua quatuor propria
 indumenta erant: tunica talaris tota hyacinthina, & ma-
 nicata, in cuius extrema parte circa pedes, 72. pende-
 bāt tintinabula, cū totidē malis punicis, quò pōtifex in san-
 cta sanctorū uocalis incederet, moriturus statim, si hoc
 nō fecisset. Superhumerale, quod Hebraicè Ephod dici-
 tur, ex bysso, cocco, purpura, hyacinthino, in cuius u-
 troq; humero erant duo lapides onyches, seu smaragdi:
 Ioseph. Sardones uocat. In singulis autē inscripta erant
 sena nomina patriarcharū, hoc est, in dextro humero fi-
 lij maiores natu Iacob, in sinistro minores, ut pōtifex in-
 grediens sancta sanctorū, nomina populi pro quo erat
 Dominū oraturus, portaret secum. Itē rationale, quod
 erat pānus breuis, auro & quatuor, haud alio modo ac
 superhumer

superhumerales cōtextus coloribus, cū duodecim lapidibus, quaternis distinctis ordine: in primo enim ordine inserti erāt, sarda, topazius, smaragdus: in altero carbūculus, sapphirus, iaspis: in tertio lyncurō, iachates, amethystus: in quarto chrysolithus, onyx, berillus. Vltimum uestimentum, lamina aurea, cum uitta, qua pontifices tantum utebantur. Isti duodecim lapides uidentur significasse, ut ait Hieron. Apostolos duodecim, sicut illi duo superhumeralis portendisse Christum & eius populū, & quatuor colores retulisse quatuor elemēta. At qui byssinum, quod est genus lini subtilissimi, terræ cōparari potest, quia ex terra gignitur, sicut purpura mari, quod ex eius cochleolis tingitur: itē hyacinthus aëri, propter coloris similitudinē: coccus igni & ætheri. Sed ad reliqua persequenda iam recurrat oratio. Fuit tamen ante Aaron, Noë, qui dicitur altare erexisse, & super illud holocaustū Domino obtulisse: itē Melchisedech, qui primus sacrificauit: & Abraham, Isaac, & Iacob, qui secundum eum itidē fecerunt: sed illos quadā naturali pietate, non sacerdotali auctoritate rem diuinā fecisse constat. Alij deinde ministri ab alijs cōstituti sunt, qui in tabernaculo, hoc est tēplo, in ministrādo hærerent. Leuitæ ex tribu Leui filij Iacob, statim post datū sacerdotiū Aaron, & eius filijs, iubente Domino, à Mose eliguntur, qui semper adessent Aaron sacrificiū facienti, excubarent dies ac noctes in tabernaculo, gestarent arcā & tabernaculum, item uasa, ac in circuitu tabernaculi locum castris statuerēt. Hos Græca uoce Diaconos appellamus: siquidem Moses præcipiente Domino, uti Ioseph. eodem lib. testatur,

testatur, tribū Leui à profānis officijs segregans Deo cōsecrauit, eiq; negotiū custodiēdi tabernaculi dedit. Diaconis adiūmēto dati sunt ministri, qui illorū dictis audientes essent, & oblationes caperent. Ii apud Hebræos Nathinnei appellantur, hoc est, dati aut donati, uel in humilitate Domino seruientes: nunc Subdiaconi, quòd Diaconis subsint, nuncupantur. At Leuitis istis administrandī tēpus terminatū erat per Legē, quæ, ueluti in extremo 8. cap. Numer. est, talis fuit, A xxv. annis, & supra, Leuite ingredientur, ut ministrēt in tabernaculo fœderis, quumq; quinquagesimum annum cōpleuerint, seruire cessabunt, ut postea custodiant quæ sibi commendata fuerint: tum enim uasa ac alia tabernaculi instrumenta seruanda curabāt. Item nōnullos alios delegit, qui lucernas semper in tabernaculo ardentes curarent. Hos nostri ce roferarios interpretantur, uel Græcè Acolythos, seu potius Acoluthos, qui res corporis ministrant. Postea cōstituti sunt Ostiarij, qui æditui siue ianitores uocātur, ut ex præscripto Legis præessent tēplo custodiendo, ne impurus quisquā ingrederetur. Itē Lectores, quorum ordo à Prophetis initiū sumpsit, qui cōcionarentur, & legerēt: quibus dictū erat, Clama, ne cesses. Præcētorū, qui Psal. canerēt, auctor Dauid, siue Asaph fuisse dicitur, qui post Mosē primi Psal. cōposuerunt. Erat eorū ordo per successionē generis, sicuti sacerdotiū, qui assidue in templo caneant, ad uocem unius respōdente choro. Exorcizatores, id est, adiuratores (sic enim nostri interpretātur) aut increpantes, Salomon instituit, qui inuocarent super Catechumenos, uel super eos qui spiritibus malis

nexa-

uexabatur, nomē Domini, ita dæmones subigētes, ut ab eis egrederetur, sicuti ex Iosepho alibi demonstrauimus, ipsum Salomonē effugādorū dæmonū inuenisse modū. Hæc suo ordine, quo apud Hebræos instituta sunt, exposuimus, ut initiū cuiusq; rei, qd' nostri in primis ppositi est, per appositē pderetur. Quæ oīa quū umbra dūtaxat futurorū fuerit, iā quæ inde cōsequuta sint, explicemus.

A quo noster primū institutus fuerit sacerdos talis ordo, & quod duplex esset sacerdotium, & quid sit sacerdotis manuum impositio, ac quis episcopus pontifex uē, atq; quale eius munus, & quemadmodum presbyter uel diaconus quondam dictus fuerit episcopus. Cap. v i.

Iesus Christus præceptor noster postremō, auctore Eusebio in Ecclesiastica histor. & rex & pōtifex fuit, & utrunq; ex testimonio Prophetarum probat. quum enim de Iesu meminit, qui Mosi successerat, inquit, Sed & idem Moses longē per Dei Spiritū præuidens qui sibi præpararetur successor, & prænosceus eum qui post se regnū susciperet, maioris sacramenti ministrum esse futurum, Iesum cognominauit eum, qui prius Ause parentum fuerat appellatione uocitatus, sciens in huius uocabuli sacramento, maioris cuiusdam gloriæ regē, quā mortalī natura recipit, esse ponendum. Ita igitur per gemina hæc appellationis indicia, in altero pontificatus, in altero regalis formæ exprimuntur insignia, & Iesus Christus tanquam qui rex & pontifex esset, pariter nominatur. Et paulō post infert, David quoq; de Christo testatur,

tur, dicens, Sedes tua Deus in seculū seculi, uirga æquitas, uirga regni tui. Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem: propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ. In quib. uerbis primum quidē eū Deū designat, deinde per æquitatis uirgā, sceptrū in eo regale cōmemorat. Hæc nus Euseb. Hic illud appositè admonendū duxi, nō rectè in Eusebiano codice scribi Aufe, teste diuo Hieron. qui statim in princ. lib. 1. comment. in Osee prophetam, inquit, Osee enim lingua nostra seruatore sonat, quod nomen habuit etiam Iosue filius Nun, antequā ei à Deo uocabulum mutaretur: non enim (ut malè in Græcis codicibus legitur & Latinis) Aufe dictus est, quo nihil omnino intelligitur, sed Osee, id est, seruator, & additum eius nomini Dominus, ut seruator Domini diceretur. Hæc Hieron. Sed domum redeamus. Is igitur pontifex noster primus fuit, qui nobis sacerdotium instituit, idq; duplex esse uoluit, alterum spirituale, alterum ministerij plenū. Sed de hoc postea. Spirituale dedit, quum se pro nobis obtulit, dicente apostolo Petro, Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, iustus pro iniustis, ut nos offerret Deo: mortificatus quidem carne, uiuificatus autem spiritu. Et sacerdotium istud omnibus iuxta Christianis commune est, ea de causa institutum, ut Christum imitemur, teste Apost. ad Rom. scribente, Obsecro uos per misericordiā Dei, ut exhibeatis corpora uestra hostiam uiuentem, placentem Deo, rationabile obsequium uestrum. Sacerdotij autem huiusmodi partes Christianus homo etiam profanus agit, quū lætus ex animo Deū uti patrem amat, in omni loco inuocat, precatur, colit, lau-

dat: quod officium uel sacrificiū laudis dicitur: itē gratiā pro donis acceptis habet: cōtrā idem tristis pœnitendo Deū ipsum uelut iudicē timet, ueniā precatur, orat, corā dolet, delicta spōte deplorat, ut est in Psal. 53, Volūtariē sacrificabo tibi. Idē noster Seruator alterū sacerdotium ministrij instituit, quū dogmata Legis sequutus, quā nō soluendi, sed cōsummandi causa uenerat, ut postquā cælum ascendisset, nobis non deessent qui in terris sacerdotium uerum haberent, **xi**. elegit pontifices, quos nouo uocabulo Apostolos nominauit, ut qui mittēdi essent in diuersas orbis partes, qui nouum dogma, hoc est, Euāgelium, cui etiam uocabulū innouarat, mortales docerent. Itē septuaginta discipulos, quos etiā ad concionādi munus delegerat, sacerdotes fecit, qui uice filiorum Aaron, sicut Orig. probatur. apud nos, minores haberentur sacerdotes, quales nunc Græcē presbyteri uocātur, hoc est Latine, seniores, quòd canities quæ homini prudētiam afferre solet, digna sit honore & munere. Ab his igitur presbyterorum, sicut ab illis episcoporum cœpit ordo, quippe qui in eorum locum successere: quod uel Cypriani testimonio constat, dicentis, Meminisse autem diaconi debent, quoniā Apostolos, id est, episcopos & præpositos Dominus elegit. Et post eū, idem Hieron. testatur in epist. ad Marcellā, aduersus Montanū ita scribēs, Apud nos Apostolorū locū episcopi tenent. Hos autem Apostolos ac discipulos mysteriorū Dei ministros, nō alijs constat initiatos sacris, nisi sola Christi electione, seu uocatione: quod ipsis deinde Apost. & postremò Rom. pōtificibus, sicut infra explicabitur, exēplo fuit eligēdorum sacerdo-

sacerdotum: sed ut hæc multis cæremonijs alioq; longè ritu, ita illi simpliciter, prout à Christo docti erant, illud institutū seruauerunt. Ad hunc quoq; modum Matthias factus est Apostolus, sic ipsi Apostoli septem sibi diaconos instituerūt, dicēte Luca in Actis, Et elegerunt Stephanū uirum plenū fide ac Spiritu sancto, & Philippū, & Prochorum, & Nicanorem, & Timonē, & Parmenam, & Nicolaū profelytum Antiochenū. Hos statuerunt in conspectu Apostolorū, & quum orassent, imposuerunt eis manus. Sic Titus in Creta ad præscriptū Pauli presbyteros cōstituit. Sed Bedas rem multò luculentissimè docet, Erant, inquit, baptizati Apostoli, at non erant sacerdotes, nisi quum Christus in cœna fecit illos sacerdotes, dās eis potestatem cōsecrandi corpus ipsius uerum, & post resurrectionem, absoluendi. Cæterum quum Apostolus epistola priore ad Timoth. cap. 5. sic præceperit, Manus citò nemini imponas: aliquis posset conijcere eum cuiuspiam mysterij sacerdotes initiandi formulam dedisse, id quod Chrysost. homilia in eam epist. 16. affirmare uidetur, ita scribens, Vbi uerò hæc dixit, illud intulit, quod omnium maximè periculosum est, & in primis Ecclesiam cōtinet, de ordinationibus scilicet. Quid sibi uult? nō ex prima statim probatione, sed ubi consideratio diuturna præcessit, tunc imposito manus. Et Ambr. hunc quoq; locū ita interpretatur, Gratiā dari ordinatoris significat, per prophetiā & manuum impositionem. Prophetia est, qua eligitur quasi doctor futurus idoneus. Manuum uerò impositiones, uerba sunt mystica, quibus cōfirmatur ad opus electus, accipiens auctoritatē, teste conscien-

ta sua, ut audeat uice Domini sacrificiū Deo offerre. Sed ipse Paul. epist. 2. ad eundem Timoth. quid esset manū impositio, apertē declarare uisus est, quum scripserit, Quā ob causam cōmonefacio te ut suscites donum Dei quod in te est, per impositionē manū mearum: nō enim dedit nobis Deus spiritū timiditatis, sed potentiæ, ac dilectionis, & sobrietatis. Quæ omnia Chrysost. ita explanat, Admoneo te ut excites gratiā Dei quæ est in te, per impositionē manū mearum: hoc est, gratiam Spiritus, quam accepisti ad Ecclesiæ institutionē, ad edenda miracula, ad omne religionis obsequiū: quippe hāc uel extinguere, uel excitare, in nobis est. Hactenus ille. Ac ita per impositionē manuum, uidetur dari sacerdoti electo Spiritus sanctus, quē admodum teste Luca in Actis, quū de Samaritanis loquitur, baptizati afflantur eodē spiritu, quo Christus suos in primis ornauit, illustrauit, muniuit, dicēs, Accipite Spiritum sanctū: quorumcunq; remiseritis, & reliqua. Fuit enim ille sollemnis ipsius Seruatoris modus benedicendi manu pariter atq; uoce, teste Hieron. in Matth. quum apud eum oblatis fuerint pueri, ut manus imponeret, & oraret, hoc est, benediceret. At reuertamur eodē. Atq; hinc olim factum uidetur, ut in consecrando episcopo, nil amplius cæremoniarum esset, nisi ut multitudo, quæ eius quoq; rei gratia, auctore Cypriano non uno in loco, & præsertim in epist. 4. ad Felicem presbyterum, semper episcoporum electioni intererat, precaretur, & presbyteri manus imponent. Et hæc dicere habui de prima sacerdotum cōsecratione ab Apostolis & patribus usurpata. At post Christum, Petrus in
sacerdot

sacerdotio prerogatiuā habuisse dicitur, quòd primus Apostolorum ordine, & eius sacrosancti collegij caput fuisset. Quapropter diuus Cypr. epist. 3. ad Cornelium, cathedram Petri principalem uocat: nam, ne quis errèt, nulla alia ratione sacerdotalis ordo à Romano episcopo profectus esse dici potest, nisi apud Italos duntaxat id factum intelligatur, quum per diu ante aduentum Petri in urbē Romam, apud Ierosolymos sacerdotium rite institutum fuisse liquidò liqueat: quanquā Chrysost. homilia ult. in Ioan. arbitratur Iacobum primū Ierosolymitanū episcopum à Petro factum fuisse, id quod tamen alij non Petro solū, sed Ioanni quoq; ac alteri Iacobo assignāt. Imò nemo eorū illud fecit officiū, si ipsi diuo Petro credimus, qui apud diuū Clementem, lib. Recognitionum 1. de ea ipsa re ita testatur, Septimana iam una ex passione Domini cōplebatur annorum, & ecclesia in Ierusalem constituta, copiosissimè multiplicata crescebat per Iacobum, qui à Domino ordinatus est episcopus, rectissimis dispensationibus gubernata, &c. Igitur ita Petrus Apostolorum princeps fuit, ita Romani pontifices, iam inde ab initio magnæ habiti sunt auctoritatis. Itē apud eosdē Ierosolymos episcopalis cathedra locata ab initio est, & utrunq; attestatur Euseb. lib. Ecclesiasticæ hist. 7. ita scribens, Deniq; Iacobi cathedra usq; ad hodiernum diem inibi (de Ierosolymis loquitur) seruatur, atq; in ea sedent omnes, qui usq; ad præsens tēpus sedis illius sacerdotium sortiuntur, & cū magna ueneratione habetur, uel uetustatis uel primi sacerdotij sanctificationis obtentu. Hæc Eusebius. Illud idē posita à diuo Petro Romæ factū

esse, testimonio est cathedralis celebritas eius diei, qui nunc ubiq; gentiū solennis est. Veruntamen existūt etiā nunc, qui cōtendant Petrum in omnes Apostolos ius habuisse: de qua re nostrum non est quicquam decernere, qui sacerdotij originem tantū quærimus: tametsi contra nonnulli aliter censent, quia id uidetur Paulus ad Corinth. epist. 2. cap. 10. negare, scribens, Nam si & amplius quippiā gloriatus fuero de potestate nostra quam dedit nobis Dominus, non erubescam. Non enim dicit, quam dedit Petrus, sed Dominus. Et subiicit, Quam nobis potestatem dedit Dominus in ædificationem, & non in destructionem uestri. Ponit Paulus ædificare, ut alibi sæpe facit pro prodesse, quò demonstret officium sacerdotis esse, æquè omnes iuuare, si uelit potestate sibi data uti. Episcopus uerò Græca uox est, & plus oneris quàm honoris significat: Latine dici potest speculator: & propriè, ut Martianus scribit, ij dicuntur episcopi, qui præ sunt pani, ac cæteris uenalibus rebus, quæ populis ciuitatum ob quotidianum uictum necessariae sunt. Vnde pontificibus id nomen inditum par est credere: quia quemadmodum illi quæ ad uitam humanam sustentandam pertinent, procurare debent, ita horum uigilando, docendo, bene agendo, animarum saluti cōsulere interest, id quod uel Clementis primi pōtificis declarat præscriptum, qui decreuisse fertur, ut episcopalis cathedra in eminentiore templi loco collocaretur, sicut hodie seruatur, unde episcopus undiq; speculari posset. Ex quo quandiu episcopus suum eiusmodi facit officiū, non imperare, non regnare, sed tam aptè quàm elegāter dicitur sedere:

sedere: quo porrò loquendi modo nos quoq; scribendo utamur licet. Hinc certè apparet, ut nihil potius esse debeat curæ episcopo, quàm incolumitas gregis sibi crediti: quo fit, ut in ciuitate hoc sit episcopus, quod in nauī gubernator, in curru rector, in exercitu dux, utpote curius, sicut ait Cyprianus, quantum perniciosum est ad sequentium lapsum ruina, tantum contrà utile est & salutare, quum se per firmamentū religionis, fratribus præbet imitandum. Væ igitur episcopis, siqui sint muneris huius oblitī: quia, ut dicitur, cui multum datum est, multum quæretur ab eo. Atq; officium ab Apostolis inchoatum ac expletū, uti supra passim demonstratur: episcopi est regere Ecclesiā, concionari, populū uerbo Dei pascere, baptizare, & baptizatos cōfirmare, ordinibus sacris initiare ministros Dei, obire, circuire, circumspicere sæpius suam prouinciā: cuius rei causa, à principio ipsi Apostoli prouincias inter se partiti sunt, ut in eis nomen Christi disseminaret, ex quo fructus charitatis, pietatis, iustitiæ ubiq; abundaret. Res hæc postea Paulo in primis Apost. curæ fuit, qui teste Luca in Actis, eas regiones reuisebat, in quib. antè multa sanctissimè de Christo prædicasset, ut cognosceret quo essent statu fratres: & sublati erroribus, siqui irrepsissent in hominū mētes, religio non uiolaretur. Cæterum olim episcopi uocabātur presbyteri, teste non uno in loco. diuo Hier. & præsertim in epist. ad Euagriū, ubi dicit, qua de causa episcopi posthac esse cœperint, ita scribēs, Quòd autem postea unus electus est, qui cæteris præponeretur, in schismatis remedium factū est, ne unusquisq; ad se trahēs Christi ecclesiam

rumperet: nam & Alexandria à Marco usq; ad Dionysium, presbyteri semper unū ex se electum episcopū nominabant: quomodo si exercitus imperatorē faciat, aut diaconi eligant de se, quem industrium nouerint, & archidiaconum uocant, Quid enim facit, excepta ordinatione, episcopus, quod presbyter non faciat? &c. Quid, quod & Chrysost. homil. 2. in epist. ad Philipp. demonstrat episcopum dictum etiam esse diaconum, hoc est, ministrum? De episcopi nomine & officio satis dictum habeo: idem uerò pōtifex uocatur, à posse & facio, ut Scæuola affirmat; ut autem Varro placet, à ponte; nā pōs in Tyberi nomine sublicius, primū à pōtificibus factus est, postea sepe restitutus, quod ligneus esset, necnon cæterorum pontium sarcindorum cura ad eos delata est. De primo ritu sacrorum quibus initiantur ij qui sacerdotes fiunt, & amiciendi usu, ac ibidem de sacerdotis officij initio. Cap. v i i.

Romani pōtiffices Hebræorum sequuti institutum, primi omniū sacris quibusdam initiare coeperunt ostiarios, siue ianitores, lectores, exorcizatores, acoluthos, subdiaconos, diaconos, hoc est, Leuitas, quos numero septem ipsi Apostoli delegerant, presbyteros, & episcopos, quò sic per gradus ad sacerdotium unusquisq; promoueretur. Quos quidem ordines Caius Romanus pontifex, qui ex Diocletiani Imperatoris genere ortus erat, primus distinxit, quibus tanquam quibusdam gradibus ad episcopatum ascenderetur. Non nemo id Iginio pontifici, qui diu ante Caium sedit, assignat: cū quo me consentire mi-

nus poenitet : nā sic fieri potuit, ut quod Iginius inchoauerat, Caius rite perfecit. Atq; tum primū cœperūt apud nos sacerdotes nouis & sacris initiari ordinibus, quod uel colligere licet ex Tertull. auctore longè antiquissimo, qui lib. De exhor. castit. eam rem planam facit, scribēs, Nonne & laici sacerdotes sumus? scriptū est, Lai ci sacerdotes sumus, regnū quoq; nos, & sacerdotes Deo & Patri suo fecit. Differentiam inter ordinem & plebē, constituit Ecclesiæ auctoritas. hætenus Tertull. Illud idē constat, alio apud nos, ac apud Hebræos modo, istos ordines distribui: Illi enim in eo ordine perpetuū erant, in quē à principio recepti fuissent: nostri aut gradatim per omnes ordines ad sacerdotium ueniunt. Fuit iam inde ab initio sacerdoti in primis negotiū à Christo datū, ut doceret, baptizaret, cōsecraret eucharistiam, ministraret alijs, ligaret, solueret : quod fit quum sacerdos ut custos & rector, scit qui apud Deum aut ligandus aut absolūendus sit. Item iudicaret de dogmatibus, oraret pro alijs, ac sacrificium laudis, quod alibi tractabimus, pro salute populi offerret. & hæc ex Euāgelijs, atq; Apostolorum testimonijs cognoscamus licet. Videant igitur qui sacerdotes faciunt, quo se crimine obligent, si sint sacerdotes ad ea obeunda munia minus idonei. Sunt autem infiniti, qui tantū celebrandis Missis, quas dicunt, operā dant, & eius rei causa sacerdotes sunt, perinde quasi in ea omne consistat officium. Vestes uerò sacras quibus nostri amiciuntur sacerdotes, ab Hebræis, uti suprā cap. 5. dictum est, habent: cuius nempe rei argumentum est, quod nostri tum pontifices, tum sacerdotes, partim eadem in-

duunt uestimenta, utputa zonam, seu cingulum, tunicam talarem, quam uocamus albam, tunicam hyacinthinam, ac mitram, partim non longè forma aut colore differentia, cuiusmodi sunt amictus capitis tegmen, qui loco cidaris usurpatur, planeta siue casula, quam uocant, fabrefacta instar rationalis, hoc est, logij, pallium haud diissimile superhumerali, & caligæ uice feminalium. Vnde deniq; liquidò apparet, pleraq; omnia ab ipsis Hebræis uno uel altero modo sacerdotes nostros esse mutuos, sicut illos ab Aegyptijs principio sumpsisse uerisimile est. Porro Aegyptij sacerdotes ex Pythagoræ præcepto, linteo tantum uestimento, ut purissimo mundissimoq; in rebus diuinis utebantur: laneum uero ut profanum uituperabant, quia ab animato decerpitur, conficiturq; ex mortali materia. Contrà linea ideo pura uidebantur, & sacrificantibus accommodata, quoniam linum ex terra oritur: quæcunq; autem ex terra nascuntur, munda & pura existimarunt. Hæc & id genus alia Herodotus lib. 2. tradit, & apud Philostratum memorat Tyanæus Apollonius. Atqui pari etiam ratione Hebræi Aegyptiorum institutum imitati esse uidentur. Iosephus enim lib. 6. Iudaici belli, scribit sacerdotes ad altare templumq; accedere solitos omni uitio carentes, ueste byssina, id est, linea amictos. Et Hieronymus in lib. de ueste sacerdotali ad Fabiolam, dicit tunicam poderin, hoc est, talarè, superhumerali, quod & orarium dicitur, feminalia, cingulum, & tiaram, linteas esse indumenta. Adde & quod scriptum legimus in Ezechiele, cuius uerba subiiciam, quæ sunt huiusmodi, Quæ ingrediuntur

dientur portas atrij interioris, uestibus lineis induentur, nec ascendet super eos quicquam laneum, quando ministrant in portis atrij interioris intrinsecus. Vittæ lineæ erunt in capitibus eorū, & feminalia lineæ erūt in lumbis eorū, &c. Sic nostri sacerdotes linteis uestimētis amicti, templum & altare adeūt, in sacrorumq; pompa incedunt, ritu dubio procul ab Aegyptijs per manus Hebræorū usq; ad nos translato: & id, credo, quia, teste Cicer. De legibus, color albus præcipuè decorus Deo est habitus. Verū quia splendidus cultus facit auctoritatē, placuit propterea patribus & bombycinas introducere uestes, ut qui arbitrati sunt, opinor, nequaquam id luxuriæ uitio dari posse, quod ad diuini cultus magnificentiam adhiberetur. Insignia pontificatus ab ipsis etiā Hebræis omnia ferè accepta, id est, lineæ uestis summa, quæ niueo candore insignis uitā undiq; puram admonet: uelut mitra bicornis noui pariter ac ueteris Instrumenti scientiā. Addūtur bina cornua, quoniam Moses acceptis tabulis, quibus mādāta Dei inscripta erāt, uisus est suis cornutus. Aureū diadema gemmis distinctū, Cōstantinus Imp. primus Syluestro pontifici Romano obtulit, quod ille nō recepit, ueluti parū religioni idoneū, phrygia mitra cādida cōtentus: sed pontificū posteritas donū deinde principis haud aspernata est. Baculus instar Moſis, seu Aaron uirgæ datus, populi uitia castigandi potestātē attribuit. Annulus, Christi & Ecclesiæ copulationis, ut pignus habetur: sicuti chirothecæ purū manuū ab omni humanarū rerū contagione officiū, diuinarumq; administrationem, & pedū tegumēta crediti gregis uigilantissimam

tissimam curam indicant. Atq; hæc ferè omnia ex decreto Clementis accepta ferunt, quæ undecunq; manarint, magis omnino Hebraica quàm Apostolica instituta referunt. Quædam quoq; alia sunt ad usum sacerdotũ, mysticè ab insequentibus quæsitæ, de quorum initijs nihil omnino certi habeo tradere.

Vnde mos natus, cur omnes initiati uerticẽ de-
radant, ac quàm illud facere olim probrosum fue-
rit, & ibi de Nazaræorũ secta, & quando lege exce-
ptum sit, quibus initiari non liceret, præsertim per
bigamiam, & quomodo liceret, ac unde ipsa
bigamia introducta sit. Cap. VIII.

Commune initiatæ omnibus insigne est uer-
tex rasus, præcipuũ sacri profaniqu; capi-
tis discriminẽ, qui admonet sacerdotes, spre-
tis omnibus humanis uoluptatibus, opor-
tere celestia tantũ meditari. Hoc auctore Beda in Eccle-
siastica historia Anglorũ, ideo per patres in consuetudi-
nem uenit, legeq; sancitũ, ut quod à principio ab inimi-
cis probro & ignominia est datũ, hoc honori deinceps
decoriq; haberetur. Siquidẽ quũ Petrus, prout idẽ prodi-
dit, Antiochiæ cõcionaretur, fuit illi ab improbis sum-
mum capitis abrasum, ut ludibrio cunctis impendiũ ma-
gis foret. Fuisse autẽ radere caput probrosum, hoc arguit
quòd quũ David misisset nõnullos ex suis ad Hanõ regẽ
filiorũ Ammon, qui eũ patris mortẽ grauitèr moerentẽ
suo nomine cõsolarẽtur, ille suspicatus eos uenisse ad ex-
plorandũ terræ situm, rerumq; statum, rasit illis capita,
præciditq; tunicas usq; ad nates, atq; ita ignominia nota-
tos domum

tos domū dimisit. Vnde graue mox ortum est inter reges bellū. Extat historia lib. Paralip. priore, cap. 19. Item apud Romanos cōsuetudinis fuit, captiuitate liberatos currum triūphantis sequi, raso capite, & pileatos, et si illud nota erat adeptæ libertatis. Sed apud Lōgobardos id in rebus longē post homines natos fœdissimis habitum: flet enim Archpertus inuasor per uim regno, Rhotarim ducem qui Linthperto regio puero fauebat, captū totōdit. Ego dixerim à Nazaræis, quorū secta apud Iudæos celebris erat, initium huius rei ortū, quod illi prius seruato pilo, denuò post magnam uitæ continentiam, caput abraderent, capillosq; in sacrificij ignem inijcerent, ut eo modo suæ pietatis perfectionē Domino cōsecrarent. Meminit & Iosephus de huiusmodi more dedicādi capillos, quem Nazaræi obseruabant, lib. 4. Antiq. scribēs, Siquis eorū nouerit, quos Nazaræos appellāt, comam nutrire, & uino non uti, isti dum capillos suos dedicāt, propter sacrificia, uenientes ad sacerdotes corbā offerunt, quod significat munus. Erant Nazaræi, teste Orig. super Numeros, qui semetipsos deuouebant Deo, de quibus lex per Moysen data fuit, ut in iisdē Numeris extat. Sacerdotes uerò Dominus per Moysen, ut in Leuit. patet, capite & barba rasa esse uetuit: & apud Ezechiel. præcepit illud idē, dicēs, Sacerdotes caput suū nō radant, neq; comā nutriāt, sed tōdeant. Ceterum Herodot. in Euterpe, & Plin. scribunt, sacerdotes Aegyptios consueuisse de rasis capitibus mœrere, & in luctu esse ex morte Apis, qui in Aegypto numinis uice colebatur, ac demum totum corpus eradere, ut nequid eis inter deorum cultum, aut pediculi aliarūmue

rumue sordium crearetur. Meminit & Apuleius libro Asini sui aurei 2. de huiusmodi sacerdotib. derafis. Hinc igitur, opinor, fluxit ritus Nazaræorum, & ab ijs nostrorum sacerdotũ, qui iubentur caput radere, & comã nutrire prohibentur. Hieron. uerò, quod & in decretis canonicis scriptũ leges, rasum caput & coronam quam appellant, significare autumat diuitiarũ omnium derelictione: at capillos qui remanent, aliqua sacerdotibus esse retinenda ad sustentationẽ. His autem perbellis interpretationibus bene multi sacerdotes gaudent, ritusq; seruandi causa, latè uerticẽ radunt, sed ex magnis opibus, quas habent, nihil impertire, nihil deponere, nihil relinquere uolunt. Et hæc est cæremoniarum summa. Paulus apost. in Cenchreis (Cenchreæ enim portus est Corinthiorũ) nutriuit & totondit comam, rasit caluitium, exercuit nudipedalia. auctor idem Hieron. aduersus Iouinianũ lib. 1. Quæ uerò qualiãue essent nudipedalia sacra, dicitur lib. 6. cap. 11. quum de uouendi usu agetur. Barbam itidem aut comam ne præsul, nèue reliqui sacris initiati nutrent, ex Moysis præcepto, secundũ Apost. præceptũ, primus uetuit Anacletus quintus à Petro Pontifex Romanus. Fuit & eiusdẽ decretum, ut episcopus à tribus initiaretur episcopis, sacerdos uerò ab uno tãtũ, cui subesset. auctor Gratianus. At Romanus episcopus à tribus quoq; sed certis episcopis apud Lateranum consecratur, hoc est, Ostiensi, Portuensi & Veliterno. Sic Ioannes quintus, primus cõsecrari uoluit, quem ritum postea successores seruauerunt. Quin iam tum mos inoleuit, ut pontifici renuntiato ipse Ostiensis præsul inter sacra coronam

coronā imponeret, quum satis constet antea Pontificem uel Imperatoris Cōstantinopolitani, sicut infrā dicitur, auctoritate electum, cōsueuisse duci ad cathedrā diui Petri, & postquā in ea sedisset, tū ut rite factum pōtificem haberi, alijs cūctis cæremonijs neglectis. Digamus uerō ne ad officiū sacerdotis admitteretur, Syricius decreuit, ac, si iam admissus esset, ut ab eo pelleretur, quod Apost. illud antea prohibuisset, qui ad Timotheū scribens, uoluit episcopū unius uxoris esse uirū. Sicut ne debiles mēbris aut manci in sacerdotū numerū reciperētur, Anastasius primus cōstituit, & utrunq; ex Moysi legibus esse dixerim, qui ut mancos procul à sacerdotio esse uoluit, sic ea ratione iussisse uidetur, ut pōtifex uirginē tantum duceret uxorem, quò ab eo digamiam excluderet, quæ iam inde ab initio apud priscos quoq; impedimento esse consuevit sacerdotium petere uolentibus: quod testatur Seruius, enarrans illud quarti Aeneidos,

Huic uni forsā potui succumbere culpæ.

ubi ait, Culpæ, propter antiquum ritum, quo repellentur à sacerdotio bis nuptæ. Præterea ne quisquam minor triginta annis presbyter fieret, Bonifacius primus censuit, quia, credo, ea fuit apud Hebræos, teste Hieronymo in proœmio in Ezechielem, ætas sacerdotalis ministerij. Illud deinde decretum Lateranensis concilij auctoritate, ad episcopos eligendos translatum constat, estq; statutum, ut uigintiquinq; annos natus duntaxat presbyter creari posset, atque hoc ad imitationem, opinor, Leuitarum, qui, uti in Numeris extat, & suprā cap. 5. ostendimus, non antè incipiebant famulari
in taber-

in tabernaculo, quàm totidem nati essent annos. Et illa episcopis, hæc presbyteris legitima ætas, quò utriq; iam consilio boni, sacros canones rectè prius nossent, quemadmodum Cælestinus primus iusserat, quàm alios regere, uel docere inciperent. auctor Gratianus.

Qui primi in urbe Roma & alibi presbyteris parochias, ac episcopis diœceses diuiserint, ac quale fuerit parochorum officium, & de cardinalium ordinis origine. Cap. i x.

Sacerdotio rite instituto, uisum est patrib. in primis cōducibile, ut munera diuideretur, quò pro se quisq; suum & officiũ nosceret, & impigrè faceret. Itaq; summum rerũ, id est, animarũ curandarũ negotiũ presbyteris datur: & id præcipuè Romæ, ubi Apostolica sedes iam locata erat, institutũ cœpit. Et ne ea administratio in promiscuo esset, Euaristus pontifex primus omnium titulos ipsis presbyteris diuisit, septēq; diaconos instituit, qui ueritatis gratia cōcionatorẽ obseruarẽt, imitatus Apostolos, qui, ut suprà ostēdi, totidē sibi diaconos ministros creauissent. Secundo deinde loco, circiter annum salutis cclxvii. Dionysius tā presbyteris urbis Romæ, quā aliarũ getiũ tēpla, cœmeteria, & parochias quas dicūt, diuisit: præterea episcopis diœceses distribuit, mandauitq; ut unusquisq; suis finibus ac limitibus cōtētus esset. Parochias, ut hoc demōstremus, nostri appellāt singula tēpla diœcesis, & eorũ territoriũ certis terminis distinctum, quod qui terunt, hoc est, incolunt, parochiani dicūtur, à parochis puto dictas: erāt enim parochi magistratus

stratus apud Romanos, qui publicis legatis ligna & sale
lem præbenda curabant. Horat. lib. 1. Sermonū, Et paro
chi quæ debent ligna, salemq;. Et quia sine igne & sale,
apud Hebræos, uti infra dicetur, nullū fiebat sacrificiū,
& ut parochi legatis usui necessaria prouidebant: ita sa
cerdotes templorū præfecti suppeditant suis parochia
nis, quæ ad salutē animarum pertinent, non ab re paro
chias uocamus. Ad propositū redeo. Nec ita multò post
Marcellus titulos urbis ab Euaristo primū presbyte
ris datos numero limitauit, decreto statuēs quinque; & ui
ginti, ac quasi dioceses esse, ad baptizandum eos, qui ex
gentibus externis in Christianorum cœtum quotidie ue
nirent, & sepeliēdum mortuos. Hæc ex Bibliothecario,
Damaso, Platina, ac alijs uel recētioribus sacræ historiæ
scriptoribus, quos miror neq; hoc neq; alio, quod sciā,
loco nō explicuisse, qui essent ij presbyteri, quibus titu
los in urbe datos tradunt, unde haud dubiè primā cardi
nalianum origo est: sed ueluti par est cōiectare, illi rem, ut
ab initio parum claram, silentio prætereundā fortè du
xerunt, quam Iurisperiti quidā posthac inuestigare ten
tarunt. Verū & illi quū nihil certi haberēt quod pro
derent, more eorū qui quum obscuri sint, inani nobilita
tis nomine sibi blandientes, alius ad Achillem, alius ad
Aeneā, alius ad Numā Pōpilium; suū genus referūt, mā
gnopere conati sunt ostendere cardinaliū ordinē ab He
bræis esse profectum: & ante omnes, id fecit Siculus An
dreas, cognomento Barbatius, qui ut à Bessarione antisti
te seculi nostri, uerè ultra alios & animi & corporis do
tibus cardinale, gratiā iniret, de ea re cōmentariolū pri

morsus

mus edidit. Sed ne hominē sæpius citando defatigemus, ipse suū iam incipiat narrare cōmētū. Occurrit, inquit, illud quod in 1. Reg. lib. cap. 2. pulcherrimē scriptū est, Domini enim sunt cardines terræ, & posuit super eos orbē. Quā auctoritatē Hostiēsis doctor excelsus figurauit ad cardinales: sicut enim ostiū regitur cardine, ita & ecclesia Romana regitur consilio cardinalium. Hæc ille. Vide, non secus isti Iuriscōsulti aliquoties detorquent sacras literas quò uolunt, ac sutores sordidas solent dentibus extēdere pelles. Si fuit id oraculum, ut quandoq; illi qui Cardinales appellarentur, regerent apud Romanos Christianam rempublicam, etsi reor nunquam tale quid somniatū esse ab Anna, quæ inibi loquitur, cur non potius illud referendum est ad episcopos & presbyteros, qui per diu antea cardinales, id est, præcipui siue primarij, & nuncupati sunt, & res religionis gesserunt? quod ipse testimonio Guidonis archidiaconi Bononiēsis, Iuriscōsulti nō contemnendi cōprobat, dicens, Olim autē in quacunq; ecclesia principales sacerdotes seu episcopi, dicebantur cardinales, id est, principales. Et inde pergit, Scriptum est in Deuter. Si difficile & ambiguū apud te iudiciū esse perspexeris, recurre ad sacerdotes Leuitici generis, & ad iudicē qui fuerit illo tēpore: ipsi enim iudicabunt tibi iudicij ueritatē. Et subdit, Ecce nūc quòd sacerdotes Leuitici tēpore ueteris Testamēti erant cōsiliarij, & sic fuerūt de iure diuino, licet nō sub nomine cardinaliū: sed huiusmodi sacerdotes consiliarij sunt Domini cardinales hodie, sic appellati, &c. Nō animaduertit Sicutulus illū locū apud nos, iam pridē ab episcopis & alijs sacerdotib

sacerdotibus inferioribus occupatū esse, qui unā cū episcopo Romano, amplius mille annis gubernarūt Romanā diocesim, antequā quisquam illud sublime cardinalis nomē, quale nunc ubiq; latē resonat, tulisset, ac propterea suos dominos cardinales tardē uenisse, ut iure dici possint apud nos in locū Leuitarū sacerdotū successisse. Hactenus de ioculatoria Siculi disputatione. Ceterū Guido archidiaconus proximē uerum accessisse uidetur, qui in cōmentarijs, quos in sextum iuris Pontificij librū scripsit, & Franciscus Zabarellus cardinalis ex testimonio Martini Cisterciensis historici, qui Innocentij quarti pontificis æqualis fuit, unā produnt, anno circiter humanæ salutis ducentesimo trigesimo altero, sedente quodā Pontiano, qui in ordine Romanorū pontificum nō ponitur, fuisse Romæ ducētos triginta sex sacerdotes cardinales, & sexagesimo septimo deinde anno, Marcellum quem nos diximus diuississe titulos presbyteris, cōstituisse quindecim cardinales, qui mortuos sepelirēt, & infantes baptizarent. Hæc non multum discrepant ab ijs quæ ex Bibliothecario, Damaso, & Platina suprā commemorauimus. Sanè hi Marcellum aiunt quinq; & uiginti dioceses constituisse, ad usum baptismi, & sepulturæ: illi uerò scribunt eundē pontificem quindecim fecisse cardinales, qui baptizandi infantes, atq; humandi demortuos curā sustinerent. Atq; hæc uera cardinaliū ordinis origo est, non fuitq; ab initio aliud cardinalium nomen, nisi excellentioris epitheti notatio, perinde ac id usurpamus, quum dicimus, solanum, fauoniū, austrū, & septentrionem, quatuor esse uentos cardinales, id est, primarios

*iste Marcellus fuit
in p. 2*

ueluti altissimæ partes cæli uocitantur cardines, quòd circa illos mundus circumferatur, & ad similitudinē eorum nūcupentur cardines, circa quos ualuae uoluuntur. Nō fuit itē aliquādiu deinde aliud esse cardinalē, nisi ante alios habere curā animarum: quod ut alijs pōst iudicā dum melius relinqūā, testimonia quæpiā etsi recētiora, ex diuo Gregorio subiiciā. Is enim lib. epist. primo, Corsicæ insulæ sacerdotū cœtui, & nobilibus ita scribit, Ea de re quoniam ecclesia Alariensis, Sagonensis sacerdotis diu est auxilio destituta, necessariū duximus Martinum episcopum fratrē nostrum, ibidē cardinalē constituere sacerdotē, Leoni uerò fratri nostro operam uisitationis iniungere. Ibidē ad Ianuarium archiepiscopum Carallis Sardinia, Liberatus igitur de quo nobis significasti, quia diaconi fungeretur officio, si antea non est factus cardinalis, ordinatis à te diaconis nulla debet ratione præponi. Et infrā subdit, Si eius obedientia fueris inuitatus, & eum post hæc cardinalē facere uolueris, &c. Itē ad Ioannem episcopum Squillatinum, Pastoralis officij cura nos admonet, destitutis ecclesijs proprios cōstituere sacerdotes, qui gregē Dominicū gubernēt. Propterea te Ioannē Lissitanæ ciuitatis episcopū nostrū in Squillatina ecclesia cardinalem duximus cōstituere sacerdotē, ut animarū curā spe futuræ retributionis susceptam impleas, & reliq. Verū quum postea Bonifacius tertius ab Imperatore Phoca impetrasset, ut in omnes episcopos prærogatiuā haberet, omniumq; caput perpetuò foret, uti infrā subtilius dicetur, iam tum Romanus pontifex multò quam antea unā cum suo urbano sacerdotū senatu, cun-

Etis sine

Etis sine cōtrouersia pręstare auctoritate cępit, ac simul illi presbyteri, quibus olim tituli dati, quibus Christiano rū animas curādi munus delatum fuerat, eo cardinaliū nomine uelut supremę illius dignitatis proprio, cū primis honestari cępere. Ac ita quod principio prorsum oneri fuit, summo tādē honori esse cępit: nec immeritō, quādo illi in administrāda repub. Christiana, suo pōtifici semper pręstō aderāt, sic uel ijs paulatim decus accessit, paulatimq; inter cōtentiones Imperatorum, ac populi Rom. de pontifice creando sæpius ortas, prerogatiua iusq; ipsius pontificis eligendi partum est: adeo ut Innocentius quartus, qui circiter annū salutis MCCXLIIII. Apostolicam tenere cępit sedem, postremō publico decreto sanxerit, ut equo deinceps insidētes rubro uterentur galero, quō maior adhuc ordini accresceret maiestas: argumento tamen manifesto oportere eius ordinis antistes semper esse paratos, pro religionis defensione offerre se in discrimen, & sanguinē effundere. Ita deniq; cardinalis nomen celebre reddidit, ita ordinē instituit supremū. At istuc insigne ad imitationē Hebręorum sacerdotū datum esse uidetur: nam illi tiara utebantur, uti suprā diximus, quę teste Hieronymo rotūda erat, ut pileus. Inde ad differentiā ordinis, episcopi quoq; petasum ferre cęperūt, qui extrinsecus niger, intrinsecus uerō uiridis esset. Dedit postea Paulus secūdus uestē coccineā cucullo insignem, hoc est, lacernā (ita ueteres appellasse iudicamus) ut hæc etiā cum rubeti petaso ordinis insignia forent, quę pictores deinde nostri nimirū ualde pij, uel diuo Hieronymo impertiti sunt, quibus nunc eius simu-

cardinalis cur
rubro utuntur
galero

lachrum passim in sacris ædibus ornatū uisitur, quia dicitur presbyter Romanus fuisse, etsi per id tempus quo ille uixit, ne nomē quidē tam sublime cardinalis erat auditū. Faciūt præterea fidē tituli quos hodie habent cardinales, quos uocamus, in locū illorum perpetuo tenore successisse presbyterorū, quibus, prout declaratum est, Euaristus primū titulos, deinde Marcell. uelut dioeceses digesserat. Testificatur et illud, quod fertur Anastasius presbyter cardinalis S. Marcelli à Leone IIII. damnatus, reiectusq; ab ordine, quod cōtra canonum sanctiones, quinque annis parochiam non adisset suā. Quamquā uel me minimē fugit Innocentium III. in suis decretalibus epistolis appellare sacerdotes Leuitici generis, fratres suos in ministerio sacerdotali adiutores: at ea uerba plures iurisperiti rectē sentientes ad episcopos, nō ad cardinales attinere affirmant, quò locū uel sic tueantur, uel emēdent. Sed iam satis de initio ordinis, qui nūc supremus habetur, cardinaliū, à pio orti ministerio, qui tanto deinde incremento auctus est, ut omni illo quondā onere leuatus, solus sit totius reipublicæ Christianæ senatus. Quo factum est, ut urbs etiam Roma, lux olim orbis terrarū, atq; arx omnium gentiū, suum recepisse senatū, quo latē regebat, meritò sibi uideri possit, simulq; gaudere quòd hi senatores nō cēsu, sicuti prisca illi Romani, sed uitæ sanctimonia, doctrina, moribusq; tēperatis ac moderatis ornati iam inde ab initio, de concilij sententia cooptari cœperint. Quamquam inficias ire non licet, et huic sacrosanctæ legi aliquoties derogari: nā pinguis est ut iam uulgò dicitur, panis Christi, cuius dulcedo iuxta probos

probos ac improbos allicit, & ut illi bono modo, ita hi malo ad eam degustandam non raro aspirāt. Quare periculum est, ne aliquando sacerdotalis ordo inde labefactari incipiat. Is autem ordo ex triplici initiatorum genere constat: sunt enim aut episcopi, & ij quidem numero sex, Ostiensis, Sabinēsis, Portuensis, Tusculanus, Prænestinus, & Albanensis: aut presbyteri, aut diaconi, neutrorum tamen certo præscripto numero.

De origine honorum qui Romano pontifici habetur, & de eius auctoritate in omnes ecclesias, atq; quibus illius & episcoporum ac Imperatorum occidentalium eligendorum

ius à principio fuerit. Cap. x.

Rimus honos Romano pōtifici habetur, ut si minus pulchro honestetur nomine, ei statim creato liceat illud mutare. Verbi gratia, non extra iocū dictum sit, Si homo maleficus antea fortē fuerit, ut Bonifacius appelletur: si timidus, Leo: si rusticus, Urbanus: si improbus, Innocentius: si ferox, Clemens: si malē audierit, Benedictus, ut saltem nomine pōtifex ornamento sit dignitati. Eius autem rei auctor fuisse dicitur Sergius secundus, cui quum Os porci diceretur, ad obscenam nominis uocem tollendā, datū est, ut aliud sibi nomen optaret. Et illud aūt ex imitatione Christi esse factum, qui Simoni Bar-ionæ nomen Petrum indidisset. Manauit dein mos ad posteros, ut qui pōtiffices crearētur, omisso priore nomine, eligerent sibi unū aliquod ex pōtificū qui antē fuissent, nominibus. Itē 2 Roman. pōtifex humeris hominū circumfertur: hoc inde

(Honor

) Nominis mutatio

natū quidā arbitrantur, quòd Stephanus secūdus, ut populo Romano ob insignes animi uirtutes uitæq; integritatē charissimus statim factus, pōtifex humeris omnium præ gaudio exultantiū fuerit sublatus, atq; in ædem Seruatoris ad Lateranū deportatus. Quē ritū deinceps seruauerunt successores, adeo semper ueterū honorū ac pōparum magis quàm morū tenax est postritas. Ego tamē dixerim illud ab ethnicis pontifices esse mutuatos, quando apud Romanos cū primis mos fuit, ut prædiuites ac primarij uiri lectica seruis gestata ueherentur. Iuuenalis,

Quadriuiro? quum iam sexta ceruice feratur,

Hinc atq; inde patens, ac nuda pene cathedra.

Et lectica hæc Græcè dicitur hexaphorus, quia sexta ceruice, hoc est, sex seruis, sicut ait Iuuenalis, ferri solebat.

Martialis lib. Epigram. 4.

Quum tibi non essent sex millia Ceciliane,

Ingenti latè uectus es hexaphoro.

Ius autē creandi Romani pontificis usq; ad tempora Cōstantini Imperatoris, quum pontificatus potuit cruciatus potius dici quàm dignitas, haud dubiè penes collegium Romanorum sacerdotum fuit. Postea paulatim cœpit eiusdem collegij, cum populi suffragio, ea electio firma esse, quā Cōstantinopolitanus probasset Imperator: idq; institutū durauit usq; ad annū salutis DCLXXXV. Quo quidem tempore Cōstantinus quartus Imperator, sanctitate Benedicti secundi permotus statuit, ut quem iam inde sacerdotum senatus populusq; Romanus pontificem creasset, is uerè successor Petri haberetur, quū ante id tempus, Constantinopolitani principis & Italiæ
exarchi

exarchi auctoritate, ea sit dignitas rata habita, id quod postea haud diu est seruatum: nam quum paucis post annis Gregorius tertius, ac nonnulli alij deinceps pontifices Longobardorum iniurijs pressi, nihil auxilij à Constantinopolitanis principibus haberent, ad Carolū primò Marcellum, & Pipinum, deinde ad Carolum Magnum ipsius Pipini filium Francorum reges confugere coacti sunt. Quas ob res, Leo tertius ipsum magnum Carolum fecit Imperatorē, cuius successores consueuerunt iidē pōtificis electionē confirmare. Atq; sic usu uenit, ut tū primum tutela Romani pontificis ab Imperatoribus Cōstantinopolitanis ad alios translata sit. Postremò circiter annū salutis MLIX. Nicolaus secundus cōcilio celebrato, pontificum electionē ad cardinales illos, qui, ut supra diximus, animarū curam gerebant, tantūm reduxit, idq; hodie seruatur. Quòd autem per Nicolaum sanctum est, scriptū leges in canonicis decretis, dist. XXIII. Sed ea electio tam à reliquis sacerdotibus, quàm à populo Romano comprobanda erat, poteratq; optari, qui etiam illius non fuisset collegij. At utrunq; breui post tempore pene est antiquatum: nunc enim cardinales, & sine populi sacerdotumq; cōsensu, & cardinalcm tantū faciunt pōtificem Romanum: quāuis nulla lege exceptum sit, quin iure queant cuiusuis ordinis uirum pontificem creare. At ea prima, deinde altera tertiāue electionis immutatio causa fuit, suspicor, quamobrem nonnullæ ecclesie posthac conatæ sint pro suo iure, sine Romani pontificis auctoritate, agere: quæ tamen paulatim ad officiū rediere: nā Græci antistites, Simplicio sedēte, Romanum

1049
Anno MCLIX
1409

475
 sm Gabrich
 prakoln

pontificem omniū caput esse ultrò declararunt: qui fuit annus salutis CCCCLXXV. Is dein Ioanni Constātinopolitano episcopo id ad se honoris reuocare conāti, etiam iuuāte Mauritio principe, gnauiter restitit, ac breui pōst recuperata prorsus dignitate, Phocæ Imperatoris iussu, est rursus princeps omniū declaratus, etsi Græcis argumētantibus eo loci debere esse Christianæ pietatis arcē, quo & imperij. Idē ut pater Rauēnates episcopos ad officiū reuocauit, quos iam pridē Longobardorū ac exarcharum temeritas alienauerat. Item & Mediolanenses eisdē furoribus actos, post c. annos quā descuerant, ad sanitatem reduxit. Quin uel Aquileiēses nōnihil sub Gregorio aberrantes, breui ad obsequiū retracti, & pallij usus post centū & quinquaginta annos, quā eo fuerant priuati, restitutus. Atq; sic Romanus pontifex cunctarum est ecclesiarū caput, & id quidē summo omnium gentiū consensu, ita ut nō sit uel impijs hominibus locus iam ullus aliter somniandi, nedū disputandi relictus. Ius autem eligendorū episcoporū, sacerdotum, ac diaconorū, iam inde à principio penes Apostolos, & dein apud sacerdotes ciuitatū, non sine tamen suffragio plebis, atq; iudicio uicinarum episcoporū fuit. Et hunc ritū diu seruatum esse diuus Cyprianus non uno in loco, & in epistola præsertim quarta ad Felicem presbyterū testatur, atq; inibi de ea re luculenter edisserit. Sed quum ista lex iam pridem refrixerit, nihil est quòd hīc Cypriani uerba ponamus. Episcopum uerò ita electum cæteri prouinciæ episcopi initiabant, idq; fiebat decreto Niceni cōuentus, quo sancitum erat, ut episcopus, si fieri posset, à
 totius

totius prouinciæ, sin' uerò difficile foret, tum non minus quàm à tribus initiaretur, & id non sine metropolitani auctoritate. Vtrunq; hodie penes Romanū pontificē est: ille enim creat episcopos, & initiat, uel secundū Nicenū præscriptum, initiari, id est, consecrari mandat. At post hæc, creatio episcoporum in aliam formam mutata est à Bonifacio tertio: is enim decreuit, ut ab urbium populo sacerdotumq; cœtu eligerentur, nō refragante loci principe, & pōtifice Romano annuēte his uerbis, Volumus, & iubemus. At illud decretum uelut nimis utiq; laudabile citò obsoleuit, cunctis semper in peius nostris delabentibus rebus. Postea Imperator de ea re consuli cœpit, sed id ius Ludouicus Caroli Magni filius Paschali pōtifici restituit, paulò antè Carolo patri ab Hadriano concessum. Veruntamen hodie bona principum nostrorum pars illud mordicus tenet, imò non modò episcopos passim quos uolunt, declarant, renūtiant, dicunt, sine sacerdotum populiq; suffragio, sed sunt, qui suis duntaxat diplomatibus possessionem minorum sacerdotiorum tradant, quod modis omnibus Simplicius ac Gregorius uetuerunt. Imperatores uerò nostros, occidentales dico, iam inde ab initio penes Romanū Pontificem creandi potestas fuit, quando Leo tertius, sicut supra tradidimus, Carolū Magnum Imperatorem fecit, coronaq; qua honestātur Imperatores, donauit, quam Platina diadema uocat: est enim fascia linea, qua insigni reges utuntur. Postea Ioannes duodecimus Othonem Germaniæ regem Imperatorem creauit. Et postremò Gregorius quintus, ut suam gentem (fuit enim homo Germanus)

singulari

singulari quopiā beneficio afficeret, auctoritatē in posterū tempus eligēdi Imperatoris fecit archiepiscopis, Moguntino, Treuerensi, & Coloniensi, item marchioni Brādeburgensi, comiti Palatino, duci Saxonie, & regi Boemie, ut qui ab eis renūtiatus esset, Cæsar & Romanorū rex diceretur. ac deinde Imperator statim, ut electionem huiusmodi Romanus pōtifex cōprobasset. Fuit is annus humane salutis MII. Atq; sic Germani principes ius illud acquisuerūt, quod etiānum habēt, retinēt, cōseruāt. Qui primi notarios in urbe Roma constituerint, qui res martyrum gestas scriberent, & ibidē de protonotariorum ac cubiculariorum

origine. Cap. XI.

Vgebatur principio assidue inter sevas Romanorum principum persecutiones, piorum numerus, & quò magis illa feritas debacchabatur, hoc plures quotidie eiusmodi tormenta subire non formidabant, ut iam multitudo Christianorum multò esset ipsis Imperatoribus suspectior quàm religio. Ne igitur memoria tot fortium factorum, quibus nunc fulget religio, instar solis & lune, ullo unquam tempore hominū mentibus excideret, neue posteritatem quandoq; lateret, quonam pacto illa ubiq; gentium propagata fuisset, Iulius primus Romanus pontifex, omnia ad rem sacram pertinentia per notarios literarū monumentis mandanda curauit. li ab initio fuisse uideri possunt, quos hodie protonotarios uocant, quorum officiū est, res præcipue gestas cōscribere. Ab hac opinione sunt qui dissentiant: ego tamen tam

pium

pium factū Clementi malim assignare, quem constat regiones septem notarijs diuississe, qui diligenter res martyrum gestas scriberēt: sed illud postea Antherus stabilius reddidit. Quod sicut Clementis & Antheri fuit institutū, ita fieri potuit, ut successorum incuria intermissum, à Iulio postremo fuerit renouatū. Atq; tale nostri protonotarij habuere principiū. Reperio etiam Fabianū, quī Anthero successit, & Caiū deinde regiones diuississe diaconis, qui itidē gesta martyrum literis mandarent. Verū hoc munus tempestate nostra, excusso scribendi onere, in ordinē abiit haudquaquā indecorum, etsi uenalis est. Sūt hodie protonotarij Apostolici numero septē, qui, ut dictū est, in illud collegium pretio cooptātur. Sunt præterea extraordinarij sine numero à pontifice gratuito creati, qui eius dignitatis priuilegijs perinde gaudēt, atq; alij, cōmodum aliud non cōsequuntur. Omnes equitādo pileo utuntur nigro, quod inductū dixerim, ut à cardinalibus & episcopis, per hoc insigne internoscerētur, quādo æquē omnes linteam togā induunt. Ita cōiectura percipiamus licet, quum minimē tradatur, quando primum petasati incedere cœperint, & eorum collegia à quo fuerint primum uenalia facta. Leō primus ad res diuinas intētus, quū populus frequēs ex omni parte orbis Romā uenire causa concurreret, Apostolorū sepulchris custodes ex Romanis addidit sacerdotibus, & eos cubicularios appellauit. Illud bonus pōtifex ea de causa fecisse uidetur, quò augeretur pietas eo loci orantiū, quū animaduerneret diuorum reliquias nō sine ueneratione seruari. Sed memoria nostra obsoleuit ista cōsuetudo, quū pauci
certo

certò sciant ubi loci ipsa Apostolorum ossa iaceāt. Quare à sepulchris ad cubiculum pontificis custodiendum, cubicularij huiusmodi traducti dicuntur, quos Leo X. in collegium redegit.

Vnde natum, cur sacerdotum ordo in uarios abierit munerū gradus: & de primo pallij usu, eiusq; forma, ac primordio collegij residentiariorum apud Anglos, & de antiquo iurandi modo, interdiciq; contumacibus sacris, hoc est, eos excommunicandi, ut dicitur. Cap. XII.

Am inde ab initio, quum ubiq; ferè gentiū flamines sacerdotes præessent, & illis alij, qui archiflamines, id est, primarij sacerdotes nuncupati sunt, ad quos sacrorū omniū ratio referebatur, placuit, auctore Apostolo Petro, sicut D. Clemens in suo Christianæ religionis compediario libello perhibet, ut similiter in singulis gentium quæ religionem in posterum complecterentur, urbibus, in locū flaminū episcopi substituerentur, & in qualibet prouincia, archiflaminis uice, unus archiepiscopus cōstituere-tur, cui reliqui illius regionis episcopi subessent, id quod nos in historia nostra Anglica ostendimus in Britannia, quæ nūc Anglia est, auctore D. Gregorio, esse factū. Innocent. quoq; ut in decretis canonicis est, hinc nostrorū sacerdotū & episcoporū differētiā introductā affirmat. Ii archiepiscopi modò primates, modò Graia uoce patriarchæ, hoc est, patrū principes dicti, quatuor principio fuere, Romanus, Antiochenus, Alexādrinus, Ierosolymitanus: postea translata Byzantiū imperij sede, additus

ditus est Cōstantinopolitanus. Verūm posthac ambitio-
ne paulatim modestiā ē pectoribus hominū detrudente,
plures creati sunt, usq; uenit ut huiusmodi ordini plus
aliquid dignitatis ac maiestatis accesserit. Et quoniam
hisce pontificibus sedes in ijs præsertim locis, qui insi-
gniores essent, datæ sunt, idcirco & metropolitanos uo-
camus, quòd unusquisq; hodie in ea præsit urbe, quæ e-
iusdem prouinciæ metropolis, id est, mater ac caput est.
Primates tamen ac patriarchæ antecellunt auctoritate
archiepiscopis metropolitanis, sicut patet ex decreto A-
niceti, qui statuit, ne episcopus crimen metropolitani sui
ad aliū nisi ad primatē, aut ad sedem Apostolicam defer-
ret. Eiusdem etiam decretū fuit, ne archiepiscopi nisi ex
singulari titulo, primates nominarētur. li autem merito
patriarchæ uocantur, cæteri archiepiscopi nominātur,
uel, ut quidam uolunt, metropolitani. Hos Clemens pri-
mus pallio, cuius usum introduxit ipse primus, ornauit,
uoluitq; ut eis crux præferretur, quibus nunc potissi-
mū insignibus, ab reliquis episcopis distinguūtur. Mar-
cus tamen pontifex instituit, ut episcopus Ostiēsis, quòd
ab eo Romanus cōsecraretur, pallio quoq; uteretur. Est
autē pallium uestis summa lanea & candida cui utrinq;
pendent duæ fasciæ, & ad humeros circulus ductus, ac
quatuor purpureis crucibus insignita est. Huius sanē in-
signis rationē D. Gregor. ad maximū episcopū Salonita-
nū scribēs, sciēter reddit, qui dicit illud humanitatem &
iustitiā significare, ut ij qui illo utūtur, foris summissē se
gerāt, id est, mites sint, & intus animū æquum habeant,
hoc est, iustitiam colāt. Ex eodem quoq; fonte manauit,
inter

inter reliquos initiatorū ordines, diuīso officiorū, ut archidiaconi diaconis, archipresbyteri presbyteris, & ijs omnibus præpositi uel decani quos uocant, præessent, quibus par quoq; creuit honor. Hinc etiā instituta sunt collegia sacerdotū, qui in templis præsertim cathedralibus, omni tēpore sacris operā darent. Hos Græcè canonicos, hoc est, regulares uocamus, ut qui rite instituti, cæteris uiuendi normā præberent. Istorū autem collegiarū abhinc ccc. & eo amplius annis, apud nostros Anglos, tempore regis Ioannis, quū humana pariter, ac diuina permista forent, diuortiū factum est: sed auctor sectæ nō traditur, quod sciā, si non fuit discordia, quæ fortē uoluerit aliquot ex collegio pecuniosos sacerdotes pretio seiūctos alijs dominari. Id enim tēporis quū regis Ioānis edito cuncta passim tēpla spoliarentur, aliqua diruerētur, sacerdotū bona prædæ darētur, facile omnis administrorum grex dissipatus est: postea mortuo rege accidit, ut canonici ad sua redierint collegia, & eos qui primi fuerūt, oportuerit erogare pecuniā, tam ad ædes sacrās faciendas, quā ad ea cōparanda quæ ad cultum pertinerent diuinum. Hinc igitur factum est, ut nōnulli canonici curam rerū omnium collegij susceperint, reliquis collegis forsitan suæ causæ indormientibus, soli q; emolumēta capere cœperint, quæ patres olim cunctis iuxta collegis canonicis cōstituerint, qui suo tempore sacris operā dedissent. Ita república collegiarum in paucorum potestate deducta, aut tunc, aut statim post, ij noui principes canonici nullos ex canonicis ab episcopo factis, in suā societatem admittebant, nisi pretio, quod partim ad sarta templo-

templorum tecta tuenda, partim sibi, partim uerò tēpli ministris particbātur: & ut ea emptio non uideretur fieri contrā ac liceret, à Romano pontifice impetrarūt, ut à uenientibus in suum nouū collegium, sine criminis nota, pecuniam acciperent. Hodie qui in collegijs sacerdotum ita dominantur, uulgò residētiarij uocitātur, quòd ad tēpla soli maneant: nā licet alij canonici dies noctesq; in templis, ad res sacras laborem, curam & operam impenderent, nihil tamen lucrifacerent. Durat institutū uarijs legibus ab ipsis residentibus corroboratum: sed una quidem lex illa primaria est, ut domos maximè hospitales habeant, & præsertim diuitibus qui ad eos pro suo iure continenter confluunt, id quod inuidiā illis reprimat, quum ita mensis seruire cogantur. Atq; ex eo instituto sequutum est, ut bona pars canonicorum ex suis collegijs expulsa sit, quādo multi illorum seu religionis, siue paupertatis causa, nolūt, neq; possunt pretium dare, qui nō prohibiti dubio procul, in obeūdis sacris tam libentissimè quā diligentiissimè suum officiū præsarent. Quapropter haud fortasse ab re esset, si patres præscriptum canonicis quondā à collegiorum fundatoribus datū, tandē aliquando seruandū curarent, prout alibi ubiq; gentiū, illud ipsum inuiolatū esse constat. Item ut homo homini facillè semper præsstat, ita expedit ut maiora munia præsertim sacra illis deferātur obeūda, qui doctrina & uite sanctimonia alijs antecellunt, id quod Christus admonuit, quū dixit, Homo quidā peregre proficiscens uocauit seruos suos, & tradidit illis bona sua, & huic quidem dedit quinq; talenta, alij autem duo, alij uerò unū,

unicuique secundum propriam uirtutē. Quapropter An-
 therus pōtifex censuit episcopū, omisso primo episcopa-
 tu, ad alterū necessitatis causa & utilitatis, nō suūp-
 sed creditarū ouium, posse trāsferri: quod antea per de-
 cretum Nicenæ synodi, fieri minimè licebat. Et Antherū
 illud mouisse crediderim, quòd Petrus ea de causa, reli-
 cta episcopali sede Antiochena, se Romā cōtulerit, ibiq;
 aliquot annos episcopatum obiuerit. Cæterū hodie à
 plerisq; contrā fit, ad utilitatē suam, non ad susceptū mu-
 nus respicientibus, ut habeāt unde se mollius curēt, qui-
 bus haud dubiè Dominus tempore suo dicet, Serui mali:
 tollite itaq; seruos inutiles, & eijcite in tenebras exte-
 riores: illic erit fletus & stridor dentium. Quum per hunc
 modum episcopi, & archiepiscopi dati essent, qui in ea
 incumberent, quæ in suorum sacerdotū rē esse ducerēt,
 iusq; dicendo, reddendoq; illos regerent, Caius primus
 statuit, ut sacerdos ne coram iudice profano conueniri
 posset, quò sic cūctos deterreret, ne Christos Domini tā-
 gerēt. At ne quisquā fraude dolōue circūueniretur, Eu-
 tychianus sanxit, ut accusatio coram iudice scripto con-
 staret, sicut Cornelianum decretum est, ne quis à sacerdo-
 te, nisi religionis causa, exigeret iusiurandum, quod non
 credentibus & suspiciosus faciendæ fidei causa, institutum
 constat, cuius apud ueteres talis fuit forma. Cicero ad
 Appium Pulchrū, De me tibi sic contestans omnes deos,
 promitto. Et Acneas ad Didonem, apud Vergil.

Funeris heu tibi causa fui, per sydera iuro,

Per superos. Aut per rem charam mos fuit iurare.
 Ouidius ad amicam quæ peierauerat,

Perq;

Perq; suos illam nuper iurasse recordor,

Perq; meos oculos, & dolucere mei.

Item, teste Festo, lapidem silicē tenebant iuraturi per Iouem, hæc uerba loquentes, Si sciens fallo, tum me Diespiter salua urbe, arceq; bonis eijciat, ut ego hunc lapidē. Præterea nulli, quemadmodū testatur Liuius, licebat magistratū plus quinq; dies, nisi qui iurasset in leges, gerere. Hunc pene morē, pōtifices nostri, Reges, sacerdotes, Prætores ac cæteri omnes præfecti seruāt, qui ita iurāt, antequam ad ea munera obeunda admittātur. Sed illud maximū ius erat iurandū, quod quisq; nomine fidei dabat, ita ut, teste Dionysio, magistratus plurimas litium disceptationes ex fide dijudicarent. Quapropter Numā Fidei deæ templū posuisse, sacraq; fieri instituisse idē tradit. Apud Hebræos talis fuit usus. Hierem. Et iurabis, Viuit Dominus, in ueritate, & iudicio, & iustitia. Hos enim, ut ait Hieron. iusiurandum habet comites, quibus si caruerit, periurium erit. Et Abigail uxor Nabal ad Dauid, Nunc ergo, domine mi, uiuit Dominus, & uiuit anima tua. Historia est in 1. Reg. lib. Apud nos ita iurat Apost. Testis est mihi Deus. Sed longē ustitatissimus iurādi modus est, per Euangeliū, quē Iustinianus Imp. uti in eo lib. est quem Authenticū appellauit, titulo De sanctissimis episcopis, instituit. Postea ita usu uenit, ut hodie qui iusiurandū iurat, corā magistratibus ut plurimū Euangeliorū librū aut dextra manu tangat, aut osculetur, dicens, Ita me Deus, & hæc sancta Euangelia iuuent: quòd quemadmodū Euangeliū nostræ religionis fundamentū nulla de causa uiolari debet, ita iusiurādum nullo pacto

frangendum sit. Quòd autē nostri pontifices solent contumaces, hoc est, superbos, ac idcirco iuris cōtemptores minimeq; obediētes, aut delictū aliquod delinquentes excōmunicare, ut uulgò dicunt, illisq; simul interdicere sacris, hoc ex iudæis sumptū est, quorum moris fuit, eos ignominie causa extra synagogam, id est, congregationem eiicere, qui dicto minus audientes, contra Legē, uel pontificū seu populi mandatum aliquid fecissent, quod perinde erat atq; apud nos interdicere sacris: illudq; uerum esse Euangelista Ioānes affirmat, scribens, iam enim cōspirauerant iudæi, ut si quis eum cōfiteretur esse Christum, extra synagogam fieret. Alludit ad illud & Paulus ad Corinth. epistola priore, cap. 5. quum iubet, ut stuprator sue noueræ exterminetur, quò sic pœnitendo tanti sceleris animā non amittat, ita scribēs, Tradatur satanæ ad interitum carnis, quò spiritus saluus sit in die Domini Iesu. Hos religionis hostes diuus Cyprianus abstentos passim appellat, quòd reliqui homines ab eis abstinere debeant: qui tamē utitur supino istius uerbi abstineo, minime usitato. Reperio hunc puniendi morē à Druidibus Gallorū sapientibus quondam usurpatum: illi enim, uti Cæsar in suis Cōmentar. testatur, si quis aut priuatus aut publicus eorū decreto non stetisset, sacrificijs interdicebant. Et hæc pœna apud eos grauissima, quoniā quibus ita erat interdictū, ij numero impiorū ac sceleratorū habebantur, ab ijs omnes decedebāt, aditū sermonemq; defugiebant, nequid ex contagione incōmodi acciperent, neq; ijs petentibus ius reddebatur, neq; honos ullus communicabatur. Hæc omnia ita cum nostra religione consentiunt,

sentiunt, ut non temere quis crederet, nos huiusmodi deuouendi execrādiq; modum potius ab ipsis Druidibus, quā à Iudæis esse mutuatos. Atq; hoc unicum telū, terrificumq; fulmen est, quo pōtiffices nostri solo nutu, mortaliū animas etiā ultra tartara mittūt, propter quod minus utiq; est in quenquā præcipitanter torquendū. Istud censuræ, id est, correctionis genus apud ueteres Christianos in usu fuit, id quod Tertul. in Apolog. aperte demonstrat, quū meminit de eorum cōuentibus, ita scribēs, ibidem etiā exhortationes, castigationes, & cēsura diuina: nam iudicatur magno cum pōdere, si quis deliquerit, ut à cōmunicatione orationis, & cōuentus, & omnis sancti cōmercij relegatur: præsidet probatissimi quiq; seniores, honorē istum non pretio, sed testimonio adepti.

Qui primi instituerint ut uirgines consecrarentur, & unde fluxerit mos uelandi caput, illudq; aperiendi uiris principibus, atq; osculandi pōtifficum pedes & manus, item osculo salutandi, ac ipsos pedes mutuò lauandi. Cap. XIII.

Vòd uirgines sacrantur, id est, uota castitatis, facientes religioni addicuntur, Pij primi præscriptū esse uidetur, quod in decretis canonicis est, Virgines non uelentur ante xxv. annos, nisi fortè necessitate periclitantis pudicitie uirginalis. Et non sunt consecrandæ, nisi in Epiphania, & in sabbato Paschæ, & in Apostolorū natalitijs, nisi mortis causa urgente, & reliqua. Porro eam prærogatiuam Apostolorum festis diebus datam aiunt, quòd illi ante omnes, uirginitatis amatores, cultoresq;

fuiſſent. Id initiũ fuiſſe monacharũ, ac incrementũ inde ſuum ſenſiſſe, declarat decretũ Soteri, qui ſecundo loco ſucceſſit Pio. Is inſtituit, ne monacha ulla palam, quã uocant, attrectaret, neue thus in acerram poneret, dum ſacrificia fierent. Fuit ille annus ſalutis circiter CLXXV. Vnde uidetur monacharũ inſtitutum iam tum apud Romanos non fuiſſe ignotum. Quare miror quosdam eſſe, qui tradant Marcellam, quæ cum Hieronymo familiaritatem habuit, primã fœminarum auſam eſſe illud Romæ profiteri. Verũ ab ipsis Apoſtolis ortũ uidetur, ut mulierum ſacrarũ congregatio in Chriſtiana religione eſſe cœperit: quum enim Paulus priore epist. ad Timoth. ſcribat, Viduas honora, quæ ueræ uiduæ ſunt. Porro quæ uera uidua eſt ac deſolata, ſperat in Deo. Et ſubijciat, Vidua eligatur, nō minor annis ſexaginta, quæ fuerit unius uiri uxor, in operibus bonis hominũ teſtimonio comprobata, ſi filios educauit, ſi fuit hoſpitalis, ſi ſanctorũ pedes lauit, ſi afflictiſ ſubminiſtrauit, ſi in omni opere bono fuit aſſidua. Item pergat, Quòd ſiquis fidelis, aut ſiqua fidelis habet uiduas, ſuppeditet illis, & non oneretur eccleſia, &c. Apparet uiduas ueras & deſolatas, hoc eſt, ut Chryſoſt. ſentit, rerũ omnium humanarum curas negligentes, ſpesq; ſuas in Domino ponentes, iam tum electas, ac eccleſiæ, id eſt, cōmunitatis ſumptibus nutritas, & deniq; tales propemodũ fuiſſe, quales nos hodie habemus monachas, excepto quòd noſtræ nō modò ſecundũ Apoſtolicũ præſcriptũ, ſexaginta annis, ſed ut plurimũ uiginti minores eligũtur, quæ quũ aliquãdo carnis titillatione impulſæ à cōtinētiæ legibus aberrēt, proſectò religio
non

non mediocre inde dānū sui honoris facit. Quippe ideo Apostolus, teste Ambr. in lib. De uiduis, iuniores uiduas minus recipiendas in numerū ecclesiæ uiduarum decreuit, quòd illæ haud facîle possent præstare officia quæ ad ueras uiduas pertinerent. Hinc perspicuè intelligere licet, iam tum cœpisse fœminas per hunc modū Deo dedicari, & Apostolos primū, ac deinde nostros pontifices exemplo Vestalium uirginū, induxisse fœminarum religionem in ecclesiam Dei, ut uterq; sexus Domino in castitate seruiret. Sicuti uelare caput, secundum Apostoli sententiam est, qui ad Corinth. ait, Omnis uerò mulier orans aut prophetans, non uelato capite, dchonestat caput suum. Vnde Linus ex mādato Petri cōstituit, nequa mulier nisi uelato capite, templū ingrederetur: quod uidetur ab Hebræis accepisse, quorum fœminis, sicut ait Tertull. lib. De corona militis, tam solenne fuit uelamen capitis, ut inde internoscerentur. Item pōtifici non licebat caput aperire, dicente Mose, Pōtifex caput suū non discooperiet. Vel à Latinis sacerdotibus mutuatus, ut per hoc quoq; sic eorum ritus ad honestiores uerteret usus. In sacrificijs enim, quemadmodū ait Plutar. in Problem. Itali, auctore Aenea, obnubebant caput, quòd is quum rē diuinā faceret, prætereunte Diomede, qui, teste Seruio, Palladium quod ex oraculo iussus erat reddere Troianis, tunc referebat, ne cognitus interrumperet sacrificiū, caput uelauit, atq; ita conspectū hostis euitauit. Cōmemorat rē hanc Maronianus Helenus in 3. Aeneid.

Et positis aris, iam uota in littore solues,
Purpureo uelare comas adopertus amictu,

Ne qua inter sanctos ignes, in honore deorum
 Hostilis facies occurrat, & omnia turbet.
 Hunc socij morem sacrorum, hunc ipse teneto,
 Hac casti maneant in religione nepotes.

Ceterum apud Arabes & Carthaginenses, fœminæ non
 modò religionis, sed honestatis causa, caput & faciẽ ue-
 labant, quod uelamẽ pro galea illis esset. auctor Tertull.
 qui de ea re librũ scripsit. Magistratibus uerò & alijs po-
 tẽtioribus caput aperimus, tanquã omnia nostra illis pa-
 tẽre debeãt. Idem Plutar. auctor. Hinc haud dubiẽ nobis
 mos est, & orare aperto capite, & superiores reuereri:
 id quod Apost. uoluit, dicens, Omnis uir orans, aut pro-
 phetans uelato capite, probro afficit caput suũ. Hæc ille.
 Sed ad rẽ redeamus. Est igitur sacrãdarũ monacharum
 institutũ multò uetustius, quàm quæuis alia monachorũ
 religio: est item excellẽtius: quippe nulla, ut ait Aug. De
 bono uirginali, uirgo sacra nascitur, nec est hæc proles
 carnis & sanguinis. Si harũ quæritur mater, religio est.
 Non parit uirgines sacras, nisi uirgo sacra, uirgo illa
 quæ despõsata est uni uiro, id est Christo. Talis uirgo sa-
 cra fuit Petronilla, talis Cæcilia, talis Agnes. Postea in
 collegia coiungere, ac sanctissimis uiuendi legibus à patri-
 bus acceptis, uitã uirginitate dignã agere cœperũt. Mos
 deosculandi pedes pontificũ, ne longẽ exẽpla petamus, à
 Christo præceptore nostro cœpit. Is summus sacerdos
 & pōtifex maximus tulit, ut mulier quæ erat in ciuitate
 peccatrix, sicut testis est Lucas, sibi pedes primũ flens
 lachrymis rigaret, capillisq; tergeret, ac deinde deoscu-
 laretur, ueluti apud Hebræos mos fuerat Christos Do-
 mini

mini uenerari. Voluit item proculdubio Cornelius Centurio pedes apostoli Petri osculari, sed pater māsuetudinis plenus id fieri non est passus, qui eleuans eum sibi ad pedes iacentē, dixit, Surge, & ego ipse homo sum. O uocem memorabilē, atq; salutare! si bene multi hodie sese quoq; homines tantum esse perpenderēt, qui propterea quòd sacerdotio præditi sint, planē se reliquorū mortaliū, longē post hominum memoriam imperiosissimos dominos præbent, nō cōmunes patres, uti fieri deberet. Ita usu uenit, ut nos pontificum nostrorū pedes exosculamur: illudq; institutum à Romanis pōtificibus dixerim, quò mos ille osculādi antiquus à deorū etiam cultoribus seruatus, ad ueram pietatē usurparetur. Perinde quandoq; expedit, ad alliciēdos hominum animos ad ueram religionem, ut quod apud illos honori antea fuerat, non tollatur penitus, sed sanctiore instituto ad consimilē adhibeatur cultum. Nam, ut Plutar. testatur, sacerdotibus Romanis nec habere nec petere magistratum permittebatur, lictore tamen & sella curuli utebantur, ut ijs deliniti ultra non quærerent: in templis prope ianuam lecticam habebant, tanquam custodes & refugium: pedes ijs reliqui osculabantur. Quin & alijs summis uiris id genus honoris habebatur, cuius rei testis est Seneca, scribens Caium Cæsarē porrexisse ad osculandū sinistrum pedem Pōpeio Pœno, ut ita ostenderet focculū auratum, margaritisq; distinctum. Idem Pomponius Lætus affirmat, ita scribens, Imperatores antea manus exosculādas nobilibus præbebant, pōst suis manibus subleuabant ad oris osculū, uulgus genua exosculabatur. Diocletianus

edicto sanxit, uti omnes sine generis discrimine, prostrati pedes sibi exoscularentur, quibus etiam uenerationem quandam adhibuit, exornans calceamenta auro, gemmis, & margaritis, quod fecisse antea Caium Caligulam memorant. Is honos hodie Romano pontifici fit, qui aduentus se ad sacra pedum oscula admittit: ceteri uero antistites dexteram manum auersam aduentibus religiose osculandam porrigunt, quod uel ab ethnicis sumptum constat. Plin. enim lib. 11. dicit religionem aliquam esse in dextera, quæ in fide porrigitur, quæ osculis auersa appetitur. Testatur idem Apuleius libro asini sui secundo, ubi quum de propheta Aegypto meminit, ait, Et cum dicto iuuenem quæpiam linteis amiculis intectum, pedesque palmeis baxeis indutum adusque, derafo capite producit in medium, huius diu manus deosculatus, & cætera. At contra faciebant Numidiæ reges, qui teste Valerio Max. more gentis suæ, nulli mortaliu osculum ferebant. Solemus insuper & osculo salutare, id quod antiquum est, quando satis constat Hebræos sic consueuisse in osculum excipere hospites, atque hoc pacto salutare aducentes se. Ad hunc modum Iacob ut uidit puellam Rachel, ore est prius osculatus quam illi indicaret se eius esse amitinum. Et Labam pater ipsius Rachel ut nouit Iacob filium Rebecca sororis suæ, complexus est eum ruens in osculum. Sic Christus salutantes se osculari solitus erat: sic Paulus beniuolentiae animorumque charitatis osculo salutandum censuit, qui in extrema secunda epist. ad Corinth. scripsit, Salutate uos mutuo sancto osculo. Hinc ego dixerim apud Romanos institutum fuisse, ut mulieres cognatos ore oscularentur: cuius rei etsi

rei etsi Plutar. in Problem. alias ponit causas, quòd mulieribus Romanis uini usus interdictus esset, & idcirco ne bibētes laterēt, sed domesticorū congressu redarguerētur, osculādi cōsuetudinē introductā. An quòd mulieres Troianæ quum ad Italiæ litus accessissent, & uiri ad ad unū omnes in terrā descendissent, naues incenderūt, quia se iā diuturni laboris pertæsas maris tæderet, quæ metu deinde uirorū pavidæ, osculādo ac blādè appellādo mitigassent eorū animos, sibiq; reconciliassent? Hinc māsīt postea cōsuetudo, ut hac inter se comitate uterentur, fuitq; præcipuū cognationis signū, post cognatorū cōnubia lege prohibita. quod nūc ubiq; gētiū seruatur, & præsertim apud Anglos, quorū mulieres non cognatos modò, sed quoscūq; generatim osculo tātū salutāt, resalutantq; & illud quidē prioribus uti dicitur, labris, tam decētissimè q̄ honestissimè faciūt. At quæ regio sunt sanguine editæ nō oscula inferiorib. libāt, sed manū auersam porrigūt, perinde ac uiri inter se salutationis causa, solēt dextrā iūgere dextræ. Quòd sacerdotes ante diē festū Paschæ sibi inuicē, quodq; profani q̄ superiores sunt, inferioribus pedes lauāt, id fuit etiā Christi institutū, qui ut humanitatis documētū omnibus præberet, Apostolis pedes eodē die lauit, quibus prout Ioā. cōmemorat, & dixit, Vos uocatis me magister & domine, & bene dicitis, sum etenim. Si ergo ego laui pedes uestros dominus & magister, & uos debetis alter alterius lauare pedes. Exēplū enim dedi uobis, ut quemadmodū ego feci uobis, ita & uos faciatis. Quod institutū māsīt postea cū osculādi ritu, & utrūq; cōmemorat Tertul. lib. ad uxorē altero.

Qui

Qui primi apud Romanos instituerint sacerdotes, flamines, uirgines Vestales, pontificem maximum, salios, feciales, patrem patratum, regem sacrificulum, augures, epulones, sodales, Titios, & aruales, ac singulorum officia, & quæ procurarēt sacra, & de primo lectisternio, atq; librorum Sibyllinorum origine. Cap. XIII.

Lamines, id est sacerdotes, Numa Pompilius secundus Romanorum rex instituit: is enim Rex creatus nihil prius habuit, quam præferocē populū ad pacis & iustitiæ cultum à rei bellicæ studijs auertere, sacrisq; obligare. Itaq; primū constituit annū ad cursum lunæ, digestū in duodecim menses, uti alio est loco à nobis dictū, festosq; deinde dies: flaminem unū Ioui creauit, qui dialis est dictus, eum insigni ueste curuliq; sella ornauit. Is mortua uxore, ut ait Plutarch. in Problem. sacerdotio se abdicabat, uelut alter censor uita priuato collega, magistratu abibat. Nō uehebatur equo, neq; noctem unā extra urbē manebat, ut sit longius profectus esset, ne sacra, eius absentia negligerentur. Itē iurare eidem minimè licebat, eò quòd tormenti quoddam genus sit homini libero iusturandum, præsertim sacerdoti, cui quū diuina credita sint, paruā habere fidem, absurdum censetur. Utinam utrunq; nostri attenderent episcopi in primis, qui ad suum munus fungendum haud semper præstò sunt, propter quod res religionis meliore in casu minus sunt: & nostri magistratus, qui uolūt pro re etiā minima, sacerdotes iurcirādo adigere, quū ijs in primis illud tātū fari liceat, Est, est, Non

est, Nō, nō. Sed domū repedemus. Duos deinceps Numa adiecit flamines, Marti unum, alterum Quirino. Plutar. huius rei auctorem facit Romulum, aitq; ab eo flamines Ioui & Marti, non à Numa creatos: cui opinioni Linius minimè assentitur. Hos ab insigni quod capite gestabāt, quasi flamines dictos existimāt quidā, alij à pileis quasi pilamines: sed insula quæ illorū capitibus hærebat, quæ flamina, ut Dionysius scribit, est dicta, ijs uerius quàm uox alia nomē dedit. Item uirgines Vestales Numa legit. Quæ sacra in Italiam per Aeneā adducta fuerunt. Verg.

Sic ait, & manibus uittas Vestamq; potentem,

Aeternumq; adytis effert penetralibus ignem.

Vestam matrem Saturni, & alteram ex Ope filiam ferunt: de hac uirgine Ouidius in Fast.

Semine Saturni tertia Vesta fuit.

Et modò eam ignem ponit, dicens,

Nec tu aliud Vestam quàm uiuam intellige flāmam.

Modò terram,

Sic incesta perit, quia quam uiolauit, in illa

Conditur, & tellus Vestaq; numen idem est.

Bene conuenit, ut Vesta terra sit, & ignis, quia terræ inclusus est ignis, id est, naturalis calor, quibus cūcta producūtur. Posuit illi templum Albæ Ascanius. Fuit & Romæ ædes inter Palatium & Capitoliū, forma pene sphærica, qua terra pingitur, cōstituta. Tradit Aulus Gellius, primæ quæ huiusmodi sit adhibita ministerio, Amatam nomē fuisse, ac propterea reliquas deinceps omnes Amatas appellatas: diciq; nō electas, neq; creatas Vestales, sed raptas, eò quòd capiebatur à pontifice de manu patris Vestalis.

Vestalis uirgo: neq; capi poterat minor annis sex, neq; maior decē, & quæ ex seruis nata, aut corpore manco, sensūue diminuto foret. Romæ primò Gigania & Berenicia captæ, mox totidē additæ, Camilia & Tarpeia. Huic numero Seruius Tull. duas nouissimè adiecit. Hæ decem primos annos sacrorū ritum perdiscebāt, totidem deinde operam dabant sacris, tertio decēnio rudes & nuper captas instruebāt: postea uerò si qua id ætatis nubere uoluisset, fas erat alterū mallet sequi. Cæterū quando illis quæ coniugiū sequutæ fuissent, malè uertisset, plures ad mortē usq; in religione perseuerabāt. Stipendiū ijs Numma de publico statuit, & eas deniq; perpetua uirginitate alijsq; cæremonijs uenerabiles fecit: carpento uehebantur, magistratusq; illis assurgebant, ac fortuito occursu, fontē supplicio eximebant: ignem perpetuū seruabant, qui si per incuriā extinctus esset, custos flagro à pōtifice maximo, cui suberant, cædebatur. Si qua incesti cōuicta esset, ante ora ciuium, mœsto silentio efferebatur, uiuaq; circa Collinam portā, in subterraneum specum dimissa, terraq; statim superiniecta necabatur. Atq; hoc sacerdotium Alba oriundū per hunc modum fuit Romæ instauratum. Pontificē præterea maximū Numa Martiū Marci filium ex patribus creauit, cuius potestati omnia sacrorum iura subiecit, ac quibus hostijs, quibus diebus, ad quæ templa, sacra fieri oporteret, formulam docuit, constituitq; eum, teste Festo, iudicem ac arbitrum rerum æquè diuinarum ut humanarū. Fuit id, credo, certū portentum, quo est significatū, urbem Romā postremò perinde pontificia maiestate, qua nunc latè patet, gentibus modera-

moderaturam, atq; olim potentia imperasset. Idem Gra-
 diuo Marti duodecim sacrauit salios, tunicæq; pictæ in-
 signe dedit, & super tunicam, æneum pectori tegumen-
 tum, cælestiaq; arma, quæ ancilia appellantur, ferre, ac
 per urbem ire canentes carmina, cum tripudijs solenni-
 saltu, unde nomē traxerūt, iussit. Videtur Numa in hoc,
 uelut in plerisq; alijs, Hebræos æmulatus: legimus enim
 David ante arcam fœderis saltando processisse. Ancile
 scutum breue ac rotundum, regnante ipso Numa, è cælo
 lapsum in seuientis pestis remedium, uulgò crediderūt.
 Ouidius in Fastis,

Ecce leui scutum uersatum leuiter aura

Decidit, à populo clamor ad astra uenit. Et infert,

Atq; ancile uocant, quod ab omni parte recisum est,

Quaq; oculis spectes, angulus omnis abest.

Et quū aruspices respondissent, illic fore orbis imperiū,
 ubi ancile illud cōsisteret, diligentia Numæ ne ab homini-
 bus unquā auferri posset, à Mamurio fabro multa simi-
 lia facta sunt, & in tēplo Martis posita. Inter tot sacros
 ordines, posuit & fœciales sacerdotes, quibus id dedit ne-
 gotiū, ut Romani nullū iniustè bellum inferrent cuiquā.
 Cneus Gellius Annaliū scriptor id ab Ardeatibus prodi-
 dit acceptum, alij ab Equiculorum gente. Satis constat
 Numam bellum Fidenatibus indicturum ob excursions
 in Romanum agrum factas, ne non omnia rite fierent, fœ-
 ciale eius, & collegiū postremò cōstituisse. Ijsiqua per
 iniuriam Romanis adempta essent, repetebant ab hoste:
 quæ si minus reddita essent, bellum composito ad id car-
 mine indicebant. Pari potestate petentibus iustè res,
 dabant

dabant fontes ad suppliciū, legatorum iniurias uindica-
bant. Ad hos itē pertinebat, fœderis iure percussa tueri,
pacē sancire, eādē si minus legitimè pacta esset, irritā fa-
cere, & siquid Imperator uel exercitus deliquisset, sce-
lus expiare. Feciales autē à fero siue à facio dicti, quòd
apud eos belli pacisq; ferēdæ seu faciēdæ ius esset. Fuit &
sacerdotiū Patris patrati, qui Romæ ad iusiurandū pa-
trandū, hoc est, ad fœdus sanciēdū eligebatur: fecialis eū
faciebat, uerbena caput capillosq; tangēs. Primus Romæ
fecialis Marcus Valerius Patrē patrātū Spuriū Fusiū
fecit. Post exactos reges, cœpit rex sacrificulus creari: is
primus fuit Manius Papyrius, q ne in re ulla Regis præ-
sentia desideraretur, ea sacra obibat, quæ Reges facere
consueuissent. Et id sacerdotiū pōtifici maximo subiece-
re, nequid regiū nomē recenti libertati officeret. Erant
præterea augures, de quorū origine alibi diximus. Epu-
lones qui indicēdi Ioui cæterisq; dijs epulas potestatē ha-
bebant, ueteres pōtifices instituere: nā, ut inquit Cic. pon-
tificates propter multitudinē sacrificiorū, tris uiros epulo-
nes esse uoluerunt, qui triūuiri epulones appellabātur.
Iis postea præpositus est rex sacrorū, id est, sacrificulus.
Additi deinde fuerūt alij tres uiri, qui sacris libris legē-
dis, carminibusq; Sibyllæ præessent. Isti, quoties prodi-
gia magnos aliquos rerum euentus auspicantia emerge-
rent, lectisternijs ad puluinaria deorum factis, sacris sup-
plicijsq; placabant, qui & sodales Titij uocabantur, sic
septemuiri epulones dicti sunt. Hos Titios sodales, au-
ctore Cornelio Tacito, Romulus inita cum Tito Tatius
societate, primus creauit. Idē primus, uti Plinius perhi-
bet,

bet, aruales sodales instituit, seq; inter alios, duodecimū fratrem appellauit, ut arua fruges ferrent: & propterea eius sacerdotij insigne fuit spicea corona. auctor Gellius. Sacra quæ istiusmodi sacerdotib. in primis curæ essent, hæc fuisse reperiō, lupercalia, Saturnalia, de quibus alibi meminimus. Bonæ deæ (quam alij aliam fuisse dicūt) sacra in Auentino in eius templo fiebant, ad quæ uiri nō ingrediebantur. Floralia deæ Floræ pridie calēdas Maij dicata. Hanc Liuius & Dionysius meretricem fuisse tradūt, cui ut deæ ob id magnus est habitus honos, quod populum Romanū fecisset hæredem, quæ & fructibus cunctis præesse credebatur: colebatur autem à meretricibus cum coronis & uestium uarietate, temporis lætitiā florumq; significātibus. Terminalia, quod Numa rex Ioui Terminali lapides sacrasset, terminosq; posuisset in agris, quo unusquisq; suis finibus cōtentus esset. Romani postea eius pietatis monimenta diu seruarunt, terminos ipsos deos uocātes, ut fidos agrorū finiū custodes: quibus sacrificabant, non animal ullū immolātes, (nam impium ducebant sacros cruentare lapides) sed liba fructuumq; primitias offerentes. Vinalia, quæ causa uini, sicut robigalia cunctorū, circiter vii. calendas Maij celebrabantur, quia tunc robigo segetes soleat occupare. Bacchanalia, quæ nos suprā lib. 3. & Liuius dicit ex senatusconsulto, ut bonis moribus pestifera, Roma expulsa fuisse: noctu enim fiebant, ubi nudus uterq; sexus impurissimè cōmiscbatur. Cerealia Cereris deæ sacra, quæ Triptolemus primus instituit. Sacerdotes uestibus utebātur albis, & noctu cū facibus currebāt, uinū nō bibebant. Insuper

Et ieiuniū institutū quinto quoq; anno, prodigiorū cau-
sa. Ouid. etiam à Venere abstineri dicit, quòd castitati
præsit. Solitaurilia, quum tribus hostijs diuersi generis,
tauro, ariete, et uerre, immolabatur. Festum diem septi-
montium Plutar. in Problematibus ponit, quū septimus
mons est urbi quasi tum demum finitæ additus. Quin-
quatria, quæ Mineruæ calendis Martij quinq; dies fie-
bant, quo tempore, ut testatur Hieron. munus Minerual
appellatum, pueri quando uacabāt, magistro offerebāt.
Item quinquatres minores eidem Mineruæ sacri, Idibus
Iunijs, quando tibicines personati per urbem incedebāt,
ut illi qui aliàs ebrij Tybure Romam reducti fuissent,
indicarentur personati esse inter alios ignotos. Ouid.

Cur uagus incedat tota tibicen in urbe,

Quid sibi personæ, quid toga longa uelint?

Callidus ut possit specie numeroq; senatus

Fallere, personis imperat ore tegi,

Admiscetq; alios, ut et hunc tibicina turba

Augeat, in longis uestibus ire iubet.

Ac plura alia festorum dierum genera uana superstitio-
ne obseruabantur, quæ exponere nimis omnino otio-
sum foret. Erant et ludorum uaria genera, ut Circenses,
gladiatorij, Megalenses, ita dicti quòd in honorem Ma-
gnæ matris deorum fiebant: Græci enim μέγα magnum
dicunt. De ijs Herodianus in Commodò ita scribit, Ve-
ris initio stato solenniq; die, pompam Matri deūm Ro-
mani celebrabant: in ea quæ apud quenque sunt diuitia-
rum præcipua, supellexq; pleraque imperatoria mate-
riæ aut artis spectandæ præferri ante deam solent, pas-
simq;

simq; omnibus ludendi licentia permissa, sic, ut personas induant quas cuiq; libitum, nullamq; non magistratum quoq; imaginem, prout cuiusq; studium representent, ita ut non temere à falsis ueros dignoscas, &c. Sed pro hominum salute, ludi in primis seculares celebrabatur, cum lectisternijs, quorum initium dæmonum utique malorum operatione factum constat. Siquidem Valesius quidam uir locuples, tribus quos habebat filijs pestilentiali laborantibus, dum ante focū suos penates orat, ut saluis pueris in suū caput id mali uertatur, ecce tibi, uox repente audita, filios saluos fore, si Terentū duxerit, ibiq; ex Ditis patris & Proserpinæ ara petita aqua recrearit. Pater quanuis anxius, quòd longius sibi eundū esset, tamen ex sua uilla ire pergit, alteraq; nocte ad campum Martium per Tyberim delatus, quum in naui non esset ignis, iubetur à gubernatore ire Terentū ad locum proximū: qui audito Terenti nomine, iam certò sciens eò se peruenisse quò deorum uocaret oraculū, aquā calefacit, datq; bibendā pueris. Illi epota aqua, saluari quiete sopiti, continuò omni morbo liberatur, uocatoq; parenti narrāt se à dijs adiutos, admonitosq; ut eo loci mactatis furuis, id est, nigris hostijs, lectisternia ac ludi nocturni ad aram Ditis & Proserpinæ fierēt. Valesius maiore in modū gauisus incipit primo quoq; die terrā fodere aræ erigendæ causā, sed ibidem reperta sub terra ara, Diti patri & Proserpinæ inscripta, hostias mox immolat, tribusq; cōtinuis noctibus, quia totidem filij morbo leuati fuerāt, lectisternia atq; ludos facit, aramq; terra obruit, prout ante fuerat. Post hæc Val. Publicola, qui primus

fuit Romæ Consul, idem sacrū ægrotantibus succurrendi gratia celebrasse dicitur, sed non solenni pompa. Ex quo Linius lib. 5. de ijs ludis ita scribit, Tristē hyemē grauis & pestilens omnibus animalibus æstas excepit, citius insanabilis perniciēi quando nec causa nec finis inueniebatur, libri Sibyllini ex senatuscōsulto aditi sunt, duumviri sacris faciundis lectisternio tunc primū factō, per dies octo, Apollinē, Latonamq; & Dianam, Herculem, Mercurium, atq; Neptunū, tribus quā amplissimē tum apparari poterat, stratis lectis, placauere. Priuatim quoq; id sacrū celebratū. Lectis enim antiqui cubantes, epulabantur, aut deorum iræ placandæ causa, in templis cōuiuia cōcelebrabantur tribus dijs, Ioui, Iunoni & Minervæ: & simulachrū Iouis in lectulo ponebatur, Iuno uerò & Minerva in sellis confedebāt: siquidem fœminæ cum uiris cubantibus, auctore Valerio, sedentes cœnabant. Ita septē epulones conuiuia celebrabant ad deorū puluinaria, quæ lectisternia appellata sunt. Et hæc origo lectisterniorū, atq; ludorum seculariū, qui ita uocati sunt, quòd semel in uno seculo (est enim seculum centum annorū spatiū) fierent, tametsi mos non semper seruatus est. Iam oportet demonstrare, & unde illi libri Sibyllini, de quibus suprā facta est mentio, ad Romanos allati fuerint, quos summa religione iuxtā ac obseruātia custodiebāt, & quū dii publicè consulēdi essent, ad eos libros tāquā ad oraculū quindecim uiri adire solebāt. Itaq; Dionysius libro 4. scribit anum quandā incognitā tulisse libros nouem ad Tarquiniū Superbū, affirmātem esse eos deorum oraculis plenos, dixisseq; uelle se uendere non minus

minus trecentis Philippeis aureis, & Rege rem ludibrio habente, illam tres coram combussisse: ac rursus pro reliquis idem pretium postulantem, rege tum magis anus insaniam deridēte, tres alios exussisse, atq; iterū rogasse ut pretium daret, tum regem miratū constantiā mulieris emisse libros tres: & quia anus accepto pretio nusquam postea uisa est, iam tum creditū, eam Sibyllam fuisse, cui, quemadmodū Poëta ait, magnā mentem animumq; Delius inspirasset uates: nā Sibylla dicta est, quòd Dei nosset consiliū: *οἷ* enim lingua Aeolica Deus uocatur, *Βου* autem consilium. Curabant & Apollinares ludos, qui, teste Liuiο, libro decadis tertiæ quinto, primū instituti sunt bello Punico secundo, uoti Apollini ob uictoriā adipiscendā, hoc est, ad expellendum Annibalem ex Italia. Data sunt Prætori duodecim millia æris, ad rem diuinā, & duæ hostiæ maiores, ac iussum ut Græco ritu sacrum faceret Apollini, boue aurato, & capris duabus albis auratis: Latonæ boue fœmina aurata, & in circo maximo populus coronatus ludos spectaret, atq; matronæ supplicarent, uulgoq; apertis ianuis, in propatulo epularentur, quò dies celeber omni cæremoniariū genere fieret. Plebei constituti post exactos Reges, pro plebis libertate, seu pro reconciliatione, post secessum ab ea factū in Auentinū montem. Et demū id genus permulti fuere, qui penitus obsoleuerunt. Tātū ex omnibus, usq; ad hunc diem, durāt taurij siue taurilia ludi apud portā Tergeminam quotānis celebrati, qui prius, sicut tradit Varro, in circo Flaminio edebantur, & auctore Festo, instituti dicuntur, quòd regnante Tarquinio Superbo,

incidisset pestilentia in mulieres grauidas, quæ contra-
cta fuerat ex carne taurorum diu uendita populo: ob
hoc ludi taurij dicti, & dijs inferis dicati sunt. Habebāt
insuper & conuiuiorum celebrationes, quæ aut erant cō-
uiuia pōtificalia, quæ in sacrificijs à sacerdotibus para-
bantur: aut triumphalia, quæ post uictoriam Imperator
uel dux populo dabat: aut funebria, ut ita honor habe-
retur demortuo. Dabantur item uiscerationes, id est, ca-
ro cruda, congiaria, & misilia, quæ spargebantur, ut
puta linea, odores, unguenta, cū alijs temporibus, tum
maximè Saturnalibus in theatro, ut Suetonius in Caligu-
la, Sparsit & misilia uariarū rerum. Atq; tale fuit apud
Romanos rerum sacrarum initium, quarum bonam nos
partem accepimus, uti appositè per nos explicatur.

POLYDORI VERGI-
LII VRBINATIS DE INVEN-
TORIBVS RERVM LIB. V.

Vnde nostris consuetudo sit festis diebus exor-
nare tēpla, ac in illis offerre cereas imagines, tabel-
lasq; miraculorū ponere, itē cōuiuari, quum quis
præsertim sacerdos primam celebrat
missam. Cap. I.

Vperiore uolumine, quo deniq; pacto
Christiana religio propagata fuerit
inter mortales, & de initio sacerdotij
apud Hebræos & Romanos, ac nouis-
simè apud nos, & illud in quot officio-
rum

rum gradus abiuerit, abunde explicauimus: nunc autem peregrinos ritus ab ethnicis, id est, gentibus non Christianis (ἐθνικῆ enim gens dicitur) acceptos, atq; reliqua persequemur, quæ nostri iam suscepti sunt muneris. Quum igitur multa ab Hebræis, & non pauca ab Romanis cæterisq; ethnicis ad nos instituta manauerint, poscit locus ut appositè ea perinde cōmemoremus, quæ ab his acceperimus: atq; minimè conuenit tacita relinquere quæ ab illis sumus mutuati, quum præsertim illa ipsa meliora fecerimus, ad melioremq; usum adhibuerimus. Sunt itaq; multi ritus propè germani, ex quibus & hic est. Porro apud nos festis diebus templa & domus nuptiales aulæis exornantur: lauro, hedera, alijsq; festis frondibus uestiuntur fores, ac uestibula decorantur coronis, spargunturq; floribus. Quæ hercle omnia ipsi idolorum cultores antea seruabant. Vergilius,

Nos delubra deûm miseri quibus ultimus esset

Ille dies, festa uelamus fronde per urbem. Et alibi,

—Et uarijs florentia limina fertis.

Item Iuuenalis testatur,

Postibus & densos per limina tende corymbos.

Lauros quoq; adhiberi solitas causa gaudiorû, indicat, quum ait, Pone domi lauros, duc in capitolia magnû

Cretatumq; bouem. Tradit idem Tertull. Quid, quòd Martinus primus Romanus pontifex hæc eadem, quæ in canonic. decretis, cau. 26. quæst. 7. scripta leges, & testatur, & uetat? Consimiliter ritus offerendi cereas imagines, ab iisdem est profectus: quû enim Pelasgi (teste Dionysio Halicar. quæ etiã alibi super hac re citauimus)

sedibus pulsi Dodonam peruenissent, ibi accepto respōso, quo admoniti sunt, ut Sicularum cōtinentem terram quærerent, in Latium demum post multos errores uenientes, in lacu Cutilliensi enatamprehenderunt insulam, quam Cotilliam nominarunt. Hoc igitur quasi omine suscepto, has sibi prædictas esse sedes didicerūt, pulsisq; inde Siciliensibus incolis, regionem ipsi tenuerunt, decima prædæ secundum responsum Apollini consecrata: erectoq; Diti sacello, & Saturno ara, illum humanis capitibus, hunc uirorum uictimis placare se existimabant, propter oraculum, in quo erat,

Et capita inferno, & patri transmittite lumen.

Saturni sacra, ut quidam uolunt, Saturnalia nominantes. Post hæc ferūt, Herculem cum Geryonis pecore per Italiam redeuntem, suasisse illorum posteris, ut faustis sacrificijs, infæusta mutarent, offerentes Diti nō hominum capita, sed oscilla ad humanam effigiem formata, quasi parua ora, ut pars pro toto foret: & Saturni aras non mactatis uiris, sed accensis cereis excolētes, quia cēris nō solum uirum, sed etiam lumē significat. Inde ergo ualuit consuetudo, ut Saturnalibus & cerei missitarentur, & sigilla, id est oscilla, arte fictili fingerentur, ac uenalia exponerentur, quæ homines pro se ac suis piaculis Diti & Saturno offerrent. Hæc quodammodo nostra uaticinabantur sacra; nam sic & nos eadem ex cera sigillaria, hoc est, imagunculas templis offerimus, & oscilla: quoties enim pars aliqua corporis læsa fuerit, utputa manus, pes, mamilla, statim uota facimus Deo, & eius diuis, quibus mox recuperata sanitate, illam manū, illum pedem,

pedem, illam mamillam ex cera formatam offerimus. Quæ consuetudo sic increbuit hactenus, ut istiusmodi sigillaria ab hominibus ad reliqua animalia transierint: sanè sic pro boue, sic pro equo, sic pro oue, oscilla tēplis ponimus. In qua re quispiam uerecundè scrupulosus fortassis dicet, se planè nescire, an nos priscorū religionem potius uel superstitionem æmulemur, quum talia Christianæ ecclesiæ rectores etiamnum admittant: quādo, autore Catone De re rustica, sic Romanorum moris fuit, pro bobus, ut ualere, uota facere, cuius rei modum ualde mehercule ridiculum ille ibidem ponit. Hinc etiā consentaneum est fluxisse, ut nos quoq; cereos offeramus, illisq; accensis cælicolas colamus, sicuti ad Saturni aram est factitatum, quod præsertim in festo purgationis Virginis die obseruatur, ut quasi ipsi cerei sint apud nos loco agni anniculi, columbarum & turturum, quæ munera Moses constituit à puerperis lustrico die ad templum deferenda. At usus pensilium lychnorum, siue, ut Serui placet, lychnorum, hoc est, lucernarum uel lampadum, quas uocant, à lucernis uenisse uidetur, quas Moses in tabernaculo accensas seruari instituerat. Quòd uerò tabellas in templis affigimus, quibus miracula inscripta sunt, ut ea ad posteros testatiora sint, hoc ex Græcis est, apud quos, teste Strab. lib. Geograph. 8. mos fuit in tēplo eius Dei qui auxiliatus esset, & præsertim Aesculapij, quod Epidauri insigne erat, tabellas appēdere, in quibus morbi sanati erant inscripti. Sic à Romanis sumptum est, ut & sacerdotes pariter atq; profani, diebus festis cōuiuia nō ternis aut senis ferculis, sed uicenis, si fieri possit, suis

præbeant amicis. Quinetiam iam ita usu uenit, ut non censeatur esse festa ac solennis dies, nisi sit opiparo comitata conuiuio. Est & illud ab iisdem ethnicis, ut sacerdotes nostri quum primum rem diuinam faciunt, hoc est, primam celebrant missam, consacerdotes & amicos conuiuio accipiât, eundemq; diem nō minus religiosè quàm natalem colant, uti auspicatō sacerdotalem introitū ad-euntes: & id quidem non immeritō, quoniam ex illo uita tantum, ex hoc uerō uita sancta producitur. Ita apud ueteres, idem dies quo quis sacris initiabatur, natalis sacrorum appellabatur, religiosoq; ientaculo celebrabatur. Virunq; Apuleius lib. Asini undecimo testificatur, quum ita scribit, Exhinc festissimum celebraui natalem sacrorum, & suauis fuerunt epulae, & faceta conuiuia: dies etiam tertius pari cæremoniarum ritu celebratus, & ientaculum religiosum. Cæterum nostri iam inde à principio consueuerunt in tēplis die cœnæ Domini epulari: testis Tertullianus, qui in Apologetico, & libro ad uxorem 2. De ethnico, ait, Quis enim coniugem suam ad Dominicum conuiuium dimittet? Sed de ritu hoc plura mox infrà lib. 6. cap. 4. commemorabuntur.

Vnde apud nostros moris sit spargere pecuniā in populum, dare epulum & strenam, ducere choreas, edere spectacula, exire Calend. Maij in agros, currere Cal. Martijs per arua cum faculis accensis, & per Dominica natalitia ministrum quempiam facere dominum, ac ante initium quadragesimæ inducere personas.

Cap. 11.

Præter

Ræter ea quæ proximè exposuimus, ex eodem ethnicorum luxuriæ fonte manauit, ut quum corona redimitur Romanus pōtifex, Imperator, & Rex, alijue principes aliquo insigni honestantur honore, mos sit spargere in populū, non uestes, nō unguenta, id quod Romanos Imperatores factitasse superiore capite ostendimus, sed numos argenteos, uel aureos, quò sic futuræ liberalitatis signum ab inita statim dignitate appareat. Solent simul epulū, hoc est, publicum conuiuiū ciuibus, & præsertim in nuptijs, dare, quod ueteres præcipuè Romani siue in triumphis, siue in ludis, siue in funere ad sepulchrum, pro hæreditatum facultatibus facere consueuerant. Iuuenalis,

Vnde epulum possis centum dare Pythagoreis.

Et Tranquillus idem passim attestatur. Est haud dubio procul & ab iisdem usus dandi strenam, id est, munus quod in principio anni, boni ominis gratia datur: quādo idem Tranquillus scribit, equites Romanos solitos fuisse quotannis strenam Augusto Cæsari in Capitolio etiam absenti Cal. Ianuar. conferre: quod hodie etiamnum apud nos ubiq; seruatur, diuerso tamen modo, Itali enim summi uiri dant infimis, in Anglia uerò inferiores deferunt strenam superioribus, & Regi cuncti principes, qui tamen dantibus aliquid contrà donat, quò liberalitas, ut boni ominis nuntia mutuò communicetur. Quod etiam sine munere, eum primum anni incipientis diem, more ueterū, ut est testis Plin. lætis precibus nobis uicissim faustum generatim ominamur. Itē imitamur & gnauiter ipsos priscos in psallendo saltādoq;

nam

nam illi ita in statuiis ferijs factitabant: testis Vergilius,

Pars pedibus plaudunt choreas, & carmina dicunt.

Idem, Immemores nostri festas duxere choreas.

Morem autē eiusmodi choreas ducendi Liuius ab Hetru-
scis ad Romanos profectū dicit. Sed & hæc omnia Za-
charias pontifex simul testatur, simul prohibet, Siquis
Cal. Ianuarij ritu ethnicorū colere, uel aliquid plus noui
facere propter nouū annū, aut mensas cum lampadibus,
uel epulas in domibus præparare, & per uicos, & pla-
teas cātatores & choreas ducere ausus fuerit, anathema
sit. Scriptum leges hoc præscriptū in decretis cano. cau.
quam suprà in consimilē rem adduximus. Verūm quā
bellè seruetur, ex eo licet existimare, quòd nūc nulla alia
de causa sit gravior festus dies iuuentuti, quā ut otīū sit
ad choreas ducēdas, & id cum primis apud Italos. Sole-
mus uel more priscorū, spectacula edere populo, ut lu-
dos, uenationes, palæstras, cursus hastarū, equorumq; ad
metā ē carceribus, recitare comoedias, itē in templis ui-
tas diuorū ac martyria representare, in quibus ut cūctis
par sit uoluptas, qui recitant, uernaculā linguam tantū
usurpant. Sic olim apud Romanos in primis, in theatris
poëtarum recitabātur poëmata, in amphitheatris bestia-
rū, gladiatorūue ludicra fiebāt, uarijq; per urbem lu-
di quibus plebs oblectaretur. Est item consuetudinis, ut
iuuētus promiscui sexus letabunda Calend. Maij, exeat
in agros, & cantitans inde uirides reportet arborum ra-
mos, eosq; ante domorum fores ponat, & denique unus-
quisq; eo die aliquid uiridis ramusculi uel herbæ ferat,
quod non fecisse poena est, præsertim apud Italos, ut
madefiat.

made fiat. Hæc uel à Romanis accepta uidentur, apud quos sic Flora cunctorũ fructuum dea mense Maio lasciue colebatur, sicut supra diximus: uel ab Atheniensib. sunt, quòd illi in fame in tēplo Delphico, *ἐπεσώσωλω*, id est, irefionem ponebant, hoc est, ramũ oliuæ, siue lauri, plenum uarijs fructibus. auctor Herodotus. Sic nos tunc eo anni tempore, quum uirent omnia, quasi per hũc modũ, fructũ ubertatẽ ominamur, ac bene precamur. Item in Vmōria præsertim insigni regione Italiæ, unde nos oriundi sumus, consuetudo est ut quotannis pridie Calend. Martias, id est, ea nocte quæ primũ diem mensis Martij præcedit, crebros passim faciant ignes, & pueri facibus, quæ ex arundinibus iam aridis ut plurimũ fiunt, accēsis per arua currant, ut precātes fœcunditatẽ agrorũ, tum terra iam fœtum parturiente. Quod acceptum dixerim ab ipsis quoq; Romanis, qui quasi per manus talia nobis sacra, seu celebritates, uel obseruationes tradiderunt: illi enim, ut antea ostendimus, Cerealia Cereri sacra colentes, cum facibus noctu currebant, quòd Ceres ipsa gerendis fructibus, prout Ciceroni placet, & nos alibi docuimus, præsit, & quasi Geres nominata sit. Est & illud ab ijsdem ad posteros profectũ, quamobrẽ nũc per Dominica natalitia, nostri ministri potestatem in dominos habeāt, atq; unus eorũ dominus creetur, cui cũcti domestici simul lasciui & hilares pareant, unã cũ ipsis dominis, hoc est, patribus familiãs. Siquidẽ hanc libertatem serui apud Romanos, uti in Iustini epitome est, Saturnalibus habebant. Institutũ hoc apud Anglos præcipuẽ custoditur. Sed aliud fuit olim apud gentes seruorũ nomẽ, quod
bellorum

bellorū leges attulerant, ubi capti essent: nos autē Dei benignitate ac prouidentia liberi ferē omnes ac fratres, auctore Christo, uniusq; ciuitatis Dei ciues sumus, ac propterea quos habemus domi ministros, serui appellandi non sunt, nedum habendi, quod permulti impudēter faciunt. Atq; hac libertatis munus uni Christianae religioni duntaxat acceptū referre debemus. Post hūc, aliis paris propē lasciuiæ ludus ad nos trāsijt: nā ut illi in quinquatrijs minoribus, & megalēsis, personati per urbē ludendo incedebant, ita nostri morē induendi personas non uno uel altero die, nec sacrorum causa, sed turpi insaniendi studio, duos continuos menses ante quadragesimæ initiū, stolidē seruāt, sub quibus inueterata iam delirandi licentia, sexcēta flagitia quotidie faciūt, & illud impune, perinde quasi eo modo cuiq; liceat esse scelerato, nihilūe maleficij credatur committi, si uera hominis facies nō uideatur, perinde ac non pateamus etiam Deo, quem nemo ambigit fandi atq; nefandi iustum esse iudicem, qui & improbos pœna, & probos præmio semper afficiat. Vna omniū regionū Anglia eiusmodi personatas belluas hætenus nō uidit, nec quidē uult uidere: quando apud Anglos, in re hac præ alijs certē sapiētiores, lex est, ut capitale sit, si quis personas induerit. Et quia sub idē tempus illud ieiunium quadraginta sex dierū nobis anniuersariū indicitur, ideo quotānis cuncti ubiq; gentium in nostro Christiano orbe, studiosius solito adipatis uescuntur cibis, & non parū multi quibus præcipua uētris cura est, ad uomitū saturantur, quasi expleturi futuram famē, quum tamē eorū etiā intemperatior futura sit absti

fit abstinētia: nam quāuis ab esu panis & carniū ab-
stineant, bellarijs se faciūt, & azymum panem pro fer-
mentato deuorantes, de ieiunio gloriantur. Sic peccata
undiq; accumulāt, ne aduentante Pascha, uacui aut fru-
stra ad suos sacerdotes adeant, à quibus per cōfessionem
maleficiorum onere leuandi sunt. Et hæc omnia ex Ro-
manorum Bacchanalibus ad nos iūxisse dixerim.

Vnde fluxerit mos ungendi sacerdotes & Reges,
item baptizatos, id est, confirmādi, ac mor-
bo periculose laborantes. Cap. III.

Vum Moses tabernaculum ædificaret, fuit
illi à Deo præceptum, ut sacrum conficeret
unguētum, quo ipsum opus unā cum uasis,
ac simul sacerdotes & Reges perungi pos-
sent, qui uocarentur ad sacerdotium, uel regnum. Quo
facto, usus inde increbuit, ut quemadmodū olim Roma-
nis Imperatoribus indumentum purpuræ insigne fuit
regiæ dignitatis initia, sic Hebræis unctio sacri unguen-
ti nomen ac potestatem regiā conferret. auctor Lactant.
Quapropter Aaron & filij eius primū à Mose, postea
Saul primus Hebræorum rex à Samuele propheta un-
ctus est, auctor Iosephus, lib. Antiquitat. 6. Dumq; Saul
puerū præmisisset, sumēs Propheta (de Samuele loqui-
tur) uas olei super iuuenis caput effudit, cumq; cōplexus
ait, Esto tu Rex constitutus à Deo, &c. Ita mos inoleuit,
ut hoc deinde modo tā Reges quā sacerdotes consecra-
rētur, quibus propterea summa ab omnibus haberetur
reuerētia, ut chariorib. Deo, dicēte Domino Psal. 104.
Nolite tāgere christos meos, & in Prophetis meis nolite
malignari.

malignari. Vocat christos perunctos, hoc est, Reges &
 sacerdotes. Docet Cyprianus huius rei mysterium, Hoc
 oleo, inquit, antiquitus sacerdotes sacrabatur, & Reges:
 & ipsi altariū lapides delibuti, spiritalem intelligi uole-
 bant sacris mysterijs inesse pinguedinem: & sicut oleum
 fluentibus & humidis quibuslibet superfertur, ita excel-
 lentia sacerdotalis & regie dignitatis secundum formam
 Dei & Christi, sub se omnia continens, regimen & mu-
 nimen tam actiue quàm cōtemplatiue uitæ obtinet. &
 reliqua. Manauit & ad posteros huiusmodi Regum atq;
 sacerdotum consecrationis ratio, qui nunc apud nos si-
 militer sacro perunguntur chrismate, et si longè alijs cæ-
 remonijs, prout à patribus institutum est. Sic Christiani
 omnes quum baptizantur, sic ædes quum sacrantur, un-
 cum calicibus chrismate linuntur, quod primum diuus
 Syluester, teste Innocētio tertio, in epistolis decretalibus,
 fieri præscripsit. Sed iam ad Christi unctionē ueniamus.
 Solet à studiosis quæri, quonam pacto Iesus fuerit un-
 ctus, & à quo: quā sanè rem quum Euseb. in historia nō
 minus uerè quàm doctè explicet, idcirco placuit eius uer-
 ba subijcere, ut rei plus fidei esset, quæ hæc sunt, Quali-
 ter Christus effectus sit, David testatur dicens, Dilexisti
 iustitiā, & odisti iniquitatē, ppter ea unxit te Deus Deus
 tuus oleo lætitiæ præ participibus tuis. Sic indicat, quòd
 unctus sit Deus à Deo, nō oleo cōmuni, sed oleo lætitiæ:
 nec sicut participes eius, id est, illi qui in imagine præces-
 serant, sed præ participibus eius. Per oleum uerò lætitiæ
 in sacris literis, mystico sensu spiritus S. designatur.
 Sed de pōtificatu eius, idem David alio in loco tale ali-
 quid

quid arcanis designat eloquijs, tanquam ex persona Patris de Filio pronuntiantis, De uentre, inquit, ante luciferū genui te. Iurauit Dominus, & nō poenitebit eū, Tu es sacerdos in æternū, secundū ordinem Melchisedech. Hic autē Melchisedech sacerdos fuisse Dei summi refertur, sed quia non oleo cōmuni perunctus, neq; ex successionē generis suscepit sacerdotiū, sicut apud Hebræos mos erat, ideo secundū ordinem eius sacerdos futurus dicitur Christus, qui non olei liquore, sed uirtute cælestis spiritus consecratur. Hæc Euseb. Diuus quoq; Hieron. differens locū Psal. Nolite tangere christos meos, quē supra citauimus, si modò Hieron. sint cōmētarij in omnes Psalm. scripti, de eadem re perbellē docet, aiens, Erubescant ergo Iudæi, qui dicunt, quoniam si non aliquis ungatur regali unguento, non potest Christus uocari: hoc enim dicunt, quoniam Dominus noster nō est Christus, quia non est unctus unguento regali. Ecce ante legē, patriarchæ non uncti regali unguēto, Christi dicuntur. Christi autem sunt, qui Spiritu sancto unguntur. Ergo & Dominus noster iustē uocatur Christus, & reliq. Orig. itidē latē meminit de hac Christi unctiōe, in homil. 12. super Leuitic. Iam liquidò constat quod exponere polliciti sumus. Chrisma uerò Græca uox est, & idē Latine est, atq; unguentum, ἀνὸ τῆς χρίσις, quæ est unctiō. Fiebat autē ex myrrha electa, ireo, cinnamomo, & calamis, qui, teste Plin. in Arabia, India, & Syria, odorati nascuntur, quæ simul contusa oliuarum oleo miscebantur, sic unguentum suauissimum conficiebatur, quo Moses ipsos sacerdotes & tabernaculum illiniens purgauit. auctor Io-

seph. li. 3. Antiq. At nostri ex oleo & opobalsamo, quod est, ut idem Plin. lib. 12. tradit, balsami arbuscule succus, chrisma faciunt, quod Fabianus pont. decreuit, ut quotannis renouaretur in coena Domini, uetus cōbureretur. Quidam qui de ijs rebus minus scitē scribunt, hūc errorem non animaduertunt, arbitantes balsamum succum esse, non arborem, quod omnibus odoribus præfertur, uni terrarū Iudææ concessum. Dioscorides etiā in Aegyptio nasci ait. Lignū uerò balsami xylobalsamū nuncupatur. Quòd autem episcopi baptizatos postea chrismate inungunt, id Clementis primi præceptum est, qui iusserat infantes à baptismo statim cōfirmatū iri, ratus non esse perfectū Christianum, qui illud sacrum per incuriā, nō inuitus prætermisisset. Et hoc ea ratione fit, ut in eos per impositionē manus pōtificis, Spiritus sanctus infundatur uberius: quod ab Apostolis fieri cœptum, in Actis testatur Lucas, scribens, Quum autē audissent Apostoli qui erant Ierosolymis, quòd recepisset Samaria sermonē Dei, miserūt ad eos Petrū ac Ioannē, qui quum descendissent, orauerūt pro ipsis, ut acciperent Spiritū sanctū, nondū enim in quenquā illorū illapsus fuerat, sed baptizati tantū erāt in nomine Christi Iesu. Tūc imponebāt manus super illos, & accipiebant Spiritū sanctum. Atq; hoc initiū fuit confirmationis, quæ à solo episcopo administratur in hunc planēmodū. Primū quod infantis nomen sit, rogat: postea in frōte eius circūducit suo pollice signū crucis, ungendo chrismate, dicēs, uerbi gratia, Paulē, uel Paulā, signo te signo crucis, & cōfirmo te chrisma te salutis, in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti,
ut replea

ut replearis eodem Spiritu sancto, ac habeas uitam eternam, Amen. Postremò alteram infantis malā leuiter manu tāgit: si uerò sit adultus, grauius uerberat, ut eius mysterij reddatur perpetuò memor, dicens, Pax tecum. Sic quoq; ab ijsdem Apostolis usus ungendi periculose laborantes manauit, dicente euangelista Marco, quum de discipulis loquitur, Egressi prædicabant ut pœnitentiam agerent, & demonia multa eijciebant, & ungebāt oleo multos ægros, & sanabant. Hinc igitur apparet natum, ut hodie oleo, non admisto opobalsamo, animas ex morbo agentes ungantur. Cuius rei meminit & beatus Iacobus in epist. sua, unde quidam malunt illum morem ungendi ægrotos manasse. Ea ratione posthac Felix II II. mandauit ut morientes ungerentur.

De initio coniugij sacerdotalis apud Hebræos, & quando illud occidentalibus sacerdotibus interdictum fuerit. Cap. I I I I.

Oscit locus ut antequam ad alia transeamus, aliquid appositè de initio cōiugij sacerdotalis speciatim dicamus. Itaque Hebræis studium in primis fuit propagare genus, quòd fortasse orbis, qui post diluuium habitatoribus uacuis erat, oppleretur hominibus. Mansit & ea cura posteris, quamobrem, ut ait Augustinus De bono coniugij, fas ijs esset plures habere uxores. Arguit idem, quòd eorum legumlator Moses omnibus æquè coniugium concessit, ipsis etiam sacerdotibus, ne naturali mulierum cōiunctione priuati, ad minus licita temere prolaberentur. Propterea siqua mulier non genuisset, pro-

bro habebatur: quod Anna Helcanæ uxor dolens, sicut in principio primi Regū lib. legitur; uouit Domino Samuelem filiū, priusquā cōciperet. Sed ad Mosē redeo. Is auctore Iosepho, lib. Antiq. 3. cap. 14. constituit, ut sacerdotes uxores ducerēt, etiā uiduas, quæ neq; captiuæ, neq; ancillæ, neq; quibusuis de causis per factum diuortii, repudiatæ à prioribus uiris essent: summo uerò pontifici uoluit uirginē nuptū dari. Et hæc apud Hebræos matrimonij etiā sacerdotalis ratio fuit, quam ab omnibus obseruari oportere Seruator noster demonstrat, dicēs, Scriptū est, Propter hoc relinquet homo patrem & matrē, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carnem unā. Quod ergo Deus cōiunxit, homo non separet. Nostris autē sacerdotibus Apostolus in primis Paulus (quia Deus, uti Cyprian. ait, continentiam suadet, non iubet) modum contrahendi matrimonij præscripsit, ita ad Timoth. scribens, Oportet igitur episcopum irreprehensibilem esse, unius uxoris maritum. Et paulò inferius, Diaconi sint unius uxoris mariti. Sic cōplexus est omnes sacris initiatos ordinibus. Quod episcopis est cōcessum, illud ipsum & presbyteris datum, quandoquidē ex testimonio Hier. alibi diximus, olim episcopos uocitari presbyteros. De subdiaconis filetur, quorū tunc ordo haud sacer erat. Item Syluester primus, gradus in ordinibus sacerdotalibus cōstituit, ut unusquisq; uno tantū ordine cōtentus esset, & unius solū uxoris uir. Est operæ pretium audire quosdam ex nostris theologis superstitiosē uerecundos, detorquere hunc locum ad rem familiarem moderandam, affirmātes per hæc Apostolū significare, episcopum

episcopum non debere nisi unum habere episcopatū, & presbyterū itidem unū sacerdotiū possidere. Super qua re Hieron. ad Oceanum ita differit, Quidā coactè interpretantur, uxores pro Ecclesijs, uiros pro episcopis debere accipi, & hoc in Nicena quoq; synodo à patribus esse decretū, ne de alia in aliam ecclesiā episcopus transferatur, ne uirginis pauperculæ societate contempta, ditionis adulteræ quærat amplexus, & reliqua. Sed multò futilius nuptias detestantur atq; perhorrescunt, nec uolūt credere Paulū loquutū esse uxori, quū scripserit, Sane rogo & te cōpar germana, adiuua eas, &c. Id quod rectè quadrat, ut mulieri mulieres cōmendētur. Nec obstat quòd Hieron. ad Eustochiū scribens aliter sentire uideatur, nempe sic decuit, ut uirginis auribus utcūq; multorum exēplis uirginitatem inculcaret. Et deniq; Apostolum uirginē prædicant, ex eo potissimū quod dixit, Nam uelim omnes homines esse ut & ipse sum: quum Apost. per hæc innueret, se iam à cōplexu & cōmercio uxoris abstinere, & mente & corpore castum esse: quod uel August. de bono coniugij declarat, dicens, Sed noui quosdam qui murmurant: Quid, inquiūt, si omnes uellent ab omni concubitu abstinere, unde subsisteret genus humanum? Utinam omnes hoc uellent, duntaxat in charitate, de corde puro, & cōscientia bona, & fide perfecta, multò citius Dei ciuitas cōpleretur, & acceleraretur terminus seculi. Quid enim aliud hortari apparet Apostolum, ubi ait, Velim omnes esse ut & ipse sum? aut alio loco, Hoc autē dico, fratres, tēpus breue est, superest ut qui habent uxores, tanquā non habeant. hæc August

Arguit Paulus ita se fecisse, dicens, Annon habemus potestatem sororē mulierē circūducendi, sicut & cæteri Apostoli, & fratres Domini, & Cephas? Appellat uxore Paulus sororē, quod eam iam loco sororis haberet: quanuis Hieron. aduersus Iouinianū, hūc locum magis piē quam ex re ipsa tractet, quippe qui intelligi uult eas mulieres, quæ secundum Iudaicū morem ex suis facultatibus, quod opus erat magistris administrabāt, sicut Sunnamitis Helisæo suppeditarat, quod omnino à sancti uiri mente nō dissonat. Sed propositum sequamur. Testatur idem Clemens Alexandrinus episcopus, quem Eusebius libro Ecclesiasticæ historiæ tertio citat, & ait, Sed & Paulū non tædet Apostolum, in quadā epistola sua mētionem uel salutationem facere cōparis suæ, quam se ideo negat circūducere, ut ad prædicationē Euangelij expeditior fiat. Affirmat illud idē Ignatius Antiochenus episcopus, qui cum Paulo uixit. Si dubitamus adhuc, audi quæ idē Clemēs aduersus hosce scrupulosos sanctos, qui nuptias spernunt, scribat, An & Apostolos improbant? Petrus etenim ac Philippus & uxores habuerunt, & filias etiam uiris nuptū dederunt. Et sequitur, Aiunt beatū Petrum quum uidisset uxorem suam duci ad passionem, gauisum esse electionis gratia, & pōst eā proprio nomine appellantem dixisse, O cōiunx memento Domini. Sed ecquid est cur in re clara moremur? quando Paulus ita ad Titum scribit, Huius rei gratia reliqui te in Creta, ut constituas presbyteros per singulas ciuitates. Siquis est stine crimine, unius uxoris uir, habens filios fideles. Hæc ille. Hunc igitur Apostolicum contrahendi matrimonij ritum

ritum diu seruatum cōstat. At postea res adstricta est, ea quidem ratione, ut sacerdotibus & diaconis liceret uirginem habere uxore, quæ si prior naturæ concessisset, nequaquā fas esset uiro alterā ducere: sin illa superstes foret, tum uidua perpetuò secundos non contaminaret hymentæos. Sic uirgines nubebant, spem & uotū uxoris semel transigentes, & adhærebant ad unū maritū, & maritus ad unā uxore, ut ad unū corpus, unāq; uitā, ne ulla cogitatio ultrā, neue longior cupiditas esset. Græci eiusmodi nuptiarū morē hodie retinent: nā quum olim, teste Gratiano, dist. 31. habita Nicæ synodo, quæ prima fuit, quā terra uidit Græcia, agitatū esset, ut sacerdotes, diaconi & subdiaconi, se cum uxoribus non amplius cōmiserent, reclamāte in primis Paphnutio antistite ex Aegypti partibus, uiro sancto ac cælibi, qui iam tum, ut ex historia Ruffini constat, miraculis clarebat, illud non aliud esse, nisi præbere cū uiris tum mulieribus peccandi occasionē: unicuiq; postremò data fuit facultas utrū mallet sequendi. Ita sacris initiati matrimoniū cōtinuarunt. Post hæc sextus cōuentus, qui nouissimus & celebratissimus fuit, oriē tali populo, auctore codē Gratiano, uiuēdi regulā præscripsit, ac demū permisit sacerdotes, diaconos atq; subdiaconos, uxores habere, quas priusquam sacris initiarētur ordinib. duxissent. Verū quēadmodū decet, ut sacerdos manus abstineat ab omni macula peccati, qui semotus intra tēplū, usib. sacerdotalibus ac Dei ministerio uacet, quū præsertim est sacrificiū facturū, quò dies & noctes meditetur de lege Domini, q ait, Sancti estote, quia & ego sanctus sum Dominus Deus uester:

ita pari ratione, in eadē synodo decretū fuit, ut sacerdotes cū diaconis & subdiaconis, rem diuinā uicissim facerent, aut in tēplis administrarēt, & unusquisq; suae uicis tempore, religionis causa secubaret. Quod ab Hebraeis sumptū constat, id etiā quod Apost. præcipit, dicens, Ne fraudetis uos inuicē, nisi si quid ex consensu, pro tēpore, ut uacetis ieiunio & orationi, & rursum ad id ipsum cōueniatis, &c. Quin & ethnici religionis causa, à scēminæ cōplexu secubare solebāt, in sacris præsertim Cerealibus. testis est Ouid. At Occidentalibus paulatim est conubiū abrogatū. Syricius enim primus sacerdotibus & diaconis, ut ait Gratianus dist. LXXXII. coniugio interdixit, qui circiter annū salutis humanæ CCCLXXXVII. sedere cœpit. Idē instituit, ut quicumq; aut uiduam, aut secundā duxisset uxore, ab ordine sacerdotali pelleretur: sic per hoc uoluit, ut deinceps digamus ad officiū sacerdotis non admitteretur, prout supra cōmemorauimus. Pelagius secundus deinde statuit, ut subdiaconi uel uxores à se separarent, uel illis contenti, sacerdotiorum possessione cederent, & quum neutrū admississent, iussit ut omnino uxores, exēplo post homines natos importunissimo ab se ablegarent. Verū id decretum Greg. qui Pelagio successit, iniquum censuit, ut Euangelio contrarium, quod iubet uxore stupri causa tantū dimitti, & idcirco sanxit, ut nullus amplius fieret subdiaconus, nisi se castē uicturū prius promississet, quò sic cunctis legem continentiae imponeret. Voluit, opinor, Greg. minores coërcere, ut illorum exēplo, maiores ex Syricij decreto mox sua sponte matrimonia spernerent. Eò quoq; pertinet,

net, quum in suo dialogo laudat presbyterū quendā, qui presbyteram suam, id est uxorē, ut sororē abstinento co-
leret. Cæterum non tenuit quempiam tum primū ista
Gregoriana lex, sicut antea Calisti decretū nō est serua-
tum, quē idem Gratianus auctor est, primum sacerdoti-
bus uniuersis indixisse cælibatum. Alij id Eugenio post
Greg. attribuunt. Præterea illud ipsum cum Meldensi
synodo, tum Carthaginēsi est magno omniū cōsensu sta-
tutū, sicut in canonicis decretis dist. XXXII. & LXXX-
IIII. legimus. Ita alijs deniq; super alijs promulgatis le-
gibus, non ante pontificatū Greg. septimi, qui anno salu-
tis MLXXIIII. est pontifex creatus, coniugiū adimi oc-
cidentalibus sacerdotibus potuit. Quod uerissimum esse
testatur Leo nonus, qui paulò ante istum Gregor. sedem
tenuit Apostolicā, ita aduersus quendam abbatē nomine
Nicetam, scribens, Omnino confitemur, nō licere episco-
po, presbytero & diacono propriam uxorē causa reli-
gionis abijcere à cura sua, sed ut ei uictum & uestitū lar-
giatur, ac nō ut cum illa carnaliter ex more iaceat, sicut
& sanctos Apostolos legimus fecisse, beato Paulo aposto-
lo dicente, Annon habemus potestatem sororem mulie-
rem circumducendi? Hæc ille apud Gratianū. Sed ne plu-
ra, ut, cōtrā atq; nostrum est institutum, ne uideamur res
potius definire, quàm earum initia prodere. Illud tamen
dixerim, tantum abfuisse, ut ista coacta castitas illam cō-
iugalem uicerit, ut etiam nullius delicti crimen maius or-
dini dedecus, plus mali religioni, plus doloris omnibus
bonis impresserit, inusserit, attulerit, quàm sacerdotum
libidinis labes. Proinde forsità tam è repub. Christiana,

quàm ex ordinis usu esset, ut tandem aliquando ius publici matrimonij sacerdotibus restitueretur, quod illi sine infamia sanctè potius colerent, quàm se spurcissimè eiusmodi naturæ uitio turpificarent. Quod ne id accideret, summæ etiam ueteribus curæ fuisse constat: quando apud Rom. flamen dialis, uti suprà demonstrauimus, ea de causa, mortua uxore, sacerdotio se abdicabat, quia uita sacerdotis nō modò deberet esse quamcastissima, uerum etiā omni turpioris intemperantiæ suspicione carere.

Qua ratione ab initio inter mortales matrimonium fuerit contractum, & intra quos cognationis gradus tam apud illos, quàm post apud nos: ac ibidem, an ulli unquam per leges licuerit plures simul habere uxores, & ius connubij filiorum esse in potestate parentum, atq; unde mos sit ut puerperæ purgentur.

Cap. v.

T suprà de sacerdotali coniugio est non intempestiuè explicatum, sic hoc loco de reliquorum Christianorum, deq; cōtrahendi modo aptè differendum, quò in du-cendis uxoribus pateat, quotus necessitudinis gradus legitimus sit, quando uè uxorum multitudo fuerit interdicta. Itaq; iam inde à principio orbis, cœpere fratres & sorores inter se matrimonio iungere, quum non haberent remotiorem propinquitatem, cum qua copularentur. Vnde cōtigit, ut Adā unus homo, simul pater, simul socer esset: & Eua eius uxor similiter utriq; liberorum sexui & mater & socrus. Durauit usq; eò hæc apud Hebræos cōiugij ratio, dū paulatim charitas effecit, ut homines

mines quibus cordi esset cōcordia, diuersarū necessitudi-
 num uinculis neſſerētur, ne unus in una multas haberet,
 sed singulæ diffunderentur in singulos, ac sic ad societa-
 tem uitæ studiosius conciliandā, plurimæ necessitudines
 plurimos cōplecterentur. Hinc deniq; ad cōsobrinas &
 neptes, ad aliasq; minus propinquas transitū est. Sic A-
 braham Saram ex Aram fratre neptem in matrimoniū
 duxit: sic Iacob Lyam & Rachel filias Laban auunculi:
 sic alij alias postremò nullo sibi genere propinquas. Fuit
 tamen illius curæ, teste August. De ciuit. Dei. lib. 11. pro-
 pinquitatē, ne propaginū ordinibus se sensim dirimens
 longius abiret, & propinquitas esse desineret, nondum
 procul locatā rursus matrimoniū uinculo colligare, &
 quodāmodo reuocare fugientē, quòd per id, in una fami-
 lia uel tribu opes in perpetuū remanerēt. Ac ideo de suo
 genere uirorū & foëminarū paria iungi uoluit Moſes,
 dicēs, Omnes uiri ducant uxores de tribu & cognatione
 sua, & cunctæ foëminæ de eadē tribu maritos accipiant,
 ut hæreditas permaneant in familijs. Hoc scriptū leges in
 Numeris. At nunquā licuit plures simul habere uxores,
 uetante Domino ac dicente Adā primo parenti, cui Euā
 copulauit uxorem, Propterea deferet homo patrem &
 matrem, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in car-
 nem unam. Sic Deus per unum par hominū, hoc est, ma-
 ris & foëminæ, uoluit coniugium confici. Verū uti mu-
 lierum inopia in causa fuit, quamobrem fratres à princi-
 pio sibi sorores coniugio sociarint, sic paucitate populi
 factum uidetur, ut Hebræorum quidem propagandæ so-
 bolis studio, plures interdum uxores simul habuerint:

primusq;

primusq; eam legē uiolare ausus fuerit Lamech, qui, ut
 in Genes. libro est, duas simul habuit in matrimonio fœ-
 minas, cuius postea cōplures extiterūt imitatores. Quod
 facinus D. August. ita diluit, differens, Obijciuntur Iacob
 quatuor uxores, quia mos erat, crimē non erat. Sicut pa-
 triarchæ coniugibus accipientibus semē suum misceban-
 tur, non cōcupiscentia perficiendæ uoluptatis, sed pro-
 uidentia propagandæ succeſsionis: sic Apostoli audito-
 ribus admirantibus doctrinam suam condelectabantur,
 non auiditate cōsequendæ laudis, sed charitate seminan-
 dæ ueritatis. Haftenus ille. Tertull. uerò lib. ad uxorem
 primo, ait id factum, ut esset quod noua lex rescinderet.
 Et Chrysost. homil. 55. in Genesin, de ea re scribit, Tum
 enim quia principia erant, permissum fuit cum duabus,
 uel tribus, uel pluribus uxoribus misceri, ut humanum
 genus propagaretur, & pietas incrementum acciperet.
 At Christus adueniens omnem illam ueterem consuetu-
 dinem aboleuit. Vides, quomodo non oporteat consuetu-
 dinem prætexere, sed quod iustum est inquirere, &c. In-
 de par est credere, ad barbaros eū ritū manasse, qui, ue-
 lut supra ostendimus, singuli binas pluresq; pro opibus,
 uxores ducebāt, quod Saraceni ex Mahumeti præcepto
 turpiter seruāt. Sed ad propositum redeamus. Postremò
 Moses moderaturus nuptijs, statuit, ne quisquam primo
 uel altero cognationis gradu propinquā duceret uxo-
 rem, ut ipsa necessitudo libidine concumbendi nō turpa-
 retur, quam ethnici eo modo maxime inquinabant: nam
 Medi, Arabes, & pleriq; alij, sicut in 1. huius operis uol.
 quū de matrimonij origine prodidimus, est demonstra-
 tum,

tum, sorores cum matribus ductabant uxores. Romani uerò neptes ad ultimū sibi copulabāt, eiusq; rei initium Plutarch. in Problem. ponit, scribēs, Superioribus enim tēporibus qui se aliqua necessitudine attigissent, uxores nō ducebant, quemadmodum nec nunc quidem sorores. Sed nō ita pridem factum, ut neptes uxores ducere permitterent. Vir quidam sanè pauper, ceterū bonus & cum primis popularibus acceptus, quū neptem cui dos ampla esset relicta, in matrimonium accepisset, locuples ex eo & copiosus factus est: eius rei accusatus, iudicio multitudinis absolutus est. Plebiscitum deinde factū, ut in ducendis uxoribus, ad neptes usq; ascendere liceret, superiore necessitudine prohibita. At nostris, quorū iustitia secundū praeceptum Christi, plus quàm Phariseorum, nedum aliorū abundare semper debuit, modus contrahendi matrimonij multò honestior est datus, quo per mulieres & honore & potestate augerentur, si multos habere uiderentur affines, ut uē ne barbarico more singuli plures ductarēt uxores, aut nulla habita propinquitatis ratione, cū quibusuis mulieribus sese matrimonio iungerēt, ne uē libidine fortè flagrantes puellas spe connubij ad stuprū illectas uiolarent, ac mox optati cōpotes quē remotis arbitris fidē dedissent, eas desiderio fraudare uolētes, pacto stare, quod sepe fit, negarēt. Itaq; primò Apostolus uxorū multitudine interdixit, ad Corinth. scribens, Attamē propter supra uitāda, unusquisq; suā habeat uxore, & unaquæq; uirū suū habeat. Deinde Fabianus, teste Gratiano, præter illos duos gradus, primū & secundū per Moysen prohibitos, primus tertio & quarto nostris

to nostris interdixit, quo deinceps nemini fas esset, mulie-
rem affinitate coniunctā citra quintū gradū uinculo si-
bi cōiugali sociare, propterea quòd est nescio quid natu-
ralis uerecundiae nobis innatū, quòd facile abhorreamus
ab eiusmodi propinquorū colligatione, corporū cōmi-
scendorum causa. At Iulius deinde ut populo Christiano
arctiores paulatim morum limites poneret, prohibuit,
ne usq; ad septimum gradum matrimonia cōtraherent:
quod & D. Gregorius cōprobauit. Ad extremum uerò
quum istiusmodi patrum seueritas efficeret, ut in sua iam
quisq; ciuitate minus connubium sibi inueniret, cogere-
turq; per hoc, aut à finitimis petere, aut illis dare, unde
hæreditas sæpenumero distraheretur, placuit Innocētio
111. Christiani populi cōmodo tempestiuè providere. Is
enim Fabiani decretū iam pridem antiquatum reuocās,
statuit ut cūctis dein in perpetuum liceret eas in matri-
monium ducere, quæ neq; cognationis, neq; affinitatis
gradu primo, altero, tertio & quarto ipsos attingerent:
quod hodie rite seruatur. Extat id decretum in lib. De-
cretalium epist. 4. eo cap. cuius principium est, Non de-
bet. Est etiam modus inter cognatione, quam dicunt spi-
ritualē, copulatos, positus à Theodato pontifice, qui pri-
mus sanxit, ne quis eam puellā duceret uxorem, quā ex
baptismi fonte leuasset pater. Est & ex quadā honestate
à Gregorio, & post eum ab Alexandro tertio statutum,
ne sponsam fratris relictam, frater in matrimonio habe-
ret, ne Hebræorum uideretur imitatio, apud quos, ut fra-
ter fratris sine liberis mortui uxorem duceret, sobolis
suscipiendæ atq; perpetuandæ causa fas erat. Item Eua-
ristus

ristus primus decreuit, incestū haberi cōnubiū, cui sacerdos non adfuisse, consecrassetq; illud, ac nisi puella à parentibus solenni more uiro desponsa foret. nō nemo Sotero id assignat. Sic nuptiarū arbitriū iam inde ab initio in parentū potestate fuit, quando Moses de ea re ita sanxerat in Exodo statuens, Si seduxerit quis uirginē nōdū desponsatā, dormieritq; cum ea, dotabit eam, & habebit uxore: si pater uirginis dare noluerit, reddet pecuniam iuxta modū dotis, quā uirgines accipere consueuerunt. Sic filius Tobie Sarā, tradente Raguel patre puellæ, duxit uxore. Talia ethnici quoq; seruabant, uel teste Terentio, qui in sua Andria facit Simonē patrē paratē nuptias filio Pāphilo ualde inuito. Idē testificatur Apuleius, qui sexto Asini libro facit etiam Venerem argumentantē, nō uideri legitimas inter Cupidinē & Psychē nuptias, propter disparilē generis conditionē, & quòd res acta esset furtim, sine testibus, patre non cognoscēte. Sed Catullus præclare quidē carmine suo nuptiali, eam ipsam, ut ita dicam, naturæ legem cui parendum sit, edocet,

At tu ne pugna cum tali coniuge uirgo,
 Non equum est pugnare, pater cui tradidit ipse,
 Ipse pater cum matre, quibus parēre necesse est.
 Virginitas non tota tua est, ex parte parentum est,
 Tertia pars matri data, pars data tertia patri,
 Tertia sola tua est, noli pugnare duobus,
 Qui genero sua iura simul cum dote dederunt.

Vnde meritò iam pudeat Christiani nominis uiros, qui posthabitis tam nostris quàm priscorum legibus, claudēstina quotidie sponsalia faciunt, qui propterea nihil mirantur,

rentur, si matrimonia ipsa minus sibi prospera sint. Ea sponsalia postea utriusq; sponsi & sponsæ cōsensione rata fiebāt. Et illud etiā ab Hebræis acceptum uidetur: ita enim Rebecca quū peteretur uxor Isaac filio Abraham, à Bathuele patre interrogata est, nū uellet nuptum dari ipsi Isaac. Sic nunc apud nos cōsensus in matrimonij fœdere faciundo exquiritur, quia satis constat Christum de ea re nihil innouasse, quū apud Matthæū dixerit, Quod Deus coniunxit, homo non separet. Ceterum haud una est istiusmodi cōsensionis uerba proferēdi formula: nam apud Italos, uir ætate grauis interrogat uirum & fœminam, nū alter alteri uelit nubere. Apud Anglos ipsi pactum faciunt: uir enim ita ait, ut eorum uerbis utar, Ego te mihi uxore accipio: & illa, Ego te mihi maritū. Post hæc, iunctis dexteris, inter se osculatur, & uir anulum insignem uelut rei gestæ testem, ac cōiunctionis pignus, spōsæ digito, qui minimo dexterae manus proximus est, indit. Vtrunq; à ueteribus, qui ante initium nostræ religionis eo ritu utebātur, quemadmodum suprà in primo libro demonstrauimus, ad nos manauit, teste Tertull. qui lib. De uirginibus uelandis, ita scribit, Si autē ad desponsationem uelantur, quia & corpore & spiritu masculo mistæ sunt, per osculum & dexteras. Et in Apologetico, quum de continentia mulierū Romanarū amissa inquit, Circa fœminas quidē, etiam illa maiorum instituta ceciderunt, quæ modestiæ, quæ sobrietati patrocinebantur, quum aurū nulla norat, præterquā unico digito, quem sponsus oppignerasset pronubo annulo. Hæc ille. Quod autē puerperæ purgātur, hoc ab Hebræis est acceptū: in

Leuitico

Leuitico enim scriptum legimus, Si mulier suscepto semine pepererit masculum, immūda erit septem dieb. & die octauo circūcidetur infantulus, ipsa uerò triginta trib. dieb. manebit in sanguine purificationis suæ: sin foeminā peperit, immūda erit duabus hebdomadis, & sexaginta sex dieb. manebit in sanguine purificationis suæ. Quum expleti fuerint dies lustrationis eius pro filio, siue pro filia, deferet agnū anniculū in holocaustū, & pullū colūbæ siue turturē pro peccato, & reliq. Cæterū apud nos nō est eiusmodi lustrationi statutū tēpus, ne mulieribus diutius expectādo, ut Innocētius ait, poena qua pariēdo afficiūtur, cōuerti uideatur in culpā. Solēt tamen hodie honestatis causa, non ante mēsem à partu exactū purgari, quæ tūc matronis aliquot comitatae tēplū adeunt, & loco agni, colūbæ, uel turturis, cereā cādelā offerunt, & cum alibi tū in Anglia, illud etiā linteū, quo infans ex sacro baptismatis fonte susceptus inuoluitur, quod uulgo chrismatorium uocāt, quōd eo abstergatur chrisma, quo infans est unctus: qui si fortē ante diē purgationis matris moriatur, eo ipso linteo circūseptus ad sepultūrā datur.

De principio sacrarum ædium, atq; ubi sit præcipuus orandi locus, ac de altarium & cœmeteriorum initio, & quando primū crux cœperit haberi honori atq; uenerationi.

Cap. V I.

Actenus de fundamento templi spiritualis, dein de eius quod est ex materia dicendum. Illius apud nos conditor fuit Christus, qui docuit, ut Deum spiritu coleremus, Apostolo dicente, Orabo spiritu, orabo & mente:

psallā spiritu, psallā & mente. Et quoniā spiritus noster corpore continetur, hinc factum est ut continens corpus dictum sit templū. Vtrūq; affirmat idem Apostolus, suis ita scribens Corinthiis, An nescitis quòd tēplū Dei estis, & Spiritus Dei habitat in uobis? Templū tale ex carne & ossibus cōstans, rerū omnium opifex Deus principio finxit. Is fuit Adam noster primus parēs, uti suprā diximus. Ex materia post hęc Moses primo tabernaculum Deo posuit, ubi preces & pia uota illi exoluerentur, & in eo facta est arca, in qua lapideas clausērūt tabulas, in quibus incisę erant leges. Deinde Salomon rex tēplum Ierosolymis magnificētissimo apparatu ædificauit. Hęc fuit synagoge materia, ut uulgò nunc uocatur, spiritua-lem nominat Dominus, ita alloquens Moysen, Sume Aaron & filios eius, & omnē synagogam conuoca, &c. Salomon autē iussu Dei, qui patrē eius Dauid eo opere faciundo prohibuerat, mandaueratq; ut filio condendum relinqueret, templū illud sanctum ac religiosum fecit, cōsecrauitq; ipsi Deo, hostiarum numero pene infinito, cui Dominus nocte apparuit, & ita fatus est, Audiui preces tuas, & elegi locū istum mihi domū sacrificij: Si clausero cælū, & pluuia nō fluxerit, & præcepero lōcustis ut deuorēt terrā, & immiserō pestilentia in populū meū: cōuersus autē populus meus, super quē inuocatū est nomē meū, & deprecatus me fuerit, & eū pœnituerit, ego exaudia de cælo, & propitius ero peccatis eorū, atq; sanabo terrā eorū: Oculi quoq; mei erūt aperti, ac aures meę erectę ad preces eius qui in loco isto orauerit. Hęc ex lib. Paralip. 2. quę eò pertinent, ut cuncti mortales intelligant

telligant præcipuū precādi locū esse templū Deo dicatum, id quod Christus apud Mat. cap. 21. comprobat, usurpās illud Esaie, Domus mea, domus deprecationis uocabitur. Et cap. 33. idē affirmat repræhendendo auaritiā ac impietate Phariseorū, quibus pluris erat aurū quā sacrosanctū templū; quum inquit, Vae uobis, quia dicitis, Quicūq; iurauerit per templū, nihil est: qui autē iurauerit per aurū templi, reus est. Stulti & cæci, utrum enim maius est, aurum, an templū quod sanctificat aurū? Et subiicit, Qui ergo iurauerit per templū, iurat per illud, & per eū qui habitat in ipso. Post Euangelii dogma inter gentes diuulgatū, ubi loci prima ædes Seruatori nostro dicata fuerit, pro certo ponere nō ausim, ne diuinare potius quā ueritati inherere dicar: sed in re parum nota coniectare licet. Porro à Christi statim ascensu in cælū, Iudæi cœperūt Christianos crudeliter persequi, deinde Nero princeps, deinde Domitianus, deinde alij, & postremò Diocletianus ac Maximianus acerbissimē afflictarūt. Quo ferē toto tēporis interuallo, tantū aberat ut aliquod tēplū à nostris Christianis publicē ædificaretur, ut etiam omnia essent occulta, & sacella potius, atq; eadē abdita & plerūq; subterranea, quā apertis in locis ac publicis fierēt. Est tamen cōsentaneū credere, in remotis locis, quò nō facili peruascerat ille tyrānorū furor, sana aliqua interim aut ædificata, aut quæ primum demonū fuerāt, Christo dicata ab Apost. fuisse, qui ubiq; gētiū omni tēpore ad propagādā religionē totis uirib. incubuerāt: quod aut in Aethiopia à Matthæo, aut in India citeriore à Bartholomæo, aut in Scythia ab Andrea,

quorū prædicatione ijs gentibus Christianæ pietatis lux ab initio affulsit, factū esse & crediderim, & dixerim. Nō abhorret præterea à fide, aliquā ædem fuisse principio à Iacobo Ierosolymis Deo dicatā, qui ibidem cathedram primus locauit, primusq; rē diuinā ritu Apostolico facere cœpit. auctor Eusebius. Nec mirū alicui esse debet, si talia ac huiusmodi bene multa alia minus literis prodita sint, quod scriptorū inopia factū est. Romæ non reperio, quod sciā, aliud antiquius templū edificatum, aut dictū, uel ad usum sacrorū fuisse conuersum, quā thermas Nouati in uico Patritio, quas Pius pōtifex Praxedis eximie sanctitatis foeminæ rogatu, diuæ Pudentianæ eius sorori consecrauit. qui fuit annus circiter c l. ab eo qui humanæ salutis fuit primus. Iginus tamen qui Piū præcesserat, auctor fuit ut templa sacris dedicarentur ceremonijs, ut alibi fusiùs dicetur quum de festorū dierū celebratione agetur: quod fidem facit, iam antea loca aliqua Deo dicata fuisse: sed ubi loci id factū fuerit parum liquidò traditur. Nec ita multo pōst Calistus iam sese tyrannorū odio sensim remittente, ædem in transstyberina regione, beatæ Virgini struxit, cœmeteriumq; ex suo nomine condidit uia Appia, ubi multorū martyrum repositi erant cineres. Visuntur hodie ijs in locis & sacella quædā, quibus occultò rem diuinā prisci illi pietatis cultores fecisse dicuntur, quòd, uti ostēdimus, publicè nō liceret. Cœmeterij cōdēdi institutū Abrahæ assignāt, qui, sicut patet apud Iosephū, dicitur emisse ab Ephrō Etheo filio Saor prope Hebron, quadringentis siclis speluncā duplicē, & agrū circa eam, sepelisseq; in ea Sarā uxore suam

suam, inibiq; ipse deinde repositus fuisse. De uario apud alias gētes olim sepeliendi usu, alibi suo dictū est loco. Altare, ut legitur in Genesi, Noë primus omnium fecit, & super illud Domino holocaustū obtulit. Quod institutum etiā hodie seruatur. Bonifacius uerò tertius auctor fuit, ut altaria cādidis operirētur ac linteis pānis. Crux olim fontium supplicium erat, & id quidem infāme: quod ideo Seruator noster subire uoluit, ut qui mitis aduenerat, & humilibus & infirmis opem ferret, & omnibus spem salutis ostenderet, quando nihil ei in morte separatim ab alijs accidisse cernerent. Proinde eo genere mortis afficiendus fuit, quo humiles & infirmi solent, nequis esset omnino, qui eum nō possit imitari. Huic rei postea honor accessit. Eusebius libro Ecclesiasticæ historiæ nono, auctor est Constantinū Imperatorē eo die, quo cū Maxētio ad pontē Miluium confligit, sereno puroq; cælo crucem uidisse, eamq; coluisse, ac auditā supernē uocē, Cōstantine, in hoc signo uinces. Nō defuit oraculo euentus: uicit cū hostē insigniter, tū cæteris bellis quæ deinceps gessit, par felicitas adfuit. Helena post hæc, eius mater, religione insigni ac pietate mulier, per quietē monita, Ierosolyma petijt, quæsitū Dominicā crucē. Ita fortē accidit, ut Veneris simulachrū eodē esset loci ab impijs Christiani nominis inimicis collocatum, quò omne Dominicæ passionis monumentum aboleretur, Christianiq; Venerē loco Seruatoris colerent. Cæterū loco ruderibus purgato, crux reperta est, & cum illa duæ aliæ, unde duo pepererāt latrones: sed titulus ille, Iesus Nazarenus, rex Iudeorū, etsi uetustate propemodū aboliuit, indicio fuit.

ut crux uera internoscereetur, quæ admota mulieri mortuæ uitā illico restituit. His Constātinus princeps motus, edicto uetuit quenquā deinceps eo supplicio necari. Sic res quæ antea mortalibus probro fuerat, uenerationi esse cœpit: & ob illud in primis, quod Christus in cruce uulnera passus est, & eius sanguis propter nostrā salutē effusus, in quo qui Dei mandata obseruauerit, is spem certā ponere potest. Idem postea uoluit Theodosius seruari, qui (ut in Codice iuris ciuile est) lege prohibuit, signū Seruatoris in solo uel in silice aut in marmore humi posito insculpi, ne hominū pedibus tereretur. Vide quā importunum sit, uidere passim hodie in templis signum illud, id est, nomen ipsius Seruatoris, in æs uel lapidibus, quibus mortuorum sepulchra teguntur, incisum, itē cruces ac diuorum imagines impressas, quæ assiduus calcantiū uestigijs obtrita latē resplendent, quò sic nostrā notio-riorem faciant religionis negligentia, quā præsertim res eiusmodi antiquis etiā religioni fuerint. Sanè Romæ olim locus fuit Doliola uocatus, quia inuadentibus Gallis Senonibus urbem, sacra in eodem loco doliolis reposita fuerunt: qua de causa, eo loci ne spueret quidem alicui licebat. auctor Festus.

De primo ac uetustissimo apud Hebræos sacrificandi ritu, ac festorū dierū obseruatione, dedican-
diq; tēpla instituto, deq; ignis mysterio. Cap. VII.

Dam primus parens ex Eua duos suscepit
filios, Cain & Abel: pietatis hic cultor,
contemptor ille: hic pastor, ille agricola
fuit: hic mero lacte & primogenitis gre-
gum,

gum, uelut tradit Iosephus, primùm litauit, ille frugum primitias Deo obtulit. Secūdum hæc, sacerdotio instituto, Aaron cum filijs, ac deinde alij uarijs cæimonijs sacrificarunt. Quæ ferè omnia ex Iosepho in unum collecta, operæpretium duxi quàm breuissimè potero explicare. Tribus ab initio sacrorum generibus Hebræi usi sunt, quorum unum holocaustum dixerunt, quando priores gentis siue bouem, siue agnum, siue aliquod aliud animal, modò anniculū masculumq; fuisset, immolabāt: tum sacerdos uictimæ ali cruore orā altaris persundebat, inde hostiam membratim disiectam super aram cremabant. Alterum genus plebeium, & pro gratiarum actione fiebat, in quo animalia maiora anniculis offerebant, cruoreq; super arā diffuso, renes, adipē, omenta imponebant flammis: pectora & crura dextera sacerdotibus dabantur: quæ supererant intra biduum illi edebāt, qui sacrificium fecissent. Inopes columbas aut duas turtures offerebant, quarum altera in holocaustum abibat; alteram sacerdotes sortiebantur. Tertium longè perfectissimum omnibus æquè mortalibus cōmune, quod laudis sacrificium dixerūt. In Psalmo 115. Dirupisti uincula mea, tibi sacrificabo hostiā laudis. Et in epistola ad Hebræos, Per ipsum ergo offeramus hostiam laudis semper Deo, id est, fructum labiorum confitentium nomini eius. Peccata uerò sic expiabant: qui imprudens deliquisset, agnam aut hœdum anniculum offerebat: qui occulti criminis conscius, ariete eum expiari oportebat. Omnibus sacrificijs farina mundissima ex præscripto legis adijciebatur: adhibebatur & oleum, quod sacris infundebatur.

Agnus manè & uesperī immolabatur: sabbatis geminatae hostiae ad aras admouebantur. Principio mēsis, duo boues cū uno ariete, hōdo uno & septē anniculis agnis, piaculi nomine mactabantur. Septimo ineunte mense, taurum, arietem, & septenas agnas cum uno hōdo immolabant. Alij ciebantur bini hōdi: horum unus extra fines missus multitudinem expiabat, alter in suburbanis cum totis uelleribus cremabatur: pontifex taurum in id sacrum, & arietem in holocaustum dabat, &c. quæ ipse Iosephus latè prosequitur. Item habebant & certos dies festos, qui secundum eundem Iosephum, & Origenem super Numeros, ita obseruabantur. Primus solennis Dei erat, qui appellabatur indefinens: de ijs enim mandabatur, quæ sine ulla prorsus interruptione, matutinis & uespertinis sacrificijs offerebantur, quia iustus debet semper diem festum agere, id est orare. Alter erat sabbatis, quo die nihil agere licebat. Tertius neomeniæ tubarum, primo die mēsis septimi, in quo offerebatur & hostia. Neomenia autem dicitur noua luna: erat ergo iste dies festus, quum luna innouabatur. Quarto loco Xantico mēse, unde principium sumebat annus, sub plenilunij diem, id est, circiter XIIII. diem lunæ, sole in arietem trāseunte, quia ijs diebus ex Aegypto egredi contigisset, mysticū agnum occidebant, ac pascha dicebatur, id est transitus. Et in eo mense primo aliud solēne paschæ, ut dictum est, aliud azymorum erat: & licet coniuncta uideretur azymis paschæ solennia sacra, principium tamen azymorū tantum ad finem paschæ coniungebatur. Et pascha ille solus dies appellabatur, in quo agnus occidebatur: reliqui

qui uerò azymorum dies uocabātur: & id solēne septem diebus celebrabatur. Altera die primitias frugum offerebant, & ex eo dicebatur celebratio nouorum, quæ festa dies ordine sexta habebatur. Post septem autē hebdomadas paschæ, pentecostes, & id tēpus asarca, id est, quinquagesimam uocabant, tum panes frumentatos offerebant. Deinde sequebantur solennia sacra septimorum: sicut enim inter dies septimus quisq; festus agebatur sabbatum, ita inter menses, septimus quisq; mēsis sabbatum erat, & uocabantur ea sacra, sabbata sabbatorum. Post hæc septimo mēse alij agebantur festi dies. Sanè xv. die, tempore ad hyemem uergēte, tabernacula fiebant, quæ dies Græcè Scenopegia dicebatur, quia in umbraculis essent escas septem diebus, ob id quòd eorum maiores ex Aegypto remigrantes domum, tabernaculis usi essent. Decima uerò die solenne erat repropitiationis: in hac sola die pontifex induebatur omnibus pontificalibus indumentis, & tunc ingrediebatur sancta sanctorum. auctor Orig. super Leuiticum. Die xv. Decembris Encænia, id est, festi dies initiales, hoc est, dedicationis templi, quia tum templum Ierosolymis ab Antiocho pollutum, postremò à Iuda Machabæo expiatum rursumq; dedicatū est: nam antea Salomon circiter decimum diem septimi mensis, id est, Septembris, id fecerat, simulatq; illud ædificasset, & dein à Iudæis illis qui illud ipsum instaurarant, circiter diem duodecimum mensis primi, est rursus consecratum, quos seruitute Babylonia liberatos, per Esdram in suas sedes restitutos constat. Sic semper ille dies postremæ expiationis dedicationisq; solennis fuerat a-

pud posteros Ceterum dedicationis institutū multò anti-
 quissimum est, quando iam inde à principio tabernacu-
 lum à Mose factum ita dedicatū fuit, quum ipse primū
 eo iam perfectō uti cœpit: nā sicut Chrysostomus in epi-
 stola Pauli ad Hebræos ait, dedicare aliud nihil est nisi
 utendi initium facere. Atq; hic tum Iudæorum fuit sa-
 crorum ritus, qui animalia tantū propter conuiuia na-
 ta absumebant. Ignis autem, ut in Leuitico est, semper in
 altari ardebat, quem sacerdos nutrebat, sine quo, nullū
 fas erat sacrificium facere. Sic in igne præter alia elemē-
 ta, sacra omnia cōsistebant, quòd is, credo, proximus cæ-
 lo sit, quòd in specie ignis Deus Mosen primū alloquu-
 tus, quòd de cælo holocausta accepta rapuisset. Apud
 nos itidem nullo magis honore, quàm cereis candelis
 decorantur extrinsecus calicolæ. Eadem in primis ra-
 tione, ita opinor, à Vestalibus perpetuus seruabatur, ac
 ante Romanos Imperatores deferrebat: quoniā deniq;
 Deus noster ignis comburens est, ac propterea merito
 sacer habetur. Ita Persæ, teste Herodoto, ignem Deū esse
 arbitrabantur: contrā Aegyptij belluam animatam uo-
 cabant, quòd omnia uoret. Item ex Mosis præcepto, in
 omni sacrificio adijciebatur sal; quia is sit præcipuus
 corruptionis expulsor.

Cunctas ferè gentes quondam dæmonibus malis
 humanas immolasse hostias, & ibidem quid
 esset uer sacrum, & quando primū eo-
 rum oracula obmutuerint, ac de pri-
 mo usu aquæ quam dicimus

sanctam. Cap. VII.

Ed agè, iam dicamus de dijs gentium, deq;
eorum sacrificijs ac mysterijs, qui tamen
tantum aberat, ut dii essent, ut etiam caco-
dæmones sese præberent, nullaq; alia ho-
stia nisi humana litari uellent: quasi cruoris humani re-
pleti tum demum propitij essent, quū maximè læsissent.
O dementiam hominū! ô infelicem uitam! Ecquī erāt isti
dij, qui suos cultores parricidijs inquinabāt, omnibus ge-
neratim malo erant? Pater filiū unicum, mater dilectam
filiam dæmonibus tanquā ouem mactabat. Iudæi qui le-
ge neglecta aberrauerant, in ualle filiorum Hēnon, teste
Hieron. quam Christus apud Matthæum gehennam no-
minat, filios igni exustos deuouebant, immolabātq; dæ-
monio Moloch. Rhodij hominē Saturno immolabant.
In Salamine insula, homo Agraulæ Cecropis filiæ cæde-
batur. Diomedī in templo Palladis, quod etiam ipsi Dio-
medi & Agraulæ cōmune erat, homo offerebatur, qui
ab adolescentibus ter circum aram ductus, tandem à sa-
cerdote hasta percussus, & in rogo impositus cremaba-
tur. Apud Cypros, humanam hostiam Ioui Teucrus im-
molauit, idq; genus sacrificij posteris tradidit, quod
postea imperante Hadriano est sublatū. Erat lex apud
Tauros gentem inhumanam feramq;, ut Dianæ hospites
immolarētur, Galli Hesium atq; Teutatē humano cruo-
re placabant. Vnde Lucanus,

Et quibus immitis placatur sanguine diro

Teutates, horrensq; feris altaribus Hesus.

Apud Chios, Dionysio Omadio dicto, homo etiam cru-
deliter discriptus immolabatur. Apud Aegyptios, Helio
poli

poli tres in die homines quos inquirebant, si mundi essent, Iunoni mactabāt. Lacedæmonios etiam Apollodorus scribit hominem Marti immolare solitos. Phœnices bellorum aut pestilentie calamitatibus laborantes, amicissimos Saturno solebāt immolare. Histrus, qui res Cretensium scripsit, auctor est, Curetas olim Saturno puerorum hostijs sacrificia fecisse. Laodiceæ, quæ Syriæ urbs est, Palladi uirgo immolabatur. Et apud Arabas, in singulos annos puer immolatus sub ara sepeliebatur. Item Thracæ, Scythæ, Carthaginenses, & omnes ferè Græci, quum præsertim in bella essent exituri, hominem mactâtes sacrificabant. Item Gallis mos fuit, ut qui essent affecti grauioribus morbis, quiq; in prælijs periculisq; uersarētur, aut pro uictimis homines immolarent, aut seipsos immolatuos uouerēt. Germani itidē Mercurio certis diebus humanis litare hostijs fas habebant. auctores Cæsar & Tacitus. Quid, quod illud idē omnes cōmuniter barbari facitabant? At Romani, qui semper mansuetudinis & humanitatis gloriā sibi uindicarāt, nōne ipsdē sacris immaniores reperiūtur? siquidē Saturnus in Latio eodē genere sacrificij cultus est, non quidē ut homo ad aram immolaretur, sed uti in Tyberim de ponte Miluio mitteretur, quod ex responso quondā facitatur, Varro auctor est, cuius responsi ultimus uersus erat, Et capita inferno & patri trāsmittite lumen, id est, hominē. Verūm id genus sacrificij postea ab Hercule est immutatur, ut pro ueris hominibus, imagines ex scirpo iacerentur, sicut suprademonstrauimus, quod in Fastis Ouidius latē docet. Fuit uel mos quōdā cū Italīs alijs, tū Romanis, ubi res suas in

suas in periculo uersari cerneret, uouendi quæcunq; proximo uere nata essent apud se animalia immolatu-
ros: unde id uer sacrum dictum est. Liuius lib. 4. decad. quartæ, Ver
sacrum factum erat priore anno, id quum P. Licinius pontifex
non esse recte factum renuntiasset, patres de integro facien-
dum censuerunt, et uidendum quod natum esset pecus inter
Cal. Martias, et Idus Maias. Festus inter ea animalia,
pueros etiam conuotos ait, scribens, Sed quum crudele ui-
deretur pueros ac puellas innocentes interficere, perdu-
ctos in adultam ætatem uelabatur, atque ita extra fines suos exi-
gebant. Quod sane institutum tametsi humano parcebat
sanguini, non eodem tamen à crudelitate uacuum erat: ecquid
enim crudelius censeretur debet, quam priuare homines in-
nocentes patria, qua cunctis mortalibus charius est nihil?
Ita facinus pariter crudele ut impium, deorum causa ede-
batur. Philo, qui Phœnicum historiam scripsit, priscis mo-
re fuisse tradit, ut in magnis periculis princeps dilectissi-
mum ex liberis, ulciscenti dæmoni quasi redemptionis præ-
miū traderet, et sic traditum mysticè iugularet. Non erant
præterea contenti mali dæmones multijugibus hominum
cædibus, nisi etiam mulieres pro suo iure stuprâdas cura-
rent. Sane Alexandriæ simulacrum Saturni religiosissime
colebatur, cuius sacerdos Tyrannus nomine, matronas
eius ciuitatis quas elegisset, tanquam à Deo accitas, noctu
ad simulacrum ductabat, ibique extinctis repetere luminibus
cum eis rem habebat. Sic Tyrannus communis adulter libidinē
explebat, Dei mentitus personam. testis Ruffinus lib. 11.
Ecclesiasticæ historiæ. Itē apud Nasamones, uti supra com-
memorauimus, quum de coniugij origine prodidimus,

mos erat, uti sponsa prima nocte cum singulis conuiuiis coiret, deæ Veneris gratia. Cæterum si homines ueluti sapientiores ab huiusmodi truculentissimis fœdissimisque immolationibus paululū abstinuissent, quid præmij consequerentur, imò quid noxæ, quid uic supplicij subire cogereantur, ostendamus. Dionysius Halicarnassæus in primo Antiquitat. ait Iouem & Apollinem, quoniam decima hominū non fuisset eis immolata, magnas Italæ calamitates induxisse, usq; eo ut nulli fructus ad maturitatē usq; permanerent, sed immaturi defluerēt, fontes alij bibi non possent, alij deficerent, mulieres abortum facerēt, homines & pecora passim uarijs morbis perirēt, donec decima reddita sit. Diodorus itidem testis est, Carthaginienses, ut diximus, Saturno humanas hostias solitos immolare, & quum uicti essent ab Agathocle rege Siculorum, iratum sibi Deum putauisse, atq; ut diligentius piaculū soluerent, ducētos nobiliū filios, exemplo lōgè post homines natos crudelissimo, etsi reipub. nomine edito, immolasse. Eiusmodi fœda facinora iam antè in Psal. cētesimo quinto prædicta sunt, Et immolauerūt filios suos & filias suas dæmonijs. Possem adducere plura tanti sceleris exēpla, quæ breuitatis studio præterire libuit. Falebāt præterea mortales eiusmodi dæmones amphibologijs, nodosis & flexiloquis respōsis, id est, ita ambigujs ut in ambas partes agi possent. Vnde Vergilius,

Talibus ex adyto dictis Cumæa Sibylla

Horrendas canit ambages, antroq; remugit,

Obscuris uera inuoluens.

Quale fuit illud Apollinis ad Pyrrhum Epiri regem responsum,

ſponſum, Aio te Acacida Romanos uincere poſſe.

Et ad Cræſum Lydorum regem,

Intrepidus ſi Cræſus Halim tranſmiſerit annem,

Imperium perdet magnum regnumq; ſuperbum.

Ambo uicti ſunt, hic à Cyro Perſarum rege, ille à Roma-
nis, qui ex oraculo ſe ſuperiores fore ſperauerant. Et ta-

lia id genus ſexcēta ſunt. Sed et à noſtris recentioribus
unū petamus exēplū. Sylueſter enim ſecūdus Rom. pon-

tifex haud bonus artibus pōtificatū adeptus, ut cupidus
regnādi malū demonē de lōgitudine uitæ conſuluit, ille

reſpōdit, ut ſi caueret Ieruſalē, diu uiucret. Imprudēs Syl-
ueſter ſtatuit Ieroſolyma urbē Iudææ non adire, ſed quū

in eade ſanctæ crucis dicta in Ieruſalē, quarto demū poſt
anno rē diuinā faceret, oraculi ſtatim memor, ſato mori-

turū ſe cognouit. Faſſus igitur delictū publicē, iuſſit mo-
riēs ut ſuū cadauer equis daretur trahēdū, et quo loci il-

li demū cōſtituiſſent, eodē humari. Diuino igitur nutu, ad
tēplū Lateranēſe puenere, ubi et ſepultus eſt. Sic Deus

oſtēdit apud ſe locū ueniæ unicuiq; quāuis ſclerato reli-
ctū eſſe, ſi in uita aliquādo pœnituerit. Atq; talis erat in-

ter gētes religio, quæ nō parcebat pias ſclerare manus.
Sed meliora canamus. Quis eos deos tā maleficos dome-

ſticatim ſuos cultores iugulantes, de medio mortaliū o-
mniū ſuſtulit, niſi Seruator noſter? Quippe ſic ipſe apud

Ioan cap. 12. inquit, Nūc princeps mūdi huius eiſcietur
foras. Siquidē diabolus ante id tēpus, amplā habebat in

homines poteſtatem. Cōciderūt itaq; poſt eiſ aduētum
uetuſtatis tenebræ, et quæ figuris tegebātur, diuina re-

texit ſententia. Nam dū in Aegypto cū Ioseph et matre
fuit, eo

fuit, eo tēporis spatio, simulachra deorū quos id tempō-
 ris gēs illa stulta & omnīū errorū mater coluit, sua spō-
 te cecidisse dicuntur. Post hæc, imperāte Hadriano, tum
 demū ubiq; gentiū perniciosæ nefariæq; sublatae sunt im-
 molationes, tū Delphici Apollinis, tum Ammonis, alio-
 rūq; uanorū deorū oracula penitus muta extiterūt: nā,
 teste Cic. lib. De diuinat. 2. iam diu antè sensim silere cœ-
 perant, sic, ut eius ætate, qui paulò antè Christi aduētum
 uixit, serme conticerent. At tum deniq; potentia demo-
 num infracta iacuit: quod Porphyrius, uti Euseb. dicit,
 Christiani nominis hostis, in libro quē aduersus religio-
 nem nostrā scripsit, hoc modo testatur, Nunc uerò mirā-
 tur, inquit, si tā multos annos peste ciuitas uexetur, quū
 & Aesculapius, & alij dij lōgè absint ab ea: postea enim
 quā Iesus colitur, nihil utilitatis à dijs consequi possu-
 mus. Hæc uerba illius sunt. Christus ergo Iesus dijs illis
 potentior est: ita demū sequutū est quod Dominus apud
 Zachariam prophetam per diu antè annuntiabat esse fu-
 turum, dicēs, Disperdam nomina idolorum de terra, &
 non memorabuntur ultra. Ecce magnum ueræ religio-
 nis argumentum, ecce certum ueritatis elogiū, ecce uni-
 uerso humano generi redditam libertatē, ac mundo ful-
 gentissimum lumen: quæ utinam gentes, quæ in tenebras
 paulatim relapse sunt, agnoscerent, ne perpetuò aberrā-
 rent: non cessant enim oracula nostra, est Deus nobiscū,
 dum bene agimus, semper. Demoniaci quos uocamus,
 siqui sint, à nostris sacerdotibus nomine Iesu liberantur,
 demones procul effugantur, solo etiā sacræ aquæ asper-
 su. Fuit iā olim usus lustralis aquæ in Leuitis cōsecrādis:

hā sic Dominus, ueluti est in Num. cap. 8. præcepit Mo-
si, Tolle Leuitas de medio filiorum Israël, & purificabis
eos iuxta hūc ritum: Aspergantur aqua lustrationis, &
radant omnes pilos carnis suæ. Quò factum est, ut Ale-
xander primus Romanus pontifex auctor fuerit, ut hu-
iusmodi lustralis aqua consecraretur, & ad dæmones
effugandos in templo domiq; seruaretur.

Qui primus docuerit modum orandi, ac de loco,
assiduaq; precatione, & cur in oriētem uersi ore-
mus, templaq; nostra eōdem spectent, ac unde
mos concionandi, & de perfecto con-
cionandi modo. Cap. i x.

Roximum est, ut uel de nostrarum cæremō
niarum ratione dicamus, quæ nō animalium
cruorē, non hominū cadē, sed sincerā fidē
puramq; mentē poscit. Et quia Deus ea po-
tissimū de causa, uti suprā exposuimus, nos fecit, ut sta-
tim geniti ipsum coleremus, atq; ut Chrysost. homil. 23.
in Matth. ait, bonis potiremur æternis, eaq; tantū præ-
cando postularemus, ideo à perfecto orandi modo initiū
faciemus. Duo sunt, Lactantio testificāte, quæ Deo à nō
bis offerri debeant, donum & sacrificium: donū in per-
petuum, sacrificium ad tempus: de hoc paulò post. Do-
num est integritas animi: si enim Deus non uidetur, ijs re-
bus coli debet quæ nō uidentur, cuiusmodi sunt uirtutes
animi, & iustitia, ad quam haud dubiē, sicut Cic. De legi-
bus suspicatur, nos esse natos intelligere debemus. Sum-
mus igitur colendi Dei ritus est, ex ore iusti hominis ad
Deū directā laudatio: quæ tamē ipsa ut Deo sit accepta,

& mansuetudine & timore & pietate maxima opus est.
 Quod in primis illi prisci Hebraei, prout nō uno in loco
 suprā demonstrauius, facit̃arunt, atq; ut nos illud i-
 psum faceremus, Seruator noster Christus primus iussit,
 dicēs, Estote ergo perfecti, quēadmodum & Pater uester
 cælestis perfectus est. Et inde subiūgit, Tu autē quū oras,
 intra in cubiculum tuum, & clauso ostio tuo, ora Patrem
 tuū qui est in occulto, & Pater tuus qui uidet in occul-
 to, reddet tibi. Orantes uerò nolite multum loqui, sicut
 ethnici faciunt: putāt enim quod in multiloquio suo ex-
 audiātur. Et subdit, Sic ergo uos orate, Pater noster, qui
 es in cælis, sanctificetur nomē tuū. Adueniat regnū tuū.
 Fiat uoluntas tua, sicut in cælo & in terra. Panē nostrū
 quotidianū da nobis hodie. Et remitte nobis debita no-
 stra, sicut & nos remittimus debitoribus nostris. Et ne
 nos inducas in tentationē, sed libera nos à malo. Amen.
 Hæc ex euāgelista Matthæo, apud quē Hieron. nō quo-
 tidianū, secundū Cypriani sententiā, sed supersubstātia-
 lem panem legit. Contrā & Cyprianus legit nō dimitte,
 sed remitte nobis debita nostra, sicut & nos remittimus.
 Et hæc admonui, ut utranq; lectionem intelligas haud-
 quaquā ex recētioribus esse, & rectius legi remitte, quā
 dimitte. Cyprianus in expositione huius Dominicæ præ-
 cationis non iniuria quosdam admonet, qui plus sapere
 quàm oporteat uideri uolentes, hanc ut uulgarē & cun-
 ctis communem minus usurpant, qui inquit, Quæ enim
 potest magis spiritalis esse oratio, quàm quæ à Christo
 nobis data est? à quo nobis & Spiritus sanctus missus est?
 Quæ uera magis apud Patrē precatio, quàm quæ à Fi-
 lio

lio, qui est ueritas, de eius ore prolata est: ut aliter orare quam docuit, non ignorantia sola sit, sed culpa: quando ipse posuerit, & dixerit, Reijcitis mandatum Dei, ut traditionem uestrā statuatis. Oremus itaq; fratres dilectissimi, sicut magister Deus docuit. Hæc ille. Quomodo autem orandū sit, Christus ipse apud Ioannē docet, dicens, Spiritus est Deus, & eos qui adorant eum, spiritu ac ueritate oportet adorare. Cyprianus itē secretò orandum esse ex præcepto Dominico demonstrat, quia Deus non uocis, sed cordis auditor est: nec admonendus est clamoribus quī cogitationes uidet. Hoc planū sit exemplo Anne, ut in 1. Regum est, quæ loquebatur in corde suo, & labia eius mouebantur, & uox eius non audiebatur, & exaudiuit eam Dominus. In Psalmis quoq; legimus, Dicite in cordibus uestris, & in stratis uestris, & trāspungimini. Hieremias itidem admonens, ait, in sensu tibi debet adorari Deus. At precationis locus, cum primis est tēplum Dei, ut suprā cap. vi. memini, quod Christus demonstrat apud Luc. cap. x. ex Esaia, Domus mea, domus precationis est. Hoc institutum etiā Apostoli cōseruarunt, quando Petrus & Ioannes ascēderunt in tēplū, ad horā precationis nonā, ut est in Actis. Debent item esse assidue preces, id quod testatur parabola Christi de uirgine, quæ orando iniquum iudicem ad iustitiā flexerat. Ceterum ut rationē cum Deo habere possemus, quoties ipsam Dominicā precē cū Angelica salutatione recitarēmus, est modus orādi postremò inuentus, per calculos, ut ita dicā, ligneos, quos uulguſ modò preculas, modò pater nostros appellat. li numero quinquagintaquinq; ita

ordine distinguuntur, ut post denos, singuli maiusculi affigantur filo, sunt enim perforati & quot hi sunt, toties Dominicam precem, quot illi, toties Angelicā salutatio- nem ter numerū ineundo recitēt, terq; symbolū breuius inferant. Et id diuæ Mariæ uirginis psalterium nuncupāt. Eius rei auctor fertur Petrus eremita, homo Gallus, ciuis Ambianensis, qui abhinc annos c c c c x x x. hoc est, circiter annū salutis humanæ m x c. sanctitate floruit, egitq; cum Urbano Romano pontifice, ut bellum Asiaticū à nostris sumptum fuerit, quo Ierosolyma recepta sunt. Hodie tantus honor eiusmodi calculis accessit, ut non modò ex ligno, succino, & corallio, sed ex auro argentoq; fiāt, sintq; mulieribus instar ornamenti, & hypocritis præcipui fucosæ bonitatis instrumenti. Mos est præterea ut in orando ac salutando Deo, quis in orientē solem cōuertatur. Vtrunq; apud priscos seruabatur, dicente Apuleio in secundo, Tunc in orientē obuersus uel incrementa solis augusti tacitus imprecatus, &c. Quod propriū est ueri oratoris ex mystica religione, quoniā Christus sol est iustitiæ, testis diuus Hieron. in Ezechielē. ea nempe de causa, templa nostra ita ædificata sunt, ut eorum princeps altare in Orientē uersus uergat, in quo sacerdos rem diuinam faciendo semper ipsum Orientem aspiciat, unde preces nostræ iugiter uelut instar solis, oriantur. Atqui apud Hebræos hoc fieri non licebat, quibus præcepit Dominus per Moysen in Deuteronom. nequaquā more aliarū gentiū, contra Orientē, sed quo- quouersum intuentes contra templum, Deū orarent, ne uiderentur solem, uti factitabant idolorum cultores, co-
lere.

lere. Idem Hieronymus testis. Vnde Daniele apud Babylonios ad eū modū orasse legimus. Itē quū apud Marcū cap. 11. legamus, Et quū steteritis orantes, remittite, &c. uidetur precantiū quoq; moris fuisse, ut stando orarent, quia qui stat, diligentius animū intēdit in rem, quā agit. Idē Seruator iussit, ut præcepta Legis diuinæ à Deo per Moſen populo Hebraico datæ, à nobis itidē seruarentur, quum inquit, Si uis ad uitam ingredi, serua mandata: quorū capita hæc sunt, Vnum Deū colito. Nullius animalis effigiē colito. Per Dei nomen haud frustra deierabis. Festos dies piē & ritē celebrato. Parentes uenerare. Hominē ne occideris. Adulterium fuge. Furtū non feceris. Nil alienū cōcupiueris. Nec falsum dixeris testimoniū. Hæc igitur fuit prædicationis materia, unde est concionādi mos natus. Moſes enim postea primus habitata concione, populum de eiusmodi præceptis, & Lege Dei docuit, eumq; per hæc ad bene beateq; uiuendū instituit. Ioānes Baptista exin in desertis Iudææ locis cōcionatus est, cōcionatus & Seruator noster, eiusq; muneris obeundi negotiū Apostolis mandauit, dicens, Ite in mūdū uniuersum, & prædicate Euāgeliū omni creaturæ. Quod hodie nonnullos ex nostris theologis, quū cōcionātur, facere pudet, seu tædet: quippe qui ut narrationis uice, cursim ac carptim aliquid in Euāgelio interpretātur, perinde quasi nihil sit, quod de eo amplius doceatur, quo factō, ad suas cōfictas quæstiūculas trahuntur, ibi digladiātur, uelut furoribus acti sese macerāt, detorquentes quò uolunt sacra scripta, in cōuitia rumpunt, omnia clamoribus miscent: dein euanescente furore, ad hu-

miliora ueniunt, rationem annonæ agitant, nunc iocos spargunt, nunc captât, circulatores planè agût, & ob illud ipsum ab insipiète plebe collaudantur. Atq; hic concionandi modus & frequētius usurpatur, & uulgò summus habetur. Sed utinā non peiora crebrò disseminarēt: ut enim nullū hominū genus est salutaris religioni, si uera canant, cōtrā sic nō est pestilentius aliud, si ad gratiā cōciones ad populū habeāt: quippe ubi semel sanctitatis nomen sunt adepti, tum maximè omniū nocent, quia eis maximè creditur. Faceffant proinde, qui docere nihil uolūt quò melius uiuatur. At nōnulli quorū interest hoc fungi officio, nihil omnino docēt, adeo, ut est in prouerbio, canes muti non iniuria appellari possint. Ita aut uanitate aut silentio Christum obsolescere inter piū populū sinunt. Quare lōgè multū religioni utile foret, si doctores nostri tā sepe quā grauiter cōcionando Euangeliiū declararent, ac aliud præterea nihil, nisi quod mater ecclesia firmissimū ueritatis fundamētū iam pridē accepisset, probasset, confirmasset. Sed iam modū ipsum cōcionandi quābreuissimū ponamus. Concionator qui ea docet quæ ad religionē pertinēt, qui debet docendo formulam tenere, per quā sermone, uoce & gestu auditorē facilius instruat, est idem atq; orator causarū forensiū, à quo artem dicendi mutuatur necesse est, si uelit rectè ac ornate dicere. In concionatore itaq; nostro oportet esse eloquutionē, memoriā, & pronūtiationē. Eloquutio est accommodatio uerborū idoneorū, ad inuētionem. Memoria, firma animi uerborū ac rerum dispositionis perceptio. Pronuntiatio uerò, uocis & uultus gestusq; moderatio

deratio. Concionator sic præparatus primum omnium debet inuenire, hoc est, excogitare res ueras. Quæ quidem inuentio in plures diuiditur partes: in exordiū, narrationem, diuisionem, confirmationem, conclusionē & cōsutationem. Exordium est principium orationis, per quod animus auditoris apparatur ad audiendum. Narratio, per quam exponitur res de qua est dicendum, ut auditor fiat beneuolus, docilis, atq; attentus. Diuisio siue dispositio, est distributio ac rerum ordo, qui demonstrat, quid quibusq; locis sit collocandum. Et in partes duas tresue ad summum, res ipsa diuiditur. Ac ita ex ordine, oratio hos duos uel tres habet locos, ad quos eundo contendat, seq; recipiat, quæ in cursum concitata sine his, nusquam consistere poterit, & ob id tam sæpe in medio cursu turbabitur, quàm auditoris animus continenter implicabitur, nec memoria retinebit quæ audierit. quapropter concionator eiusmodi partitionem facere debet, ut nullo ferè negotio reminisci queat, quoto quodq; loco posuerit: atq; idem etiam faciet auditor, qui suo loco expectabit quod scire cupit. Confirmatio, est probatio argumenti, id est, materiæ uel rei tractatæ, cū asseueratione. Conclusio, quā breuiter colligitur, repetiturq; quibus de rebus uerba facta sint, quò auditor, si memoriæ mandauerit, ad idē quod ipse meminerit, reducat. Atqui cauendum, ne conclusio ab exordio aut à narratione repetatur, quod extra propositū foret: idcirco initium enumerationis repetitionisq; istiusmodi à diuisione faciendū est. Itē uel illud est curādū, ut in partitione nihil omittatur quod ad rē attineat, neq; quicquā redundet:

redundabit autem, siquid ponatur in una parte, quod in
 alia sit cōprehensum. Si, exēpli causa, ponas sic, Primum
 dicā de origine matrimonij, deinde de auctore ipsius ma-
 trimonij. Vide, ista posterior pars superuacanea est, quia
 continetur in superiore: nā ille qui primus matrimoniū
 instituit, eius rei auctor fuit. Est itidē uitiosa, si proponas
 sic, Demonstrabo me hoc non fecisse, demōstrabo me nō
 potuisse, si uoluissē. hoc probato, illud alterum uacat.
 Igitur partitio debet esse clara, aperta, breuis, nullis ful-
 ta inuolucris, aut uerbis superuacaneis. Rursum si de ue-
 ritate religionis cōtra hēreticos agas, & diuidas uarios
 eorum errores in partes, tum partitio nimis implicata
 erit: quare diuidendo generales tantum cōplecti oportet-
 bit. Confutatio est locorū contrariorū dissolutio, qua no-
 stri theologi in suggestis sermocinando nonnunquā utū-
 tur, magis ad ostentationem doctrinae, quā ad utilitatē
 ueritatis, qui tale quid saepe dedita opera in disceptatio-
 nem quāstionemq; uocant, Vtrum Deus sit causa pecca-
 ti necne; & contrarium quod est ueritati, tantis primo
 corroborant argumentis, tamq; neruose obligant, ut nō
 infundere in aures auditorū modò, sed in animis uidean-
 tur inscribere, qui post non faciliē dissoluere possunt. Ita
 tantum abest, ut utile sit tales habere quāstiones, quibus
 rudioris ingenij homines sepius in errorem trahuntur,
 in eoq; uersantur diu. Post hēc cōcionatori nostro opus
 est pronuntiatio, quae in uocis figuram, & corporis mo-
 tum diuiditur. In principio itaq; orationis, uox sedata
 demissaq; esse debet: nam si acuta foret, fauces uulnera-
 ret, ac seipsam defatigaret oculus. In narratione, uocum
 uarieta-

uarietate utēdum est, ut quo quidq; pacto gestum actūq;
ac scriptum sit, ita narrari uideatur: quare uerba modò
clariora, modò grauiora usurpanda sunt, quo omnium
personarum sensus atq; animi exprimātur. In diuisione
uocem quam clarissimā adhibere oportet, ut auditor pla-
nè intelligat quid sibi sit attendendū. In cōfirmatione ar-
gumēti sono uocis mediocriter adaucto uti decet, & stre-
nuè probando quod uolumus, interdū acriter, interdum
leniter dicemus. In conclusiōe uox continēs & modica
sit, ut uoci iam defatigatæ auxiliū ferre queat. Conciona-
tor præterea debet hortari, & id quidē plenīs faucibus,
uoce quam clementissima: item castigare, uoce acriori,
raris interuallis, cū uociferatione nō itiq; muliebri, sed
uirili, quò magis auditore deterreat. Itē consolari, uoce
lamentabili: itē conqueri, cū uocis mollitudine, ut audi-
toris animū ad misericordiam perducatur: ac iocari inter-
dū, uoce faceta, cū tenuis significatione risus, ad recreā-
dos animos aliquādiu ad audiendū intentos. Hanc uocis
figurā sequi debet motus corporis, qui est gestus & uul-
tus moderatio quædā, quæ pronuntianti concionatori
conuenit, ac reddit probabiliora quæ pronuntiantur.
Itaq; si erit sermo in exordio, standum est in uestigio, di-
missis oculis, rectæ ceruice: si in narratione, leui dexterae
motu, ac collo paululū à ceruicibus dimisso: si in parti-
tione, brachio & digitis celeriter porrectis: si in confir-
matione, uultu graui, gestuq; cōstanti: si in conclusiōe,
aspectu minimè mobili: si in cohortatione, gestu paulò ce-
leriore: si in castigatione, uultu acriori, capitisq; ictu fre-
quenti: si in consolatione, uultu tristi: si in conquestione

mœsto ac turbato: si uerò in ioco, hilariore, uelut à natura ipsa nobis datum est, ut eiusmodi nostras actiones uoce pariter atq; corporis motu iuuaremus. Isthæc autem nature ars eximia, ad nostrum maximè omnium pertinet cōcionatorem religionis patronum, qui id officium facit, ut pietatem, ut charitatem, ut iustitiam in auditorū animis inserat, eosq; à cunctis simul deterreat uitijs, ac omnes illorum malas præcīdat affēctiones, quem idcirco, si mouere uelit, oportet in dicendo esse modò graue, acrem, ardētem, acutum, subtilem, copiosum, ornatum: modò uerò tenuem, submissum, modicum, temperatum, quemadmodum res postularit. At ea ipsa omnia præstabitne concionator ille, qui dicendo nihil narrat quod proposuerit, nihil probat, nihil concludit, quia sermonem suum in nullas diuisit partes, nihil animum auditoris mouet, excitat, fleclit, quòd uno eodemq; uocis sono, sine ullo corporis motu continenter loquitur, sic, ut magis æs sonans, quàm hominem esse iudices? Verùm idem domi officiū gnauiter facit: si minister enim paulum peccauerit, eum uultu aspicit acriore, itē uoce atrociori reprehendit, corripit, atq; castigat, quò sic ab errore auertat. Ceterum forsitan inquires, Non uspiam est quisquam omnium qui ita concionetur. Imò certè quidē cū apud alios, tum apud nostros Anglos, nonnulli minuti theologi haud aliter sermonem habent in celeberrimo etiā hominū conuentu, qui contra sui prisca rudioris seculi morem & consuetudinē facere nolentes, rhetorica, quā etsi callent, uti non sibi licitū esse putant. Bone Deus, quantum in suggesto laborant, sudāt, pugnant, quum aliud ex
 alio ex

alio ex tempore suggerentes, illi ipsi tanquam uolitantes
 auiculæ, nesciant quò dicēdo sint peruenturi. Hinc pro-
 fectò scire licet, quā cōmodum tibi, quamq; frugiferum
 & fructuosum auditori sit, si, uerbi gratia, ex ea Euan-
 gelij parabola, Exijt qui sementē faciebat, ad seminandū
 semen suum, argumentum sermonis habendi sumas, de-
 inde in partes diuidas, dein propositas partes rite decla-
 res, subtiliterq; confirms, & enucleatè explices, atque
 postremò concludas, id est, breuiter repetas, quid circa
 eiuscemodi partes docueris. Ac tu per hunc modum, tam
 facillimè tui sermonis sementem facies, quàm commodis-
 simè auditores eius fructū capient. Atqui ut omnis ora-
 tionis pars ex suo genere constat, illud in primis nostri
 Christiani concionatoris interest non ignorare, tria esse
 genera causarū, demonstratiuū, deliberatiuum, & iudi-
 ciale: & se ut illa duo superiora recipere debere, ita in
 tertio nihil esse quod ipse uersetur. Demonstratiuū enim
 est, quod in laudē uel uituperationem cuiuspiā attribui-
 tur: hoc cōcionator utitur, quū, uerbi causa, demonstrat
 quanta sit Dei maiestas, quanta potentia, quāta iustitia,
 quāta misericordia, ut nequis diffidat eius promissis, ne-
 quis existimet aut speret posse se meritis effugere pœ-
 nas, nequis desperet, si resipiscat: aut ubi deterret peccā-
 tes, cum reprehensione culpæ, & uituperatione facti. Ex
 huiusce præterea demonstratiui generis fonte manat o-
 mnis uis funebris orationis, quæ hodie est in usu, quādo
 tota in demortui laude uersatur. Deliberatiuū aut positiū
 in cōsultatione, habet in se persuasione & dissuasione:
 hoc in genere concionator permanet, quando hortatur
 popu

populum ad bene beateq; uiuendum, tunc etenim suadet pariter atq; dissuadet, quū castigat, uitiaq; detestatur. In his duobus dicendi generibus uersatus est apost. Paulus, in ea oratione, quum, ut est in Actis cap. 13. ad plebē habuit, ubi primū laudat Deum, ac potentiā eius ostēdit, dicens, Deus populi huius delegit patres nostros, & populū in altum extulit, quum essent incolae in terra Aegypti, & brachio excelso eduxit eos ex ea. Deinde auctores necis Iesu uituperat, quum ait, Principes eorū nulla causa mortis inuēta, petierūt à Pilato ut interficeret eū. Post persuadet, ut Christo credant, quū inquit, Notū igitur sit nobis, uiri fratres, quòd per hunc uobis remissio peccatorū annūtiatur, & ab omnibus à quibus nō potuistis per legē Moſis iustificari, per hūc omnis qui credit, iustificatur. Postremò dissuadet de errore, in quo usq; ad id tēporis fuissent, ubi ait, Videte ergo ne superueniat uobis quòd dictum est in Prophetis, Videte contēptores, & admiramini, & euanesce, quia opus operor ego in diebus uestris, quod nō credetis, si quis enarrauerit uobis, &c. Quòd uocis figura atq; corporis motu dicēdo sit utēdū, Christus ipse passim in Euāgelio demōstrat: sed ne longū sit, quū Lazarū à mortuis excitauit, illud fecit: primū enim attollēs sursum uersum oculos, dixit, Pater, gratias tibi ago, quoniā audisti me. Deinde uoce magna clamauit, Lazare ueni foras. sic uoce & gestu rē peregit. Hæc breuiter dicere habui de recto cōcionandi modo.

De initio sacrificij nostri, hoc est, eucharistiæ, ac primo eius usu tam specie panis & uini, quàm panis tantūm, atq; cur manē, non uesperī more Christi, ea

sti, ea sumatur: & quibus sacrificij huius faciendi administrandiq; potestas data fuerit. Cap. x.

Sacrificium nostrum est orare & colere Deum, ac eundē semper habere in corde consecratū, quoniā Dei templum sumus. Hoc sacrificiū Seruator noster Deo Patri obtulit pro salute nostra, reliquitq; nobis illud idem faciendum. Et si sunt qui sentiant eucharistiā à Christo institutā non rectē sacrificiū appellari, quòd per hoc aliquid Deo ex rebus nostris offeramus, per illud uerò, beneficium à Deo accipiamus: tamen quia iam inde ab initio ita usu uenit, ut, teste Tertulliano, sacrificium uocaretur, nos religionis morem seruandum ducimus. Ad rē redeo. Is qui omnia quæ uentura erant, ab æterno nouerat, posteaquam appropinquare tempus uiderat, quo pati oportebat, affatur discipulos, quos totius mysterij sibi testes delegerat, qui deinde omnia quæ facta essent, inter omnes gentes pia prædicatione uulgarent: Pascha, inquit, dilectissimi, post biduum, ut scitis, fiet, & iam simul illud futurū est, ut Iudæis traditus patiar: cæterū cupio priusquā hæc fiant, id solenne uobiscum celebrare. Hæc ait, ac eodē momēto duos ex discipulis Ierosolyma mittit, qui locū parēt, nec multò post ipse cū alijs sequutus in urbē uenit. Hic ubi cœptū est discūbi, accepit panē, & quū egisset gratias, fregit, deditq; discipulis suis, & ait, Accipite, comedite, hoc est corpus meum. Et accipies calicē, gratias egit, & dedit illis, dicēs, Bibite ex hoc omnes: hic est enim sanguis meus noui testamēti, qui pro multis effunditur, in remissionem peccatorū. Sic sub panis &

nis & uini specie, corpus suū & sanguinē uerbo consecratum singulis sumendū obtulit, mandauitq; ut tale sacrificiū fieret deinceps in sui memoriā: at mox postquā ē morte surrexerat, accubuit incognitus ad Emmaus castellū, cū duobus suis discipulis, accepitq; panē, & benedixit, ac fregit, atq; porrexit illis. Tū discipuli, sicut Lucas perhibet, cognouerūt eum, & ipse euanuit à conspectu eorū. Hic discipuli corpus Christi sub una panis specie sumpserūt, nulla uini ab Euangelista mentione facta. Quem sanē institutū ritū ecclesia deinceps retinuit, quæ ad hūc modū censuit, profanis hominibus eucharistiam administrandā, quod tū demū nouū instrumentū, id est, mysteria oīa religionis perfecta, consummata, stabilitaq; essent per mortē Christi. Nanq; nō fuerat Euangeliiū ante crucē, uti D. Hieron. aduersus Iouinianū affirmat, & Christus testatus est, qui in cruce moriēs inclamauit, Cōsummatū est. Sed reliqua persequamur. Alexāder post hac V I I. à Petro, Pontifex cōsecraturus primus aquam uino miscuit, instituitq; ut oblatio ex azymo nō fermentato, ut antea cōsueuit, fieret pane, & hoc ut purior materia esset, uel quia Christus azymo cōsecrasset, aut quod Dominus per Moysen præcepisset, ut omnis oblatio absque fermēto fieret, seu quia ex eius latere, dū in cruce pēderet, exisset sanguis & aqua. At D. Cyprianus li. epist. 2. aliā huiusce rei rationē ponit. Legimus enim in Apocalypsi, Aquæ quas uidisti, super quas sedet meretrix populi, &c. Hinc ait in sacris literis sæpe aquas significare populū, & proinde inquit, Sic autē in sacrificādo, in calice Domini offerri aqua sola non potest, quomodo nec

uinum

uinum solū potest: nā si uinū tātum quis offerat, sanguis Christi incipit esse sine nobis: sin uerò aqua sit sola, plebs incipit esse sine Christo quando autem utrūq; miscetur, tūc sacramentū spirituale & cæleste perficitur. Sumpserūt autē eucharistiā Christiani iam inde ab initio in dies singulos manē & ieiuni, quod testatur Tertull. lib. altero ad uxorem de muliere Christiana ethnico homini nupta, Non sciet, inquit, maritus quid secretò ante omnem cibū gustes? Item lib. Definitionū ecclesiasticorū dogmatum, Quotidie eucharistiæ cōmunionem percipere, nec laudo, nec reprehēdo, omnibus tamē Dominicis diebus cōmunicandum suadeo, & hortor, si tamen mens in affectu peccādī nō sit. Hæc ille. Cur uerò manē, & nō uespere, apud nos sacrificetur, quum satis constet Christū post coenam, mysticum calicem obtulisse, id causæ est, quòd, teste eodē Tertull. Christū offerri oportebat circa uesperam diei, ut hora ipsa sacrificij ostenderet occasum & uesperam mūdi, sicut in Psal. scriptum legitur, Eleuatio manuum mearum sacrificium uespertinū, Nos uerò resurrectionem Domini manē celebramus, quia passionis eius memoriā in sacrificijs omnibus in primis conseruamus. Sed id salutare institutum postea non continuatum primus omnium suo decreto renouauit Anacletus, iussitq; ut qui sumere nollent, tanquā impij è sacris ædibus eijcerentur: quemadmodum Victor uoluit, ut illis qui capturi essent, si ob acceptā iniuriam, aut uetus odiū, reconciliari prius recusassent, sacris interdiceretur. Verū frigescente paulatim deinceps hominum pietate, illud antiquatum est: ex quo Zephyrinus, qui centesimo circiter post

post anno, Anacletū est sequutus, statuit, ut omnes Chri-
 stiani qui pubertatis annos attigissent, minimum semel
 quotannis caperēt paschali die. Fabianus uerò ut ter id
 fieret, postea sanxit. Sed Zephyrini decretū, ut factū mi-
 nus difficile stetit constantius: quod Innocentius tertius
 dein sua corroborauit auctoritate. Eucharistia autem in
 templis continenter asseruatur, ad ægrotātium commo-
 ditatem, ut sine eo uiatico, ne hinc abeant, ut est de cōsec.
 dist. 1. Quod postmodum scitum Innocentius idem 111.
 & Honorius 111. confirmarunt. Quum ita paulatim à
 pietate tantum discessum foret, ut nisi quisq; semel quo-
 tannis eucharistiam caperet, mos tamen antiquus man-
 sit, quandoquidem & sacerdos qui rem diuinam facie-
 bat, & diaconi cum reliquis sacrorum ministris, quo-
 cunque solenni die eucharistiam sumebant. Quam con-
 suetudinem nunc monachi nostri in primis retinēt, quo
 sic populus ad pristinum institutū exemplo si minus ex-
 citatur, cohortatione tandem aliquando reuocetur. Po-
 testatem uerò noui sacrificij faciendi corporis & sangui-
 nis sui, administrationisq; eiusdem Seruator noster Apo-
 stolis nouæ legis sacerdotibus ab initio dedit & cōcessit,
 ueluti suprā dictū est, sic, ut Christianus populus ex ma-
 nibus sacerdotum accipere suo tēpore, eucharistiā sem-
 per posthac paratus fuerit. Quod porrò Tertull. lib. De
 corona militis, præclare demonstrat, ubi ita scribit, Eu-
 charistiæ sacramentum & in tempore uictus, & omni-
 bus mādatum à Domino, etiam antelucanis cœtibus, nec
 de aliorum manu quàm præsidentium sumimus. Auctor
 hîc & alibi, præsidentes appellat presbyteros.

Qui primū post Christum, eo ritu sacrificare cœperint, quem ille docuisset, & qui deinceps modum rei diuinæ faciendæ, quam missam uocant, auxerint, & de osculo pacis inter sacra, atq; quādo id fieri non liceat, ac de benedictione sacerdotis post sacra, & de circunuersione frequenti eiusdem in altari. Cap. x i.

Vda ab initio omnia & simpliciter mysteria à Christo tradita apud Apost. erā, nuda omnis cæremoniārū ratio, plus pietatis habens quā apparatus: nam satis constat Petrū, qui uel primus omnium, ut Apostolorum princeps, uel unā cum alijs Apostolis, rē diuinā eo ritu, quem à Christo accepisset, identidem fecerat, post consecrationem continuò inferre solitum Dominicā precem. Auxit inde hæc mysteria Iacobus Ierosolymitanus antistes, auxit Basilius, alijsq; alia subinde instituere. Celestinus missæ introitū, cuius initium est Psal. Iudica me Deus. Damasus cōfessionē, quæ fit à sacerdote, priusquā altare conscendat: quidā tamen Pontiano assignant. Greg. antiphonā, quæ introitū sequitur, & ob id uulgò eodē nomine nūcupatur: itē ut nouies Kyrie diceretur, & antiphona post Epistolam, Euangelium, & cōmunionē. At antiphonam post epistolā, graduale appellant, quòd diaconus ascendat in editiorē gradū, ad pronuntiandū Euangelium. Telephorus hymnū, Gloria in excelsis Deo. Gelasius primus orationes, id est, precū clausulas, quas uocāt. Epistolā & Euangelium Hieron. & quū id legeretur, ut cuncti qui sacris interessent, curui ac uenerātes sta-

rent, uti expeditiores ad Euangelicū dogma defendēdū,
uel animaduertendū, quòd stando magis quàm sedendo
facere solemus, Anastasius primū cōstituit. Alleluia ex
Ierosolymis translatus est. Symboli decātatio fuit Mar
ci pōtificis primi decretū, ut festis diebus post Euangelii
decantaretur, ac idē recitaretur à populo, qui sacrorū
causa adesset. Innouauit & id decretū postea Damasus.
Antiphonā, quā Tractū uulgò appellāt, & hymnos, Ge
lasius fecit, ac præfationes quæ Canonē præcedunt, cātū
quidem & sermone eleganti cōposuit, quæ, ut testatur
Pelagius, nouē numero sunt: decimam ad honorem Dei-
paræ uirginis Urbanus addidit. Quòd thus adoletur ad
altare, id primus fecit Aaron, dicēte Domino ad Moſen,
Pones altare contra uelum, & adolebit incensum super
eo Aarō suauē fragrās: sicut in Exodo est. Deinde apud
nos Leo 111. illud idem fieri sanxit, quod etiam ab ethni
cis seruabatur. Hinc Verg. in 1. Aeneid. de Venere ait,

—Vbi templum illi, centumq; Sabæo

Thure calent aræ. Vſus lauandi manus ex ueteri
quoq; Instrumēto esse uidetur, quòd Iudæi non rem mo
dò diuinam, sed conuiuiū etiam à lauatione manuum in-
choare consueuisse dicuntur, quippe qui nefas ducebant
edere panem manibus illotis, cuius rei crimē discipulis
Domini ascribebant. Vel ab ethnicis sumptum est, apud
quos sacrificantes primū omniū manus lauabāt, quem-
admodum suprà lib. 3. cap. 5. demonstrauimus: & teste
Hesiodo, uetitum erat, nequis manē Ioui uinum libaret
manibus illotis, ne sacrorum nitor pollueretur, qui &
conuiuia lotis prius manibus inibant. Verg.

Iam pater Aeneas & iam Troiana iuuentus
 Conueniunt, stratoq; super discumbitur ostro,
 Dant famuli manibus lymphas. In præfationibus;
 ut sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus sabaoth, cāta
 retur, Sixtus primò statuit, quod ab Esaia propheta sum
 ptum est. Canonis partē, Te igitur, quæ dein initium esse
 cœpit, Gelasius dedit: sicuti ante eum Syricius Cōmuni-
 cantes, quod nunc tertio loco ponitur. Ex quo apparet,
 ipsum Canonē neq; ab uno integrū, neq; in eā formā di-
 gestū, ex qua modò cōstat: cuius rei uel fidem facit, quod
 Alexāder primus, qui Gelasū & Syricium longo tēpo-
 ris interuallo præcessit, ob memoriam passiōis Christi
 posuit, Qui pridie quā pateretur, usque ad illa uerba,
 Hoc est corpus meū. Quocirca satis liquet, illud tum Ca-
 nonis fuisse principium, quando, sicut diximus, Gelasius
 circiter CCCLX. & eo amplius annos post Alexandrum
 sedit. Leo deinde adiecit, Hāc igitur oblationē, usq; Pla-
 catus accipias. Gregorius tres subiunxit postulationes, A9.4.2
 Diesq; nostros in tua pace disponas, atq; ab æterna dāna
 tione nos eripi, & in electorū tuorum iubeas grege nu-
 merari. Eiusdem quoq; primi Leonis est, Sanctum sacri-
 ficiū, immaculatam hostiam. Sic alij alia addiderunt.
 Finito canone, dicitur, Pax Domini: hīc osculū pacis da-
 tur inter sacerdotes mutuò, quod Innocentij primi inuē-
 tum est: uelut Leonis 11. ut pax in sacrorū cæremonijs
 astanti populo circumferretur. Et utrunq; ex imitatione
 Seruatoris, qui consueuerat suos præsertim discipulos
 abeuntes, uel ad se redeuntes deosculari: id quod Iudas
 proditor significantius declarauit, qui præceptorem,

ut in Euangelicis literis legitur, osculo tradidit. Verum quū Missa pro mortuis celebratur, id nō sit, pro eo quod haud nobis cum illis per pacis osculum, communicandū est, quos nondum certō scimus esse in gratia cum Deo. Quare cadauera etiam mortuorū aditu & mansione tēpli usq; eō prohibentur, dum res diuina fiat. auctor Guilielmus Durantus, libro diuinorū officiorum septimo. Solent item sacerdotes nostri per actis sacris, benedicere populo dextera manu in eū extēsa, ac in signum crucis circumducta, quod episcopi inter sacra, & pōtiffes Romani aliq; maiores antistites, etiā eundo fāctitant: quod ab Hebræis est: quippe in Leuitico legimus, Aaron post factam rem diuinā, consueuisse extendere manum in populum, ac illi benedicere. Seruauit uel hūc ritū Christus, quem Lucas ait paulō antē quā in cālū rediisset, eleuatis manibus benedixisse suis discipulis. Sed ad rei diuinæ rationem reuertamur. At reliquas Antiphonas Græci, Responsorialia uerō quæ nouitio quidem uocabulo sic dicūt, Itali primū inuenisse tradūtur. Sunt qui responsum etiā Gradale uocēt, quod iuxta gradus suggesti cantetur. Cæterū Gelasius & Gregorius multas orationes, id est, preces inuenere, ac ad lectiones & Euāgelia, responsoria, id est, offertoria, quæ uocant, adiunxerunt, uel Gregorius ipse quasi de integro modum rei diuinæ edidit. Fecit illud ipsum & Ambrosius Mediolanensis antistes. Quapropter habito deinde episcoporū conuentu, decretū fuit, ut quæ & Ambrosius digessisset, Mediolanensis tantū sacerdotum cœtus, sicut hodie fit, seruaret, & Gregoriano inuento reliqui uterentur.

Quod

Quòd uerò sacerdos dicendo, Dominus uobiscū, sepius ad populū in altari se uertit, hoc de Hebræorū quoque cæremonia sumptum cōstat, quorū sacerdos inter sacra sese circūagebat, aspergendo sanguinē animalis immolati. Quod, teste Apuleio, & Ethnicorum sacerdotes circa aras factitabāt, quum præsertim responsa daturi, diuino, uti credebant, spiritu afflati agitentur. Vnde dubio procul ab alterutris apud nos sunt huiusmodi in altari circunuerſiones.

Vnde mos sit, ut post rem diuinā factam, diaconus pronuntiet, *Ite, missa est*: & unde missa & cæremonia dicta: atq; quid re ipsa sit missa, qualesuē cæremonia. Cap. XII.

Acta re diuina, diaconus ad populū conuersus pronūtiare solet, *Ite, missa est*. Cōuenit hoc loco, ut huius nominis missæ originem explicemus, nequis ut sordidū & peregrinū respuat: quando hætenus permulti id indagare conati, rem in incerto reliquerūt, quippe qui non unde natū esset, ut libamento iā libato, id est, sacrificato, per hūc modū potestas fieret abeundi uolētibus, prodiderunt, sed circa uim illius uerbi *Missa* aberrantes, delirationem quandā somniarūt, nō animaduertentes nostros sacerdotes illud ex moribus institutisq; priscorum esse mutuatos, sicut pleraq; alia, uti appositè memorauimus. Cæterum ne nos etiā aliquid diuinasse potius, quàm rē certā prodidisse dicamur, Apuleij testimonium cūctis certè probandū ducemus in medium, unde moris huius originem abunde haurire licebit. Is enim libro sui *Asini*

aurei 11. quū se dicit in sacris deæ Isis interfuisse, sic rem declarat, At quū ad ipsum iā tēplū peruenimus, sacerdos maximus, quiq; diuinas effigies progerebāt, & qui uenerādis penetralibus pridē fuerant initiati, intra cubiculū deæ recepti, disponunt rite simulachra spirantia. Tūc ex ijs unus quem cuncti grāmatea (sic Græci uocant scribā) dicebant, pro foribus adsistens, cœtu pastophorū, quod sacrosancti collegij nomē est, uelut in cōcionem uocato, indidē de sublimi suggesto, de libro, de literis, fausta uota præfatus, principi magno, senatuiq; & equiti, toti; Romano populo, nauticis nauibus, quæq; sub imperio mūdi nostratīs regūtur, renūtiat, sermone rituq; Græciēsi, ita, λαοῖς ἀφροῖς, populis missio. Quam uocē feliciter cūctis euenire signauit populi clamor insequutus. Exin gaudio delibuti populares, talos, uerbenas, corollas ferētes exosculatis uestigijs deæ, quæ gradibus hærebat argento formata, ad suos discedunt lares. & reliqua. Istæ duæ Græcæ dictiones significant populis missionem, & uerba sunt Græcanico more & lingua pronūtiata, quæ Græci Latiniq; iuxtā usurpabant, post cuncta celebrata mysteria, ut diceretur missio populis, id est, uel datur, uel est, ut tum demū omnibus abire fas esset. Idē igitur mos à nostris etiā seruatur, ut pactis sacris, per diaconū pronūtiatur, Ite, Missa est: quod idem est, ac ilicet, hoc est, ire licet. Nō est præter consuetudinē quòd Missa, non missio pronūtiatur, quādo nostræ religionis auctores promiscuē missionē & Missam usurpare, diuus Cyprianus testatur, qui remissam peccatorum, ac id genus alia permulta sæpe scribit, ut ad Fortunatum de exhortatione
martyrij,

martyrij, In aqua, inquit, baptismo percipitur peccatorū remissa. Hinc ergo totū quoq; sacrificiū Missa est nominatum. Quod uocabulum Ioannes Reuchlinus homo Germanus, ac literarū Hebraicarū cum primis sciēs, lib. De rudimentis Hebraicis secundo, docet Hebraicū esse, ita scribens, Inde uenit per additionem he literæ in fine **מזבח** id est, oblatio, quæ fit superiori Domino, propter debitum munus personale. Deuter. 16. Oblationē spontaneam manus tuæ, quam offēres, iuxta benedictionem Dei tui. Quod nomē nos Christiani sacrificio nostro impositum retinemus, usq; ad hoc tempus, ut à nobis appelletur Missa, quod à Græcis liturgia. Nota igitur, quod Missa neq; Græcū neq; Latinū est, sed Hebraicū. Hæc ille. Mihi uerò prior ratio pbatur, ut magis appositā. Missa autē, si queras quid sit, ratio eius usus indagatrix potest fortē tibi rem sic definire, Missa, est corporis & sanguinis Christi consecratio: quando ea consecratio perinde summa & caput missæ est, ut adeptæ uictoriæ cōcelebratio triumphus dicitur. Hanc igitur missam tanti mysterij monimentum, hoc est, unicum nostræ religionis sacrificium, optimi ecclesiæ patres rite studuerunt reddere cunctis mortalibus perquam frugiferam atq; fructuosam, quæ idcirco ex multis constat diuinis hymnis, Dei optimi maximi laudibus, precationibus, gratiarū actionibus, & sacris scripturis, è quibus animus noster audiēdo, in spem bonam suæ salutis uocatur, item illis oblectatur, & pascitur. Pateat iam reditus ad propositū. Sic Romanis placuit, omnem diuinum cultum cæremonias appellare, à Cæritib. Hetruriæ populis. Ij enim olim capta

urbe Roma à Senonib. Gallis, sacra Romanorū à Vesta-
libus inuecta perbenignè receperūt, usq; eoq; seruauit,
dū patria à Camillo esset recuperata. sicut Liuius lib. ab
urbe cōd. 5. latè demonstrat. Cuius beneficij Quirites me-
mores, postea omnia quæ ad religionē colendā pertine-
rent, cæremonias nuncuparunt: quāuis sint, qui eas à ca-
rendo dictas malint. Sunt enim cæremoniae instrumenta
religionis, quæ uelut terra, sine illis coli non potest, per
quas, in animis nostris renouatur pietas, fundamentum,
uti Cic. ait, omniū uirtutū, quæ corpus cū mente ad Deū
uenerandū trahit. Si uelimus igitur agrū Dominicū be-
ne excultū, eiusmodi cæremoniā culturā adhibendam
curemus. Quod semel tātū die sacrificabatur, hoc Ale-
xandri primi, teste Gratiano, est decretum: sicut & illud
Telephori, quod Dominico natali die ter sacerdos rē di-
uinam facit, & primò in media nocte, quū Christus est
natus: deinde luceſcente aurora, quādo pastores natum
inuiſerūt; postremò ubi prima lux humano generi afful-
sit, quum prius nulli ante tertiā diei horā fas esset sacri-
ficare. Adijcitur & alius mysticus sensus, ut triplici actū
status triplex gentium significetur: primus, qui sine Le-
ge fuit, quum omnia fuerunt tenebris circūfusa: alter lu-
cis & tenebrarum simul particeps, quum post datā Le-
gem fuit omnino aliqua Dei cognitio, sed nondum perfe-
cta: tertius gratiæ est, cui sol, id est, ueritatis lux affulsit.
Præterea Felix primus sanxit, ut nusquā nisi in sacro lo-
co, si per necessitatem liceret, & à uiris sacris initiatis
Missæ celebraretur, quod ipsius rei diuinæ faciundæ à
principio solū Apostolis, hoc est, sacerdotibus à Chri-
sto po-

sto potestas facta fuisset. Anacletus quoq; huius rei studiosus uoluit, ut sacerdos non nisi coram saltem duobus sacrificaret, quò, credo, ne ille frustra bene precando diceret, Dominus uobiscum, si minus quàm duo sacris interessent. Propterea non rectè faciunt, qui sine arbitris sacrificāt. Gratianus hoc præscriptum Sotero attribuit, qui fortè illud parum custoditum renouauit.

Quare nonnulla tam Hebraica quàm Græca uel Syriaca uerba in Missa usurpentur, & ibidem de eorum significatione. Cap. XII.

Illud insuper haud omittendū duximus, quod facit ad quarundā uocū cognitionē, quæ ut peregrinæ, inter sacra faciendā à pluribus frequētātur sacerdotibus, quàm intelliguntur. Sunt enim uerba quædā Hebraica, quædā Græca aut Syriaca. Hebraica & Syra, teste D. Hieron. ad Marcellā, ideo immutata ab initio manserūt, quia uel interpretes, uel Apostoli, id faciendum minus curarunt, ut quoniam primū religio apud Iudæos, uelut suprà demonstrauimus, cœperat, nihil ad credentiū offensionē innouarēt, sed ita ut à puero imbiberāt, traderēt: postea uerò quàm in uniuersas gentes Euāgelij sermo dilatatus est, non potuisse semel suscepta immutari, idē auctor est. Cuius etiā rei Orig. rationē reddēs, asserit, propter uernaculam cuiusq; gentis linguā, non posse uerba quāplurima ita apud alios sonare, ut apud suos: ac multò propterea melius esse, non translata ponere, quàm illorum uim interpretatione tenuare. Hac ratione Græcos primū uocabula illa Hebraica suis cōmiscuisse, par est cre

dere, utpote desperātes posse se absolutū sensum suo sermone reddere, & sic nostros nihil deinde plus ausos, & Hebraica & Græca permisisse stare. Atqui id cōsultō factum nō nemo falsē putat, quo ad imitationē eius tituli, qui super crucē Seruatoris positus fuerat, perinde Missa triplici lingua cōstaret, ac illū scriptū fuisse Hebraicē & Græcē & Latine tradit euāgelista Ioānes. Sed iam ad interpretationem ipsorum uerborum aggrediamur. Iesus Hebræū nomē, ut Hieron. indicat, apud nos seruatorem significat. Christus ex mystico chrismate unctus dicitur, quē Iudæi Mesiam appellant. Idē dictus est Nazareus, id est, sanctus siue consecratus, uel à Nazareth oppido Galilee, in quo est genitus & nutritus. Itē Emmanuel, quod Hebræū est uerbū, & nobiscū Deus. Rabbi, idem ac dominus, siue magister, uel præceptor: nam apud Hebræos, à multitudine scientiarū dicta est uox. Paracletus Græcum uerbum, id est, παράκλητος, & significat aduocatum, doctorem, hortatorē, consolatorē. Sic Seruator pollicētus est mittere paracletū, hoc est, Spiritū ueritatis, qui discipulos doceret. Et illud notissimū est, Paracletum per e scribendū in penultima, eamq; producendam: nam si legeris paraclytū per y in penultima, facies Christum sceleratorū confocium, qui suis discipulis promisit fore, ut Pater eius nomine, talē ad ipsos mitteret doctorem: quippe paraclytus apud Græcos, nomen est compositum à παρά præpositione, quæ præter, & λυτὸς, quod celebrē, inclytumq; significat. Ergo quum ea præpositio hoc loco pro sine ponatur, & cum λυτὸς coniuncta, pro eo qui sine fama est, ac planē infāmis, nō utiq; conuenit

uenit Christi promissioni. Imò atq; adeo hinc uidere licet, quàm parum rectè faciant sacerdotes, qui ita apud euangelistā Ioannē legunt: seu quàm turpiter peccēt, qui etiā de errore moniti, tantum abest ut uelint rectā tenere uia, ut scientes delirent, perinde quasi non ueritatis, cui Christus sese cōparauit quum dixit, Ego sum uia & ueritas, sed consuetudinis quāuis deprauatissimæ obseruatores esse debeant. Bone Deus, ecquid reliquorum munerū functionis ab eiusmodi expectari potest, qui ab alijs docti scire nihil uolunt? Sanè sic Simonem, sic Iacobū penultima syllaba correpta pronuntiant, etsi longa est, quum apud Græcos per ω, quod longum est, ea nomina scribantur. Ad prima redeo. Pascha Hebræū uocabulū, nō Græcū, prout Hieronymus affirmat, & trāsitum sonat, quòd Iudæi tūc ex Aegypto in patriā remigrassent. Epiphania Græcū uerbū, apud nos apparitionē uel ostensionē significat, hoc ideo, quia eo die Seruator stella proditus est, & trigesimo deinde anno adhuc mūdo ignotus quū uenisset ad Ioannē, ut baptizaretur, cognitus est, intonante de cælo Patre, Hic est Filius meus, & c. Itē pente coste Græcè, quinquagenaria Latine dici potest, quòd usq; ad hāc celebritatē, à resurrectione Domini, intersint quinquaginta dies, ut infrā fusiùs explicabitur. Scenopegia, uox cōposita, dicta est à figēdis tabernaculis, quia in solitudine prisci Hebræi illis usi essēt, & erat festus dies. Nostri perperā addunt aspirationē. item encænia, festi dies initiales, hoc est, dedicationis templi. Kyrie eleeson uerbum cōpositum, ex κύριε, quod significat Domine, & ἑλεσον, quod est, miserere. Alleluia duo itidem uerba & Hebraica,

Hebraica, atq; idem ac laudate Deū: Ia enim, teste Hieronymo, ex decem nominibus, quibus apud Hebræos Deus uocatur, unum est. Antiphona Græcis uox reciproca, quod uicissim canatur. Homilia Græcè, Latine dicitur colloquiū, sermo. Canō Græca uox, regulā significat. Hosanna, Hebræo sermone perinde ualet, atq; apud nos, O Domine saluum me fac. Sabaoth Hebraica quoq; uox, & idē atq; Latinis, Dominus omnipotens, siue Dominus uirtutum, aut exercituū. Eucharistia Græcis gratiarum actionē significat, sicuti Euangelium bonū nuntiū. Psalmus & hymnus, utrunq; Græcum, ac alterū Latine canticum, alterū laus dicitur. Paradisus Graia uoce, pomariū, hoc est, hortus consitus pomis. Parabola Græcè dicitur, Latine comparatio, similitudo. Symbolū collationem significat, quia Apostoli siue patres in unū contulissent, quod unusquisq; de Deo senserit. Petrus Græcis saxū, uelut Cephas Syro sermone, soliditas, quod Petrus solidus fuisset in confessione ueritatis. Phylacterium Græcū uocabulum, Latine custodia dicitur, quod in ijs seruetur memoria Legis: sicut apud nos regulæ iuris habentur. Synagoga cōgregatio à nostris dicitur, nos etiā Graia uoce ecclesiam uocamus. Mammona, ut probat Hieron. Syriacū est nomē, singularis numeri, generis masculini, & apud nos diuitias significat. Ethnicus, uox Græca, & Latinis homo alterius sectæ. Profelytus, Græcum uerbū, nobis aduena: sic enim illū uocabāt Hebræi, quē ex aliena natione, in suæ legis consociationem recepiissent. Scādalizare, Græcū uerbū, Latine est offendere: sicut angariare Persicū, & significat adigere, compellere.

lere. Golgotha, Syra est uox, non Hebræa, & Hieron. ostēdit significare locū calui, siue caluarie. Ita dictus est locus Ierosolymis, ad septentrionalē partē montis Sion, quōd in eo iacerent capita hominū damnatorū. Corbana, quam etiam uocāt gazophylacium, nomē ex lingua Persica & Græca compositum, & significat arcam in qua seruabantur templi pecunie, seu munera quæ usui erant ministris: nam corbā, ex testimonio Iosephi, quod in superiore libro citauimus, quum de radēdo capite Nazæeorum sermo fuit, apud Hebræos significat munus, unde corbana dicta uidetur. Eleemosyna, largitio, quæ inopi fit, Græca uox, & misericordiam sonat. Gehenna locus erat in ualle filij Ennon, in sorte tribus Benjamin, ubi filij Israël, erectis aris, sacrificabant, ac filios exustos igni deuuebant, immolabantq; demonio Moloch, quā Deus, uti apud Hieremiam legitur, cōminatus est se mortuorū cadaueribus impleturū: apud nos, pro loco inferiorum accipitur. Diabolus Græcū uerbum, sonat delatorem, siue calumniatorem. Beelzebub, Hieronymus docet idem esse bel, beel, & baal, & Hebræis idolū, & Zebub muscā, quasi dicas idolū muscæ: *ιδωλον* enim simulachrū significat, & sic hoc nomine spurcissimum fuisse idolū. Abyssus Græca uox, Latine uorago dicitur. Phantasma Græcis, uisum per somnū uidere est, Latine spectrū dicitur. Sed ne per hæc peregrina longius gradientes, uisum etiam nos uidere uideamur, iam ad finē ueniamus. Amē uox Hebræa est, Latineq; sicut declarat Aquila, uerè, siue feliciter, uel fiat, Hieronymo teste in Psalmos, ubi ait, Fiat fiat, Hebræis legitur amen amen. Erat quippe ger-

manum

manum consimileq; Hebræorum institutis, in ueterū religionē, feliciter, quod suprā ex Apuleij lectione cōstat, atque hic amen, quo significatur, ut ea quæ suprā sunt uerè dicta, confirmentur. Super ea re extat breuis epistola D. Hieronymi ad Marcellā. Hæc paucula libuit exponere, ut unicuiq; rem diuinā facturo, obuia esset eiusmodi uerborum significatio.

POLYDORI VERGILI- LII VRBINATIS DE INVEN- TORIBVS RERV LIB. VI.

De pio pœnitēdi initio, atq; duplici pœnitentia, quam uocāt, genere, & de primo cōfitendi delicta instituto, & qualis sit publica confessio, ac ibidem de triplici purgatione priscorū. Cap. 1.

Pincipium religionis Christianæ cum unctiōe Christi, & regum, item originem & exitum coniugij sacerdotalis, & modum contrahendi, ac ritū sacrificandi, cū apud Hebræos, tum apud nostros, iuxta & orādi, & quātū mortalibus ipsa Christiana religio profuerit, superiore libro exposuimus: iam idcirco & alia quæ ad institutum pertinent opus, differamus. Primū omnium scire licet pœnitendi initium à Deo profectū esse, qui ita pro sua erga nos miseros mortales misericordia, factum uoluit, quod probat atq; affirmat Tertull. in eo lib. quē de pœnitentia, quā uocamus, composuit, ubi inquit, Omnibus delictis seu carne, seu spiritu, seu facto, siue uolūtate commissis, qui pœnam per iudicium destinauit, idem & ueniā per pœ-

nitentiam spopōdit, dicens ad populū, Pœnitere, & sal-
uū faciam te. & iterū, Viuo, inquit Dominus, & pœnitē-
tiam malo quā mortē. Ergo pœnitētia uita est, quū
præponatur morti. Et pergit, Bonū est pœnitere an nō?
Quid reuoluis? Deus præcipit. At enim ille nō præcipit
tantū, sed etiam hortatur. Inuitat præmio ad salutē, iu-
rans etiā. Viuo dicēs, cupit credi sibi. O beatos, quorum
causa Deus iurat! Hucusq; ille. Hinc homines pœnitendo
cœperunt sese Deo de peccatis purgare, ut in Leuit. est,
cap. 5. Deinde Seruator noster ut nos ex omni parte im-
mortalitate donaret, postremò portionem salutis, cæle-
stēq; pastū nobis propinauit apud Ioā. Euang. cap. 6. di-
cēs, Caro enim mea uerē est cib. & sanguis meus uerē est
potus. Qui edit meā carnē, & bibit meū sanguinē, in me
manet, & ego in illo. Et pergit, Qui edit hūc panē, uiuet
in æternū. Verū quia non decebat, ut quispiā non mun-
dus tam purū nectar hauriret, tamq; salutarē ambrosiā
esse auderet, idcirco Apost. docuit, ut accedendū esset ad
ea sumenda, aiens, Itaq; quicumq; ederit panē hūc, aut bi-
berit calicem Domini indignē, reus erit corporis & san-
guinis Domini. Probet autē homo seipsum, & sic de pa-
ne edat, & de calice bibat: nā qui edit aut bibit indignē,
iudicium sibi ipsi edit & bibit, &c. Sed quomodo proba-
bit se homo, quū nemo possit esse tam prudēs, tā sagax,
quin aliquando labatur? Quod Deus opt. max. sciens,
pro sua benignitate aperuit nobis portū salutis, ut huic
necessitati, cui fragilitas carnis subiecta est, medicina pœ-
nitentiæ subueniret: nam præcursorem misit Ioannē Ba-
ptistam clamantē, Pœnitentiam agite. Attende, hoc loco
spiritualis

spiritualis poenitentia tractatur, quia omnis nostra uita aliud nihil esse debet nisi poenitentia, quæ facit, ut quis, uelut ait Apost. transformetur per renouationem mentis suæ, & ad se reuertatur, dolendo peccatum suum, dicente Seruatore, Qui odit animam suam in hoc mundo, in uitam eternam custodiat eam. Et hæc interior est, ac Euangelica dicitur poenitentia, cuius fructus est exterior, quæ agitur per corporis afflictationem & uoluptatum contemptum: atque ut ista ficta, uti in hypocritis apparet, ita illa non nisi uera esse potest. De ea meminit Tertull. in libello definit. dog. eccles. Poenitentia uera est, inquit, poenitenda non admittere: & admissa deflere. Satisfactio poenitentiae est, causas peccatorum excidere, nec earum suggestionibus aditum indulgere. Modus autem poenitendi est, ut ab amore uirtutis, non à uitij odio, te incipiat poenitere. Exempli causa, Amato castitatem, in eaque acquiescito, tunc tibi statim post turpioris intemperantiae odium sua sponte oboriatur. Id modi poenitendi praescribitur Psal. 44. Dilexisti iustitiam & odisti iniquitatem. Atque hoc pius est poenitendi initium. Præposterè igitur agunt, qui à peccato inchoant poenitentiam, quia illud metu poenae, non uirtutis amore, qui uitiorum omnium fuga est, facere uidentur. Quapropter Christus quum uellet discipulis uerum integritatis exemplar monstrare, consuevit puellum longe innocentissimum in medio statuere, iubens ut similes illius efficerentur, si auerent ingredi in regnum caelorum, quò eos sic praesentis uirtutis imagine, ad poenitendum beateque uiuendum facilius induceret. Siquis igitur aut cupiditate uictus, aut libidine impulsus, aut errore deceptus, aut ui coactus

coactus ad iniustitiam lapsus fuerit, non desperet: potest enim per hunc modum reduci ac liberari, si poeniteat a-
ctorum, & ad meliora conuersus satis Deo faciat, & ita
resipiscat, quò & errati pigeat, castigetq; seipsam stul-
titiæ, & cõfirmet animũ suũ ad rectius uiuendũ: quoniã
sicut nihil prodest malè uiuenti anteaactæ uitæ probitas,
quia superueniens nequitia iustitiæ facta delet, ita nihil
officiunt peccata uetera cõrecto, quia superueniens iu-
stitia labem uitæ prioris abolet. Virunq; ipse Dominus
apud Ezech. nobis denuntiat, Si impius egerit poeniten-
tiam, omnium iniquitatũ eius non recordabor. Si autem
auerterit se iustus à iustitia sua, & fecerit iniquitatem,
omnes iustitiæ eius quas fecerat, non erunt in memoria.
Atq; ita ultima facta aut nobis bono, aut malo sunt. Sed
propterea quòd nihil prodest inclusam habere conscien-
tiam, quia patemus Deo, idcirco postquam satis delicto-
rum nos poenituit, deinde oportet ultrò aperire animũ,
& perniciem uitiorũ ipsi Deo, qui mederi, & uerã atq;
perpetuã sanitatẽ reddere potest. Appetenda est hæc o-
mnibus medicina, quoniam in maiore periculo uersatur
anima quàm corpus. Et quia Seruator noster ut huma-
na indutus persona ubiq; nobiscum præsens esse diu no-
luit, proinde sui uicarios cõstituit homines mortales, id
est, Apostolos ac discipulos suos cũ primis, quibus dixit,
Quorũcunq; remiseritis peccata, remittẽtur eis, & quo-
rũcunq; retinueritis, retenta sunt: ut illis nostra cõsitere
mur delicta, tanquam ueris iudicibus, & ab iisdẽ aliqua
affecti pœna, per diuinã gratiam remissionẽ accipere-
mus. Ante Christi aduentũ, sat erat mente fateri Deo cõ

missa, clamante Propheta, Dixi, cōfitebor aduersum me iniustitiā meā Domino, & tu remisisti impietate peccati mei. Et istuc exemplū cōfitendorum delictorū ab Adā & Cain eius filio, qui se peccasse corā Deo nō negassent, editum esse ad imitandū, Tertull. lib. aduersus Marcionē secundo docet. At istiusmodi confitendi peccata principium fuisse non incertū habetur, quod querere & inuestigare nostræ sunt partes. Sed postquam Deus ipse nostræ salutis causa factus est homo, necessum fuit homini qui eius locū in terris tenet, aperire pectus, & totam nudare uitam, per confessionem, quæ conscientie uox est, uti mereremur ueniam, quam Iesus Christus per passionem suam nobis impertitus est. Atq; hoc apud nos Christianos fuit primum cōfessionis institutū, ad quod beatū Iacobū alluisse ferunt, quū dixit, Cōfitemini inuicē alius alij delicta, & orate pro uobis inuicē, ut sanemini. Illud sic nos Deo reconciliatos uoluisse uidetur, ut remissis uicissim offensis, amicius inter nos uiueremus. Fuit illa omnino confessio, quam publicam uocant, quæ postea, ut quidā, quibus omnino plus sapit palatus quàm cor, tradunt, exemplo patribus fuisse uidetur, ut secretiorē instituerint, quæ, priore omissa, nūc utimur maximè necessaria, quando per eam, cū corporis, tum animi uitij fœdè labentes, Deo semel atq; iterum reconciliamur. Verūtamen ego affirmare ausim, huiusce secretioris cōfessionis auctorem fuisse Christum, qui, quemadmodum supra ostendimus, auctoritatem fecit Apostolis remittendi pariter atq; retinēdi aliorum peccata. Qua sanè potestate ecquo illi pacto uti potuissent, nisi iam tum mortales coepissent

coepissent eis de suis cōfiteri delictis? Quippe solus Deus scrutator est humani cordis, ex quo omnia ferè mala quæ ab homine in hominē proficiſcūtur, iurgiter manāt. quod & factum esse testatur Lucas in Actis cap. 19. qui postquā ostendit filios Sceuæ Iudæi principis sacerdotū ausos fuisse inuocare nomen Domini Iesu, super eos qui haberēt spiritus malos, quēadmodū Paulus faciebat, & ob id uulneratos fuisse ab homine spiritu uexato, inquit, Hoc autē innotuit omnibus Iudæis simul & Græcis, qui habitabāt Ephesi, & incidit timor super illos omnes, & magnificabatur nomen Domini Iesu, multiq; credētium ueniebāt, hoc est, ad Paulū, confitentes & annuntiantes facta sua. Et hæc uera confessio, & initiū secretioris cōfessionis fuit. Quare parū omnino prudentis, ne dicant spontè errantis est, aliter uel credere, seu tradere, quam eiusmodi argumēto rei nihil profectò uideatur esse probabilius. At sunt, qui scribant, confessionē hanc apertam fuisse, qui necesse est, uel intelligāt esse eos homines de manifestis actibus confessos, quæ res cōfessionē nō requirebat, uel non intelligāt, quod dicūt: si enim de occultis delictis palām cōfessi forent, iam tum ansam dedissent inimicis ad obijcienda sua sibi facinora cū dedecore, quod morte magis uir sanæ mentis fugere debet: ex quo confessionē minimē apertā fuisse satis constare potest. Atqui controuersia de nostra confessione secretiori ex eo orta uidetur, quòd eius Tertull. scriptor antiquissimus nihil meminerit, id quod tamen admirationem efficere minus deberet, quia res noua ac in nonnullis ecclesiis adhuc inusitata haud statim potuit in animos hominum gene-

ratim irrepere, quū præsertim per pudorē non facile liceat admissa cuius prodere Cæterum ut modus prioris cōfessionis priscorum diluceat, Tertulliani, qui de ea re luculenter agit in lib. quē de pœnitentia scripsit, uerba subiiciam, quæ eiusmodi sunt, Is actus qui magis Græco uocabulo exprimitur, & frequentatur, exhomologesis est, qua delictum Domino nostrum confitemur, nō quidem ut ignaro, sed quatenus satisfactio confessione disponitur, cōfessione pœnitentia nascitur, pœnitentia Deus mitigatur. Itaq; exhomologesis prosternendi & humili-
ficandi hominis disciplina est, conuersationem iniungēs misericordiæ illicē. De ipso quoq; habitu atq; uictu, sacco & cineri incubare, corpus sordibus obscurare, animū mœroribus deicere, illa quæ peccauit, tristi tractatione mutare. Ceterū pastū & potum pura nosse, nō uētris scilicet, sed animi causa. Plerunq; uerò ieiunijs preces alere, ingemiscere, lachrymare, & mugire dies noctesq; ad Dominum Deū tuum, presbyteris aduolui, & aris Dei adgeniculari, omnibus fratribus legationes deprecationis suæ iniungere. hæc Tertullian. Mos iste talis confessionis flebilis & lamentabilis etiam nunc in die præsertim Dominicæ cœnæ, multis in ecclesijs obseruatur, qui proculdubio hinc acceptus est. Postremò sequitur, ut satis Deo faciamus: quod fit quū iussu sacerdotis, cui facti sumus cōmissa, facimus fructus, uti Ioānes prædicabat, qui deceant pœnitentiā: nam, uti Cyprianus ait, pœnitentiam ille agit, qui diuinis præceptis mitis & patiens, & sacerdotibus Dei obtēperās, obsequijs suis & operibus iustis Dominū promeretur. Atqui Innocentius
tertius

tertius cōstituit, ut qui iā doli capacesse cœpissent, si nō sepius, at semel quotānis cōfiterētur peccata illis sacerdotibus, qui eorū animarū curā haberēt. Atq; hic est ueræ purgationis modus, ut quod dicto factōue quotidie peccamus, illud pura cōsciētiae uoce, pijsq; actibus expiemus, nō autē Iudaico ritu, arietis sanguine, aut more priscorum teda, sulphure, uel aqua. In sacris ferè omnibus ethnicorū tres erāt istæ purgationes, nā aut teda purgabatur & sulphure, aut aqua abluebatur, aut aëre. uētilabantur. Triplicem purgationem Ouid. notat illo uersu.

Terq; senem flamma, ter aqua, ter sulphure lustrat.
Et Vergilius idem, — Ter socios pura circumluit unda,
Spargens rore leui & ramo felicis oliuæ,
Lustrauitq; uiros.

Item ouum usurpabant. Iuuenalis,

Nisi se centū lustrauerit ouis. Sic & in hoc delirabant: nō enim corpus, sed animus est purgandus, utpote cuius absq; nutu, atq; renutu, nemo quisquā fit nocens.

Qui primi instituerint horas canonicas, ac sāxerint ut psalmi à choro alternis canerentur, ac quā parum frugifer sit cantus in domo Domini mollior atque delicatior, & ibidem de origine chori, & qui diuorum uitas scripserint. Cap. 11.

Reces horarias siue canonicas, quas uocant, Hieronymus primus, Eusebio Cremonensi & plerisq; alijs qui cum eo uixerant, instituisse fertur, quibus diuinæ in templis laudes canerentur, ut ex sacra patet historia, quas patres deinde receperunt imitati carmen Dauid,

Septies in die laudem dixi tibi. Sunt autē qui tradant, & in primis D. Cyprianus, morem celebrandi, primā, tertiam, sextam, & nonā horā à Daniele sumptum, quòd ille ter in die positus humi genibus, patrio ritu manē, hora sexta & nona precari consueuisset. Ita, teste diuo Hieronymo, tria sunt orandi tēpora, manē, id est, hora tertia, quū Spiritu sancto afflati sunt Apostoli: sexta, quū edendū est. Sic Petrus Apost. uolens cibū capere, ascēdit circa horā sextā in coenaculū, orandi causa: nona, tum idē Petrus & Ioannes perrexerunt ad templū, precādi gratia. Fuit uel illud priscorū institutū, quū apud illos sic oraretur, teste Apuleio, qui lib. 11. ita scribit, Rebus iam rite cōsummatis, inchoatæ lucis salutationibus religiosi primā nuntiantes horam perstrepunt. Matutinas preces uocat hoc loco Apuleius non ineleganter salutationes, ostenditq; modum orandi diuisum in horas sacrificijs legitimas fuisse. Postea, quod satis cōstat, Pelagius secundus decreuit, ut ipsæ septem canonicæ horæ quotidie à sacerdotibus recitarentur, uelut præsens remediū humanæ imbecillitati futurum, quo sicuti iustus septies in die, quemadmodū ait Salomon, fortē per inconsiderantiam cadit, ita per orandi curam, toties resurgat, conualeatq;. Singulis autem horis Gregorius præfationē dedit initium Psalmi David, Deus in adiutorium meum intende: Domine ad adiuuandum me festina: subiecitq; hymnum illū, Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto, de quo alibi dicemus. Vt totidē etiā horæ in honorē Dei paræ uirginis quotidie recitarētur, instituit Vrbanus secundus in cōcilio, quod in Gallis ad Claromontē habuit.

At

At Hieron. rogatu Damasi digessit Psalterium quod uocant, id est, Psalmorū lib. in 7. partes, ad numerum dierū unius hebdomadæ, ut quilibet dies certum Psalmorū numerum haberet, qui caneretur: quod ita distinctum nūc ex ipsius Damasi decreto in omnibus tēplis legitur. Fertur idem pontifex omnium primus hymnum Gloria patri, &c. qui tribus diuinis personis redditur, ad extremum quenq; psalmum adiecisse, quem in Niceno conuētu prius editum, memoriæ proditū est. Item primus instituit, ut chorus alternis psalmos caneret: quanquam non nemo tradit, id antea ab Ignatio episcopo Antiocheno institutū fuisse, quippe qui per quietem audiuiſſet angelos ad eum modum uiciſſim psalmos cōcinentes: id quod unus uel alter à Dauid mutuatus esse uidetur, qui, teste Iosepho lib. Antiquit. 7. dicitur septem cōstituisse choros, & eos canentes ac præcedētes ipse subsequutus, dū arca Ierosolyma deportaretur. Vel Asaph imitati sunt, qui, ut suprā diximus, etiam apud Hebræos, auctor fuit ordinis eorū qui psallerent. Fuit omnino iam inde ab initio mos nostris cōcinere de rebus sacris, dicente Tertull. ad uxorē, Quid maritus suus illi, uel marito quid illa cantabat? Id hodie apud Germanos cum primis seruatur. At D. August. lib. Confessionum 9. ait Ambrosium Mediolanensem antistitē, hunc canendi hymnos & psalmos morem primū apud occidentales instituisse populos: quod non utiq; multum abhorret à sententia eorum qui Damaso assignāt: nam quū ambo per idē tempus fuerint, & quod unus cœpiſſet, ab altero ratum haberi oportuerit, non iniuria & ambo eius rei auctores dici possent. Verū

quantū iā tunc illud institutū utile esse cœperit, idē Aug. lib. suarū cōfessionū 10. planum facit, quippe qui à Deo ueniam petit, quòd diligentius cantum, quàm sacrorum uerborū pondus attēdisset. Sed hodie nihilo plus ē re publica nostra esse apparet, quando cantores nostri ita in templis cōstrepunt, ut nihil præter uocem audiatur, & qui intersunt, eiusmodi uocū concentu, quo corū aures maxime calent, contenti, de ui uerborū minimè curant. Vnde eò uētum est, ut apud uulgus, omnis ferè diuini cultus ratio in istis cantoribus sita esse uideatur, quos bona pars populi, ut audiat, in sacras ædes uelut in theatrum concurrit, eos pretio conducit, eos fouet, eos deniq; solos domui Dei ornamento esse existimat, tantò molliores & deliciores in cantu flexiones & fictæ uocula uulgus magis delectant, quàm certæ & planæ: ac ei gratiores est sonus, qui tremulo ē gutture funditur, quàm qui cū grauitate editur. Quare dubio procul ex religionis usu foret, ita constituere, ut canentes hymnos modulatè distincteq; more fermè legentium, pronuntiarent, eo quidem sono, quo nunc apud nos, in Canone sacro, præfationes & Dominica precatio canitur. Quod diuum Athanasium Alexandrinum episcopum olim in dicecesi sua fecisse August. in prænotato li. attestatur, atq; magnopere laudat. Chorus autem multorum uocibus constat, ita ut ex pluribus una reddatur, fiatq; concentus ex dissonis. auctor Seneca, & Macrobius. Chorum à χαρᾶ, id est, lætitia, dici autumat Plato lib. 2. De leg. Ego uerò dixerim huiusmodi cantica bene magna ex parte, à ueteribus ad nostras cæremonias esse translata, apud quos ad symphoniam sacrificia-

sacrificabatur, teste Livi^o lib. ab urbe cond. 9. ubi ait tibicines solitos præcinere sacrificijs. Sed uel id planius facit pes spondeus ita dictus, quòd in sacrificijs libantes eo maxime uterentur: nam Græci *σπονδαί*, libamina appellant. Numa Pompilius hunc pedem pontificium nuncupauit, quum spondei melos, id est, cantu, patrios placaret indigetes. Præterea thure incensis altaribus, tibicinē spondcum canere iuebant, ut duabus lōgis symphonijs quasi duplicibus & iugibus uocibus, prospera decorum uoluntas firmaretur. Sic Cicero tradit pudicam mulierem, quum uiolenti iuuenes eius fores frangerent, admonuisse tibicinam, ut spondcum caneret: quod quum illa fecisset, tarditate modorum & grauitate canētis, illorum furorem confedasse. Meminit & huius rei Quintil. in 1. De instit. oratoria. Sed ad Damasum redeamus. Is quoq; instituit, ut ad singulas horas canonicas recitaretur, pressa tamen uoce, symbolum, quod ad differentiam Niceni symboli, uulgò breuius & Apostolorū appellatur: quāuis certius sit, ut multi tradunt, istud, nō illud, in Niceno concilio editum. Vitalianus uerò canendi modum inuenit decentissimum, quo hymni sacri caneretur, quod ante eum Gelasio & Gregor. etsi non nemo assignat, adhibuitq; ad eum organa. De eiusmodi musico instrumento affatim tradidimus suprā lib. 1. cap. 15. quū de instrumentis musicis dictū est. Vitas diuorū, quas lectiones appellamus, Paulus Diaconus & Isuardus monachus circiter annū salutis DCCC. rogatu Caroli magni scripserunt. Et quoniā quū aliàs, tū præsertim imperante Diocletiano, Damasus & Euseb. testantur, ad decē & septē Christia-

norū millia, diebus tātū triginta, per diuersas prouincias afflicta supplicijs fuisse, difficile erat singulorū uel uitas describere, uel diem festum cuilibet dare, illi propterea cōposuerūt lectiones, quas appellamus, quæ martyribus pluribus, cōfessoribus, quos uocant, uel uirginibus conuenirent, quas patres de concilij sententia postea cōprobarunt, certisq; diebus qui ipsis diuis sacri haberētur, recitari inter horas canonicas mādarūt. Post hæc quidam putantes fore ut quis in multiloquio suo facilius exaudiretur, preces alias instituire, quædam mutuati ab his canonicis, quas ad distinctionem suarū, Romanas appellarunt: nam Benedictus suis monachis certum orandi modum præscripsit, item Bernardus suis, Dominicus suis. Quin & singuli prouinciales antistites idē fecerūt, ut hodie alij alias preces usurpēt, & id factum sit, uel Romanorum pontificum consensu, qui nihil respuere uoluerunt quod diuinum augeret cultum, tametsi Christo breuior, non item longior precandi modus probatur.

De initio ieiunij, & primo eleemosynæ usu, ac ibidem quale uerum sit ieiunium, atq; de ieiunij aduentus quem uocant, & quadragesimæ uario primordio, & unde dicta sit, ac feriæ quartæ cinerum, quatuorq; temporum instituto. Cap. III.

Ocet diuus Augustin. in sermone LIX. de tempore, ad fratres, precibus, de quibus iam abunde supra diximus, duas esse alas annectendas, ieiunium, & eleemosynam, hoc est, ut uocamus, largitionē misericordiæ causa inopi factam,

factā, quò celerius in cælum aduolare, id est, Deo longè acceptissimæ fieri queāt: quia bonæ sunt illæ preces, uti in Tobia est, quas ieiunium & cleemosyna comitatur. Ieiunij initium ab urbe statim condito factum est quū primis nostris parentibus in amœnissima terræ parte, cui paradysus Graia uoce nomen fuit, constitutis interdicta est arbor, à qua abstinere, ut sic obtēperando, beatissimam uitam degerent, malorum omnium expertem, terra sua sponte ferente omnia, & Deum creatorem suum spiritu, uti minus mole corporca onusto, facilius colerēt. Imò, ut Ambrosius ait, primus mundi usus cœpit à ieiunio, qui in lib. de Helia & ieiun. ita scribit, Quinto die produxerunt aquæ repentina animarū, & uolatilia uolantia super terram, & adhuc seruabatur ieiuniū. Sexto die bestię sunt creatæ, & cum bestijs orta edendi potestas, & usus escarum: inde lex de ieiunio lata est, pœnaq; uiolatori indicta, dicente mandato Dei, De ligno quod est scientiæ boni & mali non comedetis: qua die autem ederitis ex eo, morte moriemini. Haftenus Ambr. Ita nihil prius Deus præscripsit homini, quàm ut abstinere. Atq; ieiunij talis fuit origo. Verū abstinētia haud diuturna in parentibus fuit: nō multò pòst commiserunt ut alteram, credo, precationum alam experirentur: qua propter dum in cælo esse sibi uidebantur, amœnissimo domicilio sedeq; illa beatiore expulsi, sese nudos subito repperunt, ac tum primū alienis opibus egentes, à Deo pelliceas tunicas accipere, quibus operirentur: inde rerum omnium magis indigentes solum laboriosè uertere, & per sudorem ac ærumnam uitam agentes, expecta-

expectare fructus terræ, quæ iam cohibita nihil ultrò amplius ferebat, coacti sunt. Subijt & morbus, tētareq; cœperūt frigora & æstus insueta corpora, sicuti oraculum prædixerat ea uitæ incōmoda adēūda esse, si minus diuinæ legi paruissent. Et hinc simul eleemosynæ usus esse coepit, qui inter omnes gētes, tātū deinceps increbuit, quantū pauperies semper serpsit. Sed hanc non uno humanitatis uel liberalitatis genere metiri licet: quodcūq; enim charitatis officiū in alterū præstatur, id eleemosyna est. Cæterū Moses primus eleemosynæ dandæ usum introduxit, dicens, ut in Deuteron. extat, Non decrunt pauperes in terra habitationis tuæ: idcirco ego præcipio tibi, ut aperias manum fratri tuo egeno & pauperi, qui tecū uersatur in terra. Quod uel Christus approbavit, quū inquit, Date eleemosynā, & ecce omnia munda sunt uobis. Et rursum alibi, Vendite quæ possidetis, & date eleemosynam. Magna nempe iis eleemosynæ, quū in ea tam bene omnia bona nostra locata uelit Seruator. Sed quibus danda sit, audi D. Hieronymum cum Seruatore docentem, & dicentem, Vade, uende omnia tua, & da pauperibus. Pauper non utiq; ille, qui mēdicitate & squallore coopertus est, & tamen nō recedit à uitijis, sed qui bonus est. hæc Hieron. Et Salomon, Da misericordi, & ne suspicias peccatorem. Illis igitur, teste etiam Ambrosio, quos scimus ignauē potius, quàm ex necessitate ostiatim de cibo rogare, debemus cōsulere, ut bene agāt, ac eos obiurgādo commonefacere, ut sine uitæ ignauia, uelint in sudore uultus, sicut diuina iubet iustitia, & queritare uictum, & esse panem suum. Et hæc ut magis pia &

pia & salutarior, eleemosyna spiritalis nuncupatur.
 Est tamē cōmuniter danda eleemosyna omnibus egenti-
 bus, quando ea non tam accipientibus quā dantibus
 prodest. Sed de ieiunio iam agamus. Manauit & illa ie-
 iunij ratio ad posteros: enimuero carnis ac uini usus ab
 Adam ad Noë usq; ignotus fuit, ut infrā cap. 6. demon-
 strabitur. Cibo se abstinuit Moses 40. dies, ut dignus es-
 set, qui Legē acciperet à Deo: neq; enim, sicut Ambro. in
 eodē libello de ieiunio ait, introisset in nubem, & uocē
 Domini loquētis de medio igne, sine periculo au diuisset,
 nisi munitus armis ieiunij fuisset: quippe quòd uitiosas
 corporis partes cōprimit, hominemq; puriorem reddit
 ad res diuinas tractandas. Deinde abstinuit Helias &
 postremò Seruator noster dies totidē. Item Niniuitis Io-
 næ prophetae opera & cohortatione, pœnitentibus per
 ieiuniū uenia datur. Ita Iudæi abstinerere cōsueuerūt, quo-
 ties à Deo opem aduersus calamitates implorare, aut eū
 iratum placare, uel aliquid usui uitæ necessariū rogare,
 seu acceptorū beneficiorum memoriā redintegrare, uel
 dies festos agere uoluissent. Demū Christus & ieiunium
 obseruandum esse, & ieiunij modum docuit, quū apud
 Matth. cap. 6, dixit, Tu uerò quum ieiunas, unge caput
 tuū, & faciem tuā laua, ne cōspiciū sit hominibus te ie-
 iunare, sed patri tuo qui est in occulto, & pater tuus
 qui uidet in abdito, reddet tibi in propatulo. At ieiunio
 uidetur nomē inditū ex intestino, quod ieiunū dicitur:
 quia teste Corn. Celso lib. 4. nunquā quod accipit, cōti-
 net, sed protinus in inferiores partes uentris mittit: hoc
 argumēto, ut more ieiuni intestini, minus nos cibis one-
 remus,

remus, quū abstinemus, quod propriū cōtinētiæ est. Verum autē ieiuniū seruat, nō qui à carnibus tantū coenāq; abstinet, id quod uulgus absolutū ieiuniū existimat, sed qui simul & affectionibus aliquid adimit, ut minus permittat iræ quā soleat, minus superbiæ, minus cupiditati, nihil uoluptati, ac patiēter ferat siquid aduersi incidere. Hæc omnia Epictetus Stoicus duobus uerbis, quæ frequentissimè usurpabat, pulcherrimè cōprehēdit, Sustine, & abstine. At Origenes in hāc quoq; sententiam, Vis, inquit, ostendā quale te oporteat ieiunare ieiuniū? ieiuna ab omni peccato, nullū cibum sumas malitiæ, nullas capias epulas uoluptatis, nullo uino luxuriæ concallescas, ieiuna à malis actibus, abstine à malis sermonibus, cōtine te à cogitationibus pessimis, noli cōtingere panes furtiuos peruersæ doctrinæ, nō cōcupiscas fallaces philosophiæ cibos, qui te à ueritate seducāt: tale ieiuniū Deo placet. Ut igitur ad hanc tanti præmij messem sæpius uigilaremus, ut ad cælestiū bonorū gustū eniteremur frequentius, Apostoli uolentes Christianos imitaturos esse Seruatoris abstinentiā, instituerūt, in quadraginta dies ieiuniū ante Pascha seruandū. Id esse uerum testis est diuus Hieron. in epist. ad Marcellam, aduersus Montanū, qui plures quadragesimas seruādas prædicabat, scribēs, Nos unam quadragesimam secundū traditionē Apostolorū, tempore nobis cōgruo ieiunamus, illi tres in anno faciunt quadragesimas, quasi tres passi sint Seruatores, nō quò & per totū annū, excepta Pētecoste, ieiunare nō liceat, sed quòd aliud sit necessitate, aliud uoluntate munus offerre, & reliqua. Imò, si Chrysostomo credimus,

ip̄sius

ipsius Christi institutū esse uidetur, qui homil. x. in Gen. de ea re ita scribit, Nā quēadmodū in uijs publicis sunt stationes & diuerticula, in quibus fessi uiatores & respi- rant & quiescunt, ut alacrius postea iter suū conficiant: & sicut in mari sunt portus, ut in eos se recipiāt nauigā- tes, dum uentorū impetus conquiescat, & sic iterū nau-igare incipiant: ita & nunc his qui in hac quadragesima ieiunij cursum susceperē, quasi stationes & diuerticula, & portus, per duos hebdomadæ dies Dominus quietem largitus est, ut & corpori aliquātulū ieiunij labores re- mittāt, & exactis duobus illis diebus, in pulchrē cœpto itinere alacriter pergant. At non nemo Telephoro illud primò assignat, & quidem falsò: nam Telephorus auxit potius dierum numerū, quā eius instituti fuit auctor, qui fertur constituisse, ut per septem hebdomadas ante pascha, ieiunium obseruaretur. Hoc tēporis spatio cōpu- tātur quinquaginta dies, quibus quotidie, ne uno qui- dem prætermisso, ieiunio corpus edomandū erat: si qui- dem ex decreto Melchiadis perspicuē apparet, nullos tū Dominicos dies à ieiunio uacuos fuisse: ille enim per diu postea sanxit, ne Dominico, ne uē quinto hebdomadæ die ieiunium celebraretur, quòd eos dies idolorum cultores quasi sacros agerent. Sed hoc posterius paulatim obso- leuit. Illud uerò superius iā ante Melchiadē in usu erat, dicente Tertul. in lib. De militis corona, Die Dominico ieiuniū nefas ducimus: eadem immunitate à die Paschæ, usque ad Pentecosten gaudemus, &c. Verū ita fortē accidit, ut institutum iam intermissum, à Melchiade re- nouatum fuerit. Quare Chrysost. eos ipsos dies, ut suprā ostendimus,

ostendimus, à Domino datos ad recreandū corpus, rectē affirmare uidetur. Ad hūc deniq; modū Telephorus nō instituit quadragesimā, sed ad eam unam addidit hebdomadam, qua sacerdotes duntaxat, ultra alios abstinerēt, ut illi qui sanctiores esse debent, uel in hac obseruatione sancta, aliquid plus quā reliqui abstinendo pręstaret. Posthac Greg. scripsisse fertur August. Anglorum instituti, ut curaret quō Anglici quoq; sacerdotes, secundum Telephori decretū, ieiunium seruarent. Et id temporis spatium quinquagesima dictum, sicut latē patet in cano. decretis, ubi de ieiunio agitur: & id institutū deinde Aurelianensis cōcilij auctoritate antiquatum. Ceterū unde dicta sit quadragesima, & quod habuerit principiū, facile ambigitur. Etenim longo iam usu uenit, ut quadragesima absolutē ponatur pro eo XL. dierum spatio, qui sunt ieiunio sacri, sed quā Latinē nescio, nisi dicatur, quia ordine est dies quadragesima sacri ieiunij, & finis eiusdem: ac inde sic nominetur, quōd sit ultima dies ex quadraginta, sicut secūdus est ultimus ex duobus. Atqui fuere nonnulli, qui istiusmodi partem tēporis tanquam totius anni decimam sacro ieiunio darent: nam quū annus constet ex CCC LXV. dieb. ac horis sex, decima pars est triginta sex dies, & nescio quot horę: & quia deinde quatuor dies, sicut infrā dicemus, additi sunt, ex eo, etsi satis ineptē, nomen cōposuerunt, ut quadragesima nuncupata sit, quasi quatuor & decima. At istuc ne somniū nostrum, cui simile est, fortē putes, scriptum leges lib. diuinorum officiorū 6. Quadragesimā uerō alij iam usq; ab initio incipiebant eo die, qui nunc est primus ipsius quadrage

quadragesimæ Dominicus dies, ac ita continebat in se duos & quadraginta dies. alij uerò à secunda feria præteritæ hebdomadæ: quod hodie nostri monachi atq; Narbonenses Galli obseruant. Verum quū in eo XLII. dierū numero sex interessent Dominici dies, quibus ex scito Melchiadis, fas non erat per ieiunium abstinere, idcirco D. Greg. quemadmodū eodem in lib. patet, ut quadragesimā redigeret ad XL. dies ieiunio sacros, addidit ad eū ipsum numerum dies quatuor, uoluitq; feriam quartam præteritā, esse caput quadragesimæ, quam multis cū ceremonijs, tū sacris, sanctam & celebrē fecit. Primum enim in Missa legitur illud Ioël prophetæ secundum caput, ubi de pœnitentia agitur: deinde aliud Matthæi euāgelistæ, quo ueri ieiunij modus præscribitur. Sed ante initium Missæ factum, cineres cōsecrātur, quibus populus aspergatur: sic nāq; apud Iudæos, eos quos maxime pœniteret, cinere cōspergi solitos tradit Hieremias cap. 25. Deinde sacerdos imponit eos cineres super uerticē capitis cuiusq;, dicens, Memento homo, quia puluis es, & in puluerē reuertēris. apud alios ait, Memēto homo, quia cinis es, & in cinerē reuertēris, In nomine Patris & Filij & Spiritus sancti. Amen. Atq; hinc ea dies feria quarta cinerum appellatur. Ita cūcti generatim mortales semel saltem in anno redduntur mortis memores, quod facit ut rectius uiuamus, certò scientes nobis esse moriendum. Ad eum modū Dominus, ueluti est lib. Gen. cap. 3. admonuit Adā postquā peccauerat, & in mortis necessitatē inciderat, de humani corporis imbecillitate, dicens, In sudore uultus tui uescere pane, donec reuertaris in

terrā, de qua sumptus es: quia pulvis es, & in puluerem reuertêris. Postremò ut ne ocyus quàm ieiuniū require-
ret, populus ad prandiū aduolaret, iussu est, ut sacra
omnia ad nonā usq; horā producerêtur, recitatis etiam
simul uesperis, quas uocant. Quæ sanè cæremoniæ ac sa-
cra partim D. Greg. opera & auctoritate, partim Cabil-
lionensis concilij decreto instituta sunt. Est autem Cabal-
lio, seu Cabellio, uel Cabillio, ita uariè apud ueteres au-
ctores legitur, teste Ptolemæo, urbs in Lugdunēsi Gallia
celebris, in qua ea frequens synodus habita est. Ad rem
redeo. Eorūdem quoq; Apostolorū decretum fuit, ut tres
hebdomadæ ante natalē Domini, ut solennes celebraren-
tur, adiunxeruntq; illis ieiuniū, quod aliquandiu publi-
cè seruatum ferunt, nunc uerò monachi maximè, omniū
obseruant. Calistus uerò primus omnium instituit, ut fru-
menti, uini, & olei gratia, ter in anno ieiuniū ageretur,
die præsertim sabbati, id est, quarto mense, septimo, &
decimo, si inchoemus annum à Martio, Hebræorum mo-
re. Inde mutato consilio, in quatuor partitus est anni tē-
pora id ieiunium, in uer, æstatem, autumnū, & hyemē.
Quibus temporibus deinceps ratio sacrorum ordinum
habita est, quum id antea tantummodo Decembri mense
fieri consueuisset. Sunt tamen qui Urbano attribuant hu-
iusmodi quatuor temporum, ac ieiunij distinctionē, quæ
antea hominum imperitia confundebantur. Sic utrunq;
fieri potuit, ut Calistus primum instituerit, dein Urba-
nus ieiunium in quatuor tempora digesserit. At ista ego
à Romanis accepta esse dixerim, quos Ouid. in Fast. tri-
bus anni temporibus fructuum gratia, totidem sacrifi-
cia dicit

etia dicit fecisse, uinalia, robigalia, floralia: prima causa uini, altera frugū, deo q Robigus dicebatur, sacra septimo Cal. Maij, quoniā tunc ferē segetes robigo occupat, ut ait Pli. tertia cūctorū fructuū, quibus dea Flora praeerat. Hinc igitur apparet priscos Romanos pōtiffices eadē quoq; anni tēpora nō inani superstitione, sed ieiunijs tribus ex eadē causa celebrasse, quō uanos ueterum ritus in uerū pietatis cultū uerterēt. Deinde patres nōnulla alia cōstituerūt ieiunia, quæ etiā ponere minimè tædebit.

Deritu uigiliarum noctu agendarū ad ædes sacras, & de cōuiuio Dominico uel quale illud foret, & quando primū sacrae uigiliæ in ieiunium fuerint mutatae: & ibidem, nocturna sacra apud ueteres semper fuisse damnata, atq; de instituto ieiunij quartæ & sextæ dierum hebdomadæ. Cap. IIII.

Os fuit statim ab initio crescentis religionis, ut quia Seruator Christus noctu nasci uoluisset, sacerdotes nocturno tempore surgerent, horasq; canonicas canerent, ac profani similiter uiri atque mulieres de media nocte surgerent, & dies præsertim paschales agerent pernoctantes in templo, ibiq; orarent, & die cænæ Domini conuiuium concelebrarent, quod Dominicū conuiuium appellabant, unaq; eodem loci frequenter conuiuarentur, ubi simul inopes cibo reficiebantur. Hæc ex Tertulliani libro ad uxorem secundo, habui hoc loco appositè referre. Item D. Hieronymus, qui in sermone de obseruatione uigiliarum, aut quisquis illius auctor est (nam de ea re ambigitur) inquit, Hæc & huiusmodi tan

ta ac talia ideo sancti illi cecinerunt, & scripta reliquerunt, ut nos eorum posterì paribus excitaremur exēplis, ad celebrandas etiam noctibus salutis nostræ excubias. Quod nēpe ex præcepto Domini fiebat, dicentis suis discipulis, Sic non potuistis una hora uigilare mecum? Vigilate & orate, ut ne intretis in tentationē: spiritus promptus est, sed caro infirma. Et Propheta illud ipsum decantat, Media nocte surgebam, ut confiterer tibi super iudicia iustitiæ tuæ. Item Apostolus ait, Orationi insistite uigilantes. Hinc populus quoq; imitans illos pastores qui circa Bethlehem atq; gregem suū nocte excubias agētes, meruerūt primi de ortu Domini cognoscere, solebat ea nocte quæ diem quempia præcessisset solennem, in templis ad sepulchra martyrum pernoctare orando, sacrosq; hymnos canēdo. Quod C. Plinij testimonio comprobatur, qui quum Bithyniam prouinciam obtineret, motus misericordia ob multitudinem Christianorum interemptorū, ad Traianū, cuius iussu ea seuitia eruperat, scripsit, multa hominū millia quotidie obtrūcari, in quibus nihil omnino sceleris inueniretur, nisi quòd essent soliti stato die ante lucem conuenire, carmenq; Christo quasi Deo canere. Tū Traianus rescripsit, hos homines inquirendos quidem nō esse, oblatos uerò puniri oportere. Ad hæc Tertul. in Apologet. animo cōmotus inclamat, O sententiam necessitate confusam! Negat inquirendos, ut innocentes: & mandat puniri, ut nocentes. Parcit, & seuit, dissimulat, & animaduertit. Quid temetipsum censura circumuenis? Si damnas, cur non & inquiris? Si non inquiris, cur non & absoluis? Hæc ille. Sed quid
damnosa,

damnosa, uti ait Horat. non minuit dies? Ea enim pietas postea paulatim in impietate, illi sacri hymni in dissolutas cantuiculas, preces illæ in procaces affectus uerti cœperūt: nā in eo nocturno cōuentu, pueri puellæq; amores iam licētius meditari, iuuenes palām stuprū offerre, senes lenocinium facere, & matronæ passim corrumpi minus erubescbant. Quod Vigilantius, qui mox in hæresim est lapsus, præsentiens, ut idoneam culpādi ansam amplexus, cœpit eas excubias maximè omniū impugnare, publiceq; execrari. Contra Hieron. qui ab eo criminate nihil nō in malam partem asseri suspicabatur, grauiter repugnabat, argumentans paucorum culpam non debere religioni damno esse, quia qui peccarent uigilādo in templis, possent etiam in suis domibus uel in alienis eadem facere: atq; non illepidè in illū cauillās aiebat, Hoc facit contra uocabulum suum, ut uelit dormire Vigilantius. Sic res in aliud tempus reiecta, ita auxit contagionem, ut domus Dei iamiam, sicut ueritas dicebat Iudæis, facta esset spelunca latronum, hoc est, stupratorum. Quod patres ubi animaduenterunt, ut ne id malum latius serperet, tandem aliquando instituerūt, loco uigiliarum ieiunium illis diuis, pridie diei cuiusq; festi, si ille celebris ac præcipuus esset, & sacerdotes nihilominus de media nocte surgerent, ac horas suas celebrarēt: quia uti Cyprianus ait, efficax sit precatio præcedente ieiunio. Mansit dein uigiliarum, id est, officij nomen huiusmodi ieiunio, quod æquè obseruatur ac quadragesimale. Atq; huic crescenti morbo tale est datum remedium, post tēpora omnino diui Hieronymi, qui eo anno occi-

dit, qui fuit salutis ccccxxii. sedente Bonifacio pontifice i. Ita Aegyptij, teste Herodoto, pridie diei festi solenne ieiunium habere, & postquam dormierāt, immolare uaccam. Hunc ritum attendāt, qui eiusmodi diebus grauātē abstinent, quando inde scire licet nos à priscis hominibus istū accepisse abstinentiæ modum, ut non uideamur nouū obijisse munus. Ad rem redeo. Nimirū nocturna sacra semper fuere multorum scelerum causa, id quod ad extremū fuit, quamobrē Romana seueritas, teste Lixio, Bacchanalia damnarit, quum sub nomine religionis, stupra puerorum foeminarumq; promiscua, & corruptelæ omnis generis fieri cœpissent: & Dyagundas Thebanus, teste Cic. De legib. omnia nocturna sacra ob illud ipsum apud Græcos lege perpetua sustulit. Quinetiā nostris Christianis iste nocturnus religionis cultus, de quo suprā est dictum, labeculā aliquā infamiæ apud ethnicos aspergere cœpit Tertulliani tēpore, qui de eorū suspitione meminit eodē lib. ad uxorē scribens, Quis ad conuiuiū Dominicum illud, quod infamāt, sine sufficione dimittitur? Infamant, dixit Tertullianus, scilicet ethnici. Iam ad rem reditus instat. Item quarto & sexto hebdomadæ die ieiuniū indixerunt patres, quòd hoc die Christus fuisset cruci affixus, & illo Iudas eum prodere animo destinasset, quod cēsuerat Apollonius orator insignis, sicuti in decret. canon. est, qui imperante Lucio Cōmodo solus ea tēpestate martyriū passus, quia de Christianæ religionis laudibus, quod tūc capitale fuit, orationē habuisset. Testatur & de obseruatione huius ieiunij Origenes super Leuit. scribēs, Habemus quartā & sextā septima-

ptimanae dies, quibus solenniter ieiunamus. Eiusmodi sexti diei ieiuniū ab Anglis hodie sanctissimè seruatur, populis sine cōtrouersia, prae cunctis religiosissimis, sicuti nos latius de ea re memorauimus in historia nostra Anglica, quae nuper diuū auspicijs in publicū prodijt.

Qui primi mutauerint Solis & Saturni dierum nomina, in Dominicum & sabbatum, ac reliquos hebdomadae dies in ferias distinxerint, & ibidem, à quibus erratium syderum uocabula fuerint istis diebus primū tributa.

Cap. v.

Vbnectā perappositē unde feriarū nomē sit diebus hebdomadae singulis inditū. Porro Syluester Romanus Pōtifex primus, uanorum deorū memoriam abhorrens, statuit, ut dies hebdomadae, qui antea nominibus Solis, Lunae, Martis, Mercurij, Iouis, Veneris, & Saturni dedicati essent, ad numerū feriarū digererentur, uocarenturq; prima, secūda, tertia, quarta, quinta, sexta feria, ad eum propè modū, quo apud Hebraeos, dies nomine sabbatorum distincti fuerant. Saturni uerò diē antiquo legis uocabulo sabbatū, quod requiem significat, & primā feriā quae in locū Solis subiecta erat, ut diem Domino sacrū, Dominicum appellari uoluit: idq; fecisse dicitur rogatu Cōstātini principis. Quāquā Apostoli primò eū diē Domino cōsecrarāt, quòd Seruator noster eo die à mortuis resurrexisset, atq; otiū sabbati, id est otiū, sicut ait Orig. ab operatione peccati, in eundem uerterant, ut perinde apud nos Dominicus esset, ac sabbatum apud Iudaeos fuerat. Quod uerū esse ex eo colligere licet, qd' multò ante

Syluestrū, aut Cōstantinū, Pius Pōtifex sanxisse perhibetur, sicut infrā demonstrabitur, Pascha Dominico die celebrari, & Tertull. eum diē Dominicū appellat, uti proximo capite demonstrauimus. Quare istud institutum fortē id temporis minus seruātū, Syluester per hunc modū innouasse dicitur. Cæterū hæc dierū ratio nunc tātū in rebus diuinis habetur, quū uir Dominico die cum sabba to suum tenente locū, & id, credo, permittente Sole, & Saturno, reliqui pristinū nomen recuperauerint. Vnde profectō pudendū est, simulq; dolendū, quod non antehac data sint istis diebus Christiana nomina, ne dij gētiū inter nos, tam memorabile monimentum haberent. Etsi astrologi Lunam, Martē, Mercurium & Iouem uocant planetas, id est, stellas, è quibus nomina his quatuor diebus imposita sunt, quod uisyderū efficiatur tēporis uarietas. Hinc Cic. De diuin. inquit, Quum temporū anni tempestatumq; cæli conuersiones cōmutationesq; tantæ fiunt accessu & recessu stellarū. Feriæ apud ueteres, erāt dies, quibus nullum opus fieri liceret, dictæ à feriēdis uictimis, quæ immolabātur: uel à ferendis epulis, quæ tum maxime dabantur. Sed de ijs plura in capite insequenti, quum de festis diebus sermo fiet. Quod autem receptum est, dies assignari septem stellis, quæ planetæ uocantur, inuentum Aegyptiorum putatur, teste Dione historico.

De modo Christianæ abstinētiæ in cibis capefendis quum solenne est ieiuniū, ac de eorum deletu per legē habito, & unde sit usus apud nos consecrandi mensas, legendiq; sacra scripta dū editur, atq; agendi gratias post sumptū cibum. Cap. VI.

Quum

Vum ieiunium agitur, primum à carne, & à quocunq; ciborū genere quod sapiat carnem, sicut sunt lac, caseus, oua, auctore diuo Greg. abstinendum est. Sed carnis usum multo antè interdictum fuisse ijs qui per ieiuniū abstinent, testatur Chrysost. qui Greg. ducentis antecessit annis, homilia tertia ad populū, in detrectatores, *Quæ enim, inquit, utilitas, quum auibus & piscibus abstinemus, fratres uerò mordeamus & comedamus? Quæ lex à principio imposta fuit, quum Deus, uti est in Gen. lib. dixit, Ecce dedi uobis omnem herbam seminantē semen, quæ est in superficie omnis terræ. Et omnis arbor in qua est fructus arboris, seminans semen, uobis erit in escam. Ita, teste Orig. primus homini cibus fuit ex oleribus & arborum fructibus, usq; ad Noë tempora. Et eam ipsam legem in ieiunio remansisse satis constat, quando posteritas illa semper est usa. Abstinendum dein & à coenis, dicente Hieron. prout & in Decretis scriptum est, Sint tibi quotidiana ieiunia, & refectio satietatem fugiens: nihil enim prodest tibi biduo uel triduo uacuum portare uentrem, si post pariter obstruatur. Et subdit, Sint tibi ieiunia pura, continua moderataq; id est, quotidie esurire. quotidie prandere, & reliqua. Docet Hieron. ut semel in die cibum capiamus, & illum quidem circa meridiē, quæ temporis portio iam usu uenit, ut prandio sit data. Est illud ipsum iam pridem cōuentus Gabilionensis decreto statutum, quo excipitur, ne quisquam ante sacra meridiana peracta, præsūm eat: nulla hīc mētio de coena fit. Dixit Hieron. & refectio, id est, ipse cibus capessen-*

di actio, satietatem fugiat: si de prandio & coena intellexisset, refectiones pluratiuo numero posuisset. Hæc grata frugalitatis cōsuetudo maiores nostros in hoc genere ieiunij, cum summa uoluptate continuit: hæc nos esurire quotidie, quum cœnas negligimus, & prædere quotidie admonet. Sanè si in ieiunio bis cibū capere fas esset, ecquæ hīc abstinentiæ forma, uel species quidem foret? parui enim refert quo uestearis cibo, si modò te ad summum satiaueris. Apud Rom. olim prandia non fuisse frequentia in usu, auctor est Seruius. Testatur idē Gellius ita scribens, Parsimonia apud ueteres Rom. & uictus atq; cœnarum tenuitas non domestica solū obseruatione ac disciplina, sed publica quoq; animaduersione, legūq; plurimū sanctionibus custodita est. Romanis fœminis, ut nos alibi diximus, uini usus quondam ignotus fuit. Hebræi in solenni ieiunio uestperi tantū comedebant, sicuti lib. Iud. cap. 20, & 2. Reg. cap. 1. legitur. Hūc quoq; morem apud nostros aliquando seruatum Chrysost. innuere uidetur, quum homil. 36. in Matth. prope finem ita dicat, Veniat tibi, oro, in mentem, quoties ieiunij tempore, mēsa uestperi apposita, si minister uocatus tardiusculè accesserit, &c. Nos igitur ab ijs formam ieiunij accepisse uidemur, sed alio temperantiæ argumento: illi in medias noctes sese pascebant, nos merenda contenti, reliquum diei abstinenter agimus. Hæc ieiunij ratio quāquam ab omnibus recepta est, riteq; ubiq; gētium seruatur, de ea tamē non ab re, hoc loco latius quā uolebam memoraui: sunt enim nōnulli quorum Deus uēter est, ut Apostolus ait, qui uelut fruges cōsumere nati, omnia tam humana

mana quàm diuina præ lautissimis epulis, haud magni ducant. si porro abortiui, ut dicunt, religionis filij, contendunt esse cœnandum in ieiunio, modò carniũ usus abst. Huic tã pingui esuritioni audiuius nos quandoq; apud Anglos, Londini, nescio quem concionatorem Frãciscani ordinis uirum, uoluisse copiam suppeditare ciborũ, imò abstinentiæ Christianæ fræna laxare, affirmantem neminem teneri capitali peccato, si quadragesimale ieiunium uiolasset, quũ ex præscripto legis, nihil contrà sancitum esset. Ita homo eius sectæ, quam Christus nõ instituit, de ieiunio præceptũ Christi requirebat, ut (credo) suo amplo uētri haud tenuiculo cibo contẽto, honestius obediret. O post hominum memoriam os importunissimum! Fac, quæso, mihi licere id sine capitali crimine facere, quid obest, si persuasum habeam me grauius peccare quàm peccem, si nõ abstineam? Officit sanè nihil, quũ per id enitar patientius abstinere, quod cùm corpori tum animo & perutile atque maximè necessarium est: inclamante Origene, Nam quomodo apud eos castitas incorrupta seruatur, nisi arctioribus continentiae sulta subsidijs? Quomodo Scripturis operam dabunt? Quomodo sapientiæ & scientiæ studebunt? nõne per continentiam uentris & gutturis? Quomodo quis seipsum castrat propter regnum cælorum, nisi ciborum affluentiam refecet, nisi abstinentia utatur ministra? Hæc ergo Christianis ieiunandi ratio est. Hactenus ille. Proinde ex usu nostro nõ est, ex suggestis polliceri secus facientibus ac Christiana temperantia poscit, lexq; iubet, impunitatem, quæ malorũ semper auget audaciam.

Quauis

Quauis ego omnino non facile cōcesserim, id fieri posse sine capitali noxa, quando Apostolorū, uel atq; adeo Christi, ut suprā cap. 3. ostendi, institutum sic uiolatur. sic patrū auctoritas stoccipenditur, sic deniq; religio ipsa negligitur, quū præsertim hoc tēpus sacrum sit: de quo idem Origenes. Habemus, inquit, quadragesimæ dies ieiunijs consecratos. Atq; iam satis liquet, quantū sit piaculum dare dissolutis licentiā peccandi, ac religiosum populum à pio cōtinentiæ officio auocare, ab eiusq; pectore castum summouere metum. Cæterum extra ieiunium legitimum, & duos hebdomadæ dies, feriam sextam ac sabbatū habemus, quibus non licet uesci carnibus, prout iam ab initio ecclesia receperat, cōstituerat, ac sanciebat, quæ porrò in hoc sequuta est Dei Legem, quam ille primus de ciborum delectu Iudæis per Mo sen dederat, uti est in Leuit. cap. 11. Ecquis ergo nisi ualde edax mini meq; religiosus legē duorum dierum ad Dei præscriptū latam perfringere ausus fuerit? Sed audi Tertull. de ista cibaria abstinentia lib. de fin. dog. eccles. ita admonētem, Abstinerere autē se ab aliquibus cibis non quasi malis, sed quasi non necessarijs, nō est malum: moderari uerò eorū usum pro necessitate & tēpore, propriè Christianorum est. Ast alijs diebus nefas est Christiano homini cibū aliquē quo uescātur cæteri mortales, stomachari, repudiare, quū Seruator imperet, ita dicēs discipulis, In quācūq; ciuitatem intraueritis, & susceperint uos, edite quæ apponūtur uobis. Apostolus itidē Timotheo iussit ut prædicaret, nihil ex cibis, quibus homines uescerētur, esse reijciendū, quòd, ut eius uerbis utar, quicquid creauit Deus bonum

bonum sit, si cum gratiarũ actione sumatur: sanctificatur enim per uerbum Dei, & preces. Et idem ad Corinthios ait, Atqui esca nos nõ cõmendat Deo, neq; si comedamus, aliquid nobis superest, neq; si non comedamus, quicquam nobis deest. Voluit tamen abstinendum esse, si facultas ista comedendi foret aliquãdo infirmioribus offensionis. Quocirca Eleutherius uanas hominũ observationes tollendi studiosus, statuit, contra Seuerianos hereticos, ut nequis Christianus ab ullis abstineret cibarijs quæ consueuissent mortalibus usui esse. Quod & cõtra Iudæos est, qui ex præscripto Legis, porcina ac quorundam aliorum animalium carne nõ uescuntur, id quod in Leuitico fustus proditur. Ecce quàm suaue sit Christianæ temperantiæ iugũ, quàmq; leue onus: quamobrè apparet quàm impiè faciãt, qui illud reiicere conẽtur, quĩ præsertim liquidò liqueat, ethnicos multò eo grauius semper tulisse non inuitos, quod planũ fecimus in tertio huius operis uolumine, cap. 5. ut qui uelint ea omnia discere, illinc queant haurire. Hæc tamen adijciam, In ueteri Instrumento legimus, sacerdotes qui ministrãt in templo Dei, prohiberi uinũ & siceram bibere, ne ebrietate grauentur corda eorum, ut sensus uigeat semper, & tenuis sit. Priscis temporibus nec carnibus uescebãtur, nec animalia dijs immolabant, sed liba & fructus, cæteraq; huiusmodi sacrificia pura dijs offerebãt: nam uesci carnibus, ut inquit Plato lib. 6. De legibus, & deorum aras polluere sanguine, impiũ uidebatur. Qui uolebãt sacris Isis initiari, illis ieiuniũ decem dierum indicebatur, dicẽte Apuleio lib. 11. Illud planè cunctis arbitris præcepit,
decem

decē continuis illis diebus cibariam uoluptatē coërcere, neq; ullum animal essem, & inuinius essem. Liuius scribens de matre filiū initiatura Bacchanalibus, refert decem dierū castimonia opus esse. Vnde Hieron. uerissimè ait, Vēter & genitalia sibi metipsis uicina sunt, ut ex uicinitate mēbrorum, confœderatio intelligatur uitiorum. Item Cyprianus, Ieiunijs uitiorum sentina siccatur, petulantia marcet, concupiscentia languet, fugitiuæ abeūt uoluptates. Videant igitur, qui uel grauata abstinentia utuntur, uel qui religionis causa abstinent, uerū quum dies festus uenerit, saturantur ad uomitum, quā turpe sit homini Christiano non abstinere, aut nō abstinendū esse modis omnibus docere, quum præsertim intemperāter uiuere, non tam malè uiuere sit, ut quidā sapiens ait, quā diu mori. Item nostris mos est, mensam iam instructam sacris quibusdā cōsecrare uerbis prius quā uesci incipiant: quod ad imitationē Christi fit, quippe qui eū ritū seruasse fertur, quum in deserto quinq; panes consecrauit. Est insuper usus agendi gratias post prandiū cœnæ, id quod uel illum facere consueuisse constat, & Apostolus fieri præscripsisse uidetur, qui, ut paulò superius ostēdimus, ait bonum esse quodcunq; ciborū genus, si cum gratiarū actione capiatur. Potest & ab Hebræis uideri sumptum, quia illi immolatas edebāt escas. Quod uerò consuetudinis est, ut dum comeditur, sacra legātur scripta, hoc ex uetustissimo more habetur, uel diuo August. teste, in libello de communi uita sacerdotum, ubi inquit, Quum acceditis ad mēsam, donec inde surgatis, quod uobis secundū consuetudinem legitur, sine tumultu, sine

tu, sine contentione audite, ne solæ uobis fauces sumāt cibum, sed & aures esuriant Dei uerbum. Auguſt. haſte-
nus. Hoc ego ex ſeruatoris inſtituto proſectū dixerim:
ille enim cū aliàs ſæpius edendo docere cōſueuit, tū po-
ſtremò inter cœnam, diſcipulos ueſcentes de ratione con-
ſummandorum omnium ſerè myſteriorum religionis do-
cuit, uelut Matth. cap. 26. abunde demonſtrat. Vnde pa-
tres ut memoriā frequentarent tam ſalutaris inſtituti,
hunc ſacræ ſcripturæ in menſis legendæ ritum, iam inde
ab initio introduxiſſe uidentur.

De origine rationis feſtorum dierum apud Ro-
manos, & noſtros, & cur cōſtituti ſint, & ſoli Deo
eſſe ſacrificādum, ac de more natalē colendi diem
ſacris conuiuijs & uoluptatibus, paſchæq; celebrā-
di, & conſecrandi paſchales candelas. Cap. VI.

Vd eos ſua habuiſſe ſabbata, hoc eſt, dies fe-
ſtos, ſuprà declarauimus abunde, quum de
ritu ſacrificandi facta eſt mentio, qui quē-
uis feſtum diem perinde ſabbatū uocabāt,
ac Romani ferias, quarum apud eos quatuor in primis
erant genera. Statiu.e uniuerſi populi cōmunes, quæ cer-
tis & conſtitutis diebus fiebant, in quibus præcipuè ede-
bantur ludi, id eſt, lupercalia, agonalia, carmentalia, cō-
ſualia. Agonalia Feſtus uocat ſacra Dei Agonijs præſidē-
tis rebus agendis: ſicut carmentalia dicuntur ſacra Car-
mentæ matris Eūandri, quæ ita nuncupata eſt quòd mu-
lier fatidica carminibus reſpōſa daret: nam ei antè Nico-
ſtrata nomē fuerat. Cōſualia à Romulo inſtituta Conſo,
quē cōſilij Deū putabāt. In circo maximo ad aram, teſte
Dionyſſo,

Dionysio, subterraneâ sacrificia & ludi fiebant, quibus uirgines Sabinae raptæ fuerant. Cõceptiuae, quæ quotannis à magistratibus uel sacerdotibus concipiebantur, in certos siue in incertos dies, ut erant Latinae, semētinae, pagalia, cõpitalia. Imperatiuae, quas Cõsules uel Prætores pro arbitrio indicebant. Et nundinae paganorū ac rusticorum, quibus ad negotia & merces conueniebant. Itē nouēdiale sacrū, cuius origo talis fuit, Quum enim Tullo Hostilio rege, Romam esset nuntiātū, in Albano mōte lapidibus pluisset, placuit ut nouem dierum feriæ celebrarentur. Quæ religio in multas exiuit ætates, ut quoties tale esset prodigium, huiusmodi nouēdiale fieret sacrū. auctor Linius, ab urbe cõdita. Erant præterea priuatae, ac propriæ familiarū, quas quæq; familia ex usu domesticæ pietatis seruabat, ut Claudiae feriæ, & Aemyliæ. Item singulorū, ut nataliū dierum, quæ natalitiæ dicebātur, & fulgurū, & funerum expiationes. Fuit mos iste & apud Persas, ut suum quisq; diem natalem pro facultatibus, multis sacris ac opiparis cõuiuijs colerent, unde ad Romanos forsītā fluxit, quibus in solis natalibus sacris, sese uarijs etiam libidinis intemperantiæ uoluptatibus dare fas erat. Verg. in Bucol. præclare demonstrat,

Phyllida mitte mihi, meus est natalis Iola.

At in alijs castè dies agebāt, ac tam natali die, quàm funerū, in tēpla cibos pauperibus afferebāt, ibiq; edebāt. Manauit & ad nos institutū, quādo teste Tertull. lib. De mil. corona, nostri illis ipsis diebus oblationes faciebāt, in tēploq; unā epulabātur, quæ postea luxuries Nicenæ synodi decreto sublata est. Fuit uel Ambr. tēporib. talis diei cultus

cultus celebris, qui epistola quadam ad Felicē episcopū Comensem monet natalē diē unicuiq; non ludis uoluptatibusue alijs, sed tantū precibus agendū. Sed is dies qui nobis primus illuxit, nunc prorsum apud nos in omnem uenit obliuionē, quō scilicet nostræ sordidæ infantie penitus immemores, omni tēpore post insolentiores euadamus. Fuerunt & feriæ denicales nominate, quæ agebantur, quum hominis mortui causa, familia purgaretur, Græci enim *νεκρῶν*, mortuū dicunt. Harum feriarum meminit Columella hisce uerbis, Nos apud pontifices legimus, ferijs tantū denicalibus mulos iungere nō licere, cæteris licere. Affirmabant autem pollui ferias, si in ijs opus aliquod fieret: ideo per præconem denuntiabatur, nequod opus fieret, & præcepti negligēs multabatur. Ac à ferijs festi dies dicti sunt feriati, quibus feriæ celebrabantur: sicut profesti à pro, uoce priuante, hoc est, non festi sunt dies, sed, ut ait Festus, procul à religione numinis diuini, qui erant ad rem uel priuatam uel publicam ministrandam, hominibus concessi. Erant uel fasti dies, quibus sine piaculo, Prætoribus licebat tria uerba fari, Do, dico, addico: & nefasti ijs contrarij, quibus fari nō licebat, quæ omnia Ouid. in Fastis latè persequitur, & Liuius ac Dionysius appositè meminerunt, necnō & Festus. Hac ratione patres, quia lex Iudæorū umbra fuit futurorū bonorū, cōstituerūt dies festos, quibus Christiani omnis profanis negotijs, diuinis uacarent rebus, sacrā scripturā perdiscerēt, sacras audirēt cōciones, debitūq; Deo honorē sacrificādo, orādo, bene agēdo haberēt, ac simul memoriā diuorū, dieb. qui illis sacri essent,

colerent: nā soli Deo sacrificandum est, testificante Barnaba, & Paulo. Is enim quum Lystre claudum ex utero matris suæ iussisset ambulare, quēadmodum in Actis cōmemoratur, & ille continuò nequaquam pedibus debilis exilisset, ac turbæ ob id miraculum uoluissent ei & Barnabæ immolare, ambo conscijs tunicis suis exiuerunt in turbas, clamantes, atq; dicētes, Viri, quid hæc facitis? & nos mortales sumus similes uobis homines, annuntiantes ut ab his uanis conuertamini ad Deū uiuū, & reliq. Diui uerò honorādi sunt, quod iam filij & hæredes Christi, ut ait Apostolus effecti sint, qui pro nobis orent, & idcirco illis templa & aræ dedicātur, ut simul eos, simul Deum debita ueneratione colamus. Vnde in Psal. 148, Laudate Dominū in sanctis eius. Ad rē redeo. Primum omnium ab Apostolis, deinde à patribus festorū dierū ratio inita est, uti proximo cap. subtilius disse-
retur, & præsertim Pascha, quia inde omnia religionis mysteria initium sumpserint, quod Pius primus, Domini eo die celebrādum constituit. Deinde orta dissensione super ea re, uictor qui sedere cœpit anno circiter cxcvi. à natali Seruatoris, sanxit ex sententia Eleutherij, cui in pontificatum successit, ut Pascha Dominico omnino celebraretur die, à quartadecima luna primi mensis, ad uigesimam secundam, ne cum Iudæis Christianorum ratio congrueret, quibus moris fuit, illud solenne aliquanto prius celebrare. Id decretū externorū antistitū quidā ab initio repudiarunt, rati se haud ineptè facere, qui nihil aberrarēt à Ioānis instituto, qui charissimus fuisset Christo: & satis cōstaret, eū ipsum quoad uixisset Iudæorum more

more paschale tēpus obseruasse. Polycrates Epheſius epiſcopus de ea re ſcribens, Nos, inquit, inuiolabilē celebra-
mus diē, neq; adiiciētes quicquā, neq; minuētes. Ita inter
noſtros eatenus eſt diſceptatū, quoad ad eū quē nūc te-
nemus modū, illud ſacrū ſit conſtitutū celebratū iri, qui
etiā quibuſdam non ſatis probatur. Paſcha, ut ſuprà o-
ſtendimus, Hebraica eſt uox, & ſignificat tranſitū: quod
uerum eſſe Euangelista innuit, quū celebraretur à Do-
mino Paſcha cum diſcipulis, aiens, Ante diem autem fe-
ſtum Paſchæ, ſciens ieſus quia ueniſſet hora eiſ, ut trans-
iret ex hoc mundo ad Patrem, &c. Cereæ paſchales can-
dela, ut Dominicæ reſurrectionis ſabbato per ſingula
templa conſecrarentur, Zoſinus auctor fuit.

De primo feſtorum dierum inſtituto, & utrum
Pentecoſte fuerit Apoſtolorum temporibus dies
feſtus : atque unde moſ ſit adſcribendi bene de
Chriſtiana religione meritos ad diuorum
catalogum. Cap. VIII.

Radidimus ſuprà diuum Ioannem apoſto-
lum Paſcha celebraſſe, id quod & alij fe-
cere Apoſtoli: quos ſimul auctores fuiſſe
perhibent, ut omnes illi dies quibus Ser-
uator noſter ad ſalutē atq; diſciplinā noſtrā aliqua per-
egieſſet myſteria, ſacri eſſent, utq; apud poſteros maiori
haberentur uenerationi, eos primū religioſe coluiſ-
ſe, quandiu uixiſſent. Cuiuſmodi ſunt dies Dominici,
aduentuſ Domini, nataliſ, & circunciſio eiſdem, epi-
phania, item uirginis purificatio, quā uocant, quadra-
geſimæ dieſ, Dominica palmarū, coena Domini, quando

post eucharistiam institutam, pedes lauit discipulis, parascue Pascha, ascensus Christi in cælū, Pētecoste. Quod solenne ab Hebræis prius consuevit celebrari: apud eos enim postquā agnus immolatus fuerat, quinquagesimo deinde die, data est Lex Mosi scripta digito Dei. Quum Christus uelut ouis ut immolaretur, ductus à Iudæis est occisus, nostrū Pascha fuit, ac post quinquaginta dies discipuli Spiritum sanctum accepere. Quāquam sunt qui tradant Pentecostes diem non fuisse festum, Apostolorū tēporibus: in qua re eos hallucinari planē ostēdit Lucas, in Actis cap. 20. ita scribens, Proposuerat enim Paulus præternauigare Ephesum, ne tempus tereret in Asia: festinabat enim, si possibile sibi esset, ut diem Pentecostes ageret Ierosolymis, &c. Cur tanto Paulus opere ad illū ipsum diem agitandum properasset, nisi fuisset iam tum apud nostros festus quam celebratissimus? Transfiguratio quoq;, teste Origine, primū à Iudæis est: uoluit enim Christus, ut quemadmodū facies Moysis ex cōmunicatione colloquij Dei, gloriosa facta est, sic dimisso iam uelo, sese transformatū apost. Petrus & Iacobus & Ioānes contēplarentur. Sancti patres igitur huiusmodi sacrorū dierum rationē edocti, ut commodius plebs Christiana conueniret ad sacram concionem, & ad cultū diuinum concelebrandum, habito Lugduni antistitū conuentu, & illos sanxerunt dies esse colendos, & alios cōplures cōstituerūt, qui Christianis perpetuò festi essent, quibus aut sancti è uita hac calamitosa in cælum migrassent, aut aliquid in religione sanctum esset gestum. Qui nempe dies his sunt diuis sacri, Stephano protomartyri,

Innocētibus, Syluestro, Ioanni baptistæ, duodecim Apostolis, Paulo Gentium doctōri, Deiparæ uirgini, Laurentio, Michaëli, Martino, & cōmuniter omnibus sanctis, quod Bonifacij quarti decretum fuit. Is enim Pantheon uetussum Marci Agrippæ opus, diuæ Mariæ uirgini atque diuis omnibus, Phocæ Imperatoris permissu, ad 4. Iduum Maij sacrauit, exclusoq; malorum dæmonū cultu, quorū simulachra plura hīc numero fuerant locum expiauit. Gregorius deinde quartus fertur auctōr fuisse, ut id sacrum Calend. Nouembris celebraretur. Item & cruci ex qua pependerat salus nostra, solennis dies data est, ac eucharistiæ ab Urbano quarto pariter dies dedicatus assignatusq;. Est & diuo Petro apostolo iam pridē rogatu Constantini Imperatoris, ad memoriam tormētōrum, quæ pro religione tulisset, constituta festa dies à Syluestro, quæ ad uincula nuncupatur, prout in libello quodā de uinculis Petri cōtinetur, qui D. Hieron. tametsi parū uerè, adscribitur. Deinde dies alij alijs, festi festis ex paruis quandoq; causis accumulati sunt, id quod haud scimus an expedierit, quū præsertim uideamus eò redisse Christianorū mores, ut quā olim ex religionis usu erat hæc instituere, tam nunc præstare uideatur eadem antiquare, quū bona pars hominū otii istud festorū dierum non ad orandum, non ad diuina scripta audienda, cuius rei causa datum est, sed ad omnifariam bonorum morum corruptelam augendam, in dies magis magisq; impudēter consumat, dictitans se id animi gratia facere, quasi planè sentiens cum Platone, qui ob illud ipsum, Deū eiusmodi festa sacra instituisse aiebat. Atq; ita

bellè ethnicos perinde in hac re, ut in nimis multis alijs æmulamur, quod tātū absuit ut maiores nostri fecerint, ut etiam illud ipsum audacter iisdē ethnicis uitio dederint, teste Tertull. in Apologetico, quū de Caesarum solēnibus sacris loquitur, ubi inquit, Propterea igitur publici hostes Christiani, quia Imperatoribus neq; uanos, neq; mentientes, neq; temerarios honores dicant? Grande uidelicet officiū, focos & choros in publicum ducere, uicatim epulari, ciuitatem tabernæ habitu abolē facere, uino lutum cogere, certatim cursitare ad iniurias, ad impudentias, ad libidinis illecebras. Siccine exprimitur publicum gaudiū, per publicum dedecus? O nos meritò damnandos! cur enim uota & gaudia Caesarum casti & sobrii & probi expungimus? &c. Non putauit Tertullianus futurum, ut ista omnia in nostros Christianos aliquando caderent, qui hoc loco ethnicos deridet, & tamen uenit tēpus, quū eos potius Caesarum, quā Christi solennes ritus celebramus. Faxit igitur Deus ut pontifices nostri tandē aliquādo istos festos dies utiles reddant: quod faciēt, si minuēdos ac castē agitandos curarint. Sed ad reliqua explicāda redeamus. Felix primus consulens gloriæ martyrum, statuit, in eorum memoriam annua sacrificerēt: ueluti Grégor. postea super eorundē corpora ut iidē sacrificaretur uoluit. Quod Vigilātius omnino respiciendū censebat, prout latius explicabitur, quū de sanctorū reliquijs mētio fiet. Fertur tamē Anacleus eius rei prius fuisse auctor. Ex quo cōsentaneū est, ut postea Felix & rem diuinam ad martyrum memoriam faciendam decreuerit. Idem Felix, ut ueterum literis proditum est, auctor

auctor fuit, ut cuncti eo die uicatim feriantur, quo aliquod templū dedicaretur: uoluitq; , ut si de cōsecratione ignoratū foret, utpote uetustate deletrice monimētorū, denuo cōsecraretur, affirmās nō dici iteratum, quod factū esse nesciretur. At Felix 111. post hęc instituit, ut à solis episcopis dedicarentur tēpla, essetq; dies ille festus anniuersarius. Et illud ex imitatione Hebræorū, qui, ut suprà ex testimonio Iosephi ostēdimus, eū quoq; festum diem agebant. Cæterum illud appositè admodum, fēstū alicuius diui uocitari diē, ac esse ei sacrū, quo ille è uideret ad cælū: nā quemadmodū quis nasci dicitur, quū de utero matris in hęc prodit lucem, ita pari ratione potest meritò existimari natus, quum eius anima uin- culis carnis soluta ad lucem redit eternā. Vnde mos ino- leuit, ut dies huiusmodi diuorū uitæ extremos natales, & sacra illis solennia, non funebria, sed natalia appella- remus. Natalis autem Seruatoris tantum, & Ioānis Za- chariæ dies sacer solennisq; est, quod uterq; in matris utero sanctus effectus fuisset, teste Augustin. Est & Dei- paræ uirginis postremò natalis quoq; dies sacer habi- tus. Vt uerò mortales bene meriti inter deos referantur, mos est adeo uetus, ut pene nihil eo sit uetustius: quando antiquitas statim ab initio suos Reges ac alios cum ob accepta beneficia, tum ob uirtutes, deos facere cōsuevit, prout in primo huius operis uolumine sparsim dixi- mus. Sed ante omnes, Romani id multis cæremonijs fa- ctitabāt, quod sup. lib. 3. memorauimus. Huius rei ratio nē nostri pōtifices sequuti non dubitāter uideri possunt: nā quod Felix & Greg. annua sacra faciēda ad memoriā

martyrū instituerunt, illud planè aliud nihil fuit, nisi eos martyres decernere esse sanctos, & inter deos referre. Verum postremò, ut ne unusquisq; arbitrato suo hūc uel illū pro diuo haberet coleretur, Alexāder tertius statuit, ut nulli mortaliū diuinus honor in terris haberetur publicè, nisi illi, qui prius ex edicto Apostolico in diuorum esset catalogū adscriptus. Hoc decretū inter decretales epistolas, in titulo de reliquijs sanctorū, scriptum leges.

Qui primi apud nos instituerint ut anniuersaria iusta mortuis fierent, quarto etiam nonas Nouembris, & ibidem quæ iusta sint, undeq; dicantur, & uel parētalia ac cōuiuia ad sepulchrum quis primus cōcelebrarit: de legitimo tēpore lugendi mortuos, deq; lugētium uestitu, eorundemq; corporis habitu, ac quādo luctus minueretur, & quare Frācorum reginæ, dum sunt uiduæ, albis utantur uestibus: & ibi locus ipse Cicer. enodatus. Cap. i x.

Ortuis iusta facienda Pelagius Romanus pontifex primus curasse fertur: quod Isidorus Apostolis adscribit, qui & ipse illū modum exequiarū quæ hodie fiunt, adauxit. Ambr. id ab Hebræis fluxisse ad posteros autumat, qui Iacob demortuum quadraginta dies luxere: & Moſen triginta: sat est enim id tēpus sapiēti ad lachrymas. Sed de exequijs ipsius Iacob dicamus aliquid, quò inter omnes constet morem iam id temporis fuisse cohonestandi hominū coetu exequias in funere. Porro lib. Gen. cap. 50. ita leges, Ierunt cum Ioseph omnes senes domus Pharaonis, & domus & fratres eius, & uenerunt ad aream

Atad,

Atad, quæ sita est trans Iordanem, ubi celebrarunt exequias plâctu magno. iusta autem sunt sacrificia siue exequiæ, quæ eò iusta dicuntur, quòd iure mortuis factitari debeant à uiuis, quia illi dū uiuerent, de his bene meriti fuerint. Ea uerò sacrificia pro salute mortuorum, statuta fuisse ab Apostolis, sicut Isidorus tradit, testimonio est Tertull. qui lib. de monogamia, loquens de muliere uidua, quæ unius uiri mortui dūtaxat deberet semper esse uxor, inquit, Enimuero pro anima eius orat, & refrigerium postulat, & offert annuis diebus dormitionis eius. Quod sanè pietatis officium quum ab ethnicis etià præstaretur demortuis, ueluti in extremo hoc capite cognosci licet, iam satis certum est eam orandi pro mortuis consuetudinem inductam fuisse in nostram ecclesiã ab illis grādibus ueterum Christianorum ducibus Apostolis. At unde flexit iter oratio, iam reuertatur eòdē. Fuit & Romanis lugendi ratio, siquidem Numa dijs manibus sacra adiecit, cum Libitinæ ara, siue Proserpina ea fuerit, ut multis persuasum est, siue Venus. Puerū trimo minorem lugeri uetuit; neq; natu grandiolem, plures dies lugendum censuit, quàm uixisset annos. Tempus lōgissimi luctus coniugalis in decē menses extendit, nō ut, sicut inquit Seneca lib. epist. 7. tandiu fœminæ lugerēt, sed ne diutius. Testatur idem Ouid. qui in primo Fast. sic ait,

Per totidem menses à funere coniugis uxor

Sustinet in uidua tristia signa domo. |

Siqua uerò mulier ante decē menses ab obitu mariti nupsisset, probro notabatur, ut in lib. Codicis legitur, & ex decreto Numæ, prout ait Plutar. uaccam prægnan-

tem immolabat. Quod nēpe institutū si hodie cū alibi, tum in nostra Anglia seruaretur, raros utiq; haberemus de armētis uitulos, quū bona pars uiduarum mulierum non expectet dum tempus illud ab obitu uirorum prætereat. Item in luctu foeminæ purpurā atq; aurū deponabant, albasq; uestes, teste eodem Plutar. in Problematis. induebant, idemq; propinquos facititare uoluerūt, ut quēadmodū mortui corpus, albis uestibus uelarentur. Alba autē ueste idcirco cadauer exornabant, quia solus albus color sincerus ac purus minimeq; inquinatus est, & ob id mortuis aptissimus. Sic in Euangelio legimus corpus Domini sindone inuolutū fuisse, quo uocabulo lincū uelum significatur. Mox eādē purpurā & aurum quum eluxissent, sumebant. auctor Liuius. Hinc arbitror natū, ut hodie reginæ Francorū post mortem uiri, albis tantū induantur uestibus, & si qua uidua sit, regina alba uulgo uocitetur. Apud Iudæos luctus triginta diebus finiebatur, id quod apud Anglos quoq; seruatur. Præterea lugentes induebant saccum: sic Iacob fleuit Ioseph, & David operto capite, Absalon. testis est Hieron. Item caput barbāq; radebant. Esaias, In cūctis capitibus eius caluitiū, omnis barba radetur. Cōtrā nostris barba promittitur. Cæterū antiqui ut plurimū nigra uestimēta in luctu induebāt. amiculū nigellū, dicitur à Varrone uestitus lugubris, quod anthracinū uocabāt: ἀνθραξ enim Græcè carbo appellatur. Vnde Apuleius ait in Asino suo, lib. 2, Umbrosū demonstrat cubiculū, matronā flebilē fusca ueste contextā. Itē capillū sibi uellere, faciē unguibus lacerare, complodere manus, necnō caput, Iudæorū ritu, cincre

cinere inſpargere turpareq; dicente eodem Apul. lib. 9. Diſcerptæ comæ ſemicanæ, ſordentes inſperſu cineris. Præter hoc ultimum, reliqua omnia noſtri cum primis Itali, in re funerea iuxta demeter ſeruât, ab iſſis priſcis, ut iam liquidò liquet, proculdubio accepta. Ipſum autē uestitum lugubrem omnes pene gentes noſtri Chriſtiani orbis annum integrū induunt: interdum tamen ante illud tempus deponunt, propter publicū gaudiū, uel ma- giſtratus incundi honorem, aut nuptias faciendas. Ita o- lim Romano populo minuebatur luſtus, quū ſuſceptum publicè uotum ſoluebatur, ædes dedicabatur, luſtrū con- debatur: priuatis hominibus, quū puella deſpōderetur, quū honos in familiam ueniret, quū captiuus aliquis li- beratus domū rediret, aut quū natus eſſet propinquior quis cognatione, quàm is qui lugeretur. Illud itē ex mo- re eorundē eſt, ut apud nos cadauera abluātur, & quā- dog; ungantur, præſertim nobilium. De qua re Ennius,
 Tarquinij corpus bona fœmina lauit & unxit.

Et Anna Vergiliana, — Date uulnera lymphis

Abluam. Atque id officiij, ſicut etiā nunc fit, à pro- pinquioribus præſtabatur. Quòd hodie demortuorum anniuerſaria iuſta ſiunt poſtridie Calendarum No- uembrium, eius rei, ut fama eſt, & Petrus Damianus teſtatur, Odilo auctor fuit. Is uir præfectus monacho- rum Cluniacenſium, quū in Sicilia, ſedente Ioan. XVIII. Rom. pontifice, circa Aetnam montem frequenter au- diret gemitus clamoresq;, qui ibi, teſte Trogo, partim ex fremitu ſeruientis æſtus maris, partim ex eruſtatio- ne Aetnei ignis, ubi acrior per ſpiramenta cauernarum
 uentus

uentus incumbit, iugiter fiūt, ratus est cacodæmones lamentari, quod per preces & sacrificia Christianorū, animæ mortuorum ab illis supplicijs liberarētur: nā cōstās uulgi opinio est, ad Aetnā montē, ubi perpetuū incēdiū tot iam seculis flagrauit, aut ad inferos aditū patēre, uel ignea uoragine fontium animas expiari. Itaq; protinus egit cum suis monachis, ut postquā Calēd. Nouembr. in diuorū omniū honorē sacrificassent, sequēti itidē die cūctis uita priuatis iusta facerēt. Quod institutū ut pietatis plenū patres demū receperunt. Fuit is annus circiter M. alter humanæ salutis. At iam pridē increbuerat mos hic apud ueteres parentandi ad sepulchrū, quod indicat M. Tullius in prima Philippica, dicens, Vt cuius sepulchrū nusquā extet, ubi parētetur, ei publicē supplicetur. Et in orat. pro Flacco, Litemus igitur, inquit, Lētulo, parentemus Cethego. Sic fiebant annua parētalia, id est, sacrificiū quotānis ad honorem mortuorū, id quod etiam Macrobius & Cato tradunt, ita scribētes Laurentiā annuæ parentationis honore dignatā. Erant enim parētalia iusta & conuiuia, quæ in funere & ad sepulchrū parentū cognatorumq; cōcelebrabantur à filijs ac cōsanguineis, quorū auctor Aeneas fuisse fertur, qui eo pacto Anchisen parētē primus omniū honorauit, supplicationibus coluit, atq; eius memoriā nominis cōsecrauit, ueluti Vergilius lib. Aeneidos quinto describit. Sic nos illud ipsum institutū pro salute mortuorum seruamus. Vnde omnino factū uidetur, ut Odiloni in mētē uenerit huius religionis celebrandi anniuersarias demortuorum exequias. At locus Ciceronis, Litemus Lentulo, parentemus Cethego

Cethego: modò citatus, & admodū obscurus, dignus est qui planior fiat. Litare enim, est bene promittere, uel deos post factū sacrificiū placare, aut ab eis uotū impetrare. Cicero igitur qui timebat, ne Flaccus, cuius defensionē susceperat, quòd ille cōiurationem Catilinæ patefecisset, damnaretur à iudicibus, iracundè quasi ait, Si ita acciderit, iam licebit bene promittamus Lentulo, ac sacrificemus Cethego coniurationis socijs, quando eorum manes pœnis innocentium ciuium expiabuntur.

De origine nouendialis septēdialisq; sacrificij, & de more offerendi pro mortuis, eosq; nō lugendi, ac de sapienti Thracū instituto, & modo apud priscos efferendi funeris ad sepulchrum, atq; de initio funebris pompæ, extruendorumq; sepulchrorum forma, ac eorundem iuris religione. Cap. x.

Ilebat sacrificium pro mortuis, nono die, quo quis sepultus fuisset, quod dicebatur nouendiale. Horat. in Epodo, Nouēdiales dissipare pulueres. Item ludi qui in honorem mortuorum celebrabantur, nouēdiales nuncupabantur. Testatur idem Seruius super quinto Aeneidos, enarrans illud,

Præterea si nona diem mortalibus alium

Aurora extulerit. ubi ait, apud maiores modum fuisse, ut ubicunq; quispiā extinctus fuisset, ad domum suam referretur, octauo die incenderetur, nono sepeliretur. Donatus quoq; in cōmentario Phormionis dicit, in funere nonum diem uoti habere instaurationem. Hinc igitur apud nos hodie mortuorum iusta septimo die à funere,

funere, dēptis ex ueterū instituto illis duobus diebus fiūt: ideoq; in canonicis decret. distin. 44. præcipitur, Nul-
 lus presbyter ad septemdialia defuncti solēnia celebrā-
 da uocatus, se inebriare ullatenus audeat: quandoquidē
 tunc largiter epulantur. Apud Anglos hoc fit uigesimo-
 nono die, postquā mortuus est sepultus. Nos uidemur se-
 ptimo die sacrificiū pro mortuis facere, sicut in nuptijs
 apud priscos septima dies instaurationē uoti habebat, ut
 quemadmodū hoc die initiū propagādi generis celebre
 erat, sic etiā illo eodē die finis cuiusq; solēnis haberetur.
 Fuit & mos offerendi pro mortuis: testis Tertull. in lib.
 De militis corona, Oblationes pro defunctis, pro natali-
 tjs, annua die facimus. Idem lib. De monogamia, ueluti
 superiori capite est demonstratum, similiter affirmat.
 Hinc profectō satis liquet, iā usq; à principio orti propē
 Euangelij, opinionē perquā sanctam per animos homi-
 num peruasisse, mortuos per piam uiuorum operam iu-
 uari. Cæterum quantū istud charitatis officium uita iam
 priuatis opituletur, docet Augustinus, ut eius testatur
 ὁ ἡγεμὼν, ita scribens, Neq; negandum est defunctorum
 animas pietate suorum uiuentium releuari, quū pro illis
 sacrificium offertur, uel eleemosynæ in ecclesia fiūt. Sed
 illis hæc prosunt, qui quum uiuerent, ut hæc sibi postea
 prodesse possent, meruerunt. Est quidā uiuendi modus:
 nemo tam bonus, ut nō requirat ista post mortem: nec tā
 malus, ut ei non prosint ista post mortem. Et ut rem pla-
 niolem faciat, pergit, Quibus autem prosunt, aut ad
 hoc prosunt ut sit plena remissio, aut certē ut tolera-
 bilior fiat ipsa damnatio. Atq; quoniam nescimus quo-
 modo

modo cum illis in altera uita agatur, propterea orādum est iuxta pro omnibus, quò eis beneficium nostrū super-
sit potius, quàm desit. Contrà non lugendum, dicente Cy-
priano, Nobis quoq; reuelatum est, ut constanter prædi-
carem fratres nostros non esse lugendos accersione Do-
minica de cælo liberatos, quum sciam non eos amitti, sed
præmitti, & recedentes præcedere. Et Hieron. ad Paulā
de dormitione Blestillæ dicit, simul admonens, ne quis-
quam ad id faciendum moueatur Hebræorum exemplo,
quum illi ideo mortuos lugerent, quia ante Christi adue-
tum, ad inferos nouerant esse descensuros. Vnde subdit,
Nos uerò qui Christum induimus, quibus spes certa est
ad superos remeandi, non debemus super mortuos con-
tristari, &c. Quod gnauiter olim faciebant Masilienses
Galliarum populi, qui sine lamentatione, sine plangē,
funeris diem domestico sacrificio, necessariarumq; con-
uiuio finiebant: quod Angli hodie rite seruant, animad-
uertētes, credo, nihil ad rem attinere, humano indulge-
re dolori, ut stultè conquerendo, quòd Deus immortal-
tatem suam noluerit nobiscum partiri, quum præsertim
moriendo relinquamus labores & pericula, quæ statim
nascendo subimus. Quapropter Thraces huius rei me-
mores, natales dies hominū, uti alibi diximus, flebiliter,
exequias cum hilaritate meritò celebrabāt. Illud perap-
positè addam: more prisco, præcedebat funus, homines
sequebantur, quasi post ipsum mortuum morituri, sub-
sequuturiq; à quibus supremum uerbum dicebatur, Va-
le, nos te sequemur. Vergilius,

—Salue æternum mihi maxime Palla,

Æternumq;

Aeternumq; uale. Et de Polydoro,

—Animamq; sepulchro

Condimus, & magna supremum uoce ciemus
Hinc exequias dici autumat Donatus, narrās illud Terē
tianū, Funus interim procedit, nos sequimur. Verūenim
uero hoc tēpore homines ordine præpostero præcedūt
in pōpa funebri, cadaucre subsequēte, id quod ætate Hie
ron. fiebat, qui scribēs, ad Paulā de dormitione Blefillæ,
indicat ordinē pōpæ funereæ præire solitum ante cada
uer. Itē, teste Seruio, ad honorē præsertim regū & nobi
liū, cū faculis præcedebat populus. Verg. de Pallante,

—Lucet uia longo

Ordine flammæ, & latè discriminat agros.
Vnde haud dubiè ortum est, ut apud nos illud idē in cu
iusuis funere seruetur. Præterea lectos ponebant. Idem
Vergilius in sexto de Marcello,

—Vel quæ Tyberine uidebis

Funera, quum tumulum præterlabēre recentem.
Ferebantur insuper mortui ad tubam. Idem,

It cælo clamorq; uirūm, clangorq; tubarūm.

Et Persius hæc omnia ponit,

Hic tuba, candelæ, tandemq; beatulus alto

Compositus lecto. Item cum tubis, in funeribus ti
biæ quoq; ac tympana adhibebātur, & ea omnia, ut ho
minum mortuos lugentium animi languentes eiusmodi
sono excitati, minus dolorem sentirent, qui ijs oblecta
mentis facile distrahi soleant. Auctor Alexander Aphro
diseus in Problemat. Et ad cohonestandas exequias, si
mul etiam maiorum imagines deferebantur, ludiq; fie
bant, ac

bant, ac alia, quibus Cic. pro Milone, testatur Clodiu^m caruisse. Clodius, inquit, sine imaginibus, sine cātu, sine ludis, sine lamentis, sine funere, sine laudationibus ambitus est abiectus. Plato itidem suum ponit in 12. De legib. ordinem pōpæ funebris, in funere præfe^rtorū ciuitatis, qui eiusmodi erat, indumenta omnia alba, luctus ploratusq; nullus. Chori duo, alter puellarum numer. 15. alter uerò totidem puerorum, qui feretrum circumstarent, dū sacerdotes uicissim demortuum laudabant, eiusq; felicitatem totū diem decātabant. At postero die bene manē, iuniores capulum ad sepulchrum ferebant, eorumq; cælibes præcedebāt equites cum equis, & cum armis pedites: deinde pueri patrios hymnos concinentes, & hos puellæ sequebantur, cum mulieribus iam effectis. Sepulchrū uerò erat sub terra, factus ex lapidibus fornix, &c. Istiusmodi sepulchri genus Itali hodie ut plurimum conficiunt, ut sit commune familiæ monumentum. Sed illud est magis usitatū, ut humato hominis, qui aliquo sit numero, corpore, terra operiatur mensa lapidea, quæ contineat nomē & laudem mortui incisam. Veteres pariter Græci atq; Romani, teste Cic. lib. De legib. 2. super tumē lum mensam quoq; uel columellam tribus cubitis non altiore m statuebant, cum ornamentis laudis quæ ad mortuos pertinerēt, facta nominis mētionē honorifica. Lex præterea erat, ne sepulchrum quis deleret; ne uē alicui in illud inferret, ac ita multis cæremonijs ius sepulchrorum religiosum habebāt: quod nos quoq; tenemus, cum more circa sepulchrum ponendi arma & militaria signa, tanquam bellicæ laudis atq; uirtutis trophæa.

De primo usu uouendi uota Deo, ac nudipedia
lia sacra agendi, & qui primi inuenerint Litanias,
id est, processiones, supplicationes, atq; quare in ec-
clesiam inductæ sint: & cur sternuētibus bene pre-
cemur, oscitantesq; ac quiduis inchoantes sese cru-
cis signo uallent, & de origine supplicationum no-
strarum pompæ, ac de pio supplicandi in-
troducendo modo. Cap. XI.

Olemus ad opem diuinā implorandā tum
maximè incūbere, quum maximè premi-
mur, uel in re trepida uersamur, nostrisq;
malis non possumus humanis uiribus aut
consilijs mederi: & id quidē uotis aut precibus agimus,
quibus Deus ipse præcipuè placatur. Vnde in Numeris
legitur, Siquis uirorum uotum Domino uouerit, aut se
constrinxerit iuramento, non faciet irritū uerbū suum,
sed omne quod promisit, implebit. Et propheta Asaph
Psāl. 75, Vouete & reddite, &c. Hinc faciendi uoti usus
manasse uidetur: quod sit, quū tacitè uouemus, aut quū
aliquid promittendo, utputa imaginem argenteā, cereas
candelas, Deo nuncupamus uota: id quod ueteres etiam
factitabant, arbitantes uotis & precibus deos in primis
placatum iri. Sic Helenus apud Vergil. admonet Aeneā,
Iunoni magnæ primū prece numen adora,
Iunoni cane uota libens.

Vtrumq; à nobis in periculis seruatur. Ea quoq; de cau-
sa, apud Iudæos nudipedalia sacra instituta fuisse con-
stat, quæ, ut testatur Iosephus lib. de bello Iudaico se-
cundo, eiusmodi erant: Iis enim qui morbo uel alijs ca-
lamitatibus

laminatibus implicabantur, mos erat primum orare per triginta dies, & abstinere uino, atq; capillos radere, deinde nudis pedibus adire ad templū, hostiasq; immolare. Ad hæc sacra cum aliis sæpius, tum id tēporis præcipue recursus est, quū Nerone principe, Florus Iudææ præses miserandum in modū gentē opprimeret, quæ ob eius tyrannidē coacta est arma in Romanos ad extremū sumere, quo demū bello misera ferme tota deleta est. Igitur quū Iudæi omnia prius humana similiter ac diuina experiri uellent, quàm bellum tentare, postquā neq; pretio neq; precibus potuerūt coërcere sæuitiam Flori, quippe qui, ne sua maleficia per accusationē Romæ patefierēt, Iudæos studio ad bellū suscipiendū stimulabat, nudipedalia sacra uouerunt. Quapropter quū dies sacrorū aduenit, Bernice Agrippæ regis soror, teste Egesippo, eius religionis causa etiā Ierosolyma in templū uenit, atq; nudipes ante tribunal stetit deprecās Florū: quæ tamē tantū absuit ut à Floro exaudita sit, ut etiā de suo periculo timuerit. Huius religionis Iuuenal. Satyra sexta meminit,

Obseruant ubi festa mero pede sabbata reges.

Item auctore Hieron. aduersus Iouinianū, quemadmodū suprā libro 4. diximus, Apostolus Paulus in Cenchreis (est Corinthiorū portus, uti antè diximus, in Achaia) nudipedalia sacra egit. Ita nos calamitate aliqua affecti uouere solemus, nudisq; pedib. more Iudeorum ea persolvere, interim suppliciter orando: nam precibus ante omnia instandū: quod quum populus assidue faciat, multo magis sacerdotes, qui eius curā habent, piè precando præstare debent. Sic Moses, sic Aaron, sic Apostoli, sic

sancti deniq; patres iustam Dei iram orando mitigandam, dignumq; suppliciū à populo sibi commissio auertendū curabant. Cuius rei rectè memor Mamercus Viennēsis episcopus, in frequenti motu terrarū, pōtifice Leone primo, supplicationes siue rogationes primus instituit, quas nostri Graiam sequuti uocem, litanias, & uulgo præcessionēs uocāt, quòd binos præcedēdo bini lōgo ordine sequantur, à loco ad locū progrediēdo, ac magna uoce orando. Eæ minores nuncupantur, quas haud multo post Agapetus pontifex dicitur primus constituisse in singulos Dominicos dies, in templis, uel circa templa habendas, quod hodie ferè ubiq; gentium seruatur. Quidā tamen malunt processiones appellare, quia ea sacrificialis pompa publicè procedit. At eiusmodi processionum usum iā inde à principio apud nostros fuisse, testimonio est Tertull. lib. ad uxorem altero, quē fortè intermissum Mamercus renouauit: & illos à Iudæis mutuatos esse satis cōstat, qui primi ita occurrerūt Christo ex Bethania se Ierosolyma conferenti, quod euang. Ioannes cap. 12. præclare scribit, Postero die turba multa quæ uenerat ad diem festum, quū audissent quòd ueniret Iesus Ierosolyma, acceperunt ramos palmarū, & processerūt obuiā ei, & clamabant, Hosanna, Benedictus qui uenit in nomine Domini rex Israel. Post hæc Gregor. maiores instituit, quas omnis ordinis populus septeno ordine incedens alternis caneret, quum per id tempus quodam morbi genere laboraretur, quo inguinibus statim tumescenscibus multi mortales interirent. Cuius pestis Paulus Montiscasini monachus, qui Longobardorū historiam scripsit,

scripsit, causam fuisse prodit, prodigiosum Tyberis incrementum, quòd recedentibus inde undis, ingēs serpētū numerus in urbem inuaserat, ac usq; eò aërem tabescerat, ut inguinib. subito tumefactis, passim homines perirēt. Quod malū Pelagius, in cuius locū Gregorius surrogatus postea fuit, precibus auertere conatus, ieiunium ac litanias indixit, sed & ipse inter alios interiit. Subijt aliud pestis genus, ut quum quis sternuisset aliquoties, cōtinuò occideret: unde mos, sicut quidā tradunt, creuit, ut audientes quempiā sternutantem illico dicerēt, Te Deus adiunget: quod hodie seruatur. Item & oscitare simul letale fuit, propter quod sese crucis signo repente cōmunire consueuerunt, & hoc etiam nūc ab oscitantibus fit. Hæc tamen uidemur physica quadam ratione potius obseruare: nā tres nostri corporis partes principales sunt, caput, thorax, & alui: ac ut flatus alui exspiratio, & ructus uentriculi, ita sternutamentum est capitis, quo totū ferè corpus extenditur, ideoq; non modò caput, sed reliquas etiam partes bene ualere indicio est. Quapropter moribūdōs interdū sternutatorio excitare solemus, tanquā si hoc effici nequeat, nulla amplius sit spes salutis. Ex quo uidetur Arist. lib. 1. De natura animalū, de ea re ita scribere, Sternutamentū quoq; eadē agitur parte, quod flatus uniuersi eruptio est, signum augurale, & unū ex spiritūū omniū generibus, sanctū & sacrum. Vnde mos, ut sternutatio ueluti bonæ uoletudinis index, sacra habeatur, & sternutantes salutemus, ac eis bene precemur, quod Tiberium Cæsarē plenum semper tristitiæ hominem, etiam in curru exegisse produunt. Item oscitantes

sibi timere ex quadam religione constat, quòd oscitatio ex somno gut tædio sequatur, ac in ijs qui febrem habēt, sit aduentantis, seu potius augescentis febris indicium. Cæterum à principio ita usu uenit, ut nostri Christiani initiū cuiuscunq; rei agēdæ à signo crucis facerēt, quod Tertull. in lib. De militis corona, perspicuè demonstrat, ita scribēs, Ad omnē progressum atq; promotum, ad omnē aditum & exitum, ad uestitum & calceatum, ad lauacra, ad mensas, ad lumina, ad cubilia, ad sedilia quacūq; nos conuersatio exercet, frōtem signaculo terimus. Harum & aliarum eiusmodi disciplinarum si legē expostules scripturarū, nulla legis traditio tibi prætendetur: auctrix consuetudo, confirmatrix, & fidei obseruatrice, & cætera. Sed domum repedemus. Tum Gregorius mandauit, ut ubiq; gentium eiusmodi litaniarum modus seruaretur: hodie à sacerdotibus ob metum impendentium malorum canuntur, magna populi sequente caterua simul rogantis. At in re quoq; læta sæpe publicè supplicamus, ut qui metu malorum antea uoueramus supplicando, postea optati compotes, & securi gaudētes, sic Deo gratias agamus. Quod uel ethnici faciebāt, dicēte Verg. de Didone, ob inopinatū Troianorū aduētum gaudēte,

Sic memorat, simul Aeneam in regia ducit

Tecta, simul diuū templis indicit honorem.

id est, ut ait Seruius, iussit fieri supplicationes. Ita Romani factitabāt, & aliæ pleræq; gentes, à quibus ad nos ritus eiusmodi dubio procul manauit: nam in supplicationū nostrarū pompa solent ludicra quædā præcedere, hoc est, ordo militaris equitum peditumq; uel effigies aliqua

aliqua arguta, loquax, ridicula, aut magnis malis latè dehiscentes, dentibusq; sonitū faciēs, ualde formidolosa, ac aliæ oblectationes ludicræ uagari, in quibus Prophetæ repræsentantur, alati pueri cōcinūt, chorus inducitur fœminarū & uirorū tripudiātū, hic agit David, ille Salomonem gerit, alij reginas fingūt, alij uenatores ludūt, simiā uel iumenta simul inducentes, ut deniq; in hoc ludicro apparatu multijuges recitētur historiæ antiquæ. Itē cereæ tedæ, & symphonie adhibētur: loca uelātur, quā pōpa uehitur. Itē pueri & puellæ ex fenestris uetantur despicere, hoc est, ex fenestris deorsum uersum spectare. Præterea sacerdotes uel alij diuorū personas agūt, eorū imagines aut reliquias ferētes, uia & plateæ uarijs odoribus conspergūtur, floribusq; sternūtur, ac demum aliquot præficiūtur, qui iubeāt uiā dari, ut pōpa sine impedimēto procedat. Sic sacrificialis pōpa apud priscos ducebatur, teste Dion. lib. 7. Verū ex illis figuris quæ præferebātur, aliā ridiculā Cato in M. Cæciliū uocat citeriā, dicēs, Quid ego cū illo disertē amplius, quē ego deniq; credo in pōpa uestitatū ire ludis pro citeria? Plautus uerò aliā formidolosam effigiē appellat māducē, in Rudente sic scribēs, Quid si ad ludos me pro māduce locē, quapropter clarē crepito dētibus? Sed eius rei testimoniū Apuleius in primis perhibet, qui lib. 11. summam singula exponit: ait enim, Ecce, pōpæ magnæ paulatim procedūt anteludia, uocib. cuiusq; studijs exornata pulcherri-mē. Hic incinctus baltheo militē gerebat, illū succinctū chlamyde copides (sunt enim copides cultri recurui) & uenabula uenatorē fecerāt. Nec ille deerat, q̄ magistratū

fascibus purpuraq; luderet. Vidi & ursam mansuē, cultu matronali sella uehebatur, & simiam pileo textili. Et sequitur, Iam sospitatrix deæ (lunam intelligit) pecularis pōpa moliebatur. Mulieres candido splendentes amicimine, uario letantes gestamine, uerno florentes coronamine, quæ de gremio per uiā, qua sacer incedebat comitatus, solum sternebant flosculis. Et pergit, Illæ etiam quæ cæteris unguentis & geniali balsamo guttatim excusso, conspergebant plateas. Magnus præterea sexus utriusq; numerus lucernis, tedis, cereis, & alio genere ficti luminis syderum cælestium stirpē propitiantes. Symphonie dehinc suauēs, fistulæ, tibiæq; modulis dulcissimis personabant, eas amœnus lætissimæ iuuentutis ueste niuea & catalista (collobiū intelligit) prænitēs sequebatur chorus. Et paulò post subdit, Et pleriq; qui facillè sacris uiā dari prædicarēt, &c. Ii præcones erāt qui proclamare solebāt, Hoc agite: quibus uerbis admonebant, reliquis rebus posthabitis, sola sacrificia curāda esse. Velabant loca, quā ueheretur pōpa, sicut etiā fit apud nos. Causam tradit Verrius Flaccus, qui scribit, quā P. R. pestilentia laboraret, essetq; responsum, id accidere, quòd dii despicerentur, anxiam urbē fuisse, quia non intelligeretur oraculū, euenissetq; ut circēsiū die puer de cœnaculo pōpam supernè despexerit, & matri narrarit quo ordine arcana pilenti, quod uehiculi genus est, cōposita uidisset. Qua re senatui nuntiata, tunc placuit loca uelis contegi, quā pōpa sequeretur. Ac ita ex illo peste sedata, puer qui ambiguitatē sortis absoluerat, prætextæ gestā de munus impetrauit. Ambiguitas autem oraculi fuit in uerbo

uerbo, Despicerentur: nam interpretabatur, deos & cæremónias negligi, quum tamen oraculū intelligi uellet, deos deorsum uersum aspici, quod nefas erat, & ad pollutionē sacrorū pertinebat. Vnde & nostri hodie in supplicationibus pueris & puellis ex fenestris uetant despicere, Item eosdem priscos deorum imagines gestasse, testatur idem Apuleius, qui inquit, Secundus uestitu quidē similis, sed manibus ambabus gestabat altaria, id est, auxilia, quibus nomen dedit propriū deæ summatis auxiliariis prouidentia. Hinc quoq; in pōpa sacrificali nostri diuorum imagines uel reliquias gestitant. Itē & testimonio eiusdem constat, priscos consueuisse agere deorum personas, ita scribentis, Nec mora, quum dei dignati pedibus humanis incedere prodeunt. Sic argutē faceteq; iocatus Apuleius: dicimus enim deos incedere humanis pedibus quando homines in huiusmodi sacrorū pōpa, sustinent personas & deorum nomina: de quibus Tertull. ait, Ipsos deos nostros sæpe noxij induunt. Hunc & nos ritū pariter seruamus, sed haud scio an tam rectē quā bellē illud fiat; uereor, inquam, uereor, ne ijs in rebus dijs potius gentium quā Christo gratum faciamus: nam illi suos cultores in supplicijs, ut Sallustius perhibet, magnificos esse uolūt, hic uerò nihil magis quā illud horret, qui inquit, Tu autē quū oraueris, introito in cubiculum tuū, & clauso ostio, ora. Et quid igitur fiet nobis, si contra præceptū uenerimus? Imò fiat quiduis, nos tamen uenimus contrā: cuius rei ut magis pudeat, unū ex sexcētis, ethnicorū exemplum ualde mehercule memorandū ponam. Athenienses enim, ut Plato in suo Alcibiade secūdo

prodit, solebant quotānis multò sumptuosissimas sacrorum pompas celebrare, ac magno facere sacrificia apparatu. Contrà Lacedæmonij ea omnia præparcè, ut qui plus hærent in precibus. Quapropter quoties res ulla inter eos erat populos, Atheniensium semper longè existebat inferior: qui tantæ calamitatis causam scire auentes, Iouem Ammonem per prophetam consuluerunt. Prophetæ ad ea respondit, id accidere, quòd Deus pluris Lacedæmoniorum castas preces, quàm Atheniensium magnifica faceret sacra. Nostram igitur ethnicorum æmulationē in supplicationū ritu, fas tandem aliquādo esset moderari, id quod maturè fieret, si procul à publicis supplicationibus omne ludicrorū genus, ac quicquid cōtra pietatis cultū est, de medio remoueretur. Quandoquidē modus iste supplicādi introductus est, ut in rebus secūdis ordine cuiusdā cælestis exercitus cōposito, læti triūpharemus de uictoria Christi in cruce adepta pro nobis, sic ut Apost. ad Coloss. docet, ex quo crux ipsa ueluti signū militiæ Christi præfertur: aut in aduersis tristes Deum precaremur, ueneraremur, atq; imploraremur, ab eoq; ueniam, auxilium & pacem summissè peteremus.

De origine uasorum indumentorumq; sacerdotium, ac de primo eorundē sacrandorū instituto, & unde usus tintinabulorū, item uelorum, cortinarum, candelabrorum & uexillorum. Cap. XII.

Alices in quibus consecratio diuini sanguinis fit, principio ligneos fuisse satis cōstat: atq; id pauperum Apostolorum institutum dixerim, qui sic uoluerunt modis omnibus

omnibus materiã auferre sacerdotibus inhiandi opibus, quas ipsi in primis neglexissent. Zepherinus postea mandauit, ut in uitreo uase, non in ligneo, ut antea, sacrificaretur. Antiquatum est id decretum paulatim, cautumq; ne in ligneo uase sacerdos rem diuinam faceret, propter materiæ raritatem, qua liquor imbibitur: neq; uitreo, quia fragile: neq; ex metallo, ob tetrum saporem, quem inde cõcipit: sed in auro, aut argẽto, aut si utrunq; desit, in stanno. auctor Gratianus. Sunt tamẽ qui hoc primum Urbano primo assignent. Linteolum super quo inter sacra corpus Christi ponitur, Sixtus primus põtifex iussit, ne ex alio quàm ex lineo panno, & quidem purissimo fieret: id corporale uocant. Eiusdem quoque sanctio, ne sacra uasa profanæ attrectarent manus, præsertim foeminarum. Item ab Hebræis sumptum est, ut uestes sacerdotales, cum altarium tegumentis ac reliquis rebus ad usum templi necessarijs sacrarentur, & uestimenta ipsa sacerdotibus alijsq; initiatis assignarentur, qui ea induerent, quum sacris essent operam daturi. Quod Stephanus pontifex primus, apud nostros primò faciendũ statuit: nam in exordio surgentis religionis, sacerdotes rem diuinam facturi nihil superinduere consueuerũt, quum potius sese intrinsecus animi uirtutibus uestire, ac uitijs corporis exuere studerent, quàm novos sumere apparatus, qui apud ipsos Hebræos magnæ habebantur uenerationi, teste Origene super Leuiticum, ubi ait, Inuenimus & uasa ministerij sancta uocitata, & uestimenta sancta dici, & loca nihilominus sacerdotibus assignata. Quòd tintinabulorum sono populus inuitatur, uocaturq;

uocaturq; ad sacra audienda statis diei horis, Sabiniani qui Gregorio successit, hoc decretū est. Aliud inde Ioannis 22. Romani pontificis præscriptū manauit ad posteros: is enim instituit, ut ter in singulos dies, tintinabula ad uesperum pulsarentur, ac tum unusquisq; ter salutationē Angelicam diuæ uirgini sacrā recitaret. Institutum ita mansit, ut hodie ubiq; gentium sit in usu, atq; audito tintinabuli sono, cūcti cōfestim in uestigio genua flectāt, atq; orent. Ipsorum autē tintinabulorū usus ab Hebræis itidē manauit: princeps enim sacerdotū, uti est apud Iosephū, lib. Antiq. 3. superinduebatur tunica hyacinthina, ex cuius fimbrijs tintinabula pendeāt, quæ sonitū ederent, quū ille esset sancta sanctorū ingressurus. Sed Origenes rem commodè super Exod. exponit, scribens, Habeat etiam pontifex per indumēti circuitū, tintinabula, ut ingrediens sancta, det sonitum, & non intret cū silentio. Et hæc tintinabula quæ semper sonare debent, in extremo uestimēto sunt posita: idcirco, credo, ut de extremis temporibus & fine mundi nunquam sileas, sed inde semper sones, inde disputes, & loquaris, secundum eum, qui dixit, Memor esto nouissimorū tuorū, & nō peccabis. Ad hūc ergo modū, homo noster interior Deo pontifex adornetur, ut introire possit, non solū in sancta, sed in sancta sanctorū, & reliqua. Sunt sexcenti præterea tintinabulorum usus, præterquā in domo Dei, quod silentio prætereundū duxi, quum tale quid persequi longè à nostro abesset instituto. Item & ab illis accepimus uelū, quo apud eos sancta à sanctis sanctorū diuidebantur, & apud nos itidē altare princeps ab ea templi parte, in

te, in qua insidet chorus, separatur, tempore quadragesimali: itē cortinas, cādelabra, uasa, quibus utimur. Quæ omnia atq; id genus multa cū Moses tum Salomon ad usum templi primū inuenere, ut in Exodo & in Regū libris patet. Quòd uexilla circa dies paschales in tēplis erigūtur, id ea de causa fit, ut triūphus Christi, qui à morte insigniter resurrexit, solenniter representetur: & illud uel ab ethnicis sumptū: nam quemadmodū illi signa militaria quæ deuicto hoste cepissent, ut certa uictoriæ signa in triūphis portabāt, referebantq; inter cætera honorū monimenta: sic nos paschali tēpore, uexilla in sacrorum pompa deferimus, in tēplisq; suspēdimus. Quo quidem tēpore rex ille noster fortissimus, mortis cōfractis uiribus, pede cōculcans tartara, soluit à pœna miseros, uictorq; de funere surgēs triumphauit pōpa nobili.

De primo apud Christianos imaginū cultu, deq; modo eas uenerandi à patribus constituto, atq; de prauo earundem abusu ad quæstum. Cap. XIII.

DE simulachrorum origine, suprā in secundo est à nobis libro proditum: hīc de illorum cultu iam agamus, quem nō modò nostræ religionis expertes, sed, teste Hieron. omnes ferme ueteres sancti patres dānabant ob metū idololatriæ, qua nullum execrabilius scelus esse potest: nam quum Deum, ut perhibet Ioannes, uidisset nemo unquam, quam ei formam dabimus? etsi Moses dicit, Deus fecit hominem, ad imaginem Dei fecit eum. quod ad animam Euseb. De præparat. Euang. lib. 11. scienter refert: id quod Ioānes Damascenus ad corporis formam detorquere

detorquere nititur, quum de huiusmodi imaginibus cō-
lēdis causam agit. At Moses nihil magis inculcat, sicut ex
cōpluribus tam Exodi quàm Levitici cōstat locis, quàm
ne populus aliquid manu factum ueneretur. Et Prophe-
ta, Confundantur omnes qui adorant sculptilia, & qui
gloriantur in simulachris suis. Diuus quoq; Gregorius
Serenū episcopum Masiliensem, quemadmodum in ca-
nonicis Decretis legitur, & ipse epistola nona, lib. epi-
stolarum 9. attestatur, reprehēdit quòd imagines fregis-
set, & laudat quòd coli inhibuisset. Cæterum quia Lex
per præsentem umbrā, ut in Numeros passim docet Ori-
genes, futura bona significabat, ideo legimus in eodē li-
bro, Mosē iussu Domini fecisse æneum serpentem, ere-
xisseq; in eremo, ut ex populo, qui à serpentibus læsi es-
sent, illum intuerentur, & sanarentur. Hunc serpentem
ait D. August. typū fuisse Christi crucifixi, quòd perinde
sanentur qui hunc pendentem in cruce contemplantur,
atq; qui illum aspiciebant. Sed illud ipsum Seruator ipse
manifestius testatur, Et sicut Moses exaltauit serpentem
in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis, ut omnis
qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat uitam æter-
nam. Hebræi serpentem tam salutarem non potuerunt
non uenerari, quippe quem, ut rem sanctam, religiosè
seruarunt usq; ad tempora Ezechie regis, qui eum po-
stremò confregit, quò sic populū in idololatriam turpi-
ter lapsū, ad pristinum cultum reduceret. Fuit æneus
serpens datus, ut signum diuinæ potentie: nam longo
pōst tempore Christus seruator, qui, ut Apostolus ait,
Dei imago erat, & loco Mosaici serpentis in crucem
leuandus,

levandus, nobis intuentibus salutē p̄rere, formamq; hu-
manam inducere uoluit, & factus homo uisus cognitusq;
est à mortalibus, id quod nunquā antea patuit, sicut ipse
affirmat discipulis suis, ita loquens, Beati oculi qui ui-
dent quæ uos uidetis: dico enim uobis quòd multi Pro-
phetæ & Reges uoluerūt uidere quæ uos uidetis, & nō
uiderunt: & audire quæ auditis, & non audierunt, &c.
Illi haud dubiè felices fuere, dicente Ouidio,

Felices illi, qui non simulachra, sed ipsos,

Quiq; deū coram corpora uera uident.

Et quia in ea humili forma, propria uirtute miracula su-
pra fidē edebat, idcirco ut Deus habitus est. Cuius qui-
dem rei fama efficiebat, ut undiq; populorum concursus
ad eum fieret, qui illius faciem diuinæ lucis fulgore ni-
tentem haud dubiè sic contemplabantur, & ueneraban-
tur, ut eius effigiem iam iam mētibus infixam aut pingere
uel sculperetum primū cœperint: quod cum primis
fecerunt idolorum cultores, qui in rempublicam Chri-
stianā uenerunt, quod testatur Eusebius, qui circiter an-
num salutis cccxx. claruit. Is in historia ecclesiastica
lib. 7. demonstrans Cæsaream cognomēto Philippi, eam
esse urbem quam Phœnices Paneadā uocant, ita scribit,
Mulierem quam sanguinis profluuio laborantē à Serua-
tore curatam Euangelia tradiderunt, huius urbis ciuem
constat fuisse, domusq; eius in ea etiam nunc ostenditur:
pro foribus uerò domus ipsius, basis quædam in loco e-
ditiore collocata monstratur, in qua mulieris ipsius ue-
lut genibus prouolutæ, palmasq; suppliciter tenden-
tis imago ære uidetur expressa. Adstat uerò altera ære
nihilomi-

nihilominus fusa statua, habitu uiri stola comptè circum
 dati, & dexteram mulieri porrigentis. Huius ad pedes
 statuæ è basi herba quædam noua specie nascitur, quæ
 quum exorta fuerit, excrescere usq; ad stolæ illius ærei
 uestimenti fimbriam solet, quam quum summo uertice
 crescens herba contigerit, uires inde ad depellendos o-
 mnes morbos languoresq; conquirat, ita, ut quæcunque
 illa ualeatudo fuerit corporis, haustu exiguo madefacti sa-
 lutaris graminis depellatur, nihil omnino uiriū gerens,
 si antequam æreæ fimbriæ summitatem crescendo conti-
 gerit, decerpatur. Hanc statuam ad similitudinem uul-
 tus Iesu formatam tradebant, quæ permansit ad nostra
 usq; tempora, sicut ipsi oculis nostris inspeximus. Et ni-
 hil mirum, si ij qui ex gentibus crediderant, pro benefi-
 cijs quæ à Seruatore fuerant cōsequuti, huiusmodi uelut
 munus uidebātur offerre, quum uideamus etiā nunc &
 Apostolorum Petri uel Pauli & ipsius Seruatoris imagi-
 nes designari, tabulisq; depingi. Hucusq; Eusebij uerba
 reddidimus. Iam apparet à Christianis positā fuisse sta-
 tuam Christo, quum aut in humanis uitā ageret, uel sta-
 tim post eius ascensum in cælum. Sed si Ioanni Damasce-
 no credimus, ipse suam effigiem, ut sui præsentem memo-
 riam, Abagaro Edisseniorum toparchæ (erat ea gens ul-
 tra Euphratē) dono misit. Abagarus enim, auctore eodē
 Euseb. quum audisset Iesum innumerabilia edere miracu-
 la, quia morbo tētabatur, scripsit ad eū, suppliciter rogi-
 tās, ut se sanatiū ueniret: cui Seruator per Ananiā tabella-
 rium, qui Abagari literas tulerat, respōdit, se, postquam
 assumptus esset, missurum unū ex suis discipulis, qui eius
 ualeitudi-

ualetudinem curaret. Fuit ille Tatheus unus ex septuaginta, qui postea id officium erga Abagarum præstitit. Interim cum toparcha expectando nuntium salutis, iam moræ laud satis patiens, animi pēdebat, dicitur, ut Damasceno placet, misisse pictorē qui formā eius fingeret: sed pictor quū ob uultus splendorē id efficere nequiuisset, fama est Dominū admouisse ad faciē uestimentū seu sudariū, & illi suam effigiem impressisse diuinitus, atq; mox misisse ab Abagarum, ut sic pium Regem consolaretur. Alterum id genus sudarium, dū ad mortē subeundā ducebatur, dedisse fertur mulieri, quā profluuio sanguinis, ut suprà ostēdimus, liberauerat, cui, si recentioribus credere uolumus, Veronica nomen fuit: quod undecunq; acceptū fuerit, hodie Romæ persanctē seruatur in æde principis Apostolorū. Item constans opinio est Lucā euāgelistam pinxisse in tabellis aliquot figurā Deiparæ uirginis, qua illa erat: quæ hodie in quibusdā locis tā sanctissimē custodiuntur, quā religiosissimē coluntur. Apostolorum quoque imagines ad eorū corporum exemplum olim formatas à Christianis, idem Eusebius eo in loco attestatur, quem suprà citauimus, qui inquit, Sed antiquas ipsorum imagines à quibusdā conseruatas nos uidimus. Quod mihi uidetur ex gentili cōsuetudine indifferenter obseruatum, quòd ita soleāt honorare, quos honore dignos duxerint: insignia etenim ueterum reseruari ad posterorum memoriam, illorum honoris, horū uerò amoris indicium est. hæc ille. Hinc igitur natum, ut meritò tam ipsi Seruatori, quā eius diuus statuas & in templis poni, & uenerationi haberi consueuerit. Ac

quoniam eiusmodi diuorum memoria ut certo exēplari præ oculis posito, quam nobis imagines iugiter repræsentant, ad uirtutē & imitationem excitantur homines, atq; imaginis honor, ut Basilius inquit, ad exemplaris transfertur honor: idcirco patres eam consuetudinem non modò admiserunt, sed auctoritate sextæ synodi quæ Constantinopoli habita est, imperantibus Cōstantino & Iustiniano 11. ipsius Constantini filio, ut in decretis can. patet, statutū fuit, ut imagines sacræ diuorum in templis haberētur, magnāq; ueneratione colerētur, utpote quæ imperitiōribus loco sacrarum literarum forent, ad quas etiam Romanorū ritu, de quo suprà lib. 2. cap. 23. memini, thus & cerei incēdūtur. Fuit is annus salutis LXXX. alter supra DC. uel, ut non nemo sentit, DCCII. quo Agatho Romanam tenebat sedem. Deinde Cōstantinus pōtifex habita synodo, id decretū corroborauit, iussitq; ut imagines in porticu diui Petri depingerentur, quòd intellexerat à Philippo Imperatore eas è parietibus diuæ Sophiæ ignominie causa abrasas fuisse, propterea illum hæreticū pronuntiauit. Leo deinde tertius fanatico spiritu percitus itidem fecit, quem Greg. secundus pōtifex per literas admonuit, ut admissis quorundā improborū erroribus, ueram tandem amplexus religionē, delere diuorum imagines desineret. Postremò Leone 1111. Imperatore mortuo, Hirene eius uxor cum Constantino filio sexto, imperium obtinuit, mulier uiro multò prudētior, forma pariter atq; sanctitate insignis. Huiusitaq; opera, conuentus trecentorum quinquaginta episcoporum est Niceæ factus, ut semel decerneretur, essentne diuorum
imagines

imagines templis restituendæ, an res in omne tempus repudianda. Tum quia inter cunctos satis constabat, Deū ab initio simulachrorum fingendorum præmonstratorem fuisse, ac postea statuas ipsas tam dijs quàm hominibus præclaris positas esse, partim memoriæ eorū retinendæ causa, partim studio incendendi ad uirtutem animum illorum qui imagines intuerentur, uti suprà lib. 2. cap. 23. non utiq; obscurè demonstratur, magno omnium consensu est decretum, ut Romanorū ritu ubiq; gētū in tēplis haberentur, additaq; est colēdi forma duobus carminibus expressa, ut res ab omni idololatriæ suspitione abesset, quæ ex Græco in Latinum ita uersa fuerunt,

Nam Deus est quod imago docet, sed non Deus ipsa:

Hanc uideas, sed mente colas quod cernis in ipsa.

Ecquis igitur tam dissolutus, tantaq; audacia præditus est, qui uelit positūe dubitare, seu aliter somniare, ne dicam sentire, uel cogitare de imaginum cultu, ac demum sit tot longè sanctissimorum patrum decreto constitutum? Ceterum illud atque adeo desiderari posset, ut sacerdotes frequentius populum docerent, quonam pacto deberet & uenerari eiusmodi imagines, & apud eas sua offerre donaria: quod quia illi tacēt, & uulgò ex suo usu tacere putantur, idcirco eò insanix deuentum est, ut hæc pietatis pars parum differat ab impietate: sunt enim bene multi rudiores stupidioresq;, qui saxæas uel ligneas, marmoreas, æneas, seu in parietibus pictas, uarijsq; coloribus litas imagines colant, non ut figuras, sed perinde quasi ipsæ sensum aliquē habeant, & ijs magis fidant quàm Christo, uel alijs diuis, quibus dicatæ sint. Quo

fit, ut stultitiam stultitia cumulātes, illis offerāt aurū, argentum, annulos gēmatos, omnifariasq; gēmas ibidē senio perituras. Et, ut ad id faciendū plures inescantur, illi qui talem segetem metūt, numos perforent, filoq; pendētes in collo aut manibus ipsarum imaginum suspendant, donaria in locis cōspicuis egregiē collocent, titulosq; apponant, quō nomina offerētū & dijs & hominibus notiora fiant. Sic bona pars hominū per hęc magis delirare inducitur, ac insuper longa aliquoties itinera conficere, ut unam imagunculā adeat, ibiq; donaria sua relinquat, prātermisso cuncto alio aut pietatis, aut charitatis officio: rata se omnino sat largitionis fecisse, sat pœnituisse, si inter itionē, lautius uictitando aurum obtulisset, in cuiusuis thecam numariā inde iturum. Quā igitur sapientius, quāq; religiosius est ea ratione peregrinari, ut labore corpus dometur, sic, ut cogatur rationi seruire, & imagines uenerari, ut mens ad Deum protinus dirigatur, ac dona dare, quæ pauperibus usui esse possint, quandoquidem ea dubio procul esse constat munera grata Deo, qui, ut Socrates apud Platonem in Alcibiade 2. ait, animum iustum respicit, non item munera. Atqui Lactantius manifestē demonstrat, quā maximē aberrant illi qui aliter seu faciunt, uel sentiunt, scribens, Vestes igitur, gemmas, & cætera quæ habentur in pretio, si quis putat Deo chara, is planē quis sit Deus nescit, cui putat uoluptati esse eas res, quas etiam homo si quis contempserit, iure laudabitur. hęc ille. Et diuus Hieron. illum differens locum apud Hieremiam, Et argento & auro decorauit illud (de simulachro loquitur Propheta) ait

ait, Qui quidem error ad nos usq; transiuit, ut religionē in diuitijs arbitremur. Eò etiam pertinet quod Plato lege uetuit, ne decorum imagines ex auro uel argento, ferroue aut ære fierēt, sed tantum ex ligno uel lapide factas uoluit, ut ne criminosi ex occasione rei pretiosæ, existimarent se propterea deos placare aut decipere posse.

De decimarum & primitiarū ac primogenitorum redēptionis origine, & quis primus decreuerit, ut liceret sacerdotum collegijs fundos & prædia oblata recipere possidenda. Cap. xiiii.

Summus propheta Moses, teste Iosepho, distribuit Hebræis possessiones, distribuit & Iesus eius successor: Leuitis uerò qui uacationem militiæ habebant, nulla terræ portio data, præter habitationē in singulis tribubus, & in suburbanis locis tantum agelli, quod satis esset ad iumenta & pecora alēda. Iste enim ordo Leuiticus uel sacerdotalis, sapientiæ ac scientiæ Dei operā impendebat, huic lex Dei cōmissa erat, cui ut assiduē absq; ulla solitudine studeret, ac ne ob uictus inopiā cultus diuinus ab eo uel negligeretur, uel defereretur, necessum erat ut cū populus communiter iuuaret, qui si, ut probè ait Origines, quæ necessaria sunt, non præbuerit sacerdotibus & Leuitis, occupati illi in talibus, id est, familiaris rei curis, minus Legi Dei uacabūt. Illis autē nō uacātibus, neq; operam dantibus Legi Dei, tu periclitaris: obscurabitur enim lux sciētiae quæ in illis est, te nō subministrāte oleū lucernæ. Quod tantū nefas ne ullo unquā tēpore accideret, Moses prudētissimus princeps legem tulit, qua, uti in

Numeris, Deut. extat, & à Iosepho simul exponitur, primitias & decimas omniū frugū omniumq; pecudū sacerdotibus & Leuitis offerri mādauit, sic, ut omnis qui possideret agrum, uel uineam, uel oliuetū, uel etiam hortū, & siquid esset quod exerceretur in terris, sed & siquis pecuaria haberet, is offerret ex illis Deo omne quod primū esset, & decimas quoq; id est, ad sacerdotes deferret: Deo enim offerri dicit Lex, quod sacerdotibus datur. Et hoc est quod docemur ex Lege, ut nemo homo legitime utatur fructibus, quos terra produxit, nec animantibus, quæ pecudum protulit partus, nisi ex singulis Deo primitiæ & decimæ, id est, sacerdotibus dentur. Atq; sic Moses, imò Deus ipse cuius iussu ille cuncta gesserat, auctor fuit, ut primitiæ & decimæ Leuitis ac sacerdotibus offerrentur. Hanc legem utpote Apostolica & Euāgelica auctoritate corroboratā, Origenes super Numeros, seruari etiam secundū literā, sicut & alia nō nulla, necessariū probat, aduersus eos qui ex titulo legis omnia sacra scripta interpretari uolebant, quod nostro quoq; tempore pleriq; tam stultissimè quā audacissimè faciunt, dicentes, Si aliquid omnino seruandū est secundū literam, ut dicimus, hoc est, sine allegoria, sine arguta interpretatione, cur non & cūcta seruētur? Sed illi quidē nō animaduērūt aliud esse legē, aliud esse mādatū, aliud testimoniū, aliudq; iudiciū, quæ præcepit Dominus Mosi. Nō est scriptū, ut inibi ait Origenes, Hoc est mādatum paschæ, sed, Hæc est lex Paschæ, quia lex umbra est futurorum bonorū. Quū ergo sit mētio Paschæ, ut de agno illo corporeo, debemus sentire spiritaliter, quia

quia pascha nostrū immolatus est Christus. Simili modo de azymis & cæteris festorū dierū obseruationibus intelligere debemus, quæ sub legis titulo denotantur. Sunt autē mādāta legis, quæ secundū literā stant: & ita Seruator noster recipi atq; obseruari à nobis uoluit, quum dixit, Serua mandata: cuiusmodi sunt, Ne occidas, ne furtū facias. De nuptijs idē præcepit, ita dicēs, Scriptū est, Propter hoc relinquet homo patrē & matrē, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carnē unā. Quod ergo Deus cōiunxit, homo nō separet. De primitijs & decimis mādātū similiter seruandū secundū literā, Domini uocibus docemur, qui in Euangelio inquit, Væ uobis Scribæ & Pharisei hypocritæ, qui decimatis menthā, hoc est, decimam datis menthæ, & cymini, & anethi, & præteritis quæ maiora sunt Legis. Hypocritæ, hæc oportet fieri, & illa non omitti. Vide, sermo Domini uult quidē, ut omnino fiant quæ maiora sunt Legis, non tamen minora hæc omittantur, quæ secundū literā significātur. Quod à Phariseis uult factum, multò magis uult à discipulis præstitum, quibus dicit, Nisi abundauerit iustitia uestra plus quàm Phariseorū & Scribarū, nō intrabitis in regnū celorū. Quomodo autē plus uelit ut fiat à discipulis, quàm à Phariseis, in eo declarat, ubi dicit, Dictū est antiquis, Non occides. Hoc seruabāt & Pharisei. Discipulis autem dicit, Ego autem dico uobis, quia si quis iratus fuerit fratri suo, reus erit iudicio. Igitur ex his satis patet, oportere nos & primitias & decimas soluere, si uelinus nō modò iustitiā nostrā abūdare plus quàm Scribarum & Phariseorum, sed eos officio tātū æquare,

qui de fructibus terræ suæ gustare non prius audebant, quàm primitias sacerdotibus obtulissent, & Levitis decimas separassent. Et quia munus primitiarum Domino offerrebat, ideo Eutychianus pōtifex Romanus uoluit, ut ipsæ fruges sic in altari consecrarētur, uelut apud Hebræos oleo & thure adolebantur. Scruiatur hodie Eutychiani decretum nōnullis in locis. Verū adeo sanctitas sacerdotum consenuit, & populi pietas refrixit, ut primitiarum nomen unā cum prouētū pene extinctum sit, quum hodie loco primitiarum, Dominicis tantum diebus panes aliquot sua sponte alibi offerant, alibi uerò solum duos tresue dent, quos sacerdos prius consecret, ac eos inde frustatim diuisos populo distribuat, ut qui quondam illis diebus eucharistiā sumere consueuerat, ob eius rei memoriam, panem istum ante omnia cibaria prægustet. Atq; illud sit ad imitationem Christi, qui ita panem sacrare prius solebat, quàm illum suis discipulis uel alijs porrigeret, ut uesterentur. Decimæ uerò adeo etiam grauātē à multis dantur, ut nonnisi coacti id faciant, argumentantes magis egere qui eas dant, quàm qui recipiūt. Est aliud decimarū genus, quas sacerdotes sibi deberi cōtendunt ab opificibus qui manibus laborant, aut ab ijs qui mercaturam exercent, uel stipendiū faciunt, quales, auctore Iosepho, cōstat Abraham dedisse Melchisedech Solymorum regi, à quo est hospitio acceptus, ex præda quam profligatis Assyrijs secū tulerat. Quot autē decimarū genera apud Hebræos essent, & quomodo Levitæ & Sacerdotes eas inter se partirentur, quisue modus foret primitias offerendi, Hieron. super Ezech. cap. 5. &

40. facile declarat, cuius uerba idcirco ponere haud superuacaneū duximus. Dicamus igitur, inquit, primum iuxta literā *Arada*, hoc est, decimam partē omniū frugum Leuiticæ tribui populus ex Lege debebat. Rursum ex ipsis decimis Leuitæ, hoc est, inferior ministrorū gradus, decimas dabant sacerdotibus. Erant quoq; & aliæ decimæ, quas unusquisq; de populo Israël in suis horreis separabat, ut comederet eas, quum iret in tēplū in urbe Ierusalem, & in uestibulo tēpli sacerdotes & Leuitas ad conuiuium inuitaret. Erant autem & aliæ decimæ, quas pauperibus recondebant. At uerò primitiua quæ de frugibus offerebant, non erant speciali numero definita, sed offerentium arbitrio derelicta. Et in libello ad Fabiolā, de cibus & primitijs sacerdotū, rem hanc luculētius differens, dicit, Primitiæ ciborum & omnium frugū atq; pomorum offeruntur antistiti, ut habens uictum atq; uestitum, absq; ullo impedimēto securus & liber seruiat Domino. Primogenita mundorū animalium accipiūt sacerdotes, & immundorū pretia, hominū quoq; primi partus redimūtur. Et quia conditio humana nascendi est cōmunis, pretium æqualiter offertur, sic moderatū & leue, ut nec diues intumescat, nec tenuis prægrauetur. Aeditui & ianitores accipiūt decimas, & rursum decimas decimarum offerunt sacerdotibus, tanto illis minores, quanto ipsi maiores populō, &c. Quod primitiarū suo quisq; arbitrato, sicut Hieron. ait, plus minusue dabat, illud tamē ter quotānis facere debebāt: primum enim circiter Pascha, quū fruges maturescere inciperēt, ut est in Leuit. cap. 2, Si autē obtuleris munus primitiarū frugū

uarum Domino, de spicis adhuc uirētibus, torrebis eas igni, & confringens in morem farri, offeres primitias tuas Domino. Deinde ad festū diem Pētecostes, panes ex nouis frugibus cōfectos: postremò circa festum diē tabernaculorū, fruges ipsas iam collectas offerebant. Sed & unde ortū sit ut primi hominū æquē ac aliorum animalium partus Deo cōsecrati essent, iam appositè dicamus. Cur primogenita offerrentur Deo, causa ponitur in Numeris cap. 3. ubi legimus, Loquutus est Dominus ad Moysen, dicens, Ego tuli Leuitas à filiis Israël pro omni primogenito, qui aperit uulū in filiis Israël, erūtq; Leuitæ mei. Meum est enim omne primogenitū, ex quo percussi primogenita in terra Aegypti, sanctificaui mihi quicquid primū nascitur in Israël, ab homine usq; ad pecus. De interitu primogenitorū Aegypti mentio fit in Exo. cap. 12. Sanè singuli primogeniti undecim tribuū, quando primi qui nascebantur in tribu Leuitica, ad tēpli ministerium applicabantur, de sacerdotibus redimebantur quinīs siclis. Siclus autem quantum ualeat, suprà lib. 2. cap. 3. docuimus. Primogenitū uerò animalis non mūdi, aut mundo cōmutari, uel occīdi solebat: etenim animal aliud mundū habebatur, quod edebatur: aliud non mundum, quod nō licebat offerre, sed uelut natura mūdū cōmutabatur, ut asinus, qui oue redimebatur: aliud itē non mundū, ut canis, quē neq; offerri neq; cōmutari fas erat, propterea occidebatur. Verū ad propositū iā redeat oratio. Non abs re igitur Seruator noster hasce de decimis sanctiones approbavit, qui quippe uoluit, ut qui Euangelium annuntiarent, ex Euangelio uiuerent, ac propterea

pterea patres lege sanxerunt decimas esse soluendas, sicuti latè patet ex compluribus decretalibus pontificum episcoporum. Quid, quòd Romanos Mosaicà legè in hoc non aspersionatos istud institutū seruasse cōstat? nam Herculi decimas dare locupletibus ac nobilibus antiquus mos fuit: & Lucullus, quia hunc ritū seruasset, auctior factus est postea. auctor Festus. Quin & primitias dari cōsuetudo erat. Sanè Liberū patrem, qui & Bacchus dicitur, post deuictos Scythas, aliosq; populos, magno Ioui rerū primitias obtulisse, auctor est Ouid. in 3. Fast. Et Cyrū regē Persarū uictis Lydis, decimā quoq; prædæ Ioui dedisse testatur Herodot. Sed iam ad rem familiarem ueniamus. Vt enim Christus Seruator decimas non repudiavit, sic nec ex decimis opes priuatim congeri uoluit: quare ut uitium auaritiæ, quod, ut ait Apostolus, idolorum seruitus est, à suorū præsertim sacerdotum cœtu eijceret, repelleret, exterminaret, paupertatē elegit, eamq; suis discipulis maximè cōmendauit, quū dixit, Qui nō renuntiauerit omnibus quæ possidet, nō potest esse meus discipulus. Et alibi, Vade, uēde omnia tua quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurū in cælo, & ueni, seque re me. Sed ut Christo paupertatē, quæ habet suū cōmodū, suamq; mūditiā, tribuimus, ita sordes ac mendicitatē minus assignemus necesse est: siquidē ille dū inter mortales uersatus est, non ostiatim cibū petiit, quippe quē secū loculos detulisse, & suis discipulis abunde uictū suppeditasse, ac egenos simul iuuisse satis cōstat. Item ipsi Apostoli postea nec in cibarijs petēdis operā posuisse dicuntur, quando in Actis legimus pios Christianos certatim possessio

possessiones uendidisse, & pretia earū afferentes posuisse ante eorū pedes, quæ distribuerentur singulis, prout cuiq; opus esset: & sic nemo inter credentes egens erat, quoniā omnia cōmunia habebant. Ecce magnas in cōmunitate diuitias, quæ in priuato paupertas habebātur: hasce diuitias nō uetuit Christus à suis ministris possideri, quæ cunctis egentibus usui esse possent. Quapropter Urbanus uir sanctitate uitæ & doctrina singulari, qui sedere cœpit anno C C X X V I I. ab eo, qui fuit humanæ salutis primus, decreuit primus, ut sacerdotibus liceret prædia ac fundos à cultoribus religionis oblatos recipere, nihilq; cuiuspiam priuatū esset, sed ad cōmune bonum. Prædia recepta sunt, uel ad ipsam cōmune bonū omnino, quandoquidē postea omni tempore fuerunt atq; sunt sacerdotum domus, collegia, ac monachorum cœnobia omnibus, & ipsis sacerdotibus communia, & alijs perhospitalia & apertissima. Etsi paulatim hominū rapacitas & libido fecit, ut maiore ex parte oblitterata fuerint extrema decreti uerba, id est, Ad commune bonum: & loco illorū, illæ duæ semper religioni pestiferæ uoces, Meum & Tuū, inscriptæ fuerint, quæ ita multos transuersos agunt, ut sacerdotiū nihil aliud nisi quæstum, nisi hæreditatem ac dominatum esse putent, & quanto ueteres patres abstinentiam arctius constrinxerant, tanto isti intemperantiæ fræna insolentius laxent. Quod postremū effecit, ut priuata cōmoda longè potiora publicis haberentur: unde maleuolentiæ, simultates & odia orta: namque ex cōmuni priuatū facere, semper discordiarū causa fuit. Cœpit deinde Romanus pōtifex diues fieri, quem

Lucina

Lucina uirgo sanctissima, Marcello sedēte, moriēs prima omnium fecit heredē. Hęc multis egit precibus cum Cornelio pontifice, ut apostoli Pauli corpus extra Capenam portam, uia Ostiensi, ubi capitis fuerat supplicio affectus, in suum prædium transferret, & Petrum in Vaticanū, quæ & ipsius Cornelij corpus in prædio quoq; suo sepeliuit. Deinde Constantinus eundem pontificem, ut apud uulgus fama est, locupletauit assatim. Sic alij alia dedēre loca, unde tam latè nunc patent opes. Cæterū Urbanus in hoc sequutus esse uidetur Hebræos, apud quos sacerdotium opulentissimum fuerat, quoniā sacerdotes in honore haberi debēt, quos in primis paupertas in uulgus despiciatōres reddere solet, atq; inde fieri, ut eis minus credatur, id quod religionē maximè offendit.

POLYDORI VERGI-

LII VRBINATIS DE INVENTORIBVS RERVM LIB. VII.

De monasticæ uitæ principio. Cap. I.

DE Euangelicæ & Apostolicæ uitæ initijs hætenus diximus: in hoc uerò uolumine nouus ac uariius uiuēdi modus demonstrabitur. Quū enim à maiōribus tātōpere degeneratū, ab eorumq; disciplina ac uitæ sanctimonia sic longè discessum foret, ut suprā est sparsim declaratū, tā Romani deinde pontifices, quā ubiq; gētīū antistites nihil prius, neq; quicquā antiquius habuere, quā ordinis sacerdotalis sic labentis reuocare gradū, sic peccātis coercere insolētiā, promul-

gatis

gatis ab se nouis quotidie legibus, ad melioris uitæ institutionem. Ad hæc indixere graues poenas, qui deinde contra ac liceret, fecissent, ut quò minus odissent peccare uirtutis amore, hoc formidine poenæ facilius à malefactis manus abstinerent. Nec eo quidem pacto perinde profecere, quoniam à degustatis uoluptatibus haud facile animus auocatur: quare nonnulli postea extitere bonæ frugi patres, qui uiam sequuturis facerent, quæ à deuio ad rectum iretur. Porro ij omnibus quæ in terris miramur, contemptis, Christum complexi, id est, ueritatē, pietatem, innocentiam, mansuetudinem, solum diuinis rebus operā dederūt, quorū principes fuisse Paulus, Antonius, Hilarion, Basilus, Hieronymus, ac pleriq; alij, qui ab initio sanctitate pollētes, ueluti nouæ religionis plantæ in Aegypti Syriæq; solo quāuis sterili feliciter increuere, nullo tamen adhuc certo uiuēdi ritu: nam id tēporis huiusce uitæ genus simplex ac liberū erat, ut istis omnino cæremonijs minimè obstrictum, quas hodie monachi obseruant. Vestitū honestū pro iure suo quisq; sumebat: item nullū uotorū uinculū, ita ut integrū unicuiq; foret manere, aut proficisci quò terrarū uellet: uel si quem eiusmodi sui instituti poenituisset, etiā potestas esset ad pristinam redeundi uitam, non absq; tamē inconstantiæ nota. Quòd si deinceps per nouas hominū leges, inuiolatū permanere licuisset, lōgè sanctissimos omni tēpore monachos habuissēmus, quando improbi haud diu monachi fuissent. Petebant loca ut plurimū deserta, hoc est, eremū, unde eremitæ dicti, quasi eremum colentes, quos Græci anachoretas uocant, & quia soli uiuebant, ideo nostri monachos nūcuparūt, id est, solitarios: uerū

paulatim deinceps cœperūt gregatim agere, uti infrā dicetur. Atq; ita à principio monachi precibus, ieiunijs, uigilijs, literarumq; studijs dediti, procul ab omni hominū coetu, tantum duriter uictitando, ac sese manibus exercendo, exemplū bene uiuēdi posteris ediderunt. At isti dein superiorum eiusmodi uestigia sequuti, familias singulī suas, ut per appositē infrā dicetur, instituēre, illisq; uiuendi normā præscripserunt, ut & uerbo & facto, quemadmodum ipsæ familiæ prædicāt, uitā planē Apostolicam mortalibus referret. Ad hunc deniq; modū, Christianus populus unam legē, unam religionē cōplexus, in uarias sectas est diuisus. Sed de monastici instituti initio longē post homines natos nūc celeberrimi, iam dicamus. Itaq; olim inter multos, teste Hieron. quæsitum est, à quo potissimum eremus sit primū habitari cœpta: quidā enim altius repetentes, Heliam & Ioannem Baptistam eius rei auctores faciūt: sed ut is plus quā propheta, ita ille plus quā monachus censeri debet. Alij Antonio assignant, alij cuidam Paulo Thebæo, ob id ipsum primo eremitæ nuncupato, quod anachoreticæ uitæ primus fundamenta iecisset, id quod uel Hieron. cōprobat. Hunc igitur ueluti exemplar, illum ut exemplum ad imitandū fuisse dicunt. Ego uerò, quando in re ambigua unicuiq; liberum est coniectare, crediderim institutum monasticæ uitæ ab Essæis siue Essenis, ita appellat Plinius, quorum secta apud Iudæos admodū celebris habita est, ad posteros manasse, quoniā illi ferē per omnia eā ducebāt uitam, quam inter nos monachi ex præscripto legis agere solent. Et, ut legentibus id perspicuē pateat, non otiosum erit hīc
 Philonis

Philonis uerba subijcere, quæ Eusebius lib. 8. Euangel. præpar. repetit, ita scribens, Palæstinā maxima gens Iudæorum habitat, inter quos, qui dicuntur Essæi, cōperiuntur plures numero, ut opinor, quā quatuor millia: Essæi dicti, quasi sancti Græcè, quoniā Dei cultores præcipuè sunt, non animalia sacrificantes, sed mentes suas uirtute munitas, offerendas Deo putantes. Nemo inter eos puer, nemo adolescens, propter instabilitatē ætatis, sed uiri omnes, aut senes sunt. In ciuitatibus non habitāt, existimantes ut contagionem aëris corporibus, sic conuersationē uulgi animo nocere. Horum alij agros colunt, alij pacificas artes ad utilitatem suam & proximorum exercēt, nec aurum nec argentum reponunt, nec ingentes agros laudant, sed tantum colunt, quātum necessitati possit sufficere. Ii enim ex omnibus pene hominibus, soli pecuniam & fundos negligentes, uirtute ditissimi putantur, facilitatem uiuendi & paucorum indigentiam, rectè magnas esse diuitias iudicantes. Nemo eorum tela, enses, galeas, scuta, cæteraq; belli instrumenta facit: sed nec eas artes exercēt, quibus facile omnes in improbitatē labuntur. Nulla mercatura, nullus cauponatus, nulla eis cognoscitur nauigatio, omnes rapinæ occasiones depellūt. Nemo seruus apud eos, sed quum uniuerſi liberi sint, alteri alteris seruiunt: omnes enim, aiunt, quasi mater, eadem natura genuit: quare quanuis non uocemur, sumus tamen re ipsa fratres. Illam philosophiæ partem solūmodo approbant, qua de Deo & de creatione omnium scrutamur: morali maximè inuigilant, ad quam absolutè cōsequendam paternis legibus adiuuantur, quas rectè intelligere

telligere nemo sine diuino auxilio potest. Has semper quidem, sed maxime septimis quisque diebus docetur: dedicata enim septima dies deputatur, in qua cæteris omnibus neglectis, ad sacra loca concurrentes, quæ synagogæ appellantur, ordine sub senioribus iuniores cōsidere solent, legunturque Scripturæ diligenter, et exponuntur à peritissimis. Discunt igitur piè, sanctè, iusteque uiuere, triplici regula utentes, amore Dei ardentissimo, uirtutis cultu diligentissimo, charitate pròximi feruentissima. Quòd igitur summè Deū diligant, multa nobis argumento sunt, castitas perpetua, iurisiurandi nulla mentio, mēdacij odium, et præcipuè quòd bonorū omnium, nullius mali causam Deum opinantur. Quòd uirtuti studeant, patet, quia pecuniam negligunt, gloriam spernūt, uoluptatem oderunt. Charitatis autē argumenta sunt, beneuolentia, societas, æqualitas: nullus enim domum habitat quæ omnium cōmunis non sit, unum ærarium, unus sumptus omnibus est. Præterea uestis cōmuniter omnibus proposita, cōmunis cibus et potus, communis mēsa, omnis denique uita communis est. Hactenus Philo apud Eusebium. Si quispiam ex nostris monachis qui regifico mensarum apparatu uiuunt, qui uoluptates libare peritè noriunt, qui honores gnauiter ambiunt, qui pecuniæ studiū semper inmodicum habēt, hæc aliquando legerit, secum uere reputauerit, nōne eū pudebit, quòd iustitia sua nō modò plus quàm Essenorum non abundet, sed longè magis flaccescat, lægueatque? Ab Essenorū igitur religione profectū meritò credere æquum est, ut apud nos monasticæ uitæ institutū coaluerit, quo similiter Paulus Thebæus

ut Antonius, ambo Aegyptij homines à primo olim imbuti, ac illud postea insigniter æmulati in primis esse videtur. Sed Antonio initiū rei huius iure optimo acceptū referri decet, qui, etsi nō ante omnes fuit, primus tamen mirè omnium studia ad eam uitā degendā incitauit, monachorumq; dogma instituit, sicuti deinde Basilii in Græcia fecit. Adauxit & id tēporis pium institutū Hilarion in Syria, qui quum sanctitate iam claresceret, Gazæ tres cuiusdā nobilis matronæ filios simul repēte morbo affectos inuocato nomine Iesu, extēplo sanauit. Quod postquam auditum est, & longè lateq; percrebuit, certatim ad eum ex Syria & Aegypto cōfluebant, ita ut multi crederēt Christum esse uerè Dei Filiū, & se monachos profiterentur. Nondum enim cœnobia erant in Palæstina, nec quisquam monachos ante diuum Hilarionem in Syria nouerat, ille fundator & eruditor huius instituti ac studij in hac prouincia fuit. Habebat Dominus Iesus in Aegypto senem Antonium, habebat in Palæstina Hilarionem iuniorem. hæc ex Hieron. Ad Antonium redeo. Vixit Antonius in solitudine in Thebaica regione Aegypti, cōdiditq; ibi cœnobium, ubi cum Sarmata, Amata, & Machario suis discipulis, precibus tantum deditus erat, in pane & aqua omnis eius uictus consistebat, cuius sanctitas ita celebris erat, ut Helena Cōstantini mater se & filiū per literas illi cōmēdarit. Obijt mortē in eremo, annos cv. natus, q fuit annus salutis humanæ ccc lxi. Discipuli eius Amatas & Macharius (nam Sarmatā Saraceni impetu in Antonij cœnobium factō, interfecerāt) monasticū ordinem postea tam uitæ sanctimonia, quàm institutis,

institutis, mirum in modum propagarunt. Ac eiusmodi uitæ monasticæ principium tale fuit.

Quādo primū ordo monasticus tribus uotis astrictus fuerit, & quis primus ea uota introduxerit, uestitumq; religiosum, cum nouo uitæ modo, ac ordo ipse abiuerit in plures familias. Cap. II.

Ost annum quā Antonius, de quo supra est mentio facta, erat mortuus, circiter c. LXVI. claruit Benedictus Nursinus in Umbria Italiæ regione natus. Is in solitudine per diu uersatus, se demum Sublacum seu Sublaqueum contulit, quod est Latinorum præclarū oppidum, lacui eodē & tamen prisco nomine proximū, distatq; ab urbe Roma circiter millia passuum quadraginta. Hic quum à multitudine ob sanctitatis famā adiretur, & ei secundū religionem nihil solitudine gratius esset, postremò eius celebritatis uitandæ causa, Casinum in ea regione peruectum oppidum uenit, ibiq; sibi sedē posuit, sparsosq; & soliuagos ad id tempus monachos in unum contraxit coenobium, mores & uitam, tribus munitam uotis, quæ prius non fuerant, quā Basilii cum certa uiuendi formula constituisset in Oriente, instituit parū uulgatæ obseruationis. Sanè Basilii Cæsareæ Cappadoci præsul, qui circiter annum salutis humanæ cccLXXXII. doctrinæ pariter atq; sanctitatis summis floruit laudibus, primus omnium obligauit monachos nouis legibus, ut post annum, quā quis in collegiū uenisset, si in eo uellet uitæ instituto permanere, uoueret se castè uicturum, nihil possessurum, ac dicto præfectorum fore audientem,

quò se in perpetuum omni sua abdicaret uoluntate. Fuit postea Basilij decretū iuxtā ab omnibus receptū. Quāquā paupertatis uotum multò antiquius esse uidetur, si Urbano pontifici Romano credimus, qui amplius cXL. annis Basilium antecessit: quando in epistola, quæ eius nomine legitur, inuenimus, ita usu uenisse, ut qui Apostolorum imitatores existerent, paulatim uota facerent se nihil proprium habituros, quò æquè rerum cōmunitas, ac Apostolicæ uitæ institutum omni tempore uigeret: siquidem ipsi Apostoli ad docendum Euangelicum dogma quoquouersum à Christo missi, in mādatis, quemadmodum diuus Petrus apud diuum Clementem lib. Recognitionum 2. testatur, non habuerunt proprium aliquid dicere. Ceterū isthæc tria uota iam inde à principio tanti esse cœperūt patribus, ut illi posthac lege sanxerint, etiā presbyteros quos seculares dicūt, debere uotū castitatis, id est, pudiciæ seruandæ perpetuò saltem tacitè facere, ac per id, haud licere cuiquā eiusmodi uotis obligato, astrictoq; deinceps matrimonium contrahere, & si quis contraheret, illud omnino minimè ualere. Vnde breui post quæstio incidit, an tale coniugium deberet stare nec ne. Et D. Augustinus, qui Basilio æqualis fuit, in primis permultis rationibus probauit cōnubia post uotū cōtracta nō debere dirimi, ueluti in decretis, 27. q. 1. cap. Nuptiarum. planè extat. Item Benedictus dedit suis monachis nouū uestitus genus, constituit modum orādi, & tenuæ uictus alimētum, ac nouam abstinentiæ normam. Et ut appareret eum cœtum fuisse ex summo mortaliū usu, res mirandū in modum postea paulatim creuit, abiitq; in plures

in plures familias, Cluniacenses Camalduēses, Vallisumbrenses, Mōtoliuetenses, Grandimontenses, Cisterciēses, Syluestrenses, qui Humiliatorum cognomen ferunt, Cælestinos, diuæ Iustinae, & eremitanos diui Hieronymi, postremo per Martinū quintū, in familiam diui Benedicti adscitos. Quem ordinem à patrū norma iam collapsam, Lupus Hispalensis eius familiæ præpositus, nouis institutis instaurauit, de cuius exordio in capite insequenti prodetur. At ij quidem monachi, & siqui alij sint (quotidie enim sunt, qui ut ignauiae suae potius quàm religioni consulant, nouas inducere sectas conentur) ex uno uelut fonte manasse dicuntur. Cæterum qui tū primū instituti fuerunt, Benedictinos fuisse tradūt, qui nigro hodie amiciuntur colore, tunica laxiore, ac discincta, & ad pedes usq; demissa, amictu capitis, quē cucullū uocat, in humeros & scapulas breuius reiecto, quàm cæteris: subter candida tunicula, & ea quidem lanea, cū cilicio, ocreati genutenus incedunt, tondentur nouacula à uertice infra dīmidium caluæ: capillus infernè recisus in parui circuli speciem, circa aures & tempora, totum ambit caput instar coronæ, unde ipse uertex derasus corona nūcupatur. Item à carnibus perpetuò se abstinent, nisi quū ægrotare cœperint. Vnde monachi qui hodie continēter carnibus uestuntur, quorū numerus ubiq; gentiū extra Italiam ingentissimus est, perpetuò ægrotent necesse est, nisi uelint impudenter fateri, se contra suas leges facere. Atque ita monastica instituta ut humana, haud diu inuiolata stetere, hominum moribus semper in deteriora inclinantibus, ac diuitijs pietatem, quæ ut mater illas

à principio ordini pepererat, cōtaminantibus. Quo factum est, ut monasticū nomen sæpius uarieq; instauratū in plures abiuerit familias. Itaq; Cluniacensium ordo ex Benedicti obseruatione, apud Masticensē seu Mastico censē (utrunq; scriptum reperio) Burgūdiæ pagū, ab Odone abbate quē dicunt, instituitur, quibus locū dedit & extruxit Gulielmus pius Aquitanie dux: qui fuit annus salutis DCCCCXVI. Haud ita multò post Camalduensium religio orta est, auctore eius congregationis Romoaldo Rauennate: fuit is monachus Classensis cœnobij: est locus iste haud procul Rauēna, qui celebritatis fugiens in Hetruriam peruenit, ibiq; in summo Apennini iugo, locum à quodam Madulo incola cōsequutus, unde nomen ordini inditū, nouæ familiæ fundamēta iecit, candido sumpto amictu. Sunt hodie in eminentissimo iugo mōtis duodeuiginti sacella, ubi perpetuum silentiū, quarto & sexto hebdomadæ die pane & aqua transigūt ieiunia, nudis pedibus, humi accubantes: uerū in alijs locis uita eorū remissior est. Item in ea Apennini parte, quæ Vallis umbrosa uulgò dicitur, circiter annum salutis MLX. Ioānes Gualbertus nouam monachorum familiā instituit, eamq; à loco appellauit Vallisumbresē. Is Florentia oriundus, ac claro loco natus, quū fratris percussorem fortè obuiam habuerit, quia illi ueniā petenti non negasset, imago crucifixi, quæ in proximo fano D. Miniatis erat, uisa ei est: post hæc inibi orāti inclinasse parū caput, perinde quasi id pietatis facinus cōprobasset. Ea imago hodie uisitur in eodē D. Miniatis tēplo, quod in colle prope Florētiā extat. Ioānes eo motus miraculo,
in solitu-

in solitudinē cōcessit, auctōr q̄ nouæ religionis fuit, amictum q̄ sibi induit cœruleū, quo nunc utuntur. Montoli uetenses eo anno, qui fuit MCCCCVII. salutis, esse cœperunt, quo triū pōtificū pestilens discordia orta est. Ij Senenses primū fuisse, quorū princeps Bernardus Ptolemaeus, qui pro tēporum cōditione, capto mutandæ uitæ consilio, in proximū urbi collē egressi sunt, eum q̄ ex nomine illius Ierosolymitani Dominicis frequentati uestigijs appellantes, sese candido induerunt amictu, Greg. XII. probante. Grandimōtensem ordinem Stephanus in Auernis amplissimæ familia ortus, in Aquitania primus instituit, cui mons in quo mox sedes illius familiæ locata est, nomen dedit, multis uiuendi mutatis, aut ex integro cōditis legibus. Iisdem ferè temporibus Robertus Molismensis abbas, quum priscā disciplinā iam minimè retinere animaduerneret, uiginti & amplius comitatus monachis, Cistercium locū in Burgundia Cabilonensis dioceseos, uastæ solitudinis, ac horrendi aspectus petijt, ibi q̄ immoratus celeberrimi ordinis auctōr fuit, quem à loco Cisterciensem nuncupare uoluit. Sunt qui hoc cuidā Ardingo monacho assignent, quòd ille Robertū impulisset ad cōmigrādum in eū locū, perinde quasi qui hortatur, nō qui facit, primas iure ferre debeat. Fuit is annus salutis MXCVIII. Claruit in hoc Bernardus Castilionensis homo Burgūdus nobili loco ortus, qui Cisterciēsi cœnobio prius inchoato, monasticū induit habitū, tantū inde nomē eruditionis & sanctitatis est adeptus, ut Claraualensis sit abbas factus, quem locū Robertus uir illustris nō multò prius sumptuosè extruxerat. Cētesimo deinde

anno, Humiliatorū ordo in Germania oritur: exordium rei triste, sed læti successus: multi enim mortales aut bello capti, aut quia fides eorū suspecta esset, fuerant ex Cisalpina Gallia, iussu Federici, cui Barbarubræ cognomen fuit, qui tum Italiam armis diuexabat, in Germaniam cū liberis & uxoribus traducti. Sunt tamen qui ab Henrico id factum tradunt. Ij longiorem moram pertæsi, aliquando albis uestibus induti, uiri foeminaeq; humiliter Federico ad pedes prostrati iacere, ueniā implorantes. Istorum lachrymis uestitaq; motus Imperator, potestatem fecit omnibus in patriam abeundi: qui postliminio reuersi, uoto, ut uerisimile est, in eo ritu perseverasse dicuntur, lanificio & precationibus dediti. Inde, ut fit, res à modico principio orta adeo creuit, ut eam piè inchoatā auctamq; Innocentius tertius primum, deinde pleriq; alij Romani pontifices approbarint. Cælestinorum religio octogesimoquarto circiter anno post orta est: Cælestinus quintus Rom. pontifex fuit auctor, prius quàm ad pontificatū uocaretur, anachoreta: idcirco uoluit ad eremi decus, ex se hanc familiam parere, quæ breui usq; eò creuit, ut non potuerit auctorem incepti ut uani poenitere. Itē in Anglia diuus Gilbertus suam instituit religionē, sicuti in Germania Mellicenses, Castellenses, & Burfeldenses, alij ab alijs diuerso tēpore instituti fuerunt. Sic quotidie à nouis hominibus nouæ inducuntur religiones, inter se tā uersicolori uestitu, q̄ ratione uitæ minimè conueniētes, perinde quasi uitia animi, cuius ductu ad bona seu mala nos applicemus necesse est, tātummodo extrinsecus per eiusmodi studiam possint penitus euelli. Quid, quod

quòd pene totidem monacharū familiæ institutæ sunt? Sed, ut iam iustum iter conficiamus, haud prætereūdā ducimus congregationē diuæ Iustinæ, quæ postremò ad pristinā diui Benedicti dogmatis disciplinā instaurata, hodie ut religionis caput, supereminet omnes. Eius rei auctor fuit Ludouicus Barbus Venetus uir religiosissimus, Patauij in coenobio ipsius diuæ Iustinæ, unde nominata est: hanc Eugenius quartus plurimū auxit. Atq; monachi primi omniū introduxerunt in Ecclesiam Dei uota sacra, & uestimenta profana simul religiosa fecerūt. Nam illi monachi superiores, ut proximo capite ostēdi, pro suo arbitratu uestiebantur. Nec Iudæis indumētum aliquod interdictū erat, præter id quod esset è lana & lino contextū, sicut Deuter. cap. 22. patet. Itē modū orandi quamlongissimum, ieiunia frequentiora, & piscium escam assiduam, ad extenuandū corporis robur, quò sui debiliores militiam Christi exercerēt. Sed & de reliquis initiatorum ordinibus, eorumq; initijs iam dicamus.

De origine Hieronymianorum, Canoniorum regularium, Augustinianorum, Cartusianorum, Carmelitanorum, Præmōstratensium, & Crucigerorum, atq; eorundē habitu, uictu & cultu. Cap. III.

Ieronymus Eusebij filius, ortus Stridone, (quod oppidū olim ad Pannoniā & Dalmatiam pertinebat, sed Gotthi direptum euerterunt) Romæ Græcis Latinisq; literis egregiè institutus, sanctioris uitæ colēdæ causa in Iudeam se contulit, ubi & Hebraicam linguam didicit: ita triplici lingua eruditus, de rebus diuinis scribendi onus

suscepit, in quo omnes nervos ætatis, industriæ, doctrinæq; suæ contendit: cuius scripta ut sancta, breui post tempore patres receperunt, receptaq; approbarunt: etsi scio esse quosdam, qui id factum Damaso pontifici falsò assignent, quippe qui per diu ante Hieronymum excesserat è vita. Postremò locum circa Bethleem sibi construxit, ubi reliquum uitæ Apostolico ritu egit. Hinc factum est, ut permulti deinde Hieronymi ipsius instituti imitatores extiterint, orta q; sit noua quædam familia, quæ à Hieronymi nomine, quem sui instituti, quauis longè diuersi ab eo quo ille uixerat, utcūq; auctore faciunt, Hieronymiani sunt appellati: qui natiuo amiciuntur colore, pallioq; super tunicam rugato, atq; superiore parte à summo ad imum scisso, scortea zona tunicam succingunt, solcis ligneis pedes muniunt. Sunt & Hieronymiani, eremitani, de quibus proximo capite meminimus, quorum ordinis quidam Carolus cognomento Granellus homo Florentinus, auctor fuisse dicitur, qui eremitanum sua sponte induisset uestitum, sedemq; sibi optasset in Fesulanis montibus. Alij tradunt nō Carolū, sed Redonem quendam Mōtigranelli comitē primū eos eremitas sub ritu diui August. ad Fesulas, Greg. XI I. probāte, instituisse. Imò sunt qui cōmententur hanc primū familiam à Hieronymo in eremo institutam, & eam auctam ab Eusebio Cremoenesi, ac plerisq; alijs præcipuæ sanctitatis uiris, qui cū eo uixerant, & sic accidisse, ut postea melioris uitæ exemplo, plures unā emulati rē, modicis, ut sit, principijs ortā, sepius instaurarint, atq; eo pacto alios ex uno ordine Benedictinos, alios Augustinianos esse sequutos, alic in suo

suo permansisse instituto. Itē parū liquidō traditur, an Aurelius Augustinus eas familias instituerit, quarū hodie uulgō auctor fertur. Itaq; duplex opinio ad posteros manauit de initio Canonicorū, quos uulgus Regulares uocat, & eorum qui ab eremo nomen ferunt. Canonici pertinaciter affirmāt Augustinū, ut primū Hipponensis est episcopus factus, redegisse suos statim canonicos ad eā uiuēdi regulā, quam inter se in præsentia seruāt. Quinetiā iactitant illud Apostolorū fuisse institutum, id quod Thomas Aquinas in suo opere secūda secūde cōprobat: quia illi, ut ait, post ascensum Christi in calū, in monte Sion, de genere uitæ deliberantes, communia inter se omnia, ac tria uota corā Deo statuere. Ita si Thomæ testimonium amplectimur, non tam ab Augustino est ordo institutus, quā renouatus: cui tamē ob illud ipsum, non immeritō debet principium rei acceptū referri. Sic origo in dubiū trahitur. At Augustiniani eremitani se priores institutos asseuerant ab ipso diuo Augustino, quum ille eatenus fuerit in eremo, ut quidam scribunt, quoad Manichæis in terra Africa sæuientibus, Hipponēsi diocesi est præfectus. Per hunc modū de utriusq; ordinis origine ambigiūtur. Verūm aliā ferunt huiusce collegij originē: multi enim, ut aiūt, mortales Augustini adhuc uiui sanctitatem singularemq; doctrinam sequuti, omnibus neglectis quæ possederant, in eremū concessere, unde est eremitanorū nomen deductū. Cæterū siue ab eo, quod est suprā significatum, ut qui in desertis locis cum illo essent, sint in unum congregati & instituti, siue ipsius uitā & dogma sequuti, passim deserta loca coluerint: hæc
de

de utriusq; familiæ initijs habui dicere. Atq; ista Augustiniana familia, prima est ex monachis mendicantibus: sunt enim quatuor primariae, uti infrà appositè demonstrabimus, & uulgo mendicantes uocitantur, quòd religionis causa, uel atq; adeo ut in otio uiuant, mendicitatè perpetiantur, qui solùm precarium quæstum faciūt, unde se sustentent. Verùm haud scio, qua ratione isti monachi debeant in mendicando semper hærere, quando satis constat Christum non mendicasse, & Apostolos non expectasse ab alijs uictū otiosos, scribete Paulo ad Corinth. Et laboramus operantes proprijs manibus: ac primos monachos in Aegypto, teste Chrysost. exercuisse sese manibus laborando. Item D. Frācisclus, cuius secta longè frequentissima est, uoluit suos monachos uictū quærere manuum laboribus, ac non prius ad mendicandum aggredi, quàm laboris pretium esset negatū. Extat in eius testamento illud præscriptum. Igitur hinc uidere licet, omnes æquè debere Apostoli institutū sequi. Ad rē redeo. Sed ne quidē mirū, si res in dubio uersetur, uel duæ tresue familiæ ad unū referantur auctorem, quum bene multæ aliæ præterea sint congregationes, quæ Hieronymi, Augustini, Benedicti, ac quorumlibet diuorū regulas ab illis, sicuti perhibent, editas profiteantur, quas tamē tantum abfuerat, ut ipsi instituisent, ut etiā ne tale quid unquam fortè cogitassent futurū. Canonicis tunica candida cum linteâ toga, sub nigro pallio est; tegumentū à scapulis impositū ceruicē totumq; contegit caput, præterquā fronte. Eremitanorū uestitus diuersus est, nigra tunica amiciuntur, concolor tegmen à scapulis ad caput inducunt,

ducunt, subter candida tunicula, scortea cinguntur zona, cui cōnectitur fibula confecta ex bubulo cornu, calceati ut cōmunis est usus. At penes utrosq; nunc præcipua est uarietas nominis, quod ut sæpius est instauratū, ita in plures diuisum est familias: nam congregatio alia Canonicoꝝ Seruatoris, quæ & Scopettina nūcupatur, cuius auctores fuere Stephanus & Iacobus uiri Senēses sanctitate illustres, quam Gregorius undecimus suo probauit consensu. Alia Frisonaria, à loco in Lucensi agro Hetruriæ regione, quam & Lateranēsem appellāt: hāc Eugenius quartus plurimū adauxit. Tertia D. Georgij in Alga Venetijs à Laurentio Iustiniano instituta, cœruleo utuntur habitu. Et denique si quæ aliæ sint, iam eas missas faciamus, breuitati consulētes, quoniā sæpe more fungoꝝ, subito oriri solent. Ad Cartusianos ueniamus, quoroꝝ exordium incidit in annū salutis MLXXX. Quidam enim singulari doctrina, nomine Bruno, homo Coloniensis, quum Lutetiæ Parisioꝝ philosophiā profiteretur, cōtiguit ut amicum quendā bonis moribus præditū, & uita iam priuatū, prius quàm ad sepulturā daretur, audire uisus sit clamantē, Iusto Dei iudicio dānatus sum: & ea re motus è uestigio cum sex socijs pari miraculi euētu territis, eremi deserta quæritās, peruenerit in dioecesim Gratianopolitanā (est Celticæ urbs) ibiq; locū optauerit, cui hodie Cartusia nomen est, quē ei assignandū curauit Hugo Gratianopolitanus episcopus, qui statim post se ad eam familiā adiūxit. Eo igitur loci Bruno ad res diuinas intentus, primum cœnobium fundauit, cū his rigide uitæ institutis: intima enim ueste utuntur cilicina,

Cartusiani

11. 12. 13. 14. 15.

cina, summa pallio nigro, subter candida toga, operculoq; capitis cucullo, carnibus nunquam uestuntur, sexto hebdomadæ die pane & aqua ieiunium ad edomandam uitiosam corporis naturã institutum obseruant, in cubiculis, quæ ueluti sacella habent, soli edunt, certis tamē festis diebus unà duntaxat prandēt. Silentium eis pene perpetuum, nulli fas est cœnobio exire, præter præfectum & procuratorem, & illis tantum ad negotia loci curanda, quippe opes habent, per quas semper sacerdotibus minus omnino licet se totos, prout deberēt, rebus sacris curandis dare. Mulieribus ad eorum etiam templa aditus interdictus, quò ne aliquid uideant, per quod ad libidinē rapiatur. Bella sanè prouisio, si affectiones animi possint claustris compesci, & caro solitudine & otio domari: id quod diuus Hieronymus ualde laborando, ut ipse testatur, efficere uix potuit. Carmelitanorum hunc referunt ortum. Est in Syria mons Carmelus, olim cùm aliorum Prophetarum, tum Helie in primis memoria nobilis, quòd in eo ille habitasset: id, credo, anachoretarum non pauci numero sequuti, locum tenuere, qui demum Almerici Antiocheni episcopi opera, in unum coiere, quum antè sparsim montem habitarent, ac tum primum præpositum ex se constituerunt. Fuit in eo monte secundum fontem, qui Helie dictus est, Deiparæ sanum, ubi illi prima cœnobij fundamenta iecerunt, unde fortasse sunt Carmelitane diuæ Virginis monachi nuncupati. Incidit prima hæc uitæ obseruatio in Alexandri tertij pontificatum, qui sedere cœpit circiter annum salutis MCLXX. Verum quia neq; uitæ instituto, neq; cultu, neq; certis cæremonijs

carmelita

nijs nitebatur ille nouus cœtus, abortus quidam, non res
 legitimè ab initio instituta uisa est. Veram itaq; originẽ
 fuisse tradunt quidam, quæ anno pòst circiter quadrage-
 simo conſequuta eſt, ſedente Inuocentio tertio: *Albertus Anno 1185*
 enim Ieroſolymitanus antiſtes ijs in eremo agentibus cer-
 tam obſeruationis dedit formã, ex Baſilij dogmate quæ-
 dam mutuatus. Attributũ eſt pallium uerſicolor ex albo
 & canuſino, id eſt rutilo, circulatum, quali dicitur He-
 lias propheta olim uſus: poſtea Honorius tertius pallij
 huiusmodi formam ademit, uelut religioni parum cõue-
 nientem: pro uerſicolore, albũ eſt illis datũ, appellauitq;
 Virginis familiam, ut nomen uirginitatis cum pallio al-
 bo, qui color minimè maculatus eſt, rectè conueniret. Et
 hæc altera mendicantium ſecta. Iiſdem ſerè temporibus
 Præmonſtratenſes è cælo, ut prædicant, demõſtrati ſunt *p. monſtratijs*
 terris, in Laudunenſi diœceſi, eo loci, quẽ Præmonſtra-
 tum uocãt. Auctor ordinis fertur fuiſſe quidam North-
 bertus præbyter homo Lotharingus, qui hoc artiſſimũ
 uitæ genus ex Auguſt. ritu quæritans, à Caliſto ſecundo *Anno 1109*
 impetrauit probatum iri. Amiciuntur tunica alba, cum
 linea toga ſub candido pallio, quo potiſſimũ à Canoni-
 cis differunt. Crucigerorum origo multò antiquior eſt,
 ſi uera ſunt quæ ipſi Crucigeri de primordio ſui ordinis
 prædicant: aiunt enim Cletum Petri Apoſtoli discipu-
 lum, & ab eo inde tertio loco pontificem, cæleſti nun-
 tio crucem habente monitum, ut hoſpitalem domum fun-
 daret ijs qui Romam peregrè uenirent religionis cauſa,
 eſſentq; ibi præſtò, qui itineribus feſſos comiter accipe-
 rent, piẽq; reficerent, & ij geſtarent perpetuò crucem,
 monimen-

monimentum Dominicæ passionis, ac ita illum demum paruisse oraculo. Sed illud pro certo habendum dixerim, rectè initium huius rei assignari Cyriaco Ierosolymitano antistiti: is enim fuit, qui Helenæ Cōstantini matri locum ostendit ubi Dominica crux occultaretur, qui ob memoriam rei, dicitur primus constituisse collegium eorum, qui crucem omnibus uenerandam manu gestarēt. Hunc pium patrem Iulianus Imperator occidit. Rem ijs principijs ortam, & breui pōst tēpore prope ad interitum deductam, tertius Innocētius instauravit, quod Romæ hæresim Albinensem subito exortam, unde magnus in urbe motus extitit, ope cruce signatorum, qui tum in Syriam ituri erant, extinxisset. Fuit hic annus salutis humane MCCXV. Postremò Pij secundi pontificatu, in Mantuano conuentu, datū est ut cœruleo uterētur amictu, quum olim indiscreto usi sint colore, ac crucē ex ueteri instituto gestarent, unde inditum familiæ nomē. Est hodie alterum quoq; huiusce familiæ collegium lōgè remissionis uitæ, & ij pallio amiciuntur nigro, geruntq; in pectore, non manu, crucem ex albo rubroq; colore confectam, ac diui Augustini regulam profitentur.

De Prædicatorum, Franciscanorum, Trinitatis, Seruorum Mariæ uirginis, Brigidēsium, Iesuatorum, Nouorum eremitanorum, & Bonorum hominum origine. Cap. IIII.

Anè ut tertio Innocentio sedente, innocentie aliquid in hominibus diluceret, duo longè post hominum memoriam extitere sanctissimi patres, Dominicus Calaguritanus

Iñus homo Hispanus, & Franciscus Afisias in Vmbria
 Italiae regione ortus, qui cuiusdā noui ordiēdæ uitæ insti-
 tuti auctores ambo certatim fuerunt, ut æquales. Domi-
 nicus ab initio canonicus fuit, ac cum paucis quos socios
 sibi delegerat, nouā instituit obseruationē, nouūq; uesti-
 mentū dedit, tunicā candidā, nigro pallio superiecto, &
 ab humeris ad caput scapulari tegmine. Et ne pietatē cō-
 lendo domi otiarētur, docuit eos in primis sua prædica-
 tione, unde nomen nouæ familiæ indiderat, longē lateq;
 omnibus terris diuulgare Euangeliū, quod ipse Christū
 imitatus facere prius uoluit: quippe qui id tēporis herē-
 sim Tolosæ pestiferā Albigeniū iādudū gliscentem sua
 opera cōpescuit. Vidit Innocentius nouū institutum, &
 miratus est: quod Honorius qui illi successerat, recepit
 atq; approbavit. Et ista tertia est mēdicantium familia.
 Propter hæc pietatis opera, Dominicus deinde post actā
 sanctissimē uitā, in diuorū ordinē à Greg. 1. x. adscriptus
 est. Franciscus uerò humanitatis plenus, à principio Au-
 relij August. ut quidam scribunt, regulam professus, cal-
 ceatus, zonāq; scortea cinctus aliquandiu cōspectus est:
 inde reputans animo Dominū iussisse sanctissimis Apo-
 stolis, ne binas tunicas, neue sacculū haberent, tunicā in-
 duit unicā natiui uelleris, funiculoq; præcinxit, pedes si-
 mul nudauit, ac ut demū anachoretā se præberet, in Apē-
 nini iugū aduolauit, quē locū hodie uulgò Auernam di-
 cunt, ubi ille diuinis rebus deditus, Dominicæ passionis
 stigmatibus inustus est, qui eos quos sui instituti ab ini-
 tio socios optauit, manifesto humilitatis argumento, Mi-
 niores appellauit, quò eius exigui nominis memores, fa-
 cilius ab omni superbiæ uitio abhorrerent, quæ se penitē-

s. Franc.
 Ord.

mero sanctitatis est comes. Honorius institutū compro-
bavit, ac biennio post Gregorius Franciscum inter san-
ctos retulit, qui fuit annus salutis MCCXXIX. Nullum
unquam humane pietatis institutum magis breui tēpo-
re creuit: totum enim terrarū orbem una hæc implevit
familia, sic, ut uulgus iam tum stupefactum suspicaretur
non tam pietatem, quàm otium & ignauiam interdum
multis cordi esse. Atq; is quartus mendicantium cœtus.
Fuit per id tēpus, Clara uirgo etiam Asisias, quæ mona-
charum, alterum nouum religionis institutū, quod pau-
perum dixit, à Francisco continentie doctore accepit,
acceptumq; non solum persanctè coluit, uerumetiam au-
ctum posteris reliquit. Constat hic ordo ut plurimum ex
muliebri sexu. Sequutus est ab eo, uelut riuulus ex eodē
fonte manās, tertius ordo eorū qui Pœnitentes dicuntur.
In hoc quoq; innumeri mortales sunt. Post hæc Prædica-
tores & Franciscani, ut ne beatissimi omnibus rebus es-
sent, inter se diuortium fecerunt: nam alij cum alijs de
sanctitate certantes, alterius uitæ quiddam ordiri cœpe-
runt, qui se uelut instituti obseruantiores, de obseruan-
tia uulgò appellarunt. At Franciscana familia huiusce
obseruationis multò frequētior est, utpote inter omnes
ferè gentes iam pridē propagata. Hanc memoria nostra,
Edouardus IIII. rex in Angliam primus induxit, quæ
tanto breui tempore sanctitatis nomine claruit, ut paulò
post ab Henrico VII. fuerit magnopere adauctæ, ac ho-
die habeat sex cœnobîa longè celeberrima. Verum ut
Innocētij ætas religionis feracior esset, est & monacho-
rum Trinitatis, ut uocāt, ordo id tēporis exortus: quidā
enim Ioannes Matta, & Felix anachoreta, quum in Gal
lijs circa

lijs circa Meldensem agrum uitam solitariam agerent, per quietem admoniti pontificem adiuerunt, ab eoq; petiere certū uiuendi modū. Ille haud multò post etiā oraculo, ut aiunt, monitus, anachoretas candido induit uestitu, cruce rubra pariter atq; cœrulea insigni, illisq; negotium mandauit, ut nostros ab hostibus captos pretio redimēdos curarent, ac idcirco monachos de redēptione captiuorū appellauit. Cōsueuerūt ij postea pij certē uiri eleemosynas quæritare, quibus captiuos redimerēt: sed hoc pietatis officiū ferè nusquā hodie præsatur, & id, credo, ut uetus renouaretur institutū: nā teste Tertul. De fuga in persecutione, Christiani olim non redimebantur pecunia. Iisdē quoq; temporibus Martini IIII. pōtificatu, Philippus Tuscus genere, Florentiæ ortus, ac medicæ artis professor, nouæ fuit uitæ auctor, institutorq; familiæ, quā uocāt Mariæ uirginis: qui primò initiati, Serui nūcupari cœperūt, manetq; hodie nomē. Philippus anachoreticā uitā sequutus, oraculo monitus, nouum religioni adiecit uestitū: nigræ tunicæ ac succinctæ nigrū superiniiciūt palliū, circa humeros in rugas cōplicatū, scapulari amictu ab humeris relecto, cōmuni more calceati. Nec res magno admodū est fauore à principio recepta, sed quū nouū institutū sua spōte in dies singulos initiatorum numero augetetur, Benedictus undecimus, septemq; deinde pōtiffices, qui sequuti sunt, approbaucrunt, multisq; priuilegijs excoluere. Incidit primum rei huius exordium in eum salutis annum, qui M C C LXXXV. fuit. Ordo item à Brigida uidua instituitur: hæc Suetiæ princeps, mulier singulari sanctitate, eo anno, ut quidā uolunt, quo Urbanus V. exiuit de uita, Ro-

mā uoti causa uenit, ubi quotidie loca sacra adibat, obtinuitq; à pōtifice ritum ab se institutū probari, ut cenobium utriq; initiatorū sexui cōmune foret, murorū tamen ac aspectus separatione diuisum, ut uirgines superiora habitarent, monachi uerò inferiora: tēplū itidem pari modo cōmune: omnibus autē abbatiſſa quā uocāt, præſſet. Sunt qui tradant Bāſilium primum hunc ordinem in Græcia inſtituiſſe, ſed poſtea ne uirginitas mulieris obtreſtationib. patēret, patres iuſſiſſe, ut uiri ſeorſum habitarent, ac propterea Brigidam inſtauraſſe eiſmodi religionem, inita ratione, qua ſine criminis ſuſpicionē, & tēplum & domus eſſent utriſq; communia. Cui opinioni, ut ueriori, aſſentiendum eſſe dixerim. Quinto eiſdē Vrbani anno, qui fuit ſalutis humanæ MCCCXLXVI. Ieſuatorum ſecta Senis orta eſt: colligebantur ab initio domeſticatim, ſimplici indumento amicti, multa innocētia & pietate uiri, ſibi uictū labore & opera quæritantes. Hos Vrbani, quia iam ſuſpecti, ut malefica aliqua ſuperſtitione imbuti, haberi incipiebāt, ad ſe Romā uocatos de cæremonijs & uitæ inſtituto interrogauit, cognouitq; totā rē, & probauit, deditq; ut alba tunica uterētur, & capiti quadrato à ceruice ad humeros deiecto. Cingūtur ſcorteā zona, nudos pedes ligneis ſoleis in inferiore parte muniūt: datū inde eſt, ut canuſinū palliū tunicæ ſuperiectū ferrēt. Apoſtolici à principio uiri nūcupati ſunt, ſacris nō initiātur, tātū precibus uacāt, & Ieſuati ab eo dicti ſunt, quòd Ieſu nomē frequēs ſit in illorum ore. Fuit rei auctōr Ioānes Columbinus, homo Senenſis. Orta eſt in terra Italia eodem tempore Urbini (eſt Vmbriæ antiquiſſima urbs ac percelebris) noua

Eremiti

Eremitanorum cōgregatio, nihil ferè amiētū differens à diui Hieronymi familia, de qua supra memorauimus: illis enim ex scapulari amiētū, tenuis tantū pendet lacinia in humeros reiecta: at calceamentū, ut usus fert, commune, & cetera, quæ reliquis Hieronymianis. Petrus quidam homo Hetruscus, ac Pisis natus, noui huiusce instituti auctor fuit, qui ciuiū opibus adiutus, cœnobiū inibi è regione ædiū nostrarum extruxit, quod hodie tam Eremitanorum numero, atque uitæ sanctimonia, quàm populi in eos pietate, princeps omnium aliorū habetur, quæ uiginti numero esse perhibentur in Italia dūtaxat, quippe institutū ut recens, aliò terrarū nōdum peruasit. Sed iam cum bonitate hominū, de eiusmodi initiatorum turba finem faciamus. Hos Anglia genuit: siquidem Ricardus Cornubiæ comes, qui fuit Hērici tertij regis frater, quū circiter annū salutis M C C L V I I. ab electoribus imperij cooptatus Romanorum Rex, uti in nostra Anglica historia fusi⁹ exponitur, in Germania moraretur, eius interim filius nomine Edmundus in patriam rediens nonnihil sanguinis Seruatoris illinc secū tulit, cōditoq; cœnobio, parum supra Berchansstediū pagū, qui ab urbe Londino distat millia passuum quinq; & uiginti, eo loci id nostræ salutis monimenti collocauit, introduxitq; nouæ religionis uiros, quos Bonos appellauit homines. li diui Augustini ordinē profitētur, uestitumq; cœruleum induunt, forma pene similem atq; Eremitani utuntur: qui uerò præst, rector nuncupatur. Loco nomen est Aßheruggium, hodie longè celeberrimo.

De origine sacrorum militum, ac de initio atq; exitu sectæ Albatorum.

Cap. V.

Vm Ierosolymorū urbs antequā à nostris
 postremò circiter annū salutis M X C I X,
 recepta fuisset, à Saracenīs obtinebatur,
 Christiani Latini nominis qui ibidē dege-
 bant, ab illis impetrauerūt, ut sibi liceret domicilia pro-
 pe Seruatoris sepulchrū habere, ubi cœnobiū diuæ ge-
 nitrici cōstruxere, quod Latinorū appellabatur: & ab-
 bas præerat, cuius erat in primis officium, hospites acci-
 pere Latinos. Eodem exemplo, breui pōst tempore alte-
 rum uirginū cœnobiū diuæ Mariæ Magdalenæ iuxtā
 dedicatū, quod itē fœminas acciperet. Cōfluentem dein-
 de peregrinorum cateruam quū locorū nō caperet an-
 gustia, hospitalem domum propè etiā posuerunt, quā
 D. Ioanni Baptistæ cōsecrarunt, admoniti Zachariæ pa-
 tris memoria, quòd eo loci sæpe ad meditādū cōueniret.
 Sunt tamen qui scribant Ioanni eleemosynario illam di-
 catam fuisse, qui Phoca imperante, patriarcha fuit Ale-
 xandrinus, ita cognominatus, ob frequētes quas paupe-
 ribus faciebat eleemosynas, id est largitiones. Huic etiā
 domui unus præficiēbatur; quare lōgo pōst tēpore qui-
 dā præpositus loci, nomine Gerardus, cum socijs crucē
 in nigro pallio candidā affixit, & eum assumpsit ritum
 quo nunc degūt. Pari exēplo Agnes, quæ uirginum cœ-
 nobio præerat, professa est. Res postea per pōtiffices Ro-
 manos & patriarchas probata, adeo breui creuit, ut o-
 pes dein maximas principum liberalitate sint assequuti,
 quorū mox Ramūdus primus creatus magister militiæ,
 qui in uniuersum ordinem obtineret imperium. Censen-
 tur D. Augustini ordinis: Dominicam precem certo nu-
 mero repetitam pro canonicis recitant horis. Isti quum
 militiam

militiam Deo opt. max. & Ioanni sacrā insigniter exerceret, demū Rhodū insulam de Turcis cœperunt, quam Clemens v. illis assignauit. Fuit is annus humanæ salutis MCCCVIII. Sunt qui tradant eam insulam à Gothofredo rege urbis Ierosolymorum primò concessam, & illos semper eam ad nostram usq; ætatē fortiter defēsitasse: sed prior sentētia, ut uerior, pluribus probatur. Post receptam ex hostib. insulam, illuc se receperunt, dictiq; inde sunt Rhodiæ militiæ milites, ubi cū Turcis perpetuū bellum gerunt, atq; ex proximo hostiliter infesti sunt, sepe & ipsi bello petiti, oppugnatiq; acriter, nostra præcipuè memoria, quū postremò humanæ salutis anno MDXXII. mense Ianuario superati, insulæ imperiū amiserunt. O rem perditam! ô desperatas opes! Tulerunt Rhodienses milites obsidionē amplius tris menses, & tamen Christiani principes nullas illis copias auxilio miserunt, partim civili bello, partim alijs curis occupati. Atq; ita arx unica Orientis amissa est. Templarij milites circiter annum salutis MCXXVIII. pōtifice Gelasio II. ut quidam scribunt, Ierosolymis esse cœperunt, ubi circa Christi sepulchrum agentes, Christianos uiros illuc peregrè profectos hospitio accipiebant, acceptos armis accincti per templa & sacra loca comitabantur, ut omnem terram sanctam tutò uiferent. Fuerunt huius charitatis officij auctores uiri singulari pietate nouē numero, quorum principes Hugonem Paganum, & Gaufredum ex sancto Alexandro fuisse ferunt. Ij quia in parte ædium templi habitabant, Templariorum nomen inde tulere: utebantur candido pallio cum rubenti cruce, propagatq; est religio in ducētos annos. Certam ijs formam ob-

seruationis Bernardus abbas constituit. Habuit res leuiss
 ab initio, nō parua incremēta, ita ut facultates maximas,
 & oppida quā plurima ubiq; gentiū possiderent: uerū
 cōuulsi demū impietatis, quōd qui Ierosolymis agebant,
 ad Saracenos descēssent, essentq; in fœda uitia prolapsi,
 omnes ad unū Clementis quinti pōtificatu deleti sunt, eo
 rumq; bona partim Rhodijs militibus, partim nouis fa-
 milijs attributa sunt. Theutonicorum paulō pōst subse-
 quuta religio ex utraq; priorū mista, quippe qui hospi-
 tio accipiebant, & quū res postularet, pro religione ar-
 mis decertabāt. Initiū fecit homo Theutonicus, qui pōst
 Ierosolyma recepta, unā cum plurimis suæ gentis eo lo-
 ci remanserat. Is uxore & facultates habebat, motus suo-
 rum qui sepulchrum quotidie adibant, misericordia, qui
 neq; linguam nossent, neq; diuersoriū inuenirēt, domū
 suam hospitalē illis cōmunem fecit, ac ibidē diuæ Virgi-
 nis sacellū adiunxit, cui paulatim turba ingens Christia-
 norum sese tam pro ægrotis curandis, q̄ pro tuenda reli-
 gione dicauit, unde diuæ Mariæ uirginis milites sunt ap-
 pellati. Tū ex se magistro qui præesset optato, albo ami-
 ciuntur pallio, nigra cruce subter, & nigra tunica, sta-
 tuuntq; ut nemo nisi Theutonicus, huiusce militiæ sacris
 initietur, atq; idē claris ortus parentibus, & cui propo-
 natur, ut aduersus sacratissimæ crucis hostes, paratus sit
 omni tēpore sese in discrimē offerre, ac fortiter dimica-
 re: itē barbam unusquisq; nutriat, præter eos qui sacrifi-
 cent: & demum Dominicam precē pro canonicis horis
 tantum usurpet. At Theutonice militiæ hæc fuit origo,
 quam Romani pōtiffices sua pōst ratam fecerunt consen-
 su. Isti post Ptolemaidem, quō se amissa Ierosolymorum
 urbe

urbe primum receperant, in Syria à Saracenis occupatam, reuersi in Germaniam, suo ductu & auspicijs terrā Prusiam, quā hodie uocant, subegere, subactam & iure belli quæstam suæ diuisionis fecere. Victa gens, quæ malorum olim demonū cultrix fuerat, religionē Christianam cōplexa est, & cū religione Rhutenicā linguam. Fuit ad Vistulā fluuiū quercus, ubi ab initio uictrix gens castellū cōstruxit, & inde, ut sunt res hominū, quæ tenui principio facillimè augentur, oppidum frequēs cultu adoleuit: Marieburgū uocant, caput nunc gētis, sedesq; eorū qui uniuerso ordini præsunt. Milites D. Iacobi in Hispania, sub ritu D. Aug. Alexandro tertio pōtifice, qui rē probauit, esse cœperunt, quorum primus fuit magister Petrus Ferdinandus. Itē sunt & Calatrauenses à loco nūcupati, quorum militiæ auctor fuit Sanctius rex, circiter annum salutis MCLX. nigrum amictum cū rubra cruce gestant, ac Cisterciensem profitentur ordinem. Cuiusmodi etiam censentur in Lusitania milites Iesu Christi, quos Ioannes XXII. Rom. pontifex instituit, quò essent, qui ex officio Saracenis Bethycam id tēporis tenentibus resisterēt: crucem rubram in nigro affigūt pallio. Sunt & apud Alcantariam oppidū in regno Castellæ, milites, de quorum initio parū liquet. Iacobus rex Aragoniæ duos etiā militū ordines circiter annum salutis MCCXII. instituit, quorum alteros D. Mariæ de redēptione captiuorū, siue de mercede appellauit, utpote quib. de captiuis redimēdis curæ esset: amictum induunt album cum nigra cruce. Alteros Mōtesiæ milites rubeti cruce insignes nuncupauit. Vtrang; militiam Gregor. IX. sua auctoritate probauit. Nouissimè autē quando ignauissimo cuiq; iam nouæ reli

gionis introducēde libido incesſit, Franciſcus quidā ho-
mo Siculus, D. Frāciſci ſummiſſionē emulatus, Minimo-
rum ſectam inſtituit, qui à carnibus coctisq; abſtinerēt ci-
bis. Quo uiſo, nōnulli in præſentia qui mallent quoduis
pati, quā ſeſe in aliqua arte exercere, etſi uiles ſunt ani-
mæ, conātur inchoare aliā inertię ſectam. Ij craffo lino
tantū corpora teſti, aperto capite ac pedibus nudis ua-
gantur: quorū caput feriur quidā Iacobus homo Cremo-
nenſis, tā laboris fugiens, q̄ ignauie amator. Hinc cogno-
ſcere licet, q̄ cōducibile eſſet, hæſce hominū ſæces tanquā
mēbra Chriſtianæ religionis agnata cōterere, abſcinde-
re, cremare, ne ſuis ſordib. cultus diuini nitorē & mundi-
tiam diutius cōſpurcarēt. Aliud memorabile hominum
genus Bonifacio 1 x. pōtifce, ſubitō terris apparuit, cre-
uiſſetq; niſi maturē itum eſſet obuiam: deſcēderat enim
in Italiam ex Alpib. ſacerdos ingentē mortalium nume-
rum trahēs ſecum: erat is alba indutus ueste, ut colore ſin-
cero eam qua præditus uidebatur animi integritatē præ-
ſe ferret: geſtabat crucē, deplorabat rerum humanarum
ſtatum, deplorabat tēporum calamitatē, deplorabat ho-
minum peccata, petebat rectā urbē Romā, ſperans futu-
rum, ut eo loci malum ſanaretur, ubi religioni inuſtū pu-
tabat. Sequebatur ingēs utriuſq; ſexus multitudo linteis
induta, unde Albati dicti ſunt: ubi nox oppreſſiſſet, ibidē
humi iacebat, paſſim populis cibaria dantibus. Bonifa-
cius Rom. Pōtifex rem nihil æqui boniūe fecit, qui hono-
ri ſuo timens, ducem agminis, ut flagitij cōuictum, Viter-
bij opprimendum curauit. Atq; ita omnis Albatorū cœ-
tus diſſipatus eſt, cunctis poſt amiſſum ducē, domum pe-
dem referētibus. Fuit is annus humanæ ſalutis MCCCC.

De Niniuitarum initio, quorū secta uulgò Cōfraternitas dicitur: & unde mos ut consocij inter orandum sese conuerberent. Cap. VI.

Postoli statim ut Christus est morte affectus, officij memores conuentus facere, put in Actis patet, cōeperūt, ubi orando, cōsulendo, agendo, rē Christianā propagandam mirandum in modum curabant: non secus atq; illi, qui eorū opera religionē cōplexi sunt, postea fecere, teste Tertul. in Apol. qui cap. 39. ita scribit, Coimus in cōtūm & aggregationē, ut ad Deum quasi manu facta, precationibus ambiamus orātes. Hęc uis Deo grata est. Oramus etiam pro potestatibus, pro statu seculi, pro rerum quiete. Coimus ad literarum diuinarū cōmemorationem, siquid præsensium temporum qualitas aut præmonere cogit, aut recognoscere, &c. Vnde usus facile ad posteros manasse uidetur, ut profani quoq; homines cōperint Apostolorum more, diuini cultus causa instituere societatis, seu, ut ita dicā, fraternæ charitatis collegia, illisq; magistros dare, qui statutis diebus reliquos socios cōuocarent, ad cæremonias nōnullas cōcelebrandas. Inde tot militū ordines prodire, quos suprā memorauimus. Durauit institutū, abiitq; in uarias societates, quas uulgò cōfraternitates dicunt. Ii statis diebus, mutua charitate cōuiniunt, orant, sacerdotes cōducunt, qui rem diuinam faciant, pauperes alunt, sexcentaq; pietatis officia quotidie faciunt. In supplicationibus publicis, ordine procedunt, ut plurimum saccis, linoq; ora cōtecti, sese flagello conuerberant, nudum ac lacerum tergum ferentes, uelut uerè pœnitentes decet. Vnde Niniuitas di-

ctos

atos uolunt, quòd eodẽ modo Deũ placare studeant, atq;
Niniuitas olim monitis Ionæ prophetæ pœnituisse con-
stat. Cæterũ res ista fidẽ facit, à Romanis Lupercis insti-
tutũ esse acceptũ, quòd illi Lupercalia ludicra celebran-
tes, nudi per urbem incedebãt, ac laruati flagellis obuios
cædebant, sicut demonstrauius, quũ de origine ludorũ
apud Latinos suprà prodidimus. Quòd si longius liceat
huiusce uerberationis originem quærere, ego ab Aegy-
ptijs sumptũ dixerim. Siquidẽ illi dæmoni maximo uac-
cam multis cæemonijs, teste Herod. immolare solebant,
quod sacrificium dũ ardebat, omnes uerberabantur. Est
præterea uerisimile uel à sodalitijs originẽ esse, quæ so-
daliũ collegia apud ipsos Romanos erãt. Corn. enim Ta-
citus sodales sacerdotes Romulũ inita cũ Tatio societa-
te fecisse scribit. Vnde Titij sodales. Et Trāquillus sōda-
les Augustales uocat: sicut apud Iul. Capitolinum, Anto-
nianos sodales legimus. Augustinus ait sodales, quasi e-
dales, quòd simul essent. Plin. itẽ scribit Romulũ instituis-
se arualiũ collegiũ, seq; duodecimũ appellari uoluisse fra-
trẽ, ut alibi est demonstratũ. Durasse autẽ istiusmodi sōda-
litates testatur uetustũ marmor apud Tybur, in quo in-
scriptũ est, Sodales Hadrianales. Hinc igitur nō dubitã-
ter dixerim, nostros pōtifices, qui semper studuere Ro-
manos in primis ab huiusmodi uanis ludicris ac sōdali-
tibus, ad pudicũ ritũ certamq; uiuendi formulã trahere,
sanctiore instituto, induxisse homines ad hasce societates
coẽundas, quæ hodie ubiq; gentiũ frequẽtes uigent opti-
mis uitæ ac religionis institutis. Quib. sanẽ societatibus
hæc dignitas attribuẽda est, ut nunquam labefactæ sint,
postquã esse cœperunt, quinetiã in dies singulos auctio-
res fiant

res fiant. Ob hoc, uel reliquos ordines pudere debet, qui nunquam intra prioris, ac eius quidem sanctioris regule limites contineri potuere, etsi crebrò instaurati.

De origine sectæ deæ Syriæ sacerdotū, Assyriorū, Antonianorum, atq; Cæretanorū. Cap. VII.

St operæ pretiū animaduvertere, quantum semper posteritas malarū potius artium, quàm bonorum morū tenax fuerit: quod cum in alijs multis, tum in circumforaneis mendicorū artibus apparet: fuit enim apud priscos quorundā hominū secta, qui malefica religionis specie prouincias peragrando, pecunias & alias res corradebant. Ii simulachra deorū circumferētes, quibusdā fallacijs uaticinabantur, deos suos propitios offerētibus futuros spondabant, multa malitia, multa mētientes: quales in primis fuere sacerdotes olim deæ Syriæ, de quibus Apul. lib. 8. meminit, ac sub persona asini sui, oppidò quàm scienter eorū technas, machinas atq; fraudes enarrat, ita scribēs, Sed ubi tādē fatigati, uel certè suo laniatu satiati pausant carnificinæ dedere, stipes æreas, imò uerò & argenteas multis certatim offerentibus, sinu recepere patulo, necnō & uini cadū, lactē & caseos, & farris & siliginis ac leguminū aliquid, & nonnullis ordeū deæ gerulo donātib. auidis animis corradētes omnia, & in sacculos huic quæstui de industria præparatos sarcietes, dorso meo cōgerunt, ut duplici scilicet sarcinæ pondere grauatus, & horreū simul & templū incederem. Ad istū modū palātes omnē illā deprædabantur regionē. Apuleius hætenus. De dea autē Syria, ut hoc perappositè ostendamus, Lucianus libellū scripsit, in quo tradit se uidisse in Syria
statuam

statuam in templo deæ multiformem, quæ quidē esset Iu-
no, haberet tamen aliquid Palladis, & Veneris, & Lu-
næ, & Rheæ, & Dianæ, & Nemeseos, & Parcarū, quæ
altera manu tenebat sceptrum, altera fusum, in capite ra-
dios ferebat, & ignem, & ceston, & deniq; demonstrat
deam Syriam esse numē unū, quod uarijs nominibus uo-
caretur, cuius sacerdotes crotala pulsabant, cui Galli sa-
crificantes, secabant brachia, multi tympana percutie-
bant, alij diuina cantica concinebant. Item in sacris deæ
quibusdam iūcturas manūū & ceruices stigmatibus no-
tabant, inde Assyrij omnes notati uisuntur. Durat adhuc
superstitiosa fraus in gēte: nam nūc nō sacerdotes, sed ma-
gnus uilissimæ plebis sexus utriusq; numerus in omnes
orbis etiam Christiani partes diffusus, uoti, ut aiūt, cau-
sa, sine fine peregrinatur, uictū ostiatim queritādo. Mu-
lieres chiromantiā profitētur, hoc est, per linearum ma-
nuū inspectionē diuināt, interim egregiē doctæ ad sub-
trahendā furtim ē marsupio eorū, quibus futura prædi-
cunt, pecuniā, nisi bene cauerint. Nusquā ultra tertium
diem immorantur, sub diuo prope ciuitates & oppida
tabernacula collocant, sunt omnes stigmatibus notati.
Ex quo satis constat, hos esse Assyrios, qui fraudibus &
dolis exercitati, ritu sacerdotum deæ Syriæ, eo mendici-
tatis aucupio uiuunt. Istos Itali Cilices uocant, quod ex
Cilicia, quæ, teste Plinio, Syriæ proxima est, profiscā-
tur: alij uerò extra Italiam, Aegyptios nuncupāt. Ab ijs
igitur Syriæ deæ sacerdotib. usq; ad nos huiusce fraudis
labes peruasit. Porro hodie uiget omnis generis fraudu-
lētorū hominū secta, qui simul industriæ, simul laboris
fugientes, quò plus sanctitatis præ se ferunt, hoc intrin-
secus

fecus dissolutiores, ipsos de æ sacerdotes gnauiter æmulātur, quippe qui per insidiosam pietatē, tanquā diuorum omnium ministratores, dolis apprime instructi, hic pro tēpli ædificatione, alter pro uestimētis coëmendis, alius pro alēdis pauperibus, alius pro redēptione captiuorū, nōnulli pro educandis exposititijs, circūeuntes castella, pagos, uillas, ab hoc credulo rustico blādulē poscunt, & cupidissimē accipiūt ouē, lanā, agnū, hoedū, ab illo gallinā & oua, ab alio porcellū, uel pernas, ab alio caseū & linū, ab alio superstitiosē attonito tritici sextariū, aut cādū uini, uel olei lechytū. Ad hæc aut sanctorū reliquias, uel Apostolicas tabellas, seu quorūdā antistitū chirographa uetustate asiduoq; usu passim obliterata ē pyxide depromūt, illaq; magna cū ueneratione, offrentibus osculanda porrigunt, promittētes pro datis munusculis, uitā cunctis cælestē. Sic eiusmodi rusticanis donis onusti prædā uendūt, in argētī laminā cōstant, atq; mox domū redeūt gaudentes, quòd simplicia rusticæ plebis corda, ac pias muliercularū mētes illuserint, ludificarint, fefellerint gnauiter: nam ad ciuitates quibus nō faciliē est imponere, non perinde adeunt. Propterea Cato salubriter admonet, ne uillicus ariolū cōsulat, ne aruspices, sagasq; admittat, quoniā hæc hominū genera uana superstitione rudes animos ad impensas, ac deinceps ad flagitia faciliē cōpellunt. Sed ad rē redeamus. At ubi domum perueniūt, à suis magno plausu accipiūtur, perinde ut si terræ marisq; superatis fortiter periculis, spolia ampla atq; bono modo parta reportarent. Ac ueteratores isti ex omni hominū colluuiē cōgregati, per hunc modū, totum Christianū orbē, tam impune quā impudēter populantur:

inter

inter quos sunt Antoniani, ante pectus T literā pictā habentes, qui D. Antonij nomine, suo tempore porcos recipiunt, qui uicatim ipsi D. Antonio nutriuntur, quod id animal cū bene multis alijs in eius tutela sit. Atq; ita dijs nostri per hominū fraudes, etiā nunc edunt, bibunt, amiciuntur. Sed arte & astutia insigniores sunt illi, quos Itali Cæretanos, à Cæreto Umbriæ oppido appellant, qui huic tā maleficæ rei studio dūtaxat addicti, pro honesta arte habēt summa cū proteruitate mēdicare. Itaq; quotānis circa æstatē extremā, ingens turba, fallacijs tātūm more patrio armata, factō agmine, Cæreto se mouet, in omnesq; Italiæ partes effundit, pecuniā undecunq; corratura. Vnde fit, ut quicūq; apud ipsos Italos, tales faciūt turpes quæstus, Cæretani nuncupentur; in quorū numero nō equidē inmeritō monachi nōnulli haberi possunt, qui lōgē petulātius quā debeat, eleemosynā sæpe petunt, imō flagitant; id quod bene multi mendicantes pauperes, quasi ex præscripto faciunt. Atq; ita una uel altera de causa, Cæretana secta per omnes gentes peruasit.

De primordio Mahometanæ sectæ, atq; eius legibus & institutis. Cap. viii.

Ommodissimè hīc subiiciemus illius pestilentis Mahometanæ sectæ initium & dogmata, quæ cū libidinum nefanda sceditate, tum multijugibus præterea flagitijs nihil omnino dissonant à deæ Syriæ sacerdotū moribus atq; uitæ turpitudinib. quæ omnia proximo capite nō parum satis prodidimus. Fuit maleficæ religionis, imō impietatis auctor Mahometus nobili genere natus, homo Arabs seu Persa, (utrunq; enim proditur) patre maiorum

lorū demonū cultore, matre Ismaëlita, & ob id Hebraicæ legis nō ignara. Quæ res fecit, ut dū uterq; suam legē doceret, puer fuerit multò peritior effectus, qui deinde mortuis parentibus, fortè captus emitur à quodā prædiuite uiro nomine Abdemonaple, homine Ismaëlita, qui iuuenem sibi gratū ob formā & ingeniū, mercaturis faciendis, ac negotijs procurandis præfecit. Frequentabat id tēporis domū Abdemonaplis Sergius monachus Nestorianæ hæreseos uir, qui quū nullo esset apud suos numero, præsentē uitæ statū stomachatus, Byzatio in Arabiam fugerat, Mahometūq; ualde diligebat. Interim sine liberis mortuo hero, iuuenis uiduam in matrimoniū duxit, per quam grandē pecuniam consequutus, animū ad maiora extulit. Hæc de Mahometi adolescētia, & bonæ indolis initio, traduntur à cōpluribus. Quidā Græcorū eū Ismaëlitā tātūm memorant, sordidoq; loco natū, puerilibus annis furaci quæstu sibi uictum quæsisse, ac locandis cōducendisq; camelis, ad deportandas huc atq; illuc merces, inde uerò adultū latrocinia fecisse, cōparataq; latronū ingenti manu, uno atq; altero facinore illustratū, iamq; Persicis rebus infestū, ut qui in Heraclij partibus esset, pugnasse in eo prælio, quo res Cosdræ cōciderunt, ac inibi uulnere affectū. Verūm postea maiore Arabum exercitu instructus, ausus est Romani imperij turbare fines, cuius tamen motus Heraclius citò cōpescuit. Is itaq; homo callidus atq; uaser ingenio, magicisq; artibus polens, ut etiam specie religionis, quæ hominū mentes repente occupat, apud suos barbaros suapte natura leuitatē imbutos, plus sibi fauoris & potētiae cōciliet, se Dei prophetam nominat, ac, uti uulgus id facilius credat, inter-

dum solebat tãquã mētis errore actus in terrã corruere
 subitò, perinde quasi comitali tētatis morbo, quod quũ
 uxor miraretur, Desine, inquit, chara cõiũx, mirari, sic
 enim Deus mihi futura suggerit, eius spiritu corripiente
 me. Hac ille quoq; armatus fraude, & inter Christianæ
 pietatis uiros diutissimè uersatus, rem perniciosam hu-
 mano generi ex duabus est legibus cõmentatus: siquidẽ
 anno salutis DCXX. & Heraclij principis XI. nouam
 sectã conditurus in Arabia cõcionari cœpit, prædicans
 esse se Dei prophetam primariũ, & Hebræos aiebat im-
 piẽ facere, qui Christũ natum ex uirgine inficiarentur,
 quãdo id prophetæ, uiri præcipua sanctitate, diuino af-
 flati spiritu futurũ cecinerāt, expectãdumq; multò antè
 prædixerāt. Cõtrà Christianos stultè credere Iesum Pro-
 phetã summũ ex Dei Spiritu genitũ, ac omnis terrenæ
 labis expertẽ, uoluisse opprobria & cruciatũ à Iudæis
 ppeti, quũ præsertim eius gloriosum corpus minimè pa-
 ti potuerit: ac proinde deridebat, qui eius sepulchrũ reli-
 gione seruandum censerent. Sic iam per uarios successus
 rerũ, atq; conciones, non contẽptissimus effectus, eò eua-
 sit, ut iura & leges suæ genti dederit, in quibus ferendis
 à Sergio monacho est præcipuè adiutus. Et ne legitam
 pestilenti ab hominibus sanæ mētis quandoq; iretur ob-
 uiam, capitalẽ inscripsit pœnã, si quis de ea ausus esset di-
 sputare: ac cõsilio Sergij usus, ut lex popularior esset, ex
 omniũ gentiũ sectis, quas rectè nouerat, aliquid assum-
 psit. Cũ Iudæis enim circũcisionẽ, & abstinentiã porci-
 næ carnis præcepit, quãquã de circũcisione ambigitur;
 quòd ipse Mahometus neq; circũcisus est, nec in eius lege
 de ea re ulla fit mētio: quare Saraceni, q̃a nō antè circun-
 cidunt

vidunt filios, quàm 13. habuerint annos, in hoc uidentur imitari Abrahā, qui Ismaēlē id ætatis filiū, à quo illi originem ducūt, circumciderat. Itē usu uini interdixit, ieiuniumq; per mēsem Octobrē continuū seruātū uoluit, & tantū noctibus uesci, quò diurnā abstinentiā nocturna satietate refarcirēt: nā tū per legē licet bibere uinū, quò facile ebrij facti sese simul stupris turpificant. Cū Christianis, Christū summū Prophetā cēsuit, nūc Spiritū, nūc uerbū, & Dei animā prædicās: uirginē Mariā ad cælū extulit laudib. miraculis credidit, estq; Euāgelicæ historiæ nō aduersatus, quatenus à suo nō discreparet Alcorano, sic dogmatū suorū libellum appellauit: & Hebræis ac Christianæ multitudini per hæc blāditus, simulauit se uelle à Sergio baptizari. Cū neutris uerò, diē Veneris festū instituit, sabbatū Iudæorū, & nostrū diē Dominicū aspernatus: ac id fecisse fertur in honorē deæ Veneris, quòd ad punctū eius stellæ rex factus fuisset. Inde ad aliorū studia cōciliāda, cū Sabellianis negauit Trinitatē, quā uocam⁹: cū Manichæis, binariū in diuinis numerū posuit: cū Macedonio, Spiritū sanctū esse creaturā dixit: cū Nicolaianis, multitudinē uxorū probauit, quarū ne essent zeloty pi, iussit ut nulla fœmina nisi operta facie, foras prodiret: & deniq; ueneris ac omniū uoluptatū habenas suæ gēti remisit, arbitratus hæc corporis oblectamēta futuræ felicitati minimè officere. Fas enim est Saracenis 4. simul habere uxores, & cū illis facere diuortiū bis terq; ac earū loco alias ducere, uel priores recipere: emptitias uerò & captiuas tot habere, quot libuerit, easq; ipsas uēdere, excepto quòd, si qua grauida à domino facta fuerit, illā non amplius seruitute obligari, & ne cognatio deficiat,

etiam consanguineas quamproximas ducere uxores. Itē Dei propheta nouus, nouū orādi purgandiq; modū suis statuit, qui eiusmodi est. Etenim quinquies in die orant breuiter, profitētes unū esse Deū, qui nullum sibi similē, aut equalē habeat, & Mahometū eius summū esse prophetā. Sed antiquā precatū eant, omnes corporis partes aqua perquā pura, uel terra, si aqua absit, abluūt: quo facto, in meridiē uersi terq; inclinati terrā deosculantur: atque ita purgati arbitrantur eo modo se cūcta peccata absterxisse, quum citius animū deberēt purgare, unde uerā manāt preces. At in forensibus causis plurimū Mosis decreta sequutus est, qui talionē quoq; admisit. Postremò ut præmiū suis proponeret foeda religione dignū, promisit fore, ut qui eius mandata seruarēt, post mortē collocarētur in paradiso loco amoenissimo, ubi arborū umbra tecti, neq; calore neq; frigore uexarētur, & pretiosis uestibus induti inter puellarū choros, delicatissimis uescerētur cibus, quos angeli ipsius Dei abunde subministrarēt. Atq; ita propheta de corporū immortalitate tantū egit, ut qui crediderat animos nō manere post corpora. Nāq; talis beatæ uitæ status minimè omnino ad extremā corporū nostrorū resurrectionē trahi potest, quādo id tēporis, teste Christo apud Mat. cap. 22. erimus sicut Angeli Dei in cælo, ac tantum aberit ut nobis cibo ullo sit opus. Tēpla habēt, in quibus præter precationē, nulla fiūt sacra: nullos item sacerdotes, ac nullam ferme habent religionem: nam quanquā unū credūt esse Deū, tamen nulla eum pietate colunt, excepta eleemosyna, qua inopes iuuant. Specie itidē humanitatis aduersus aliarū sectarū homines præ se ferunt, quos apud se esse sinunt, si magistratibus

stratibus suis obediāt, & in singulos annos tributū pendāt, tametsi eos cōtinēter detrimētis atq; cōtumelijs afficiūt. Et ille talis fuit in dāda malefica lege, quæ in gentes serpsit innumeras, ab eisq; uerā Dei religionē mira uirtute antea receptā sustulit, ac in locū illius malorum dæmonum induxit cultum, periculumq; est ne nobis quoq; eripiat: nā tota Asia & Africa, cum magna Europæ parte, in Mahometanorū ditionē uenit. Quod sanè incēdiū nil æquē fouet atq; auget, ut perpetuæ nostrorum principū discordiæ. Hac igitur pestilēte superstitione armatus Mahometus, sic Saracenorum animos sibi cōcilauit, ut eos demum ad rebellādum cōtra Persas excitauerit, à quibus rex cōsalutatus, noui regni in gente fundamētum iecit. Obijt mortē inimicus ille ueritatis annos natus XL. seu ut quidā uolunt, II II. & XXX. qui tandem moriens prædixit se iturū in cælū: quod Saraceni diu expectātes, cadauer iam foetidū ferrea condiderūt arca, illamq; Mechā (est Persidis urbs) deportarūt, quā totus Oriēs colit. Mahometo Calyphas successit, cui ob nimīā superstitionē imperiū est abrogatū, in eiusq; locum alter eodē nomine rex creatur. Tertio deinde loco Homar sufficitur, qui post Persas superatos, Ierosolyma omnēq; Syriā cepit, anno salutis circiter CCLXXX. pōtifice Agathone, & Cōstantino IIII. Imp. Cæterū bona istarū rerū gestarū pars Mahometo assignatur. Sanè fuit Heraclius Imp. oraculo admonitus ut à circuncisis caueret, quare ille toto suo imperio, Iudæos suppliciorū metu ad religionem Christianā recipiendā cōpulit. Hāc ob rem Saraceni & Arabes duce Mahometo arma sumentes, ita Heraclij duces superarunt, ut parum absuerit, quin omnino Imperij

nomē delerēt, capta Alexandria, multisq; alijs Syriæ & Ciliciæ urbibus. Arabes ea uictoria elati, Mahometi impulsu, Persas bello petierūt, ac uicerunt, qui tum demum coacti accipere legē Mahometanam. Saraceni iam inde pro Persis appellati sunt, qui se à Sara, quæ Abrahamæ uxor fuit, ortos prædicabāt. Quā Mahometus ansam amplexus eos sibi facillē conciliauit, dictitans solos omnium mortalium illos diuinæ repromissionis esse successores. Sic post deuictos Persas, barbari maioribus uiribus Antiochiam adorti, nobilissimā urbē breui ceperūt, nec ita multò post sunt & Ierosolymis potiti. Post uictoriā Mahometus nō multū superstes fuit, inuektor pestis teterrimæ, quæ cū suo auctore extingui nō potuit. Vide, quā sit uita mortalium pronior semper in lapsum, quā in bono constantior: nēpe uineam Domini, quam Christus seruator suis miraculis plantauerat, quam Apostoli suis manibus coluerant, quam martyres suo sanguine fecundiorē fecerant, quam pōtiffices sanctissimi suis bonis artibus quotānis putauerāt, & cuius deniq; nectar dulcissimū ac salutare Asia ipsa cum Africa, amplius sexcentis annis imbiberat, una feralis facula, quam Mahometus pseudopropheta sex tantum annos illis in locis circumtulcrat, radicitus incredibiliter absumpsit. Verē barbara progenies nescit habere modū: solæ enim beluinæ uoluptates, quas ille nequam cōcesserat, hæc gētes à ueræ pietatis officio auocarūt, ac in maleficio pertinaciter cōtinent. Sic malum uenenum à malo homine datum, tot miseri mortales ad perpetuam perniciē quotidie perbibunt, illud postremò in Stygiam euomituri paludē. Heu quā tunc infelices, sed serò, stultitiæ poenitebit?

POLYDORI VERGI-
LII VRBINATIS DE INVEN-
TORIBVS RERVM LIB. VIII.

Vnde natum ut patres sanxerint diuorum reli-
quijs honorem habendum esse, ac qui primũ sta-
tiones, & eas deinde atq; iubileum Romæ institue-
rint, & de primo ueniarum, quas indulgen-
tias dicunt, usu. Cap. I.

Mnes sacræ militiæ ordines superiore
libro cõscripsi: in hoc ultimo, duces, fa-
cta prælia, partosq; triũphos expone-
mus, ut lectori sit lōgæ lectionis præ-
miũ, noscere præmiũ quo Christianæ
reipub. milites affecti fuerint. Post itaq; Petri ac Pauli a-
postolorũ martyriũ, quod plures mortales ad id genus
mortis subeundum inuitauit, q̃ deterruit, multi quotidie
sexus utriusq; cūm alibi, tũ Romæ, alij alio cruciatu pro
re Christiana tuenda cõsumpti, cæli regnũ adipisceban-
tur: sed ante omnes, pōtifices Rom. qui cōtra tyrannorũ
seuitiã audentius ibant, martyrio passim coronabãtur:
ita ut illi qui post Petrũ eã sedē usq; ad Syluestrũ i. tenue-
rant, qui duo & triginta numero fuere, omnes supplicio
maçtati sint, præter septē, quib. calamitatũ cōcursu pres-
sis uitæ breuitas faciliore dedit exitũ. Istorũ sacro marty-
rum cruore maduit in primis Romana tellus, refertaq;
est diuorũ reliquijs, quæ breui pōst tempore undiq; à no-
stris cōquisitæ, eo deportatæ sunt. Quæ res à principio
nascentis religionis cum primis Cleto atq; Anacleto pō-
tificibus curæ fuit: hic enim, seorsum à profana plebe,

loca ubi martyres sepelirentur assignauit: ille uerò notauit crimine sacrilegij, si quis impedisset, quo minus Apostolorum sepulchra inuiserentur. Ac porro istuc maximè religioni consentaneum uisum est, quod apud Mat. cap. 9. sic legitur, Ecce mulier quæ sanguinis profluuiò laborauerat XII. annos, accedens à tergo tetigit fimbriam uestimenti Iesu, & salua facta est. Et alibi cap. 14. in terra Genesareth, Et quum agnouissent Iesum uiri illius loci, emiserunt nuntios in totam undique finitimam regionem illam, & obtulerunt illi omnes male habentes, & obsecrabant eum ut tantum tangerent fimbriam uestimenti ipsius, & quotquot tetigissent, salui facti sunt. Item in Act. Apost. cap. 5, Magis autem accrescebat credentium Domino multitudo uirorum ac mulierum, ita ut in plateas exportarent infirmos, & ponerent in lectulis ac grabatis, ut uenientis Petri uel umbra obubraret aliquem illorum. Conueniebat autem multitudo uicinarum ciuitatum Ierosolyma afferres ægros, ac uexatos à spiritibus immundis, qui sanabantur omnes. Rursus cap. 19, Virtutesque non uulgares edebat Deus per manus Pauli, ita ut etiam super infirmos deferreretur à corpore eius sudaria & semicincta, & recederet ab eis morbi, & spiritus mali egrederentur, &c. Quæ quum ita sint, & Deus possit, quum lubet, omni tempore per eiusmodi quoque modum miracula edere, non utique alienum fuit à pietate & fide, tales reliquias seruare uenerando. Atque hinc initium esse factum habendi honoris sanctorum reliquijs satis constare potest. Exstitit tamè postea Vigilantius natione Gallus, uel potius Dormitius, uti Hieron. appellat, qui negabat Apostolorum ac martyrum reliquias esse colendas, quòd eorum animæ essent uel in sinu Abraham, uel in loco refri-

co refrigerationis, uel sub aram Dei, unde pro suo iure
 nō possent de suis tumulis, & ubi uoluerint, adesse prae-
 sentes: sic, prout ait idē Hieron. qui insaniā hominis faci-
 lē conuincit, uincula iniiciebat Apost. & martyribus, ut
 usq; ad diē iudicij tenerētur custodia, ne essent cū Domi-
 no suo, de quibus scriptū est, Sequuntur agnū quocunq;
 ierit. Sed nō uicit malē uigilantis sentētia; nos uerō hono-
 ramus reliquias martyrū, ut eū cuius sunt martyres, co-
 lamus: honoramus seruos, illius Domini nomine, qui ait,
 Qui uos suscipit, me suscipit. Sunt igitur meritō & tem-
 pla illis diuis in urbe, aut ijs in locis ubi mortē oppetēdo
 sanguinem effudissent, aut ubi cōtigisset illorum ossa hu-
 mari, posita. Atqui iam planē cognoscamus licet, ueteres
 Christianos hanc quoq; religionis pietatisq; partē mini-
 mē aspernatos esse, quando etiam Tertull. lib. De finit.
 dog. ecclesiast. de reliq. sanctorū ita scribit, Sanctorū cor-
 pora & praeipue beatorū martyrū reliquias, ac si Chri-
 sti mēbra sincerissimē honoranda, & basilicas eorū no-
 minibus appellatas, uelut loca sancta diuino cultui man-
 cipata affectu pijsimo & deuotione fidelissima adēūdas
 credimus. Siquis cōtra hanc sentētiam uenerit, nō Chri-
 stianus, sed Eunomianus & Vigilantianus creditur. Hæc
 ille auctor tā uetustissimus quā spectatissimus nō utiq;
 heri nudius tertius ē fatus est, cui proin haud fidē abro-
 gādam cēseas. Ad reliqua pergamus. Sic Calistus primus
 Rom. pont. adē in trāstyberina regione ædificauit, dica-
 uitq; Mariæ uirgini: sic postea Cōstantinus Imper. Petro
 & Paulo, ac D. Laurētio templa extruxit, sic pontifices
 qui sequuti sunt, alij alias ædes cōdidere sacras. Quibus
 pietatis operibus factum est, ut Christiani uiri ac foemi-

næ usq; ab extremis quoq; partibus paulatim Romam peregre sua sponte confluxerint, sacra loca adeundi, diuorumq; sepulchra uisendi causa. Adauxit hanc popu-
lorum pietatē diuus in primis Gregorius: is enim quum Romæ id tēporis quo sederet, quadam letifera labora-
retur peste, primū litanias, ut alibi explicauimus, de-
creuit: deinde certos constituit dies, quibus in præcipuis
urbis templis solēni ritu sacrificaretur, ibiq; pro illo se-
dando malo, oraretur suppliciter: ac ut populus gene-
ratim simul frequentior eò illis statis diebus cōcurreret,
proposuit delictorū ueniam ad id solenne accedētibus,
constitutis ad ipsa tēpla sacerdotibus, qui audirēt uolen-
tes de peccatis suis confiteri, ut illi inde remissionem o-
mnium delictorū consequerētur. Quæ sanè cōsuetudo uel
hodie seruator, ubicunq; publica peccatorū uenia pro-
mittitur. Et quia sacerdos potestatem habet tam culpam
quàm poenam tollendi, hinc factū uidetur, ut talis uenia
delictorū uulgò appelletur indulgentia, id est, remissio
culpæ & poenæ. Ad rem redeo. Quamobrem deinceps
cuncti obseruantius ad ea templa adeuntes, adeo sanctē
precati sunt, ut meruerint eo morbi genere liberari. Du-
rauit inde perpetuò illud institutum, ita ut hodie nihil
Romæ sit sanctius: cōueniunt undiq; adhuc multi morta-
les in urbem, qui ubi eò peruenerint, nihil prius habent,
quàm ipsa sacra inuisere loca, in quib. stationes celebren-
tur. Appellauit Gregor. ea solēnia sacra nō indecēti uo-
cabulo stationes, quasi statas, id est, certis anni diebus ac
statutis celebres: nam sic statæ cæremonia, ut Festo Pom-
peio placet, dicebantur sacrificia, quæ certis quibusdam
diebus & statutis celebrabantur, quæ non mutarentur,
sed

sed stabilia & firma starēt. Vnde Cato, Sacra stata, & solennia sancta seruasti. Alij stationes dictas uolunt ex militari exemplo, quòd perinde hæc sacra, siue hæc ædes sacræ in quibus illa fiunt, statutis diebus custodiantur, frequententurq; ac soleant loca ad custodiã assignata militibus, quando stant uigilantes. At stationes nostræ sunt, & manent, quando sacerdotes in choro stantes canonicas recitant horas, atq; olim esse cœperūt apud Christianos cōuentus, quum illi in tēplo die præsertim Dominico stantes precarentur, ut est apud Marcū euangel. cap. 11, Et quum steteritis orantes: de quibus Tertull. lib. De corona militis, inquit, Iā & stationes aut alij magis faciet, quàm Christo? aut & Dominico die, quādo nec Christus? Igitur stationes nostras à stando dictas esse, & D. Gregorium tam nomen quàm consuetudinem pristinam intermissam retulisse, instaurasse, renouasseq; satis certum est. Sed domū repedemus. Bonifacius deinde VIII. ad hæc sacra loca uisenda piorum maximè incitauit studiū, qui primus omnium iubileum retulit, anno qui fuit MCCC. salutis humanæ, quo pœnarum remissionem ijs præstabat, qui limina Apostolorum uisitassent, ad exemplū ueteris legis. Diuersa tamen quædam uidetur fuisse ratio Iudæis anni huius celebrandi, atq; sit ab initio à nostris seruata, quòd illi L. & non ut nostri C. quoq; anno, id solenne repeterent, quodq; eo tempore apud illos solueretur nexi, seruiq; in libertatē uindicaretur, & illis demū corporū assertio curæ esset, at nostris animorū, qd' multò optabilius est, ueriorq; libertas censerì potest: enim uero uerè liberi sunt quibus peccata remittuntur. Idē autē pōtifex iubilē cētesimo quoq; anno seruari mādauit: quod

quod fecisse uidetur, ut populum cū primis Romanū ab inani seculariū ludorū celebratione, ad uerum solēne sacrū reduceret. Fuerūt ludi seculares, ut Festus attestatur, in honorem Apollinis & Dianæ instituti cētesimo quoque anno, clamāte præcone, Venite ad ludos quos nemo mortaliū uidit, neq; uisurus est: nam seculum, centū cōtinēt annos, unde ipsi ludi seculares nominati sunt, de quorum origine supra lib. 4. diximus. Capitolinus in Gordiano, ait hos à Valerio Publicola ob exactos reges centenis quibusq; annis ab urbe condita institutos: celebravit eos Philippus Imp. anno urbis M. Sed unde digressi sumus, reuertamur. Ceterū tāta uis mortaliū ea de causa tum Romā cōfluxit, ut uix cōmeandi per urbē amplā quidem ac uastā, esset facultas. Quinquagesimo pōst instāte anno, Clemēs VI. sanxit iubileū celebrari L. quoq; anno, quū ætas hominis uix iubileū illū c. ann. attingere posset, qui uerus fuit iubilæus. Postremò Sixtus IIII. iubileum ad xxv. quenq; annū reduxit, primusq; celebravit, qui fuit annus MCCCCLXXV. salutis. Id fecit, ut quæque ætas eius muneris diuini particeps fieret. Ac ita ueniarum, quas indulgentias uocant, iam tum usus celebris esse coepit: quæ qua de causa, quæue ex auctoritate inductæ fuerint in ecclesiā Dei, aut quantum ualere uideantur, nostri recentiores theologi de ea re egregiè laborant. Ego uerò originē, quod mei est muneris, quæritans, nō reperio antè fuisse, quod sciam, quā D. Greg. ad suas stationēs id præmij proposuerit. Quapropter in re parum perspicua, utar testimonio Ioannis Rossensis episcopi, qui in eo opere, quod nuper in Lutherum scripsit, sic de eiusmodi ueniarum initio prodit, Multos fortasse

fortasse mouet indulgentijs istis non usqueadeo fidere, quòd earũ usus in ecclesia uideatur recentior, & admodũ serò apud Christianos repertus: quibus ego respõdeo, nõ certò constare, à quo primũ tradi cœperint: fuit tamẽ nõnullus earũ usus, ut aiunt, apud Romanos uetustissimus, quod ex stationib. intelligi potest. Et subiicit, Nemo certè dubitat orthodoxus, an purgatoriũ sit, de quo tamẽ apud priscos nulla uel quãrarißima fiebat mētio, sed & Græcis ad hunc usq; diem, nõ est creditũ esse: quãdiu enim nulla fuerat de purgatorio cura, nemo quæsuiuit indulgētias: nam ex illo pēdet omnis indulgentiarũ existimatio. Si tollas purgatoriũ, quorsum indulgētij opus erit? Cœperũt igitur indulgētiae, postquã ad purgatorij cruciatus aliquãdiu trepidatũ est. Hæc ille, quæ tu fortè, quum tanti sint momenti, ut magis certa ex ore Dei expectabas. Atque hoc pacto post Gregorium ueniarum seges paulatim creuit, cuius messẽm nõ exiguã permulti interdum collegerunt, & cum primis Bonifacius IX. cuius tēpore huiusmodi uenia, & quidẽ plena manu, nõ cōcedebatur modò aliquoties, uerum etiã, teste Platina, uelut quæpiã merces quotidie uel passim uendebatur, nõ absq; cōcedentis recipiētisq; detrimento, quãdo per hæc ut remedia animæ morborum uenalia, minus permulti à malefactis abstinebant, & clauium auctoritas multò uilior erat. Nec id quidẽ temere accidebat, quia, ut dicit Hier. ubi merces media est, dona spiritalia uiliora fiunt. Quæ utinam nõ nisi illa uidisset ætas. Secundum hæc Alexander VI. cuius pontificatus incidit in annum humanæ salutis MD. Sixti sequutus institutum, cœpit iubilẽ nõ modò Romæ, sed etiã in longinquis prouincijs, ac stationes
ubique

ubiq; gentiū propè uicatim instituere, idq; tam sui quàm populi Christiani cōmodi causa, uti aiebat, fecit, quò eū labore petēde urbis leuaret. Quare fit, ut Roma terrarū regina etiam nunc minus adeatur. Verū quæ fuerit iubilei anni origo apud Hebræos, iam dicamus. Moses, teste Iosepho lib. Antiq. 3. & Orig. super Numeros, statuit, ut inter dies, VII. quisq; dies obseruaretur sabbatū: & inter menses, XII. quisq; mensis sabbatum esset mensiū, in quo agerentur solennia sacra, quæ dicerētur sabbata sabbatorū: itē inter annos, VII. quisq; annus, & in eo si quando Cananæam Iudæi recepissent, quam tandē Dauid & Salomō reges assequuti sunt, terra uacaret, id est, nō araretur, & quæ sua sponte ferret, L. quoq; anno tribulibus essent & extraneis communia. Hunc Hebræi annū iubileum dixere, qui & quinquagenarius uocari potest, significatq; libertatē. Porro hoc Moysis decreto, libertate donabantur serui, debitores à creditoribus laxabantur, prædī æstimatis ex æquo fructibus & impēsis, restituebantur antiquis possessoribus, quæ omnia ipse Iosephus eo in libro latè persequitur. Reddit Euseb. ex Philone, huiusmodi agrorū uacationis rationem non cōtemnendam, ita in 8. Euang. præp. scribēs, Facile de VII. quoq; anno dicere possumus: non enim ipsi ab operibus sicut septimis diebus cessant, sed agros ipsos cessare patiuntur, ut uires ad futura suscipiant: multò enim fecundiores redduntur, si quū cessauerint, in noualia rursus proscindantur: quod etiam corporibus hominū accidit, semper enim eundem ferre laborē, & uoletudini obest, & robur animi atq; corporis deijcit. Et subdit, Magnæ autē humanitatis eorū illud præcipuè signū est, in septimo anno

mo anno quoq; , ipsi ab agricultura laboribus abstinent, & si quid spōte agri protulerint, non colligunt, neq; deponunt, sed quia nullo suo labore productum est, cōmuniter cuiq; uolenti omittitur, & reliqua. Sed iam Romanorum pontificum & humanitatis studium, & rei familiaris augende rationem hīc commodū subijciamus.

De origine titulorum, quibus Romanus pontifex utitur, ac collegiorum & scribarū, & quādo primum literæ Apostolicæ cœperint obsignari plumbo: ibiq; de usu peruetusto sigillādi literas cera impressa annulo, & de primo annatarū usu. Cap. II.

St sacerdoti in primis nihil ferè conuenientius humanitate, nihil aptius comitate, nihil summissione decētius, dicēte Seruatore, Discite à me, quia mitis sum & humili corde. Et alibi, Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terrā. Contrā alienius nihil ipsa superbia, qua multi sepe inflati, ac simul arrogancia doctrinaūe, aut generis claritate elati, tū se sacerdotes, tum pontifices præbere, tū ordinis decus rite seruare sibi persuadent, quum præ se cunctos mortales despiciant, asserentes sic dignitatē quā obtinēt, poscere, ac nequaquā audientes ipsum Dominū tātæ insolentiae exitū ita prædicentē, Qui autē se exaltauerit, humiliabitur: & qui se humiliauerit, exaltabitur. Huius Seruatoris uaticinationis præceptiq; simul diuus Greg. bene memor, ut cunctis mansuetudinis exemplū ederet, quū literas dictaret, sic semper incipiebat, Greg. Episcopus seruus seruorum Dei: qui & factō æquē idem præstitit: sexcentas enim à Lōgobardis passus est iniurias: contra quos tamen nō arma mouit, aut aliunde quæsiuit, sed
sola

sola patientia & humanitate dimicauit. Hoc certè pauci illorū qui successere, sunt æmulati: illud uerò cuncti insigniter usurparūt, quāuis in ea eminētia constituti fortè essent, qui non facīle ab alijs se seruos appellari paterentur. Salutē & Apostolicā benedictionē, Cletus prefationis loco posuisse primus dicitur. Quem salutandi modū pontifices qui sequuti sunt, seruauerunt, Christus & suum salutationis genus, Pax uobis, aut huic domui, usurpare consueuit, quemadmodū Græci per uetusto more χαίρε, Latini Salue, uel salutē, Hebræi uerò, Pax tibi. Eam salutationē nūc episcopi, ut sibi peculiarē uindicāt. Præterea ab initio fuere scribæ, qui literas scriberent Apostolicas, paruo uel nullo petito pretio, quādo adhuc illud Seruatoris præceptū, Gratis accepistis, gratis date, inuiolatum permanebat. At dein Ioannes XXI. ineundæ rationis studiosus, qua rem angustam domi iuuaret, collegiū scribarū Apostolicorū primus numero distinxit, qui literas proprio ingenio dictatas cōscriberent, nonnullaq; alia munia obirent, atq; in illud suos scribas pretio duntaxat adscitos uoluit. Taxationes item constituit, per quas taxatis, hoc est, æstimatis sacerdotijs, quæ ipse contulisset, caperetur uestigal. Rem uerò omnē ad Apostolicæ pœnitentiariæ, quam dicunt, curam pertinentem, Benedictus XII. omnium primus excogitauit, simul & taxationes literarum ordine constituit. Institutum obsignādi literas Rom. pontificis plumbo, unde ad posteros manarit, per diu quæsiui, plumbo tam pretioso sese, credo, in uiscera terræ rursus abdente, ut ne cuiquā prædæ esset, quum soli Romani pontifices eo utantur. Equidem satis constat Agathonē, quo sedente magna sedi facta est honoris

honoris accessio, ut suprà lib. 4. demonstrauimus, in cera annulo impressisse sigilla: uerum postea quū Rom. pontifex multa irrogaret priuilegia, ut diplomata diuturniora foret, placuit Stephano III. ac deinde Hadriano I. tabulas Apostolicas plumbo obsignari. Fuit is annus salutis DCCLXXII. quū ipse Hadrianus factus est pontifex: nam antiquius nō reperitur sigillum plumbeum: quemadmodum constat ante Carolum Magnū Imp. literas auro obsignasse principum Romanorū neminē. At nunc literas cera impressa annulo sigillatas dicimus, quòd teste Varrone, sigillare sit claudere. Quis uerò primus huiusce rei auctor fuerit, minimè proditur, etsi usus est talis uetustissimus, quādo iam inde à primordio orbis ferme cōditi, mortales cōsueuissē annulum digito ferre, pro sigilloq; usurpare, conijcere licet ex lib. Gen. cap. 38. ubi extat quemadmodū Iudas fecisset stuprum cū Thamar nuru sua meretricio induta uestitu, & promississet mulieri hœdum, fideiq; seruandæ pignus dedisset annulū suum, armillas & baculum, ac illa mox grauida quum ad pœnam subeundam, more Iudeorum, rapta fuisset, per speciem annuli ostensi sese liberaisset. Hunc autem annulum sunt interpretes ueteris instrumēti qui sigillū appellent, quòd eo literas signaret, & in primis Sanctes Pagninus, quem mirificè delectat Hebraicè passim loqui, ita ut uini uerbi ignorare haud omnino potuerit. Atqui aliud rei istius testimonium clarius datur: namq; Iezabel, seu Izebel (utrunq; enim scriptum legitur) uxor Achab Samariæ regis, sicuti in lib. est Regum 3. per literas nomine uiri sui annulo eius signatas, Naboth hominem innocētē

à ciuibus eius interficiendum curauit, propterea quòd ille negasset uineam suam marito uēdere. Et Cic. in Acad. quæst. de re ipsa meminit, Quid si in eiusmodi cera centū sigilla impressero? Ita incerto auctore, modus is quoque sigillandi literas increbuit: quem usus tantū cōmodē retinuit. Sed ad collegia scribarum redeamus. Quum per hūc modum res domestica augetetur, Pius deinde secundus Ioānis exemplum sequutus, breuiatores creauit, in ordinemq; redegit. Hos haud ita multò post Paulus exautorauit, sed uelut ærario perutiles ministros Sixtus dein restituit, primusq; noua collegia solicatorum, ad stipulatorumq; instituit, sine quibus nullæ conficerētur tabulæ, quas bullas dicunt, quò per hoc à pluribus examinatis difficilior corrumpērentur: postremò nouē Apostolici ærarij notarios fecit, & ijs omnibus certos prouētus constituit, quò eorum munia uendibiliora forent. Nō sefellit opinio: munia enim quæ principio quingentis uenire aureis, nunc alia mille, alia duobus tribusue millibus uenduntur, adeo qui ea obeunt, suis priuatis rebus seruire sciunt. Hoc tam commodum inuentum inescauit & Innocentium VIII. ipsius Sixti successorem, ut ille secretariorum (sic uocantur secretiores principum familiares, qui à secretis sunt) collegiū instituerit, pristinū augendo numerum. Præterea Alexander VI. nouum scriptorū breuium collegiū instituit, numero octoginta, uel eo amplius. His autē scribarū collegijs ingēs quoq; apparitorum, imò harpyiarum, quibus, ut Poëta ait, sunt palida semper ora fame, turba seruit, quorū nōnullos olim tondendi oues optimè gnaros, id est, notarios & tabelliones,

liones, ut pauperum sanguine uictitantes, Nicolaus III. ab se reiecisse dicitur, ne omne degluberent pecus. At Alexand. Imp. unicum integritatis specimen, multò præclarius edidit exemplū, uir etsi nostræ minus professor religionis. Is etenim nullum unquam uendidit magistratum, dictitans, Qui emit, necesse est uendat. Nec illud omiserim, literas Apostolicas plumbeo signo munitas, in quibus Rom. pontificum decreta continentur, nō ineptè bullas appellari, quando Bullæ, id est, bulæ, Græcis dicitur & consiliū, & locus in quo consultatur. Sed nos more nostro mutata e in a, bula dicimus, ut fit à musice, musica, ac uocabulum per duplex ll perperam scribētes, minus elegans reddimus. Cæterum nullum inuentum maiores Rom. pont. cumulauit opes, quàm annatarum, quas uocāt, usus, qui omnino multò antiquior est, quàm recētiore quidam scriptores suspicantur, & annatas, more suo, appellant primos fructus unius anni sacerdotij uacantis, aut dimidiam eorum partem. Sanè hoc uectigal iam pridem quum Romanus pont. non habuerit tot possessiones, quot nunc habet, & eum oportuerit pro dignitate, pro officio, multos magnosq; facere sumptus, paulatim impositum fuit sacerdotijs uacantibus, quæ ille conferret. De qua quidem re, ut graui, sepe reclamatum fuisse testatur Henricus Hostiensis, qui cum Alexandro III. pont. uixit, sic, ut Franciscus Zabarellus tradat posthac in concilio Viennensi, quod Clemēs V. indixit, qui factus est pōtēfex anno salutis humanæ MCCC V. agitatū fuisse, ut eo deposito annatarum onere, uigesima pars uectigalium sacerdotaliū pēderetur quotannis Romano pont.

Et id quidem frustra. Quare pōtifex annatas in sua nas-
 sa retinuit, ut ne indidem exire possent. Atq; hæc omnia
 in cōmentarijs in cap. inter cætera, de officio ordin. scri-
 pta leges. Atqui satis constat rationem fructuū omnium
 maiorum sacerdotiorū putatam fuisse, & summam de-
 ductam, quæ quum uacarent, pontifici deberetur, quæ
 etiā nūc impartitur ab ijs quibus ea dantur sacerdotia,
 id quod postremò Bonifacius IX. seu Iōānes XXII. pri-
 mō, siue rursus, quemadmodum suprā demonstraui-
 mus, fecerat, quibus idcirco fuerunt qui annatarum inuentum
 assignarint. At onus illud annatarum ab initio omnes ge-
 neratim populi subire minus recusarunt, extra Anglos,
 qui suis minoribus sacerdotijs, quando ea pontifex da-
 bat, id seruitutis imponendū non censuerunt. Nā Rom.
 pontifex minorū quoq; sacerdotiorum aliarum gentium
 quæ ipse confert, dimidiam capit uectigalium unius anni
 partem, si pluri XXXIII. aureis æstimentur. Et hoc an-
 natarū genus uel alijs de causis exigitur etiā ab Anglis,
 quum alia alijs sacerdotia copulantur, ut ea fiat privati
 cōmodi copulatio, quæ cōmunis utilitatis disiunctio est,
 quum conceditur, ut quis retinere queat cum episcopa-
 tu coenobiōue, minora sacerdotia, quum sit potestas cui-
 piam retinendi sacerdotium, quod per leges minimè li-
 cuisset principio capere: & quum sexcēta alia peragun-
 tur ex Romani pont. auctoritate, quæ si gratuitò, perin-
 de ac Christus fieri iusserat, si quibus oportet, & quādo
 oportet, cōcederentur, si in annatis saltē exigendis mo-
 dus esset, quum graue sit illis quibus sacerdotia deferun-
 tur, prius annatas & in numero soluere, quā uecti-
 galium

galium quicquā ex ipsis capiāt sacerdotijs, unde grande faciāt æs alienū necesse est, damno etiā futurū amicis, à quibus mutuā accipiunt pecuniā, siquid antè humanitus accidat, quā eam reddāt, nō hinc profectō scelestes homines causam arriperent ad corruptelā religionis, quæ faxit Deus, ut illis correctis, incorrupta permaneat.

De simoniacorum sectæ ortu. Cap. III.

Vum Philippus, qui, teste Euseb. ex septē diaconis ab initio cōstitutis, fuit unus, Samaritanos ad Christianam religionē traxisset, tum uir quidam nomine Simō, qui antea magicam exercens artem, eam gentem seduxerat, tandem credidit, & ut Lucas prodit, baptizatus est. Nec ita multō pōst uenerunt eō Apostoli Petrus & Ioannes, ut per manus impositionem, eos qui nuper in Christianorum collegiū uenissent, munirēt Spiritu sancto. Quū uidisset autē Simon per impositionē manūū Apostolorū, dari Spiritum sanctū, pecunia id demum à Petro impetrare conatus est, quum fide & pietate debuisset: cui Petrus dixit, Pecunia tua tecū sit in perditionem, quoniam donum Dei existimasti per pecuniam cōparari, non est tibi pars neq; sors in ratione hac: cor enim tuum nō est rectū coram Deo, &c. Verūm Simon repulsus, iam inde fuit Petro infestus, Romamq; ex Samaria profectus, coepit sub Claudio magicis artibus illustrari; deinde Nerone imperante, multō celebrior factus, inter duos pontes titulum meruit Latinis literis inscriptū, Simoni Deo sancto. Tanta illius diuinitatis erat opinio, cum apud multitudinem, tum apud ipsum Neronē stultissimum prin-

cipem, cui stultis artibus insinuatus pollicebatur, prout Egesippus lib. 3. ait, perpetuum uictoriæ cursum, longioraq; uitæ spatia. Postremò hominis temeritas usq; eò progressa est, ut Petrum sit in miraculorum certamen prouocare ausus, qui cadauer demortui pueri, & Neronis propinqui, magicis conatus artibus suscitare, mouit omnino aliquid, sed mox illud ut antea exanime iacuit, quod Petrus Christi nomine, ut ui suæ surgeret, effecit. Quo miraculi euentu magis irritatus, professus est se Romano spectante populo, ex Capitolio in Auentinū præpete uolatu euasurum, si Petrus sequeretur, ut id factum facîle declararet uter Deo esset charior. Iam Simon à terra sublimis uehebatur, quum Petrus supplex est Deum precatus, ne populum in peius omnia uertentem magicis capi præstigijs sineret. Nec preces frustra missæ: medio enim magus conatu ad terram ruēs, fracto crure, solo affigitur, ac breui post ex eo casu est Aricie extinctus, quò post acceptam plagam fuerat à suis delatus. auctor est idem Egesip. Sic malum ingenium malè periit, quod nō unius hæreseos origo fuit & caput. Hinc Simoniaci hæretici dicti, qui Spiritus sancti dona uenalia habuerūt, quiq; affirmabāt humanæ naturæ uim nō à Deo esse, sed ex superna quadā uirtute prouenire. Ita uitio nomē inditū, quod Christus prohibuit, aicens, Gratis accepistis, gratis date. Item Petrus uetuit, quum Simoni dixit, Pecunia tua tecum sit in perditionem: id quod lib. Reg. 4. legimus Giezi Helisæi puero contigisse, qui quum furtim munera à Naaman Syro, quem Propheta à lepra sanarat, accepisset, illico est ore & toto corpore eadem

eadem affectus lepra. Quot quæso quotidie ægroti fierent, si quoties simoniā cōmitterent, Gieziā corripentur elephantia? Non infertur pœna corpori, nec purgatio peccati per corporis suppliciū cōstat, sed per ignominiam, quando quisquis res sacras, quæ dona Dei sunt, quoniam, ut diuus Urbanus ait, à Deo hominibus, & ab hominibus Deo donantur, nūdatus fuerit, emerit, aut in his pactis proxenetā se præbuerit, priuatur sacerdotio, dignitate ac præfectura deiicitur, infamis habetur, multisq; alijs afficitur probris, quæ lib. Decret. epist. 5. latè recensentur. Tanti criminis sola est auaritia parens.

Quando primū hæreses atq; schismata orta, ac in his Lutherana secta, & quæ eorum auctōribus sit pœna constituta.

Cap. IIII.

Vlla unquam res. nulla ciuitas ita concors fuit, quin ciues una uel altera de causa, in diuersa interdū abiuerint studia: qd' omnibus, præsertim historias nō ignorantibus, notius est, quā ut exponi debeat. Hinc igitur factiones ortæ, quæ in uarias ierūt sectas, quas Græci hæreses ab eligēdo uocāt, quod quisq; eligat quæ sequatur uitæ instituta, ut fuerūt philosophorū sectæ. Sic Iudæorū populus, quāuis eandē amplecteretur Legē, in uarias diuisus fuit sectas, hoc est, hæreses, Phariseos, Essenos, Sadducæos, Samaritanos, Nazarænos, Herodianos. Paulus ipse Apost. Pharisaicæ fuerat hæreseos. Sic populus quoq; Christianus, ut suprā enarrauimus, in plures diuiditur sectas. Ceterū quū nos Dei Apostolos habeamus religionis auctores, q nihil quicquā suo arbitratu, quod

introducerent, elegerunt, optaueruntque, sed acceptam à Christo disciplinam fideliter Gentibus tradiderunt: hinc factum, ut nobis nihil pro nostro iure eligere uel introducere licuerit, & uocabulum hæresis impium inhonestumque haberi coeperit. Ab hoc theologi nostri hæreticū uocant eum Christianū, qui sectam aliquam uel instituit, uel sequitur, aduersus fundamenta religionis. Huius nefariæ impietatis, hoc est, omnis hæresis caput & principium, teste Tertull. lib. de hæresib. Simō magus fuisse fertur, qui accepto simulatè baptisinate, primus omnium Christianam religionem modis omnibus labefactare conatus est, à quo eius sequaces Simoniaci dicti, ut proxime docuimus, gratiam sancti Spiritus uenundari uolebant, & naturam nostrā nō à Deo, sed ex superna quadam ui esse prædicabant. Ita Simō statim ab initio, uirus tabificum in medium uomit, quò radices crescentis religionis enecaret. Cui malo Apostoli repugnare magis, quàm illud extirpare potuerunt, quò semper essent pseudoprophetæ, à quibus, sicut Seruator admonet, cauere mus, quippe qui ueniunt ad nos in uestimentis ouium, sed intrinsecus sunt lupi rapaces. Itaque Simoni, auctore eodē Tertull. Menander, patria etiam Samaritanus successit: is magica arte nequaquā magistro inferior, maiora passim patrabat portenta, seipsum Seruatorem iactitās, ad salutem hominum è cælo descendisse assercbat, nec quenquam posse demones malos uincere, nisi foret ab se magis armatus disciplinis, ac per baptisma ab se quoque datum, immortalis atque æternus effectus. Ita immortalitatem homo mortalis dementer sectatoribus suis pollicebatur.

Est per

Est per idē tempus & Nicolaianorū exorta hæresis, cuius auctore ferunt Nicolaum aduenam Antiochenū, unū ex v. diaconis ab Apostolis cū Stephano factis, quod is, prout perhibet Clemens Alexandrinus, zelotypiæ ægritudine laborans, & reprehensus ab Apostolis, produxisset uxore forma excellētem in mediū, reliquissetq; illam habendam, qui eam concupisceret, & inde ortum, ut isti arbitrarentur fas esse, cōmunes habere uxores, quū reuera Nicolaus nihil simile unquā cogitasset, uir pius & bonus, qui Apostolorum dicto audiens ideo uxorem in medium duxisse uidetur, ut per id argueret ueneream uoluptatē magis contēnendam, quā expetendā esse: id quod sentit Euseb. qui dicit Nicolaianos ut impudētes, non aliunde nisi à suis libidinibus fœdum uitæ institutū accepisse. iisdem quoq; tēporibus Corinthus aliquid etiā sceleris ausus, circuncisionē seruandam, & homines mille annos post resurrectionē, in uoluptate carnis futuros prædicabat. Hunc Eusebius ait, Ephesum esse aliquando profectum, & fortē in balneas introisse, ac eodem tēporis puncto Apostolū Ioannē eò sese lauandi gratia contulisse, & quum audiisset Corinthum intus esse, discessisse cōtinuò dictitantē, Fugiamus hinc, ne balneæ ipsæ corruant, in quibus Corinth. lauatur ueritatis inimicus: manifesto argumento hæreticos ut humanæ uitæ exitiales esse uitandos, sicuti Apostolus etiam iubet. Erupit uel id temporis Hebionis hæresis, Christum asserentis ante matrem non fuisse: quam Ioannes ut infringeret, postremus omnium ad Euangelicā historiam aggressus dicitur, qui asserturus diuinā Christi naturā, est altisonū illud exor-

sus, In principio erat Verbum. Per idem quoq; temporis aliquot alij extitere uiri docti, qui de re Christiana non tam subtilius quàm malitiosius exquirentes, facile in errorem deducti sunt, & in primis Basilides Cerdo, qui assererat duo fuisse principia contraria: & eius discipulus. Marcio Stoicus, qui negabat Christi patrem fuisse Deū. Valentinianus Platonius philosophus, is aiebat Christum nihil accepisse ex Virginis corpore, quòd per illud tanquam per fistulam purus transisset. Montanus, qui se paracletum uocitabat. Appelles, is tradebat Christū per phantasias Deū uisum esse hominibus. Sabellius, qui unā duntaxat Patris & Filij & Spiritus sancti personā esse dicebat, & Paulus Samosatenus, is duas in Christo naturas negans, affirmabat illum à Patre tantum originē duxisse, ac eam post Christum natum, è Ioseph uiro suo alios genuisse filios. Atq; hæc hæresium origo. Qui nempe furor diu bacchatus, tot & magnos quidem uiros in diram subinde rabiem egit, ut eiusmodi impietatis ueneno infecti, alij alias introduxerint sectas, totq; eas referrent erroribus, ut pene plus in illis ex mentibus hominum eximendis sit ad extremum laboratum, quàm principio fuerit in iaciēdo religionis fundamēto insudatum. Ab eiusmodi singularibus priuatorum hominum opinionibus, quas hæreses dicimus, itum est ad publica dissidia, quæ Graia uoce schismata nūcupātur. Hæ duæ germanæ pestes, duæ diræ contagiones, ita ab initio concordiam sacerdotum disiunxerunt, ut deinde ambitione crescente, diu conflictatum sit. Eius dissidij primus omnium auctor fuisse traditur Nouatus Romanus presbyter: is enim

enim episcopatus adipiscēdi avidus, nihil pensi habebat, quomodo optati compos fieret, qui aliud corde dissimulans, aliud ore simulans, dolosis uersutisq; consilijs nonnullos optimos sacerdotes seductos sibi copulauit, quorum suffragijs iuuaretur. Verum illi, ut apud Cyprianū & Eusebium est, ubi cognouerant hominis ambitionem, se ab eo sciunxerunt: at quot sui similes sibi sociauit, facile in fide retinuit. Eo itaq; annitente, Nouatianus homo gloriæ cupidus, pontifex factus, omnes sui dogmatis sectatores, mundos appellauit. Negabant ij apostatas, etiam si pœnituisset, esse recipiendos, uelut parum liquido documento demonstrasset Christus, à pœnitētia nulli negandam esse ueniam, qui Petrum, à quo ter fuerat abnegatus, in integrum restituit. Apostatas autem appellant eos, qui à priori uitæ instituto abscedunt. Sed Cornelius pont. habita in urbe Roma antistitum synodo, Nouatianū hæreticum pronuntiavit, damnauitq; unà cum Nouato, ac reliquis eiusdem sectæ socijs. Ita Nouatus circiter annum salutis CCLV. primi schismatis auctor fuit, Cypriano uel testificāte, qui epistola VIII. lib. II. ad Cornelium ad hunc modum scribit, Nouatus rerū nouarum semper cupidus, auaritiæ inexplebilis, rapacitate furibundus, arrogantia & stupore superbi tumoris inflatus, semper istis episcopis malè cognitus, curiosus semper, ut perdat: ad hoc adulatur, ut fallat: nunquam fidelis, ut diligat: fax & ignis, ad conflanda seditionis incendia: turbo & tempestas, ad fidei faciēda naufragia: tranquillitatis aduersarius, pacis inimicus. Idem est Nouatus, qui apud nos primum discordiæ & schismatis incendium

cendum seminavit, &c. Octogesimo nono dein post anno, est alterum schisma ortum, quod sacerdotalem ordinem maximè afflixit. Arrius enim presbyter Alexandrinus, principe Constantino magno, sectæ fuit auctor, quæ ab æterna Dei Patris substantia, quam uocant, Filiū conabatur separare: cuius sententia etsi in concilio Niceno est explosa, attamen durauit per diu postea cōtagio: nam latius opinione omnium hominum, malum hoc diffeminatum est: manauit enim per bonam orbis partē, & non obscure serpens multas prouincias occupauit. Tertium deinde sequutū est schisma, quū Damasus factus est pontifex: nō enim suffragijs tantū est certatū, sed ui quoq; & armis. Et hæc foeda pontificum contentio in hodiernum usq; diem hoc latius proserpsit, quò honorum ambitio in dies magis magisq; sacerdotes inuaserat. Quartū postremò uidit religionis dissidium nostra ætas, nouitate rerum nimis sollicita, quum Leo X. Romanus pontifex illo ipso anno, qui fuit humanæ salutis MDXVII. haberet etiam in Germania procuratores indulgētiarum, quas uocant, & illi suæ quoq; utilitatis studio prædicarent eas indulgentias non solum ualere ad salutem uiuorum, uerumetiam ad subleuandas mortuorum animas, quæ in purgatorio, quod dicitur, essent. Tum VVittenberge in oppido Saxonie celebri, præstò fuit quidam Martinus cognomento Lutherus, Augustinianus monachus, homo in theologia apud suam gentem primarius, qui illud improbarit. Procuratores ea re ualde commoti, primo quoq; tempore Romam ad magistratus deferunt nomen Lutheri: is continuò ut deorum cōtempтор accusatur,

accusatur, citatur, causa agitur: sed quia ad diem dictam non adfuit Romæ præsens, ut responderet, paulò post declaratur hæreticus. Verùm quoniam eiusmodi indulgentiarum questus iam in odia hominum cum procuratoribus incurrerant, permulti magni uiri Martino protinus adiumento fuerunt, & in his Fridericus Saxonie dux, qui Lutherū consilio, auctoritate, armis denique tegeret, ne ulla eum uis attingere posset. Lutherus igitur tali præsidio munitus, paucis post mensibus non dubitauit ire Augustam, quò Thomas Caietanus Cardinalis S. Sixti, monachus Dominicanus, eius turbæ reprimendæ gratia à Leone legatus fuerat. Ibi cum Thoma acriter conflictatus, de indulgentiis, de pontificis Rom. potestate disputat: sed ueritus ne Cardinalis ad extremum rem omnem magis imperio quàm disceptatione definiret, idque sibi timens, domum rediit, ac tum fauentibus amicis, maiora ausus, de omnibus denique religionis mysterijs scribere, suaque scripta foras dare coepit. Ita licentia parua loquendi, secta breui tempore mirabiliter creuit, quæ Euangelica dicta est, eò quòd haud ullam asseueret recipiendam esse legem, quæ ad animarum salutem pertineat, nisi quæ Christus aut Apostoli dedissent: primumque eo anno 1519. suum uestigiū in terris posuit mansurum, ut uidetur, quoad Christus ipse populū suū, culpa rectorū ita in duas sectas seiunctum, rursus coiuerit, à quo istuc optimus quisque maxime petere precarique debet, ut ne maior indidem fiat religionis labes. Pœnam autem quæ hæresium auctores sequeretur, primum Apost. cōstituit, ad Titum ita scribēs, Sectarū auctorem hominē post unam
& alteram

Et alteram admonitionē fuge, sciens quod euersus sit qui
 eiusmodi est, et peccet per se damnatus. Deinde Chry-
 sost. homil. 47. in cap. 13. Matth. ubi de zizanijs fit ser-
 mo, alteram ponit, quum inquit, Nō prohibet Dominus
 cōciliabula hæreticorum dissipare, ora obstruere, liber-
 tatem loquendi concidere, uerum interficere ac trucidare.
 Dein anno salutis humanæ CCCXXIIII. Nicena sy-
 nodus, teste Platina in Syluestri Rom. pont. uita, aliam
 pœnam Arrio constituit, qui cum sua cohorte in exiliū
 ire coactus est. Posthac circiter annum salutis 388. Theo-
 dosius et Valentinianus Imp. multandos decreuerunt
 hæreticos dānis, ignominijs, uerberibus, exilijs et mor-
 te, quemadmodum extat in Cod. iuris ciuilib, cap. Arria-
 ni: ubi lege sanctum est, ut istuc maleficum hominum ge-
 nus ultimo afficeretur supplicio. Hoc edictum Hostien-
 sis in sua summa super tit. Decretalium explicans, ait, Et
 licet in hæresi lex imponat pœnā ultimi supplicij, quod
 ultimum supplicium alia lex, ff. de pœnis. interpretatur
 mortem: de consuetudine tamen tales cremantur. Idem
 Abbas post Hostiensem, super illud cap. Ad abolendā. ex-
 tra de hæret. sentit, scribens, Sed ius ciuile punit hæreti-
 cum capitali pœna, seu pœna mortis, ut l. Arriani. Cod.
 de hæret. coniuncta l. ultimum supplicium. ff. de pœnis.
 Et hanc pœnam esse debitam interpretatur consuetudo.
 Conuenit ergo in hoc, lex canonica, ciuilib et consuetu-
 dinaria, ut communiter puniatur pœna ignis. Postremo
 anno salutis circiter 1180. Federicus I. Rom. Imp. legem
 de cōburendis hæreticis tulit, uelut in quadam eius con-
 stitutione patet, cuius initium est, Vt cōmissi. Ex quo fa-
 ctum

Etum est, ut per idem tempus Lucius III. Rom. pontifex statuerit hæreticum hominem sacris initiatū primò de-secrādum, mox uerò tradendum locorū magistratibus, quò igni necaretur, uti eodem cap. Ad abolendā. extat. Atq; hoc equidem ex Mosis institutis acceptum satis li-quet, qui primus omnium doctores impios & pessiferæ doctrinæ magistros, morte mañtandos constituerat, quæ ita de ea re in Deuter. cap. 13. sanxisset, Si surrexerit in medio tui propheta, & dixerit tibi, Eamus, & sequamur deos alienos, quos ignoras, & seruiamus eis: non audies uerba prophete illius, quia tentat uos Dominus Deus uester, ut palàm fiat, utrum diligatis eum, an non. Propheta autè ille interficietur, quia loquutus est, ut uos auerteret à Domino Deo uestro. Et addit, Si tibi idem uoluerit persuadere frater tuus, aut filius tuus, uel filia, siue uxor, aut amicus, non acquiescas ei, nec audias, sed statim interficies: sit primùm manus tua super eum, & post omnis populus mittat manum, & sic lapidibus obrutus necabitur. Si audieris in una urbium tuarū dicentes aliquos, Egredi sunt filij Belial de medio tui, & auerterunt habitatores urbis tuæ, quære diligenter, & rei ueritate perspecta, si inueneris certum esse quod dicitur, statim percuties habitatores urbis illius in ore gladij, & delebis eam. Quicquid etiam supellectilis fuerit, congregabis in medio platearum eius, & cum ipsa ciuitate succendes. Hinc igitur hæreticos morte afficiendi, ac postremò uiuos cremandi ritū manasse certò propemodū scire licet. Atqui eò redeat, unde aberrauit, iam oratio. Iis autem sanandis animorum morbis nullum efficacius inuentum

inuentum est remedium, quàm sæpius habere cōcilia, in quibus singulorum patefacta sacerdotū pariter, ac profanorum hominum uita, antistites ut peritiſſimi medici maturè poſſent mederi ex aduerſa ualetudine laborantibus. Hinc igitur ad illud tam ſalutare medicamentū explicandum, iam ſtylus ſe commodū transferat.

Quo primū tempore pontificum concilia publicè haberi cœperint, atq; quorum conuentuum decreta à patribus recepta ſint. Cap. v.

Etus fuit mos, tam apud Hebræos, quàm apud alias gentes, habere cōcilia, & in ijs deliberare de rebus agundis: ſic conſtat Moſen & Ioſue, teſte Ioſepho, ſæpe factō populi cōuentu, conſueuiſſe agere: ſic Aegyptios ac Perſas, ut auctor eſt Herodotus, itidem factitaſſe: ſic Apoſtolos in unum conueniſſe locum, quum Matthiam in numerū xi. cooptarunt, quum vii. diaconos elegerūt, quum auctoritate Petri & Iacobi decretum eſt, ne gentes onerarentur lege Moſaica, ſed tantū abſtinerent ſe eſca ſuffocati animantis, item ſanguinis & carniū ſimulachris immolatarum, ac ne ſtuprum facerent. Nam tum ipſorum tam Apoſtolorum quàm preſbyterorum ſynodus coacta eſt, teſte Luca in Actis, cap. 15. ita ſcribente, Surrexerunt autem quidam de factione Phariſæorum, qui crediderant, dicentes quòd oporteret circumcidere eos, ac præcipere ut ſeruarent legem Moſis: conueneruntq; Apoſtoli ac preſbyteri, ut diſpicerent de hoc negotio. Hinc nata eſſe uidetur conſuetudo habendi cōcilij. Cornelius, quod ſatis liquet, primus omnium in urbe Roma LX. epiſcoporum

porum, totidem presbyterorum ac cōplurium diaconorum conuentum fecit, in quo, uti suprā prodidimus, No uatiana est hæresis dānata. Meminit & Cyprianus, per idem tempus episcoporum conuentum Carthagine esse actum. Legimus præterea apud Eusebium, patres bis, hoc est, semel Dionysio, deinde Felice sedente, conuenisse Antiochiam contra Paulum Samosetanum eius ciuitatis episcopum, atq; illum demum damnasse. Is enim Paulus uir intolerabili superbia, simulatq; est episcopatum adeptus, cœpit inter uiam præ insolentia literas relegere, & dictare, multis constipato agmine præcedentibus, ac subsequētibus: unde propter hominis arrogantiam, pleriq; Christianam religionem detestabantur. Ab hoc Paulo, opinor nostros pōtificates pomparum ordinem, quem nunc ducunt, accepisse. Paulus demum, qui duas in Christo naturas negabat, sed tantum hominem affirmabat, idq; ab Apostolis olim traditum falsò dictitabat, in eo concilio criminis conuictus damnatur. Sed tunc quum principes Romani, quorum imperio regebatur orbis, passim in Christianum nomen sœuirent, illa non tam publica, quàm priuata concilia fuisse, credere par est: at ubi Constantinus religionem nostram, ita uolente Deo, est complexus, tum deniq; nostris de Christianæ rei summa agitare publicè licuit. Ex quo Nicenus frequens conuentus Constantino imperante habitus, & primus & celeberrimus omnium meritò censetur, uelut certum religionis firmamentum. Pari quoq; habentur honore & quinq; alij in terra Græcia facti, quorum i i i i. dogmata, teste Gratiano dist. 15. uelut i i i i. Euangelia recepta

sunt. Primus itaq; conuentus ad Niceā Bithyniæ urbem
opera Constantini est actus, ubi CCCXVIII. intersuere
episcopi, in quo Arrius, cuius paulò antè meminimus,
damnatur hærescos. Fuit hic annus salutis CCCXXIII.
Quo quidem tempore Syluester primus, Apostolicam
tenebat sedem. Constantinopolitanus alter ab eo quem
primum dicunt, Damaso pont. In hoc res acta est con-
tra Macedonium & Eudoxum, negantes Deum esse
Spiritus sanctum. Tertius Ephesinus, Cælestino primo
Romanam sedem tenente, in quo Nestorius Constantino-
politanus episcopus dānatus, qui Mariam hominis non
Dei matrem fuisse aiebat, quiq; aliam personam carnis
diceret, aliam diuinitatis. Chalcedonius quartus, Leone
primo pontifice. Eutychianus error est in eo discussus.
Fuit Eutyches Cōstantinopolitanus abbas, qui asserbat
Christum post humanam assumptionem non ex duabus
naturis constetisse, sed sola diuina fuisse contentum. Hæc
sunt quatuor illa sacrosancta concilia, unde religio au-
ctior augustiorq; facta est, quæ D. Gregorius admittēda
censuit, ita memorans, Sicut sancti Euangelij quatuor li-
bros, sic quatuor concilia suscipere & uenerari me fa-
teor, hæc tota mente complector, integerrima approba-
tione custodio, quia in ijs, uelut in quadrato lapide, san-
ctæ fidei structura consurgit, & cuiuslibet uitæ commu-
nis atq; actionis norma consistit. Quintus conuentus est
Byzantijs iussu Vigilij pontificis habitus, quo Theodo-
rus oppugnatur. Aiebat impius Theodorus, diuā uirgi-
nem solum hominem peperisse, nō Deum & hominem:
estq; in ea synodo decretum, ut Christi mater *θεοτόκος*, id
est, Deum

est Deū pariens diceretur. Hanc quoq; teste Gratiano, diuus Greg. pari ueneratione recepit. Sextum Constantinus IIII. Imperator Agathonis iussu, conuentum c c. episcoporum & eo amplius, Byzantij quoq; faciendum curauit, quo Macarius Antiochenus damnatur. Et hūc Hadrianus primus cum omnibus canonibus suis, ut 16. dist. patet, ultrò recepit. De hac sexta synodo Bedas itidem abunde meminit, in eo libello quem de temporibus scriptum reliquit. Præterea alia alibi deinde concilia habita sunt, quæ in canonicis decretis à Gratiano diligenter ponuntur. Item ut nullum conuentū indici, nullumq; à quibusuis actū haberi ratum liceret sine Romani pont. auctoritate, Marcellus primus omnium sanxit, deinde Iulius, & Damasus, & Gregor. illud idem statuere. Verū ut decretum illud frugiferum quondam religioni fuit, quando eo demum modo hæretici ubiq; extirpati, eorumq; conuenticula simul infracta sunt, ita deinceps nihil attulit commodi, quum per id iam pene desitum sit à concilijs habendis, in quibus cuncta ex æquo tractarentur, pont. Romano eiusmodi negotium non magnopere curante. Quapropter quum iam diu compertū foret, illud solū Christianæ reip. quocunq; tempore obfuisse, Martinus quintus statim pontifex creatus in Constantiano conuentu, in quo pestilentiſſimum trium pseudo-pontificum schisma est sedatū, sicut apud Platinam scriptum leges, decreuit ut decimo saltem quoq; anno Rom. pontifex, & omnes Christiani principes in unum locum coirent, de summa rei consulturi: quod hætenus minime est seruatum, quamobrem religio in dies singulos

maius proculdubio damnum facit. Eò quoq; spectat Niceni conuentus decretum, quo cautum est, ut episcopi quotannis prouinciales synodos bis celebrarēt, ad suos, quatenus opus esset, aliorumq; mores corrigendos.

Qui ex alienis & externis primi nostros Christianos infectati fuerint, & ibidē qui martyrii primum palmam tulerint: atq; unde dictum,

quidūe sit martyrium. Cap. VI.

Lato in sua republica ueritatem in primis cultam uoluit, quòd ea dijs & hominibus dux sit omniū bonorum, cuius qui felix futurus sit, statim ab initio participem esse decet. Veritatis docendæ causa Christus in mundum uenit, dicēs, Ego ad hoc natus sum, & ad hoc ueni in mundum, ut testimoniū perhibeā ueritati. Omnis qui est ex ueritate, audit uocē meā. Conflauit sibi inuidiā ob hanc rem Seruator apud Iudæos, ita ut ab eis immerito suo sit neci deditus. Sic ueritas apud mortales ueritatis inimicos, sibi malo, ac suis cultoribus pariter bono non fuit: nam prima à Iudæis orta est, ut attestatur Eusebius, in Christianos persecutio. Quū enim Apostoli præcepto ris uestigia sequuti, nuntiarēt uerbū ueritatis, & Petrus ante alios coargueret Iudæos iniquitatis, quòd Christū tradidissent morti, hortareturq; ad pœnitendū, eo furoris inuecti sunt, ut Stephanum diaconum occiderint. Is enim eo ferè biennio, quo passus fuerat Christus, cum ijs de re diuina in certamē descendit, qui uarijs nominibus dicti sunt, Alexandrini, Cyrenaici, Cilices, Asiani. Ibi quum plures & docti, ut ipsi uideri uolebant, uni nō resisterēt,

sifteret, sed cælesti sapiëntia qua supernè erat instructus
 iuuenis, obruerentur, cum fremitu & indignatione cir-
 cunstabat Stephanũ, uixq; manus præ nimia ira absti-
 nebant. Interim uerò testatus ille se cælestẽ gloriã intue-
 ri, maius adhuc in se odiũ concitauit: eam enim uocẽ ut
 impiam litigatores abhorrentes, factò in illum impetu,
 urbe eijciunt, eiectum lapidibus obruunt. Sic primus o-
 mnium Stephanus Christianæ religionis publicus asser-
 tor, mortem occubuit. Tum, sicut Lucas ait, erupit per-
 sequutio magna aduersus Christianos qui erant Ieroso-
 lymis, & omnes dispersi uel potius disseminati sunt per
 regiones Iudææ & Samariæ, præter Apostolos, ut affli-
 ctionis occasio, quemadmodum diuus ait Hieron. sicret
 Euangelij seminariũ, quando illi id passim prædicabāt.
 Quum uerò primũ Christianũ nomẽ inter Gentes au-
 diri cœpit, tum ut dijs inuisum insensius illis odio fuit,
 utpote quod iam iam præsagiebant reliquas esse religio-
 nes soluturũ, quod impense auertere conati sunt semper
 uanorũ deorũ cultores: nam Athenienses Diagorã phi-
 losophum ex urbe sua pepulerũt, eo quòd, ut Cicero De
 natura deorum tradit, deos negasset, & omnem deorum
 opem, quò sic animos hominum à religionis cultu auoca-
 ret. Iidem Socratem damnarunt, quia nouã religionem
 introducere uisus est, qui per Aristophanẽ poëtam co-
 micum in comœdia quam Nebulas inscripsit, falsò cul-
 patus est, quòd fabulas coleret, & de Atheniensium re-
 ligionibus detraheret, ac pubem seduceret. Item, ne plu-
 ra cõmemorãdo unius rei exempla, longius à propo-
 sito trahamur, Romani quũ duas reperissent in agro Lu-

cij Petilij scribæ, seu Terentij, ut Varroni placet, arcas lapideas, quarum in altera corpus Numæ regis, in altera libri reconditi erant, Latini septē de iure pontificum, totidemq; Græci de disciplina sapientiæ. Latinos, auctore Valerio, magna diligentia seruandos curarunt: Græcos, quia ex aliqua parte ad soluendā religionem pertinere existimabant, cremarunt. Ita in ipso introitu nouæ alicuius religionis obsistere studebant. Vnde Nero princeps maiorum suorum curam sacrorum æmulatus, quum audiuisset Petrū & Paulū in urbe nouum Euāgelij dogma prædicare, nouamq; religionē inducere, indignatus haud multò post, utrunq; morte affecit, ac indixit persecutionem, quæ secunda fuit in Christianos: siquidem primam, ut suprà ex Eusebij testimonio ostendimus, insecutionē inchoarūt Iudæi. Sunt tamen qui hanc Neronianā primo ponant loco, ut primā Imperatorum iussu motam. Et ut Rom. populum homo sceleratissimus concitatorē in nostros redderet, tale facinus comminiscitur. Quum per cūcta iam crudelia facinora, uelut humani generis pestis esset debacchatus, ne patriæ etiam parceret, seu deformitate ueterū ædificiorū offensus, siue, uti quidam ferunt, cupidus Troiæ ardentis similitudinem cernendi, maiore urbem partē incendit. Sex continuos dies ac totidē noctes illud incendium per urbis ædificia sacra & profana peruasit, ac multas ciuium fortunas absumpsit. Ad leuandam igitur sceleris atrocitatem, omnem cladis illius inuidiā in ueræ pietatis cultores uiros innocentissimos reiecit, subornatis qui Christianos eius incendij auctores falso criminarētur. Quapropter

propter plurimi illius ordinis arrepti, sunt supplicio affecti. Cæterum quàm procul ab omni maleficio nostri Christiani essent, Taciti Cornelij declarant uerba, qui Christiano fuit nomini ualde inimicus: is, Non perinde, inquit, tam crimine incendij, quàm odio humani generis cõuicti sunt. Et deinde pergit, Addita pereuntibus ludibria, ut ferarum tergoribus contecti, canum laniatu interirent: aut crucibus affixi, ubi dies defecisset, in usum nocturni luminis urerentur. Tranquillus item delirus pietatis hostis, ait, Afflicti supplicijs Christiani, genus hominũ superstitionis nouæ & maleficæ. Ita principes Romani ab initio, sicut D. Cyprianus uerissimè ait, in odium nostri nominis coniurarũt, ut nos odisse inciperẽt homines antequàm nosse, ne cognitos aut imitari possent, aut dãnare non possent. Nec ita multò post Domitianus tertiã in Christianos molitur persecutionẽ, Traianus quartam, M. Antonius & L. Aurelius Commodus quintam, Seuerus Pertinax sextam, septimam deinde mouet Maximinus, octauã Decius, nonã Valerianus, Aurelianus decimã, Diocletianus undecimam ab illa prima Iudaica, à Neroniana uerò decimum tenet locum: quem ordinem scriptores nonnulli seruant. Porro hæc omnibus omnino diuturnior immaniorq; est habita: nam, ut Eusebius tradit, & libri sacri exusti sunt, & siquæ essent sacræ ædes, dirutæ: præterea siquis Christianus in magistratu fuisset, eo sublato, remanebat infamis: serui Christiani libertatẽ consequi non poterant: milites item Christiani cogebantur aut idolis immolare, aut militiam cum uita pariter deponere, edicto principis in foro posito.

Postremò Maxētius, Licinius, & Maximianus, tres uno tempore cum Constantino principes, Christianis maxime infesti fuere, quibus merito affectis supplicio, Cōstantinus solus rerum potitur, qui certam & stabilem dedit nostris pacem. Inter has autem seuisimorum principū cruētissimas insectationes, non defuere unquam, qui cōtemnentes iussa atq; minas illorum, tradiderint corpora sua propter religionem seruandā, ad supplicia, quō mererentur habere coronas perpetuas: nam, ut Apostolus ait, non coronatur, nisi qui legitimè certauerit. Hoc consilium ex Christo seruatore est, dicente, Siquis uult post me uenire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. Idem premium sequentibus se proponit, quum inquit, Qui perdiderit animam suam propter me, inueniet eam. Huius spei plenus, ac ut plusquam propheta futurorum nequaquam nescius Ioannes Baptista, primus ueritatis causa, hoc est, quòd incestas Herodiadis, uti Lucas tradit, execraretur nuptias, uel quia, sicut Iosepho placet, ex concursu, qui magnus ad eum fiebat, orta esset noui motus suspicio, morte ab Herode affectus est, qui iure primitiæ martyrum dici potest. Verūtamen quum omnia nostræ religionis mysteria à passione, quā uocant, Christi, ut tum consummata coepissent, teste Hieron. aduersus Iouinianum, qui ait, Neq; enim Euangelium ante crucem Christi estideo Stephanus leuita, qui, ut supra diximus, ab ipso statim nascentis Euangelij principio, primus omnium Christianum nomen publicè professus martyrium tulit, est protomartyr habitus. Cyprianus uerò rem altius repetens, id Abel iusto tribuit, dicēs,

Imitemur

Imitemur, fratres charissimi, Abel iustum, qui initiauit martyrium, dū propter iustitiam primus occiditur. Sed de initio martyrij Christianorum hīc agitur, quod quale sit, iam opportunè dilucidemus. *Μαρτύριον* enim Græcè testimonium dicitur, & apud nos idem significat ab effectu, sicut mors uocitatur pallida: quòd qui supplicium religionis causa perferunt, ij testimonium tribuant uirtutis egregiæ ueræq; pietatis, qua Deum colunt; & martyres dicti, qui alijs testimonio sunt, pro Christo esse moriendum, qui suos milites præmio æternæ uitæ donet. At Stephani fortia facta innumerabiles deinde immortales insigniter æmulati, ubiq; gētium adeo breui tempore, ac tale Christianæ rei fundamentum iecerunt, ut liquidò liqueat, ex odio aduersariorū, plus honoris & dignitatis nostræ religioni accessisse, quàm ex illorum patrocinio, si fauissent, proficisci potuisset: hoc etenim ueluti citò omnino casurum hominū fauor peperisset, illud ut perpetuò duraturum solum Deum per eos, quos ex mortalibus, propter animorum uirtutes, immortalitate donauit, præstitisse constat. Ita deniq; insectationes rei publicæ nostræ bono fuere, quando Christianum nomē quanto magis ab ipsis inimicis depressum, tanto magis illud nobis illustre celebrequē redditum est.

De Christianæ reipublicæ præstantia. Cap. VII.

Am suprà prodidimus, quæ nostris spiritualis reipublicæ, hoc est, nostræ religionis prima fuerint instituta, quæ usq; adeo ad bene beateq; uiuendum conducunt, ut nemo non illa ipsa iure possit ac debeat probare, uel Ari

stippus ipse, qui animam cum corpore interire dicebat, aut Epicurus, etsi negabat Deum curare mortalia: beneficio enim Christianæ pietatis cuncti nascimur liberi, quo profectò secundum utam ipsam, nihil cuiquā mortali aut optabilius, aut felicius contingere potest, utpote quod omnes ethnici desiderarunt semper, hodieq; permulti desiderant populi. Vnde uerissimè ille ait,

Non bene pro toto libertas uenditur auro.

At statim nati ex præcepto Seruatoris docemur, ut omnia quæcunq; uolumus ut faciāt nobis homines, sic & nos faciamus illis, atq; diligamus alios sicuti nosipsos. Per hæc mutue charitatis officia, sunt nobis interdicta homicidia, furta, periuria, mendacia, adulteria, stupra, ac omnia deniq; mala, quæ ab homine in hominem proficisci possunt. Item ne nos uoluptatibus intemperanter immergamus, sunt diuina præcepta, quæ nostris abunde moderentur animis. Verùm quoniā nihil non parum gratè sine comparatione laudatur, cōsiliū est aliarum quoq; gentium mores & instituta summatim memorare, quò præ illis nostra sancta esse ostendamus, ac quid ethnico Christianus semper præstiterit, planius faciamus. Apud Scythas, qui cum Aegyptijs de generis uetustate diu certarūt, probro dabatur hominē nō occidisse: quare usq; à pueris humana cæde gaudentes, captiuos immolabant, sanguinemq; eius potabant, quem primū cepissent: uescebantur carnibus demortuorum parentū. Sarmaticis uirginibus non prius nubere mos fuit, quàm hostē peremissent. Nomades mactare seniores parentes, eorumq; carnes crudas comesse solebant. Aegyptiorum

fœminæ

fœminæ olim uirilia munera obibant, contrâ uiri mulie-
 bria, inuicem genitalia membra honorâtes, quòd per ea
 instrumenta genus conseruaretur humanum. In Africa
 quoq; & alij aliter, pecudum ferarumq; ritu, populi ui-
 tã degebant, qui plurimũ serpentum carnibus uictitâtes,
 bonarũ omnium artium expertes erât. Punicæ fœminæ
 quæstum uulгато corpore faciebant, dotis comparandæ
 causa. Asia quam dicunt minorẽ, unicum semper fuit se-
 minarium uitiorum, repertis cuiusuis generis ad corrũ-
 pendã uitam mortalium illecebris deliciarũ. Quapro-
 pter Lacedæmonij luxuriæ contẽptores & laboris pa-
 tiẽtes, diu suorũ ciuium oculos, uti Max. Valerius ait, à
 contẽplanda Asia retraxerũt, ne inuitamẽto eius capti,
 ad delicatius uitæ genus prolaberentur. In Græcia con-
 suetudo fuit, ut ijs quibus satietate uitæ honesta petere-
 tur mors, potio uenenata ad hoc publicè asseruata dare-
 tur. Quod sanè longè importunißimũ post homines na-
 tos institutum, inde in Galliam translâtũ Massilienses ali-
 quandiu seruauerunt. Idem Galli consueuere pecunias mu-
 tuas dare, quæ redderentur dantibus apud inferos, per-
 suasum habentes animos omnino immortales talia com-
 mercia inibi habituros, quò illis pecunia opus foret. Hi-
 spani olim permissa re domestica fœminis, rapinis infer-
 uire & armis fas habebant. Germanis idem fuit studiũ:
 materia enim munificentie erat, per bella & cædes, non
 arare terram, nec expectare annũ, sed prouocare hostes
 potius, & uulnera mercri: pigrũ nempe & iners uide-
 batur, sudore acquirere, quod possent sanguine parare.
 Sed & Romani, quanquã cõtinentie amantißimi, non-
 nulla

nulla habuere instituta minus laudabilia: non enim publice solum, uerum etiam priuatim nihil agebant, nisi auspicio prius sumpto. Itē assiduus spectaculorū illecebris iuuentutē maximē corrumpebāt: nam quum iugiter agerent fabulas, quarū argumenta maiore ex parte, stuprorum cōtinebant actus, iuuenes talia spectando, imitandi licentiā sumebāt. Quæ præterea inde per incautū serperent contagia uulgus, audi D. Cyprianum ad Donatum ita scribentē, Adulteriū discitur, dum uidetur: & lenocinante ad uitia publicæ auctoritatis malo, quæ pudica fortasse ad spectaculū matrona processerat, de spectaculo reuertitur impudica. Adhuc deinde morū quanta labe, quæ probrorum fomenta, quæ alimenta uitiorū ex histrionicis gestibus? Ac id genus permultæ gentes instituta turpia seraq; seruabant, quibus longē ab humanitate, māsuetudine, honestate trahebantur, quæ pluribus persequi, ut notiora, alienum institutis meis esse duxi. Nihil est item quod de singularū theologia repetamus, quum id in initio operis affatim proditum sit, ne rursum turpem impietatem potius quàm theologiā doceamus, quum alij elementa, alij solem & lunā, alij animalia, alij deniq; ipsos mortales homines pro dijs & haberent & colerent. Sed Romanorum in primis uana erat religio, qui deos alios ad beneficiendū, ut Iouem, Iunonem, Pacem, Concordiā: alios ad minus nocendum, ut Veiouem, Febrē, Robiginē, Malefortunā, colebāt: eademq; ratione suis Imperatoribus, quanuis multò sceleratissimis, aras sacrabant. Et ijs cuncti mortales obuoluti tenebris, tam turpiter delirabant. At ubi mundo lux uera, hoc est,

Christus

Christus seruator noster affulsit, quæ illuminauit omnē hominem uenientem, ut perhibet Ioannes, in hunc mundū, & in omnem simul terram Apostolorū ipsum Euangelicum dogma prædicantiū exiuit sonus, ac in fines orbis terrarū uerba illorum, tunc uniuerſi iamiam resipiscentes ueram religionē ultrò complecti cœpere, qui uelut nouæ plantæ in letissimū solū translate, sensim syluestre exucrunt animū, seq; in florem suauitatis celestis induere. Per hunc deniq; modū cessauit illa ueterū morum feritas, omnis prorsum uitæ turpitudine, omnis falsæ disciplinæ informatio procul acta, in quorū locum Euangelica uita publicè recepta, sancti & pudici mores passim admissi, laudata uirginitas, coniugalis pudicitia, frugalitas, sobrietas, iustitia, māsuetudo, pietas. Tot pariter bona religio Christiana apportauit, ita ut nemo mortalium omnium iure queat inficiari, quin eius instituta optima sint, atq; ad bene casteq; uiuendum efficacissima: nam hæc non armis, sed salutari celestiq; doctrina, integerrimæq; uitæ exemplis, sola potuit gentium omnium quauis barbararum feritatē duritiāq; mollire. Sensit hoc in ipso primordio Tiberius Cæsar, dicente Tertul. in Apolog. Tiberius, cuius tempore nomē Christianum in seculū introiuit, annuntiatā sibi ex Syria Palæstinaq; ueritatē illius diuinitatis detulit ad senatū, cum prærogatiua suffragij sui: senatus quia non ipse probauerat, respuit: Cæsar in sentētia māsit, cōminatus periculū accusatoribus Christianorū. Traianus quoq; itidē sensit, qui certior factus à Plinio 11. Bithyniā id temporis obtinente, nihil mali in Christianis quotidie ad supplicium tractis

tractis reperiri, iussit ut non inquireretur, uerum oblatis punirentur. Insuper Hadrianus de Christo colendo, inter deosq; referendo cogitauit. Alexander eum in suo larario (ita sacrarium domesticum uocant) depictum habuit, ut ait Lampridius. Meminit eiusdem Tacitus in uita Neronis, & Ioseph. lib. Antiq. 18. quorum testimonia facile declarant, iam tum Christum fuisse creditum Deum. Ex quo postea cunctae ferè nationes etiam barbarae, quae olim incultis moribus, prauisq; institutis nutritae, ac cacodemonum praestigijs obcaecatae, beluino propè ritu degebant, beneficio Christianae pietatis per baptismum in unum paulatim coiuere, in unamq; Dei ciuitatem legibus sanctis, diuinoq; cultu praecellentem sese ad ultimum receperunt, iustitiam ceterasq; uirtutes certatim colentes. Sed agè, iam dicamus & triumphos, quos nostri ex ipsis gentibus reportarunt. Apostoli remp. Christianam condituri, qui cunctis aequè mortalibus sibi consulendum putabant, ut sunt diuino Spiritu supernè accepto cõmuniti, uarijsq; linguis simul imbuti, prouincias inter se partiuntur, uti alibi à nobis est perappositè declaratum, non utiq; armis oppugnaturi quenquam, sed summa innocentia, mira pietate, summa charitate. Itaq; alij aliò terrarum profecti, Thomas Parthos, Matthaeus Aethiopes, Bartholomaeus Indos citeriores, Andreas Scythas, Ioannes Asiam, Petrus Pontum, Galatiã, Bithyniã & Cappadociã, in suam fidem redigunt, docentq; cui Regi uiuo ac immortaliperpetuò pareant. Adsciscitur in hanc militiam haud multò post Paulus uir Iudaeus, cognomēto Tarsensis, quod capta à Romanis patria, cum parentibus Tarsum, quae Ciliciae

liciae est, migrasset. Is tam consilio bonus, quàm Mosai-
 cae legis peritus, & ex hoste factus religionis amicus,
 eaq; sola armatus, se Damasco mouet, Christi nomen lō-
 gè lateq; prædicatione propagans, in Cyprum profici-
 scitur, ubi post certamē, quod Paphi cum Bariesu mago
 habuit, Sergium Paulum insule proconsulē ad ueri Dei
 cultū duxit. Ex Cypro digressus, Antiochie primò, mox
 Iconij multos mortales concionando ad Christianam
 adiunxit rempub. Lystrae inde in Lycaonia, quum clau-
 dum ab infantia sanasset, Lystrenses illi & Barnabae e-
 ius socio, qui & discipulus Domini erat, rem diuinam
 tanquam duobus dijs facere uoluerūt: at Paulus dux uer-
 bi id fieri inhibuit, dicens se mortales esse, non deos, ne-
 gansq; diuinos honores hominum cuiquam conuenire.
 Secundum hæc, Pisidia & Pamphylia peragrata, Ierosoly-
 ma uenit, Petri salutandi causa: nec diu inde Ierosoly-
 mis fuit, sed cum Sila, quem sibi comitem adsciuerat, per
 Syriam & Ciliciam, Derben uenit, & Phrygia, Gala-
 tia, ac Mista peragratis, Troadē iter intendit, & Troa-
 de inde in Macedoniam, & demum postquam multa o-
 mnibus terris circunquaq; mirificè egisset, Ierosolyma
 redijt, ubi Iudæorum iniquitate in uincula coniectus Ro-
 mam mittitur, quò Petrus iam diu antea uenerat, qui
 Euangelium prædicans, primordia nouæ cœpit funda-
 re religionis. Quod opus ita inchoatum Paulus gnaui-
 ter iuuuit. Sic hi duo inclyti duces in urbe terrarū regina,
 Christianæ reipub. fundamentum iecerunt, sedemq; loca-
 runt. Et Apostoli Domini cū reliquis discipulis, tales ab
 initio retulere triūphos, triumphos, inquā, lōgè illis in-
 signiores

signiores quos olim Roma suis decernebat ducibus: isti enim hominum cæde, illi salute acquisiti. Sequuta est inde huiusce gloriæ ingens mortalium cupida multitudo, quæ periculorū omnium, ac mortis cōtemptrix, nullam unquam urbē, nullam gentem est aggressa, quam benefactis suis non expugnarit. Porro hæc erant arma: Induebat pro se quisq; loricā iustitiæ, portabat scutū fidei, caput obtegebatur galea spiritali, muniebantur aures cōstantia ne audirent edicta feralia, erigebantur in cælum oculi ne cōspicerēt detestāda simulachra, renitebat frōs signo crucis aduersus malos dæmones, pallebant ora ieiunijs contra carnis petulantiam, lingua Euangelicæ doctrinæ mellita dulcedine illita, Christum intrepidè ubiq; canebat. Signa militaria erant, obuia omnibus humanitas, mansuetudo, patientia, laborumq; tolerātia. Bellum uerò non pro principatu adipiscendo, sed pro religione tuenda, pro rectè uiuendi ratione ineunda, uniuerſis indicabatur uitijs: & præ militia hac, cuncta alia omnes iuxta spernenda ducebant. Eorum autem militum princeps extitit Stephanus ille protomartyr, cum quibus suis priscorum belli ducibus comparandus, qui quod præmium meruerat, suis patefaciens, Ecce, inquit, uideo cælos apertos, & Filium hominis stantē à dextris Dei, quò cuncti certa spe pleni non refugerent pro nomine Iesu contumeliam ac mortē pati: quod & certatim fecere: statim enim præter Apostolos, alij alibi duces ea induere arma, reipub. Christianæ fines propagandi studio. In Asia Polycarpus Smyrneus antistes & Ioannis Zebedæi discipulus, unā cū XII. alijs clarissimis uiris, extremū uitæ diem

diem martyrio cōsecit. Ignatius Antiochenus episcopus ad bestias inde damnatus, cōpluresq; alij. Romæ interim alij principes ob patriā cælestem sunt uulnera passi, Nereus & Achileus fratres homines Romani, Processus & Martianus milites, quos in carcere Petrus baptizarat, Nazarius, Torquatus, & Marcellus, & Apuleius, qui Simonis fuerant Magi affectatores: item Linus, Cletus, Clemens, Alexander, Sixtus, Calistus, Urbanus, Fabianus, Cornelius, Sixtus II. pont. Rom. & cum ijs Laurentius leuita, ac innumerabilis credentium multitudo. Quo ferè tempore in Africa, Cyprianus Carthagenensis episcopus, imperator longè inuictissimus, cum ingēti militum Christi numero, per martyrium ad uitæ exitū uocatur. Et alter militiæ dux Dionysius Alexādrinus antistes pari successu fortiter pugnavit. Ac ab initio post Domini discipulos, tales Christiana resp. sortita est belli duces, lōgè mehercle excellentiores quā illi quondā fuerint, Curiones, Fabij, Scipiones, Camilli, Alexādri, atq; Annibales, quòd hi uidelicet uinci poterant, illi nō poterant, ut uirtus ad præmium cæleste semper prōpta. Quid, quòd nec minus ad mortem animi foeminis nostris fuit? quarū principes fuere à principio, Flauia Domicilla, Euphrosyna, Theodora, Sabina, Cæcilia, Romanæ puellæ. Item alibi per id tēpus, Apollonia uirgo Alexandrina, quum ad rogū iam succēsum, in quo cremāda erat, ducta esset, repente è manibus impiorū profiliēs in flāmā sese ultrò coniecit, ita ut perterrerentur ipsi quoq; crudelitatis auctores, quòd prōptior esset ad mortem foemina, q̃ persequutor ad pœnā. Hinc iā desinamus mirari Mutij Scæ-

uolæ dexterā, quam ad ignem torruit, quòd nō interemisset Porſenam, quū Apollonia totū igni dediſſet corpus, ut ſuo incendio hoſtis etiam ad cognitionē ueræ pietatis trahendo, perpetuis liberaret flammis. Non tacebimus & Sophroniæ nobile letum: iſta enim Romana matrona à Maxëtio per uim oblato ſupro, quum ſuū corpus ab ea labe aliter tueri non poſſet, ſibi manū intulit, Lucretiæ animi robur æmulata. Sed magis piè Dorothea uirgo egit, quæ in idem diſcrimen adducta, maluit ſuum corpus alieno, quàm ſuo cadere ferro, ne tyranni ſuprum pateretur. Et ſexcentæ præterea fuere ſœminæ ad huiusmodi decora ſtudio religionis excitatæ, quæ tales in hoſtes Chriſtianæ reipub. geſſere animos, non certè quò illos offenderent, ſed ut ſuo periculo à miſerabili interitu uindicantes, ab impietate ad pietatem reuocarēt. Fuere itidē uiri undecunq; conſummatiſſimi, qui partim benignitate temporum in quæ inciderant, partim tyrannorū ſeſe remittente in noſtros furore, non ſenſere martyrium, qui propterea quòd in conſeſſione ueræ religionis perſitiſſent, conſeſſores ſunt dicti, & ij ſummis uirtutibus clari, eam cum primis illuſtrarunt. Atq; ita ſenatus populusq; Chriſtianus ex quatuor ab initio conſtitit hominum ordinibus, ex Apoſtolico, martyrum, conſeſſorum, & uirgineo, in quibus ſumma ſummarum gloria fuit, ut per pia atq; inclyta facta, tam uiui, quàm mortui meruerint clarere miraculis. Ex quo nullū eſt cuiuſuis & uirtutis ſectandæ & uitij deteſtandi fugiendiue exemplum, quin illud ipſum à noſtris quiſq; queat mutuari ampliſſimum, quando ab Apoſtolis & martyribus iuxta diſci-

mus fidem, iustitiã, sapientiam, fortitudinẽ, patientiã, cõstantiam, seueritatẽ, abstinentiam, frugalitatem, paupertatem, ac diuitiarũ uoluptatumq; omniũ contemptum: à confessoribus, humanitatẽ, clemẽtiam, amorem coniugalem, fidem seruandã, amicitiam, liberalitatẽ, pietatem cõmuniter aduersus omnes, item studium, industriã, eloquentiam, cunctasq; æquẽ bonas artes: à uirginibus uerò pudicitiam, modestiam, castitatẽ, uerecundiã. Imò quum unus istis ferè omnibus ornatus fuerit dotibus, à singulis omnia edocemur, uelut ab uniuerſis generatim commoneſimus degere omnẽ etatẽ à crudelitate, ira, odio, auaritia, superbia, inuidentiã, perfidia, temeritate, impudentia, luxuria, & libidine uacuam. Palàm igitur est, solam Christianã rempub. ad extremũ perfectum uiuendi modum in orbem terrarũ induxiſſe. Videãt proinde qui ex officio debent cùm factis, tum dictis Christianũ populũ intra hosce uitæ degendæ fines continere, quantũ peccati, quantũ criminis ſit illum agere deuium peſſimis morum exemplis, unde laxatis rerum habenis, omnia ſimul uitia in ciuitatem Dei erumpãt, quibuscum perpetuum ſit domi bellum, quo modis omnibus diſtineamur, mulierumq; ritu altercantes, ſinamus religionis hoſtes multos paſſim populos reipub. adimere noſtræ, ac in ſuam redigere ditionem, ditionem certè illorũ mox animas miſerabiliter perditurã. Nõ eſt tamẽ de ditione dimicãdum. Sane Christianus ſenatus ex doctrina Domini, qui, Regnũ meũ, inquit, non eſt ex hoc mundo, non querit terrenũ, at cæleſte imperiũ, nõ hominũ opes, ſed ſalutẽ, in ſuamq; poteſtatem cūctos uenire mortales non cogit, uerũ al-

licit. Nihil igitur mirum, si interdum aduersus Turcas
 & Saracenos, duos hoc tēpore pietatis Christianæ trū-
 culentos hostes, minus ualemus armis, utpote humanis,
 quum spiritualibus sit nitendū: quippe si illi odoraren-
 tur, nos secundum Euangelium dogma uiuere, aliquid ueræ
 pietatis scintillæ in multis illorum relucere, qui
 innocentia, iustitia, mansuetudine muniti, deberent ante
 omnes summo amplificandæ tuendæq; religionis deside-
 rio ardere: item si sepius sacris concionibus peterentur,
 essentq; qui eos hortarentur, haud dubiè iam mitiores
 effecti, à nomine Christiano non usque adeo abhorrerēt,
 quum homines sint, &, quanuis propositi tenaciores,
 queant bonis monitis adduci, ut ad ueritatem respiciāt:
 nam ea est integritatis uis, ut faciliè quemuis moueat.
 Quid enim unquā natura creauit, ne altius repetamus,
 crudelius Athila Hunnorum rege, qui tamen Leonis I.
 pont. Rom. sanctitate uictus, Romanis pacem reddidit,
 & ex atrocissimo hoste, humaniq; cruoris appetentissi-
 mo, unius hominis precibus est mitissimus factus? Nec
 minus ualuit nomen probitatis Benedicti abbatis apud
 Totilam Gothorum regem præferocem. Is enim capta
 urbe Roma, in Cassinati se illi obtulit, ignoto uestitu, ut
 eius sanctitatem experiretur, à quo nihilo secius cogni-
 tus, quanuis alter in comitatu esset regificè indutus,
 admonitusq; est ne uictoria crudeliter uteretur, ita ut fe-
 cit: nam dicto obtemperans, ab omni deinceps iniuria
 consultò abstinuisse dicitur. Diuus item Gregorius po-
 tuit Gothos ipsos iam Arrianos factos bonis monitis ab
 errore reuocare: potuit & Anglos sic mollire, ut deinde
 sint

sint sua sponte religionem complexi: adeo cuncta prohibiti parent. Ac ad hunc modum nostra spiritalis resp. hoc est, Christiana religio, ut præstantior, reliquas omnes uelut humanas dissoluit, dissoluetq; perpetuò, si, qui eam docent, cum primis ritè seruauerint.

POLYDORVS VERGI-
LIVS VRBINAS IOANNI ROF-
FENSI EPISCOPO S. D.

Ominicam precem quoties, optime Episcopo, recito, (recito autem sæpissimè) nō possum non alios ignauitæ, alios temeritatis condemnare, quòd eam uelut ieiunam & uulgo communem facile prætermittant, uel forma olim à patribus data minus contenti, uarios in singulos dies precandi modos multò post hominum memoriam uerbosiores introducant, ut sacerdotes præsertim infinitum psalmorum numerum, ac bene multorum diuorum uitas, tametsi parum interdum ad fidem scriptas, recitando, ne otientur, perinde quasi ita negotiâtes multum proficiant, qui sæpenumero fessi magis rectandi finem cupere, quàm quod legunt attendere coguntur: quos si tale munus secundum Christi præscriptum, breuiloquentes faceret, plus omnino spatij haberent quod sacris literis darent, quas in primis populum docere debent. Et illud quidem facere quemadmodum D. Cyprianus affirmat, nō ignorantie solùm est, sed etiam culpæ, dicente ipso Seruatore, Reijcitis mandatũ Dei, ut tradi-

tionem uestram statuatis? At & Tertullianus hunc orandi modum legitimum appellat, quem Christus omnibus iuxta dedit, quo pro se quisq; posceret à Deo, quod ad humanæ pariter atq; diuinæ uitæ rationem pertineret, quem profectò nemo homo satis unquam planum facere poterit, ut mysterijs quæ in eo insunt cognitis, non sint, qui secus quàm Christus docuerit, orandū iudicent. Igitur quum nuper animi gratia, ruri essem, uenit mihi in mentem eam Dominicam precem interpretari: quod quanquam iam inde ferme ab initio orti Euangelij, D. Cyprianus, deinde Augustinus ac pleriq; alij fecere, tamen quum aliena facilius quàm nostra obliuiscamur, ex usu meo id futurum duxi, ut quum ita orarem, mysteria longè equidem sanctissima quæ in ea prece insunt, sua quasi sponte in meum simul influerent animum. Et quia secundum te, optime Roffensis episcope, non est quisquam omnium, cuius integritatem, grauitatem, probitatem magis mirer, obseruem, colam, quàm mei Roffensis, uiri cum omniū bonarū artium studijs eruditissimi, tum hominis cunctis cæteris rebus multò ornatissimi: statui hunc nostri rusticani otij fructum, si quis sit, saltem bonis adolescentibus, ut ne mihi cum opiniosissimis sophistis res ulla in hac parte esset, tuo nomine impertiri. Quod æqui boniq; facias iterum atq; iterum oro, quū alia nulla ratione possim officium erga te meum præstare. Si igitur hoc quicquid est commentarioli, postquam gustaueris, tibi stomachum non mouerit, iam tutò foras dem libebit. Vale. Londini, Nonis Nouemb. 1524.

POLYDORI VERGILII

VRBINATIS IN DOMINICAM

PRECUM COMMENTARIOLVM.

Christus Seruator noster apud Mat-
thæum, cap. 6. ait, Tu uerò quum oras,
intra in cubiculum tuum, & clauso o-
stio, ora Patrem tuum. Hoc ille propo-
nit, quo constet Deum ubiq; locorum
esse, ut quis fide munitus in arcano oret, & id uacuo a-
nimo faciat, quòd alibi per hominum strepitum, men-
tem, qua omnis nostra actio regitur, colligere minus
queat. Hinc cognoscere licet, oportere nos ex animo
precari, & precando non habere extrinsecus uiuendi
rationem, quemadmodum faciunt aliqui, qui ut tèplum
ingressi sunt, singulis diuorum imaginibus ad pedes ia-
cent, laborant, sudant, ut quò magis ab integritate alieni
sunt, hoc propiores religioni uideantur. In occulto pro-
inde orandum est, hoc est, in id negotij de animi senten-
tia incumbendum, ubi Deus nobiscum est, teste Ioanne,
qui epistola sua inquit? Quisquis confessus fuerit, quòd
Iesus est Filius Dei, Deus in eo manet, & ipse in Deo.
Non est ergo, quòd aliquò terrarũ pergamus Dei quæ-
rendi causa, qui ubiq; nobiscum est: quod nonnulli mi-
nus sentiunt, quos uoluptatis, non item pietatis gratia,
adeo delectat peregrinatio, ut alij aliò percurrant, quò
alicuius diui imaginem uisunt, nihil interim mentem ad
Deum erigentes, contra colendi formam olim à patri-
bus datam, quæ eiusmodi est,

Nam Deus est, quod imago docet, sed non Deus ipsa:
 Hanc uideas, sed mente colas quod cernis in ipsa.
 Ast ne plura, quādo de imaginum cultu, antè lib. De in-
 uent. rerum 6. cap. 13. satis superq; dictum est. Ad propo-
 situm reuertor. Deinde subiicit, Orantes autē nolite mul-
 tum loqui. Idem apud Ioannem, modum precandi docet,
 quum inquit, Spiritus est Deus, & eos qui adorant eum,
 spiritu ac ueritate oportet adorare. Si igitur spiritu colē-
 dus est Deus, non utiq; multis cum eodem uerbis agen-
 dum, nec, ut inquit Cyprianus, clamoribus admonēdus,
 quia non uocis, sed cordis auditor est. Quamobrem fer-
 tur Athanasius episcopus Alexandrinus, olim instituisse
 apud suos Alexandrinos, ut sacerdotes sacros hymnos
 in templis recitantes potius more legentium quā canē-
 tium, id officij pręstarent: cuius forma chori bene cum
 pręcepto Christi consentit, quæ utinam etiam nunc du-
 raret, ut ne in templis per symphonicos cātōres staret,
 cur minus uerba sacra exaudirentur, aut ne uideremur
 in re hac ueteres atq; adeo imitari, quando apud Roma-
 nos, teste Liuius ab urbe condita, mos fuit, ut uel tibicines
 sacrificijs pręcinerent. Postremò sic, ait, orate,

Pater noster) Appellant patrem Deum filij. Ij sunt
 filij, qui baptizati sunt, qui credunt Christum esse Filiū
 Dei: secundum illud, Quotquot autem receperunt eum,
 dedit eis potestatem, ut filij Dei fierent, qui credunt uen-
 turum tandem aliquando tempus, quum aut benefacto-
 rum pręmio, aut malefactorum pœna afficientur. Et
 proinde decet, ut nos humanarum rerum obliti, ad mā-
 data patris exequenda incumbamus, ut ne uideamur cō-
 trā atq;

trā atq; est in Euangelio, in terris quærere patrem.

Qui es in cælis) In cælo eum esse dicimus, quem rebus omnibus longè beatissimum putamus: ita Deo principalem sedem eo loci damus, quòd ab eo salutem expectamus, qui sumus in terra, quæ scelerum omnium area existit, ubi cuncta calamitatis & miseriæ plena sunt. Quare Christus uolens nos conditionis nostræ à primo monitos, docuit, ut orando eò animum intenderemus unde summum manaret bonum. Modus item loquendi non sine mysterio est: nam quum non liceat cuiquam dicere, Pater mi, sed noster, & humilis æquè ut potēs Deū uocet patrem, iam nos per id fatentes unum habere patrem, cogimur perinde ac fratres inter nos amare, uicissimq; iuuare, atq; cōtemptui habere neminem qui Christo credat, quò sic intelligamus nobis æquabiliter pro omnibus orādum. Pudeat eum igitur, qui alteri nocet, qui alienum & peregrinum odio persequitur, qui quòd diues, quòd nobilis sit, inopem fratrem ac minus clarū despicit, contemnit, conspuat, quòd contra suū ueniat testimonium, fratribus maleficiū inferendo, ac inter eos cōcordiam disiungendo. Vocamus insuper Deum patrē, ut secundum illud primū diuinæ Legis præceptū, Vnum cole Deum: & quartū, Venerare parentes, ei omni tempore honorem habeamus, sicut filij debent obseruare patres. O improbos bene multos, qui immemores officij, tantum abest ut Deum uenerentur, ut etiam parum ira commoti, in eum maledicta impudenter nefarieq; conferāt!

Sanctificetur nomen tuum.) Lōgè equidē sanctissimū est nomen Dei, ac ob id nihil est quòd optemus per

nos sanctum fieri: sed quum Dei nomine, baptismatis a-
 qua à principio purgati simus, & inde ducenatura, quæ
 infirma est, facile delictis turpemur, sancta purgatione
 quotidie indigemus, ac idcirco ut puri continenter effi-
 ciamur, necesse habemus & inuocare & colere Dei no-
 men, ut sanctum fiat in nobis, ut ne illud cōtrā quàm est
 secundum præceptū, Per Dei nomen haud frustra deie-
 rato, uituperemus, ad fraudesue dolosue malitiosè addu-
 camus, quod impij, quod scelesti, quod nefarij homines
 faciūt. Quid, quòd ita usu uenit, ut ne olitor quidem he-
 luellas, id est, herbas minutas, quæ in usu cibario sunt,
 prius soleat uendere, quàm semel atq; iterū Deū, eiusue
 diuos testatus fuerit? Sanctum fit itaq; nomen Dei apud
 nos, quū illud à peccato uacui (quia nō est speciosa laus
 in ore peccatoris) celebramus, obseruamus, in honore
 habemus: plus nempe non est, quod Deo præstare possi-
 mus, uel ille à nobis exigat. Translatio à filijs ducta, qui-
 bus quum secundū parētes nihil gratius, nihil iucūdius,
 nihil amabilius sit, quàm quòd illis honoris accessio fiat,
 quò eorum nomē perpetuetur, sitq; familiæ in æternum
 ornamento: ita nos qui Christi Seruatoris beneficio me-
 remur Deum nominare patrem, ut erga eum amorē ha-
 bere testemur, cupimus eius nomē celebrari, & regnum
 quamprimum uenire, ac malorum dæmonum potestātē,
 apud mortales olim permagnam similiter atq; pernicio-
 sam, sicut nos libro De rerum inuentoribus 5. cap. 8. de-
 monstrauius, infringi, tolli, deleri. Vnde illud,

Adueniat regnum tuum.) Duplex est regnū, alte-
 rum mundi, cuius principes sunt mali dæmones, (testis
 est Chri

est Christus apud Ioannem, Nunc princeps huius mundi eijcietur foras) in quo nos uersamur: alterū Dei. Idem Seruator, Quærite primū regnum Dei. Vsq; eò igitur in regno mūdi uersamur, dū nobis regnū Dei ueniat: uenit autē seu uenire incipit, quū in nobis uiuit & regnat Deus, quod fit, quum puri & sancti in spe summi boni fruendi acquiescimus. Vnde Apostolus ad Galatas, Viuo tamen, nō iam ego, sed uiuit in me Christus. Ad istuc nos regnum castē, piē, sanctē uiuēdo nitimur: sic officij memores reddimur, ut nobis optimum finem optemus: sic longum tempus quum non crimus, nos mouet, ut iā iam uelimus dissolui, & esse cum Christo, sicut Apostolus ad Philippēses scribit. Nimirum nō iniuria poscimus à Deo salutem, ad quam incumbimus, iter nostrum in cælū conferentes: nam tum nobis regnum Dei uenit, quum rectē uiuimus, quum postremò perpetuā salutē consequimur, secundum illud diuinum oraculū, Venite benedicti Patris mei, possidete regnum paratū uobis ab origine mundi. Quod illi minus faciunt, qui gaudent in regno mundi, loco tametsi scopuloso & difficili, diu esse, utpote qui in rebus tantū humanis ad uoluntatem fluentibus acquiescūt, obliti futurum modis omnibus tempus, quum aliō è uita migrabunt. Sed dices, Haud se aliō migraturos retentur, ac idcirco non est regnum aliud, ad quod sibi aspirandum putent. Certē uereor, ut ita sit: si enim aliter sentirent, tempus aliquando esse ducerent, se de illa perpetua, non de hac exigua uita cogitare. Et in hac erroris nauis in primis uersantur, qui nullum temporis punctum à peccato uacuum præterire patiuntur, qui utinā ad
extremum

extremū respiscant, ut uerè cū alijs precari queant, regnū Dei uenire. Fiat uoluntas tua sicut in cælo, & in terra.) Volūtas Dei eiusmodi est, ut nos eius mandata curemus, exequamur, conficiamus: & id rogamus, quò nobis qui in regno mundi sumus, & regnum Dei quærimus, perinde facere liceat, ut in cælo sit, ubi uoluntate Dei nihil non rectè geritur. Et quanuis ita uerba ponantur, ut uideamur cupere sic futurum esse, ut in manu Dei sit facere quod ei lubet, perinde quasi sit alter quispiam qui ei imperet, tamen contrà est: nam quum sit ille opifex rerum & mundi melioris origo, petimus, ut nostra uoluntas cum eius uoluntate cōiuncta sit. Hic posset quis non extra iocum argumentari de libera hominis uoluntate, quam arbitrium dicunt, quum petitur, ut regamur nūtu Dei, & eius ope protegamur. Verū istuc minimè hoc agitur loco, & ideo rursus reuertor eòdem. Magna in nos accusatio, qui quum petimus, ut nobis liceat omnia ex uoluntate Dei facere, tacitè fatemur cōtra eam uenire: aliter enim frustra rogamus, Fiat uoluntas tua. Atque id præsidium petimus, quia naturalibus affectionibus ducti uelimus nolimus, otium magis quàm laborē, satietatem quàm esuriem, uoluptates quàm curas cupimus, amamus, amplectimur. Vnde usu uenit, ut nihil apud nos sit factu propè difficilius, quàm ut quis sua se uoluntate abdicet: quod sit, quum præcepta Dei obseruandi causa nos refrænamus libidines, spernimus uoluptates, auaritiam coërcemus, iracundiam temperamus, cæterasq; animi labes repellimus, sobriè, castè, cōtenter uiuendo. Atqui unus aliquis dicet, Quotusquisq; inuenietur

uenietur tanta uirtute uir præditus, qui ista paruo negotio præstare potuerit? Proinde nos nostræ infirmitatis conscij, quorum uoluntates ut uehementes, sic crebrò uariæ, inconstantes, aduersariæ sunt, rogamus Deum, ut in hac uita, quæ, sicut Iob uerissimè ait, militia est, hoc est, plena solitudinis, ne nostris affectionib. acti erremus, peccemus, delinquamus, sed nostri actus propè tales sint in terra, quales sunt illorum quos beatos uocamus, quos in cælo esse credimus. Atq; ita per hoc mone-mur in omnib. rebus agendis, implorare diuinum numẽ, quo munitis nobis, partim per malos demones, qui semper præstò sunt, ut noceant, partim per impotentiam carnis, quæ, teste Apostolo ad Galatas, cum spiritu semper conflictat, liceat rectè sapere, uitamq; spiritualem dege-re, perinde quasi iam in cælo essemus. Est item usus, ut dicamus, Fiat uoluntas tua, quum negotium aliquod, quod gerimus, Deo commendamus.

Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.) Nunc de alimento corporis agitur, quod ex anima & carne constat: cuius cibi genus triplex est, ac unūquodq; à Deo petendum. Cibus animæ est uerbum Dei, de quo Christus apud Ioannem ait, Ego sum panis uiuus qui de cælo descendi: Siquis ederit ex hoc pane, uiuet in æter-num. Edimus autem panem Christi, quum credimus eum esse Filiū Dei. Vnde illud, Qui credit in me, habet uitam æternam. Et hunc panem sacerdotes assidue concionando, nobis suppeditare debent. At dices, Heus tu, quomodo sacerdotes tot pascere possunt, quum ipsorum longè maxima pars sit literarū minus sciens, & populi nume-
rus

rus infinitus? Ad ista nos quoq; cōnuicemus: sed qui tam inertes deligunt ministros, uiderint, quum maximè omnium aduigilare deberent, ut ne religionis causæ omni tempore indormire dicerentur. Alter cibus, id est, panis noster quotidianus, est eucharistia, quā nostri iam inde ab initio, teste Cypria. quotidie sumere consueuerant: & eum petimus cibū salutarē, quia quum per illum cū Christo coniungamur, qui ait, Qui edit meā carnem, & bibit meū sanguinem, in me manet, & ego in illo: ut ne intercedēte aliquo delicto, cælesti pane subitò priuati, ab eodem, nostro merito, separemur: id quod accidit illis, quibus sacrificijs interdicitur, hoc est, qui excommunicantur, ut uulgò dicitur. Mos itidem apud nostros à principio fuit, ut manē & ieiuni panē istū supersubstantialē essent, ut Hieron. in Mat. legit, licet Seruator uesteri cōsecrauerit, ac discipulis iā cœnatis dederit, quod Christus manē passus, manē resurrexerit, auctores Cypria. & Tertull. lib. ad uxorem 2. nam inde, teste D. Hieron. aduersus Iouinianum, omnium nostræ religionis mysteriorū initium manauit. At demū eiusmodi ambrosia, id est, cibo diuino quē uocant, Apostolus admonet, ut quisq; postquā se rectè probarit, inueneritq; purū ac sanctū, feliciter uescatur. Proinde qui cogunt sacerdotes quotidie id facere, hinc intelligere possunt, se contra Apostoli consiliū, seruitutē illis imponere. Sanè haud scio quī fieri possit ut sacerdos homo, nō Deus, & ut Propheta ait, mēdax, queat omnibus horis purus esse, quemadmodum esse debet qui diuinā rem facit: cæterū faciūt quotidie permulti purē, piē, sanctē: at non nemo non item, qui fortasse malū malo addit,

lo addit, ut sanctior habeatur, ut apud omnes in cælū feratur rumore uulgi, qui id longè certissimū esse innocentie indicium existimat. Tertius uerò cibus carnis est, de quo intelligit Apostolus ad Timoth. scribēs, Habētes alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus. Et hunc panē uocamus, quia omnis uictus in pane cōsistere ex eo censetur, quod sine eo, nullas ferè alias sumamus escas. O miserā uitæ humanæ conditionē, quæ adeo nobis breuis incertaq; est, ut nō liceat cuiquā eam sibi diutius momento horæ duraturā pro certo habere: quare cibū hodiernū tantū petimus. Sed quū quotidie, imò semper, ut Lucas euāgel. ait, oporteat nos orare, per hoc in omnes uitæ annos alimentū rogamus. Rogamus autē, ut hoc beneficiū Deo acceptū referamus: nam quanuis multo nostro labore utrunq; panem nobis cōparare nitamur, secundū illud Geneseos, In sudore uultus tui uescēris pane tuo: tamē alterum, id est, spiritualē gustare, hoc est, Dei intelligentiā habere nequimus, nisi ab ipso imbuamur: quod testatur Apostolus ad Corinth. scribēs, Oculus non uidit, & auris nō audiuit, & in cor hominis nō ascenderunt quæ præparauit Deus diligentibus se. Nobis autem &c. Cæterū panis mētio à Christo facta, uidetur esse parabola, qua ille more suo usus sit ad sensum enucleatē explicandum, qui eiusmodi est, Pater, rogamus te qui cælestis es, ut perinde nobis des panem, id est, animi cibum, ut paterfamiliās prouidet alimentū corporis suis filiis: quò sic Christus in hac sanctissima precatione non uideatur esse loquutus de pane frumētaceo, id quod pluribus uiris doctis summè pbatur. Ac ita quotidie precari nos oportet, quum

tet, quum quotidie necesse habeamus unum & alterũ cibũ capessere, & id in primis diebus festis, qui ea de causa constituti sunt, sicut in nostro De rerum inuentoribus opere planè demonstraui, quò eos precibus ac diuinariũ literarum studijs daremus, secundum illud tertium præceptum, Sabbata obseruato. Verũ quota hominũ pars dies festos rectè agit, quum non aliud ferme tempus hodie magis detur omnis generis ludis, choreis, amoribus, compotationibus, aleis, pactionibus, atq; nundinis? Propterea haud dubiè expediret, ut ita tandem provideretur, quò illi aut castius celebrarentur, aut saltè minuerentur, ut ne lasciuæ iuuentuti tantum amplius spatij esset, sese contra præceptum Domini damnoſis artibus exercendi, corrumpendiue, si malũ aliter sanari ruinus posset.

Et remitte nobis debita nostra, sicut & nos remittimus debitoribus nostris.) Ecce lex illa naturæ omnium regina, quæ iubet, ut ne id alteri facias, quod tibi fieri non uis: quæ cõplectitur reliqua illa quinq; præcepta, Hominem ne occidas, Adulterium non cõmittas, Furtum non feceris, Nil alienum cõcupiueris, Ne falsum dixeris testimonium. Bone Deus, quale de nobis iudiciũ facere quotidie cogimur? Quot mortales ingentes in singulas horas darent poenas, si, quod petunt, maturè consequerentur? Non, inquam, maturè consequuntur, quia apud Deum semper est poenitenti ueniæ locus, sed suo tempore, & tamen quum plectuntur, uelut cæci non uidet, non animaduertunt, non considerant recentem poenam esse ueterum scelerum: de quibus iam pridem cõfessi fuissent, quum sæpiſſimè dixerint, Remitte nobis debita nostra,

stra, sicut & nos remittimus debitoribus nostris. Hinc igitur monemur primum metiri à nobis ueterū iniuriarum memoriam, antequam ita precemur: deinde in posterum tempus abstinere manus ab alterius iniuria, ac ab omnibus malis, quæ ab homine in hominē proficisci possint. O legem æquam, quæ nos mutua cōiugat charitate, quæ ut sol in mūdo, sic in uita mortalium cuncta nutrit, auget, fouet bona. Appellamus autem hīc debita, commissa nostra in Deū, sumpta metaphora à creditoribus, qui soleant debitas pecunias illis remittere qui soluendo non sunt, rogamusq; ipsum Deum patrem familiās, ut ea nobis sic ignoscat, quemadmodum nos eius familiæ filij, alij alijs iniurias cōdonamus. Proinde Seruator subiicit, Si remisieritis hominibus peccata sua, remittet & uobis Pater uester cælestis: si autem non remisieritis, nec Pater uester remittet. Ista equidem uera est satisfactio, quæ ex cordis adyto proficiscitur, ueraq; delictorum remissio.

Et ne nos inducas in tentationem.) Oramus præterea ut Deus ne patiatur nos sic tentari, quò superemur: nam sexcenti nos circumfident hostes cōtinenter insidias facientes, quorum principes sunt sensus, qui, secundum illud Geneseos, Sensus hominis proni ad malum, nos assidue sollicitant: per oculos enim ad superbiam, ad auariciam, ad libidinē rapimur, quū uidemus alios præ nobis honoribus, alios opibus multò beatissimos esse, formosius uell oculos adijcimus: per auditionē ad iram prouocamur, quum publico hominum sermone uapulamus: per gustatum ebrietati indulgemus, per tactum, per odoratum, molles ac dissoluti efficimur. Affectus

item nos diuexant, perturbāt, discruciant. Malus quoq;
dæmō præstō ubiq; est, ut nos ad facinora trahat. Pro-
inde ut ne in hæc mala incidamus, diuina ope nobis opus
est: nam uolente Deo tentemur necesse est, quò sic de no-
bis periculum fiat, dicente Christo apud Ioannem, Nullā
haberes in me potestatem, nisi data tibi esset de super. Sa-
nè idcirco tentamur, ut si boni inueniamur, præmium:
sin mali, poenam meritam habeamus. Sed omnis huius
clausulæ uis eò pertinet, ut nostræ imbecillitatis semper
memores simus, quò siquid bene agamus, illud ipsum
Deo acceptū referamus: siquid malè, nobis assignemus,
qui ratione nobis diuinitus data abutamur.

Sed libera nos à malo.) Conclusio totius nostri ne-
gotij apud Deum est, ut nobis incolumitatem præstet,
quò in eius tutela acquiescere possimus, ac ita à uitæ &
niniq; periculis, quæ continenter malorum dæmonum
operatione impendent, ope diuina liberati, tādē salui
simus: nā articulus hoc loco positus ἀπὸ τοῦ πονηροῦ, perso-
nā diaboli significare uidetur, cuius propriū est tentare.

Amen) Hebraica uox est amen, & hoc loco signifi-
cat fideliter, siue uerè. & sensus est, Vt ista omnia nos fi-
dei pleni tuo iussu Pater orauimus, sic tua freti bonitate
certum habemus nostri optati fore compotes. Iam satis
constat hunc esse modum longè post homines natos per-
fectissimum precandi, quicquid nobis bono, ac de-
precandi quicquid malo futurum est. Plus
utique quàm ista à Deo petere
ac precari nequimus.

FINIS.

Index

INDEX ET RERVM ET

VERBORVM IN HOC

*opere præcipuè memorabilium,
locupletissimus.*

A

Aró primus
omniũ in-
ter Iudæos
à Mose fra-
tre unctus atque conse-
cratus fuit 267

aaronis filios minoribus
ceremoniis quàm paren-
tem, initiatos fuisse 268

Abagarus 464

abantes natura bellico-
sos fuisse 236

abdeomonaples Ismaëli-
ta 513

abel omnium primus pri-
mogenita suorum gre-
gũ Deo immolauit 185

abel protomartyr 552

abigail iuramentum 307

abolla uestis genus 194

abraham quando se & Is-
maëlem filium ex Agar

ancilla, & omnes uernas
suos circunciderit 257

abraham primus litera-
rum inuentor 31

abraham quo tempore
natus 94

abrahamũ Aegyptiis a-
strologiam tradidisse 61
abstinetiæ Christianæ in
cibis capeffendis quum
solène est ieiuniũ, qualis
modus esse debeat 425

abyssus 397

Acastus funebrium ludo-
rum inuentor 132

accius 142

achillea herba, ab Achil-
le reperta 75

acoluthi, seu acolythi 271

actinus, Solis filius, astro-
logiæ auctor 61

acu vestes facere, Phry-
gas excogitasse 193

Adam primus omniũ, ani-
malibus aliisque rebus
nomina imposuit 185

adam primus homo, un-
de factus 12

adam primus hominum
sibi pelliceam uestem fe-
cit 193

adam primus legis diui-
næ transgressor 91

adminicula gubernádi na-
uem Tiphys à miluo ac-

I N D E X.

cepit	229	ritus	72
adulterium Romanos & Græcos capite multas-		ægyptiorum literæ qua-	
se	235	les	215
adulterorum apud Ara-		ægyptiorū polygamia	17
bes pœna	17	ægyptiorum sacerdotum	
adyrmachidarum in ma-		uestitus qualis, & unde	
trimonio mos	18	fuerit	282
Aedificiorum primi inuē		ægyptiorū in sepeliendis	
tores qui fuerint	199	mortuis cōsuetudo	208
ægyptij astrologiæ aucto		ægyptios primos omniū	
res	61	annum constituisse	105
ægyptij literarum, astro-		ægyptios Græcos scutū	
nomiæ, geometriæ, &		galeamq; inuenisse	123
aliarum artium inuēto-		ægyptios lucernę usū re-	
res	28.66	perisse	152
ægyptij quomodo diem		ægyptios primos omniū	
obseruarint	113	regium principatum ha-	
ægyptij primos homi-		buisse	93
nes apud se natos perhi-		ægyptus à Nili exunda-	
bent	9	tione quotannis hume-	
ægyptij deorum genus a-		ctatur & fœcūdatur	65
pud se primū fuisse glo-		æneæ parentalia in hono-	
riantur	4	rem Anchisæ parētis sū-	
ægyptij primi omniū diis		facta	444
aras, simulachra, & delu-		æolus uentorum rationē	
bra statuere	25	reperit	64
ægyptij cur sepulchrorū		æolū uelis uti nautas pri-	
magnificentiæ maximā		um docuisse	229
operā impenderint	208	æromantia, eiusque ori-	
ægyptij unde simulachro		go	81
rū usum acceperint	162	æs ubi & per quem reper-	
ægyptij unde	15	tum	151
ægyptiorum dij	4	æs Ianus primus omnium	
ægyptiorum de ægrotis		signauit	154
		ærariæ fabricæ inuentō-	
		res	

INDEX.

res	ibid	tores	ibid.
æreos nummos quis pri-		Afflictionis occasionem	
mus instituerit	155	Euangelij seminarium	
æschylus primus tragœ-		fieri	549
dias protulit.	41.42	africus uentus	64
æsculapius medicinæ re-		africorum mos	555
pertor	69.71.74	africanus primus omniū	
æsculapiū specula ex fer-		radi quotidie instituit	
ro, plumbo, crystallo, ui-			236
tro, mistisque materiis		afrorū deus Neptunus	5
inuenisse	155	afros primos omnium cō	
æthiopes unde	15	tra Aegyptios prælium	
æthiopum quorūdam in		fustibus fecisse	122
matrimonio mos	18	Agathyrsis promiscuas	
æthiopum quorūdam in		uxores & liberos fuisse	
sepeliendis mortuis ua-			17
ria consuetudo	210	agendi gratias usus post	
æthiopes Macrobios mor-		prandium cœnæm ue un-	
tuos in uitreis sepul-		de deductus	430
chris condidisse	209	agesilaus VI. Lacedæmo-	
æthiopes primos deos co-		niorum rex	93
luisse	25	agesilai dictum	114
æthiopes Matthæus con-		aglaophon pictor	167
uertit	558	agnes uirgo sacrata	312.
æthiopes primos omniū			502
creatos esse unde con-		agonalia festa	431
stet	10	agriculturæ origo, &	
æthiopes simulachrorum		quot ea redundet bo-	
auctores fuisse	162	nis	166
æthiopes nūquā ab exter-		agrippam à Caio princi-	
nis regibus subacti	16	pe impetrasse ne suum si-	
ætolum Martis filium ia-		mulachrum in templo	
culum cum amento re-		Ierosolymis erigeretur	
perisse	123		161
ætoli lancearum inuen-		Alabādam Asiæ regionē,	

I N D E X.

crystallū procreare	360	alexander VI. nouum scri-	
albanorum mos in sepe-		ptorum breuium colle-	
liendis mortuis	208	giū numero 80. primus	
albatorum sectæ initium		omnium Romæ funda-	
atq; exitus	506	uit 530. idemq; non mo-	
albertus Ierosolymitanus		dò Romæ, sed etiam in	
antistes	495	aliis prouinciis iubileū	
alcamenes IX. Lacedæmo-		stationesq; instituit 525	
niorum rex, & ultimus		alexander VII. pontifex	
93. 94		primus aquam uino mi-	
alcātaria oppidum regni		scuit	382
Castellæ	505	alexandri I. decretum	392
alcoranus	515	alexandri III. decretum	
aleæ, tesserarumq; ludus,		pium	440
& pilæ à quibus inuen-		alexandri de coniugio de-	
tus	132	cretum	350
aleatorias artes Lydos		alexandri Rom. Imper. di-	
non tā uoluptatis quàm		ctum	204
compendij gratia exco-		alexandri Imper. integri-	
gitasse	133	tas	531
alexamenus Scyreus Te-		alexandri dictum	235. 236
ius uē dialogorū, secun-		alexandrum nauem 12. or-	
dum Aristotelem, au-		dinum instituisse	209
ctor	60	alexādria in Aegypto un-	
alexander ubi Christum		de, & quando extructa	
depictum habuerit	558	117. 118	
alexander Imp. uolupta-		alimenta ex arborib. quis	
tis gratia auaria Romæ		primus hominibus mon-	
habuit	189	strauerit	177
alexāder magnus cur suos		alleluia	395
barbā radere iusserit	236	almericus Antiochenus	
alexander martyr	561	episcopus	494
alexander I. Rom. ponti-		altaria in templis cur in	
fex, cur aquam lustralē		Orientem uersus uer-	
consecrarit	369	gant	374
		alta-	

I N D E X.

- altarium ac cœmeterio-
rum origo 356.357
alui purgationis auctor
69
alyattes Lydorum rex in
bello aduersus Milesios
fidicines habuit 358
Amatæ cur Vestales di-
ctæ 317
ambrosij de circumcisi-
one locus 259
amen uox quid significet
397.578
amiculum nigellum an-
thracinũ dictũ esse 442
amphiaraus ignispicij in-
uentor 83
amphion ex Antiopa, mu-
sicæ repertor 49
amphitheatrũ quid 221.&
cur arena spargi solitũ
222
Anacleti edictum 383.393
anacleti V.pontificis de-
creta 286
anacharsis Scythæ inuen-
ta 152.168
anachoreticæ uitæ quis
prima fundamenta iece-
rit 478
anaitis Armeniorũ deus 5
anastasij institutum 287.
386
anaxagoræ de Deo opi-
nio 3. item de diis 4
anaxagoram primum lu-
næ defectũ mōstrasse 63
anaximander sphæræ re-
pertor. ibid.
anaximãdri Milesij de ho-
minum ortu opinio 10
anaximenes aëra princi-
pium posuit 7
anaximenis de Deo opi-
nio 3
anaximenis Milesij Lacedæ-
monis inuentum 111
anchoram Tyrrhenos re-
perisse 229
ancile quid sit 319
ancus cur primus omniũ
carcerem Romæ insti-
tuerit 104
andabata 6
andreas Scythas in suam
fidem redegit 558
andrea Scythiam forte
obtigisse 254
andronicus Cyrrestes
64.65
angariare quid 396
anglorum in contrahen-
do matrimonio ritus 21.
22.352
anglorum in salutando
mos 315
anglos in ipso die natali
infantes baptizare 263
anglos & Scythas primos
pellibus usos fuisse 195

INDEX

animæ ex morbo agentes, cur oleo hodie ungantur	339	annulū digito ferre, proque sigillo uti, quando homines cœperint	529
animarum dignitas	2	annulorum inuentor incertus	240
animalia carcere cœreri, unde cœptum sit	189	annulorum origo	155
animalia herbas ac remedia nōnulla hominibus commonstrasse	75	annulus apud Romanos nota erat ordinis equestris	158
animalia quænam legionum Romanarum insignia fuerint	190	annus lunaris	106
animalia quis primus mastare instituerit	185	annus magnus, quot annos solares, secundū Ciceronem, cōtineat: item quot, secundum Iosephū ibid.	
animalibus quis primus, rebusq; aliis nomen imposuerit	ibid.	anni ratio quàm uaria fuerit apud priscos	ibid.
animi bonorum enumeratio	246	annos numerandi uarij apud gentes modi	67
animum non corpus purgandum esse	405	annum qui primi constituerint	105
annales pōtificum à principio Romanos pro historijs habuisse	46	antēnarum repertor	229
annatarum usus quando primū cœperit	531	antheri de notariis institutum	301
anniuersarias demortuorū exequias cur Odilon instituerit	443-444	antheri pontificis decretum	306
annua parentalia cur ueteres fieri uoluerint, ibidem		<i>ἀνθρῶς</i>	442
annua sacra cur Felix & Gregorius facienda statuerint	438	anthropophagorū in matrimonio mos	18
		anthropophagos in pro-patulo cōiuisse	19
		antiochena synodus Paulum Samosatenum hæreticum damnauit	545
		antiochenam ciuitatē primam	

INDEX.

mam' omniū fuisse quæ Christianū nomen pro- ferre ausa sit	254	apollo quartus Arcadum legislator	89
antiochia urbs capta	518	apollinis asylum in Syria	217
antiphona	396	apollinis simulachrum in Delo	54
antiquos in luctu utpluri- mum nigra uestimenta induisse	442	apollinem arcuum sagit- tandique fuisse reper- torem	123
antisthep̄is de Deo opi- nio	3	apollinem lyram ac fistu- lam inuenisse.	53.54
antonianę sectę origo	512	apollodori Atheniēsis in- uentum	167
antoniani sodales	508	apolloniæ uirginis Alexā- drię martyris fortitudo	561
antonini Heliogabali lu- xuria	197	apollonius orator impe- rāte Lucio Commodo, cur martyrio corona- tus sit	422
antonius Enipho grāma- ticus	36	<i>ἀποφύρεται</i>	138
antonius Musa medicus	73	apophoreta	ibid.
antonius ubi cœnobium condiderit, & quos se- cum habuerit	482	apostatæ qui uocētur	539
Apellis hæresis	538	apostoli cur dicti	274
apis Aegyptiorum rex, medicinæ repertor	69	apostoli iuramentum	307
apollinares ludi unde in- stituti	325	apostoli cur in diuersas mundi partes distracti fuerint	557
apollo Delphos coleba- tur	5	apostoli quomodo inter se prouincias ad euan- gelizandum partiti sint	254.258
apollo medicinæ reper- tor	69.74	apostolos apud Roma- nos religionis auctores fuisse	256
apollo cur Pythius di- ctus	130		
apollo primū cithara sim- plici, Marsias autē tibiis usus est	55		

INDEX.

- apostolos fallacias dæmo
nū usitato more factas,
timuisse 2
appij Claudij libido de-
cemuiratum sustulit 99
aprilis, quasi Aphrilis di-
ctus 107
aprorum in morbis reme-
dium 75
apuleius martyr 561
Aquila uentus unde di-
ctus 64
Aræ, cur primò ansæ di-
ctæ sint 186
arabo medicinæ repertor
69
arabi unde 15
arabes adulterium capite
multasse 17.235
arabes singulis annis pue-
rum immolatum sub ara
sepeliisse 364
arabum mos in contrahē-
do coniugio 17.18
arabū mos in fœdere pa-
ciscēdo qualis fuerit 141
raachne cur à Minerua in
araneam cōuersa sit 191
arachnē quēnam inuene-
rit ibid.
aramei unde 15
aratri inuētores 173.174
arbores peregrinæ à qui-
bus in Italiam translatae
sint 182
arcas duas à fossoribus in
agro L. Pætlij repertas
fuisse, in quarū una Nu-
ma rex, in altera uerò e-
ius libri reperti sunt 118.
arcades musicam inue-
nisse 50
arcades primos in Italiā
literas attulisse 32
arcades primos omnium
instrumenta musica in
Latium attulisse 57
arcades Italīs leges dede-
runt 89
arcadum legislator Apol-
lo quartus 89
archagathus Romam pri-
mus ex medicis uenit 71
cur carnifex appellatus
ibid.
archelaus VII. Lacedæmo-
niorum rex 93
archelaum ex Ionia Athe-
nas primum physicā im-
portasse 60
archemides Syracusanus
sphaeræ repertor 63
archestratus III. Lacedæ-
moniorum rex 93
archiepiscopi 302.303
archiflamines ibid.
archileus martyr 561
archilochus iambici car-
minis inuentor 40
architecturæ origo 199
archy-

I N D E X.

- archytæ Tarētini de mūdo & hominū ortu sententia 9
 arcus bufius 125
 arcus & sagittarum reperi-
 tor 123
 arenam pro amphithea-
 tro aliquando capi 222
 areopagi etymō & nomi-
 nis causa 96
 areopagitarum magistra-
 rus, unde cōstitutus ib.
 argenteam statuā sibi pri-
 mus omnium Pharna-
 ces fecit 165
 argenti inuentores 150
 argenti primus signator
 154
 argis II. Lacedæmoniorū
 rex 93
 argiurū legislator Pho-
 roneus 89
 argos duplex 202
 aristarchus 36
 aristeum Apollinis filium
 oleam inuenisse 180
 aristippi sententia de ani-
 mæ interitu 553.554
 aristocratiā quid, eiusq;
 origo incerta 94
 aristocratiā quando cœ-
 perit Romæ 98
 aristophanes 42
 aristoteles 36
 aristotelis de mūdo & ho-
 minum ortu sententia 9
 aristotelem omniū primū
 bibliothecā instituisse,
 quā unā cū schola Theo-
 phrasto reliquit 115
 arithmeticæ origo 66
 armatā saltationem Cure-
 tes primū instituisse 131
 armeniorū deus Anaitis 5
 armorū & æneorū tormē-
 torum primus usus 122
 arrius 542.546
 arrij schisma 540
 artaxerxem in potatione
 corona usum fuisse 148
 artemō Clazomenius te-
 studinum inuentor 124
 artem meretriciā cur Ve-
 nus prima omniū in Cy-
 pro instituerit 232
 artem nauigandi quis re-
 pererit 227
 aruales sodales cur à Ro-
 mulo creati 320.321
 arualium collegiū Romæ
 à Romulo institutū 508
 aruncius Rubrius medi-
 cus 73
 aruspicum munus ibid.
 aruspiciā ars quid in se
 contineat ibid.
 aruspiciā ars unde no-
 men trahat. ibid.
 aruspiciæ artis & fortii
 Prænestinarum origo 82
 aruspi-

I N D E X.

aruspicij inuentor	83	li ostium, Herculi conse	
Afciaē repertor	224	cratum	ibid.
asiā Ioannes cōuertit	558	asylum à quibus constitu	
asianorum mores	555	tū fuerit, 216. & quo nos	
asinium Pollionem Ro-		pacto asyilis utamur	217
mæ primū bibliothec-		Athanasij episcopi Alexā	
cam fecisse	115	drini instituta	408. 568
asofra	57	athenarū dea Minerua	5
assheruggium	501	athenis asylū templū mi-	
assiduas preces inter ho-		sericordiaē, cur ab Her-	
mines esse debere	371	culis nepotibus collo-	
assyrij unde	15	catum sit	216
assyrij literarum inuen-		athenis theatra fuisse	218
tores, secūdum Plinium		athenienses cur Protago	
28.29		ram suis finibus eiece-	
assyriorum deus Belus	5	runt	3. 549
assyriorum in sepeliēdis		atheniēses quibus primō	
mortuis cōsuetudo	210	statuas erexerint	164
assyriorum sectæ origo		atheniēses quomodo diē	
509. 510		obseruarint	113
assyrios astronomiā repe-		atheniensium in augēdis	
risse	62	libris studium	115
assyrios & Babylonios		atheniensiu inuēta	172. 173
uxores ex publica au-		athilæ crudelitas Leonis	
ctiōne emere cōsueuisse		I. pontificis Rom. sancti	
18		tate uicta fuit	564
astrologiæ origo	61	athletas in Circo certasse	
astrologiā ab Hebræis ad		222	
Aegyptios & Chaldeos		atlas	59
manasse	63	atlas Libyæ filius astrolo	
asyli etymologia	216	giæ repertor	62. cur cælū
asylum in Calauria non		sustinere humeris poē-	
procul Trœzene Ne-		tæ finxerint	ibid.
ptuno dicatum	217	atlas spheræ repertor	63
asylum ad Canopicū Ni-		atomi unde dictæ	8
		atta-	

INDEX.

- attalicae uestes unde dictae 193
atticis promiscuas uxores & liberos fuisse 17
auaritiæ effectus 535
Auerna locus 497
aues ad uenandum quis docuerit, incertum 240
augurum collegia apud Romanos summa religione culta fuisse 85
augurum summorum nomina 84
auguria unde dicta ibid.
augustini de polygamia locus 347
augustiniani eremitani 491
augustus Cæsar duos obeliscos Romam ex Helio poli transportauit. 214
augustus unde dictus 107
augusti Mausoleum & amphitheatrum 221
augylarum mos 18
auiaria quis primus instituerit 189
in auibus tria diuinandi genera 84
auicenna medicus 73
aulæa ubi primû iueta 192
A. Cornelius Cossus 99
A. Sempronius Atracinus ibid.
aureum diadema Syluestro Rom. pontifici oblatum, quod ille non accepit 283
aureliani in Christianos decima persecutio 551
aureus numerus cur dictus, & à quo excogitatus 110
aureus nummus quando Romæ percussus sit 153
auriga qui sit futurus 61
aurum cur palleat 150
aurum & argentum apud Pangæum maximè abundare 150
auri cõflaturam quis inuenerit 151
auri intexendi modû Attalum regem Asiæ reperisse 193
auri primi inuentores 150
ause non legendum esse, sed Osea 273
auspicia unde dicta 84
auster uentus 64
auctores colèdorû deorû qui primi extiterint 24
Aza apud Iudæos quâdo regnarit 67
azymorum dies 360
- B
- Babylonij quomodo diem obseruarint 113
babyloniorum deus Belus 5
Baby-

I N D E X.

- babyloniorum mos 233
 babyloniorū de ægrotis
 consuetudo laudata 72
 babylonios & Assyrios
 uxores ex publica au-
 ctione emere consue-
 uisse 18
 babylonios olim pisci-
 bus tātū uictitasse 187
 bacchanalia sacra 321
 bacchanalia celebrandi
 mos 233.234
 bacchanalia Melāpus A-
 mytheonis filius insti-
 tuit ibid.
 bacchanaliorū effect⁹ ib.
 bacchum Ioui post deu-
 ctos Scythas primitias
 obtulisse 475
 bactrianos senes canibus
 obiecisse 210
 baleares insulæ 123
 balis herba 73
 balistæ & fundæ inuen-
 tores 123
 balsamū ubi nascatur 338
 baptismatis causa 260
 baptismatis primus usus
 ibid.
 baptismatis triplex ge-
 nus 265
 baptismum non iterandū
 esse 264
 baptizandi adultos mo-
 dus, & quibus diebus 266
 baptizādorū infantium
 institutum, ab Apostolis
 promanasse 262
 barcaorum mos in con-
 flanda pactione qualis
 fuerit 141
 barbam aut comā ne præ-
 ful & reliqui sacris ini-
 tiati nutrent, à quo ue-
 titum 286
 bartholomæus Indos ci-
 teriores conuertit 558
 bartholomæo citeriorem
 Indiā sorte obtigisse 254
 basilica insula 159
 basilidis Cerdonis hære-
 sis 538
 basilus Brigidentium or-
 dinis auctor 500
 basilus quando & ubi flo-
 ruerit 483
 bastetanorum de ægrotis
 mos laudatus 75
 Beelzebub quid 10
 Beelzebub 397
 bel, Beel, & Baal, idē sunt
 ibid.
 bellandi morem à Marte
 repertum esse 121
 bellariorū inuectores 187
 bellerophōtis inuētū 126
 bellicarum machinarum
 inuectores 123
 belus Babyloniorum &
 Assyriorum Deus 5
 belus

I N D E X.

belus amnis 159
 belus, Nini pater, ab Assyriis & Babylonis cultus 25
 benedictio sacerdotis post sacra, & circunversio frequens eiusdem in altari, unde promanarit 389
 benedictus Nursinus quando claruerit 483
 benedictinorum uestitus ac regulæ 485
 berecynthes Rheam colunt 5
 bernardus abbas 504
 bernardus Castilionensis 487
 Bibula charta 119
 bidentis anchoræ repertor Eupalamius 229
 bigas primùm Phrygas iunxisse 127
 bin pondus 149
 biremis auctores 228
 biretri repertor incertus 239
 bissextus annus cur dictus 108
 Bombardæ inuentum omnium admiratione execrationeque dignum 237. 238
 bombardæ unde dicta 125
 bombardæ repertor incertus 124

bôbarda nihil terribilius ab hominibus excogitari potuisse ibid.
 bombardæ usus Venetis primùm indicatus ibid.
 bombyces unde generentur 196
 bombycinas uestes Pamphilum reperisse ibid.
 bonæ deæ sacra 321
 bonorum cœnobij prope Londinum fundatio 501
 bonifacius primus omnium iubilæum retulit 523
 bonifacij primi decretum 287
 Bonifacius III. altaria candidis linteis pannis operiri uoluit 357
 bonifacij III. de Cardinalium dignitate & officio decretum 292
 bonifacium III. formam eligendi episcopi, sacerdotes atque diaconos mutasse 299
 boreas uentus unde dictus 64
 boues ad aratrum quis primùm iunxerit 173
 Braccata Gallia unde nomen traxerit 194
 braccæ Gallorum uestitus qualis ibid.
 brachmanæ apud Indos nihil

I N D E X.

nihil animatum comedis	186	cadmus	48
breuiatores Romæ quis primus omniū instituerit	530.	cadmus in Græcia religionis auctor	27
quis item exaltorari, ac dein restituerit	ibid.	cadmus quas literas è Phœnicia in Græciâ attulerit	29
brigidæ uiduæ sanctitas	499	cadmus ubi aurum inuenit	150
brigidensium ortus	ibid.	cadmus auri conflaturæ inuentor	151.
uestitus	500	Idem Thebis, uel in Phœnicia lapidicinas inuenit	200
britannis promiscuas uxores & liberos fuisse	17	Cæacus argenti inuētor	150
britannorum mos in coniugio	ibid.	cæcilia martyr	312. 561
bruno Colonienfis Cartusianæ congregationis auctor	493	cæcilius	44
Bucolici carminis inuentor	41	cælestinus I. Roman. pontifex	546
buddas	58	cælestinus V. Rom. pontifex auctor ordinis cælestinorum	488
βουδ	325	cælestinorum ordinis origo	ibid.
βουδ quid Græcis denotet	531	cælum inhabitare quis dicatur	569
bullæ aurea quibus peculiaris fuerit	194	cæremoniæ unde uocentur, & quæ propriè dicantur	391. 392
busium	125	cæretanorum sectæ initium	512
Byzantina synodus à Vigilio pont. habita, Theodorum oppugnauit	546	cæretum Vmbriæ oppidum	ibid.
C		cæriti populo in centum annos inducias datas fuisse	139
Aballio urbs	418	cæsares	
Cadauerū ablutiones & unctiones unde originem trahant	443		

I N D E X.

<p>cæsares Romæ quando creati 100</p> <p>Cain primus agricola 171</p> <p>cain primus denarium ex auro fecit 153</p> <p>cain aut Seth lapidicinas inuenit 200. Idem cain pondera & mensuras primus reperiit 67</p> <p>cainum Adæ filium anxie in cumulandas pecunias incubuisse 153</p> <p>C. Iulius Cæsar primus omnium amphitheatrum in campo Martio posuit 221</p> <p>C. Cæsar cur sinistrum pedem ad osculandum Pompeio Pœno porrexerit 313</p> <p>C. Cæsaris amphitheatrum cur ab Augusto destructum 221</p> <p>C. Cæsarem caluitij deformitatem iniquissimè tulisse 239</p> <p>C. Cæsarem latum clauum gestasse 193</p> <p>C. Martius Rutilus ex plebe Dictator creatus 100</p> <p>Caius princeps Petronium misit, ut suum simulachrum in templo Ierosolymis erigendum curaret 161</p>	<p>C. Caligulæ de osculandis pedibus edictum 314</p> <p>Caij I. pontificis decretum 306</p> <p>calata, id est uocata 109</p> <p>calatrauensium militum religio 505</p> <p>calchæ augur 84</p> <p>calendæ unde dictæ sint ibid.</p> <p>calices in quibus consecratio fieri solita, ligneos olim fuisse 458</p> <p>caligam apud ueteres calceamenti genus fuisse 240</p> <p>caligarum auctor iactatus ibid.</p> <p>calistus martyr 561</p> <p>calistus I. Rom. pontifex ubi ædem extruxerit, & cui dicarit 521</p> <p>calisti institutum 418</p> <p>calisti institutum de calibatu sacerdotum 345</p> <p>callias Atheniensis minij inuentor 160</p> <p>calyphas Mahometo successit 517</p> <p>camalduensium religio unde exorta 486</p> <p>camisia uestis 194</p> <p>campanæ inuentor ignoratur 237</p> <p>candelæ ex seuo inuentor</p>
---	---

I N D E X.

incertus	240	triplici initiatorum ge-	
canicie laus	274	nere constare	295
canon	396	cardinalium pileus unde	
canonicorum regularium		defluxerit	293
origo	304.491	cardinalium quæ sit pri-	
canonicorū uestitus qua-		ma origo	289
lis	492	cares ocrearum & crista-	
cancros edendo sibi cer-		rum inuectores	123
uos à phalangio morfos		caria unde denominata	
mederi	75	84	
cantabros uxoribus olim		carnis cibus	572
dotes dedisse	18	carnis usum sub Saturno	
cantores nostrates in tem-		nullum fuisse	186
plis notati	408	carmelitanorū ortus	494
capillorum tincturam Me-		uestitus	ibid.
deam reperisse	236	carmelus Syriæ mōs	494
capita cur aperiamus ma-		carmenta Euandri mater	
gistratibus	312	431	
capitis ratio unde initium		carmentalia sacra	ibid.
traxerit	284	carthaginenses ab Aga-	
capitis rationē olim pro-		thocle uicti, cur ducen-	
brosam fuisse	ibid.	tos nobilium filios Sa-	
caras auguriorum inuen-		turno immolarint	366
tor	84	carthaginēses Saturno ho-	
carcerem quis primus, &		mines litasse	ibid.
cur instituerit	104	carthaginensium Impera-	
cardinalium ordinis uera		tores quādo triumphare	
origo	290	consueuerint	142
cardinales titulum pres-		carthaginensium inuen-	
byterorum unde habe-		tum	124
ant	294	carthusianorū ortus	186
cardinales unde suos titu-		caspios demortuos bestiis	
los habeant	ibid.	proiecisse	210
cardinalium officium	292	casinum oppidum	483
cardinalium ordinem ex		casiterides insulas plum-	
		bum	

I N D E X.

bum gignere	151	celocis inuentores Rhod-	
cassius Calpitanus medi-		dios fuisse	229
cus	73	cenchreæ Corinthiorum	
castitatem coactâ quæ ma-		portus	286.451
la sequantur	345	census Rom. origo & for-	
catapultæ inuentores	123	ma	101
catechumeni	266	censum agere, quid	103
κατηχῆν quid	ibid.	centaurea herba à Chiro-	
cathedram Petri cur prin-		ne reperta	74
cipalem Cyprian. uocet		centaurorum fabula unde	
277		exorta sit	127
catonis de agricultura te-		centauros equos subagi-	
stimonium	166	tasse	ibid.
catonis egregiû dictû	188	cephas uocabuli inter-	
catonis, leges cibariæ ibi.		pretatio	396
catulli de coniugio car-		cerasus à L. Lucullo quâ-	
men	351	do in Italiam translata	
cauea pars media thea-		182	
tri	220	cerealia sacra unde	321
cauponam Lydos aperuif		cereæ paschales candelæ	
se	178	unde initium trahât	435
causarum tria genera	379	ceres quasi Geres dicta	
Cecropia oppidum in ar-		171.533	
cem translaturum	202	ceres agriculturæ inuen-	
cecrops cur bifrons habi-		trix	ibid. & 174
tus	17	cererem primû omnium	
cecrops Diphyes equalis		mortalibus leges dedif-	
Mosis, primus Atticæ rex		se	88.90
fuit.	27.93	ceroferarij	271
cecrops Diphyes in Græ-		cerui dictamni herbæ esu	
cia religionē instituit	27	sagittas corpori infixas	
cecrops quâdo uixerit	139	extrahunt	75
cecropem cōiugium ante		cerui à phalâgiopercussi,	
Deucalionem constituit		câcros edendo sibi me-	
se	17	dentur	ibid.

INDEX.

cerviſiæ uſum Dioſcoridē	rundinibus inuenta	75
non ualde probare	Chemis rex ab Herodoto	
179	Cheopes dictus	206
cerviſia quina populi u-	Chios, Dionyſio Oma-	
tantur	dio, hominem crudeli-	
ibid.	ter diſcerptum immo-	
Cephas	laſſe	363
396	chitomãtia quid, eiusque	
Cephus Chemis regis fra-	origo	81
ter	Chiron medicus centau-	
206	rorum iuſtiſſimus	74
Cæſarea, Philippi urbs	chirothecæ cur olim epi-	
463	ſcopis datæ	283
Chabreus rex	χαιροφύμιον	70
528	chlamys quibus peculia-	
chalcedonia ſynodus à	ris fuerit	194
Leone I. pont. habita, Eu-	choreas ducendi conſue-	
tychianum errorem diſ-	tudo unde orta	332
cuffit	Choræbi Atheniēſis in-	
546	uentum	167
chalcus Athamãtis filius,	chorus unde dictus	408
clypei inuentor	eiusq; origo	ibid.
123	chriſma quid	337
chaldeï aſtologiæ aucto-	chriſmatorium quid uo-	
res	cetur	553
61	Chriſtianæ reipub. du-	
chaldeï apud Babylonios	plex hominũ genus ef-	
& Aſſyrios ſapientes ha-	ſe	267
biti	chriſtianæ reipub. præ-	
58	ſtantia	553
chaldeï qui uocentur	chriſtianæ religionis ori-	
248	go	ibid.
chalybes, uel, ut alij, Cy-	chriſtiani à quibus perfe-	
clopes primi omniũ fer-	quiti fuerint	355
rariam exercuerunt	chriſtianorum ad decem	
151	& ſeptem	
chanaan Noe nepos cur		
ſeruitute mulctatus		
95		
chananæi unde		
15		
charandes primus Tyrio		
rum legiſlator		
89		
charitatis argumenta		
481		
chartarum inuentio		
118		
chartarũ uaria genera		
119		
chelidonia herba ab hi-		

I N D E X.

- & septem millia, diebus
 tantum xxx. Diocleria-
 no imperante, suppliciiis
 afflicta fuisse 409.410
 christianorum afflictio &
 persecutio ingens 551
 christianorum mos in cō-
 iugio laudatus 19
 christianis ieiunandi ra-
 tio 425
 christianos quinam ex a-
 lienis & externis primi
 infectati fuerint 550.551
 christianismi initium un-
 de promanarit 241
 Christus cur à Deo in
 mundum missus sit 245
 Christus cur Messias di-
 ctus 394 item Naza-
 ræus ibid. & 248
 Christus cur miracula e-
 diderit 249
 Christus cur in mundum
 uenerit 548. item cur
 sibi apud Iudæos inui-
 diam conflaret ibid.
 Christus cur orādi sacri-
 ficandiq; modum insti-
 tuerit 249
 Christus 12. Apostolos, &
 70. discipulos cur elege-
 rit ibid.
 Christus qualis sit homo,
 & quomodo ad nos ue-
 nerit, & Verbū caro fa-
 ctum sit 246
 Christus qualem potesta-
 tem Apostolis dederit
 250. 251
 Christus quando & cur à
 Ioanne Baptista baptiza-
 tus sit 249
 Christus quid homines
 docuerit ibid.
 Christus quo tempore, &
 ubi natus sit 247. quan-
 do, & cur circumcissus
 247. 248
 Christus quo tempore æ-
 tatis suæ in templo do-
 cuerit, & cum doctori-
 bus disputarit 248
 Christus Seruator cur in-
 tra cubiculū orare nos
 iusserit 567
 Christus sol iustitię 372
 Christus unde dictus 248
 Christi mors, resurrectio
 & ascensio 250
 Christum Abagaro Edif-
 seniorum Toparchæ suā
 imaginem dono misisse
 464
 Christum cur Deus mor-
 ti & afflictionibus expo-
 situm esse uoluerit 245
 Christū salutātes se, oscu-
 lari solitum fuisse 314
 Christos perunctos quos
 Dauid uocet 336

I N D E X.

chryssippi de deo opinio 3	circorum nauem Cyprios
chrysofotomi de polyga-	reperisse 229
mia locus 348	circini inuentor 224
Cibus animæ quis sit 573	circius uentus 65
cibus triplex ibid.	circuitōres qui uocentur
cibi potusque usus quis	231
uerus 188	circuncisio carnis & spiri-
ciborum delectus in ieiunio	tus 258
per legē habitus 427	circuncisio Iudæorum, à
ciceronis contra Epicu-	Christianorū baptismo
rum, de Deo sententia 4	quid differat ibid.
ciceronis de agricultura	circuncisio quando pri-
encomium 166	mū, & cur instituta sit 257
ciceronis de hominū or-	circuncisionis genera du-
tu opinio 12	plicia esse 258
ciceronis de institoribus	circuncisionis modus de-
sententia 231	claratus 257
ciceronis locus in Cato-	circuncisionis præceptum
ne emendatus 39	grauē, & minimè æquū
ciceronis locus enodatus	Iudæis primò uisum fuisse
444-445	259
ciceronis de Romanorū	circuncisionis usus 258
lingua sententia 13	circuncisionē omnium a-
ciconiā origano sibi à ue-	liorū mādatorū Dei lon-
nenis salutē quærere 76	gè antiquissimū esse 257
cilicium uestis genus uni-	circi descriptio 137
de confectum 195	cistercium 487
cineæ Pyrrhi regis legati	cisterciensis ordinis au-
memoria 120	ctor ibid.
cinerum dies cur sit cōse-	citharæ repertores di-
cratus 417	uersi 55
ciuica corona 146	citharæ septem chordas
circe uenefica 78	Terpandrum, octauā Si-
circenses ludi unde dicti	monidē, nonam Timo-
137	theum adiecisse ibid.
	citharā

I N D E X.

cithara apud Hebræos quot chordas habuerit, & quæ eius forma fuerit ibid.	locari soluerit	278
cithara cum plectro per- cussa	clemens martyr	561
ciues unde dicti	clemens V. quando pont. factus	531
ciues Romani in quinque classes diuisi	clemētis V. pont. iussu cur Tēplarij ad unū omnes deleti fuerint	503
ciuile ius à quo & quādo Romæ euulgatū, fastiq; in albo circa forum pro- positi fuerint	clemens V I. iubileum 50. anno, Bonifacius VIII. 100. celebrari sanxit	524
ciuitas unde dicta	clementem à Petro initia tum fuisse	256
ciuitatem regiam uel po- pularē qui primò insti- tuerint	clemētem pont. notarios constituiffe	301
Clæræ uirginis congrega- tio	cleomenis Lacedæmonij exercitus ex seruis ma- numissis	95
classem Neptunus primus omnium instituit	cleopatrarū exemplum de coronis uenenatis flori- bus	147
classe primum depugnasse Minoēm	cleopatrarū luxus	189
classes Rom. quinque, & quanti unaquæq; sit æsti- mata	cleophanti Corinthij in- uentum	166. 167
clauum pangendi mos a- pud Romanos	cletus martyr	561
clauium inuentor	cluniacēsum ordinis fun- datio	486
cleanthis de Deo opinio	clypei inuētores	123
cleaticum philosophiæ ge- nus	clysteris usum ciconias a- peruisse	76
clemēs I. pont. cur episco- palem cathedram in emi- nentiore tēpli loco col-	κλυτὸς	394
	Co insula Aesculapio di- cata	71
	cænobiorum duorū pro- pe Seruatoris sepulchrū, ortus	482

I N D E X.

collegium breuiatorum	gros miseræ unde orian	tur	72	
quis primus omniū Ro	mae instituerit	530	conchylium	198
collegia uirginum unde	exorta	213	concilia sine Rom. ponti	ficis auctoritate habita,
colorem album præcipue	Deo decorum habitum	fuisse	283	irrita esse debere, quipri
colores diuersos intexere	Babylonios cœpisse	193	mi omniū statuerint	547
colores quis primus o	mnium inuenerit	167	concilia uaria diuersis in	locis habita
columellæ de agricultu	tura encomium	166	542. 545.	546. & 547
columnæ marmoreæ quā	do Romæ haberi cœpte	201	conciliorum origo	544
commercia uictus gratia	inuenta esse	230	concionandi mos unde	promanarit
communia omnia sub Sa	turno fuisse	138	concionator qualem sibi	cōcionandi modū præ
comœdia noua cur à poë	tis inuenta	42	scribere debeat	374. &
comœdia unde dicta ibid.	comœdiæ à tragœdijs	quid differant	1bid.	deinceps
comœdias tragœdiasque	retitandi in theatro mo	duſ	219	conclusio quid
compactionem ferri quis	excogitarit	151	concumbendum quando	ſit
cōpatres in baptismo te	ſtes	264	confessio uera quæ ſit	402. 403
conceptiua feriæ	432	concertationes circa æ	confessio annuaria à quo	instituta
			405	confessionis publicæ ini
			tium	402
			confessionis apud Chri	ſtianos institutum unde
			defluerit	ibid.
			confirmatio quid	375
			cōfirmationis origo	264.
			338	confraternitatis ſectæ pri
			mordium	507
			confutatio quid	376
			congia	

I N D E X.

- congiaria dona 326
 cōgregationis canonicorum Seruatoris, quæ & Scopettina dicta est, auctores quinam fuerint 493
 coniugij bonum 341
 coniugij finis 349
 coniugij origo & causa 15.16
 cōsecrationis mysterium magni minorisq; sacerdotis apud Hebræos explicatū 267. & deinceps.
 cōsecrationis primi sacerdotis rationē, mysterio non caruisse ibid.
 consensus matrimonium facit 352
 cōstantinopolitana synodus à Damaso pont. habita, Macedonij & Eudoxi hæresim damnauit 546
 constantinus Imper. quæ templa erexerit 521
 cōstantinus III. Imp. 547
 constantini de Maxentio Licinio & Maximiano uictoria 552
 consualia sacra unde promanarint 431
 consules quando Romæ pro regibus esse cœperint 98
 consules unde dicti ibid.
 confus deus 451
 conuiuari quū quis præsertim sacerdos primam celebret missam, unde natum sit 330
 conuiuium Dominicum quale fuerit 419
 cōuiuia pontificalia 326. triumphalia ibid. funebria ibid.
 copides 455
 corax Siculus 48
 corbana quid 397
 corde circumciscus qui dicatur 259
 corinthi hæresis 537
 cornelianum decretū 306
 cornelius Centurio primus omnium ex gentibus à Petro baptizatus fuit 262
 cornelius martyr 561
 cornelij synodus in urbe Roma Nouatianam hæresim damnauit 544.545
 corona dignos esse legitime certantes 552
 coronæ unde olim fieri consueuerint 145
 coronarum uaria genera 146
 coronas qui primi inuenerint 145
 corporis nostri partes

I N D E X

principales tres	453	cristarum & ocrearū Ca-	
corus siue Caurus uen-		res repertores	123
tus	64	crucigerorum ortus	495
corylus Argiuis primus		crux in calo à Constan-	
Olympici certaminis ui-		tino Imp. quando con-	
ctor	129	specta	357
Crassus diues quales suis		crux quando primū cœ-	
ludis coronas dederit		perit haberi honori at-	
146		que uenerationi ibid.	
crates cur aurum in mare		crucis signo se munire un-	
proiecerit	153	de ortum	454
crates Malotes	35	crucis supplicio necari	
cratinus	42	quenquam cur Constan-	
cremādorum cadauerum		tinus uetuerit	ibid.
usus cur apud Romanos		crystalli generatio unde	
increbuerit	211	160	
crepi cur Luperci dicti		Ctesibij Alexandrini in-	
136		uentum	III
cretenses musicam inue-		ctesiphontis inuentū	124
nisse	50	ctistas ex Thracibus sine	
cretenses præcinente ci-		coniugio uixisse	19
thara gressus in prælia		conradus Germanus, pri-	
ingredi solitos fuisse	58	mus omnium ex Germa-	
cretéses scorpionem tor-		nia artem impressoriam	
mentum reperisse	123	Romam attulit	117
cretensium legislator Mi-		Cubiculariorum institu-	
nos	89	tio	301
cretensium deus Iupi-		curetas olim Saturno	
ter	5	pueros immolasse	364
cribrorum excogitatores		curius ex agro in Dictato-	
175		rem accersitus est	170
criborum genera è setis		curruum repertor	127
equorum Galliam repe-		Cybelis inuentum fistula	
rissè	ibid.	54.55	
crispus Sallastius	46	cyclopes turres primos	
		omnium	

I N D E X.

omnium inuenisse 202
 cymbæ excogitatio 229
 cyniræ inuenta 151
 cyprianus Carthaginen-
 sis episcopus quando
 martyrio coronatus sit
 561
 cypriani dicta 556
 cypriani locus de circū-
 cisione 257. item eiusdē
 de ieiunio dictum 430.
 deq; mortuorum luctu
 sententia 447
 cypriorum mos 232
 cyprum insulam crystal-
 lum procreare 160
 cypselus 131
 cyrenaicus 3
 cyriacus Ierosolymita-
 nus antistes, crucigero-
 rum auctor 495
 cyrum Persarum regem
 uictis Lydis Ioui deci-
 mam prædæ dedisse 475
 cyri regis Persarum me-
 moria 120

D

D Actylos in Creta fer-
 rum adinuenisse 151
 damasi decretum 385. 386
 409
 Damasi pontificis schis-
 ma 539
 dædali inuenta 224

dæmoniacy quomodo à
 sacerdotibus liberen-
 tur 369
 dæmonis responsum Syl-
 uestro pontifici datum,
 quale fuerit 367
 dæmones quibus technis
 mortalibus imposue-
 rint ibid.
 dæmones effugandi mo-
 dum, aut incantationes,
 quibus morbi sedaren-
 tur, quis primus edide-
 rit 79
 dæmones malos deorum
 personam suscipere 1
 dalmatica uestis unde re-
 perta 194
 danaus an primus omniū
 puteos foderit 204
 danaus nauem ex Aegy-
 pto in Græciam primus
 omnium inuexit 227
 daphnis, Mercurij filius,
 Bucolicum carmen in-
 uenit 41
 dauid uates diuinus 38
 dauid uates musicus 55
 Debiles mēbris aut man-
 cos ad sacerdotium ad-
 mitti Anastasium noluis-
 se 287
 decalogus à Deo cur ho-
 minibus per Moſen tra-
 ditus 93
 decem-

I N D E X

decemuiři quando primũ Romæ creati	100	democratia unde descen- derit	94
decemuiratus Romæ ob stuprum abrogatus	99	democritus magices stu- diosus fuit	78
decij in Christianos octa ua persequentio	551	democriti Abderitis de hominum exortu opi- nio	II
decimarum & primitia- rum, ac primogenitorũ redẽptionis origo	469.	democriti de poẽtis sen- tentia	37
& deinceps.		demonstratiuum genus	
deciremẽ Neligiton in- stituit	229	379	
declamator quis	49	demortuorum anniuersa ria iusta unde originem trahant	443
dedicandi templa institu- tum	361	demosthenis laus	48
dela Phryx	151	denarius diurnus	104
delam ferri temperiẽ in- uenisse	152	denariũ ex auro quis pri- mus fecerit	153
deliberatiuum genus	379	denicales feriæ	433
delphorum deus Apol- lo	5	dentis euulsionẽ quis pri- mus inuenerit	69
delubra Epimenidẽ Cre- tensem primum inue- nisse	203	deæ Syriæ sacerdotũ se- ctæ origo	509
demaratus Corinthius fi- gulus	167	derbicæ & Massagetæ æ- grotantes iugulabãt ac deuorabant	208
demetrius Antigoni ad 30. ordines nauem insti- tuit	229	Deus quid Pythagoræ 3. quid item Thaleti Mile- sio	ibid.
demetrius poẽta satyri- cus	43	Deus quomodo colen- dus 5. unde dictus	7
democratia	92	Deus unus est, & rerum omnium principium	6.
democratia quomodo & cur sensim in urbem Ro- mam irrepserit	99	8. 254	
		Dei nomẽ quomodo san- ctum	

I N D E X

ctum fiat, & quomodo	torem Liberum patrem
item profanetur 570	fuisse 93
deo uero qui primi sacri-	diagoras Atheos 3
ficauerint 27	diagoras philosophus,
deo à nobis duo offerri	cur ab Atheniēſibus ex-
debere 369	pulsus ſit 549
deo immolandi pecora	<i>διατητικῇ</i> 70
mos 185	dialecticæ origo 70
deum animum iuſtū, non	dialogorum auctor Plato
munera reſpicere 468	ibidem
deum cur patrem uoce-	dibapha Tyria 198
mus 568	dibutadis Sicyonij in-
deum non uocis, ſed cor-	uentum 167
dis auditorem eſſe ibid.	dictamni herbæ uirtus 75
deū numero impari gau-	dictator unde dictus, &
dere 108	cur dictaturā in remp.
deum ſolum ſapientē eſſe	Romanam inueſta 98
Pythagoras ſenſit 59	dictator quis primus Ro-
deorum imagines cur pri-	mæ creatus 98
ſci in ſacrificali pompa	didymus grāmaticus 36
geſtarint 457	dies diuis ſacri quinā ha-
deorum prima origo un-	beantur 436
de 1	dies feſti cur à patribus
deos colendi ritus unde	conſtituti 433
effluxerit 24.26	dies quomodo ab initio
dexteræ manus religio	aliq aliter obſeruauerint
314	ac noctes diuiſerint 113
Diabolus 397	digamiam ſacerdotū quis
diaboli proprium 578	uetuerit 287
diaconus ut poſt rem di-	digitorum iactationē ſi-
uinam factā pronuntiet,	gnum leuitatis eſſe 135
Ite miſſa eſt, unde mos	dimophilus laudatiſs. ſi-
ſit 389	gulus 168
diaconi 271	diocletiani in Chriſtia-
diadematis regij inuen-	nos xī. perſequutio 551
	Diocle

I N D E X.

Diocletiani de osculâdis	tum	27
pedibus edictum 313.314	diuortium cur apud Iu-	
Diocletiani dictum 93	dæos à Mose primū in-	
diœceses episcopis dis-	stitutum	20
tributæ 288	diuortij libellus ibid.	
Diogenis scitè dictum 150	diuortij inter Iudæos &	
Diomedi in templo Pal-	Romanos discrimen 21	
ladis hominē fuisse ob-	D.Gregorius quale cardi-	
latum 363	nalibus officium statue-	
Dionysius Alexandrinus	rit 292	
antistes martyr 561	Doliolam locum spūto	
Dionysius musicæ harmo-	conspurare uetitū fuis-	
nix repertor 50	se 358	
Dionysius pontifex quan-	doliorum excogitator 225	
do presbyteris paro-	Dominicus Calagurita-	
chias, episcopis diœce-	nus Hispanus 496.497	
ses tam Romæ quàm ali-	Domitiani in Christia-	
bi diuiserit 288	nos 3.persequutio 551	
Dionysius primus thea-	domos luteas quis pri-	
tri auctor 218	mum inuenerit 200	
Dionysij inuentum 176	dona spiritualia unde ui-	
Dioscorides post Orphe-	lescant 525	
um & museum de her-	Dorios modulos Thamy-	
bis scripsisse 76	ras Thrax excogitauit 54	
Diospolis ab Aegyptijs æ-	Doristus V. Lacedæmo-	
dificata 202	niorum rex 93	
Dircæus poëta primū	Dormientij nomen Vigi-	
tubam comperit 56	lantio à quo impositum,	
discipuli septuaginta cur	eiúsque de reliquijs di-	
à Domino electi 274	uorum sententia 520	
diuinandi duo genera 82	Dorothea martyr 562	
diuisio siue dispositio	Doxius, Gellij filius, do-	
quid 375	morum lutearum inuen-	
diuortij auctor quis 19.20	tor 200	
diuortium quando lici-	drachma Attica 104	
	drach	

INDEX

drachmę æstimatio ibid.		diosus fuit	78
Draco primus Athenien-		empedocles primus secū-	
sium legislator	89	dum Aristotelē rhetori-	
Druides	58	cæ auctor	48
Dyagūdas Thebanus	422	empedoclis de hominum	
δυνασεία	94	ortu opinio	10
E		emporetica charta	119
Ecclesia	243	Encænia	361. 395
Ecclesia prima quæ fue-		endymion primus Lunæ	
rit	ibid.	cursum deprehēdit	63
ecclesiæ auctoritatē diffe-		enochia urbs unde con-	
rentiam inter ordinem		structa	203
& plebem cōstituisse	281	enos primus omnium no-	
ecclesiæ caput Christus		men Domini inuocauit	
	243		27. 244
Edisseniorū toparcha A-		Epeus arietē bellicā ma-	
bagarus	464	chinam inuenit	124
ἐδισσίων	397	epei Olympici certami-	
Elamitæ unde	15	nis inuectores	129
electri origo	159	ephesina synodus à Cæle-	
eleemosyna	397	stino I. Rom. pontifice	
eleemosynæ usus quando		acta, Nestorianam hære-	
primū cœperit	412	sim damnauit	546
eleemosyna cui danda		ephorī sententia de musi-	
ibid.		ca	52
eleutherij decretum	429	ephod	157. 269
eloquutio quid	374	epicharmi literæ	29
elymnæ Græcorum	98	epicteti dictū præclarum	
Emmanuel	394		414
emere ac uendere Liberū		epicuri impia de Deo opi-	
patrem instituisse	231	nio	3. 554
empedocles ex quatuor		epicuri principia, corpus	
elementis constare cun-		& inane	7. 8
cta opinatus est	7	epicurum primū omnium	
empedocles magices stu-		grāmaticā docuisse	35
		epim	

I N D E X

epimenides delubrorum inuentor	203	equorum pugilumq; cer- tamen in Circo maximo fuisse	222
epimenidem Cretensem primum domos & agros expiasse	200	equorum ungulas ferreis soleis munire qui coepe- rint	126
epiphania	395	Eremus à quo primum ha- bitari coepta	479
episcopalem cathedram primo apud Ierosoly- mos locatam fuisse	277	eremitanorum uestitus qualis	501
episcopi munus	279	erichthonius Athenien- sis argenti inuentor	150
episcopi uox quid signifi- cet	ibid.	erichthonius quadriga- tum repertor	127
episcopi cur petasum fer- re coeperint	293	erichthontus unde nomē acceperit	ibid.
episcopi qui propriè uo- centur	278	errantium syderum uoca- bula à quibus hebdoma- dæ diebus primum tri- buta fuerint	423
episcoporum creatio qui- bus olim commissæ	299	Esaïæ canticum	38
episcopos olim presby- teros nuncupatos fuisse	279	essaï cur dicti, & unde 480	
epodia	219	essaïos monasticam uitam primos instituisse	ibid.
epulonum origo	320.324	essenorum laus	187
Equiculorum gens	319	essenos apud Iudæos sine coniugio uixisse	19
equitadi artem, aut usum equos domandi, quis primus omniū institue- rit	126	Ethicæ proprium	60
equites Romanos Cæsari Augusto in capitolio quotannis strenam ob- tulisse	331	ethnicus	396
equus belli insigne	186	ethnico Christianus quid præstet	554
equi, id est, arietis tormē- ti bellici inuentor	124	ethnicorum sacra tribus purgationibus consta- bant	405

I N D E X.

- euander* primus in Italiâ, secundum Liuium, literas attulit 327
euandrum lupercaliâ in Latium intulisse 136
euaristum pont. primum omnium titulos ipsis prefbyteris diuississe 288
eucharistia 396
eucharistia quando instituta 381
eucharistia an sit sacrificium ibid.
eucharistia cur mane & non uesperis celebrari debeat 383
eucharistia cur in templis continenter asseruetur 384
eucharistiæ primus usus tam specie panis & uini, quam panis tantum 382
euchira fictor 168
eudoxum & Archytâ bellicas machinas inuenisse 124
eugrammus fictor 168
euileia gens unde 15
eumolpus Atheniensis, culturas arborum docuit 177.178
eunuchus Candacem reginam Aethiopum cum tota familia baptizauit 253
euphrosyna martyr 561
eupolis 42
euripides ibid.
euripidis responsum Archelao regi datum. ibi.
eurus uentus 64
euryalus & Hyperbius lateritiarum domorum inuentores 200
eurystæus I. Lacedæmoniorum rex 93
eusebianus codex emendatus 273
eutychiani pontificis decretum 472
eutychis Constantinopolitani hæresis 546
Excômmunicatio unde defluerit 308
excommunicationis poena à Druidibus quibus irrogata ibid.
excussoria è lino Hispaniam repperisse 175
exequiæ unde 448
exhomologesis quid 404
exire Calend. Maij in agros, currere calend. Martius per arua cum faculis accensis, unde natum sit 332.333
exodia 219
exordium quid 375
exorcizatores 278

I N D E X.

extispices & aruspices
qui nuncupentur 83.84

F

F Digammō ab Aeolibus
inuentum 33
Fabianus martyr 561
fabiani de coniugio de-
cretum 350
fabiani edictum 384
fabricam materiariā & ad
eam instrumenta perti-
nentia quis primus inue-
nerit 224
fabrilia instrumenta qui
primi inuenerint 151
fabulam quis primus reci-
tandam dederit 219
factiosorum apud Roma-
nos in confirmando iu-
reiurando, mos qualis
fuerit 141
falcis repertores 123
fasti dies 433
faunus 136
faunum in Latio religio-
nem instituisse 26
faunum colunt Latini 5
faunius uentus unde di-
ctus 64
Februarius unde dictus
107.108
feciales unde dicti 319
federicus Feltrius dux
Vrbini bibliothecam fe-
cit, quā Guido princeps

eius filius adauxit atq;
ornauit 116
federici I. Rom. Imper. de
comburendis hæreticis
decretum 542
felix anachoreta 498
felix episcopus Comen-
sis 433
felices primi decretū 392
felices III. de diebus festis
decretum 439
ferarum uiuaria duo di-
uum Federicum Vrbini
instituisse 190
feriæ unde nuncupatæ
424
feriæ statiuæ 431. Conce-
ptiuæ 432. Imperatiuæ
ibid.
feriæ denicales quæ di-
ctæ 433
feriarum quatuor gene-
ra 431
ferramēta rustica, uel cri-
bra quis primus inuene-
rit 174
ferri inuectores 151
ferri pluuiam M. Craffi
interitum in Parthis si-
gnificasse 81
festa agonalia 431. Carmē
talia. ibid. Cōsualia ibi-
dem
festi nouendialis origo
432
festi

I N D E X.

festi dies cur instituti	576	flora dea	419
festi dies feriatum unde dicti	433	flora dea quomodo & à quibus culta	321
festorum dierum initium unde	434	floralia sacra unde, & cur ibid.	
festorum dierum observatio	360	flori crudelitas in Iudeos	451
festorum dierum apud Romanos origo	432	fluminis baptismus	265
festis diebus convivium præbendi amicis consuetudo	429	Fœderis paciscendi morem apud Assyrios & Aegyptios, sed præsertim apud Hebræos fuisse	140
festis diebus exornare templum, ac in illis offerre cereas imagines, tabellæque miraculorum ponere, unde nostris consuetudo sit	327	fœdera quis primus inuenerit	139
Fidenates	319	fœderum olim tria genera fuisse	140
filius Dei qui fuit	568	fœminæ apud Arabes & Carthaginenses cur caput & faciem uelarent	312
fistulæ inuentor quis	54	folles quis inuenerit	152
Flagellatorum mordo unde confluxerit	507	forcipem, marculum, uentrem, incudem quis primus inuenerit	151
flaminis baptismus	265	Franciscanorum ortus & habitus	497
flamines cur Numa Pompilius Romæ instituerit	316. & quæ eorum officia fuerint	D. Franciscus monachos uictum querere manu laboribus uoluit	492
flamines unde dicti	317	Franciscus Aluarezi legatus Aethiopum Abissinorum regis, quâdo Clementi VII. Rom. pont. regis sui nomine, fidei	
flammam Seruii Tullii caput lambentem, illud Romanorum regem fore significasse	81		
flauia Domicilla martyr	561		

I N D E X.

obediētiaq; promissum fecerit	253	funeris pompæ descriptio	449
franciscus Asisias Italus	497	funus cur præcedat, homines autē sequatur	447
franciscus Zabarellus	291	fusos in lanificio Closterem reperisse	192
francorū reginæ cur post uiri mortē albis tantum uestibus induantur	442	G	
fridericus Sax. dux, Lutherum defendit	541	G Abanum uestimenti genus à quibus repertum	194
frisonariam congregationem in agro Lucensi Eugenium III. plurimum adauxisse	493	gabyrus deus Macedonum	5
frumenti origo	172	galeam Lacedæmonij inuenerunt	12
frumenti rationē sub Eri-
chtheo Athenarū rege,
à Triptolemo repertum
fuisse	ibid.	galenus medicus	73
Fulloniā artem Niceam
Megarēsem reperisse	191	gallia Cisalpina unde To-
gata appellata sit	194
fundarum usum quis pri-
mum monstrarit	123	gallorum consuetudo	555
funditores optimi quinā
fuerint	123	gallos Hesum atque Teu-
tatem humano cruore
placasse	363
funebria conuiuia	326	garamantū polygamia	17
funebrem orationem de
Bruti laudibus, primus
omnium Valerius Publi-
cola habuit	212	gargoris rex Curetū mel-
lis usum docuit	181
funebres ludos Acastum
instituisse	123	gaufredus ex sancto Ale-
xandro ortus	503
funebres orationes pro
fœminis haberi cur Ro-
mani decreuerint	212	gazophylacium	397
		Gehenna	ibid.
		gelasij instituta	385.386
		gemmæ quo tempore ce-
perint esse pretiosæ	157
		gemmatæ coronæ	147
		genitalia uirginū fasciis
olim succincta	22
		genios singulis binos at-
tribuit	

I N D E X.

tribuit antiquitas 2
gentes ferè, cunctas quon-
dam dæmonibus malis
humanas immolasse ho-
stias 363
gentium prima diuisio
14.15
gentium quarūdam enu-
meratio, quæ circunci-
sionem habuerunt 257.
258
geographiæ subiectū 66
geomantia quid, eiusque
origo 81
geometria in quibus uer-
setur 66
geometriæ & Arithme-
ticæ primi inuectores
ibidem
georgij in Alga Venetiis
congregatio unde insti-
tuta, & quis illius habi-
tus sit 493
germanum ignobilē bō-
bardam reperisse 124
germani principes unde
sibi ius eligendi Imp. ac-
quisiuerint 299.300
germani quomodo cerui-
siam conficiant 179
germanorum consuetu-
do 555
germanos Mercurio ho-
mines licasse 364
Gibber aut gibberosus

quinam futurus 61
giezi Helisæi puer cur le-
pra affectus sit 534
Gladium Lacedæmonij
inuenerunt 122
gladiatorij ludi 138.322.
uide ludus
glaucus Chius cōpactio-
nis ferri inuentor 151
glutini repertor 224
glyceræ inuentum 145
Golgotha 397
gorgias Leontinus 48
gorgias Leontinus Del-
phis sibi primus omniū
statuam auream posuit
164
gorgasius laudatissimus
figulus 168
gothicæ gentes unde 15
gothos ab Arriana hæresi
Gregorij monitis reuo-
catos 564
Gradus in coniugio qui-
nam interdicti 349.350
græcarum & Romanarū
uirginum ante matrimo-
nium consuetudo 22
græci antistites Simplicio
sedente, quando Rom.
pontificem omnium ca-
put esse declararint 297
græci atq; Romani uete-
res quid super tumulū
statuerint 449

I N D E X.

græci quomodo annum
computarint 106
græci unde literas mutua
ti sint 30.31
græci in conuiuio cū mu
lieribus non accumbe
bant 188
græcorum cōsuetudo 555
græcorum in numerādis
annis mos 67
græcorum mos in conui
uiis 188
græcos contrario Roma
norum more statuas nō
uelasse 165
græcos in conuiujs sym
posijsque coronis usos
fuisse 147
græcos primūm historias
scripsisse secundum Io
sephum 45
graminea corona 146
γράμμα 34
grāmatica cur sit omniū
artium præclarissima 35
grammaticę definitio 34.
diuisio ibid.
grammaticæ dignitas at
que usus 34. unde dicta
ibidem
grammatici Critici 36
grammatistæ 34
grandimontensis ordinis
iactor 487
gregorius V. quando &

curelectores imperij cō
stituerit 299
gregorij antiphona 385
gregorij decretum de cō
iugio 350
gregorij decretū de sub
diaconorū cælibatu 345
gregorij monitis Gothos
ab Arriana hæresi reuo
catos, Anglos etiam cō
uersos fuisse 564
gregorij Papæ instituta
522
gregorij patientia & hu
manitas 527
grossus moneta 104
Guidonis archidiaconi
Bononiensis Iuriscōsul
ti, de Cardinalibus sen
tentia 290
Gyges Lydius picturæ
inuentor 166
gymnicos ludos quis pri
mus omnium institue
rit 132
gymnosophistæ apud In
dos sapientes habiti 58

H

H Abidem Hispaniæ re
gē, boues aratro do
mare, frumenta que sul
co ferere primum do
cuisse 174
hadrianales sodales 508
hadriani de Christo colē
do,

INDEX

- do, inter deosq; referen
do sententia 558
- hadriani Imperatoris me
moria 120
- hadriano imperante im
molationes hominum
sublatas fuisse 368
- hæreses atque schismata
quâdo primū exorta 535
- hæreses & schismata quo
modo inter se discrepēt
538
- hæreticus quis uocet. 536
- hereticorū pœna 541. 542
- harmodio & Aristogito
ni cur Athenienses sta
tuas erexerint 164
- ἁρμονία* 50
- harmonias uocū quis in
uenerit ibid.
- harmoniam in cælestibus
atque terrestribus re
bus esse 39
- harpagonas inuenisse A
nacharfidem 229
- ἁρπάγη* ibidem
- hasta cur quondam nubē
tis capiti imposita 123
- hastam Lacedæmonij in
uenerunt 122
- hastarum uelitarium inue
tores 123
- Hebionis hæresis quâdo
eruperit 537
- hebræi cur mortuos luxē
rint 447
- hebræi Geometriæ & A
rithmeticæ primi inuen
tores 66
- hebræi unde nomen suū
traxerint 243
- hebræorū literæ, quibus
nūc utimur, ab Esdra in
uentæ 31
- hebræorū polygamia 17
- hebræis cur Deus ampli
us spatiū quàm alijs cō
donarit 66
- hebræis uel Tyriis pōtius
quàm aliis artē lignariā
& eiusdem instrumēta,
cur sit attribuendū 225
- hebræos hospites suos o
sculo excepisse 314
- hebræos poëticæ primos
auctores fuisse 38
- hebraica nōnulla, itē Græ
ca & Syriaca uerba cur
in Missa usurpētur, deq;
eorū significatione 393
- hedera apros morbosos
sibi mederi 75
- helena Cōstantini mater,
Ierosolymās ad uisendā
crucē Domini petiit 357
- heliæ uestitus 495
- heliopolis urbs 214
- heliopolitanostres in die
homines Iunoni mactas
se 363. 364

I N D E X.

henricus Hostiensis quādo uixerit	531	ras habuisse	33
heraclitus Ephesius ex igne cuncta procreari censuit	7	hexametris uersibus primū Mosen usum fuisse	49
herbaria scientia quando à Græcis ad Romanos peruenerit	76	Hieratica charta	119
herbariæ & medicamentariæ atq; mellæ medicinæ inuētores, & quænam homines ab animalibus remedia didicerint	74-75	hieremias quomodo iurare iusserit	307
hercules Nymphæ amore captus	197	hierō tyrannus	5
herculem, Olympicū certamen primum instituisse	129	hieroboam apud Ierosolymos quando regnarit	67
herculem simulachrorū auctorem fuisse	161	hieronymi uita	489
hermolai barbari mentio	215	hieronymi de mortuorū luctu sententia	447
Herodes cur Ierosolymis theatrum & amphitheatrum extruxerit	222	hieronymi de uirginitate seruāda consilium	176
herodis crudelitas	248	hieronymo tria orandi tempora fuisse	406
herodotus	46	hieronymianorum ordo cur institutus	490
herodoti laus	153	hilarion cœnobiorum in Syria auctor	482
heroicū carmen cur dictum	40	hippaginū inuētores	229
hesiodus	38	Hippasus Metapontinus ex igne cuncta procreari censuit	7
hetruria unde aruspiciṇa edocta sit	83	hippius Tyrius	229
hetruscos suas olim literas habuisse	33	hippocrates mercaturam exercuit	230
		hippocrates medicinam perditam in lucē reuocauit	71
		hippopotamus	75
		hispanorum mos	555
		hister quid	219
		historia de cuiusdā Regis filia memorabilis	17.18
		histo	

I N D E X.

- historię dignitas atq; uti-
 litas 44-45
 historię texendę regulę
 46. in quibus historię
 ædificatio posita ibid.
 historiam quis omnium
 primus condiderit 45
 histrionibus unde nomen
 inditum 219
 Holofericam uestem quis
 primus Rom. Imperator
 gestare incęperit 197
 holosphyraton 164
 homar Calipho successit
 517
 homerus 38
 homilia 396
 homo Dei simulachrũ II
 hominis causa cuncta alia
 naturam genuisse 16
 hominis dignitas ibid.
 hominis figuram è gypso
 primus omnium Lys-
 stratus expressit 168
 homines ex qua materia
 creati 10
 homines in Angelorum
 tutela esse 2
 homines primos apud Iu-
 dęos ortos fuisse 12
 homines primũ glandi-
 bus nutritos fuisse 171
 hominum in diebus festis
 celebrandis abusus 437.
 438
 hominum hostes 574
 hominum insania notata
 219
 hominũ mētes quid à cul-
 tu ueri Dei auerterit I
 hominum naturam sideri-
 bus maximè subiectam
 esse 61
 hominũ prima origo du-
 plex 9
 honorũ qui Rom. pont.
 habentur origo 295
 horę unde nomen suum
 acceperint 110
 horas quis primus omniũ
 constituerit III
 horas canonicas quis in-
 uenerit 405
 horatius 44
 horologia diuersi gene-
 ris quinam inuenerint
 III. II2
 horologia ex aqua quis
 primus omnium inuene-
 rit ibid.
 horologij auctor incertus
 237
 horologij solarij inuen-
 tor III
 hori Afsyriorũ regis in-
 uentum 179
 hosanna 396
 hospites apud Tauros Dia-
 nę immolatos fuisse 363
 hostanes primus magiæ

I N D E X.

commentator	78	iacobus iunior cur Christi frater & Apostolus dictus sit 254. cur item sanctus	255
hostiensis de cardinalibus sententia	290	iacobus Senensis	493
Hugo paganus	503	iacobi iunioris martyriū	255
humiliatorū ordo in Germania quando exortus	488	iaculum cum amēto quis inuenerit	123
Hydromātia quid, eiusq; origo	81	ianuarius unde dictus	107
hymnus	396	ianus cur bifrons habitus	ibid.
hyperbios Corinthius rota figulinæ inuētor	168	ianus primus Latinorum rex	ibid.
hyperbius lateritiarū domorum inuentor	200	ianus Saturnalia primus omniū instituit	138
hyperbius primus omniū animalia mactauit	185	ianum ante Faunū Latijseorum cultum demonstrasse	26
hyperboreorum sepultura	210	iason longæ nauis reperator	228
hyrcani semiuiuos uolucris & canibus proieciebant	209	ibis auis	76
I		icari inuentum	177
Iacob, cur Israël nomen inditum	244	idæos Dactylos ignis usum, ac æris ferriq; naturam inuenisse	151
iacob fœdus cum socero Laban fecit	140	iduare, id est diuidere	109
iacob quæ munera filio suo Ioseph in Aegyptū miserit	148.149	idus unde nomen habeāt	ibid
iacob quando uixerit	149	ieiunandum quomodo sit	414
iacobus Aragoniæ rex quo tempore duos militum ordines instituerit	505	ieiunium 46. dierum	334
		ieiunium in quatuor anni tempora à quo distinctū fuerit	418
			ieiunij

I N D E X.

ieiunij initium	411	& ob id ab Aegyptijsdu
ieiunij quartæ & sextę die		cem constitutū fuisse 152
rum hebdomadæ quan-		ignes crebros Calendas
do institutum	422	Mart. faciendi consuetu
ieiunij solennis ratio	425	do
ieiunio unde nomen da-		333
tum uideatur	413	ignispicij repertor
ieiunium uerum qui ser-		83
uet	414	imagines sacræ diuorum
Iesus quonam pacto un-		in templis haberi & coli
ctus	336	cur ab Imp. quibusdam
Iesus, id est Seruator, &		statutum sit
Christus, id est, rex di-		466
ctus est	248	imaginum primus apud
iesus, Moſis ſucceſſor, cū		Chriſtianos cultus, un-
Gabaonitis ſœdus per-		de exortus
cuffit	140	461
ieſuatorum ortus	500	immolâdi mos unde pro-
iezabel prima omniū lite-		manarit
ras annulo ſignauit	529	185
Iginij Rom. pont. de non		imperare bene, difficile 93
iterâdo baptiſmo ſtatu-		imperatiuæ ferię
tum	264	432
iginium pontificem gra-		imperatores olim ad bel-
duſ, quibus ad ſacerdo-		lum proficiſcentes, cur
tium promoueretur, in-		munus gladiatorium de
choaſſe, Caiū uerò pont.		derint
perfeciſſe	280.281	138
ignatius Antiochenus e-		imperatorum confeſcra-
piſcopus ad beſtias da-		dorum qualis apud Ro-
mnatus eſt	561	manos mos fuerit
ignis myſterium	362	210
ignis pœna quo iure hæ-		imperatorum Occidēta-
retici plectendi	542. 543	lium creationem penes
ignem Vulcanū reperiſſe,		Romanum pontificem
		fuiſſe
		300
		imperatoris eligendi po-
		teſtas archiepiscopis fa-
		cta
		ibid.
		impoſitio manuum
		275
		incātationes quibus ægri-
		tudines mitigari ſolēt,
		quis ediderit
		79
		impreſſo-

I N D E X.

Impressoriae artis reper-	in Anglia strenam quo-
tor 116	tannis deferre 531
Indicas mulieres quasda	inguinibus tumescenti-
cum uiris cremari uo-	bus homines quando
luisse 210	perierint 452
indoctos à Musis atque	initiati cur uerticem de-
Gratijs abesse 52	radant, unde mos natus
indorum polygamia 17	284
indos citeriores Bartho-	innocentius III. quando
lomæus conuertit 558	Pont. factus, & quomo-
indos in propatulo cois-	do cardinales dignitate
se 19	auxerit 293
induere personas ante ini-	innocentius VIII. secre-
tium quadragesimæ, un-	tarios Romæ primus o-
de natum sit 334	mnium instituit 530
induciæ quid sint 139	innocentij III. decretum
inducias quis primus in-	404. 405
uenerit ibid.	inferedi arbores modum
inducias sex horarum C.	quis primus docuerit
Pontium Samnitè à Di-	178
ctatore Romano postu-	inſitionū tria genera ibi.
laſſe ibid.	inſtitores qui dicātur 231
indumentorum pontifi-	instrumentorum musico-
cum Iudeorum ornatus	rum diuerſi generis in-
explicatus 268. & dein-	uentores 53
ceps.	intercalaris menſis 108
indumentorum pontifi-	inuenire quid 375
cum & ſacerdotum Iu-	inuenta multa cū uete-
dæorum octo genera	ra tum noua eſſe quo-
ſuiſſe 269	rum auctores ignoran-
indulgētiarum uſus unde	tur 237
promanarit 524	inuum numen 136
infantes apud Rom. quo	Ioannes Alexander XXII.
die luſtrabantur 263	cur primus omnium col
inferiores ſuperioribus	legiorū & ſcribarum u-
	ſum

I N D E X.

- sum Romæ instituerit 528
 ioannes Asiam in suam fi-
 dem redegit 558
 ioannis Baptistæ ortus &
 officium 260
 ioannes Baptista cur ab
 Herode interfectus 552
 ioannes Columbinus Se-
 nensis 500
 ioannis cur suum Euan-
 gelium ab eo, In princi-
 pio erat Verbum, exor-
 tus sit 537-538
 ioannes Cuthenbergus
 natione Theutonicus,
 eques, primus omnium
 artem impressoriam Mo-
 guntia excogitauit 116
 Ioan. XII. Othonem Ger-
 mania regem Imper. fe-
 cit 299
 Ioannes Matta 498
 ioannes patriarcha Ale-
 xandrinus cur eleemo-
 synarius dictus 502
 ioannes Zebedæus 560
 ioannis 17. Rom. pontifi-
 cis de anniuersariis mor-
 tuorum iustis decretum
 443
 ioanis Reuchlini laus 391
 ioannis Rossensis episco-
 pi contra Lutherum de
 indulgentiis sententia
 524. 525
 ioannis 22. Rom. pontifi-
 cis decretum 460
 ioanni Asiam sorte obti-
 gisse 254
 ioannem apostolum pa-
 scha celebrasse 434. 435
 iob cur sit Hebræis com-
 parandus 244
 iob 38
 iobal tabernaculorum au-
 ctor 203
 iochobel Moïsis mater,
 magiæ studiosa fuit 78
 iones secundas mēsas in-
 uenisse 187
 ionicū philosophiæ prin-
 cipium 59
 iopas Vergilianus 49
 iosephi castitas 244
 iosephum somniorum in-
 terpretem peritissimū
 fuisse 85
 iouis nutritor Melissus
 24
 iouis prophetas in Creta
 insula, ne coctis quidē,
 nedum carnibus usos
 fuisse 187
 Iouem Cretenſes cole-
 bant 5
 Iouem & Apollinē, quo-
 niam decima hominum
 eis non fuisset immola-
 ta, Italis magnas calami-
 tates

INDEX.

tates induxisse	366	ram primos monstrasse	181
Iphitus Olympici agonis		iudæos quosdam dæmo-	
reperor	129	nio Moloch filios igni	
Isis Aegyptiorum dea	4	exustos deuouisse	363
isthmij ludi apud Græ-		iulius Cæsar primus o-	
cos unde dicti	130	mnium cur annū ad So-	
isthmus	131	lis cursum accommoda-	
issedonum in sepeliendis		rit	108
demortuis consuetudo	210	iulius unde dictus	107
israëlitæ unde dicti	244	iulij Cæsaris memoria	120
isuardus monachus	409	iunius unde dictus	107
Italicū philosophiæ prin-		iuno Samos colebatur	5
cipium	59	iuno Cures cur dicta	22
italorum inuentum	175	iurandi modus antiquus	
italorum legislator Py-		enarratus	307
thagoras	89	iurandi modus per Euan-	
Iubā à Mauris coleba-		gelium unde promana-	
tur	4	rit ibid. per Iouem	
iubal musicus	50	ibidem	
iubilei anni origo apud		iurādi mos apud Hebræos	
Hebræos quæ fuerit	526	ibidem	
iubilei auctor	523	iusiurandum quod ma-	
iudas Iacob filius cur cū		gnum fuerit	ibidem
Thamar rem habuerit		ius ciuile quid	88
	235	ius ciuile qualem hæreti-	
iudæi unde nomen suum		cis pœnam statuatur	542
traxerint	243.244	ius creandi Rom. pont.	
iudeorum in Christianos		unde defluerit	296
prima persecutio	550	ius eligendorum episco-	
iudæorum luctus	440	porum, sacerdotum ac	
iudæorū ingratitudo er-		diaconorum ab Aposto-	
ga Deum	244.245	lis promanasse	298
iudæos mellis usum ac to-		ius gentium quid	87
tius agriculturæ cultu-		ius naturale quid	ibid.
		ius	

INDEX.

ius pontificium 91
 ius quid Paulo iuricon-
 sulto significet 87
 iusiurandum quod maxi-
 mum apud veteres 307
 iurisiurandi olim Romæ
 apud factiosos confir-
 mandi mos 141
 iuris ac legum origo 87.
 diuisio ibidem
 iustinæ monachæ congre-
 gatio 489
 iustini locus emenda-
 tus 57

K

K Yrie eleefon 395

L

L Abyrinthorum pyra-
 midumq; qui primi
 auctores extiterint 205.
 206

labyrinthos quatuor ab
 auctoribus commemo-
 rari 205

Lacedæmonij cur ciues
 suos à contemplanda
 Asia retraxerint 187. 555

lacedæmoniorum fruga-
 litas 187

lacedæmoniorum morem
 in triumphando contra-
 rium Romanorum fuisse
 144

lacedæmoniorum reges
 nomine magis quàm im-

perio reges fuisse 93

lacedæmoniorum legisla-
 tor Lycurgus 89

lacedæmoniorum regum
 series 93

lacedæmonios, galeã, gla-
 dium, hastamque inue-
 nisse 122

lacedæmonios hominem
 Marti immolasse 364

lacedæmonios tibiæ
 modulis in præliis usos
 esse 57

lacerna 194

lado fluuius 54

læna uestis genus ibid.

lamech primus omnium
 legem diuinam de cõiu-
 gio uiolauit 348

lamina aurea cum uitta
 pont. Iudæorum 270

lanceas quinam inuene-
 rint 123

lanas Lydos primùm in-
 fecisse 192

lanificij usum, qui primùm
 ostenderint ibid.

laodicea Syriæ vrbs 364

laodicenses Palladi uirgi-
 nem immolasse ibid.

lapidicinas Cadmum re-
 perisse 200

lapidum pluuiam Roma-
 norum stragem ab Han-
 nibale significasse 81

lararium

I N D E X.

lararium quid	558	cerit	301
lateritias domos qui pri- mum fecerint	200	leo III. cur Carolum Ma- gnum Imp. fecerit	299
latinam linguam Rom. o- mnibus unam eandem- que communem fuisse	13. 14	leporaria à Fulvio Hirpi- no primum condita fuis- se	189
latinorum deus Faunus	5	leuitarum prima electio	270
latus clauus à quibus re- pertus	193	leuitis quantum tempore ad ministrandum da- batur	271
lauandi apud ueteres cur tam frequens usus fue- rit	223	lex per Mosen data cur non fuerit necessaria	90
lauandi manus usus unde defluerit	386	item cur necessaria facta sit	91
lauatio pedum ante die festum paschæ	315	lex Mosi quando data	436
laurétius Iustinianus	493	lex naturæ omnium regi- næ, quænam in se cõple- ctatur	576
laurentius Leuita martyr	561	legis definitio, origo, u- sus	87. 88
laurus quando in Italiam translata	183.	legislatores uarij	89
eiusq; encomium	ibid.	Liberum Naxij colebat	5
Lectica cur hexaphorus dicta	296	liberum patrem corona- rum repertorem fuisse	145
lectio sacrarum literarum dum comeditur unde orta	430	libros qui primi edide- runt	114
lectisterniorum origo	324	licinius	44
lectores	271	licinij odium in Christia- nos	552
lembi inuentores Cyre- nenses fuisse	229	lingua cur homini data	12
lemnorum deus Vulca- nus	5	linguarum uarietas unde exorta	ibid. linus
leo I. cubicularios cur fe-			

I N D E X.

linus martyr 361
 linus 49.59
 lini decretum de non ap-
 riēdo caput mulieribus
 311
 lini inuētrix Arachne 191
 lini usus millecupli, sed
 præcipuus in uelis faciē
 dis 190
 lintres Germanos repe-
 risse 229
 litaniæ, uulgò præcessio-
 nes 452
 litaniatum institutio ac
 forma 454
 literæ apostolicæ quando
 primū plumbo obfi-
 gnari cœperint 528
 literarum imprimendarū
 usus à quo & ubi primò
 sit inuentus 116
 literas autò neminem Ro-
 man. principū ante Ca-
 rolem Magnum Imper.
 obfignasse 529
 literas quis primus inue-
 nerit; uel in Latium at-
 tulerit, de quæ earum nu-
 mero aucto, uarietate,
 uiti atque sono 28
 literatores 34
 literatura ibid.
 litare quid significet 445
 liuius Andronicus 39.42
 liuius Andronicus fabu-

lam uersibus in textā pri-
 mus omnium quādo re-
 citandam dederit 219
 Lobotes IIII. Lacedæmo-
 niorum rex 93
 loca quæ uehebatur poma-
 pa, cur ueteres uelant
 456
 locorū in theatro qualis
 dispositio fuerit 220
 longobardos capitis ra-
 sionem pro re scēdissi-
 ma habuisse 285
 loricæ inuentor 123
 Lucam euangelistam Del-
 pare uirginis figuram in
 aliquot tabellis pinxisse
 465
 lucernæ usum qui inuenē-
 rint 152
 luciferi natura à quo in-
 uestigata 63
 lucilius 44
 lucina uirgo 477
 L. Attilius longus 99
 L. Crassus primus omniū
 colūnas marmoreas ha-
 buit 201
 L. Iulius Brutus, & L. Tar-
 quinius Collatinus, pri-
 mi omnium Rom. consu-
 les fuerunt 98
 L. Manlius cur Dictator
 appellatus 68
 L. Quintus Cincinnatus

I N D E X

- ex agro ad dictaturā ac-
 cerſitus eſt 170
 L. Sextius Lateranus 100
 L. Aurelij Commodi in
 Chriſtianos quinta per-
 ſequutio 551
 lucij III. Rom. pont. de he-
 reticis deſecrandis &
 comburendis ſtatutum
 543
 lucretiæ caſtitas 235
 lucretiæ factum 562
 luſtus tēpora cur apud
 Chriſtianos hodie, & a-
 pud Romanos olim mi-
 nuebantur 441
 luſtum apud Iudæos &
 Anglos 30. diebus finiri
 440
 lugētes apud Iudæos ſac-
 cum induiſſe, item ca-
 put & barbam rafiſſe ibi
 dem
 lugendi mos apud Roma-
 nos 441 ibid.
 lugentiū uestitus 442
 ludendi modus per Vul-
 turios & Herculem Baſi-
 licum 134
 ludiones ex Hetruria cur
 Romam acciti 219
 ludius 441 ibid.
 ludj gladiatorij cur apud
 Romanos inſtituti fue-
 rint 138
 ludi funebres 132
 ludi quales in amphithea-
 tro celebrabantur 222
 ludi ſcenici unde dicti
 218. cur & à quibus inſti-
 tuti 441 ibid.
 ludi ſeculares Romæ in
 quorum honorem inſti-
 tuti, & unde nomen tra-
 xerint 524
 ludorum apud Græcos
 quatuor genera fuiſſe
 128
 ludorum apud Rom. ua-
 ria genera fuiſſe 322, 323
 ludorum ſecularium ori-
 go 323
 ludorum origo 130
 ludos gladiatorios D. Cy-
 prianus ad Donatū exe-
 cratus eſt 138
 ludouicus Barbus Vene-
 tus 489
 ludouici Caroli Magni fi-
 lij, in Paſchalem pōt. be-
 neficium 299
 luna ab Aegyptiis coleba-
 tur, quā Iſim uocabāt 4
 lunę curſum ac deſectum
 quis primus monſtravit
 63
 lunam candidos efficere
 61
 lupercal quid 136
 lupercalia ludicra cur Ly-
 cea

INDEX.

cæa dicta ibid.
 luper calia ludicra qualia,
 & unde instituta 508
 luper calia ludicra quis
 primus omnium insti-
 tuerit 136
 lustricus dies 263
 lustrum conditum quid
 sit 103
 lutheranæ sectæ origo
 540
 lutherus Augustā ire non
 dubitauit 541
 lutherus cur Augusta re-
 licta, domum redierit
 ibid.
 lutheri cū Caietano car-
 dinale disputatio ibid.
 lutheri licentia loquendi
 ibid.
 Lycaon primus omnium
 inducias inuenit 139
 lycaon gymnici ludi re-
 pector 132
 lycæa ludicra 136
 lycæo quando sacrificæ-
 tum ibid.
 λύνει ibid.
 lycurgus cur in locū nū-
 mi aurei, atque argētei,
 ferreum substituerit 97
 lycurgus primus Lacedæ-
 moniorum legislator 89
 lydi cur primi omniū nū-
 mum aureum & argen-

teum percusserint 154
 lydi quæ lusoria inuene-
 rint 132
 lydi unde 15
 lydorum filiæ quando ui-
 ris nubebant 19
 lydios modulos Amphio
 excogitauit 54
 lyrici poëtæ unde deno-
 minati 53
 Lystratus Sicyonius fi-
 ctor 168

M

Macedonius damna-
 tur 545
 macedonum deus Gaby-
 rus 5
 μάχαρος 257
 macrobij Aethiopes 209
 magi à Persis sapientes ha-
 biti 58
 magi qui uocentur 248
 magorum in matrimonio
 mos 18
 magica ars à quibus cele-
 brata 76
 magicæ artis qui primi in-
 uentores ibid.
 magices artis sex species
 81
 magices factionem etiam
 à Mose pependisse 79
 magistratuum Romano-
 rum uirgæ ex qua arbo-
 re fiebant 101

I N D E X.

- magistratibus cur capita
aperiamus 312
- magnus Alexander quan-
do extiterit 118
- magnus Alexāder quibus
rebus immortalitatē in-
telligebat 235.236
- de Magni Alexandri ima-
gine memoratu digna
165
- mahometanæ sectæ ori-
go 512
- mahometus in ferēdis le-
gibus suis, à Sergio mo-
nacho adiutus est 514
- mahometus magicis arti-
bus pollens 513
- mahometi astutia ibid.
- mahometi cadauer ubi
conditum 517
- mahometi ortus, & incre-
menta 512.513
- mahometi obitus 517
- maius unde dictus 107
- maletus siue Maleus tu-
bæ auctor 57
- malcolmi tertij Scotorū
regis pietas 118
- malum & antennam Dæ-
dalum reperisse 229
- mamercus Aemilius di-
ctator 99
- mammona 396
- mamurrā primum omniū
crusta marmoris tōtius
domus parietes operuif-
se 201
- μανδύα uestimenti genus
194
- manius Papyrius primus
Romanorum sacrificu-
lus 320
- manteli siue cappæ usus
à Græcis repertus 194
- manumissionis formula
96
- marcellus martyr 561
- marcionis Stoici hæresis
538
- M. Attilius Glabrio pri-
mus patri suo statuā au-
ream posuit 165
- M. Cato Censorius cur
medicos reprobarit 71
- M. Cato primus apud Ro-
manos de herbis scrip-
psit 76
- M. Lepidus primus o-
mniū limina marmorea
in domo posuit 201
- M. Scaurus theatrum in
triginta tātum dies, scœ-
nicorum ludorū gratia,
primus omnium Romæ
extruxit 220.221
- M. Valerius Messala Cos.
quando Romæ horolo-
giū solariū statuerit 111
- M. Valerius primus fecia-
lis Rōm. fuit 320
- M. Val

I N D E X.

<p>M. Valerius Probus 36</p> <p>M. Varro omnium doctif-
simus 10. ibid.</p> <p>M. Antonini in Christia-
nos quinta persecutio
551</p> <p>M. Tullij Ciceronis laus
48</p> <p>marieburgi oppidi in Pru-
sia origo & incrementa
505</p> <p>Marij cadaver è sepul-
chro à Sylla erutum 211</p> <p>mari quis primùm impe-
rauit 226</p> <p>marito soli apud Iudæos,
utrisq; uerò apud Rom.
diuortium facere per-
missum fuisse 20</p> <p>marmoris usus in ædifi-
ciis Romæ quando esse
cœperit 201</p> <p>marmore scalpendo pri-
mos omnium Dipœnū
& Scylū inclaruisse ibi.</p> <p>marfias tibiæ inuētor
54</p> <p>mars homicidij reus fa-
ctus, à quibus & ubi ab-
solutus sit 96</p> <p>martem primum fabrica-
tis armis, milites armaf-
se 122</p> <p>martem rubicundos effi-
cere 61</p> | <p>martianus martyr 561</p> <p>martinus Lutherus à pa-
pa hæreticus cur sit de-
claratus 541</p> <p>martini V. pontificis de-
cretum 547</p> <p>martius Marci filius pri-
mus omnium Rom. in
Pótificem max. creatus
est 318</p> <p>martyrij palmam quinam
primi tulerint 547</p> <p>μαρτύριον unde uocetur,
& quid sit 553</p> <p>martyribus cur annua fa-
cra instituta 438</p> <p>massagetæ in propatulo
coiuisse 19</p> <p>massagetæ & Derbicas
egrotantes iugulasse at-
que deuorasse 208</p> <p>massagetarum deus, Sol 5</p> <p>massagetarum mos in cō-
iugio 17</p> <p>massilienses olim demor-
tuos non luxisse 447</p> <p>massiliensium consuetu-
do 555</p> <p>materiarum fabricæ exco-
gitatio 224</p> <p>matthæus Aethiopes cō-
uertit 558</p> <p>matthæo Aethiopiā for-
te obtigisse 254</p> <p>matrimonium inter mor-</p> |
|---|--|

I N D E X.

tales qua ratione ab initio 246. & intra quos cognationis gradus fuerit contractum 348 matrimonij uarius apud gentes usus 17 matrimonium occidenta libus sacerdotibus interdictum 344 matrimonij fœdus Christiani sanctius colunt quàm olim Hebræi 19 matrimonij ius in potestate parentum esse debere 351 matrimonij origo 16 matrimonij qui fuerint ueterum ritus 21 matrimonij sacerdotalis origo apud Hebræos 339 matrimonia cum consanguineis contracta 18 matrimus 21 maurorum deus Iuba 4 maurorum polygamia 17 mausoleum mōnumētum ab Artemisia extructum fuisse 208 maxentij odium in Christianos 552 maximiani odiū in Christianos ibid. maximini in Christianos septima persecutio 551	maximus Circus 222 Mecha Persidis urbs 517 medicus Romæ primus, quis 71 medici cur ab urbe Roma expulsi ibid. medicinæ partes tres 70 medicinam ex melle Solé Oceani filium inuenisse 75 medicinam quis primus inuenerit 69. ac apud quos olim nō fuerit medicorum usus 72 medicamenta omnia mali succi esse, stomachūq; lædere 74 medorum in matrimonio contrahendo mos 18 megalenses ludi unde dicti 322 melampus Amytheonis filius Bacchanalium auctor 233 meldensis & Carthaginensis synodi de cælibatu sacerdotū decretū 346 melissus Iouis nutritor 24 melissus Cretensium rex, sacrorū pompas primus introduxit 26 mellis colligendi usum quis docuit 181 mellis inuentor Aristæus ibi-

INDEX

ibidem
 mellea medicina à quo
 inuenta 75
 membranæ quâdo reper-
 tæ, & unde dictæ 118
 memoria quid 374
 memoriæ artem quis pri-
 mus monstrauerit, aut
 qui eiusdem gloriâ ade-
 pti sint 120
 memoriæ encomium 119.
 eiusdemq; exempla 120
 menander comœdiæ no-
 uæ auctor 43
 menâder Samaritanus, Si-
 monis magi successor 536
 mendicâtium ortus 492.
 495
 menippeæ M. Varronis 43
 menippus feruus poëta sa-
 tyricus ibid.
 menna rex 25
 mēsam sacris quibusdam
 consecrare, prius quàm
 uesci incipiamus, unde
 defluxerit 430
 menses à numero qui di-
 cantur 107
 mēses unde nominati, &
 qui primi omnium illos
 cōstituerint, item cur in
 Calēdas, Nonas & Idus
 diuisi sint 107. 108
 mensuras quis inuenerit
 67

mercatura quid sit 230
 mercaturæ inuētores Pœ-
 nes fuisse 230. 231
 mercaturæ laus 230
 mercaturam, qui primi o-
 mnium exercuerint ibid.
 mercurius lyram primus
 omnium ex testudine fe-
 cit 53. eam Apollini do-
 nauit ibid. caduceum ab
 eo uicissim accepit ibi.
 mercurius apud Aegy-
 ptios medicinā primus
 reperit 69
 mercurius in Aegypto
 primus literarum inuen-
 tor 28
 mercurius Astrologiæ au-
 ctor 61
 mercurius palēstræ inuē-
 tor 132
 mercurius primus Aegy-
 ptiorum legislator 89
 mercurius primus Rheto-
 ricæ auctor 47
 mercurius quintus argen-
 tum inuenit 150
 mercurij inuenta 67
 meretriciam artē Venus
 instituit 239
 metrodorus 'Chius uni-
 uersum sempiternū esse
 dixit 7
 metropolitani 303
 metri origo 39

I N D E X.

metrorū uaria genera	39	missilia	326
Micare per metaphoram		mithram Persæ colebat	5
quid significet	135	mithridatis memoria	120
midacritus plumbi reper		mitra bicornis	283
tor	151	mitres primus omnium	
midas obliquæ tibiæ in-		obeliscos instituit	213
uentor	54	Modulationis effectus	
militaris ars unde proue-		50.51	
nerit	121	moguntiaē artem impres-	
militaris ars utrum lite-		foriam à Ioāne Cuthen-	
ris præstet	ibid.	bergo primo omnium	
milites D. Iacobi	505	excogitatam esse	116
militem sacrorum origo		molendini auctor inco-	
ibid.		gnitus	239
mimi, id est, histriones		molere & conficere fru-	
219		mentum quis primum	
minerua Athenarū dea	5	docuerit	172
mineruæ inuenta	68.127	moloch	363.397
minerual quid	322	moly herba à Mercurio	
minij inuentio	160	reperta	75
minimorum sectæ origo		monacharū initium	309
506		monacharum sacrandarū	
ministerij sacerdotiū cur		institutum multò uetu-	
à Christo institutum	273	stius esse quàm mona-	
ministrum quempiam per		chorum	312
Dominicā natalitiā do-		monachos primos in Ae-	
minum facere, unde na-		gypto sese manibus la-	
tum sit	333	borando exercuisse	492
minos mari primus	9-	monarchia	92
mnium imperauit	226	monasticæ uitæ princi-	
minos primus Cretesium		pium	479
legislator	89	monasticus ordo quando	
missa nomen unde dedu-		primū tribus uotis a-	
ctum, & quid propriè si-		strictus fuerit	483
gnificet	391	monstra cur dicta	83
		montanus	

I N D E X.

montanus hæreticus	538	moses literarum inuen-	
montesiæ militum origo		tor	30
505		moses primus censum in-	
montoliuetenensis ordinis		stituit	103
auctor	487	moses primus omnium le-	
mopsus augur	87	gissator	89
mora ludus	135	moses quas artes populo	
morborem curatio tri-		suo uetuerit	86
plex	70	moses quis Cecropis tem-	
morborem omnium fuga		pore uixit, cur nonnul-	
quæ sit	69	lis regibus fœdus ultrò	
moribundos cur sternu-		obtulerit	140
tatorio interdum exci-		moses tubæ auctor	57
temus	453	mosis carmen	37-38
mortalitatem duabus po-		mosis in doctores impios	
tissimū rebus parari	236	statutum	675
mortui ad tubam ferebā-		mosen calceatū fuisse	192
tur	448	mosen omnium primum	
mortuorum corpora in		bellica instrumenta re-	
rogum iniecta	210.211	perisse	123
mortuorum anniuersaria		mosen primum omnium	
iusta à quo primum insti-		simulachra fieri uetuis-	
tuta	443	se	161
mortuis iusta facienda		mosen secundum Euse-	
quis primus omnium cu-		bium, primum fuisse hi-	
rauerit	440	storiarum conditoré	46
mortuos non esse lugen-		mossolampus Iudæus	84
dos	447	Mulieres in cōuiuio ui-	
moses adulterium morte		rorum apud Græcos q-	
multauit	235	lim non accubuisse	188
mosen coronas reperisse		mulieres in honoré deo-	
145		rum stupratæ	365
mosen diuortij primum		mulieribus nisi uelato ca-	
auctorem fuisse	20	pite templum olim non	
moses asyli inuentor	216	licebat ingredi	311

I N D E X.

mulieribus Romanis cur
olim uini usus interdi-
ctus 315
multiloquium ab oratio-
ne cur abesse debeat 568
mundus hominis causa
conditus 15
mundus secundum philo-
sophos ingenuus 9
mundi principes 1
muralis corona 146
mures in Thebaidis agro
9
murex piscis 198
muros quis primus omni-
um inuenerit 202
musæus 59
musæus post Orpheum
de herbis scripsit 76
musæus sphaeræ repertor
63
musica in quibus uerse-
tur 52
musicæ origo ibid.
musicæ primi inuectores
49
musicæ tria genera 52
musicæ utilitas 51
musicæ instrumenta qui
inuenerint 53
musicam Aegyptij cur iu-
uenes perdiscere prohi-
buerint 52
musica instrumenta quis
in Latium primus attu-

lerit 57
mustelam ruta sibi à uene-
nis salutem querere 76
mutij Scæuolæ forte fa-
ctum 161.162
Mycerinus rex 207
mydias Messenius lorica
inuentor 123
myrrhina quis primus o-
mnium Romam inuexe-
rit 160
myrtea corona 146
myrti proprietas 144

N

N Abathcorum in sepe-
liendis mortuis con-
suetudo 210
nabla 55
næuius 44
narbonenses Galli quo-
modo quadragesimam
obseruent 417
narratio quid 375
nasamones in propatulo
coiuisse 19
nasamones sedentes mor-
tuos humasse 209
nasamonum in matrimo-
nio mos 18
nasamonū polygamia 17
natalis dies quomodo ce-
lebrandus 432
natalis dies sacrorū quid
330
natalis Seruatoris & Io-
annis

I N D E X.

annis cur facer habeatur	439	neleum Aristotelis bibliothecam	bi-
natalitijs Dominijs ex domesticis regē creare		tulisse, ac posteris tradidisse	115
unde ortum	333	nemei ludi apud Græcos unde dicti, & cur instituti	131
nathinnei qui apud Hebræos nuncupati	271	nemesis	138
naualis corona	146	nemroth	12.13
nauem quis primò ex Aegypto in Græciam inue-		nemroth Babyloniorum tyrannus	95
xerit	227	nemroth tormentorum auctor	105
navis onerarię auctor	229	nendi texendique artem Palladem reperisse	191
navis longęfabricatio	228	neomenia quid	360
naugadi ars cui accepto ferenda	227	neptunus ab Afris celebratur	5
navium uarij inuentores traditi	ibid.	neptunus nauigandi artem primus omnium inuenit	227
nauigari ut primò cceptū fit	ibid.	neptunū equos primū domuisse	126
nauigatio ubi primò facta fit	ibid.	nereus martyr	561
naxorum deus, Liber	5	nero Petrum atque Paulum morte affecit	550
nazaræus	394	nero cur maiorem urbis Romę partem incendit	ibid.
nazaræorum secta qualis	285	neronis in Christianos secunda persecutio	ibidem
nazaræorum secta unde defluxerit, & quę illius consuetudo fuerit	ibidem	nesichthon Salaminius quinquere mē instituit	228
nazarius martyr	561		
Necessitatem esse rerum magistram	175		
necromatia quid, eiusq; origo	81		
nefasti dies	433		

nefigiton

INDEX.

nesigiton decirem in-	nini regis Assyriorum re-
uenit 229	gnandi cupiditas 94
nestorius hæreticus da-	niniuitarum sectę origo
mnatur 546	508
Nicanor cur prouinciam	Noctem in quatuor uigi-
penè amiserit 210	lias à Romanis distribu-
nicea Bithyniæ urbs 546	tam fuisse 113
niceæ conuentus cur ha-	nocturna sacra cur apud
bitus 466	ueteres semper damna-
nicena synodus 542. 545.	ta fuerint 422
546	noë nauis repertor 228
nicenæ synodi decreta	noë primus omnium Do-
343	mino altare fecit 357
nicias Megarenfis fullo-	noë uinearum primus cul-
niæ artis inuentor 191	tor 178
nicolaianorum hæresis	noë progenies 15
quando exorta 537	nomadum mos 554
nicolaus Antiochenus ex	nomen Domini qui primi
cusatus ibidem	omnium inuocarint 244
nicolaus Ienson Gallicus	nonæ unde dictæ 109
typographiam illustra-	normæ excogitatio 224
uit 117	northbertus presbyter
nicolaus II. quando Pon-	Lotharingus Præmon-
tificum electionem ad	stratensium auctor 497
cardinales reduxerit 397	notarios in urbe Roma,
nicolaus III. cur Alexan-	qui res martyrum gestas
dri VI. collegium bre-	describerent, qui primi
uium scriptorum reiece	constituerint 300
rit 531	notarios Apostolici æra-
nicostrata 32	rij quis crearit 530
nigidius figulus Gramma-	notas uulgo zipheras di-
ticus 36	ctas 119
nili incrementum, atque	notus uentus unde dictus
ex eo præfagia 65	65
nili filius Vulcanus 59	nouatianus 539
	nouati

I N D E X.

nouati Romani presbyte
 ri schisma 538. 539
 nouendialis festi origo
 432
 nouendialis sacrificij ori-
 go 445
 nudipedalia sacra cur a-
 pud Iudæos instituta.
 450
 numa cur fidei templum
 posuerit 316
 numa Pompilius Roma-
 nis religionem demon-
 strauit 26
 numa rex in arca unà cum
 libris eius ex charta con-
 tectis, à Cn. Terétio scri-
 ba repertus est 116. 550
 numæ de lugendi ratione
 decreta 439
 numeri repertores ua-
 rij 67
 numidarum polygamia 17
 numidas equis in bello si-
 ne ephippijs usos fuisse
 126
 numidiæ reges, nulli mor-
 talium osculum tulisse
 314
 numisma census 104
 numum aureum & argen-
 teum quis primum ad
 usum percusserit 153
 nuncoreus Sesostridis fi-
 lius 214

nundina dea cur apud Ro-
 manos culta sit 263. 264
 nundinæ paganorū 432
 nuptias spernentes taxan-
 tur 341. 342

O

Obeliscus in Vaticano
 circo Caij principis
 iussu statutus est 214
 obelisci quid, & unde di-
 cti 213
 obeliscos quamplurimū
 notis quibusdam inscul-
 ptos fuisse 215
 obeliscos qui primi o-
 mnium fecerint 213
 ὀβελὸς ibid.
 obseruantium ordinis ini-
 tium 498
 obsidionalis corona 146
 Ochus 59
 occidentis ferè totius ho-
 rologia qualia 112
 ocrearū & cristarū inuen-
 tores 123
 oculi ictum extrinsecum
 quæ curent 75
 Odilonis decretum 443
 Offerendi mos pro mor-
 tuis 445
 officiorum diuisio inter
 reliquos initiatos 304
 οἶνον 177
 οἶνους ibid.
 olea pacis insigne 180
 oleæ

I N D E X.

oleæ inuentrix Minerua	scos diuersa fuisse	406
179	orantes cur capita aperi-	
oleam in Græcia qui pri-	re debent	312
mum monstauerint	orationis solutæ primus	
180	conditor	46
oleagina corona	oratoris boni officium	48
146	oratoris & rhetoris disci-	
oleum lætitiæ quid uoce-	men	49
tur	orchestra	220
336	<i>ὀρχήστρις</i>	ibidem
olei usum Athenienses in-	organorum musicorū Da-	
uenisse	uid inuentor	55
180	orgia sacra unde mana-	
olympiades quo tempo-	rint	26
re cœperint	orientalium uentorū nu-	
46	merus	64
olympicum certamē quis	origenes quomodo con-	
primus apud Græcos in-	secrationem sacerdotis	
stituerit	Iudæorum explicet	267.
128	268	
olympici certaminis præ-	origenis de baptismo in-	
mium quale	fantium locus	263
129	origenis de Cornelio ba-	
Onerariæ naus inuentor	ptizato locus	262
Hippius Tyrius	origenis de ieiunandi ra-	
229	tione locus	414
Oppidum primus omniū	origenis laus	263
Cecrops condidit	orpheus	27.49.59
202	orpheus poëta	38
optimates Thracum com-	orpheus orgia sacra pri-	
burebantur mortui	mus in Græciam intro-	
210.	duxit	26
211	orpheus primus herbarū	
Oracula Apollinis aut	scriptor	76
Ammonij qualia	oscilla ex cera fictilia	328
82	oscitatio	
orandi locus quis esse de-		
beat		
370. item quomo-		
do sit orandum ibidem		
& 564		
orandi uera ratio		
370		
orandi modus per calcu-		
los		
371		
orandi modum quis pri-		
mum docuerit		
369		
orandi tempora apud pri-		

I N D E X.

oscitatio unde proueniat
454

oscitantes cur se signo
crucis cōmuniānt ibid.

osculandi cōsuetudo cur
apud Romanos introdu-
cta 314.315

osculandi mos unde de-
fluxerit ibid.

osiris deus Aegyptiorū 5

osiris agriculturæ inuen-
tor 170

osiris asylum in Aegypto
217

ostenta quæ dicantur 83

ostiarij 271

ostrus, color purpureus
198

Quandi causa quæ fuerit
143

ouantes myrto coronati
144

ouidius 42

P

Pacuius 42

palæmon grammati-
cus 36

palæmon à Latinis Portu-
nus dictus 130

palæstina quæ 31

palæstram Mercuriū insti-
tuisse 132

palamedes quas literas,
Cadmi literis adiecerit

29

palamedis inuentum 67

palamedem primum suf-
fragiorum in deliberan-
do iudicandōq; aucto-
rem fuisse 96

pallas cur Bellona dicta
121

pallium Græcorum inuen-
tum 193

pallij primus usus, eiusq;
forma & ratio 303

palmarū foliis primò scri-
ptitatum fuisse 117

paludamentum militum
fuisse uestimentum 194

pan Arcadiæ deus cur Ly-
cæus dictus sit 136

pan, deus rusticus, fistulæ
repertor 54

panos & Syringæ fabula
ibidem

panaces herba ab Aescula-
pio reperta 75

paneas Philippi urbs
463

pangæus Thraciæ mons,
auro & argento abun-
dat 150

panem nostrum quotidia-
num eucharistiam esse

574

pānonios æris usum mon-
strasse 151

pannorum ex puro serico
tria genera 197

panth

I N D E X.

pantheon unde, & quando, & cur diuæ Mariæ uirgini, & omnibus diuis consecratum sit	437	fugatorum historia	73	
papa pedes deosculādos porrigere unde didicerit	312	parthorum polygamia	17	
papa unde diuitias acquisierit	477.478.& seq.	parthorum sepultura	210	
paparum constitutiones de diebus festis	437	parthos Thomās ad fidē redegit	558	
paphnutium Nicenæ synodo de edicto cælibatus sacerdotum restituisse	343	parthos tympanorum sonitu pugnam inire consueuisse	58	
paphorum dea Venus	5	pascha	395.435	
papyrus	117	pascha dies quis dictus	360	
par impar ludere	135	patrimus	21	
parabola	396	patris patrati institutio	320	
παράκλητος	394	paulus cur osculo salutandum esse uoluerit	314	
paradisus	396	paulus diaconus	409	
parétalia ab Hebræis descendisse	440	paulus montis Casini monachus	452	
parentatio annua	444	paulus quando Romam à Iudæis ad suppliciū per-	255	
parmenides primus luciferum obseruauit	63	titus ductus sit	255	
parochiæ quæ dicantur	288	paulum II. uestem coccineam cucullo insignem Cardinalib. dedisse	293	
parochias qui primi in urbe Roma, & alibi presbyteris atque episcopis diocesefes diuiserint ibi.		paulus Thebæus	481	
parochi apud Romanos qui uocentur	289	paulus ubi nudipedalia sacra celebrarit	451	
parthorum ab Antonio		pauli Apostoli martyriū	255.550	
		pauli conuersio, peregrinationes & gesta	559	
		pauli Samosatēni hæresis	538.ubi dāmnata	545
		pauonem Romæ augurari		

I N D E X.

<p> <i>rali cœna quis primus posuit</i> 189
 <i>Pecora Deo immolandi mos</i> 185
 <i>pecunia unde appellata</i> 155
 <i>pecuniarum usum antiquissimum esse</i> 153
 <i>pegasum alatum equum quis primus omnium ascendit</i> 126
 <i>pelagij decretum de sacerdotum cœlibatû</i> 344
 <i>pelagij Roman. pont. decretum</i> 440
 <i>pelasgos auctores simulachrorum fuisse</i> 162
 <i>peletronios primos omnium frænos & ehippia inuenisse</i> 126
 <i>pellium usus apud quos primûm fuerit</i> 195
 <i>pellibus caprinis & ouilibus olim scriptitatum</i> 119
 <i>penicillo quis primus omnium pinxerit</i> 166
 <i>pentecoste</i> 395
 <i>pêthesileam Amazonum reginam securim reperisse</i> 123.225
 <i>perdicis inuentum circinus</i> 224
 <i>pergamenæ chartæ cur uulgò sic dictæ</i> 118
 <i>pergamæ bibliothecæ præ-</i> </p> | <p> <i>clarissimam fuisse</i> 115
 <i>periander Corinthiorum rex</i> 131
 <i>perilli inuentum crudele</i> 238
 <i>perpendiculari excogitator</i> 124
 <i>persæ à Saracenis quâdo deuicti</i> 518
 <i>persæ Mithram colunt</i> 5
 <i>persarum de festo natali celebrando mos</i> 432
 <i>persarum polygamia</i> 17
 <i>persarum sepeliendi mos</i> 208
 <i>persarum de uino sententia</i> 176
 <i>persas statuas nullas erexisse</i> 161
 <i>persequutores Christiani sanguinis referuntur</i> 150.151
 <i>perseus Zenonis auditor, quid de diis senserit</i> 4
 <i>perseum sagittas inuenisse</i> 123
 <i>persius</i> 44
 <i>personas induendi mos ante quadragesimam</i> 334
 <i>personas induere apud Anglos capitale</i> ibid.
 <i>pês Pôtificius qui Numæ Pompilio dictus</i> 469 </p> |
|---|--|

I N D E X

- pedū mutuò lauandi mos
 unde defluxerit 315
 pedes pontificum deoscu
 landi mos unde defluxe
 rit 312.313
 petasum episcopi ferre
 quando cœperint 294
 petronilla uirgo sacra
 ta 312
 petrus 396
 petrus & Paulus cur à Ne
 rone morte affecti fue
 rint 550
 petrus Ferdinandus pri
 mus militum D. Iacobi
 in Hispania magister 505
 petrus heremita Gallus
 quando uixerit, & quid
 Vrbano pontifici suase
 rit 372
 petrus Hetruscus 501
 petrus in sacerdotio post
 Christum cur præroga
 tiuam habuerit 277
 petrus Matthæus 92
 petrus Pontum, Galatiā,
 Bithyniam & Cappado
 ciam in suam fidē rede
 git 558
 petrus quando Romam
 profectus sit 255
 petri ad uxorem quæ ad
 passionem ducebatur,
 uox 423
 petri martyrium 255.550
 petri prima concio post
 Christi ascensionē 252.
 item miracula ibid.
 petri uox memorabilis at
 que salutaris 342
 petro Galatiam, Pótum,
 Bithyniam & Cappado
 ciam sorte obtigisse 254
 petrum & Philippū uxores
 habuisse, & filias etiā
 uiris nuptū dedisse 342
 petrum septem annos Ti
 berio principe Antio
 chiæ episcopū fuisse 254
 Phædonis Elidēsis inuen
 tum 67
 Phæro cur cæcus factus,
 & quomodo uisum rece
 perit 214
 phalanges 122
 phalaridem post Theseū
 primum omnium fuisse
 tyrannum 94
 phaletij de hominibus in
 tentē fodientibus dictū
 150
 phantasma 397
 φάρμακοντινὴ 70
 pherecydes Syrus 46.62
 phidias nobilis statuarius
 165
 phidonis inuentum 67
 philemon comœdiæ no
 uæ auctor 44
 philippus Gazam profe
 ctus

I N D E X

- ctus Eunuchum Canda
 ces reginæ Aethiopum
 præfectū baptizauit 253
 philippus Samaritanos
 ad religionem traxit, ibi
 dem & 533. Simonem Ma
 gum baptizauit ibid.
 philippus Tuscus Seruō-
 rum Mariæ uirginis au-
 ctor 499
 philippi opera euangeli-
 cum sermonem ad Ae-
 thiopes usque penetra-
 se 253
 philoclis Aegyptij inuen-
 tum 166
 philosophiæ diuisio tri-
 plex 59
 philosophiæ duo princi-
 pia ibid.
 philosophiæ laus atque
 origo 58
 philosophiam à quibusdā
 in quinque partes diui-
 di 60
 philosophiam, secundum
 Laërtium, à Græcis, se-
 cundū Eusebium, ab He-
 bræis manasse 58
 philosophi ibid.
 philosophorum uariæ de
 diis sententiæ 2
 phlebotomate medici un-
 de didicerint 75. 76
 phœnices amicissimos
 quando Saturno immo-
 larint 364
 phœnices primi arithme-
 ticæ inuentores 66
 phœnices balistam & fun-
 dam reperisse 123
 phœnices dilectissimum
 ex liberis quādo dæmo-
 ni litarint 365
 phœnices à Iudæis lite-
 ras accepisse 30. 31
 phœnices literarum pri-
 mi inuentores 29. 32
 phœnices & literarum &
 syderum inuentores 62
 phœnices uenandi piscā-
 dique usum reperisse
 189
 phœnices ueteri ritu cir-
 cuncidebantur 257
 phoroneus primus Argi-
 uorum legislator 89
 phrygas primos omniū
 natos esse unde constet
 10
 phrygas bigarum & qua-
 drigarum inuētores 127
 phrygibus olim proprias
 literas fuisse 33
 phrygiæ uestes unde
 dictæ 193
 phrygiones ibid.
 phrygios modulos, Mar-
 tias Phryx excogitauit 54
 phylacterium 396

I N D E X.

physica in quibus uerfe-	60	secundū Chaldaeos, con-	
tur		ferre	61
Picturæ origo	166	plastices primi inuento-	
pilam lusoriam Pythum		res	167
reperisse	132	plasticem antiquiorē esse	
pilum Tyrrhenus inue-		scientia fundendi æris	
nit	123	ibid.	
pilumnus pinsendi frumē		platani encomium	182
ti auctor	173	plato cur ueritatē in sua	
pineæ corona quibus ui-		repub. in primis cultam	
ctoribus data	131	uoluerit	548
piscandi usum quis tradi		plato magiæ studiosus	
derit	189	fuit	78
piseus Tyrrhenus tubam		plato mercaturam exer-	
æneam inuenit	56	cuit	230
piseum uenabula reperis-		plato quibus uini usum	
se	123	concefferit	176
piseum rostra nauibus ad		platonis Atheniensis de	
didisse	229	mundo & hominum or-	
pistratus primus omniū		tu sententia	9
libros publicè legēdos		platonis de Deo senten-	
præbuit	114	tia	6
pistores Romæ quando		platonis de deorum ima-	
esse cœperint	173	ginibus lex	469
pitumnus cur Sterquili-		platonis de poëtis sen-	
nus dictus	173	tentia	37
pius II. breuiatorum au-		platonis de mortuis sen-	
ctor, Paulus exauctorator,		tentia	212
Sixtus restitutor	530	platonē ab Hebræis suæ	
pij I. de uirginū sacratio-		philosophiæ præcepta	
ne decretum	309	sumpsisse	60
Planetæ à quo diebus as-		plautus	44
signati	424	plebs quando cōsulatum	
planetas plurimum ad bo-		Romæ adepta sit	100
nā malæue cōsequenda,		plebeij ludi repertor	325
		plinij	

INDEX.

- plinij II. ad Traianum/de
 Christianis literæ 557
 plinij locus emendatus
 215
 plinij sententia laudata
 97
 plumbum ubi & per quē
 primò inuentum sit 151
 Poena eorum qui huma-
 nis hostiis non litassent
 366
 pœni unde mercaturam
 edocti fuerint 231
 pœnorū deus Vranius 5
 pœnitendi initium unde
 promanarit 398
 pœnitendi modus 399.
 400
 pœnitentia uera quæ sit
 399
 pœnitentiæ duo genera
 ibid.
 pœnitentiā qui agere di-
 catur 404
 pœnitentium ordinis o-
 rigo 498
 poësim esse partim musi-
 ces 52
 poëtæ numine afflati 36
 poëtæ cur sanctos En-
 nius uocarit 37
 poëtæ non fieri, sed nasci
 ibid.
 poëtarum de hominum
 ortu opinio II
 poëtica ars cur reliquas
 disciplinas antecellat 36
 poëticæ facultatis origo
 37
 pollinaria Hispaniam re-
 perisse 175
 polycarpus Smyrneus an-
 tistes, unà cum XII. cla-
 riss. uiris martyrio, coro-
 natus est 560
 polycrates Ephesus epi-
 scopus 435
 polygamia à quibus de-
 fensa 347
 polygnatus Atheniensis
 picturæ inuentor 166
 πολύγνυτα 191
 pópeius Leneus post M.
 Catonem de herbis a-
 pud Romanos scripsit
 76
 pompeius Magnus thea-
 trum mansurum è qua-
 drato lapide ad imita-
 tionē Mitylenensis thea-
 tri primus omnium Ro-
 mæ fecit 221
 pompilius quomodo an-
 num ad Lunę cursum re-
 degerit 107
 pondera quis primus in-
 uenerit 67
 pontifex siue presbyter
 unus tātum cur electus
 fuerit 280

I N D E X.

pōtifex unde dictus ibid.	populorum nomina quā-
pōtifex unde humeris ho-	do immutata 14
minū circumferatur 296	popularis ciuitas à quo
pontificis Iudæorum ha-	primū instituta 93
bitus ac ornamenta de-	porcus cur immolari cœ-
clarata 268.269	ptus sit 185
pontificis munus 278	porcenæ labyrinthus 206
pōtifici caput aperire nō	portenta cur dicta 83
licuisse 311	portenti exemplum ibi-
pontificem max. cur Nu-	dem
ma creauit 318. & quæ e-	posteritatem magis uete-
ius potestas atq; officiū	rum honorum ac pōpa-
fuerit ibid.	rum,quàm morum tena-
pōtifices cur omisso prio-	cem esse 296
re nomine, sibi unum ali-	posthumius Tubertus pri-
quod ex pōtificum, qui	mus omnium ouans Ro-
antè fuissent nominibus	mam ingressus est 144
eligant 295	potum ex hordeo Liberū
pontifices Rom. à Longo	patrem primū confe-
bardis pressi, ad Franco-	cisse 179
rum reges cōfugere coa-	Præcentores 271
cti sunt 297	præcepta in templo Cere-
pontifices insignia sua fe-	ris Eleusine, apud Athē,
rè omnia ab Hebræis ac-	quænam remanserint
cepisse 283	187
pōtifices 32. post Petrum	prædicatorum ortus 496.
usq; ad Syluestrum pri-	habitus 498
imum martyrio corona-	præmonstratensium or-
tos fuisse 519	tus 497. item uestitus
pontificum electio ad so-	ibid.
los cardinales hodie re-	præputium quid 257
ducta 297	prætecta Hetruscorū in-
pontificum ornatus expli-	uentum 193
catus 283	prætogiam rex Abissino-
pontificalia conuiuia 326	rum Aethiopum 253
	Pra-

I N D E X.

- praxedis fœminæ laus 356
 praxitelis inuentum 155
 preces castas Deum pluris facere, quàm magnifica sacra hominum 458
 preces horarias siue canonicas qui primi instituerint 405
 presbyterum ante 30. annum fieri Bonificiũ ueluisse 287
 presbyter ut 25. annos natus creari posset, unde defluerit ibid.
 presbyteri qui uocentur 274
 presbyteri quomodo ab Apostolis constituti 275
 presbyterorum officium 288
 presbyterorũ ordo quando cœperit 274
 presbyterorum seculariũ uota castitatis perpetuò seruandæ 483
 primitiarum auctor ostenditur 470
 primogenita cur Deus sibi offerri præceperit 474
 priscarum literarum numerus secundum Aristotelem 29
 priscorum cõfítendi modulus 404
 processionum origo 452
 processus martyr 561
 prodigia cur dicta 83
 prætus & Acrisius clypeorum inuentores 123
 profecti dies unde dicti 433
 prometheus Astrologiæ inuentor 62
 prometheus cur à Ioue Caucaſo ferrea catena uinctus fuerit 155
 prometheus ignem in ferula seruari docuit 152
 prometheus primus omnium bouem mactauit 185
 prometheus simulachrorum auctor 162
 pronuntiatio quid 374. eiusq; diuisio 376
 prophetarum oracula omnium certissima cur fuerint 82
 proplastice quid 168
 profelytus 396
 protagoras cur ab Atheniẽsibus suis finibus exterminatus sit 3
 protonotariorum ac cubiculariorum origo 301
 prusia à Theutonicis subacta 505
 Psalmus 396

I N D E X.

psalmos alternis canere		puerperarū purgatio unde	
quis instituerit	407	de defluerit	352.353
psallentium in templis re		pugillarium usum ante	
prehensio	408	Troiana tempora fuisse	
psalterium in septem par			117
tes ab Hieronymo Da-		pugilum equorumq; cer-	
masi rogatu digestam		tamen in Circo maximo	
fuisse	407	fuisse	222
psammethicus	10	pugna unde nomen traxe	
pseusippus doliorum in-		rit	121
uentor	225	pugnæ prima origo quæ	
Ptolemæus Philadelphus		fuerit	ibidem
Alexandriæ obeliscum		pugnare ex equo quis pri	
80. cubitorū statuit	213	mum docuerit	127
ptolemæus Philadelphus		punicarum fœminarum	
naue ad 40. ordines ex-		mos	555
truxit	229	purgatio triplex	405
ptolemæus Philopator na		purgationē alui quis pri-	
uem ad 50. ordines ex-		mus inuenerit	69
truxit	ibid.	purpura quo pacto &	
ptolemæus quando flo-		quando inuenta sit	198
ruerit	66	purpuræ usus apud Ro-	
ptolemæus Soter ad 15. or		manos quibus peculia-	
dines nauem instituit		ris	ibid.
229. 281		purpuræ pisces ex cōcha-	
ptolemæorum regum in		rum genere esse	ibid.
Aegypto in cogendis li		quandiu uiuant	ibid.
bris studium	115	puteorū fossiores qui pri-	
P. Licinius Caluus	100	mi. omnium fuerint	204
P. Scipionis de statu di-		Pygmaleonis tempore in	
ctum	164	Oriente nullum usum	
pueros & puellas in sup-		carnis fuisse	186
plicationibus ex fene-		pyramides cur à regibus	
stris despicere cur uete-		extructæ	207
res uetuerint	455	pyramides inter Méphim	
		& Deltam	

I N D E X

& Deltam tres fuisse, earumq; auctores 206.207 pyromantia quid, eiusq; origo 81 pyrrhicā saltationē quis primus omnium inuenit 131 pyrrhus Dædali filius in Græcia picturam inuenit 166 pythagoras 59.62 pythagoras primus Italorum legislator 89 pythagoras inuentor ponderum atque mensurarū 67 pythagoras magiæ studio fuit 78 pythagoræ de concubitu responsum 236 pythagoræ de Deo opinio 3 pythagoræ inuētum, norma 224 pythagoras arithmeticā amplificauit 66 pythagoræ Samij de mundo & hominum ortu sententia 9 pythagoram Samium Veneris syderis naturā inuestigasse 63 pythagoræ duo 67 pythius architectus primus omnium ædem Mi-	neruæ fecit 203. 249 pythij ludi apud Græcos unde dicti 130 pythis pictor 167 Q Vadragesima unde dicta 416 quadragesiinæ tempus, & uaria primordia 416.417 quadrigis, Erichthonium primū usum fuisse 127 quadriremis inuentores Carthaginēses fuisse 228 quercus Ioui sacra 146 querna corona ibid. quinquatria sacra unde 322 quinquater minores ibi. quinqueremis inuentor Nesichthō Salaminij 228 Q. Hortensius Romæ primus pauonem augurali cœna posuit 189 Q. Maximi de statu di-ctum 200 Q. Mercurius 89 quirinus Romanorum deus 5 R Abbi 394 Ramesē 40. cubitorū lōgitudine obeliscum erexisse 213. item alium undecentenis pedibus lōgitudine, per latera cubi S 5

INDEX.

tis quatuor	ibid.	tores collegiorum sacerdotum uulgò dicti	
ramūdus primus sacræ militiæ præfectus	502	305	
raphael Sanctus	167	responsorial Italos inuenisse	388
rates qui primò inuenerint	227	rex sacrificulus	320
rationale indumentū pontificum Iudæorum unde confectum fuerit	269	rex olim nemo creabatur nisi qui sacerdotio præditus esset	93
ratiocinator qui sit futurus	60	reges ungendi mos	335
Redo comes Montignelli	490	reges cur rarò bene imperent	92
regnum duplex esse	570	reges cur quondam ut dii culti	24
reipub. administratio secundum Platonem triariam diuiditur	92	regum Romanorum insignia	100
reipub. Christianæ origo, atque de eiusdem miro à primo incremento	252	Rhadamanthus primus legislator	89
religio ueri Dei unde manarit	24. & seq.	rhea dea Berecynthiorum	5
religio unde dicta	ibid.	rhetorices origo	47
religionis origo	24	rhetoricæ professio Romanæ prohibita	48.
religionis uerus auctor Deus, rerum omnium origo	254	rum concessa, & magni habita	ibidem
religionem esse uitiorum omnium expultricem	ibidem	rhetoricæ scriptores antiquissimi quinam habiti	ibidem
religiosi qui	20	rhetoricæ uis atque facultas in quibus rebus consistat	ibidem
remum Copas inuenisse	229	rhetoris & oratoris discrimen	49
rerum initia quæ	7	rhodiæ militiæ militū ortus atq; officiū	502. 503
residentiarij cur dominatores collegiorum sacerdotum uulgò dicti		rhod	

I N D E X.

- rhodiorum deus Sol 5
 rhodios hominem Satur-
 no immolasse 363
 rhodope 207
 rhodus quando à Turcis
 capta 503
 rhœcus figulus 167
 rhotaris 285
 richardus Cornubiæ co-
 mes, quo tempore in Ro-
 manorum regem coo-
 pratus sit 501
 Robertus Molisimensis
 abbas 487
 robigalia sacra unde &
 cur fiebant 321. 419
 robigus deus 419
 romæ quando nulla ima-
 go, neq; picta, neque fi-
 cta in templis uisa sit 161
 romę simulachrum primū
 ex ære factum esse 164
 romam omne dominatio
 nis genus perpeſſam fu-
 iſſe 98
 romana reſp. ſub quo ma-
 giſtratu creuerit, aut cō-
 trā 97
 romanæ ciuitatis forma
 quādo mutata 98
 romanæ ciuitatis forma à
 Conſulibus ad Decem-
 uiros mutata 99
 romanæ ciuitatis triplex
 adminiſtrandę genus 98
 romanæ matronæ cur ui-
 no ſe abſtinerent 176
 romanam tellurem ſacro
 martyrum cruore in pri-
 mis maduiſſe 519
 romanum imperium un-
 de incrementum acce-
 perit 97
 romani argentei denarij
 æſtimatio 104
 romani pontificis aucto-
 ritas in omnes eccleſias
 unde promanarit 298
 romani quomodo diem
 obſeruauint 113
 romani neptes uxores du-
 cebant 348. 349. corona
 ti ludos ſpectabant 148
 romanorum conſuetudo
 555. 556
 romanorum conſuetudo
 de captiuitate liberatis
 285
 romanorum deus Quiri-
 nus 5
 romanorum in numeran-
 dis annis mos 67. 103
 romanorū legiſlator Ro-
 mulus 89
 romanorum monarchia
 quādo in ariſtocratiam
 mutata 98
 romanorum mos in fœ-
 dere percutiendo qua-
 lis fuerit 140. 141
 romano-

I N D E X.

romanorum in uictu te- nuitas	426	romulus primus Roma- norum legiffator	89
romanorum regum infi- gnia unde originem tra- xerint	100	romulus primus Roma- norum rex à quo geni- tus	98
rom. resp. census caufa in quot classes distributa fit	101	romulus quomodo an- num instituerit	106.107
romanorum fepeliendi mos	210	romulus templū Ioui Fe- retrio locauit	203
romanorum uana reli- gio	556	romuli triumphus	142
romanorum ueterum ri- tus, & qui adhuc du- rent in matrimonio	21. 22.23	rofcius Gallus	219
romanis an lingua Latina una eademq; commu- nis fuerit	13	rofta nauibus Pifeū ad- didiffe	229
romanis olim lugendi ra- tionem fuiſſe	441	roſtratae coronae	147
romanos Herculi deci- mas dediffe	475	rotam figulariam quis pri- mus omnium inuenerit	168
romanos olim à Martio annum auſpicatos eſſe	106.107	ruta muſtela ſibi meden- tur	76
romanos Saturno homi- nem litaffe	364	S	
romoaldus Rauēnas	486	S Abæi unde	15
romulus cur aſylum col- locarit	216	S Sabaoth	396
romulus cur Titios crea- rit	320	fabbatum	423
romulum inſtituiſſe Arua lium collegium	321.508	fabbata fabbatorum fa- cra	361
		fabellij hærefis	538
		fabina martyr	561
		fabiniani pontificis de- cretum	459
		fabinus Maſſurius	144
		fabinorum deus Sabus	5
		ſacerdos Tyrannus nomi- ne quomodo libidinem ſuam explevit	365
		ſacerdotes Aegyptios mœrere	

I N D E X.

incerere deraſis capiti-
 bus conſueuiſſe 282
 ſacerdotes Dominũ per
 Moſen capite & barba
 raſa eſſe uetuiſſe ibid.
 ſacerdotis cõſecratio 264
 ſacerdotis manuum im-
 poſitio quid ſit 275.276
 ſacerdotis officium qua-
 le ab initio fuerit 281
 ſacerdoti iurare non li-
 cuit 316
 ſacerdotes olim reges
 creatos eſſe 93
 ſacerdotes & reges un-
 gendi mos 335
 ſacerdotes cur olim uer-
 ticem radere ſoliti 284
 ſacerdotum Cereris habi-
 tus, conſuetudo & offi-
 cium 321.322
 ſacerdotum collegarum
 apud Anglos diuortium
 394
 ſacerdotum deæ Syrię or-
 do 509
 ſacerdotibus Occidenta-
 libus quando coniugium
 interdictum ſit 343
 ſacerdotibus quibus a-
 pud Hebræos rem diui-
 nam facere permiſſum
 ſit 27
 ſacerdotibus Romanis o-
 lim nec habere, nec pe-
 tere

tere magiſtratus licuiſ-
 ſe 313
 ſacerdotalis coniugij a-
 pud Hebræos origo 339
 ſacerdotalis noſter ordo
 à quo primũ institu-
 tus fuerit 272
 ſacerdotium quotuplex
 273
 ſacerdotium Chriſti qua-
 le 336. & ſeq.
 ſacerdotij eiusque gra-
 duum apud Hebræos ini-
 tia 267
 ſacerdotij patris patrati
 institutio 320
 ſacciperium 23
 ſacrificandi apud Hebræ-
 os primus ac uetuiſti-
 ſſimus ritus 359
 ſacrificandi ritus qualis
 apud ueteres fuerit 185
 ſacrificare eo ritu quem
 Chriſtus docuit, qui pri-
 mũ cœperint 385
 ſacrificium noſtrum quid
 ſit 381
 ſacrificij noſtri faciendi
 adminiſtrandiq; pote-
 ſtas quibus data fuerit
 384
 ſacrarum ædiũ origo 353
 ſacra quæ ſacerdotibus
 Romanis in primis curę
 fuerint 321
 ſacrorum

I N D E X.

sacrorum militum origo	sanctis Pagnini Hebrai-
502	cè loquēdi studium 529
sacrificium cur soli Deo	sanctius rex Calatrauen-
debeatur 434	sium auctor 505
sagati milites unde uocen-	sanguinis baptismus 327
tur 194	sanguinē mittere in mor-
sagittarum inuentores	bis unde homines didi-
123	cerint 75
sagum uestis genus 194	saponem Gallos inuenif-
salaminios hominēs A-	se 234
graulæ mactasse 363	saracenos atq; Arabes u-
salaminios uel Athenien-	xores ex publica auctio-
ses hippagines reperif-	ne emere 18
se 229	saracenorum ortus, insti-
salem & eius usum Misor	tuta & mores 514. & se-
& Selech inuenisse 189	quent.
salij 52	saraceni olim circuncide-
salij unde promanarint	bantur 258
319	sarmaticarum uirginum
salmoneus cur à Ioue ad	mos 553
inferos detrusus sit 125	satānam se trāsfigurare in
salomon 38	Angelum lucis, hoc est,
salomon primus omnium	Dei qui lux est 1
templum Ierosolymis	satīn de Brugis 197
Deo optimo max. condi-	saturnalia 137
dit 203	saturnalia sacra 162
salomonē primum docuif	saturnus arborum insitio
se dæmones effugandi	nes ostendit 178
modum 79	saturnus in Latio agricul-
salue 528	turam inuenit 171. 174
salutandi mos uariis ibid.	saturnus omniū deorum
sambucam, muscum in-	parens 4. eiusque liberi
strumentum Troglody-	ex Ope ibid.
tas inuenisse 56	saturnū nigros efficiere 61
samiorum dea Iuno 5	saturnum nūm̃os æreos
	Latinis

I N D E X.

Latinis primum instituisse	155	scotorû rex Malcolmus	
fatyra unde nomen traxerit	43	tertius	ibid.
fatyræ nouæq; comædiæ origo	42	scribendi primus usus apud priscos etiam per notas	119
fatyræ à Latinis excogitatae	ibid.	scriptitatum fuisse antiquitus in mēbranis	118.
saül primus Hebræorû à Samuele unctus fuit	335	item in pellibus caprinis atque ouillis	119
scandalizare	396	scripta furtiua quæ dicantur	ibid.
scaphas Illyrios reperisse	229	scriptorum ante Homerum catalogus	30
scena cur primò inuenta	218	scyron uentus	65
scenopegia	361.395	scytham æs conflare docuisse	151
σχηνὴ	ibid.	scytharum & Aegyptiorum de generis antiquitate contentio	10
schacorum ludus qualis, & unde dictus	133	scytharum in fœdere faciendō mos	141
schismatum ortus	538	scytharum in sepeliendis mortuis cōsuetudo	209
sciotericon	111	scytharum mos	553
scipio unde sibi inuidiam à uulgo pepererit	220	scythis promiscuas uxores & liberos fuisse	17
scipionis aurea sententia	147	scythas Aegyptiis antiquiores esse	10
scipionem Nasicam primum omnium horas aqua diuississe	111	scythas Andreas conuertit	558
sclopus	125	scythen Iouis filium arcum & sagittas reperisse	123
scopettina congregatio	493	Secretarios Romæ quis primus omnium instituerit	
scorpionem tormentum Cretenſes reperisse	123		
scotorum in matrimonio olim mos	18		

I N D E X.

tuerit	530	rianæ hæreseos secta-	
sectæ Iudæorum tres	187	tor	513
secundæ mensæ	ibid.	sericum à quibus inuen-	
securis inuentrix Penthe		tum	195
filea	123.225	Seruator cur decimas ap-	
seculum	324	probarit	475
seculares ludi à quo in-		seruatoris nomen Oseam	
uenti	323.324	& Iosue filium Nun ha-	
seculus Vêti filius alimen-		buisse	273
tâ ex arboribus reperit		seruatoris præceptum	554
177		seruitij inuentores	95
seleucus Macedoniæ rex		seruitutis origo prima à	
115		Chanaan profecta	ibid.
semneserteus rex	214	seruius primus æs signa-	
senatorius atq; equestris		uit	155
census qualis Romæ fue-		seruius Tullus rex cæsum	
rit	102	primus omnium Romæ	
senatus Romanus olim		instituit	101
qualis fuerit	294	seruium Tullum primum	
seneca	42	undulatam uestem ge-	
sepeliendi cadauera usum		stasse	193
apud gætes uarium fuisse	446	serui cur appellari	95.
septendialis sacrificij ori-		quomodo uenditi	ibid.
go	ibid.	seruorum Deiparæ uirgi-	
septentrio uentus	64	nis primordium	499
sepulchri nō delendi lex		sesostris rex Aegyptiorū,	
449		primus omnium longa	
sepulchrorum extruendo		naui usus est	228
rum forma	ibid.	seth primus literarum in-	
sepulchri genus quale Ita-		uentor	31
li constituent	449	seueri Përtinacis in Chri-	
seres populos simulachro-		stianos sexta persecu-	
rum cultum uetuisse	161	tio	551
sergius monachus Nesto-		Sibylla unde dicta	325
		sibyllæ Erythrææ per fū-	
		rorem	

forem uaticinatione 82
 sibyllini libri à Tarqui-
 nio Superbo empti 325
 sibyllinorum librorū ori-
 go 324
 scli. Iudaici æstimatio
 104
 scli Andreæ Barbatij de
 Cardinalibus disputa-
 tio irrita 291
 sidonius mensuras ac pō-
 dera quō tempore repe-
 rerit 67
 sigillare quid Varroni si-
 gnificet 529
 sigillatæ literæ quæ dicā-
 tur ibid.
 sigillō plumbeo nullum
 Roman. pont. antiquius
 esse ibid.
 simoniacorum sectæ or-
 tus 533
 simonis magici conuer-
 sio ibidem: à Petro re-
 pulsio ibidem. eiusque
 temeritas atque interit-
 us 534
 simonides Melicus pri-
 mus omnium memoriæ
 artem monstrauit 120
 simonides Melicus quas
 literas Palamedis litē-
 ris adiecerit 29
 simonidis poëtæ de Deo

responsum Hieroni ty-
 ranno datum 5
 simplicij Pontificis acta
 297.298
 simulachrum Alexandri
 Magni 165
 simulachra fingendi usus
 unde promanarit incer-
 tum esse 160
 sindonis usus ubi primū
 repertus 194
 sixtus martyr 561
 sixtus II. pont. Rom. mar-
 tyr ibid.
 sixtus III. Iubileum 25. an-
 no primus omnium cē-
 lebrauit 324
 sixti decretum 387
 sixti I. Romani pontificis
 decreta 459
 Sochim 4. obeliscos 48.
 cubitorum longitudine
 exexisse 213
 socrates cur ab Athenien-
 sibus damnatus sit 549
 socrates ethicæ auctor
 60
 socrates iam senex insti-
 tuti lyra non erubuit 52
 socratis præclarum di-
 ctum 189
 sodalis 508
 sodales Augustales, Ti-

I N D E X.

- tij, Hadrianales, &c.
 ibid.
 sol Oceani filius ubi aurū
 inuenerit 150
 sol Rhodiorum & Massa-
 getarum deus 5
 solis & Saturni dierū no-
 mina qui primi in Domi-
 nicū & sabbatum muta-
 uerint, ac reliquos heb-
 domadæ dies in ferias
 distinxerint 423
 solis & Lunæ defectus
 qui primū deprehē-
 derint 63
 solē & Lunam, id est, O-
 firim & Ifim Aegyptios
 sibi deos statuiffe 4
 solanus uentus 65
 solistima tripudia 84
 solitaurilia sacra unde 322
 solon auctor magistratus
 Areopagitarum 96
 solon post Draconē Athe-
 nienfibus leges tulit 89
 solon mercaturam exer-
 cuit 230
 solonē funebres oratio-
 nes instituisse 212
 somniorum interpreta-
 tionem Amphictyō pri-
 mus docuit 84
 sophi 59
 sophiæ nomen à Pytha-
 gora cur mutatum sit
 ibidem
 sophocles 42
 sophroniæ martyris for-
 te factum 562
 sortium Prænestinarum
 origo 85
 soteri decretum 310
 Spargere pecuniam in po-
 pulum, dare epulum &
 strenam, unde apud no-
 stros moris sit 331
 spartani cur ciues ab Asia
 retraxerint 187. 555
 spectaculum 218
 spectacula edere unde
 defluxerit 332
 speculū argenteum Praxi-
 teles primus inuenit 155
 sphæræ repertor 63
 spicea corona 147
 spiritus cur geniorū no-
 men sibi assumpferint 2
 spōdeus pes unde dictus
 in carmine 409
 spondeus pes pontificum
 ibid.
 sponsa ut cum singulis cō-
 uiuis prima nocte coi-
 ret, apud Nasamones
 moris fuisse 18. 365. 366
 sponsa cur domus coniu-
 galis postes adipe suilla
 inunxerit 23
 spurius

INDEX.

Spurius Fufius primus pa-	olim probroſam fuiſſe
iter patratus Romæ fuit	339.340
320	ſternutamētū unde pro-
Spurij Caruilij diuortium	ueniat 453
20	ſternutantibus cur bene
Staffa nouum inuentum	prececur 171
238	ſterquilinus 173
ſtaphilus Sticheni filius,	ſtola quibus peculiaris
uino aquam admiscere	fuerit 194
primus docuit 178	ſtrabo quando floruerit
ſtatæ cæremoniæ cur di-	66
ſtatæ 522	ſtrenam dandi uſus 331
ſtationes & Iubileum Ro-	ſtridon Hieronymi pa-
mæ qui primū inſtitue-	tria 489
rint ibid.	ſtultorum ludus 135
ſtationes unde nomē tra-	Sublācum oppidum 483
xerint 523	ſubdiaconi 271
ſtatiuæ feriæ 431	ſuffragiorum auctor quis
ſtatuas qui primi ſtatue-	fuerit 96
rint 164	ſuperhumera Pontificū
ſtephanus diaconus pri-	Iudæorum unde confe-
mus omnium Chriſtia-	ctum 269
norum martyrio coro-	ſupplicationes quis inſti-
natus eſt 551.558	tuerit 452
ſtephanus II. pont. cur hu-	ſupplicationum pompam
meris hominum ſubla-	cur ludicra quædā præ-
tus 296	cedant 455
ſtephanus Senenſis 493	ſutoriæ artis inuētores
ſtephani I. Pontificis de-	primos Hebræos fuiſſe
cretum 459	192
ſtercorādorū agrorū	Syderum obſeruaciones
uſum Pitumnum inue-	in nauigando qui adin-
niſſe 173	uenerint 63
ſterilitatē apud Hebræos	ſylla dictator cur primus

I N D E X

omnium Romæ crema- ri uoluerit	210	tages	83
syllam & Marium omne senatus potestatem fre- gisse	100	talaus Dædali sororis fi- lius, rotæ figulinæ reper- tor	168
sylyuanus	136	talai inuentum	224
symballoton uestimenti genus	194	talus quid sit	133. 134
symbolum	396	talorum lusus apud uete- res explicatus	ibid.
synagoga	ibid.	talassij nomen cur Roma- ni in coniugio sæpe in- uocarint	22
syria dea	509	tanaquilis uaticinium	81
syria regio	31	tarquinius Priscus deui- ctis Sabinis primū triū- phauit	142
syricij decretum de cæ- libatu sacerdotū & dia- conorum	344	tarquinius Superbus ulti- mus Romanorum rex, regno pulsus est	98
syricij Pontificis decre- tum	287	tatheus	465
syringa Arcadiæ Nym- pha, in palustres cannas cur mutata	54	tatius	508
syringa Græci fistulam uocant	ibid.	tauri hospites Dianæ im- molabant	363
syrij unde	15	taurus æneus Phalaridi factus	239
syri	31	taurij siue Taurilia ludi	325
syros catapultam repe- risset	123		

T

T Abernaculum	218	taxillorum polygamia	17
tabernacula Iobal pri- mus omnium fecit	203	taxillos mortuos uulturi bus proiecisse	210
tabulas apostolicas plum- bo obsignari cur Step ha- no III. & Hadriano I. pla- cuerit	529	Tectas naues Thasios re- perisse	229
		tegulas Cinyram inue- nisse	200
		telchines populos ferrū & æs	

I N D E X.

& æs omnium primos esse fabricatos	151	testudinum inuentor	124
telechus VIII. Lacedæmo- niorum rex	93	teucrum Ioui apud Cy- pros hominem immo- lasse, quod postea sub Hadriano sublatum fuit	363
telephori decretum	392	teutatē Galli quomodo placabant	363
telephori hymnus	385	teutonicorum religionis initium	504
telmessinos somniorum interpretes primos fuisse	85	texendi artis inuentrix	171
templum Deo omnipo- tenti quis primus ædifi- carit	203	Thales	62
templorum origo	354	thales mercaturam exer- cuit	230
templariorum militū or- tus	503	thales Milesius apud Græ- cos primus Solis & Lu- næ defectus deprehen- dit	63
temulentia notata	175	thales Milesius unde	59
terebri inuentio	224	thaletis Milesij opinio de Deo & aqua	3.7
terentius	44	thaletis Milesij inuentio	106
terminalia sacra unde	321.	thamyras Thrax Dorios modulos excogitauit	54
322		thamyras primus citha- ra sine uoce cecinit, cū cantu uerò Amphion, uel Linus	55
terminalis Iupiter	ibid.	theatralem scenam fron- dibus non parietibus o- lim tectam fuisse	220
termini, dij	ibid.	theatri origo	218
terpandri inuentum	55		
terra unde fructus ube- riores proferat	61		
tertullianus quando flo- rere cœperit	255		
tertulliani de confessio- ne locus	404		
tertulliani de polygamia locus	348		
tesseræ ratio discussa	132		
testudo cunilæ pastu sibi medetur	76		

I N D E X.

- theatrum apud Alexan-
 driā in Antirrhodo in-
 sula ibid.
 theatrum unde dictum
 ibidem.
 theatri apud Romanos
 dispositio ibid.
 theatro quis primus o-
 mnium linteis umbram
 fecerit, byssinaq; uela
 duxerit 220
 thebæ duplices 105
 themistocles ob lyræ re-
 cufationē indoctior ha-
 bitus est 315
 theodati de coniugio de-
 cretum 350
 theodotes grāmaticus 36
 theodora martyr 561
 theodorus figulus 167
 theodorus nullum esse
 Deum existimauit 3
 theodori hæresis ubi da-
 mnata 546
 theodori Samij inuenta
 224
 theodosius cur Seruato-
 ris signum in solo, uel in
 filice, aut in marmore
 humi posito insculpi ue-
 tuerit 358
 theodosij & Valentiniani
 Impp. in hæreticos pœ-
 na 542
 theopompus 46
 theophrastum Aristotelis
 bibliothecā Neleotra-
 didisse 115
 theos unde 7
 thermæ Nouati in uico
 Patritio unde & in cu-
 ius honorē extructæ 356
 thermæ quæ olim Romæ
 in primis celebres fue-
 rint 224
 thermarum origo 223
 theseus Pinnius I. V. peri-
 tissimus 92
 theseus primus omnium
 tyrannus 94
 theseus Isthmios ludos
 inuenit 130
 theseus post Acastum fu-
 nebres ludos instituit
 132
 theseum fœdera primum
 omnium apud Græcos
 comperisse 139
 thessalos ex equo pugna-
 re primos omnium do-
 cuisse 126
 thessalorum in malefica
 arte magica studium 78
 theutonicorum ordinis
 ortus 504. habitus ibid.
 thoas & Eaclis ubi aurum
 inuenerint 150
 thomas Parthos conuer-
 tit

I N D E X

tit 558
 thomæ Parthos forte ob-
 tigisse 254
 thraces falcem reperisse
 123
 thraces natales dies olim
 fleuisse, exequias uerò
 cum hilaritate celebraf-
 se 209.447
 thraces, Scythas & om-
 nes ferè Græcos in bel-
 lum exituros, hominem
 mactasse 364
 thracum in sepeliendis
 mortuis cōsuetudo 209
 thracum in optimatibus
 sepeliendis mos 210.211
 thracum polygamia 17
 thraſon primus omnium
 muros fecit 202
 thucydides 46
 thus cereosq; ad ipsas ſta-
 tuas incédendi uſus 165
 thus qui primi uēdere cœ-
 perint ibid.
 thus ubi naſcatur ibid.
 thyſias Siculus 48
 Tibarenos ſenes egrotan-
 tes ſibi dilectos, patibu-
 ſus ſuſpēdiſſe 208
 tiberius Cæſar accuſato-
 ribus Chriſtianorum pe-
 riculū cōminatus eſt 557
 tiberius Cæſar quando

lauream coronam geſta-
 rit 183
 tibiæ ac tympana cur in
 funeribus olim adhibita
 fuerint 448
 tibiæ primū unde factæ
 54
 timagoras Chalcidenſis
 pictor 167
 tigranis Artabani filij di-
 ctum 129
 tincturæ capillorum in-
 uentio 235
 tintinabuli auctor incer-
 tus 237
 tintinabula mulionum
 collis cur ſuſpēdantur
 51
 tintinabulorum uſus un-
 de 490
 tiphys adminicula guber-
 nandi inuenit 229
 tireſias Thebanus auſpi-
 ciorum inuentor 84
 Tiro Ciceronis libertus
 ipſas notas primus repe-
 rit 119
 titij ſodales 320.508
 titulorum quibus Roma-
 nus pontifex utitur, o-
 rigo 527.& ſeq.
 T. Lægius Romanorum
 Dictator cur creatus ſit
 98

INDEX.

T. Cæcilius Siculus	99	creati	99
T. Liuius	46	trinitatis monachorū or-	
Toga pura quę olim dicta		tus	498
193		triptolemus agriculturæ	
toga Romanis & Gallis		inuentor	170
peculiaris	ibid.	triptolemus Cerealia in-	
704	8	stituit	321
tondendi usum ab Aban-		triremis inuentor	Amo-
tibus fluxisse	236	cles Corinthius	228
consortes ex Sicilia in Ita-		triton Libyæ fluuius	121
liam quādo primū uen-		triumphalia conuiuia	326
nerint	ibid.	triumphalis corona	146
tormentum æneum	238	triumphandi mos unde	
tormenta quis primus in-		defluxerit	142
stituerit	104. 123	triumphus apud Roma-	
orni inuestigator	224	nos præcipuus honor	
torquatus martyr	561	fuit	ibidem
totiæ crudelitas Benedi-		triumphus sumptuosissi-	
cti abbatis præbitate ui-		mus quis fuerit	ibid.
cta fuit	564	quis item minor	143
Trabea uestis quibus pe-		træzenius Dardanus	54
culiaris fuerit	194	troiæ excidium	77
tragicorum ueterum præ-		troianis temporibus re-	
mium quale	41	rum permutationem ui-	
tragœdia unde dicta ibi-		guisse	153
dem		trophæa cur Græci ere-	
tragœdiæ atque comœ-		xerint	144
diæ initium	ibidem	tryphon	229
traiani in Christianos		Tubal Hebræus	55
quarta persequutio	551	tubalcain Lamech filius,	
tranquillus delirus pieta-		ferrariæ artis auctor	
tis hostis	ibidem	152	
tribuni militum pro Con-		tubalcain ante Noë dilu-	
sulibus Romæ quando		uium res bellicas exer-	
		cuisse	

I N D E X.

cuisse 121
 tunica talaris pontificum
 Iudæorum qualis fuerit
 269
 tunicam rectam Tanaquil
 prima contexit 193
 turris Babylonicæ con-
 structor 202
 turres Cyclopes inuenif-
 se ibidem
 tutela Rom. pont. cur ab
 Imp. Cōstantinopolita
 nis ad alios translata sit
 297

Typographiæ initium un-
 de cœperit 116
 tyrāni sacerdotis factum
 465
 tyranni uox olim in bo-
 nam partem accepta,
 postea in malam trans-
 lata est 94.95
 tyrannorum lex qualis 95
 tyrrenus hastas uelita-
 res & pilum inuenit 123
 tyrriorum legislator Cha-
 randes 89

V

Valentiniani Imp. in hæ-
 reticos pœna 542
 valentiniani Platonici he-
 resis 538
 ualeriani in Christianos
 nona persecutio 551

ualerius Publicola pri-
 mus Romæ Consul 323
 ualerius Publicola fune-
 brium orationum Ro-
 manis auctor fuit 212
 ualesij historia 323
 uallares coronæ 147
 uallifumbrensis cœnobij
 auctor 485
 uarronis de uetustate di-
 ctum 237
 uasorum fictilium origo
 168
 uasorū indumentorumq;
 sacerdotalium prima ori-
 go, atque eorundem fa-
 crandorum primum in-
 stitutum 458.459
 uates ueri 37
 uaticanus circus 214
 Vehiculorum auctor 127
 ueientibus inducias ad
 40. annos datas à Roma-
 nis fuisse 139
 uelandi caput mos unde
 fluxerit 311
 uelutū usus quando re-
 pertus 125
 uelū quadragesimale 469
 uela Icarum inuenisse 177
 uelorum, cortinarum, can-
 delabrorum & uexillo-
 rum usus unde 461
 uenarū pulsus quis in mu-

I N D E X.

- fices pedes discreuit 55
 uenabula quis inuenerit 123
 uenandi usum quis docuerit 189
 ueniarum quas indulgentias uocant, usus, quando celebris esse coeperit 524
 uenetorum in cōiugio ritus 22
 uentus quid 63.64
 uentis cur nomina propria imposita ibid.
 uenus Paphos colebatur 5
 uenus Aenēæ mater, unde prognata 107
 uenus unde procreata 232. item quarum rerum dea habita sit ibid.
 ueneris liberi ex adulterio procreati ibid.
 ueneris syderis natura per quē inuestigata 63
 uer sacrum unde dictum 365
 erticē radere olim probrosum 284
 espasiani corona 147
 uestaliū origo 317
 ueste alba cur cadauera olim exornata fuerint 442
 uestes acu facere quis docuerit 193
 uestium usum Palladem inuenisse 192. 193
 ueteres caput omnino nō uelasse 239
 ueterum bellādi mos ante usum armorum qualis fuerit 121
 ueterum morū feritas per quem cessarit 557
 Viatores 170
 uictoris Papæ decretum 434
 uictoris XV. Rom. pont. de baptismo decretum 265
 uiduæ ueræ proprium 310
 uigilantijs Galli de reliquijs sanctorum sententia 520
 uinalia sacra unde, & cur fiebant 321. 419
 uincula & cōpedes quis excogitarit 104
 uinum ad Gallos primum Aruntem Tyrrhenū tulisse 177
 uinum in Aegypto ubi primum repertum ibid.
 uini effectus 175. 176
 uino aquā immiscere quis primō instituerit 178
 uino cur aqua admisceri soleat ibid.
 uirgæ

I N D E X.

túrgæ Romanorum magi stratum	101	dandarum in conuiuio cōsuetudinem Iones re- perisse	187
uirgines Vestales cur Nu- ma elegerit	317	unguenta exotica quādo & à quibus interdicta	150
uirgines sponse à regibus uitiatae	18	unguentorum Hebræi au- ctores	149
uirginum sacratio unde defluerit	310	uocum harmonias Mercu- rium inuenisse	50
uiscerationes quæ dicebā- tur, & quādo Romæ da- bantur	326	uoluntas Dei quæ sit	572
uitis in Sicilia ubi primò reperta	176	uota monastica quis pri- mus introduxerit	483
uites & uini usum, atq; cē- terarum arborum fructū Dionysii inuenisse ibid.		uouendi uota Deo usus unde defluerit	450
uitri origo	159	Vranus Pœnorū deus	5
uiuaria quis primus insti- tuerit	189. 190	urbanus martyr	561
uiuum argentum, uulgò Mercurium dictum	150	urbani institutum	386
Vmbri quomodo diē ob- seruarint	113	urbani primi de calicibus decretum	459
unctio sacerdotum & re- gum unde confici solita	336	urbinum Vmbriæ urbs an- tiquissima	500
undulatam uestem Caiā Cæciliam reperisse	193	Vsonem Siculum tegmi- na ex pellibus ferinis re- perisse	193
ungendi sacerdotes & re- ges consuetudo unde de- fluxerit	335	uitemberga	540
ungēdi mos periculosē la- borantes	339	uulcanus Lēnorū deus	5
unguenti & coronarum		uulcanus quæ metalla re- perit	151
		uulcanum Nili filium, Ae- gyptijs philosophiæ prin- cipia aperuisse	59
		uxor unde dicta	23
		uxorem cur Paulus soro- rem uocet	341
		uxores	

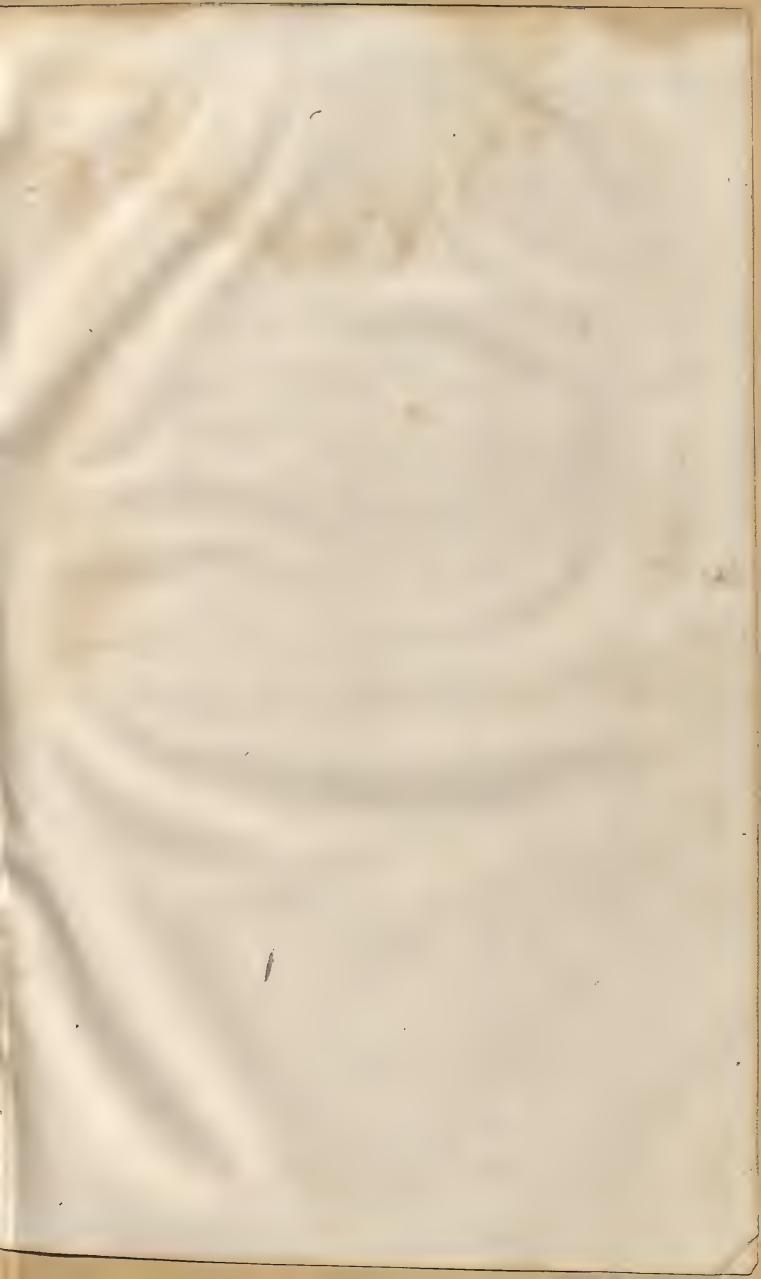
I N D E X.

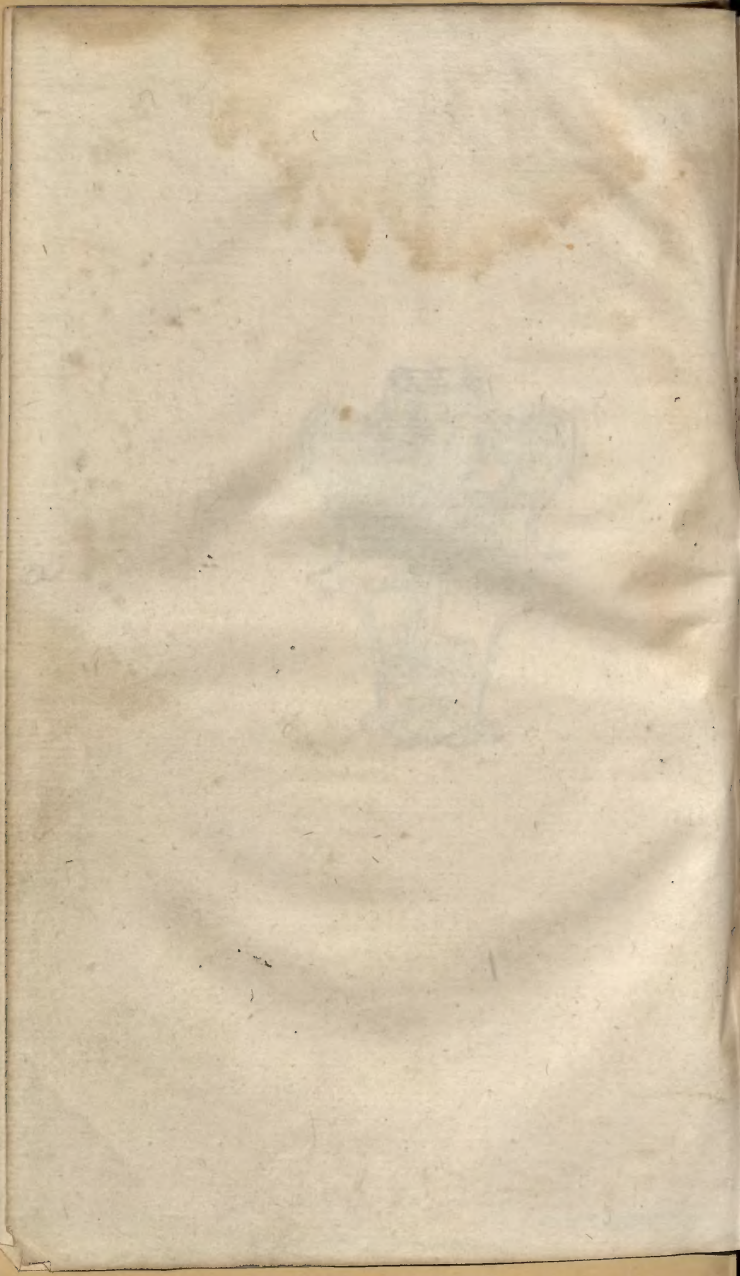
uxores quibusdam popu-	zamolſis	59
lis communes	Zebub	397
uxores ex publica auctio	zenonis de Deo opinio	3
ne emptæ	zeno Eleates dialectices	
uxores plures ſimul ha-	auctor	60
bere an ulli unquam per	zenonis Cittixi de homi-	
leges licuerit	num ortu opinio	11
X	zepherini de calicibus de	
X enia munera quæ uo-	cretum	459
centur	zephyrini edictum	383.
xenocratis de mundo &	384	
hominum ortu ſenten-	zephyrus uentus unde	
tia	dictus	65
xenocraté octo deos ſta-	zethus & Amphion fra-	
tuiffe	tres	50
xenophanes Colopho-	zethus muſicæ repertor	
nus	76	
xenophon historias pri-	Zipheræ	119
mus composuit	zizipha & tuberes malo-	
xi ^o	rum genera quis primus	
xerxis cuiusdam ſapien-	Romam attulerit	182
tis inuentum, & cur	Zoroaſter Magicæ artis	
eiufdem dictum	repertor	76.78
ibid.	zozini inſtitutio	435
xerxem Athenarum po-	xi ^o	179
ſitum, libros ex urbe in	Zythus ceruiſiæ inuen-	
Perſas aſportaffe	tor	ibid.
Z		
Z aleucus Locrenſium		
legiſſator		89

FINIS.

40
B A S I L E Æ,
PER THOMAM GVARINVM.
M. D. LXIII.

E. 581-582